

163099

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Recai KIZILTUNÇ

BURSALI LAMİ'İ ÇELEBİ'NİN MÜNAZARA-İ SULTÂN-I BAHÂR BÂ-
ŞEHİRİYÂR-I ŞİTÂ ESERİ
(İnceleme-Edisyon Kritikli Metin)

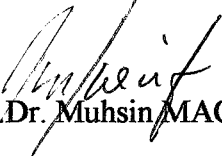
DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Turgut KARABEY

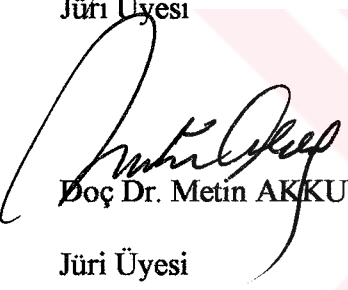
ERZURUM 2005

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalının Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalında jürimiz tarafından Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Muhsin MACİT

Jüri Üyesi

Doç Dr. Metin AKKUŞ

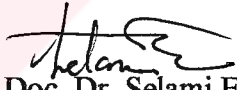
Jüri Üyesi

Doç Dr. Turgut KARABEY

Danışman / Jüri Üyesi

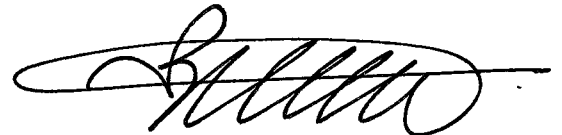

Prof. Dr. Nevzat H. YANIK

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Selami ECE

Jüri Üyesi

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 01.08.2005

Prof. Dr. Vahdettin BAŞÇI

Enstitü Müdür V.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	XI
ABSTRACT.....	XII
ÖNSÖZ.....	XIII
İŞARETLER VE KISALTMALAR.....	XVII
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ.....	XIX
GİRİŞ.....	1
1. Bursalı Lami’i Çelebi	1
1.1. Hayatı	1
1.2. Edebi Kişiliği.....	4
1.3. Eserleri.....	7
BİRİNCİ BÖLÜM.....	16
2. Münazara-i Sultan-ı Bahar ba Şehriyar-ı Şita	16
2.1. Kaynağı.....	23
2.2. BENZER ESERLER	25
2.2.1. Manzum Eserler.....	25
2.2.2. Mensur Eserler.....	27
İKİNCİ BÖLÜM	29
3. ESERİN DIŞ YAPISI.....	29
3.1. Nazım Şekilleri.....	29
3.2. Kalıplar	31
4. ESERİN İÇ YAPISI	34
4.1. Konusu.....	34
4.2. Te’lif Sebebi (Sebeb-i Te’lif)	42
4.3. Tahkiye Özellikleri.....	44
4.3.1. Bakış Açısı ve Anlatıcı	44
4.3.2. Olay örgüsü	48
4.3.3. Şahıs Kadrosu	50
4.3.3.1 Bahar Sultanı (Sultân-ı Bahâr)	51
4.3.3.2. Kış Şehriyarı (Şehriyâr-ı Şita)	53
4.3.3.3. Sayf (Şayf-ı Nâmdâr).....	55
4.3.3.4. Saba Rüzgarı (Peyk-i Nesîm, Nesîm).....	59
4.3.3.5. Kızılçayel.....	60
4.3.3.6. Akçayel.....	62
4.3.3.7. Karayel	63
4.3.3.8. Zemheri Rüzgarı (Zemherîr)	63
4.3.3.9. Safkıran Kasırğa	64
4.3.3.10. Feryûz	64
4.3.3.11. Kaplıca.....	64
4.3.3.12. Güneş.....	67
4.3.3.13. Çemen Piyâdesi	68
4.3.3.14. Yağmur (Ebr-i Nâmdâr)	70
4.3.3.15. Tanyeli (Şifa).....	71

4.3.4. Zaman	71
4.3.5. Mekan	73
4.3.5.1. Bursa	74
4.3.5.2. Uludağ (Keşiş Dağı)	76
4.3.5.3. Arsa-i Ab-ı Hayat (‘Arşa-i Āb-ı Hayāt)	80
4.3.5.4. Molla Alanı (Moñla Alāñı)	81
4.3.5.5. Duğlu Baba (Dulu Baba)	82
4.3.5.6. Geyikli Baba	82
4.3.5.7. Saruhan ve Aydın illeri	83
4.3.5.8. Uludağ Civarında Bulunan Diğer Mekan Adları	83
4.3.6. KULLANILAN TEKNİKLER	84
4.3.6.1. Anlatma Tekniği	84
4.3.6.2. Sahne Tekniği	85
4.3.6.3. Tasvir Tekniği	89
4.3.6.4. Özetleme Tekniği	91
4.3.6.5. Montaj Tekniği	92
4.3.6.6. Duraklama Tekniği	93
4.3.6.7. Diyalog Tekniği	94
4.3.6.8. Mektup Tekniği	98
4.3.6.9. İç Çözümleme Tekniği	101
5. FİĞÜRATİF ÖGELER	102
5.1. İnsan	102
5.1.1. Tipler ve Kişilikler	102
5.1.1.1. Tahayyüli/Tasavvuri Tipler	102
5.1.1.1.1. Gazi	102
5.1.1.1.2. Veli	102
5.1.1.1.3. Aşık	103
5.1.1.1.4. Sevgili	104
5.1.1.1.5. Rakib	104
5.1.1.1.6. Rind	105
5.1.1.1.7. Ahi	106
5.1.1.1.8. Hoca, Hâce	107
5.1.1.1.9. A‘dâ	107
5.1.1.1.10. Mutrib ve Muganni	107
5.1.1.1.11. Mecnûn	107
5.1.2. KİŞİLİKLER	109
5.1.2.1. Dini Kişilikler	109
5.1.2.1.1. Hz. Adem	109
5.1.2.1.2. Hz. Yusuf	110
5.1.2.1.3. Zeliha	110
5.1.2.1.4. Hz. Yakup	110
5.1.2.1.5. Hz. Mūsâ	111
5.1.2.1.6. Hz. Ali	112
5.1.2.1.7. Hz. Meryem	112
5.1.2.1.8. Hz. İsâ (Mesîh, Mesîhâ)	113
5.1.2.1.9. Hz. Dâvûd	114
5.1.2.1.10. Hızır	115
5.1.2.1.11. Hz. Lokman	116
5.1.2.1.12. Hz. Süleyman	116
5.1.2.2. Tarihi-Efsanevi (Destani-Mitolojik) Kişilikler	117

III

5.1.2.2.1. Osman Gazi	117
5.1.2.2.2. Orhan Gazi.....	118
5.1.2.2.3. Turgut Alp	118
5.1.2.2.4. Ekrimen	119
5.1.2.2.5. Cemşid.....	121
5.1.2.2.6. Behmen.....	124
5.1.2.2.7. Tehemten	125
5.1.2.2.8. Rüstern.....	125
5.1.2.2.9. İsfendiyâr	127
5.1.2.2.10. İskender	127
5.1.2.2.11. Sikender.....	129
5.1.2.2.12. Nüşîrevân (Nüşî'r-Revân)	129
5.1.2.2.13. Ermîn	130
5.1.2.3. MUTASAVVIF VE BİLGİN KİŞİLİKLER	131
5.1.2.3.1. Duğlu Baba.....	131
5.1.2.3.2. Geyikli Baba.....	132
5.1.2.3.3. Adı Geçen Diğer Mutasavvıf Kişilikler	133
5.1.2.3.4.1. Muhammedü'l-Fenâri	133
5.1.2.3.4.2. Ebu'l-Vefâ	134
5.1.2.3.4.3. Şeyh Envâr.....	134
5.1.2.3.4.4. Çiçek Abdâl	134
5.1.2.3.4.5. Gül Dede.....	134
5.1.2.3.4.6. Derviş Bahâr	134
5.1.2.3.4.7. Mevlâna Yegân.....	134
5.1.2.3.4.8. Baba Ni'metullah-ı Velî	134
5.1.3. MİLLETLER (Kavim-Toplum-Ümmet)	134
5.1.3.1. Acem.....	134
5.1.3.2. Ad Kavmi (Nesl-i 'Ad)	135
5.1.3.3. Haydarîler	135
5.1.3.4. Hindistan Cemaati (Hind ü Sind Cemaati).....	135
5.1.3.5. Hristiyanlar	136
5.1.3.6. Hûd Kavmi (Ümmet-i Hûd)	136
5.1.3.7. İslâmiyet	136
5.1.3.8. Kalenderîler	137
5.1.3.9. Mevlevîler.....	137
5.1.3.10. Rûmî Yiğitler.....	137
5.1.3.11. Tatarlar.....	137
5.1.3.12. Türkân.....	138
5.1.3.13. Yahudi Kavmi (Kavm-i Yehûd).....	138
5.1.3.14. Zerdüşter.....	138
5.1.4. HAYVAN	139
5.1.4.1. Bûlbûl	139
5.1.4.2. Tûtî (papağan, dudu kuşu).....	140
5.1.4.3. Tavus	141
5.1.4.4. Anka	141
5.1.4.5. Hûma (y).....	143
5.1.4.6. Andelib	143
5.1.4.7. Nesnâs.....	143
5.1.4.8. Ejder (Ejderha, Ejdeha)	144
5.1.4.9. Mâr (Yılan).....	144

5.1.4.10. Dev (Dīv).....	145
5.1.4.11. Kaknūs.....	146
5.1.4.12. Şahin.....	146
5.1.4.13. Şehbaz.....	146
5.1.4.14. Bâz.....	146
5.1.4.15. Cedy (Oğlak).....	147
5.1.4.16. Deve(Üştür).....	147
5.1.4.17. Şīr (Aslan).....	147
5.1.4.18. Fil (pīl).....	148
5.1.4.19. Mīş (koyun).....	148
5.1.4.20. Gürg (kurt, canavar).....	149
5.1.4.21. Rûbâh (Tilki).....	149
5.1.4.22. Kelâğ.....	150
5.1.4.23. Zâg (karga).....	150
5.1.4.24. Şagal (Segal).....	150
5.1.4.25. Timsah (Neheng).....	151
5.1.4.26. Peleng (Panter).....	151
5.1.4.27. Bûm (Baykuş).....	151
5.1.4.28. Gazâl.....	151
5.1.4.29. Ahu.....	152
5.1.4.30. Melâh.....	152
5.1.4.31. Hargüş (tavşan).....	152
5.1.4.32. Kebk.....	153
5.1.4.33. Kebg-i Derî.....	153
5.1.4.34. Zübâb (Zübâbe).....	153
5.1.4.35. Hâr-Püşt.....	153
5.1.4.36. Döldül.....	153
5.1.4.37. Burak.....	154
5.1.4.38. Mahi (Mâhî).....	154
5.1.4.39. Mâhi-yi zer(altın renkli balık).....	155
5.1.4.40. Dürrâc.....	155
5.1.4.41. hayl.....	155
5.1.4.42. murg.....	155
5.1.4.43. gurabin.....	155
5.1.4.44. vuhûş.....	155
5.1.4.45. tuyûr.....	155
5.1.4.46. matâyâ.....	155
5.1.4.47. derende.....	155
5.1.4.48. perende.....	155
5.1.5. BİTKİLER.....	156
5.1.5.1. Gül.....	156
5.1.5.2. Lâle.....	162
5.1.5.3. Yâsemîn.....	166
5.1.5.4. Nergis.....	167
5.1.5.5. Zerrin Kadeh.....	170
5.1.5.6. Susam (Süsen).....	171
5.1.5.7. Sümbül (Reyhan).....	172
5.1.5.8. Menekşe (Menevşe, Benefşe, Benevşe).....	173
5.1.5.9. Zambak (Zanbak).....	174

5.1.5.10. Nilüfer.....	175
5.1.5.11. Karanfil (Kök Karanfil).....	176
5.1.5.12. Erguvan.....	176
5.1.5.13. Gonca.....	176
5.1.5.14. Sa'ter (Kekik Otu).....	177
5.1.5.15. Fesleyen (Reyhan).....	177
5.1.5.16. Leblâb (Sarmaşık).....	178
5.1.5.17. Babunc (Papatya).....	178
5.1.5.18. Nesteren.....	178
5.1.5.19. Şakâyık (Nu'man).....	179
5.1.5.20. Badem (Bâdâm).....	180
5.1.5.21. Ayva (Bih, Sefercel).....	180
5.1.5.22. Nar.....	181
5.1.5.23. Üzüm (İne, engür).....	182
5.1.5.24. Elma (Sîb).....	182
5.1.5.25. Asîb-i sîb.....	183
5.1.5.26. İncir (Encîr).....	183
5.1.5.27. Armut (armud, emrud).....	183
5.1.5.28. Arar (ar'ar).....	184
5.1.5.29. Kiraz.....	184
5.1.5.30. Hıyar.....	184
5.1.5.31. Kayısı.....	184
5.1.5.32. Şeftâli.....	184
5.1.5.33. Kavun.....	184
5.1.5.34. Fındık.....	185
5.1.5.35. Biber.....	185
5.1.5.36. Hinduvâne.....	185
5.1.5.37. Kestane.....	185
5.1.5.38. Piste (Fıstık).....	185
5.1.5.39. Nukl (çerez).....	185
5.1.5.40. Nârven.....	185
5.1.5.41. Bîd (söğüt), Sefîdâr, Şimşâd, Çınar.....	186
5.1.6. İKLİM VE COĞRAFYA.....	186
5.1.6.1. Çîn.....	186
5.1.6.2. Hıta (Hata).....	187
5.1.6.3. İran.....	187
5.1.6.4. Mısır.....	187
5.1.6.5. Buhara.....	188
5.1.6.6. Halep.....	188
5.1.6.7. Keşiş Dağı.....	188
5.1.6.8. Arafat.....	189
5.1.6.9. Tûr Dağı.....	190
5.1.6.10. Hin ü Sind (Hindistan).....	190
5.1.6.11. Karadeniz.....	191
5.1.6.12. Ceyhun ve Seyhun Nehirleri.....	191
5.1.6.13. Kulzüm.....	191
5.1.6.14. Deşt-i Kıpçak illeri.....	191
5.1.6.15. Ka'be.....	192
5.1.6.16. Batha.....	192

5.1.7. OLAĞANÜSTÜ ÖGELER	193
5.1.7.1. Hz. İsa'nın Ölülere Diriltmesi	193
5.1.7.2. Hz. Peygamber'in Mi'racı	193
5.1.7.3. Hz. Süleyman'ın Cinlere Hükmetmesi	194
5.1.7.4. Hz. Yusuf'un Köle Olarak Gittiği Mısır'a Hükümdar Olması	194
5.1.8. TEOLOJİK ÖGELER	195
5.1.8.1. Ab-ı Kevser	195
5.1.8.2. Adetu'l-İlah	195
5.1.8.3. Allah	195
5.1.8.4. Arasat	196
5.1.8.5. Bārī	196
5.1.8.6. Bihişt	196
5.1.8.7. Bi-avni'llahi ikbâl	196
5.1.8.8. Bi-izni'llahi ta'âlâ	196
5.1.8.9. Cebrail	196
5.1.8.10. Cennet	197
5.1.8.11. Cîfe	198
5.1.8.12. Cinân	198
5.1.8.13. Dâfî	198
5.1.8.14. Ecel	198
5.1.8.15. Emru ma'rûf, Nehyu münker	198
5.1.8.16. Erba'în	199
5.1.8.17. Farz	199
5.1.8.18. Gilman	199
5.1.8.19. Hac	200
5.1.8.20. Huld-ı Berîn	200
5.1.8.21. Hür	200
5.1.8.22. Hûr-ı adn	200
5.1.8.23. Huri	201
5.1.8.24. İyd	201
5.1.8.25. İnkıta ve Uzlet	201
5.1.8.26. İsrafil	201
5.1.8.27. Kader	202
5.1.8.28. Kaza	202
5.1.8.29. Kelâm	202
5.1.8.30. Kerrûbiyyân, Kerrûbiyyûn	202
5.1.8.31. Kevser	203
5.1.8.32. Kudsîler	203
5.1.8.33. Mahşer	203
5.1.8.34. Mâlik	203
5.1.8.35. Mâlikü'l-mülki zü'l-Celâl	203
5.1.8.36. Mâsiva	203
5.1.8.37. Melek	203
5.1.8.38. Mezheb	204
5.1.8.39. Nâfî	204
5.1.8.40. Peri	204
5.1.8.41. Perverd-gâr	205
5.1.8.42. Rabb	205
5.1.8.43. Rahîm	205

5.1.8.44. Rahman.....	205
5.1.8.45. Rahmetu'llah	205
5.1.8.46. Ravza-i cennet	205
5.1.8.47. Ribât	205
5.1.8.48. Salik.....	205
5.1.8.49. Samedâni	205
5.1.8.50. Semâ'	205
5.1.8.51. Şeytan ve Cin.....	206
5.1.8.52. Tarîk	207
5.1.8.53. Tavaf.....	207
5.1.8.54. Tesbih Etmek.....	207
5.1.8.55. Tefsîr.....	207
5.1.8.56. Tesnim	208
5.1.8.57. Vâcib.....	208
5.1.8.58. Vehhâb-ı Mutlak.....	208
5.1.8.59. Velâdet.....	208
5.1.8.60. Velâyet ve Keramet	208
5.1.8.61. Yezdâni.....	208
5.1.8.62. Zıllullâh	208
5.1.9. ASTROLOJİ-ASTRONOMİ.....	209
5.1.9.1. Âfitâb.....	209
5.1.9.2. Ahter	209
5.1.9.3. Arş	210
5.1.9.4. Âsmân.....	210
5.1.9.5. Ay	210
5.1.9.6. Ayn-üs-sevr	211
5.1.9.7. Bedr (dolunay).....	212
5.1.9.8. Cedi(Cedy).....	212
5.1.9.9. Cevza	212
5.1.9.10. Çerh	212
5.1.9.11. Çerh-i berin.....	212
5.1.9.12. Dokuz Asuman	212
5.1.9.13. Dokuz kat felek.....	212
5.1.9.14. Encüm.....	212
5.1.9.15. Felek	212
5.1.9.16. Heft-evreng.....	214
5.1.9.17. Hilâl	214
5.1.9.18. Kamer	214
5.1.9.19. Meh.....	214
5.1.9.20. Merih (Mirrîh, Behrâm).....	214
5.1.9.21. Müşteri.....	214
5.1.9.22. Necm.....	215
5.1.9.23. Nokta-i Rebî'	215
5.1.9.24. Nüh tak	216
5.1.9.25. Pervin.....	216
5.1.9.26. Sipîhr	216
5.1.9.27. Şems..	216
5.1.9.28. Utarid (Merkür)	216
5.1.9.29. Zühâl.....	217
5.1.9.30. Zühre.....	217

5.1.10. ÖRF VE ADETLER.....	218
5.1.10.1. Avcılık	219
5.1.10.2. Baykuşun Uğursuzluğu	219
5.1.10.3. Cûlus(cûlus-i hümayun)	219
5.1.10.4. Esaret	223
5.1.10.5. Galip Gelen Sultanın Bu Muzafferiyetinin Etrafa Duyurulması	224
5.1.10.6. HABERLEŞME	224
5.1.10.6.1. Rüzgar.....	224
5.1.10.6.2. Kuş.....	225
5.1.10.7. Hücumdan Önce Askeri Gale yana Getirmek	225
5.1.10.8. Hücumdan Önce Padişahın Divanı Toplayarak Müşavere Etmesi.....	226
5.1.10.9. Padişah Adına Saltanat Menşurunun Katip Karafından Yazılması.....	226
5.1.10.10. Padişahın huzuruna çıkma adabı (Arza Girme).....	226
5.1.10.11. Saltanat Cübbesinin Dokunup Giydirilmesi	227
5.1.10.12. Savaşa Asker Toplanması İçin Haberciyle Ferman Çıkartılması	227
5.1.10.13. Savaş Stratejileri	228
5.1.10.14. Sefer Hazırlığı (Sefer-i Hümayun)	228
5.1.10.15. Sefer İçin Uğurlu Saatin Tespiti	231
5.1.10.16. Sultan Mührü	232
5.1.10.17. Sultan Otağının Savaş Alanına Kurulması (Sefer-i Hümayun).....	232
5.1.10.18. Sultan Adına Cihandarlık Sikkesinin Bastırılması	232
5.1.10.19. Sultan Adına Hutbe Okutulması.....	232
5.1.10.20. Sürme Çekmek	232
5.1.10.21. Şifa İçin Kaplıcalara Gitmek	233
5.1.10.22. Türbelere Adak Adama	233
5.1.10.23. Yas Tutma (Matem)	233
5.1.11. MESLEKLER VE MESLEK ERBABI.....	234
5.1.11.1. Astrolog(gökbilimci, müneccimbaşı)	234
5.1.11.2. Demirci	234
5.1.11.3. Simsar (Komisyoncu).....	234
5.1.11.4. Gemici ve Denizci	234
5.1.11.5. Çoban.....	234
5.1.11.6. Marangoz.....	235
5.1.11.7. Madencilik.....	235
5.1.11.8. Müzisyen	235
5.1.11.9. Nahl-bend	235
5.1.11.10. Nalbant (Na'1-bend)	235
5.1.11.11. Rakkas	235
5.1.12. TIP	236
5.1.13. MÜZİK	236
5.1.14. ÖZEL TERİMLER VE ADLAR.....	244
5.1.14.1. Ab-ı Hayât	244
5.1.14.2. Amber (°Anber)	244
5.1.14.3. Ayine	245
5.1.14.4. Bedahşân.....	245
5.1.14.5. Belâgât.....	245
5.1.14.6. Beyân.....	246
5.1.14.7. Bezm.....	246
5.1.14.8. Büt (put).....	246
5.1.14.9. Cemal.....	247

5.1.14.10. Çeşme-i Hayvan	247
5.1.14.11. Deyr	247
5.1.14.12. Dûd	247
5.1.14.13. Dürr (lû'lû')	247
5.1.14.14. Efsûn	248
5.1.14.15. Fesâhat	249
5.1.14.16. Fütüvvet	249
5.1.14.17. Gâliye-sâ	249
5.1.14.18. Hasba	249
5.1.14.19. Hil'at	249
5.1.14.20. Hûn	249
5.1.14.21. İrem	249
5.1.14.22. Kaf Dağı	250
5.1.14.23. Kân	250
5.1.14.24. La'î	251
5.1.14.25. Latîfe	251
5.1.14.26. Mercân	251
5.1.14.27. Meşreb	251
5.1.14.28. Mihr-i Cân	252
5.1.14.29. Mîzân	252
5.1.14.30. Mûm	252
5.1.14.31. Nühüfte	252
5.1.14.32. Pervâne	252
5.1.14.33. Sâhib-kırân	253
5.1.14.34. Şihâb	253
5.1.14.35. Şuğl	253
5.1.14.36. Tûğ	253
5.1.14.37. Ud	254
5.1.14.38. Ümerâ	254
5.1.14.39. Üns	254
5.1.14.40. Verd	254
5.1.14.41. Yakut-i Ahmer	254
5.1.14.42. Yâkut-i müzâb	254
5.1.14.43. Zümrüt (Zümürüd)	255
6. EDEBÎ TÜRLER	255
6.1. Pend-nâme	255
6.2. Cemreviye	257
6.3. Sakiname	258
6.4. Şehrengiz	263
6.5. Şitaiye	264
7. DİL VE ÜSLUP	265
7.1. Kafiye ve Redif	267
7.2. Seci	267
7.3. İktibaslar	269
7.3.1. Ayetler	269
7.3.2. Lafz-ı Manevi	275
7.3.3. Atasözleri	280
7.3.4. Deyimler	281
SONUÇ	284
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	285

YAZMALARIN TAVSİFİ.....	285
TRANSKRİPSİYONLU METİN.....	288
BİBLİYOGRAFYA.....	401
FONKSİYONEL SÖZLÜK	412
ÖZEL ADLAR DİZİNİ.....	441
BİTKİ VE HAYVAN ADLARI DİZİNİ.....	456
ÖZGEÇMİŞ.....	460

ÖZET

DOKTORA TEZİ

BURSALI LAMİ'İ ÇELEBİ'NİN MÜNAZARA-İ SULTAN-I BAHAR BA-
ŞEHRIYAR-I ŞİTA MESNEVİSİ (İnceleme-Metin-Edisyon Kritik)

Recai KIZILTUNÇ

Danışman: Doç. Dr. Turgut KARABEY

2005-SAYFA: XIX+454

Jüri :Doç. Dr. Turgut KARABEY

Jüri: Prof. Dr. Nevzat H. YANIK

Jüri : Prof. Dr. Muhsin MACİT

Jüri: Doç Dr. Metin AKKUŞ

Jüri: Yrd. Doç. Dr. Selami ECE

Lami'î Çelebi, 16. yüzyılda Bursa'da doğmuş ve burada yaşamış; ömrünü okuyarak ve yazarak geçirmiş; ilim irfan sahibi, yazar ve şairdir. Doğum ve ölüm tarihleri konusunda ihtilaflar bulunan şair, Münazara-i Sultan-ı Bahar ba-Şehriyar-ı Şita Mesnevisi'ni devrin hükümdarı Kanuni Sultan Süleyman'a sunmuştur.

Eserin, yurt içinde ve yurt dışında tespit edilen on sekiz yazma nüshası ve bir de matbu baskısı mevcuttur. Sanatçı bu eserinde, Bursa ve civarının, artık bir İslam beldesi olmasına karşılık; halen daha Uludağ'ın, "Keşiş" adıyla anılması sebebiyle duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir.

Allegorik bir eser olan Münazara-i Sultan-ı Bahar ba-Şehriyar-ı Şita Mesnevisi, devrin sosyal ve kültürel özelliklerini barındırması bakımından da oldukça dikkate değerdir. Eser, atışarak muhatabı alt etme mantığına dayanan "münazara" tarzında yazılmıştır.

Divan edebiyatında, zamana dayalı türler içerisinde en çok işlenen "Bahariye" örneği olan eser, baharla kışın, Uludağ'daki mücadelelerini konu edinir. Bu mücadelede kimi zaman "Bahar Sultanı", kimi zaman da "Kış Şehriyarı" galip gelir.

Bahar Sultanı adil, merhametli, vakarlı, halkının refahı ve mutluluğu için çalışan bir hükümdarı temsil ederken; Kış Şehriyarı zalim, baskıcı, çapulcu, haksız bir hükümdarı temsil eder. Bu mücadelelerde, Bahar galip geldiğinde tabiat yeniden, Mesih'in nefesi değmiş gibi dirilirken; Kış'ın galip olduğu zaman ise tabiat beyaz bir örtü ile kaplanır. Uludağ, bir "pir-i fani"yi andırır.

Genel olarak üç bölümden oluşan bu tez çalışmasında şairin hayatı, edebi kişiliği ve eserleri incelendi. Münazara-i Sultan-ı Bahar ba-Şehriyar-ı Şita Mesnevisi, edebiyat tarihi açısından ele alındı ve günümüz roman tekniği olan tahkiye metoduyla incelendi. Matbu ile birlikte toplam beş nüshadan hareketle transkribe edilen metin edisyon-kritik yapılarak nüsha farkları tespit edildi.

ABSTRACT

**Ph. D. Thesis MÜNAZARA-İ SULTAN-I BAHAR BA-ŞEHİRİYAR-I ŞİTA
OF BURSALI LAMİ'İ ÇELEBİ**

Recai KIZILTUNÇ

Supervisor: Doç. Dr.Turgut KARABEY

2005 PAGE: XIX+454

Jury: Doç. Dr. Turgut KARABEY

Jury : Prof. Dr. Muhsin MACİT

Jury: Prof. Dr. Nevzat H. YANIK

Jury: Doç. Dr. Metin AKKUŞ

Jury: Yrd. Doç. Dr. Selami ECE

Lami'î Çelebi was born in Bursa in the sixteenth century and lived there. He spent his life reading and writing and he was a person of virtues and poet and accountant who had enough knowledge in sciences. The poet's dates of birth and death are not definitely known, applied his Mûnazara-i Sultan-ı Bahar Ba-Şehriyar-ı Şita to Süleyman the Magnificent.

There are 18 manuscripts of the work at home and abroad, and one printed version. The poet in this work complained about the fact that Bursa was still called "Keşiş(Monk)" although it was a Moslem city.

Mûnazara-i Sultan-ı Bahar Ba-Şehriyar-ı Şita, which is an allegorical work, is also remarkable in that it gives information about the social and cultural characteristics of the period. The work was written in the form of "discussion", which is based on the technique of overwhelming the other person by indulging in a poetic repartee.

The work, which is the mostly-encountered "Bahariye" sample in Divan literature, tells the struggles of spring and winter in Uludağ. Sometimes the Sultan of Spring wins and sometimes the Sultan of Winter overwhelms the other in this struggle. While the Sultan of Spring stands for a sovereign who is just, merciful and honourable and who works for the comfort and goodness of his public while the Sultan of Winter is the symbol of a tyrannical, oppressive, wrong and pillager king. Whenever Spring wins over Winter, nature is revitalized and when Winter wins, nature is covered with a white cover. Uludağ is like an old man.

In this study, which consists of three chapters, life, literary craftsmanship and works of the poet were examined. Mûnazara-i Sultan-ı Bahar Ba-Şehriyar-ı Şita was studied with respect to literary history and examined with narration technique. The text, which was transcribed into five copies, was exposed to edition-criticism and differences in copies were dictated.

ÖNSÖZ

Divan Edebiyatı, menşei itibariyle Arap kaynaklı olmasına karşın İslam'ı kabul eden bütün milletlerde varlığını devam ettirmiş klasik bir edebiyattır. Dolayısıyla varlığını sürdürdüğü bütün coğrafyalarda toplumlar arası etkileşim aracı olmuş; ortak nazım şekilleri ve türleri yanında ortak konuları da bünyesinde barındırarak geniş bir kültür coğrafyası meydana getirmiştir. Bu konu müsterekliği, özellikle mesnevilerde kendini göstermiştir. Dil ve edebiyatına tesir ettiği her millettten izler taşıyan bu edebiyatın ayrıntılarına inildiğinde, aslında pek çok farklılığı da bünyesinde barındırdığı görülür. Okuyucu, bu ayrıntılara dikkat etmediği zaman konuların ve işleyişlerinin aynı olduğu hissine kapılabilir. Ancak birbirinin aynı görülen türler ve konuları, mukayeseli olarak ele aldığı anda, yerli ve milli unsurları fark edebilir.

Yukarıda saydığımız özelliklere sahip mesnevilerden biri de Bursalı Lami'î Çelebi'nin Münazara-i Sultan-ı Bahar Ba-Şehriyar-ı Şita eseridir. Eser, önceden belirlenmiş etik kurallar çerçevesinde muhatabını alt etmeye dayanan *münazara* tarzında yazılmıştır. Bu üsluba uygun konu olarak da baharla kışın birbirleriyle olan çekişmelerini seçmiştir. Hikayenin tüm kahramanları, tabiatla bulunan, insan dışı varlıklardır. Sanatkar, bu varlıklara, *allegorik* tarzda, beşeri duygular yüklemek suretiyle eserini meydana getirmiştir.

XV. yüzyılın son çeyreği ile XV. Yüzyılın ilk çeyreği arasında yaşamış olan Lami'î Çelebi'nin bu eseri üzerinde Yrd. Doç. Dr. Sadettin EĞRİ, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa Böl. Nu. 484 kayıtlı nüshayı transkribe etmiş ve matbu nüshadaki farklı fazlalıkları köşeli parantez halinde vererek yayımlamıştır. Ancak bunun dışında metne dayalı, nüsha karşılaştırması yapılmamıştır. Dolayısıyla biz bu eseri, Eski Türk Edebiyatı alanında, doktora tez konusu yapmaya karar verdik. İlk aşamada yaptığımız araştırmalar neticesinde eserin, yurt içinde ve yurt dışında toplam 18 (on sekiz) yazma nüshası ve bir de İstanbul İzzet Efendi Matbaası'nda, H. 1290 tarihli, küçük boy, 75 sayfalık matbu baskısı olduğunu gördük.

Teşebbüs edip de ulaşamadığımız yerlerden İstanbul Ün. Kütüphanesi, 1999 Marmara Depremi dolayısıyla, nadir eserlerini bir araya topladığı için buradaki

nüshalara ulaşma imkanımız olmadı. Yine Kayseri İlahiyat Fak. Kütüphanesi, Nu: 4475 gibi bir kayıt olmasına rağmen böyle bir eserin varlığına rastlayamadık. Bu kütüphanede sadece, elimizde mevcut olan matbu nüshaya ulaşabildik. Aynı nedenle, Atatürk Üniv. S.Ö. Ktp. A.S.L. Yaz., Nu: 277 kayıtlı nüshaya da tesadüf etmedik. Yurtdışındaki nüshalara da Süleymaniye Kütüphanesi aracılığıyla ulaşmaya çalıştık ancak olumlu bir netice alamadık.

Çalışmamız **önsöz, giriş ve üç bölümden** oluşmaktadır. Giriş bölümünde Lami'î Çelebi'nin hayatı, edebi kişiliği ve eserleri üzerine çeşitli kaynak eserlerden derlediğimiz bilgileri sunduk. Birinci bölümde eserin kaynağı, münazara geleneği ile yazılmış, manzum ve mensur benzer mesnevileri aktardık. İncelememizde en geniş hacmi kaplayan “İkinci bölüm”, eserin dış yapı, eserin iç yapısı, figüratif öğeler, edebi türler, dil ve üslup, ıktibaslar, atasözleri, deyimler bahislerine ayrıldı. Eserin dış yapısında nazım şekilleri, vezin ve vezinlerin uygulanışı, kafiye ve redif, seci, imla özellikleri işlendi. Eserin iç yapısında konusu, te'lif sebebi, eserin tahkiye özellikleri incelendi. Figüratif öğelerde, eserde adı geçen tarihi-efsanevi kahramanlar, dini şahsiyetler, Mutasavvıf ve Bilgin Şahıslar, Milletler (Toplum-Kavim-Ümmet); Hayvan, Bitki, Coğrafya, Olağanüstü Öğeler, Teolojik Öğeler, Astroloji-Astronomi, Örf ve Adetler, Meslekler, Tıp, Müzik gibi alt konu başlıkları incelenmiştir. Yine bu bölümde, bahariye örneği dışında, şitaiye, sayfiye, sakiname, pendname gibi türlere örnek olabilecek parçalar, “edebi türler” başlığıyla verilmiştir. İkinci bölümün son başlıkları “Dil ve Üslup, İktibaslar, Atasözleri ve Deyimler”dir. Üçüncü bölüm, genel hatlarıyla metnin düzenlenmesiyle ilgilidir. Bu bölümde yazmaların tavsifi, metnin bölü başlıkları, transkripsiyonlu metin ve eklemeler verildikten sonra çalışma boyunca faydalanılan kaynakların bulunduğu “bibliyografya” verilmiştir. Hemen ardından da okuyucunun daha rahat istifade etmesini sağlamak için “dizin” verilmiştir.

Tezin asıl ağırlığını **metin** kısmı oluşturmaktadır. Eserin transkripsiyonlu metni, vezin, seci, imla ve anlam göz önünde bulundurularak, tamir edilmiş ve sağlam bir metin vermeye çalışılmıştır. Çalışmanın bu aşamasında, elimizdeki mevcut nüshalar, bulundukları kütüphane adlarından yola çıkılarak belirlenmiştir. Buna göre Süleymaniye Ktp, Esad Efendi Böl., 2833 numaralı nüsha, S; İst. Bel. Ktp, Muallim Cevdet Böl., 312 numaralı nüsha, MC; Millet(Ali Emirî) Ktp, Edebiyat 589 numaralı nüsha, E; Atatürk Üniv. S.Ö. Ktp. A.S.L. Yaz., 300 numaralı nüsha, Ö; Süleymaniye

Ktp. Pertev Paşa Bölümü 484 numaralı nüsha, P; Münâzara-i Bahâr u Şitâ, İst., İzzet Efendi Mat., 1290 H., 75 s., (Küçük Boy) kayıtlı matbu nüsha da M şeklinde sembolize edilmiştir. Eser, nazım-nesir karışık olduğundan dolayı nüshaların sayfa başları, koyu renkli harf sembolleriyle gösterilmiştir. Ayet, hadis ve Arapça ibareler eski harflerle yazılmış ve anlamları da dipnot şeklinde aşağıya verilmiştir. Dipnot kısımlarında, Kur'an-ı Kerim'den iktibas edilen ayetlerin meallerinin sonunda, sure adı ve ayet numarası yer alır. Eserin manzum kısımlarında kullanılan vezinler, nazım şekillerine göre sınıflandırılıp, parantez içerisinde transkripsiyonlu metindeki sayfa numaraları verilmiştir. "İktibaslar", Kur'an-ı Kerim'den alınan "Ayetler" ile hadis ve diğer alıntılarının dahil edildiği "Lafz-ı manevi" olmak üzere iki ayrı alt başlık şeklinde ve anlamları da dipnot olarak verilmiştir. Metinde kullanılan "Atasözleri"nin orijinal şekilleri, alıntı yapılan örneğin başına koyulmuştur. Eserde, bugün de gündelik hayatımızda sıkça başvurduğumuz çok sayıda deyim bulunmakta olup, ayrıca bir deyim, birden fazla kullanılmıştır; hem anlamlarını açıklamak hem de birden fazla kullanılan deyimlerin hepsini bir araya toplamak, gereksiz bir ayrıntı olduğu düşünülerek, sadece birer örneği alınıp, transkribeli metindeki sayfa numarası ile birlikte verilmiştir.

Metnin Bölüm Başlıkları ile okuyucunun bölümlere daha rahat ulaşabilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın hemen sonuna ilave ettiğimiz "Yazmaların Tavsifi", "Dizin", "Fonksiyonel Sözlük" ve "Ekler" bölümleriyle Münâzara-i Sultan-ı Bahar baş Şehriyar-ı Şita Mesnevisi'nde araştırmacıların faydalanabileceği özel adların yerlerinin tespit edilebilmesi ve mesnevinin daha iyi anlaşılabilmesi hedeflenmiştir. Yine bu bölümde verdiğimiz "Bibliyografya" başlığıyla da doğrudan veya dolaylı olarak istifade ettiğimiz kaynaklar verilerek, araştırmacıların, isterlerse, daha geniş bilgi alabilecekleri eserlere ulaşmaları amaçlanmıştır.

Çalışma, son şeklini alıncaya kadar bir çok kişinin, çeşitli şekillerde katkılarını gördüm. Buradan hareketle çalışmanın el yazması bir metinden bu hale gelinceye kadar çeşitli aşamalarında bana değerli fikirleriyle yol gösteren, yardımlarını esirgemeyen sayın hocam Doç. Dr. Turgut KARABEY'e, metnin nüshalarının temin edilmesinden dolayı Süleymaniye Kütüphanesi müdürü sayın Nevzat KAYA'ya, incelemenin çeşitli safhalarında bana yardımcı olan arkadaşım Uzman Abdülkadir ERKAL'a, Farsça kaynaklara ulaşmamda ve onlardan istifade etmemde yardımlarını

esirgemeyen sayın Doç. Dr. Nimet YILDIRIM'a ve özellikle tezin taslağının oluşmasındaki yardımları için hocalarım Doç. Dr. Metin AKKUŞ, Yrd. Doç. Dr. O. Kemal TAVUKÇU ve Yrd. Doç. Dr. Selami ECE'ye teşekkür ederim. Çıkabilecek hatalarımızın hoşgörülü ve yapıcı eleştirilerle düzelebileceği kanaatindeyiz.

Recai KIZILTUNÇ

Erzurum 2005

İŞARETLER VE KISALTMALAR

- age** : Adı geçen eser
agm: Adı geçen makale
agmd: Adı geçen madde
AKM: Atatürk Kültür Merkezi
Ank. :Ankara
Ans: Ansiklopedi
ask. : askerlikte.
ASL : Agâh Sırrı Levend
b. : beyit.
Bak. Bakanlığı
Bel. :Belediyesi
Böl. :Bölümü
bkz.: bakınız
bs: basım/baskı
C. : cilt
Çev. : Çeviren
DTCF: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
ed. : edebiyat
Erz. : Erzurum
Fak. Fakültesi
g. : gazel.
H. : Hicri
Haz. : Hazırlayan
İA: İslam Ansiklopedisi
İst: İstanbul
İ.Ü.: İstanbul Üniversitesi
K. : kaside.
Ktp. : Kütüphanesi/Kitaplığı
M. : Miladî
Mat. : Matbaası
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

Mec. : Mecmuası

mec. : mecaz anlam.

M.Ö. : Milattan önce

Nu. : Numara

ö. : Ölüm tarihi

S. :sayı

s. : sayfa

Sos. Bil. Enst. : Sosyal Bilimler Enstitüsü

S.Ö. : Seyfettin Özege

S.Ü.: Selçuk Üniversitesi

tas. : tasavvuf

TAE: Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

TAED: Türkiyat Araştırmaları Dergisi

TDAV: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı

TDAY: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı

TDK : Türk Dil Kurumu

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

TTK : Türk Tarih Kurumu

Üniv. : Üniversitesi

Yay. : yayını/yayınları

Yaz. : Yazmaları

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

ع: ʿ

ص: ṣ

ك: k

ق: q

ث: ṭ

ض: ḍ

ظ: ḏ

ط: ṭ

غ: ğ

ع: ʿ

GİRİŞ

1. Bursalı Lami'i Çelebi

1.1. Hayatı

Lâmi'î Çelebi, XVI. Yüzyıl divan edebiyatının kudretli şairlerindendir. Adı, kaynaklarda, Mahmud bin Osman bin Nakkaş Ali bin İlyas olarak geçer.¹ Belîğ İsmail'in *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*'ında ise Eş-şeyh Mahmûd bin Osman bin Ali en-Nakkâş olarak geçer.² Lami'i onun mahlasıdır. Babası, Sultan Bâyezid'in defterdarlığını yapmış olan Osman Çelebi'dir.³ Dedesi, Timur tarafından Mâverâünnehr'e götürülüp "sürûc-i münakaşa" denilen nakkaşlık sanatını ilerletip Bursa'ya dönen ve bu sanatı Anadolu'ya ilk tanıtan Nakkaş Ali'dir.⁴ Belîğ İsmail de *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân* adlı eserinde Nev'î-zâde'ye dayandığı ifadesinde, Timur'un Anadolu dönüşünde, yanında Nakkaş Ali'yi alıp Semerkand'a götürdüğü, burada Nakkaş Ali'nin sanatını ilerletip Anadolu'ya döndüğü ve bu sanatı "bilâd-ı Rûma" tanıttığı aktarılır.⁵ Ayrıca Lâmi'î'nin Nefise Hatun adında bir halası ve Mustafa isimli de bir amcasının olduğu bilinmektedir.⁶

Lâmi'î'nin annesinin adı Dilşâd Hatun'dur.⁷ Bursalı Osman Çelebi ile Dilşâd Hatun'un evlenmelerinden olan Lâmi'î Çelebi de Bursa'da doğmuştur. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Aşık Çelebi'nin aktardığı kayda göre Lâmi'î Çelebi, Hicrî 880 (M. 1475)'te doğmuştur. Halbuki 933 Hicrî (1526 M.) tarihinde yazdığı

¹ Gönül Ayan: "Lami'i Çelebi'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, yıl.1, sayı.1, Kasım 1994, s.43.

² Kadir Atlansoy: Bursa Şairleri-Bursa Vefeyatnamelerindeki Şairlerin Biyografileri, Asa Kitabevi, Bursa, 1998, s.265-266.

³ Mehmed Şemseddin: Bursa Dergahları-Yâdigâr-ı Şemsî I-II, Haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy, Uludağ Yay., Bursa 1997, s. 547-548.

Gönül Ayan "Lami'i Çelebi'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, yıl.1, sayı.1, Kasım 1994, s.43.

⁴ Şemseddin Sâmî: Kâmusu'l-a'lâm, İstanbul, 1314, c. V, s. 3973.

⁵ Kadir Atlansoy: Bursa Şairleri-Bursa Vefeyatnamelerindeki Şairlerin Biyografileri, Asa Kitabevi, Bursa, 1998, s.265-266.

Mehmed Şemseddin: Bursa Dergahları-Yâdigâr-ı Şemsî I-II, Haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy, Uludağ Yay., Bursa 1997, s. 547-548.

⁶ Abdülkadir Karahan: İslam Ansiklopedisi, "Lami'î", c. VII, s. 10.

⁷ agmd. s. 10.

Şerefü'l-insân adlı eserinin önsözünde şair, 55 yaşında olduğunu söyler. Bu durum göz önüne alınırsa Lâmi'î Çelebi'nin Hicrî 877 (1472 M.) yılında doğduğu ortaya çıkar.⁸

Lâmi'î Çelebi, Osmanlı İmparatorluğu'nun en parlak dönemi olan Fatih Sultan Mehmed (1451-1481), II. Bâyezîd (1481-1512), Yavuz Sultan Selim (1512-1520) ve Kanûni Sultan Süleyman (1520-1566) devirlerini idrak etmiştir.

Lâmi'î Çelebi, iyi bir tahsil görmüş ve çokça eser vermiştir. Devrin önde gelen bilginlerinden ve o dönemin tanınmış medreselerinden olan Muradiye medresesinin müderrislerinden Molla Ahaveyn olarak tanınan Karamanlı Ahmed ve Mehmed Efendilerden, Fenârî-zâde'den ve Molla Muhammed bin Hacı Hasan-zâde'den ders almıştır. Buradan, Lâmi'î Çelebi'nin Muradiye medresesine devam ettiğini çıkarabiliriz.⁹

Lâmi'î Çelebi, Hümâ Hatun'la evlenmiş ve Mehmed, Ahmed, Abdullah adında üç oğlu ile Safiye adında bir kızı dünyaya gelmiştir. Oğullarından Derviş Mehmed Çelebi, babasının yolundan giderek, şiirle uğraşmış ve Lem'î mahlasıyla *Bahrü'l-evzân* adlı bir aruz risalesi yazmıştır. Hatta *Letâ'if-nâme*'nin de Lem'î tarafından yazıldığı ileri sürülmekte ise de bunu kanıtlayan yeterli bir delil yoktur.¹⁰ Yine Lâmi'î Çelebi'nin Mahmud Çavuş b. Ahmed Efendi adında bir torunu olduğu ve bunun, Lâmi'î-zâde diye tanındığı belirtilmektedir.¹¹

Bursa'da doğup hayatını burada sürdüren Lâmi'î Çelebi, zamanın tanınmış mutasavvıflarından Emir Ahmed Buhârî'ye bağlanmıştır. Bu bağlılık ömrünün sonuna kadar devam etmiştir.¹² Şeyhinin vasıtasıyla Abdurrahmân Câmî (1414-1492)'yi tanımıştır.

Lâmi'î Çelebi, iki büyük üstat olarak kabul ettiği Ali Şîr Nevâyî(1441-1501) ile Abdurrahman Câmî'nin de aynı tarikate mensup olmalarından ve Bursa'da sürekli ve

⁸ Gönül Ayan“Lami'i Çelebi'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, yıl.1, sayı.1, Kasım 1994, s.43.

⁹ agm. s.43-44.

¹⁰ agm. s. 44.

¹¹ Abdülkadir Karahan: İslam Ansiklopedisi, “Lami'î”, c. VII, s. 11.

¹² Mehmed Şemseddin: Bursa Dergahları-Yâdigâr-ı Şemsî I-II, Haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy, Uludağ Yay., Bursa 1997, s. 547-548.

Gönül Ayan“Lami'i Çelebi'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, yıl.1, sayı.1, Kasım 1994, s.44.

büyük bir şöhrete sahip olan Emîr Buhârî'ye olan yakınlığından dolayı Nakşibendî tarikatındandır. Bu tarikatın samimi bir mensubudur. Hakiki gaye ve manayı, arifler zümresine dahil olduktan sonra hissettiğini belirtir. Burada, şeyhliğe kadar yükselmiştir.¹³ Bunun dışında, İlhâmî Efendi vasıtasıyla Gülşenî tarikatıyla ilgilenmiştir.¹⁴

Lâmi'î Çelebi, hayatı boyunca hiçbir devlet görevi almamış; geçimini, tamamen kitaplarıyla sağlamıştır. Hatta mensûr “*Hüsn ü Dil*”i Yavuz Sultan Selim’e takdim ettikten sonra Sultan tarafından aylık otoz beş akçe ile mükafatlandırılır, ancak şair bunu kabul etmeyip ayrılmış; kendini, genç yaşta, bilgiye, ibadete, tasavvufa ve çeşitli sahalarda eserler yazmağa adanmıştır.¹⁵ Aynı zamanda, İstanbul’a da gitmemiştir. Ancak Bursa’da olmasına rağmen, yazdığı eserlerle, padişah ve vezirlerin ilgisini çekmeyi başarmış; onlara sunduğu eserlerle bolca ihsanlara kavuşmuştur.¹⁶ Özellikle Kanunî’nin veziri İbrahim Paşa’dan esaslı himaye gördüğü açıkça anlaşılmaktadır.¹⁷

Şair, geçim sıkıntısına düştüğü zamanlarda, bunu yazdığı eserlerine yansıtmıştır. Fahr-i Cürcânî’nin *Vîse vü Ramân* adlı eserini tercüme edip İbrahim Paşa’ya sunarken aşağıdaki beyitlerle evladına “vazife istid’â” eyler:

Gam-ı evlâd özge ibtilâdur
Olursa mihnet olmazsa belâdur

Olup her biri kesb-i ‘ilme meşgûl
Beni eyler sü’âl-i zerle mes’ûl¹⁸

Buna mukabil Paşa da çocuklarına verilmek üzere, yevmiye olarak, yirmi akçe bağlamıştır.¹⁹ Ancak İsmail E. Erünsal, “Lami’î Çelebi’nin Terekesi”nde bu konuyla

¹³ Abdülkadir Karahan: İslam Ansiklopedisi, “Lami’î”, c. VII, s. 11.

Gönül Ayan“Lami’i Çelebi’nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, yıl.1, sayı.1, Kasım 1994, s.43-44.

Bursalı M. Tahir: Osmanlı Müellifleri, 1333, s. 492-493.

¹⁴ age. s. 492-493.

¹⁵ Abdülkadir Karahan: İslam Ansiklopedisi, “Lami’î”, c. VII, s. 11.

¹⁶ Gönül Ayan“Lami’i Çelebi’nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, yıl.1, sayı.1, Kasım 1994, s. 45.

¹⁷ Abdülkadir Karahan: İslam Ansiklopedisi, “Lami’î”, c. VII, s. 11.

¹⁸ Gönül Ayan“Lami’i Çelebi’nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, yıl.1, sayı.1, Kasım 1994, s. 45.

ilgili olarak, “*Lami’î’nin, o gün için Bursa’nın üst gelir düzeyine mensup biri olduğunu gösteriyor. Halil İncelik, Bursa şehri şer’i sicillerindeki XV. Asra aitlere defterleri üzerinde yaptığı araştırmada terekese on binden yukarı olanların varlıklı sınıfa, an bin-bin arası olanların orta sınıfa, binin altında olanların da fakir sınıfa girdiğini söylemektedir. Bu sınıflandırma göre terekese 90 000 akçeye yaklaşan Lami’î’nin iktisadi durumunun oldukça iyi olması gerekir. Ayrıca 935 ve 938 yıllarında iki defa Kanunî tarafından kendisine 10 000’er akçe ihsanda bulunan Lami’î’nin ölümünde kayda değer bir nakdinin çıkmaması onun rahat para harcadığını gösterir.*”²⁰ diyerek burada bir aktarım yanlışlığını vurgulamaktadır. Bunun dışında daha pek çok eser tertip edip karşılığında çeşitli ihsanlar elde etmiştir.

Sanatçı hakkında bir başka ayrıntı da onun, bir vakıf kurduğu hakkındadır. Ancak bu konuda da herhangi bir vakıfta vazifeli olduğundan söz edilmez; terekesinde, sadece Sultan Murat vakfında bir görevi olduğunu ve bu görevi dolayısıyla da düzenli bir gelire sahip olduğu bildirilmektedir.²¹

Aşık Çelebi dışında bütün kaynaklar, Lami’î’nin ölüm tarihini Hicrî 938 (1531-1532 M.) olarak gösterirler ki daha sonra yapılan çalışmalar, Aşık Çelebi’nin naklinin yanlışlığını ortaya koyar.

Mezarı, Bursa Kalesi içinde babasının mezarı bitişiğindedir.

1.2. Edebi Kişiliği

Türk edebiyatının en verimli şairlerinden olan Lami’î Çelebi, hayatını okuyup yazmakla geçirmiş velûd bir edip ve samimi bir mutasavvıftır. Elimize geçen ve kaynakların haber verdikleri telif ve tercüme eserlerinin sayısı 46’yı bulmaktadır.²²

Şuarâ tezkireleri, Lami’î Çelebi’den övgüyle bahsederler. Sehî Bey’e göre Lami’î Çelebi eserlerinde, “anlatılamayacak kadar çok fazilet ve maarifi bir araya getirip kullanmıştır. Son dönemde, Acem diyarında ortaya çıkan Abdurrahman Camî

¹⁹ Mustafa İsen; *Kühû’l-Ahbâr’ın Tezkire Kısım*, AKM, Ankara 1994, s. 266.

Gönül Ayan“*Lami’î Çelebi’nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri*”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, yıl.1, sayı.1, Kasım 1994, s. 45.

Abdülkadir Karahan: *İslam Ansiklopedisi*, “Lami’î”, c. VII, s. 11.

²⁰ İsmail E. Erünsal; *Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları IV: Lami’î Çelebi’nin Terekese*, *Journal of Turkish Studies*, vol.14-1990, Harvard Ün., 1990, s. 186.

²¹ age, s. 186.

²² Gönül Ayan“*Lami’î Çelebi’nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri*”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, yıl.1, sayı.1, Kasım 1994, s. 46.

ne ise, Anadolu’da da Lami’î öyledir.”²³ diyerek, onun erdem sahibi bir kişi olduğundan bahseder. Aşık Çelebi Lami’î’nin şiir ve inşayı, şekerle şerbet gibi yaptığından bahseder. Hasan Çelebi ve Beyanî Şeyh Mustafa da tezkirelerinde, Lami’î’nin şiir ve inşadaki ustalığından övgüyle bahsederler.

Eserlerinden ilim, irfan sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak medrese öğrenimi gördüğüne dair, kaynaklarda net bir bilgi mevcut değildir. Bunun yanında, zamanın güçlü hocalarından ders aldığı ve bu hocaların ders verdiği Muradiye medresesine bir süre devam ettiği ve bu kendi kendini yetiştirdiği kuvvetle muhtemeldir. Her ne sebep olursa olsun Lami’î, yazdığı eserlerinden yola çıkarak, çok iyi bir edebi kültür birikimine sahip olduğu aşikardır.

Lami’î, öncelikle müretteb bir divan sahibidir; dolayısıyla kendisi bir divan şairidir. Aynı zamanda da “mesnevi şairidir; her biri beşer mesneviden oluşan iki hamsesi mevcuttur. Şairin, şiir teorisinde nazari bilgilerini dikkatlere sunması bakımından, *Divan* mukaddimesi’nde “*Aruz Risalesi*” ile “*Risâle-i usûl mine’l-fünûn*” adlı eserleri kayda değerdir.

Lami’î Çelebi, dini ve tasavvufi konularda da eserler kaleme almıştır. Bu eserler arasında siyer-i nebiler, menakıb-nameler, önemli yer tutar. Evliya tezkirelerini geliştirmiş; münazara ve şehir-engizler yazmıştır. “*Mevlid*”i vardır. Okunmasının küfür olduğuna dair fetva verenin de bulunduğu bir mecliste, kaleme aldığı “Maktel-i Hüseyin”i okutarak, dini konulardaki bilgisini ve cesaretini göstermiştir.

Divan şairi olması yanında, usta bir “inşa”cı olan sançtı, bu konuda yazdığı mektuplarını “*Münşeât*”ta toplamış; yine yaşamı boyunca karşılaştığı veya duyduğu ibretli latifelerini de “*Letâ’if-nâme*”sinde kitaplaştırmıştır. Engin bilgi ve kültürünün sonucu olarak yazdığı bir de Farsça-Türkçe manzum lügatı mevcuttur.

Lami’î Çelebi, “Hayatı” başlığında da belirtildiği üzere, aynı zamanda, “Nakşibendî” tarikatı mensubudur; dolayısıyla ister dini ve tasavvufi eserlerinde olsun isterse din dışı eserlerinde olsun, bütün eserlerinde tasavvufun derin izleri vardır. Mutasavvıf kişiliği ile Fars edebiyatından Abdurrahman Câmî’nin eserlerini tercüme ederek, tezkireciler tarafından “Câmî-i Rûm” ünvanını almıştır. Ancak bu ünvanı, sadece yapmış olduğu tercümelerden dolayı almamış aynı zamanda da çok ve

²³ Mustafa İsen; Sehi Bey Teskiresi, Heşt-Behişt, Akçağ, Ankara 1998, s. 108.

faydalı eserler verdiği için “Câmî-i Rûm” sıfatına mahzar olmuştur. Câmî ve Lamiî arasında bir başka benzer nokta da hayatları arasında ki benzerliktir; her ikisi de çok yazmalarına rağmen “ne muhteva ne de şekil bakımından büyük bir orijinallik göstermez.” Latîfî, Lamiî’nin sanatındaki orijinalsizliği, çok yazmasına bağlarken Aşık Çelebi de şaire yöneltlen eleştirileri biraz hafifletmeye çalışarak şairin gazellerinin, değer şiirleri içerisinde, en iyileri olduğunu vurgular. Ancak Gelibolulu Ali, *Künhü’l-ahbar*’ında, “Hüsn ü Dil-i Ahi dururken anun müellifi okunmaz. Yûsuf u Züleyhâ’da Hamdî varken mezbûrun mesnevilerine rağbet olunmaz Güyâ ki sözleri nemekin degüldür. Yahud kasret-i nemekden şîrî ü lezîz degüldür. Eş’âr u sâ’idi hod cerâ’id-i rûzgârdan külliyle ma’dumdur...”²⁴ diyerek en ağır eleştiriği yapar. Ali, onun eserleri içerisinde sadece “nesirde Şerefî’l-İnsan ile Şevâhidü’n-nübüvve” adlı eserlerini beğenir. Ali, aynı eserinde, “Rahmîden sonra Bursa şu’arâsının güzidesi tutulmak ca’izdür.”²⁵ diyerek onun, Rahmî’den sonra geldiğini ifade eder ve ardından da Lamiî’yi, Celîlî ile karşılaştırır. Bu karşılaştırmada, sırf eserlerinin çokluğundan dolayı, Celîlî’den üstün olduğunu savunur. Bu ibareler de göstermektedir ki Lamiî Çelebi’nin nesri, nazmından daha üstündür.²⁶ Ancak yaşadığı döneme de dikkat etmek gerekir. Zira bu dönem, Zatî, Hayalî, Taşlıcalı Yahya, Fuzulî, Bakî gibi mühim ve güçlü şairlerin yetiştiği dönemdir. Dolayısıyla, nazımda arka planda kalması, adı geçen şairlere nazardır. Diğer taraftan mesnevicilikte, ayrı bir yeri vardır. Öncelikle Lamiî, o güne kadar Türk şairlerinin tanımadığı ve incelemediği Fars edebiyatını incelemiş, buradan çeviriler yapmış ve topladığı Vâmık u Azra, Vîse vü Râmîn, Gûy u Çevgân gibi hikayeleri, kendi düşünce ve tarzında yoğurup, elde ettiği ürünleri Türk edebiyatına kazandırmıştır.

Lamiî Çelebi, öncelikle Ali Şîr Nevayî ve Abdurrahman Câmî etkisindedir ancak etkilendiği sanatkarlar sadece bununla sınırlı değildir; Firdevsî, Nizâmî ve Nişâbü’rî gibi ediplerin de şair üzerinde büyük tesirleri vardır.

Lamiî’nin bütün eserlerinin ortak özelliği, öğreticiliği, daima ön planda tutmasıdır. Onun “başlıca amacı, halka kitap okutmak, öğretmek ve onları eğitmektir.

²⁴ age. s. 266.

²⁵ age, s. 267.

²⁶ N. S. Banarlı; Resimli Türk Edebiyatı, MEB, İstanbul 1987, C. 1, s. 601.

1.3. Eserleri

Herhangi bir resmi görevinin de olmaması sebebiyle, bütün hayatını okuyup yazmakla geçiren sanatçının bilinen 46 eseri mevcuttur. Bu eserler manzum, mensur; telif ve tercümelerden oluşmaktadır. Lamiî Çelebi'nin terekkesinden de anlaşılacağı üzere, en büyük servetini kitaplar oluşturmaktadır.²⁷ Bu eserleri manzum-mensur, telif-tercüme, şiirler-hikayeler, mesneviler-dini eserler-öğretici eserler şeklinde tasnif etmek mümkündür.

1- Absal u Salaman (veya Salaman u Absal, Selāmān u Absāl, Selāmān u Absal): Cāmī'nin Salaman u Absal adlı Farsça manzum ve remel-i müseddes bahrinde yazdığı eserinden tercümedir.²⁸ Yavuz Sultan Selim(1512-1520)'e sunulmuş olan manzum eserin yazılış tarihi, tam olarak bilinmemektedir. Şair, bu tercümelere başka hikayeler de ekleyerek zenginleştirmiştir. Hikaye, kadın ve şehvet düşkünlüğünün kötülüğünü anlatmakta ve bu zaafı yermektedir.

Eser, çocuğu olmayan güçlü bir padişahın, çocuk arzusunu filozofuna iletmesi ile başlar. Bunun üzerine filozof da engin bilgisiyle sultanın çocuğunun olmasına vesile olur. Adına Salaman dedikleri çocuğun annesi olmadığı için Absal adında bir dadının bakımına verirler. Salaman ile Absal, birbirlerine aşık olurlar ve hikaye böylece sürüp gider. Eserde Salaman, ruhu; Absal, şehveti; padişah, aklı; filozof ise feyzi temsil eder.²⁹

Salaman u Absal, öğretici tarzda ahlaki bir eserdir.

2- Cābir-nāme (Kıssā-i Evlād-ı Cābir): Lamiî Çelebi'den bahseden kaynaklar, böyle bir eserin varlığını kabul etmekle birlikte, şu ana kadar herhangi bir nüshasına tesadüf edilmemiştir. Şairin kendi eseri olan *Şerefü'l-İnsan*'da da adı geçmektedir. Katip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*'da eserin manzum olduğunu belirtir.³⁰

3- Dīvān (Dīvān-ı şi'r, Dīvān-ı Eş'ār, Dīvān-ı Lāmiî): Bütün şiirlerinin toplandığı eseridir. Bir çok yazma nüshasının bulunduğu eserin en hacimli nüshası, Ali Emîri,

²⁷ İsmail E. Erünsal; Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları IV: Lamiî Çelebi'nin Terekkesi, *Journal of Turkish Studies*, vol.14-1990, Harvard Üniv., 1990, s. 186.

²⁸ Gönül Ayan; "Lamiî Çelebi'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, yıl.1, sayı.1, Kasım 1994, s. 48.

²⁹ Sadettin Eğri; Lāmiî Çelebi Bir Bursa Efsanesi-Münāzara-i Sultān-ı Bahār Bā-Şehriyār-ı Şitā, Kitabevi, Bursa Ekim 2001, s. 33-34.

³⁰ age, s. 36.

Hamit Bilen Burmaoğlu; Lamiî Çelebi Divanı Hayatı, Edebi kişiliği, Eserleri ve Divanı'nın Tenkitli Metni (yayınlanmamış doktora tezi), Atatürk Üniv. FEF Türk Dili ve Edeb. Bl., Erzurum 1983, s. 8.

Manzum Eserler, Millet Kütüphanesi, 380 numarada bulunan yazma ile British Museum Or. 10.882 numarada bulunan nüshadır.³¹

Lami'î Çelebi'nin hayatı ve edebi kişiliği ile birlikte Divan'ının tenkitli metni, 1983 yılında, Hamit Bilen BURMAOĞLU tarafından, doktora tezi olarak hazırlanmıştır.

4- Ferhād-nāme (Ferhād u Şîrîn, Hüsrev ü Şîrîn): H. 918(M.1512) yılında kaleme alınan eser, Yavuz Sultan Selim'e sunulmuştur. Mîr Ali Şir Nevayî'nin aynı adla yazmış olduğu eserin Türkçe tercümesidir. Ancak müellifin de bazı eklemeleri vardır; Lami'î, Nevayî'nin eserini, olayların sırası bakımından olduğu gibi izlemiş, ancak üslubunu değiştirerek hikayeyi yeni baştan kaleme almıştır. Şairin bu eseri, Anadolu Türkçesi ile yazılmış olması bakımından önemlidir.³² Hezec bahriyle yazılmıştır.³³

5- Fetih-nāme-i Kal'a-i Motan: Fatih'in oğlu Bayezid adına yazılan eser, İnebahtı savaşı ile Motan Kalesi'nin fethini anlatmaktadır. Konya Mevlana Müzesi'nde yazması bulunan eseri, Abdülbaki Gölpınarlı hazırlamıştır.³⁴

6- Fezā'il-i Şîr ü Şā'irān: Aslında Lāmi'î Divanı'nın dibacesi olan eser, eserin özelliği, muhtevası, müstakil nüshalarının varlığı, bulunduğu yer dolayısıyla ayrı bir eser olarak düşünülmüştür.³⁵

7- Firāk-nāme: Eserin bilinen tek nüshası, Süleymaniye Ktp., Lala İsmail Efendi Böl., Nu. 747/4'te kayıtlıdır.³⁶

8- Fütūhu'l-Mücāhidîn li-Tervîhi Kulubi'l-Müşāhidîn (Nefehâtü'l-Üns): Câmî(öl.1492)'nin *Nefehâtü'l-Üns Min-Hazerâti'l-Kuds* adlı eserinden yapılmış bir

³¹ age, s. 8.

³² Abdulkadir Erkal: Lami'î Çelebi ferhad u Şirin (Ferhadname) (inceleme-metin), basılmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum 1998, s. 14.

³³ Sadettin Eğri; Lāmi'î Çelebi Bir Bursa Efsanesi-Münāzara-i Sultān-ı Bahār Bā-Şehriyār-ı Şitā, Kitabevi, Bursa Ekim 2001, s. 35.

Gönül Ayan; "Lami'î Çelebi'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, yıl.1, sayı.1, Kasım 1994, s. 50.

³⁴ agm. s. 50.

³⁵ agm. s. 50-51.

Sadettin Eğri; Lāmi'î Çelebi Bir Bursa Efsanesi-Münāzara-i Sultān-ı Bahār Bā-Şehriyār-ı Şitā, Kitabevi, Bursa Ekim 2001, s. 38.

Hamit Bilen Burmaoğlu; Lami'î Çelebi Divanı Hayatı, Edebi kişiliği, Eserleri ve Divanı'nın Tenkitli Metni (yayınlanmamış doktora tezi), Atatürk Ün. FEF Türk Dili ve Edeb. Bl., Erzurum 1983, s. 8.

³⁶ Gönül Ayan; "Lami'î Çelebi'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, yıl.1, sayı.1, Kasım 1994, s. 51.

tercüme eserdir. Katip Çelebi'ye göre Câmî bu eseri Ali Şir Nevâyî(1440-1501)'nin teşvikiyle yazmıştır. Daha sonra Nevâyî bu eseri, *Nesâyimü'l-Mahabbe* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir. Lâmi'î Çelebi de Anadolu ve Rumeli'de yetişen Hacı Bayram Veli, Akşemseddin, Geyikli Baba, Yazıcızade Mehmed Efendi, Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli, Şeyh Bahaüddin Veled, Sultan Veled gibi şeyhlerin menkabeleriyle zenginleştirerek eseri, genişletmiştir. Akıcı ve sade dille kaleme alınmış, serbest bir tercüme karakteri taşımaktadır.

Eser, Kanuni Sultan Süleyman'ın, 927/1520 tarihinde, Belgrad'ı fethettiği zamana tesadüf ettiği için *Fütûhu'l-Mücâhidîn li-Tervîhi Kulubi'l-Müşâhidîn* adını almıştır.³⁷

9- *Gıdâu'r-Rûh*: Eser, 1530 yılında istinsah edilmiştir. Blochet, Nu: 1901 ve Süleymaniye Ktp. Esad Efendi Bölümü olmak üzere iki nüshası mevcuttur.³⁸

10- *G ū y u Çevgân (Kū y u Çevgân)*: Eserin varlığını Katip Çelebi, *Keşfü'z-zunun*'da kaydetmektedir. Manzum olan eseri Arifî, Türkçe'ye nazım ve nesir karışık olarak şerh etmiştir. Hasan Çelebi, Tezkire-i Şu'arâ'sında Lami'î'nin "bu kitabı peygamberimizin meddahı olan Hassân'ı rüyasında görüp, onun işaretleriyle kaleme aldığımı..." söylemektedir.³⁹ Arifî'nin aynı adlı eserinden ilham alınarak kaleme alınan eserde hikaye, Çin'de geçmektedir; "guy u çevgan" oynamaya meraklı Çin padişahının oğlunu izlemeye gelen bir dervişin, şehzadeye duyduğu hayranlığın daha sonra aşka dönüştüğünü anlatır. Tasavvufi bir eserdir.⁴⁰

11- *Ha yret-nâme*: Millet Kütp. Ve British Museum'da bulunan *Divan* nüshalarının sonunda bulunan 22 varaklık bir mesnevidir. Eserin bir diğer nüshası ise Atatürk Üniversitesi S.Ö. Ktp., ASL, Nu. 192'de kayıtlıdır.⁴¹

12- *Heft-Peyker*: Tercümedir; orijinali, Nizâmî tarafından aynı adla kaleme alınan eser, önce Hatifî; ardından da Lami'î tarafından tercüme edilerek Türkçe'ye

³⁷ agm, s. 51.

Sadettin Eğri; Lâmi'î Çelebi Bir Bursa Efsanesi-Münâzara-i Sultân-ı Bahâr Bâ-Şehriyâr-ı Şitâ, Kitabevi, Bursa Ekim 2001, s. 30.

³⁸ Gönül Ayan; "Lami'î Çelebi'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, yıl.1, sayı.1, Kasım 1994, s. 52.

³⁹ agm, s. 56.

⁴⁰ Sadettin Eğri; Lâmi'î Çelebi Bir Bursa Efsanesi-Münâzara-i Sultân-ı Bahâr Bâ-Şehriyâr-ı Şitâ, Kitabevi, Bursa Ekim 2001, s. 35.

⁴¹ age, s. 38.

kazandırılmıştır. Bu eserden Kınalızade Hasan Çelebi, Aşık Çelebi(Meşâ'irü's-Şu'arâ), Katip Çelebi(Keşfü'z-zunun), Mehmed Süreyya(Sicilli Osmânî), Mehmed Tahir(Osmanlı Müellifleri) bahsederler. Aşık Çelebi'nin *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'da aktardığına göre Lami'î, bu eserini bitiremeden ölmüş ve eser, Rûşenî-zâde tarafından tamamlanmıştır. Bu bilgiyi, Katip Çelebi de doğrular.⁴²

13- Hired-nâme: Katip Çelebi'ye göre bu eser, Nizâmî'nin hamsesinde bulunan mesnevilerden birinin tercümesi olup Abdurrahman Câmî'nin *Heft-Evrenğ*'inde de yer almaktadır ve eserin bir diğer adı da "İskender-nâme"dir. Kirmânî(Şeyhî-i Germiyânî) bu eseri, aynı adla tercüme ederek, Yıldırım Bayezid'in oğlu Sultan Mehmed'e sunmuştur.⁴³

14- Hüsn ü Dil: Eser, Lami'î'nin de üzerinde büyük tesiri olan Fettâhî-i Nişâbüri'ye aittir. Hasan b. Seyyidî(Seydi Hoca, Ahî), eseri Türkçe'ye çevirmiştir. Ancak Katip Çelebi'ye göre bu çeviri tam değildir. Ardından Lami'î, aynı eseri yazmıştır. Bütün kaynaklar, bu eserden bizzat söz ederler. Hatta Lami'î Çelebi, *Şerefü'l-İnsan*'ın önsözünde bizzat bahseder.⁴⁴

15- İstilahât-ı Sufiyye: Kaynaklar, Lami'î'nin böyle bir eserinden bahsetmeseler de Süleymaniye Kütüphanesi, 2740/2 numarada, Lami'î adına kayıtlı, bu isimle küçük bir eser mevcuttur.⁴⁵

16- İbret-nümâ(İbret-nâme): Eserin mukaddimesinde Lami'î'nin, H. 932/M. 1525'te Bursa'da yazdığını belirttiği eser, Kanunî Sultan Süleyman'ın Ergürüs(Macaristan) seferi dolayısıyla kaleme alınmıştır. Eser, birkaç kere eski harflerle basılmıştır. Sanatkarın ahlaki hikaye ve menkabelerinden oluşur. Bir mukaddime ve iki babdan oluşur; birinci babda 19 hikaye, ikincide ise 7 hikaye mevcuttur. Eser Abdullah Yafi'î, Abdülkadir Geylanî, Muhyiddin Arabî ve Bahaeddin Nakşibendî gibi büyük zatların kitaplarından toplanmıştır.⁴⁶

⁴² age, s. 38.

⁴³ age, s. 39.

Gönül Ayan; "Lami'i Çelebi'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, yıl.1, sayı.1, Kasım 1994, s. 53.

⁴⁴ agm, s. 53.

⁴⁵ agm, s. 54.

⁴⁶ Abdülkadir Karahan: İslam Ansiklopedisi, "Lami'î", c. VII, s. 13.

17- K ıssa-i Edhem ü Hümā (Edhem ü Hümā): Yazmalarına rastlanamamıştır. Bursalı Mehmed Tahir, böyle bir eserin varlığından söz etmektedir. Lami'î'den bahseden bütün kaynaklar eserden söz etmektedirler.⁴⁷

18- Le tāif-nāme (Letā'if-i Lāmi'î, Mecma'ü'l-Letā'if, Letā'if, Sefîne-i Letā'if ve Mecmū'a-i Ma'ārif): Kaynaklarda değişik adlarla kayıtlı olan eseri Lami'î, H. 936/M. 1526 yılında yazmaya başladığını ve bir yıl sonra da tamamlandığını kaydeder. Eser, Sinan Bey b. Emir Yakub'a taktim edilmiştir. Eserin Katip Çelebi (Keşfü'z-zunūn) deki adı, *Mecma'ü'l-Letâ'if* tir. Beş babdan ve kırk yedi yapraktan meydana gelir. Eserde, başta Hz. Muhammed olmak üzere diğer peygamberlere ve Ebu Hanife, Nasreddin Hoca, Şirazî, Camî gibi bilgin ve sanatkarlara ait latifeler vardır. Eserde, kaphıcalara ait latifeler de mevcuttur. Bu latifeler, devrini yansıtmaları bakımından dikkate değerdir.⁴⁸

19- Lugāt-i Farisiyye (Manzume-i Lugat ve Lugat-ı Manzume): Türkçe-Farsça manzum bir lügattir. Katip Çelebi'de böyle bir kayıt yoktur. Lami'î, *Şerefü'l-İnsanda* adını zikreder. Mehmed Süreyya, *Sicilli Osmânîde* eserden, *Heft-Peyker* tercümesi olarak bahseder. Aşık Çelebi, Hasan Çelebi ve Şemseddin Samî eserin adını, *Lügat-i Farsiyye* olarak gösterirler.⁴⁹

20- M aktel-i Hüseyin (Maktel-i İmam Hüseyin, Maktel-i Hazret-i Hüseyin, Maktel-i Hazret-i İmam Hüseyin, Maktelü'l-İmam Hüseyin): Bahr-ı remel-i müseddes'le yazılmış bir mesnevidir. Kerbela olaylarını tahkiyeli bir şekilde aktardığı eseridir. Hasan Çelebi'nin aktardığına göre Lami'î bu eserini, zamanın vaizlerinden olan Molla Arap adıyla bilinen bir zatın: "Maktel-i Hüseyinleri okumak küfürdür" demesi üzerine telim etmiş ve kitabı tamamladıktan sonra da adı geçen Molla Arap, Bursa kadısı Aşçı-zâde ve Bursa'nın ileri gelenlerinin huzurunda, Ulucami'de okutmuş ve çok beğenilmiştir.⁵⁰

⁴⁷ Sadettin Eğri; Lāmi'î Çelebi Bir Bursa Efsanesi-Münâzara-i Sultân-ı Bahâr Bâ-Şehriyâr-ı Şitâ, Kitabevi, Bursa Ekim 2001, s. 39.

⁴⁸ A. Gölpinarlı; MEB Türk Ans., "Lami'î", c. XXII, s. 463-465.

⁴⁹ Gönül Ayan; "Lami'î Çelebi'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, yıl.1, sayı.1, Kasım 1994, s. 57.

Sadettin Eğri; Lāmi'î Çelebi Bir Bursa Efsanesi-Münâzara-i Sultân-ı Bahâr Bâ-Şehriyâr-ı Şitâ, Kitabevi, Bursa Ekim 2001, s. 36.

⁵⁰ Sadettin Eğri, age, s. 33.

21- Menkibe-i Üveysi'l-Karānī (Menkibetü'l-Üveysi'l-Karānī, Menākib-i Üveys-i Karānī): Mensur olan eser, Lami'î'den bahseden bütün kaynaklarda adı zikredilmektedir.⁵¹

22- Meslekü's-Sālikīn: Kanuni Sultan Süleyman adına yazılmış olan bu eser, evliya ve mutasavvıflardan bahseder. Kaynaklarda, bu eserin adına rastlanamamıştır. Tek yazma nüshası, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi No: 150'dedir.⁵²

23- Menākīb-ı Cenāb-ı 'Alī: Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müelliflerinde*, mensur olduğunu bildirdiği eserin yazmalarına tesadüf edilememiştir.⁵³

24- Mesnevī: 232 beyitten müteşekkil olan eser, Gölpınarlı'ya göre, mahbûb(sevgili)un uzunlarını tasvir eder. Tek yazma nüshası, Konya Mevlâna Müzesi Kütüphanesi, No: 2465/4'tedir.⁵⁴

25- Mevlīd (Mevlidü'r-Resûl): Lami'î Çelebi, *Şerefü'l-İnsanda* eserlerinin adını zikrederken böyle bir eserden de bahsetmektedir; ancak yazma nüshalarına rastlanamamıştır.⁵⁵

26- Miftahu'n-Necât fi-Havâsi's-Süveri Ve'l-Ayât: Gönül Ayan, eserin adının muhtevassından, *Şerh-i Mu'ammâ-i Esmâ-i Hüsnâ* olabileceğini söylemektedir. Yazma nüshalarına rastlanılmamıştır. Katip Çelebi ise adı geçenleri, iki ayrı eser olarak göstermektedir; Lami'î'nin "Miftahu'n-Necât fi-Havâsi's-Süveri Ve'l-Ayât" adlı, Türkçe müstakil bir eseri üzerinde durup, eserin "Elhamdü li'llâhî mübdi'i'l-mevcûdât" şeklinde başlangıcını vermektedir.⁵⁶

27- Mir'atü'l-Esmâ ve Cām-ı Cihân-nümâ (Mir'atü'l-Esma, Risâle-i Mu'ammâ, Şerh-i Mu'ammâ-i Esmâ-i Hüsnâ, Risâle-i Mu'ammâ Tercümesi, Esmâü'l-hüsnâ tefe'ül-nâmesi): Lami'î, eserin içinde, bunu Kanuni Sultan Süleyman(1520-1566) adına yazdığını belirtir. B. Mehmed Tahir'e göre bu eser, Mîr Hüseyin Nişâburî(ö.

Gönül Ayan; "Lami'î Çelebi'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, yıl.1, sayı.1, Kasım 1994, s. 57.

⁵¹ agm, s. 57.

⁵² agm, s. 58.

⁵³ agm, s. 58.

⁵⁴ agm, s. 58.

⁵⁵ agm, s. 58.

⁵⁶ agm, s. 58.

904 H./1498 M)’nin *Esmâ-i Hüsnâsının* 100 beytinin, arifane bir surette, genişçe bir tercüme ve şerhidir.⁵⁷

28- M ünâzarâ-i Bahâr u Şitâ (Bahar ve Şita Münazarası, Münâzarâ-i Sultân-ı Bahâr Bâ-Şehriyâr-ı Şitâ, Bahâr u Hazân): Bahar ve Kış sultanlarının münazarasını anlatan eser allegoriktir ve Kanuni Sultan Süleyman’a takdim edilmiştir. Katip Çelebi eserin adını, “Bahar u Hazan” olarak kaydeder.

29- M ünşeât (Münşeât-ı Lâmi’î, Münşeât-ı Mahmūd Efendi, Münşe’ât-ı Mekâtib): Mektuplarını topladığı eseridir. *Şerefü’l-İnsanda* Lami’î eserin adını: “Münşe’ât-ı Mekâtib” olarak kaydetmiştir.

30- Ne fsü’l-emr Risalesi (Nefsü’l-emr-nâme, Risâle-i Nefsü’l-emr, Münâzarâ-i Nefs ü Rûh)

31- N isâbü’l-belâga: Lami’î Çelebi’nin mektuplarını ihtiva eden bir eseridir.⁵⁸

32- R icâlü’l-Gayb: Tek nüshası Manisa İl Halk(Muradiye) Kütüphanesi, No: 1307’dedir.

33- R isâle-i fî Şerhi Kelimâti’ş-Şehâde: Tek nüshası, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa Böl. No: 1350/4’tedir.

34- R isâle-i Fâl: *Şerefü’l-İnsanda* adı zikredilmesine rağmen, yazma nüshalarına tesadüf edilememiştir. Eserin, “Mir’âtü’l-Esmâ ve Câm-ı Cihân-nümâ” olma ihtimali yüksektir.⁵⁹

35- R isâle-i Arûz: *Şerefü’l-İnsanda* adı zikredilen eserlerdendir. Tek nüshası, Manisa İl Halk Kütüphanesi Nu. 1656’dadır.⁶⁰

36- R isâle-i Usûl Mine’l-Fünûn: *Şerefü’l-İnsanda* adı zikredilmesine rağmen, yazma nüshalarına tesadüf edilememiştir.

37- R isâle-i Tasavvuf: *Şerefü’l-İnsanda* adı zikredilen eserlerdendir. Tek nüshası Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Böl., No: 1659’da “Kitâbü li’t-tasavvuf” adıyla kayıtlıdır.⁶¹

⁵⁷ agm, s. 58.

⁵⁸ Sadettin Eğri; Lâmi’î Çelebi Bir Bursa Efsanesi-Münâzara-i Sultân-ı Bahâr Bâ-Şehriyâr-ı Şitâ, Kitabevi, Bursa Ekim 2001, s. 41.

⁵⁹ Gönül Ayan; “Lami’î Çelebi’nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, yıl.1, sayı.1, Kasım 1994, s. 60.

⁶⁰ agm, s. 60.

⁶¹ agm, s. 61.

38- Resâ'il: Şerefü'l-İnsanda adı zikredilmesine rağmen, yazma nüshalarına tesadüf edilememiştir.

39- Şem' u Pervâne: Manzum ve Hezec bahrinde yazılmış bir eserdir. *Şerefü'l-İnsanda* adı zikredilmektedir. Allegorik bir aşk hikayesidir ve Farsça'dan tercümedir.⁶²

40- Şehr-engîz (Şehr-engîz-i Bursa): Devrin hükümdarı Kanuni Sultan Süleyman'ın, Bursa'yı ziyaret edeceği haberi üzerine, şehri tanıtmak maksadıyla kaleme aldığı eseridir. Diğer şehr-engizlerden ayrılan en önemli özelliği, şehrin güzelliklerini değil; güzelliklerini tanıtmaktır.⁶³

41- Şerefü'l-İnsan (Şerefü'l-İnsan ve beyân-ı hilkat-i Adem Aleyhi's-selâm): Hicri 933'te yazılmış olan eser, devrin hükümdarı Kanuni Sultan Süleyman'a sunulmuştur. Gibb ve Menzel, bu eserin "Resâ'ilü İhvânü's-Safâ"dan serbest bir tercüme olduğunu kaydetmektedirler. Telif ve tercüme arası bir eserdir. Mensur olmakla beraber yer yer manzumelere de yer verilmiştir. Arapça, Farsça ve Türkçe bir arada kullanılmıştır. İnsan ve hayvanların yaratılışı üzerine münazaraları konu edilmiştir. Gerek yurt içinde gerekse yurt dışında olmak üzere, yüzü aşkın yazma nüshası bulunmasına karşın matbu nüshası bulunmamaktadır.⁶⁴

42- Şerh-i Dibâce-i Gülistân (Dibâce-i Gülistân Şerhi, Hâşiye-i Dibâce-i Gülistân): Şirazlı Sâdî'nin *Gülistan* adlı eserinin önsözünün Türkçe açıklanmasıdır. İkinci Bayezid zamanında yazılmıştır.⁶⁵

43- Şevâhidü'n-Nübüvve Tercemesi (Terceme-i Şevâhidü'n-Nübüvve): Abdurrahman Câmî'nin aynı adı taşıyan eserinden yapılmış bir çeviridir.⁶⁶

⁶² agm, s. 61.

⁶³ Mustafa İsen-H. Bilen Burmaoğlu; "Bursa Şehr-engizi, Türklük Araştırmaları", Sayı 3, Yıl 1987, s. 57-105.

⁶⁴ Gönül Ayan; "Lami'i Çelebi'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, yıl.1, sayı.1, Kasım 1994, s. 61-62.
Sadettin Eğri; Lâmi'î Çelebi Bir Bursa Efsanesi-Münâzara-i Sultân-ı Bahâr Bâ-Şehriyâr-ı Şitâ, Kitabevi, Bursa Ekim 2001, s. 29.

⁶⁵ age, s. 32.

Gönül Ayan; "Lami'i Çelebi'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, yıl.1, sayı.1, Kasım 1994, s. 63.

⁶⁶ agm, s. 64.

44- Tuhfe-i Lāmi'ī: Lugat-i Manzūme olarak da bilinir. Kaynaklarda eserin adına dair bir iz yoktur. Tek nüshası Millet Ktp. Ali Emīrī Bölümü-manzum- No: 1267'de kayıtlıdır.⁶⁷

45- Vāmık u Azrā: Musiki ve astronomi gibi ilimlere ait bilgilerini zengin örneklerle sergilediği eseridir.

46- Vīs ü Ramīn (Veys ü Rāmīn, Vīse vü Rāmīn): Lami'ī Çelebi'nin sanat itibariyle ön planda gelen eserlerindendir. İbrahim Paşa'ya yazılmıştır.

⁶⁷ agm, s. 64.

BİRİNCİ BÖLÜM

2. Münāzara-i Sultān-ı Bahār Bā Şehriyār-ı Şitā

Mevsimlerin münazaralarını, alegorik tarzda tasvir eden eserde Bahar ve Kış, birbirine rakip iki sultanı temsil ederler. Diğer mevsimlerden Yaz, Bahar'ın müttefiki; Sonbahar ise Kış'ın habercisi ve müjdecisi olarak temsil edilmektedirler. Divan edebiyatı şairi, içinde yaşadığımız; havasını soluduğumuz; soğuk ve sıcağından etkilendiğimiz; güzelliklerinden istifade ettiğimiz; nimetlerinden faydalandığımız tabiatı, normal insanlardan farklı bir açıdan; buğulu gözlerle görüp, bu gördüklerini edebi sanatlarla şekillendirdikten sonra bizlere takdim eder. Bunun doğal sonucu olarak da tabiat, normal görünürlüğüne kaybetmiş şekliyle karşımıza çıkar. Başka bir ifadeyle kendi dışımızda cereyan eden ve bizim farkına bile varamadığımız bütün tabiat unsurları, her biri farklı kimliklere bürünüp, Divan şairinin eserlerinde, adeta şahlanarak bir şeyler ifade ederler.

Realiteye doğrudan bağlı olmayan Divan şairinin, asırlardır devam eden Divan geleneğinin ortak birikimi olan ve adına “mazmun” denilen; bütün şairlerin ortak kullanımına sunulmuş semboller hazinesi mevcuttur. Şair bu hazineden istediğini, istediği kadar alıp kullanır. Dolayısıyla bütün şairlerde, tabiatta meydana gelen olaylar aynıdır; bahar, kış, hazan; soğuk, sıcak; çiçek, hayvan...vs hepsi birer semboldür.

Tabiat-zaman ilişkisini anlatan Cemreviye, Nevruziye, Bahariye, Temmuziye (veya Sayfiye), Hazaniye ve Şitaiye türleri içerisinde en fazla işlenen konu Bahariye olmuştur. Hemen bütün Divan şairlerinin mürettep Divan'larında “gazel, kaside, mesnevi, musammat gibi şekillerde karşımıza çıkan Bahar ve Bahar'ın getirdiği güzellikler, müstakil mesnevi formatında da kaleme alınmıştır. Bu eserler nazım, nesir ve nazım-nesir karışık halde yazılmıştır. Eserlerde görülen ortak özellikler şunlardır:

1- Bahariye örneği metinlerde, baharın güzellikleri, aşk ve coşkunluk yanında, sosyal hayattan ve bu hayatın içerisindeki mücadelelerden de bahsedilir. Bu mücadelelerde Bahar mevsimi ile Kış mevsimi, birbirleriyle sürekli savaşan iki hasım hükümdarı temsil ederler. Bahar Sultanı, düzenli ordusuyla fethettiği yerleri ma'mur, insanlarını da müreffeh hale getirirken; Kış Şehriyari da tıpkı “Kırk Haramiler” gibi

girdiği yerleri yağmalayan, düzeni bozup, kaos yaratan çapulcu bir ordunun kumandanı olarak lanse edilir:

Tağılup cünd-i şitâ feth oldu mülk-i bâğ u râğ

Leşger-i ebr-i bahârî tîr-bârân eyledi (Bakî, K. 7, b. 5, s. 21)

2- Bu mücadeleden Bahar, galip gelen taraf olur; Kış askerlerinin soyunu kurutur:

İrkinı kat^e eyledi cünd-i şitânun nev-bahâr

Berg-i Sûsen hizmet-i şemşîr-i bürrân eyledi (Bakî, K. 7, b. 6, s. 21.)

3- Bahar, zaferini elçileri vasıtasıyla etrafa ilan eder:

Her yana mektup uçurdu bâd-ı nevrûzi yine

Berg-i nesrîni kebûter gibi perrân eyledi (Bakî, K. 7, b. 9, s. 22.)

4- Bahar, “tahtı” “gülzar” olan “sultan”dır:

Bahâr irdi yine bâğa döşendi nat^e-ı jengârî

Yine sultân-ı gül itdi müşerref taht-ı gülzârı (Nefî, K. 49, b.1, s. 210.)

Bahar mevsimi, şahane eserler ortaya koyan bir nakkaştır:

Hired meftûn olur nakş-ı bahâr-ı revnâk-ı bâğa

Nazar hayrân kalır âsâr-ı sun^e-ı müsteân üzre (Nefî, K. 6, b.5, s. 59.)

Bahar, ağaçtan ve balmumundan el sanatları yapan “nahl-bend” olarak her tarafı süsler, bezetir; böylece kışın izlerinin silmeye çalışır:

Nevbet-i sūr u sūrūr oldu donandı her Nihâl

Nahl-bend-i nev-bahâr eşkâl u elvân eyledi (Bakî, K. 7, b. 7, s. 22.)

Nev-ârūs-i gül gibi pîrâhen-i âl üstüne

Lâle dürr-i jâleden gūy-i giribân eyledi (Bakî, K. 7, b. 8, s. 22.)

5- Tabiat, Mahşer günü İsrâfil’in suruyla dirildiği gibi, Nesim rüzgarıyla yeniden dirilir. Böylelikle yeryüzündeki bütün bitkiler ölmüşken yeniden canlanarak ortaya çıkarlar:

Meger ki irdi nesîme nidâ-yı Rabb-ı gafûr

Ki geldi hemçü Sırâfil kıldı nefha-i sūr (Mesihî, K. 19, s.73.)

Vücûda geldi cemî^t-i nebâtûñ emvâtı

Zuhûr buldı cihânda delîl-i ba's ü nüşûr (Mesihî, K. 19, s. 73.)

Yeniden dirilişin sembolü olan Bahar mevsiminin bu halinin tasvirinde başvuru benzetmelerin başında, Hz. İsa'nın ölüyü yeniden diriltmesi mucizesidir. Bu doğrultuda İsa-Nesim tenasübü, yeniden dirilişi temsil eder. Nesim, İsa'nın nefesi gibi, üflediğinde bütün canlılar yeniden dirilir:

Nesîm ol denlû cân-bahş u hayât-efzâ ki her demde

Dem-i İsâ ile da'vâ-yı bahs u imtihan üzre (Nefî, K. 6, b. 7)

Yine bâd-ı sabâ üftân ü hîzân irdi gülzâra

Dem-i İsâ-veş ihyâ eyledi ezhâr u eşcârı (Nefî, K. 49, b.2, s. 210.)

Yeniden dirilip, yeryüzüne çıkan her nebat, ortaya çıkarılmış bir define gibidir:

Yeryüzüne çıkdı tahsîl-i nümüvv itdi nebât

Zâhir oldu ahd-ı İsâ gibi her genc-i defîn (Necatî, K. 20, b. 6)

Baharın nefesi (Nesim), İsa nefesi gibi can bağışlayan olunca bütün çiçekler yokluk uykusundan uyanırlar:

Rûh-bahş oldu Mesîhâ-sıfat enfâs-ı bahâr

Açdılar dîdelerin h'âb-ı 'ademden ezhâr (Bakî, K. 18, b. 1, s. 39.)

6- Bahar, "âb-ı hayvân" devridir; Yaratıcı, "dest-i kudret"iyle tabiata ve içindeki yaratılmışlara yeniden "can lezzeti" verir. Bu konu Kur'an-ı Kerim'de şöyle geçmektedir: "Allah'ın rahmet eserlerine bak da gör! Yeryüzünü, ölümden sonra nasıl diriltir; şüphe yok ki O, elbette ölüyü de diriltir ve O'nun her şeye gücü yeter."⁶⁸ Dolayısıyla bu mevsimde varlıkların yeniden dirilmesi ve hayat bulması, garipsenecek bir olay değildir:

Âyet-i Rahmet lebindür kim virür cân lezzetin

Ölü diriltirse taş mî âb-ı hayvân vaktidür (Şeyhî, g. 46, b. 3)

7- Her taraf, zümrüt yeşiline bürünerek Cennet'i andırır; yeryüzündeki güzeller ve köşkler en güzel çiçeklerle bezenir:

Bezendi ravza-i cennet-mişâl rûy-i zemîn

Donandı türlü şükûfe-mişâl hûr u kusûr (Mesihî, K.19, s. 73.)

⁶⁸ K.K., Rûm suresi, ayet 50.

Harabe bir kasır olan dünya, bahar süsleriyle bezenerek cennet saraylarından bir saray haline gelir:

Ki ya'ni verdi nişane saray-ı cennetden

Bahar zîneti ile bu kasr-ı nâ-ma'mûr (Mesihî, K. 19, s. 73.)

8- Yeşile bürüne tabiat, Cennet'i andırır; baharın kokusu, Cennet kapıcısı olan Rıdvan'ın burnuna ulaşırsa, onu mest eder. Eğer Rıdvan gül bahçesini seyretmek için gelse, burasını Cennet'e tercih eder:

Şabâ gerd-i gülistân ile varsa bâğ-ı Rıdvâna

‘Abir-efşân olur pîrâhen-i hû-i cinân üzre (Nef'î, K. 6, b. 8)

9- Tabiatta bulunan çiçeklerin en güzel oldukları dönemdir. Bahar mevsimi, bağdaki çiçekleri cevherlerle donatır; jale(çiğ tanesi), yeşil yapraklar üzerinde zümrüt taşı gibi durur:

‘Arûs-i bâğı donatdı cevâhir ile bahâr

Ki berg-i sebze zümürürdür durur güher jâle (Mesihî, K. 6, s. 34.)

10- Her çiçek, sevgiliden izler taşır; boyu, salınması, cilvesi, nazı vs. hep sevgiliyi andırır:

Bülbül-i şûrîde-dil kıldı niyâz-ı âşıkân,

Gonca-i gannâc nâz-ı nâzeninân eyledi (Bakî, K. 7, b. 2)

11- Jaleler(çiğ taneleri), her sabah çemen güzellerinin yüzünü yıkayan su olur:

Çemen güzellerinün yüzi suyu olmuştur

Ki ruhlarını kılur pâk her seher jale(Mesihî, K. 6, s. 34.)

Jaleler, Yusuf'a ağlayan Yakub'un göz yaşlarıdır:

Gelince Yusuf-i gül intizâr-ı hasretten

Ağardı dide-i Ya'kub gibi her jâle (Mesihî, K. 6, s. 34.)

Bu mevsimde jaleler gülbahçesini, Aden Denizi'nin kenarlarında olduğu gibi, incilerle donatır; laleler ise gülbahçesinin toprağını Bedağşan'la doldurur:

Jâle kıldı her kenârı sâhil-i baħr-ı ‘Aden

Lâle ħâk-i gülşeni kân-ı Bedağşân eyledi (Bakî, K. 7, b. 10, s. 22.)

Laleler, sahrayı Bedağşan vilayeti yaparken güller de gülbahçesini yeşillik mülkü yaparlar:

Şahrâyı kıldı lâle Bedağşân vilâyeti

Gülzârı itdi tâze çemen mülk-i sebze-zârı (Bakî, K. 17, b. 4)

12- Gülün aşığı olan Bülbül, en güzel nağmelerini gül için dizer. Bahar mevsiminde kurulan meclislerin hepsine yanık sesiyle iştirak eder:

Erbab-ı bağı gördi ki cem oldu sohbete

Ol bezme kıldı âhı odı bülbülü kebâb (Mesihi, K. 7, b. 3, s. 38.)

Bülbül, şahın(gül) minaresine çıkıp, yanık sesli Hz. Bilal gibi ezan okur:

Bülbül menâr-ı şaha çıkıp nitekim Bilâl

Kûmû nidâsı ile ider ‘âleme hitâb (Mesihi, K. 7, b. 7, s.38.)

Bülbül, aşyanında yanık sesiyle ötmeye başlayınca, mahfilde Kur’an okuyan bir hafızı andırır:

Döner bir hâfız-ı mahfil-nişîn-i nağme-perdâza

Ser-âgâz-ı nevâ itdükçe bülbül âşiyân üzre (Nefî, K. 6, b.14, s. 60.)

Çiğ taneleri, gökten yağdığı zaman, Bülbülün âh eden sesinden dolayı göklerin ağladığını zannederler:

Gören sanur felegi bülbül âhı terletti

Kaçan ki damlaya gökden birer birer jale(Mesihi, K. 6, b. 10, s. 35)

Degül şebnem şerâr-ı âh-ı bülbüldür ki çıkdıkça

Düşer kesb-i rutûbetle hevâdan gülistân üzre (Nefî, K. 6, b.13, s. 60.)

13- Bahar mevsiminde Güneş, gülbahçesinin bahçıvanıdır:

Giceyle uğrılığa girmediyse bağ içine

Ya bâğbân-ı mihirden niçün kaçır jâle (Mesihi, K. 6, 34.s)

Bu mevsimde Güneş’in aksi suyun yüzüne vurduğunda sanki altın bir mühürdür:

Şanur damga-yı zerrindür gören bir mâ’î hârâda

Miyân-ı âba düşmüş akş-i hürşid-i pür-envârı (Nefî, K. 49, b. 8, s. 211.)

Güneş, altından yapılmış ve güzel kokular saçan bir buhurdanlıktır:

Micmer-i zerrîn-i mihri çarh gerdân eyledi

‘Ud u ‘anber kıymetin bûy-i gül erzân eyledi (Baki, K. 7, b. 1, s. 21.)

14- Bahar mevsiminde akarsular, Kevser; gülbahçesinin taze fidanları da Tübâ ağacıdır:

Kevser olup cūy-i revân Tübâ nihâl-i gülsitân

Her küşe cennetden nişân gülşen bihişte ʔa'ne-zen (Nef'î, g. 97, b. 3, s. 327)

15- Bahar mevsimi, aynı zamanda “eyyâm-ı gül”; yani gül devridir. Gül eyyamı olan bu güzel günler fanidir, çabuk geçer; dolayısıyla iyi değerlendirilmelidir:

Gül devri ʔayş eyyâmıdır zevk u safâ hengâmıdır

ʔÂşıkların bayramıdır bu mevsim-i ferhunde-dem (Nef'î, K. 15, b. 3, s. 94)

Devrân-ı güldür sâkiyâ dönsün yine câm-ı tarâb

Uşşâka bûlbûller gibi ol bâ'is-i şûr u şağâb (Nef'î, K. 62, b.1, s. 255.)

Devr-i kadeh ya devr-i gül devrân budur gayrı değil

Amma ki devr-i câm-ı mül devr-i safâdur cümle heb (Nef'î, K. 62, b.2, s. 255.)

Dey faslınun encâmıdır zevk u safâ hengâmıdır

Yani bahâr eyyâmıdır nûş idelüm âb-ı ʔineb (Nef'î, K. 62, b.5, s. 255.)

16- Uzun bir kış, evlerinde bunalan insanlar, baharla birlikte kendilerini dışarı; seyrangâhlara atarlar. Ayrıca uzun bir kış ayrılığının ardından, bütün canlılar için Bahar, vuslat demidir. İnsanlar bu yerlerde, baharın tertip ettiği bezm ve eğlencelere iştirak ederler:

Sîm ü zer kılar nîsâr ayağına sahrâ vü bâğ

Rence kıl bir dem kâdem lutf et ki seyrân vâktidür (Şeyhî, g. 46, b. 2)

Müretteb eyledi bir bezm gülşen içre bahâr

Ki verdi zevk-i temâşâsı neş'e-i sahbâ (Fuzulî, K. 1, b. 7)

Bahar mevsimi sanki çölleri bile bağa ve gülbahçesine çevirir:

Erdi yine subh-i visâl nâfe-güşâ bâd-ı şimâl

Gel seyre ey çeşm-i gazâl bâğ oldu san deşt-i Hoten (Nef'î, g. 97, b. 5)

Bahar mevsimi, sadece insanların değil; aynı zamanda diğer canlıların da eğlence zamanıdır. Bu mevsimde bülbüller şarkı söyler, dudu kuşları konuşur, goncalar açar; çimenlik, mahşer yerini andırır:

Tütî tekellüm itmede bülbül terennüm itmede

Gonca tebessüm itmede şahın-ı çemen pür-encümen(Nefî, g. 97, b. 4)

17- Bu mevsim, aynı zamanda “Nevruz” dönemidir; Ferverdin ayının dokuzuna (21 Mart) denk gelen Nevruz’da Güneş, Hamel(Koç) burcundan geçer. Gece ile gündüz birbirine eşittir. Bütün varlıkların, bugün yaratıldığı kabul edilir; dolayısıyla bütün canlıların bayramıdır. Herkes tarafından coşkuyla kutlanan bu bayramda hükümdar, sadece bu güne has olmak üzere halkın arasına karışır; fakirler doyurulup giydirilir, zindanlardaki mahkumlar serbest bırakılır; altınlar, gümüşler dağıtılır; çeşitli macunlar yapılarak padişaha takdim edilir, ardından da halka dağıtılır. Şairler, “Nevruziye” dedikleri en güzel şiirlerini bu günde sultana takdim ederler; buna karşılık sultan da onları altın ve değerli kumaşlardan oluşan hediyelere boğar:

Erişdi bahâr oldı yine hem-dem-i nevrüz

Şâd itse n’ola dilleri câm-ı Cem-i nevrüz (Nefî, g. 45, b.1, s. 302.)

Nevruzun bereketi, dünyayı sevinç ve coşkuyla gül gibi açar:

Gül gibi cihân oldı yine hurrem ü handân

Gör neyledi feyz-i eser-i mağdem-i nevrüz (Nefî, g. 45, b.2, s. 303.)

Bu güzel zaman yılda bir kere olur; dolayısıyla iyi değerlendirilmelidir:

Yılda bir olur bu dem-i ferhunde ‘aceb mi

Olmazsa her eyyamda ger ‘âlem-i nevrüz (Nefî, g. 45, b.3, s. 303.)

Bu mevsimde cennet sevdası çekmek beyhudedir; zira her taraf cennettir:

Rind isen eger kı heves-i bâğ-ı bihişti

Cennet mi degül bezm-geh-i hurrem-i nevrüz (Nefî, g. 45, b.4, s. 303.)

Lami’î’nin eserinde olaylar münazara şeklinde verilmektedir. Esas konu, bahar ve kışın belirli aralıklarla birbirlerine galip gelmesi üzerine kurulmuştur. Bahar, miadını doldurduktan sonra kış, hemen hükümlanlık kurar; ardından kışın zamanı dolduktan sonra bu defa bahar hükümlanlığını ilan eder. Bu olay adeta kısır bir döngü şeklinde sürüp gider. Hikayenin diğer kahramanları da doğal olarak güneş, ay,

yıldızlar, bulutlar, bitkiler, hayvanlar hatta dağ(Keşiş Dağı) ve kaplıca gibi tabiat ve coğrafik unsurlardır. Bunun yanında Ebü'l-Vefâ, Şeyhü'l-Envâr, Çiçek Abdal, Gül Dede gibi tasavvufi şahıslar; Zaloğlu Rüstem, İskender gibi destani kahramanlar; Anka, ejderha gibi mitolojik unsurlardır. Bu sebeple eserdeki şahıs kadrosu bir hayli kabarıktır.

Lami'î, daha önce yazmış olduğu *Şehrengiz*'inin devamı olarak ele aldığı bu eser, sembolik unsurları göz önünde tutulursa fabl örneği arz etmektedir.

Lâmi'î Çelebi, eserdeki kahramanlara, yaşadığı dönem olan XVI. Yüzyıl Osmanlı hükümdarlarının haşmet ve tantanasını vermeye çalışmış, aynı yüzyılın yaşayışını, adetlerini, geleneklerini, özellikle Bahar Sultanı'nın Kış Şehriyarı'na galip gelmesinin akabinde düzenlediği şatafatlı kutlamalarda, yansıtmaya çalışmıştır.

Lâmi'î Çelebi, dönemin mesnevi özelliklerinden olan ve diğer mesnevilerde de bulunan musiki ve kozmik unsurları bolca kullanmıştır.

2.1. Kaynağı

Bahar-kış mücadelesi, tabiat-zaman ilişkisini anlatan türler içerisinde olan “bahariye”lerde yaygın olarak kullanılan bir temadır. Bu eseri, diğerlerinden ayıran asıl özelliği, münazara tarzında kaleme alınmasıdır.

Münazara: “kaideye uygun olarak karşılıklı konuşma; ilmî münakaşa, ilmî tartışma”⁶⁹ demektir. Münazara, kavram olarak “ilm-i cedel”e dayanmaktadır. “ipi sağlamca bükme, birini sert bir yere düşürmek, düşmanlık veya tartışmada çetin olmak, cephe almak” anlamındaki cedel veya cedl, Latince, “dialectica”nın Arapça karşılığıdır.⁷⁰ Terim olarak cedel, “bir düşüncedeki çelişkileri tartışarak gösterme sanatıdır”. Ayrıca bir takım kurallara bağlı olarak yapılan tartışma ilminin de adı olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de, “karşılıklı tartışma ve delil gösterme” anlamlarında kullanılan cedel, cidal, mirâ ve muhacce kelimeleri, değişik yerlerde, müteaddid defalar kullanılmıştır. Ayrıca tartışmada başvuru ve “delil” anlamında kullanılan “hüccet, sultan, burhan” gibi kelimeler de tekrar edilmiştir.⁷¹ Kur'an'da zikredilen peygamberlerin, kavimleriyle olan münasebetleri, çoğu zaman cedel'e dayanmaktadır. Zira ortada yeni sunulan bir öğreti ve buna inanmayan veya hemen

⁶⁹ Ferit Devellioğlu; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat(13.baskı), Aydın Kitabevi Yay., Ankara.

⁷⁰ Yusuf Şevki Yavuz; “cedel” TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1993, c. VII, s. 208.

⁷¹ agm, s. 208.

kabul etmeyen muarızlar söz konusudur. Dolayısıyla var olan inançsal değerleri kaldırıp, yerine apayrı değerler koymak, sağlam deliller ve tanılar gerektirmektedir. Bu ikna metodunda, muarızın sosyo-kültürel ve bireysel yeteneklerine göre değişik bilimsel alanlardan istifade edilmiştir. Bu üslup, Kur'an metodudur. Bu metoda, asıl olan gerçeğin ortaya konulması ve muhatabın gerçeğe ikna edilmesidir.

İlm-i cedel'in, Batı'daki karşılığı olan diyalektik, Aristo'nun ortaya koyduğu bir ispat metodudur. Buna göre diyalektik, "ihtimalî öncüllerden sonuç çıkaran kıyas" tır.⁷² Bu mukayesede çıkan sonucun da yüzde yüz gerçek olması, ihtimaldir. Zira "Aristo'nun sisteminde muhataba belli bir düşünceyi kabul ettirmede rol oynayan ve sonucu itibarıyla ihtimal ifade eden akıl yürütmelerde kullanılabilecek zannın mantığı halini alır."⁷³

Münazaranın kökenine bakıldığında, Aristo diyalektiğine dayanmaktadır. Her durumda muarızı susturma mantığına dayanan "cedel ilmi, İslam bilginleri tarafından hoş karşılanmamış ve gerçeğin araştırılmasını hedef edinen, "İlm ü ādābi'l-bahs ve'l-münāzarā" şekline kabul görmüştür. Dolayısıyla Aristo diyalektiği, İslam bilginleri tarafından, kısmen değiştirilerek münazara şeklinde adlandırılmıştır.⁷⁴

Münazara, Klasik Türk edebiyatında çokça tercih edilen bir alan olmuştur. Bu tarzda yazılmış pek çok manzum ve mensur eser mevcuttur. Bu eserlerde, iki görüşün veya iki unsurun birbirine üstünlüğü tartışılır. Bu tartışma genellikle temsili bir hikaye çerçevesinde ele alınır. İşlenen konulara bakıldığında din-tasavvuf, mizah, nasihat, sanat gibi değişik konularda yazıldığı görülür.

"Münazarada istenen sonucun elde edilebilmesi için mutlaka bir usul içerisinde yapılması gerekmektedir. Bu kurallar şöyledir:

- 1- Söz açık, belîğ ve güzel olmalıdır; sözü, gereğinden fazla uzatmamak yanında, amaçlanan anlamın anlaşılabilirliğini engelleyecek kısaltmalar da yapılmamalıdır.
- 2- Amaca katkı sağlamayacak ayrıntılardan kaçınmak suretiyle belirlenen sınırlar aşılmamalıdır.
- 3- Münazara esnasında gülme, çırpınma, hiddetli bir şekilde sesi yükseltme olmamalıdır.
- 4- Muhatabın sözünü kesmemeli ve onun fikirlerine saygı duymalıdır.

⁷² agm, s. 209.

⁷³ agm, s. 209.

⁷⁴ Hasan Aksoy, "Münazara" *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İst. 1986, c. VI, s. 468-469.

5- Düşmanlık besleyen, alay eden ve kibirlenen kimselerle münazaradan kaçınılmalı; muhataba son derece nazik davranılmalı ve muhatap asla küçümsenmemelidir.

6- Bu kuralları bilmeyenlerle münazaraya girişmek suretiyle, boşuna vakit harcanmamalıdır.

Münazara esnasında tarafları olumlu sonuca götürecek kompozisyon düzeni de şöyledir:

- a- Engelleme(Men‘)
- b- Delil Bozma(Nakzetme)
- c- İddiaya karşı koyma(Mu‘āraza)”⁷⁵

Münāzarā-i Sultān-ı Bahār Bā-Şehriyār-ı Şitā’ya konu olan bahar ve kışın mücadeleleri “münazara” tarzında kaleme alınmıştır. Adı geçen mevsimler, birbirine hasım iki ayrı hükümdar hüviyetinde, alegorik bir biçimde, hikaye boyunca sürekli mücadele içerisinde dirler. Bunun yanında, her iki sultanın ileri gelen kişileri de bu mücadelenin içerisinde dirler. Kızılçayel, Akçayel, Karayel ve Feryuz; Bahar ve Kış ordularında da görevli kahramanlar olarak, olaylara zaman zaman yön verirler.

2.2. Benzer Eserler

2.2.1. Manzum Eserler

1- Beng ü Çağır[Emir Yusuf(XV.yy)-Çağatay]: Çağatay edebiyatında, münazara tarzında verilen ilk eserdir. Nazım-Nesir karışıktır. Eserde, Beng(afyon) ile Çağır(şarap) karşılaştırılır; afyonun temsil ettiği yeşiller giyinmiş uyuşuk bir derviş ile şarabın temsil ettiği kırmızılar giyinmiş, hiddetli ve yerinde duramayan bir gencin münazara şeklinde karşılaştırılmaları konu edilmiştir. Eser, sembolik bir karakter taşımaktadır.⁷⁶

2- Münāzara-i Gül ü Hüsrev[Necatî(öl.1508)]

3- Münāzara [Ahmedî(XV.yy)]: nesir halinde kısa bir mukaddimeden sonra, 130 beyit olan mesnevinin muhtevası, başlıca üç bölüme ayrılır: Birinci bölüm, “Söz İbtidası” ile başlamakta ve hikayesine giriş yapmaktadır. “*Mebhas İbtidası evvel tanbure sözi*” başlığı ile başlayan ikinci bölümde, telli sazların birbiriyle münazara ve

⁷⁴ Hasan Aksoy, “Münazara” *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İst. 1986, c. VI, s. 468-469.

⁷⁵ Sadettin Eğri; Lâmi‘î Çelebi Bir Bursa Efsanesi-Münāzara-i Sultān-ı Bahār Bā-Şehriyār-ı Şitā, Kitabevi, Bursa Ekim 2001, s. 56.

⁷⁶ Gönül Alpay, “Yusuf Emiri’nin Beng ü Çağır Adlı Münazarası”, *TDAY Belleten* 1972, Ankara 1973, s. 103-125.

mübase yollu atışmaları anlatılmaktadır. Bu bölümde tanbure, çeng, yatuğan, rebâb, kopuz, gıçek, kingiri adlı telli sazlar birbirleriyle atışırlar. “*Kitab Hatimesi*” başlığını taşıyan bölümle de eser son bulur.

Eser, semboliktir; benlik davası güden sazlar, hakikatten habersiz, vahdet sırrına erememiş basit insanları; meyhanenin piri, mürşidi yani kamil insanı temsil etmektedir. Uyum içinde bulunmaları gereken sazlar topluluğu, yine uyum içinde olması gereken insan topluluğunu sembolize eder.

Eser, aruzun *müfteilün, müfteilün, fâilün* kalıbıyla yazılmıştır. Dil olarak da Klasik Çağatay edebiyatı öncesi dili kullanmıştır.⁷⁷

4- Münāzara-i Kahve vü Bāde [Nağzî(?)] : Tezkirelerde herhangi bir kaydı yoktur. Ancak “Münazara-i Kahve vü Bade” eserinde O’nun, 1615’te yapılan İran seferinde esir düştüğü ve on yıllık esaretten sonra İstanbul’a kavuştuğu bilgileri vardır. İstanbul’a döndükten sora ailesini de kaybeden Nağzî, teselliye çeşitli keyiflendirici içkilerde arar. İşte bu üzüntülü günlerinde neşelenmek ve rindlere eğlence olması için bu garip hikayeyi kaleme alır.

Eser, o devirde yaşayan şarap-kahve münakaşalarını aksettirmek ve kahve etrafında koparılan fırtınalara bir ışık tutmak maksadıyla kaleme alınmıştır. 4069beyitten müteşekkil eser, *feilâtün, mefâilün, feilün* vezniyle yazılmıştır.

Nağzî, eserin orijinal olduğunu, şeraite aykırı bir şey yapmadığını; kahve ve şarabın fayda ve zararını anlattığını söyler. Eser, takriben H.1035(M.1625)’te, şairin son dönemlerinde yazılmış ve Sulan IV. Murad’a ithaf edilmiştir. Klasik mesnevi üslubuyla ele alınmış olan eser, kahve ve şarabın, allegorik birer şahsiyet olarak, aralarında geçen konuşma ve tartışmaların, İstanbul’un çeşitli yerlerinde gelişmesiyle kurulmuştur.⁷⁸

5- Münāzara-i Savm u Iyd[İdris-i Bitlisi(öl.1520)]

6- Ok-Yay Münāzarası[Yakîni (XV.yy)]

7- Beng ü Bāde[Fuzûlî(öl.1556)]

Gençlik yıllarında, Safevilerin Bağdat hakimiyetleri esnasında yazmıştır. Esrar ile taze şarap arasındaki mücadeleyi hikaye eden, 540 beyitlik, Türkçe bir

⁷⁷ Kemal Eraslan, Ahmedi- Münazara (Telli sazlar atışması), İ.Ü. Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. XXIV-XXV, İstanbul 1986, s. 131-135.

⁷⁸ Namık Açığöz, Kahvename, Akçağ, Ankara 1999, s. 61-65.

mesnevidir. Bu mücadeleiyi taze şarap kazanmış ve esrar, esir edilmiştir. Eser, Sultan Bayezid ile Safevi hükümdarı Şah İsmail arasındaki mücadeleyi, allegorik tarzda anlatır. Bu mücadelede taze şarap (Bâde), Şah İsmail'i; esrar ise ağırbaşlı, mütevekkil ve ağırbaşlı sultan olan II. Bayezid'i temsil eder.⁷⁹

8- Münāzarā-i Tūtī Be-Zāg[Nev'ī Yahya(öl.1598)]

9- Münāzarā-i Sa'd u Sa'id[Celal Çelebi(XVI.yy)]

2.2.2. Mensur Eserler

1-Münāzara-i Sultān-ı Bahār Bā-Şehriyar-ı Şita Mesnevisi [Lami'ī Çelebi(öl.1532)]

2- Münāzarā-i Nefs ü Rūh[Lami'ī Çelebi(öl.1532)]

Münazara tarzında yazılmış bir eseridir. Şekil bakımından, tam bir mensur hikaye olan eserde anlatılanlar, yazar-anlatıcının ağzından nakledilmektedir. Konu giriş, gelişme ve sonuç bölümleri ile ele alınmıştır. Eser, baştan sona kadar toplumsal yaşam kurallarını anlatmaktadır; bu kurallara uymanın gerekliliği, ve toplumdaki genel aksaklık ve bozuklukların eleştirisi yapılmaktadır. Anonim halk edebiyatı ürünlerinden olan deyimlere ve atasözlerine sıkça yer verilmiştir. Risalede, devrin sosyal hayatı, gelenek ve göreneklerinden çarpıcı izler bulunmaktadır. Anlatımda, hakarete varan ifadeler de yer verilen bu küçük risale, devrin iyi ve kötü yönlerini anlatan pir portre niteliği taşımaktadır.⁸⁰

3- Şerefü'l-İnsān[Lami'ī Çelebi(öl.1532)]

Hicri 933'te yazılmış olan eser, devrin hükümdarı Kanuni Sultan Süleyman'a sunulmuştur. Gibb ve Menzel, bu eserin "Resâ'ilü İhvânü's-Safâ"dan serbest bir tercüme olduğunu kaydetmektedirler. Telif ve tercüme arası bir eserdir. Mensur olmakla beraber yer yer manzumelere de yer verilmiştir. Arapça, Farsça ve Türkçe bir arada kullanılmıştır. İnsan ve hayvanların yaratılışı üzerine münazaraları konu edilmiştir. Gerek yurt içinde gerekse yurt dışında olmak üzere, yüzü aşkın yazma nüshası bulunmasına karşın matbu nüshası bulunmamaktadır.

4- İbret-nümā[Lami'ī Çelebi(öl.1532)]

⁷⁹ N. Sami Banarlı; Resimli Türk Edebiyatı, c. I, s. 548.

⁸⁰ Hasan Ali Esir; "Lami'ī Çelebi'ye İsnat Edilen Bir Eser: Risâle-i Nefsü'l-Emr-i Lâmi'ī", *İlmi Araştırmalar*12, İstanbul 2001, s.114-115.

Abdülkadir Geylani, Muhyiddin Arabi, Hoca Bahaüddin Nakşibendi gibi büyük şeyhlerin eserlerinden yararlanılarak toplanmış menkıbeler ve ahlaki hikayeleri içeren bir eserdir. Eser, Kanuni Sultan Süleyman zamanında, Engürüs(Macaristan) seferi dolayısıyla 932/1526 yılında kaleme alınmıştır. Halk için yazılmış olan eserin dili sade ve anlaşılırdır. 3 bölüm ve 26 hikayeden oluşan eserde kahramanlar; insan, dev, cin, peri ve şeytandır. İnsanlarla diğer yaratıklar arasındaki mücadeleyi konu edinen eserde, nefesine hakim olamayanların bu mücadelede yenildiği mesajı verilmektedir.

5- Letâifnâme[Lamiî Çelebi(öl.1532)]

6- Münāzara-i Seyf ü Kalem[Firdevsî-i Tavîl(XV.yy)]

7- Münāzara-i Seyf ü Kalem[Naimî-i Hamîdî(XVI.yy)]

8- Münāzara-i Latîfî[Latîfî(öl.1582)]

9- Münāzara-i Ganî vü Fakîr[Fürûğî Dervîş Ahmed(öl.1613)]

10- Münāzara-i Gül ü Mül[Fasih Ahmed Dede(öl. 1699)]

11- Münāzara-i Şeb u Rûz[Fasih Ahmed Dede(öl. 1699)]

12- Nutk-ı bî-Pervâ ile Akl-ı Dānā[Abdî(XIX.yy)]

13- Münāzara-i Tîğ u Kalem[Şabanzâde Mehmed(öl.1692)]

14- Keşfü'l-Esrār 'Alā-Lisāni't-Tuyūr ve'l-Ezhār[Alî el-Ensârî el-Makdîsî(öl.678/1279-1280)]

İKİNCİ BÖLÜM

3. ESERİN DIŞ YAPISI

3.1. Nazım Şekilleri

Münâzarâ-i Sultân-ı Bahâr ba-Şehriyâr-ı Şitâ, klasik mesnevi usullerinde olduğu gibi **Besmele** ile başlar (1.s). Daha sonra Allah'ın büyüklüğü, alemleri yaratması, her yerde hazır ve nazır olması ve insanlık cehalet içerisinde boğuşurken Hz. Muhammed'i göndererek alemleri aydınlatması belirtilerek şükürlerin yapıldığı **Hamdele** başlamaktadır. Bu bölüm, "Ol dil-keş nevâlar ki bûlbûlân-ı gülîstân-ı feşâhat" ile başlayıp, "...mesâmi'-i sükkân-ı felek anufla toptoludur"(1.s) ile biter. **Salvele** bölümünde, Hz. Peygamber'in yüce şahsına, ashabına ve seçkin ailesine selam ve salât edilir. İkişer beyitlik Kıt'a'nın bulunduğu bu bölüm, ⁸¹ تسليمات زاكيات حبيب رب العالمين ile başlayıp, ⁸² تحيات طيبات سيد الاولين والآخرين ile biter (1-2.s). Ardından, devrin hükümdarı olan Kanuni Sultan Süleyman'a methiye ve duaların yapıldığı **Methiye** başlar; methiyede Kanunî'nin İslam aleminin padişahı olduğu, temiz ahlakı, adaleti, basireti, himmetli oluşu, "Sünnet"e bağlılığı ve düşmana saldırdığı korku anlatılmaktadır; "ammâ ba'd edâ-yı ferâyîzden şofra kâffe-i müslimîn ve 'ämme-i ehl-i zemîn üzerine" ile (2-3.s). Bu bölümde nesir kısmının yanında, bir matla beyt ve iki beyitlik bir Kıt'a bulunmaktadır.

"Sebeb-i Tahîr -i İn Maqâle ve Mücib-i Taşîr-i İn Risâle" başlığı ile eserin te'lif sebebi (Sebeb-i Te'lif) anlatılmaktadır. Bu bölümde şair, Uludağ'ın artık bir İslam beldesi olmasına karşın hala "Keşiş" adıyla anılmasından dolayı duyduğu rahatsızlığı dile getirir ve bu doğrultuda önceden yazmış olduğu *Şehr-engiz*inden bir parça aktarır; yirmi ve yirmi bir beyitlik iki ayrı parça halinde, mesnevi tarzıyla yazılmış bu şiirlerde Uludağ'ın tasviri verilmektedir (4-6.s). Yine bu bölümde, ikisi Farsça olmak üzere toplam dört beyt bulunmaktadır. Bu bölüm, "Bir gün bu fakîr-i hâkîr ve müstemend-i nâ-güzîr" ile başlayıp,

⁸¹ Alemlerin Rabbinin sevgilisine en temiz selamlar olsun.

⁸² Evvelkilerin ve sonrakilerin efendisine selamlar olsun.

⁸³ Kemal ve faziletlerinden dolayı, seçkin Peygamber'in Sahabesine ve ailesine de selam edin.

جانه ميرس حاله بالان برى شمائل

(3-10.s) هر دم در انقلاب هم چون هوای برسا⁸⁴

beyitleri ile son bulmaktadır.

Eserin te'lif sebebi anlatıldıktan sonra klasik usulle şair, kendi sanat gücünü anlattığı ve olabilecek hatalarından dolayı okuyucunun hoş görüşünü istediği, “Çün ol yār-ı şādık ve ğam-ı vār-ı muvāfık...⁸⁵ (10-14.s) وها اناشرعت فی المقصود / متوکل علی الصمد المعبود

arasında **Fahriye** başlamaktadır. Bu bölümde de nesir kısmı yanında beş Beyt, bir Mısra, iki beytlik bir Nazm ve üç beytlik bir Mesnevi bulunmaktadır.

Asıl hikayenin ilk başlığı, “İbtidā-i Münāzara-i Sultān-ı Bahār Ba-Şehriyār-ı Şitā-yı Nām-dār”⁸⁶ (14.s) adını taşımaktadır. Bahar ile Kış'ın ilk karşılaşmaları ve ilk mücadelelerinin anlatıldığı bu bölümden sonra gelen kısımların başlıkları şöyledir:

“Nāme Firistaden-i Sultān-ı Bahār Be-Şehriyār-ı Şitā”⁸⁷ (18.s),

“Hışm-giriften-i Şehriyār-ı Şitā-rā Ez-Nāme-i Sultān-ı Bahār”⁸⁸ (22.s)

“Haber-dāden-i Nesīm-i Cāsūs Sultān-ı Bahār-rā Ez-Ahvāl-i Şehriyār-ı Şitā”⁸⁹ (24.s)

“Azam-fermüden-i Sultān-ı Bahār Be-Rezm-i Şehriyār-ı Şitā”⁹⁰ (26.s)

“Techiz-kerden-i Sultān-ı Leşker-i Zafer-Peyker-i Hod-rā”⁹¹ (30.s)

“Şeb-ḥün-kerden-i Şehriyār-ı Şitā Sultān-ı Bahār-rā”⁹² (35.s)

“Münāzarāt-ı Riyāh-ı Erba'a Der-Piş-i Sultān-ı Bahār”⁹³ (41.s)

“Ta'rif-i Maḳām-ı Duĝlu Hāzretleri ve 'Ulvī Baba ve Şahn-ı Āb-ı Hayāt”⁹⁴ (48.s)

“İstiklāl-i Sultān-ı Bahār der Salṭanat u Bünyād-ı Gerdun-ı 'İyş u 'İşret”⁹⁵ (54.s)

⁸⁴ “Ey sevgili! O melek yüzlü güzel ile olan hālîmi soruyorlar/ Her zaman Bursa'nın havası gibi değişim içindeyim.”

⁸⁵ “Hiçbir şeye muhtaç olmayan Allah'a güvenerek bu işe başladım.”

⁸⁶ Bahar Sultanı ile namılı Kış Şehriyari'nin tartışmalarının başlangıcı

⁸⁷ Bahar Sultanı'nın kış Şehriyari'ne mektubu

⁸⁸ Bahar Sultanı'nın mektubundan dolayı Kış Şehriyari'nin öfkelenmesi

⁸⁹ Kış Şehriyari'nin durumundan casus rüzgarın Bahar Sultanı haberdar etmesi

⁹⁰ Bahar sultanının kış hükümdarına savaş emri vermesi

⁹¹ Bahar Sultanı'nın zafer yüzlü askerlerini donatması

⁹² Kış Şehriyari'nin bahar sultanına gece baskını

⁹³ Dört fesleğenin bahar sultanı huzurunda tartışmaları

⁹⁴ Duĝlu baba, Geyikli baba (Ulvi baba) makamı ile Ab-ı Hayat (ölümsüzlük suyu) meydanının özellikleri

⁹⁵ Bahar Sultanı'nın zevk ve eğlence saltanatı

“Ziyāfet-kerden-i Şayf-ı Mizbān Sipāh-ı Sulţān-ı Bahār-rā”⁹⁶ (62.s)

“Haste-keşten Sulţān-ı Bahār ve İnķılāb-ı Ahvāl-i Rūzgār”⁹⁷ (65.s)

“Leşker-keşiden-i Şarşar-ı Şafder Be-Ķaşd-ı Ķāret-i Deşt ü Der”⁹⁸ (71.s)

“Cem^c- Kerden-i Şehriyār-ı Şitā Leşker-i Zemherir-i Nāmver rā ve Firistāden-i Berdū’l-Ķarīf-i Dilāver rā Be-Müzāheret-i Şarşar”⁹⁹ (77.s)

“Şüret-nāme-i Şehriyār-ı Şitā ki Be-Sulţān-ı Bahār Firistāde Şöd”¹⁰⁰ (80.s)

“Müt’essir-şuden-i Sulţān-ı Bahār Ez-Nāme-i Şehriyār-ı Şitā vü Mevā’iz-goften-i Leşker-i Ķod-rā”¹⁰¹ (85.s)

“Nüzül-kerden-i Şarşar-ı Şafder Be-Cānib-i Ķapluca ve Ķārethā-yı BāĶ u BāĶçe”¹⁰² (89.s)

“Residen-i Şehriyār-ı Şitā Bā-Leşker-i Bī-Şumār ve Firār-kerden-i Sulţān-ı Bahār”¹⁰³ (93.s)

“İstilā-yı Şehriyār-ı Şitā Der-Kūh u Hāmūn ve Bilād-ı Rub^c-ı Meskūn”¹⁰⁴ (98.s)

Hikaye, Kış Şehriyari’nın Uludağ ve civarını tamamen işgal etmesiyle biter. Buradan itibaren sanatçı, okuyucuya dönerek, bu dünyanın faniliğinden, ibret yeri olduğundan, aldaticılığından bahsederek dersler çıkarır. Kendi ruh halini samimiyetle dile getirdikten sonra sözü fazla uzattığını belirtip, dönemin kudretli sultanı Kanuni Sultan Süleyman’a, saltanatının daim olması için dua eder ve ona kısa bir methiye ile sözlerine son verir.

3.2. Kalıplar

Eserin manzum kısımlarında mesnevi, matla beyt, kıt’a, nazım, mısra şekillerinde on ayrı aruz kalıbı kullanılmıştır. Bu kalıplardan en fazla kullanılan Hezec bahrinin Mefāilün, mefāilün, feülün(ya da fa’lün) kalıbıdır. Bu kalıpta yaklaşık 65 nazım şekli vardır. Bunun 35’i beyit; 21’ mesnevi; 5’i mısra ve 2’si de

⁹⁵ Bahar Sultanı’nın zevk ve eğlence saltanatı

⁹⁶ Misafirperver Yaz’ın bahar sultanına ziyafet vermesi

⁹⁷ Rüzgarın durumunun değişmesi ve Bahar Sultanı’nın hastalanması

⁹⁸ Safkiran (Şiddetli rüzgar)’ın Ova ve Kapı’ya asker çekmesi

⁹⁹ Yiğit karakış askeri ile kış hükümdarının birleşip casus sonbahar soğuşunu Rüzgarın yardımına göndermesi

¹⁰⁰ Kış hükümdarının mektubunun bir suretini bahar sultanına göndermesi

¹⁰¹ Kış hükümdarının gönderdiği mektuba bahar sultanının üzülməsi ve kendi askerlerine öğüt vermesi

¹⁰² Kasırga’nın Kaplıca taraflarına inip bağ ve bahçelere hücumu

¹⁰³ Kış hükümdarının sayısız askerle Uludağ/Bursa’yı ele geçirmesi ve bahar sultanının kaçması

¹⁰⁴ Kış hükümdarının yeryüzünün dörtte birini ele geçirip beldeler-ovalar ve dağları ele geçirmesi

Kıt'a nazım şekilleridir. Bunun dışında Hezec bahrinden, mef'ülü mefā'îlün fe'ülün kalıbıyla da iki beyt bulunmaktadır.

Eserin manzum kısımlarında Remel bahrinden fâilâtün fâilâtün fâilün, fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün, feilâtün(fâilâtün) feilâtün feilâtün feilün(fa'îlün), feilâtün(fâilâtün) feilâtün feülün(fa'îlün); Hafif bahrinden fâilâtün mefâilün feilün; Mustec bahrinden mefâilün feilâtün mefâilün feilün(fa'îlün); Müzâri bahrinden mef'ülü fâilâtü mefâilü fâilün, mef'ülü fâilâtü failün ve mef'ülü fâilâtün mef'ülü fâilâtün; Tekârüb bahrinden feülün feülün feülün feül olmak üzere altı bahirden on iki kalıp kullanılmıştır. Bahirler ve kullanılan kalıplar ve nazım şekillerine göre dağılımı şöyledir:

1- Hezec Bahri

a- mefā'îlün, mefā'îlün, fe'ülün(fa'îlün)

Matla Beyt:(11.s), (11.s), (14.s), (16.s), (13.s), (17.s), (19.s), (20.s), (21.s), (21.s), (23.s), (25.s), (26.s), (26.s), (27.s), (29.s), (31.s), (32.s), (39.s), (42.s), (43.s), (45.s), (47.s), (57.s), (58.s), (72.s), (75.s), (77.s), (77.s), (78.s), (80.s), (87.s), (93.s), (93.s), (94.s), (97.s)

Mesnevi: (4-6.s, 20 beyit), (7-8.s, 21 beyit), (44.s, 2 beyt), (48.s, iki beyt), (72.s, on bir beyt), (96.s, iki beyt), (97.s, dört beyt), (98.s, üç beyt), (49.s, iki beyt), (100.s, üç beyt), (50.s, iki beyt), (50.s, iki beyt), (51.s, iki beyt), (51.s, iki beyt), (52.s, iki beyt), (53.s, iki beyt), (61-63.s, yirmi altı beyt), (64.s, 21 beyt), (83.s, üç beyt), (84.s, iki beyt), (85-86.s, iki beyt),

Mısra: (23.s), (31.s), (31.s), (32.s), (36.s)

Kıta: (103.s, iki beyt), (107-111.s, 41 beyt)

b- mef'ülü mefā'îlün fe'ülün

Matla Beyt: (11.s, tek beyt); **Makta Beyt:** (30.s)

2- Remel Bahri

a- fâilâtün, fâilâtün, fâilün

Matla Beyt:(9.s), (28.s), (28.s), (29.s), (33.s), (33.s), (34.s), (43.s), (44.s), (45.s), (46.s), (58.s), (61.s), (64.s), (67.s), (70.s)

Kıta: (1.s, iki beyit.), (2.s, iki beyit.), (68.s, iki beyt)

Mesnevi: (14.s, üç beyt), (35.s, 5 beyt), (37.s, beş beyt), (56-57.s, on beyt), (59.s, beş beyt), (60.s, iki beyt), (67.s, iki beyt), (81-82.s, iki beyt), (92.s, iki beyt),

Nazm: (27.s, iki beyt),

Mısra: (19.s), (82.s), (82.s), (86.s),

b- fāilātün, fāilātün, fāilātün, fāilün

Matla Beyt: (12.s), (15.s), (15.s), (25.s), (74.s), (78.s), (103.s)

Kıt'a: (102.s, iki beyt)

c- feilātün(fāilātün), feilātün, feilātün, feilün(fa'lün)

Matla Beyt: (26.s),

d- feilātün(fāilātün), feilātün, feülün(fa'lün)

Mesnevi: (49.s, iki beyt)

3- Hafif Bahri

a- fāilātün, mefāilün, feilün

Mesnevi: (64.s, iki beyt)

Beyt: 36.s

Kıt'a: (3.s, iki beyit.)

4- Muctes Bahri

a- mefāilün, feilātün, mefāilün, feilün(fa'lün)

Beyt: (89.s),

Nazm: (12.s, iki beyt)

5- Müzāri Bahri

a- mefūlü, fāilātü, mefāilü, fāilün

Matla Beyt: (36.s), (58.s)

b- Mefūlü, fāilatü, failün

Matla Beyt:(2.s)

c- Mefūlü, fāilātün, mefūlü, fāilātün

Matla Beyt: (10.s), (10.s)

6- Tekārüb Bahri

a- feülün, feülün, feülün, feül

Mısra: (26.s)

4. ESERİN İÇ YAPISI

4.1. Konusu

Eser, klasik mesnevi tarzı olan besmele, hamdele ve salvele ile başlar. “Sebeb-i Tahrîr-i İn Maḳāle ve Mûcib-i Taştîr-i İn Risāle” başlığıyla telif sebebi anlatıldıktan sonra, devrin hükümdarı olan Kanuni Sultan Süleyman’a methiye ve dualardan sonra asıl konuya girilir.

Şairin, her gün oturup çeşitli konularda konuştuğu sohbetler ettiği bir “kaşânesi vardır. Bir gün bu sohbetlerden birinde söz, dönüp dolaşıp Bursa’ya ve onun güzelliklerine gelir. Bursa, adeta cennet köşelerinden İrem’e benzeyen, eşi dünyada az bulunur bir beldedir. Allah bu beldenin zevalinden saklasın. Çünkü bu şehir, yaratıcının insanlara sunduğu en güzel yaşantı yeri ve en kutsal nimetlerinden biridir.

Şair, hikayesine Uludağ’ı anlatmakla başlar; içlerinden biri, dağ hakkındaki görüşlerini sunar; “bu dağ ki gökyüzüne dikilmiş bir burç gibi, koç ve oğlağın otlak yeridir. Gönül çalan bir suyu, ruhu okşayan bir havası ve misk kokulu bir toprağı vardır. Gerçekte her köşesi cennet bağı gibidir; fakat ne hikmetse kendisi “Keşiş Dağı” olarak bilinir. Sebebi de çok eski zamanlardan beri, bu dağın eteklerinde ve civarında, uzlete çekilmiş rahiplerin bulunduğu sayısız kiliselerin, uzlethanelerin bulunmasıdır ki İslam orduları buraları fethettikten sonra da adı geçen mekanlar, varlıklarını devam ettirmişlerdir. Uludağ’ın sessiz ve insana huzur veren özelliği, İslam Mevlevilerini ve diğer tasavvuf ehli kimselerini de cezbetmiştir. Dolayısıyla hakikat ashabı ve tarikat erbabı da burasını makam edinmiştir.” Adamın söyledikleri bittikten sonra, sözü şair alır ve “Keşiş” lafzının etimolojik olarak açılımını yapar. Buna göre “keşiş”, Farsça “keşiden” lafzından gelmiş olabilir. İsm-i masdar olarak anlamı, “çekişmek” demektir. Sebebine gelince, gah bahar, bütün güzellikleriyle bu dağı kaplar gah da kış, bütün şiddetiyle, soğuğuyla işgal eder. Bu sebepten dolayı burasına “Keşiş Dağı” denilmiştir.

Cennet köşelerinden İrem’e benzeyen, beldeler arasında eşi ve benzeri olmayan; suları, cennet ırmaklarından olan Tesnim’den daha leziz; büyük alimlerin meskeni ve nice büyük evliyanın mezarının bulunduğu Bursa şehri, çok hoş bir yerdir. Allah bu beldenin yokluğundan saklasın; zira bu güzel yer, Allah’ın insanlara sunduğu en güzel yaşantı yeri ve en kutsal nimetlerinden biridir.

Bahar Sultanı halka zulmeden Kış Şehriyarı'nı Uludağ'dan çıkardıktan sonra ülkeye bir ferahlık ve huzur gelir. Bahar Sultanı da zafer sarhoşluğuyla gününü gün etmeye başlar; hergün meclisler kurdurtup, zevk u safaya dalar. Bunu fırsat bilen Kış Şehriyarı, askerlerini ve gücünü toplayıp, Bahar Sultanı'nın üzerine hücum eder ve bayrağını Uludağ'ın zirvesine diker.

Diğer taraftan, gününü gün etmekle meşgul olan Bahar Sultanı da gafil avlandıklarını kabul edip, arkasında bağlar, bahçeler, ekinler ve çimenlikler bırakarak “sevâhil-i deryaya” çekilir. Ancak casusu ve habrcisi Nesim'le sürekli Kış Şehriyarı'ndan ve arkasında bıraktığı ahaliden haberler alır. Nesim, halkın arasında dolaşarak onların nabzını ölçer; halk, Kış'ın zulmünden bıkmış ve bu zulümlerden kurtalmak istemektedir. Bu sebeple gelip Nesim'in önünde pimanlıklar dileyip, Bahar Sultanı'na olan bağlılıklarını bildirirler. Bu güzel haberleri alan Nesim de hemen Bahar'ın huzuruna çıkıp olan bitenleri anlatır. Gelen haberlere çok sevinene Bahar Sultanı da asker toplanmasını emrederek Kış Şehriyarı'nın üzerine yürüme emri verir. Ardından da Kış Şehriyarı'na tehdit dolu bir mektup yazarak “Peyk-i Şabā-yı hümā-reftārla” gönderir. Mektup, onun önünde okunduğunda, kin dolu sinesi, şimşek çakmış gibi yanar. Saba (Nesim) rüzgarının elinden mektubu alan Kış Şehriyarı, onu gül yaprağı gibi bin parçaya bölüp, ateşe atar. Daha sonra da Bahar Sultanı'na;

“Eğer sadıklardan isen, haydi bizi tehdit edip durduğun o azabı başımıza getir (de) görelim.”¹⁰⁵ Ayeti hükmünce seslenerek Zaloğlu Rüstem gibi gazaplanır. Hemen memlekette eli silah tutan kim varsa savaş için toplanmasını emreder. Askerlerini toplayıp, tepeleri ve vadileri bastıktan sonra her tarafı yağmalar. Ancak halk, artık Kış'tan usanmış ve ondan kurtulmanın yollarını aramaktadır. Onlar da çok iyi bilirler ki bir memleket, küfürle idare edilse de zulümle asla idare edilemez. Halk, el altından, Bahar Sultanı'na haberler göndererek ona olan bağlılıklarını bildirirler.

Bahar Sultanı, casusu Nesim'den, Kış Şehriyarı'nın canına ateş düştüğü ve içten içe yandığı haberlerini alır. Bunun üzerine savaş hazırlıklarına girişen Bahar Sultanı, görünüşte bir teslimiyet ve kabullenme içerisine girerken gerçekte, hummalı bir şekilde hücum hazırlığı yapar. Daha sonra bu hazırlıklar her tarafa duyurulur ve cülus-i hümayun kurulur; meydan, askerlerle dolar. Sultan, saltanat çadırını

¹⁰⁵ K. K. A'raf 70.

Uludağ'ın eteklerine kurdurur ve bayrağını da muharebe meydanına diker. Etraf, atlastan kumaşlarla döşenir.

Bahar Sultanı, Kış Şehriyarı ile savaşmaya karar verdikten sonra ordusunu, savaş düzenine sokar; çemen piyadelerini ve Sebze'yi deniz gibi ön saflara dizer. Uludağ'daki bütün çiçekler, maiyetini toplayıp, meydana gelirler. Babunc, Nesteren, Yasemen, Semen, Nergis, Lale, Zambak, Şakayık mükemmel silahlarla donanmış yeniçerileriyle dalgalı denizlere benzerler. Bunlardan Semen, Nesteren ve Babunc yeniçeri; Yasemen, ağaları; Zambak ise kethüdalarıdır.

Her taraftan toplanmış askerlere, Güneş gibi parlayan Nilüfer, Hüd ve Yehüd kavminin kıssasını anlatır. Zerrin tolgalar giyininip, koşun koşun alaylar bağlar. Bu hali dışardan görenler, yeryüzünün altına batırıldığını zanneder.

Menekşe, askerleriyle meydana girdiğinde yeryüzü sanki gökyüzünün rengini alır; gök adeta yere inmiş gibidir. Ad neslinden o lan Süsen, Bağdan askerleri gibi elmas renkli savaş teçhizatıyla kuleler kurar. Karanfiller, Anadolu yiğitleri gibi külahlar takıp, Kalenderi ve Haydariler gibi giyinir. Çin ve Hindistan cemaatinden gelen Sümbül, dervişler gibi savaş meydanındaki yerlerini alır.

Gülbünler, kırmızı miğferler giyininip, yıldızlar gibi zinetler gösterip, yemyeşil sancaklar kaldırırlar.

Bulut da Bahar Sultanı'nın emrine girip, top ve tüfenkçilerini, yıldırımlarını yollar. Yer ve gök, Bahar Sultanı'nın askerleriyle dolar. Güneş ve Ay, altından ve gümüşten deflerle raksa başlar.

Bahar Sultanı, İslami usüllere göre savaş kıyafetlerini giyininip, ordusuyla beraber hareket eder. Kona göçe Uludağ'ın eteklerine ulaşır. Buraya geldiğinde Kış ordusunun dağa yerleşmiş olduğunu görünce etrafındaki komutan ve ulamesini toplayarak müşaverede bulunur.

Bahar Sultanı'nın hazırlıklarından ve savaş kararından haberdar olan Kış Şehriyarı da saldırmak için fırsat kollamaktadır. Beklediği fırsat, ayazlı bir gecede doğar; açık ve ayazlı bir gece vakti, düşmana hücum eder. Başına kara buluttan külah giyen ve korkunç bir ejderhaya benzeyen Uludağ; Soğuk, Mehtap ve Yıldız'ların Bahar Sultanı ile ittifakına şahit olur. Kış'ın bu saldırısından dolayı ilk başta biraz telaşlanan Bahar Sultanı ve ordusu, Bahar'ın dirayetiyle tekrar toparlanıp, düşman üzerine yürümeye başladılar.

Taraflardan her ikisinin de dostu olan Kızılçayel, iki sultanın arasını yapmak ister. Ancak Akçayel ve Feryuz(Şimal rüzgarı), tartışmaya dahil olup, artık er meydanında, kozların paylaşılması gerektiğini savunurlar. Ardından karayel de savaşa karşı olduğunu bildirerek şimal rüzgarına mukabelede bulunur. Bu tartışmanın ardından Bahar Sultanı'nın askerleri Arsa-i Ab-ı Hayat olan Mollaalan'a ve memerr-i salikan-ı cihan ve makarr-ı ehl-i seyran olan Duğlubaba'ya yönelirler.

Mollaalan, Kurtbelen, Felek Meydanı ve Sarıalan güzergahını izleyen Bahar askerleri; Kış Şehriyarı'nın askerlerini önlerine katıp sürerler. Başka bir kol da Şâhimefendi, Karagölcük, Çatalhöyük'ten yürüyerek Sarıalan'da buluşurlar. Zaferlerini kutlamak için sazlı sözlü meclisler tertip ederler. Hızır bey, Sobran, Kırkpınar, Dokuz Kaynak, Kuş Oynağı, Peyk Yaylağı, Karagöl, Kilimligöl, Çukurçemen yoluyla savaş kalıntısı düşman askerlerini takip eden ordu; "Kandesün Deşt-i Kıpçak Yaylakları?" diyen Kış Şehriyarı'nın kaçışını seyrederek.

Zaferden sonra, her türlü nimetlerin ortaya serildiği, fakirlerin mutluluk içinde hayat sürdüğü, hayvanların bile huzurla geldiği Uludağ'ın ev sahibi Sayf, muzaffer ordunun askerlerine ziyafet vererek onları ağırlar. Ancak ferah, sıkıntı ile; keder de neş'e ile dosttur darb-ı meseli hükmünce zevk ve safaya dalan Bahar Sultanı, zamanla fenalaşan memleketin ahvaline seyirci kalır. Arık güzel olan ne varsa sararıp solmaya başlar. "Su uyur, düşman uyumaz" atasözü tahakkuk eder ve gerileme başlar.

Bahar Sultanı, zevk ve eğlenceyle geçen zamanın ardından hasta düşer. Bahar'la birlikte tabiat da yorgun ve bitkin düşer. Diğer taraftan, Deşt-i Kıpçak Yaylaklarında yol kesip, yağmalar yapan Kış Şehriyarı da sürekli Bahar ülkesinden haberler alır; nihayet Bahar'ın hasta ve güçsüz düştüğünü öğrendiğinde hemen hazırlıklara başlar. Ardından da Zemheri askerlerini toplayıp, Kasırğa'nın da yardımıyla Uludağ'ın eteklerine gönderir ve Bahar Sultanı'na tehdit dolu, meydan okuyan bir mektup gönderir. Mektubun muhtevası dolayısıyla kederlenen ve korkuya kapılan Bahar Sultanı, yine de sultanlık vakarıyla bu korkusunu dışarıya belli etmez. Ardından tebasına nasihatlerde bulunur.

Diğer taraftan Safkıran Kasırğa (Sarsar-ı Safder) da Kaplıca'ya inip, bağ ve bahçeleri talan etmeye başlar. Bu yağma neticesinde sanki dünyaya ateş düşmüştür;

yer ve gök sapsarı altına batırılmış gibidir. Bu hali görenler, Bursa'nın yandığını zannederler.

Dünyanın göz bebeği olan Nergis'in gözü kör olur. Bülbülün sesi kesilir. Gül de zamanın sayfalarından silinir. Yasemen kendini yele, Nilüfer de sele verir. Bahar Sultanı'nın keyfi iyiden iyiye kaçır ve hastalanır. Gülüp eğlenmek, yerini ağlama ve inlemeye bırakır. Bahar Sultanı'nın iyileşmesi için ünlü doktor Bulut, cana can katan şifalar ve canlar bahşeden şerbetler içirirse de fayda vermez. Şifa(Tanyeli), tedavi etmek için çok uğraşır ama hiçbir yararı olmaz.

Kış Şehriyari, Bahar Sultanı'nın hastalığından ve ülkesinin haraplığından haberler alınca çok sevinir, yerinde duramaz; sevinçten raks etmeye başlar. Hemen Safkiran kasırgasını çağırıp, Bahar ülkesini tamamen yağmalamasını, hiç kimseye yardım ve merhamet etmemesini; zayıf güçlü, kim çıkarsa sürükleyip götürmesini emreder.

Kış Şehriyari'nin ordusuyla baş edemeyeceğini anlayan Bahar Sultanı, dağların zirvelerinde ve tepelerinden sahralara ve vadilere çekilmek zorunda kalır. Az bir zaman sonra da bir çok dağ ve vadileri aşarak perişan halde Uludağ'a ulaşır. Bahar Sultanı'nın ordusu ve kavmi dağılır. Dağılan şaşkın ve perişan kavminin bir kısmı korkudan, bir kısmı da Kış Şehriyari'nden görecekları lütuf ümidiyle Bahar Sultanı'ndan yüz çevirirler. Ardından da Kış Şehriyari'ne memleketin boş olduğunu ve şereflendirmesini isterler.

Diğer yandan, sabahla birlikte arslana binmiş olan Güneş, nurdan askerleriyle ve altın işlemeli bayraklarıyla doğudan baş kaldırır. Batı Şahı, Doğu Sultanı'nın askerlerini ve bayraklarını görünce geri çekilip kaçır. Kasırga, ortalığı birbirine katarak Uludağ'ın zirvesine altın işlemeli, ateşler gibi parlayan bayraklarını diker. Bahar Sultanı'nın geriye kalan sadık askerleri de dağ tarafına bakıp da o ateş gibi parlayan bayrakları gördüklerinde içlerine ateş düşer. Şaşkınlık ve ızdırap içinde kalırlar. Geriye kalanların yoklamasını yaptıklarında dağ askerlerinin ve Safkiran rüzgarların Kış tarafına geçtiklerini öğrenirler. Bunun üzerine hilekar zamanın kendilerinden yüz çevirdiğini ve bahtlarının döndüğünü anlarlar. Vakit kaybetmeden kalan askerleri toplayarak Bahar Sultanı'nın huzuruna çıkarlar. Yaşadıklarını ve bütün olan bitenleri tek tek Bahar Sultanı'na anlatıp, ondan yardım dilerler; Allah'ın yardımını ve Sultan'ın koruması olmazsa, düşman ayakları altında kalacaklarını ve

ülkenin baştan başa elden gideceğini söylerler. Sultanlarının her ne kadar hasta olsa da düşmana fırsat vermeden hemen hücum emri vermesini isterler. Bunun üzerine Bahar Sultanı da hiddetlenip, sitem dolu bir konuşma yapar;

-Ey toz toprak içinde sürünen perişan şaşkınlar! Ne acayip sevdaya düştünüz. Görüyorsunuz ki ben, hastalıktan bitkin bir haldeyim; bir şeyler yiyip içemiyorum, gecelerim uykusuz geçiyor. Ben bu haldeyken sizler, gece-gündüz eğlenmekle meşgulsünüz. İhmalinizle ülkeyi harap ettiniz. Askerlerin şevk ve ümidini kırdınız. Nefsinize uyup, gaflete daldınız. Şimdi ise askerler perişan, kahramanlar ortada yok. Ben hasta ve bitkinim. Halkın gönlü ve ümidi kırık. Bu haldeyken düşmanla çarpışmak istersiniz. O halde sahralara ve deniz kenarlarına çekilelim. Orada gücümüzü ikmal edelim ve düşmanla çarpışabilecek kudret ve kuvveti kazanalım. Bizim için dağlar, savaş yeri değildir. Bu şekilde düşmanı savaş yerine çekmiş oluruz. Akıllı olan fırsatı gözler; cahil kişi acele ederek işini mahveder.

Bunun üzerine askerler, Bahar Sultanı'nın fikrini kabul ederler. Kış Şehriyarı'na bir elçi gönderip, barış teklif etmelerini önerirler. Bahar Sultanı ise barışın iyi olduğunu ancak bu tayifeyle uyuşmanın zor olduğunu söyler.

Bahar Sultanı sözünü bitirdikten sonra Kasırğa, hiddetlenir ve askerlerini alarak vadilere çekilir. Ardından da Kış Şehriyarı'na, Bahar Sultanı'nın karşı durmaktan vazgeçerek sahraya çekildiği haberini verir. Ayrıca dağ diyarının bütün kalelerinin fethedildiği ve bir çok ganimet alındığı haberlerinin bildirir. Kış Şehriyarı da u habere sevinerek demir vücutlu Zemheri askerlerini Kasırğa'nın yardımına gönderir. Bu saldırı karşısında Güneş, korkudan kaçıp saklanır. Yıldızlar, Kış askerlerinin hücumundan söner. Zühre yıldızının parlaklığı kaybolur.

Kış Şehriyarı, Kasırğa'ya haber göndererek, soğuk askerlerini yardıma gönderdiğini ve bütün kuvvetleriyle düşmana hücum etmesini; ayrıca doğu rüzgarlarıyla gönderdiği mektubun da Bahar Sultanı'na iletilmesini emreder.

Kış Şehriyarı'nın hareket etmek üzere olduğu haberlerini alan Kasırğa da her tarafı kasıp kavurur. Diğer yandan Doğu rüzgarı da Bahar Sultanı'na, Kış Hükümdarı'nın mektubunu ulaştırır. Mektup, Bahar Sultanı'nın emriyle, huzurunda açılıp okunur.

Sonunda Kış Şehriyarı'nın istila günü gelip çatar; ellerinde kılıç, aslanlar gibi ejderhaya benzeyen Kış askerleri dağları, vadileri, ırmakları ve sahraları tek tek istila

etmeye başlarlar. Nihayet Uludağ'ın zirvesine kadar uzanıp, buraya sancağını diken Kış Şehriyarı, Yaz ve Bahar askerleriyle onların mekanlarını soyup, gümüş renkli kıyafetlere büründürür.

Kış askerleri, her zaman yaptıkları gibi, Uludağ'a yerleştikten sonra buranın sakinlerine ve yerlerine zulme başlarlar. Kasırga, Kaplıca'ya vardığında ise halkın keyfi, iyiden iyiye kaçmıştır.

Kış Şehriyarı'nın serdarlarından olan Sarsar(şiddetli rüzgar) komutasındaki ordunun şiddetli hücumundan Kaplıca, çok müteessir olur. Bu yüzden, harareti daha da yükselir. Ancak yine de sel gibi önüne kattıklarını sürükleyen işgal kuvvetlerine misafirperverlik gösterip, onlara hoşça vakitler geçirir. Daha sonra derya gibi çağlayan bir gönüle sahip olan Kaplıca, Sarsar'ın huzuruna çıkıp, kendini tanıtır ve konuşmaya başlar;

-Benim meşrebim safa, mezhebim Ebü'l-Vefâ'dır. Nice zamandan beri ayna gibi saf ve hoş görünüşteyim. Şeyhü'l-Envâr Ocağından Çiçek Abdal, Gül Dede ve Derviş Bahar gibi çok erenler bana gelmişlerdir. Baba Nimetullah-ı Veli sohbetinde bulunmuş biriym. Bu sebeple benim ocağımdan güzellik eksik olmaz. Gece ve gündüz, irfan ehlinin konak yeriym. Cennet gibi mekanıma gelenler, buradan çıkıp gitmek istemezler. Hastalık ve üzüntü çekenler, benim sayemde sıhhat ve huzur bulurlar. Geceleri, uharımdan dolayı dargınlık olsa da gündüzler, cihan, benimle nurlanır. Gönlüm, İskender'in aynasına; suyum da Hızır'ın ölümsüzlük suyuna benzer. Akşam karanlığı, kandilinin bende yakar. İşte bu cennet gibi olan yerde; keramet halkasının başı, gazilerin sultanı, cömert ve yüce bir zatın huzurundayım.

Kaplıca'nın bu güzel konuşması, Sarsar-ı Safder'in çok hoşuna gider ve bundan sonra, sürekli onu ziyaret edip, hatırını sorar. Cömertliğini gösterip, mücevherler sunar. Defalarca Gazi Hünkar'ın kabrini ziyaret edip, ovaya çekilir. Ardından da Bahar Sultanı'nın ordusuyla karşılaşmak için geri çekilir.

Kış Şehriyarı'nın, beldeleri ele geçirdiği haberleri Bahar Sultanı'nın kulağına gelince, yer değiştirip, deniz tarafına çekilmeyi düşünür. Seyhun ve Ceyhun gibi ırmaklar üzerine köprüler kurdurarak Karadeniz'den getirdiği gemilerle gücünü artırır. Bu gemiler içinde öyleleri vardı ki, Anka gibi kanat açacak olsalar, cihanı kaplayacak sanılırdı.

Seher vakti olduğunda gözcüler, felek gibi yüce olan dağın başındaki Kış Şehriyarı'nın ordularını ve çadırlarını görünce koşup, Bahar Sultanı'na haber verdiler. "İkinci Hızır" diye bilinen Uludağ, şimdi üzerine kurulan ordugahtan dolayı bir pîr-i fânîye dönmüştür.

Bunun üzerine Bahar Sultanı da "Gücünün yetmediği şeyden kaçınmak, peygamber sünnetidir" diyerek Saruhan ve Aydın illeri ile Çin ve Hindistan sahillerine yönelmeye karar verir. Uludağ ve civarını ele geçiren Kış Şehriyarı'nın askerleri de ovayı ve dağın eteklerini gümüş dirhemlerle donatır.

Gökyüzü matem tutup, karalar giyinir; bu duruma yıldızlar da kanlı göz yaşları döker. Irmaklar, Kış Şehriyarı'na içki sunan sakiler sınıfına dahil edilirler. Kış'ın şiddeti ve hiddeti öyle etkileyicidir ki gündüzler, kaplumbağalar gibi başlarını dışarı çıkaramaz olur; geceler ise kargalar gibi kendilerine kefenler diker.

Tabiatı buluna yılanlar ve karıncalar güçsüz kalır; şahinler, avlanmaktan vazgeçer; Anka'lar, gizlenir; böcekler de diplere sinerler. Kısaca Bursa havalisindeki bütün canlılar, mekanlarından dışarı çıkamaz olurlar. Yeryüzü sanki yedi defa yıkanmış bir bezi andırır. Neyler, daha yanık ötmeye, sabah neşesi gürültüyle kan ağlamaya, şarkıcılar dert ve kederli türküler hüznü şarkılar söylemeye başlar.

Kışın şiddetinden dünya tehlikelerle mücadele etmeye, insanlar mezar kazmaya, yiğitler meydanları terk etmeye mecbur kalırlar. Gül, Lale, Sümbül, Yasemen ve Nesrin matemler içinde ömür sürmeye başlar. İnsanlar ise efkarlarından, meyhanelere düşer; mabetleri terk edip, ateş-perestliğe yönelirler.

"Zulmün varlığı, hayatı kesmek(öldürmek) ve nebatatı yok etmektir" gereğince, Kış'ın zulmü, yeryüzünün bu eşsiz beldesinde defalarca tekrar edip, durur. Baharla Kış arasındaki bu münaza ve mücadele, Bursa civarında hep sürüp, gider. Basiret sahibi ve ibret ehli, bu mücadeleden de dersler çıkarırlar; "Şüphesiz ki sizin günleriniz ve yaşantınızda bereketli nimetler vardır. Dikkat edin ona kalben yönelin." İfadesi, gönül ehli olanlara refakatlik eder.

Gönül adamları ve aşk ateşiyle yananlar, hevâ-yı yardan başka nağme ve söz bilmezler. Gerçeği konuşur; altın ve gümüşe itibar etmezler. Onlar için, seyahat ile uzlet bir olup, kutsi tavuslarla yedi kat gökleri dolaşırlar. Onların gönüllerinde, daima hidayet kandilleri yanar.

Şair, eserin son kısmında da kendi ruh halini, samimi olarak dile getirir ve sözü fazla uzattığından dolayı okuyucudan özür diledikten sonra devrin hükümdarı olan Kanuni Sultan Süleyman’a dua eder ve ona methiye ile sözlerini bitirir.

4.2. Te’lif Sebebi (Sebeb-i Te’lif)

Bütün ömrünü Bursa ve Uludağ’a adayan Lami’î Çelebi, bir gün dostlarıyla yaptığı sohbet esnasında söz, dönüp dolaşıp Uludağ(Keşiş Dağı)’a ve onun neden bu adı aldığına gelir. Bir çok eserinde övgüyle bahsettiği bu yüce dağın, “Keşiş” adıyla anılmasına gönlü el vermez. Zira bu belde ve bu dağ, daha öncesinde hristiyan din adamlarına mesken olmuş; bundan dolayı da adına “Keşiş Dağı” demişlerdir. Ancak, buralar artık İslam beldesi olmuş; ilim ve tasavvuf erbabı için güzel mekanlar haline gelmiştir:

Bi-ḥamdi’l-lah ki şimdi ol diyârı

Maḳâm-ı ehl-i İslâm itdi Bârî

Olup bir yanı ‘ilm ehline yaylağ

Kılurlar cem‘ olup tağ üstünü bâğ (7.s)

diyerek, halen daha bu “kühsâr-ı gerdün-vaḳâr” “Keşiş” adıyla anılmasına tepki göstermektedir. Arkadaşlarıyla aralarında geçen bu sohbetten sonra da bu eseri yazmaya karar verir;

“Bir gün bu faḳîr-i ḥaḳîr ve müstemend-i nâ-güzîr...maḥrûsa-i Burûsa’da...Ba’zî ḥullân-ı vefâ ve ihvân-ı safâyla bi-tarîḳı’l-luṭfı ve’l-müvâsa kendü kaşânemde ve ‘uzlet-ḥânemde oturup gâh zıkr-i himem-i ‘âvârif ki ¹⁰⁶ عند ذكر الابرار يستضيء القلوب بالانوار ve gâh naql-i ḥikem-i me‘ârif kılınup ki ¹⁰⁷ ان زلال العرفان حياة الجنان واهله فيها كالحيثان her yüzden sevḳ-i kelâm olunurdu münâsebetle söz Burûsa’nuñ bihişt-âsâ yaylaḳlarına ve kılâl-i tılâl felek-niṭâḳlarına ve mā’ü’l-hayât gibi ‘uyûn u enhârına ve Hızır-şifat çemenlerine ve nâr-ı Mûsâ gibi münevver ezḥârına ve şemâyim-i nesâyim-i cân-perverine ve şafâ-yı hevâ-yı riyâḥ-ı râḥat-güsterine irdi...”(3.s)

“Amma yine bu kühsâr-ı nâmdâr ol aḳvâm-ı küfre nisbetiyle şöhret bulmuşdur ve ol firaḳ-ı ṭuḡyâna ‘izâfetle meşhûr olmuşdur el-kışsa Zıkrinüñ bu ‘ünvânı

¹⁰⁶ Akıllı kişiler konuştuğu zaman kalpler aydınlanır.

¹⁰⁷ Kuşkusuz bilginin lezzeti, cennetlerin ve o cennette yaşayanların hayatı gibidir.

noğşandan berī ve ‘aybdan ‘ārī degildür didi çün ol bülbul-i bülend-pervāz bu yüzden ser-āgāz eyledi ve ol tūti-yi suhan-perdāz işbu nükteyi söyledi haķır eyitdüm “Belī bu bābda her ne güftār ki itdüñ rāstdur ve her ne kim īrād eyledüñ bī-kem ü kāstdur zīrā efhāma tebādur ve evhāma tecāsür iden oldur ammā hasb-i hāl ve maşdüka-i maķāl ol degildür belki keşiş burada luğat-i Farsī üzre mu‘teberdür ki keşiden lafzından ism-i maşdardur çekişmek dimekdür zīrā bu kūh-i āsumān-āsā her zamānda menba‘-ı hevā ve havāle-i deryādur gāh deryā līnet ve germiyyet gösterüp āsār-ı Bahār heyecān eyler ve gāh işbu cebel şiddet ü bürüdet ‘arz idüp ‘arşa-i diyārı mihr-i cān eyler”(8-9.s)

Lami‘ī, çok iyi bir eğitim almış, aydın ve alim bir şair; şuurulu bir Osmanlıdır. Sanatçının yaşadığı döneme bakıldığında, Osmanlı devletinin siyasi ve ekonomik bakımdan en güçlü olduğu dönemdir. Dolayısıyla bu dönemde Bursa ve yöresine yönelik herhangi bir tehdidin olması sözkonusu değildir. Ancak bilinçli bir aydın olan Lami‘ī’yi rahatsız eden durum, Bursa’nın fethi üzerinden yaklaşık iki yüzyıl geçmiş olmasına rağmen Uludağ’ın, hala eski isimiyle anılmasıdır. Zira isimler, o yerlerin manevi tapularıdır.

“...bu cebel-i bī-bedel ki burūc-i āsumānī gibi merta‘-ı cedy vü hameldür āb-ı hōş-güvārı dil-güşā ve hevā-yı müşk-bārı rūh-efzādur ve hāk-i ‘anber-sirişti gāliyā-sādur haķīkatde her gūşesi firdevs-i berīn bāğı amma hayf u dırīg ki nām-ı pūr-ihtirāmı “Keşiş Tāğı” dur Millet-i Mesīhā ve Ümmet-i ‘İsā ki ruhbāniyyet pīşeleri ve inķıta‘ ü ‘uzlet dūn ü gün endişeleridür Qādīmü’l-eyyāmdan bu kūhī ihyā ve her bir hurrem yirinde nice ‘uzlet-hāne ve ferāğat içün kāşāneler binā idüp ma‘mūr u merāķid-ı huzūr eylemişler imiş”

Gürül gürül akan suları, yemyeşil otlaklarıyla yeryüzünde bir benzeri olmayan bu güzel dağ, bir zamanlar burada yerleşip uzlethaneler, kaşaneler inşa eden Hristiyan din adamlarından dolayı ne yazık ki “keşiş” adıyla anılmaktadır. Sanatçı, muarızın ağzından bu düğümü attıktan sonra sözü ele almaktadır.

Lami‘ī’nin yaklaşımı hem bilimsel hem de sanatkaranedir; bu münazarada, herkesin kabul ettiği bir gerçek vardır ki o da Bursa ve yöresinin bir İslam beldesi olduğudur. Ancak Uludağ’ın adından kaynaklanan endişeler vardır. Bu endişeler, sanki bir ihmalkarlık olduğu izlenimi vermektedir; acaba neden şimdiye kadar bu

güzel dağın adı değiştirilmemiştir? Çünkü Allah, bu güzel mekanı, “ehl-i İslam”a makam etmiştir. Her köşesi, ilim ehline yaylak olmuştur. Dolayısıyla bu durum, ismiyle çelişmektedir.

Lami‘î meseleye, o zamana kadar kimsenin üzerinde durmadığı bir yaklaşım sergileyerek, etimolojik açıdan bakmaktadır. Burada anahtar kelime, “keşiş”tir. Bu kelime zikredildiğinde, doğal olarak akla gelen ilk anlam, Hristiyan din adamlarına verilen bir ad olmasıdır. Ancak sanatçıya göre, kelimenin etimolojisine bakıldığında daha farklı bir anlam çıkmaktadır. Zira “keşiş” lafzı, Farsça “keşiden” lafzının ism-i masdarıdır ve anlamı da “çekişmek” demektir. Çünkü Uludağ ve çevresi, tarih boyu sürekli el değiştirmiş ve değişik milletler, değişik hükümler altında gidip gelmiştir. Dolayısıyla bu bölge daima çekişmelere sahne olmuştur. Burada insanların yanılığa düşmesinin sebebi, sanatçının vermiş olduğu bu kısa lügat bilgisinden yoksun olmalarıdır. Aslında “keşiş” kelimesi de Farsça bir kelime olup, “papaz, karabaşı kilise papzı, rahip” anlamındadır.¹⁰⁸ Fakat sanatçı burada ufak bir kelime oyunu oynayarak muarızını susturma yoluna gitmektedir. Dolayısıyla öne sürdüğü tezini ispatlamada, bir yandan kelimenin kökenine inerken aynı zamanda da sanatkarlığını ortaya koymaktadır.

4.3. Tahkiye Özellikleri

4.3.1. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Münazara-i Sultan-ı Bahar Ba-Şehriyar-ı Şita, diğer masal, destan ve halk hikayelerinde olduğu gibi *hâkim bakış açısı*yla yazılmıştır. Bu bakış açısında anlatıcı veya yazar-anlatıcı konumundaki itibari kişi, olayları, olayların içindeki kahramanları-hatta kahramanların içinden geçenleri, geçmiş ve geleceklerini-çok iyi tanıyan ve bilen kişidir. Dolayısıyla anlatıcı, “...itibari alemde sınırsız bir güce sahiptir.”¹⁰⁹ Bunun yanında da yer yer konuya dahil olup yukarıdan seslenmek suretiyle çeşitli yorumlar getirir, kahramanlar arasında açıkça taraf tutar; bu şekilde okuyucuyu yönlendirir. Bu eserde de yazar-anlatıcı, sürekli Bahar Sultanı’ndan bahsederken, sultanlara yakışır bir vakarla, hep olumlu ifadeler kullanmaya özen gösterir. İfadelerinde bile sürekli bir methetme vardır; “Sultan-ı Bahâr ki, burhân-ı

¹⁰⁸ Ferit Devellioğlu: Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, s. 511.

¹⁰⁹ Şerif Aktaş: Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş(2.baskı), Akçağ, Ankara 1991, s. 95.

fâ'il-i muhtârdur ve şâhib-kırân-ı rûzgârdur.”(16.s). Bahar Sultanı, asla mağlup durumda rezil olmaz; ancak daha güçlü bir şekilde gelmek için ve hatalarını görüp dersler çıkarmak ve aynı hatalara düşmemek için yenilmiş gibi görünüp geri çekilir; “Felâ-büd hâşma meydân ve birkaç gün cevelân virmek yüzünden sevâhil-i deryâya ve emâkin-i bihişt-âsâya çekilüp zâhirde taḥammül ü işṭibâr ve sükûn u vakâr şüretin göstermiş idi ammâ ma'nîde techîz-i 'asâkir-i gerdûn-me'âşire meşgûl olup tertîb u tehiyye-i esbâb-ı saltanât-ı kâhire eylerdi ve muḳaddemât-ı fetḥ u zafer tertîbin ma'lûm ve mebâdî-i esbâb-ı nuşret-eşer tehzîbin mefhûm idincek...”(18.s) Bu şekilde okuyucuyu yönlendirerek, açıkça taraf tutmaktadır. Diğer taraftan Kış Şehriyarı'nın iktidarı zamanında bile saltanatı, ona pek layık görmez bir tavır içindedir. Kış Şehriyarı, istilacı konumundadır; buna mukabil mülkûn esas sahibi, Bahar Sultanı'dır; “İstîlâ-yı Şitâdan...”(18.s), “Şehriyâr-ı Şitâ ki tâtâr-ı nâ-şitâdur 'Ale'l-gafle gelüp kûh u hāmûn ve memâlik-i rub'-ı meskûnda nehb ü gâret ve envâ'-ı ḥasâret itmegin...”(18.s)

Yazarın, Bahar ve Kış'la ilgili bakış açısını göstermesi bakımından en güzel örnek, birbirlerine yazdıkları mektuplarda görülmektedir;

“Ey Şehriyâr-ı gaddâr ve ey qahhâr-ı kîne-güzâr sen ki sipeh-sâlâr-ı Şitâ vü tâtâr-ı nâ-şitâsın her zamânda erâzil-i bilâddan bir nice etrâk u ekrâd-ı bed-nihâdı cem' idüp işüñ fışk u fesâd ve tuğyân-ı 'inâd ve ta'zîb-i 'ibâd ve taḥrîb-i bilâddur her mülke kudûm-i mezmûmuñ ḥaberi ve hücûm-i pür-hümûmuñ eşeri ire Revnaḳ-ı ma'mûri ol ḥıttadan dūr ve şafâ-yı meşkûri ol buḳ'adan mehcûr olur Mışra':

Bûm-veş meş'ûmsun her bûma sen

Ra'ıyyet-i memleketle emânetu'llahdur Her zamânda senüñ zulm ü ḍalâlet-encâmuñla gümrâhdur bilmez misin ki âḳîbet-i zulm vahim ve ol meslege sâlik olanlar aşḫâb-ı caḥîmdür Beyt:

Şu kim zulm u fesâdı itdi pîşe

Anuñ la'netledür zikri hemîşe

¹¹⁰ Rāyet-i şevket ü iktidār dest-i قل سىروافى الارض فاتظروا كيف كان عاقبة الذين من قبل كان اكثرهم مشركين

tecebbür ü istikbārla olmaz Kerr ü ferr-i salţanat ve iftiħarla istiẓhār-ı keşret-i aʿvān-ı enşārla şüret bulmaz Hāḫīkatde sen ʿadüvvü’-d-din ve zerdüşt-āyīnsin ki müslümānları āteş-perest ve livā-yı dīn-i İslamı şikest itdüñ ¹¹¹ ان الشريك لظلم عظيم

¹¹² Beyt: وما ربك بغافل عما تعملون

Dem olur āteş-āyīn dūd-ı mazlūm

Eridür nice āhen-cāmı çün mūm

Ben ki Sulţān-ı Bahār ve şāhib-kırān-ı kām-kārum ¹¹³ السلطان الله فى الارض

mışdāḳınca rūz u şeb şuğlum ʿadl u dād ve taʿmīr-i bilād ve aşḫāb-ı fesād ve ʿazm-i cihād ve İḳāz-ı erbāb-ı rikḳatdur baş-ı envāʿ-ı mevāid-i mevfūrumla basīṭ-i zemīni maʿmūr iderüm ve neşr-i eşnāf-ı fevāyid-i meşkūrumla çerḥ-ı berīni pūr-nūr eylerüm ḥuffāt u ʿurrā-ı kāyināt her zamānda ḫilʿat-i fāḫiremle ḥāce-i nām-dār olur ve mesākin-i emākin-i şeş-cihāt her anda niʿmet-i zāḫirem ile ʿayyaş u kām-kār olur netāyic āb u ḫāk u ṭabʿ-ı çābük ü çālākumuñ eşerleridür ve’lhāşıl ser-cümle şanāyiʿ-i bedāyiʿ ki vedāyiʿ-i ṭabāyiʿ görünür Bi-izni’llahi teʿālā zīr ü bālā tevābiʿ-i fermān-berdārüm ve zāde-i şunı felek-āşārumdur Mazḫar-ı ibdaʿ ve maşdar-ı ihtirāʿum şāhib-i keşf ü kerāmāt ve maʿden-i ḫāriḳ-ı ʿādātum seng-i Bedeḫşāna reng ü tarāvet ve luʿāb-ı zenbüre şifā vü ḫalāvet benüm terbiyetümledür ṭabʿ-ı cismanī bu ḫānede bīgāne ve ʿāḳl-ı heyūlānī bu kāşānede dīvānedür ki bir şāḫda ḫār u şemerüñ istimdādı āb u hevā-yı cān-perverümle nice olur ve bir cevherde ḫall ü ḫamruñ istiʿdādı neşv ü nemā-yı şafā-güsterümle ne resme şüret bulur ki

¹¹⁴ ربح الموحدون وخسر / له الامر والخلق فتبارك الله احسن الخالقين ¹¹⁵ الملحدون فسبحان الله çün sırt-ı

¹¹⁰ “De ki: ‘Arz’da bir gezin de bakın bundan evvelkilerin akıbeti nasıl olmuş? Onların ekserisi müşrik idiler.”, K. K. Rûm 42.

¹¹¹ “Şirk çok büyük bir zulümdür.”, K. K. Lokman 13.

¹¹² “Rabbın ne yaptığınızdan ve ne yapacağınızdan gafil değil”, K. K. Hûd 123.

¹¹³ “Sultan, Allah’ın yeryüzündeki temsilcisi; halifesi.”

¹¹⁴ “Bak ne şanlı o Allah, yaratanların en güzeli”, K. K. Mu’minûn 14.

¹¹⁵ Allah’ın birliğine inananlar kazançlıdır; O’nu inkar edenler zarardadır. Allah’ı tesbih ederim (Allah’ın büyüklüğünü anarım)

¹¹⁶ bendedür pes envār-ı ¹¹⁷ فانظروا الى اثار رحمة الله 117

lā-cerem bisāt-ı küh u hāmūnda ve basīt-i ‘arz-ı buḡalemūnda her kisvet-i nazīf ve her hil‘at-i şerīf ki tırāz-ı şıbgatu’llāhla muṭarraz olur anuñ mecmū‘a-i evrākı ve seffine-i eṭbākı ser-cümle benüm şan‘at-ı dest-bürdümle müşerrez olur Beyt:

Cihān ser-sebzdür āsārūm ile

Zemīn pür-necmdür ezhārūm ile

Terbiyemle mūy-i Sünbül gāliye-sādur ve tasfiyemle rüy-i Gül meh-āsādur el-kıssa āsārūma ‘add u eṭvārūma ḥadd yokdur uş aḥkām-ı ḳazā cereyānumı ‘ālemīne icrā için ve a‘lām-ı zafer leme‘ānumı menşüb-ı künbed-i ḥaḍrā itmek için leşker-i nuşret-penāhumla üzeriñe yürüdüm ve ālāt-ı ḥarb ve esbāb-ı ḍarbla şaḥrālar yüzün bürüdüm Mışra‘:

Eger merdiseñ ḥāzır ol vaḳtūñe

¹¹⁸ اليوم تجزون ما كنتم تعملون Beyt:

Şeyāṭīn-i ‘adūv ṭustine her-bār

Rücūm-endāzdur ḥaylūm melek-vār

ve ol īrād itdigüñ fitne vü fesād nīrānını ve būnyād kıldıguñ ḳulm ü ‘inād būnyānını ‘ināyet-i Rabbānī ve te’yīdāt-ı āsumānī ḳarīn olup āb-ı ma‘delet inşāf-me’ābumla bir demde munṭafī vü nā-yāb idem ve tāb-ı mekremet-i maḥmidet-nişābumla evvel ḳademde ḥarāb u yebāb eyleyem min-ba‘d bir sā‘at ḳarār ve bir an ıstıbār yokdur mellāḥ-ı ‘azm ki siyāḥ-ı ḥurremdür Lenger-i şabrı deryā-yı taḥammülden çeküp seffine-i ikdām u sa‘y içine almışdur ve bādbān-ı ‘azīmeti bāl-i himmet gibi açup ḡayret keştīsın şavb-ı ṭaraf-ı maḳşūd üzre şalmışdur İnşā’allahu’r-Raḥmān şurṭa-i tevfiḳ hem ‘inān u refiḳdür ve bedreḳa-i ‘ināyet reh-nümā-yı ṭarīḳdür ki şaḥiḥu’l-‘azīmet sā‘idü’t-tevfīḳdür ṭalī‘a-i leşkerüm Sa‘d-ı Ekber gibi pīrüz-rüz ve şaḥīfe-i tīg u ḥançerüm şems-i ḥāver gibi ‘ālem-sūzdur ve her zamānda ḥarb u ḍarbumuñ şadmeti şadāsından ḳa‘r-ı deryāda nehengüñ zehresi āba dönmişdür ve her mekānda ‘azm ü

¹¹⁶ " Arzı -ölmüşken- diriltmesinde", K. K. Bakara 164.

¹¹⁷ "Allah'ın rahmetinin belirtilerine bir bak.", K.K. Rüm 50.

¹¹⁸ "Bugün o yaptığınız amellerin cezası verilecektir.", K. K. Cāsiye 28.

rezmimüñ haşmeti nidāsından şahñ-ı şahrāda pelengüñ pençesi kana yunmışdur
heman ol yegrekdür ki ğurūr u istikbārı dimāġuñdan ilķā ve pend-i sūd-mendi ġuř-ı
cān u dille ıřġā eyleyüp ser-ā-ser memleketi baña teslīm idesin

¹¹⁹ ان الله يأمرکم ان تودوا الامانات الى اهلها veyāhud bir ķadem evvelden iķlīm iķlīm bařuñ alup
gidesin... ve illā řoñra nādan olup ğurūr itmenüñ fāyidesi yokdur”(19-22.s)

4.3.2. Olay Örgüsü

Roman, destan, masal ve halk hikayeleri gibi tahkiyeye dayanan eserler zaman, mekan ve şahıs kadrosu etrafında gelişen olaylar zincirinden meydana gelir. Bu eserler, kurgusal olarak her biri bir vak’a parçası etrafında anlamını bulan birtakım “metin halkaları”ndan¹²⁰ meydana gelir. Bu metin halkaları, romanın terkiibinde bulunan şahıs, zaman, mekan gibi unsurları içinde barındırır. Ard arda sıralanan bu metin halkaları, “olay örgüsü”nü meydana getirir. Bu halkalar, aynı zamanda esere bir “biçim” kazandırır. Ancak olay örgüsünün esere biçim kazandırması yanında en önemli özelliği, metin halkalarının “neden-sonuç” ilişkisi içerisinde birbirine bağlanmasıdır. Bu bağlamda olaylar belirli bir kronolojiye göre cereyan eder; olay örgüsünde de aynı zaman süreci işler; yani zamanda herhangi bir dozumla söz konusu değildir. Ancak bu işleyişte sebep-sonuç ön plana çıkar ve zaman ikinci plana düşer. Eser hakkında neden-sonuç ilişkisinin sağlamlığı, okuyucuda “derli-topluluk” hissi uyandırır.

Münāzara-i Sultān-ı Bahār Ba-Şehriyār-ı Şitā, kurgu ve karakteri itibariyle üç büyük metin halkasından oluşur.

Birinci metin halkasında Bahar Sultanı’nın Kış Şehriyarı’nı Uludağ’dan çıkarmasıyla birlikte başlayan tabiattaki yeniden dirilişin sergilenmesi. Bu, zaman dilimi olarak gece ile gündüzün eşit olduğu 21 Mart; yani Nevruz vaktidir. Bu vakitle birlikte kışın şiddetinden perişan olmuş canlılar ve tabiat, Mesih’in nefesi değmiş gibi yeniden dirilip, hayata kavuşurlar. Ülkede refah ve sükunet devri başlar. Bu coşkunluk içerisinde, her gün eğlence meclisleri kurulur ve zengin-fakir ayırt edilmeden herkes bu meclislerden istifade eder. Ancak bir süre sonra, Deşt-i Kıpçak’ta aç bir Tatar gibi fırsat kollayan Kış Şehriyarı, aniden bastırıp, ortalığı

¹¹⁹ “Haberiniz olsun ki Allah size şunları emrediyor: Emanetleri ehline veresiniz.”, K. K. Nisā 58.

¹²⁰ Mehmet Tekin: Roman Sanatı ve Roman Unsurları, Selçuk Ü., Eğitim Fak. Yay., Konya 1989, s. 19.

yağma eder. Bunun üzerine de gafil avlandıklarını kabul eden Bahar Sultanı da görünüşte yenilgiyi kabul edip, gerçekte gücünü toplamak için sıcak sahillere ve deniz kenarlarına çekilir.

İkinci büyük metin halkası, Kış Şehriyarı'nın zulüm ve istibdadından bıkip, usanan ahalinin bir kurtarıcı araması; bu fırsatı kollayan Bahar Sultanı'nın, casusu Nesim aracılığıyla Kış Şehriyarı'ndan bilgiler almasıyla başlar. Ordusunun ihtiyaçlarını tamamlayan Bahar Sultanı, Kış Şehriyarı'na saldırmaya karar verir. Bu arada Kızılcaeyel, Karayel, Feryuz ve Akçayel saldırı konusunda fikir ayrılığına düşerler; Akçayel ve Feryuz, bir an evvel Kış üzerine gidip, onu ortadan kaldırmayı teklif ederken Karayel ve Kızılcaeyel de savaş olmadan barış sağlanması için uğraşırlar. Neticede savaş kararı çıkar ve Bahar ordusu Uludağ'ın eteklerine konuşlandırılır. Bahar Sultanı, Kış Şehriyarı'na ülkeyi terk etmesi için tehdit dolu bir mektup gönderir. Bu mektuba Kış Şehriyarı çok hiddetlenir ve mektubu gül gibi parçalayıp ateşe atar. Ardından şiddetli bir harp başlar. Bu harbin neticesinde de Kış Şehriyarı mağlup olur ve Deşt-i Kıpçak Yaylakları'na kaçar. Bahar'ın her zaferinden sonra olduğu gibi yine ülkede bolluk ve mutluluk devri başlar; bir bayram ve şenlik havası içerisinde halk, gönüllerince yer, içer, eğlenir. Bu arada yaz sultanı Sayf, Bahar Sultanı'na büyük bir ziyafet verir. Ancak bu güzel günler çabucak gelip geçer; Bahar Sultanı, bir süre sonra, yaşlılıktan ve yorgunluktan hasta düşer. Tabip Bulut ve Şifa Tanyeli Bahar'ın hastalığına bir türlü çare bulamazlar. Bu haberler, Deşt-i Kıpçak'ta bulunan Kış Şehriyarı'nın kulağına gider. Bu haberlere bir hayli sevinen Kış Şehriyarı, savaşa hazır ordusunu harekete geçirir ve tekrar Bahar Sultanı'nın üzerine hücum eder.

Üçüncü metin halkası, Kış Şehriyarı'nın her şeyi ve her yeri yağmalaması için, Sarsar-ı Safder'i Bursa ve civarına göndermesi ile başlar. Sarsar-ı Safder, Bahar Sultanı'nın bu saldırıya karşı koyacak gücünün olmadığını bildirmesi üzerine Kış Şehriyarı da Zemheri ordusunu Sarsar-ı Safder'in yardımına göndererek önlerine zayıf-güçlü kim çıkarsa kasıp, kavurmalarını ister. Bunun üzerine Zemheri ve Sarsar-ı Safder de verilen emre uyarak; önlerine kattıklarını sürüklerler. Ardından Kış Şehriyarı, denizleri andıran Seyhun ve Ceyhun ırmaklarına (buzdan) köprüler attırıp, Karadeniz'den getirdiği gemileriyle Uludağ'ın zirvesine sancağını diker. Mukavemet

gücü olmayan Bahar Sultanı da canını kurtarmak için Aydın ve Saruhan illeriyle Hindistan sahillerine gitmek zorunda kalır.

Metnin esas çekirdeğini, Bahar ve Kış arasında gidip gelen, Bursa ve civarının sürekli el değiştirmesi oluşturmaktadır.

4.3.3. Şahıs Kadrosu

Anlatmaya dayalı eserlerde zaman ve mekanda olduğu gibi şahıs kadrosu da itibaridir. Tahkiyeli eserlerde, dört asıl unsurdan bir olan şahıs kadrosu(diğer unsurlar vaka/olay, zaman ve mekandır.), olayı meydana gelmesinde baş aktörlerdir. Çünkü bir eylem mutlaka bir yaparı gerektirmektedir. Dolayısıyla burada asıl söz konusu olan, eylem ve onu olay haline getirip gerçekleştirendir. *Şahıstan* kastedilen, eylemi gerçekleştiren kişinin mutlaka insan olması şartını gerktirmez; amaç, nakledilen olayın meydana gelmesi için gerekli insan ve insan kimliği kazandırılmış varlık ve diğer kavramları, şahıs kadrosu başlığı altında toplamaktır. Yazarın yapmaya çalıştığı, vücuda getirmeyi tasarladığı eserine, insancıl bir hava kazandırmak için, içinde insanın da bulunduğu birçok canlı/cansız varlık veya kavrama, kendi yüklediği bir misyonla eserini güncelleştirmektedir. Özellikle –bu eserde olduğu gibi- alegorik ve sembolik eserlerde mecazın arkasına gizlenmiş, verilmek istenen mesaj, bu yolla okuyucuya sağlıklı bir şekilde ulaşabilir.

Batıda, *Donkişot*’la başlayan modern romancılık, *birey*’i esas alarak yoluna devam etmiştir. Yani hatalardan arındırılmış mükemmel bir tip yerine iyilik ve fenalık yapabilen; etten ve kemikten oluşan bayağı insan tipini model almıştır. Doğal olarak bu durum, eserlerin konularına da sirayet etmiş ve özellikle 19. yüzyıl romanında olduğu gibi hayatı ve olayları tümüyle kucaklar hale gelmiştir.

Klasik edebiyatımızda olayların müsebbipleri olan tipler, hata ve günahlardan arındırılmış tamamen idealize edilmiş tiplerdir. Modern roman kahramanlarıyla kıyaslamamızın imkansızlığı dışında, çoğunlukla yüceltilmiş sembolik tiplerdir.

Konumuz olan Lami’î’nin bu eserindeki tipler de tamamen menkabevi ve alegoriktir. Eserin tahkiye bölümünde, gökyüzündeki güneşten yeryüzündeki çimene kadar, adeta tabiat ayaklanmış, dile gelmiştir. Ancak hikaye edilen konuya bakıldığında ise olaylar, sanki tarihten bir kesiti anlatmaktadır. Kurgunu böyle kurulmasında, bizce, farklı nedenler sıralanabilir. Bu nedenler: 1- Edebi anlayışı

gereği, öncelikle sanatını konuşturma gayreti. 2- Dönemin sosyal ve siyasi koşulları. 3- Seçilen konu ile kahramanlar veya şahıs kadrosu arasındaki ilişki; hikayeye konu olan, Bursa ve çevresinin, bahar mevsiminde almış olduğu güzellikse, doğal olarak konuşması gereken unsurlar da tabiat ve onun içindekilerdir. Durum böyle olunca da eserde tabiat unsurları, birer kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani doğa, hal diliyle kendini anlatmaktadır. Bu da esere, *reel* bir hava katmaktadır.

Münâzara-i Sultân-ı Bahâr Ba-Şehriyâr-ı Şitâ mesnevisinde oldukça kalabalık bir şahıs kadrosu vardır. Hikaye, bahar ve kış aylarında, tabiatın almış olduğu durumları anlattığı için doğal olarak çoğunlukla tabiat unsurları olan bulut, ay, güneş yıldızlar, burçlar ve hayvanlardır. Bunun yanında teşbih, tezat, istiare, telmih gibi edebi sanatlar yapılırken başvuru alan çeşitli destanî-mitolojik kahramanlar da mevcuttur.

Şahıs tasvirlerinde, özelden genele doğru bir tasvir vardır. Önce şahsın adı verilmekte, ardından da onun özellikleri sıralanmaktadır.

4.3.3.1 Bahar Sultanı (Sultân-ı Bahâr)

Bahar ülkesinin sultanı. Sürekli Kış Şehriyârı ile amansız bir mücadele halindedir. Halkına karşı adaletli ve merhametlidir; halkın huzuru ve mutluluğu için gayret gösterir. O, Allah'ın yeryüzündeki temsilcisidir. Yazar tarafından idealize edilmiş olan Sultân-ı Bahâr'a atfedilen adlandırmalar da özeldir; *Sultân-ı Rebî*, *Hafaza-i Rebî*, *Sultân-ı Bahâr-ı kâmkâr*, *Burhân-ı Kird-gâr*, *Sâhib-kırân-ı gayûr*, *Sâhib-kırân-ı Bahâr*, *Hazret-i Sâhib-kırân* ve *Sultân-ı cihân*, *Hazret-i Sultân*, *Şâh-ı dil-haste* gibi;

“Ben ki Sultân-ı Bahâr ve şâhib-kırân-ı kâmkârüm¹²¹ السلطان الله في الارض mişdâkıncıa rûz u şeb şuglum ‘adl u dâd ve ta‘mîr-i bilâd ve aşhâb-ı fesâd ve ‘azm-i cihâd ve ikâz-ı erbâb-ı rikâtudur baş-ı envâ‘-ı mevâid-i mevfûrumla basî‘-i zemîni ma‘mûr iderüm ve neşr-i eşnâf-ı fevâid-i meşkûrumla çerh-ı berîni pür-nûr eylerüm huffât u ‘urrâ-ı kâyinât her zamânda hil‘at-i fâhiremle hâce-i nâm-dâr olur ve mesâkin-i emâkin-i şeş-cihât her anda ni‘met-i zâhirem ile ‘ayyaş u kâmkâr olur netâyic âb u hâk u tab‘-ı câbûk ü çâlâkumuñ eserleridür ve’lhâşıl ser-cümle şanâyî‘-i bedâyî‘ ki vedâyî‘-i

¹²¹ “Sultan, Allah'ın yeryüzündeki temsilcisi; halifesi.”

ṭabāyi' görünür Bi-izni'llahi te'ālā zîr ü bālā tevābi'-i fermān-berdārum ve zāde-i şun'ı felek-âşārumdur mazhar-ı ibda' ve maşdar-ı ihtirā'um şāhib-i keşf ü kerāmāt ve ma'den-i hārık-ı'ādātum seng-i Bedeşşāna reng ü tarāvet ve lu'āb-ı zembüre şifā vü ḥalāvet benüm terbiyetümledür ṭab'-ı cismanî bu ḥānede bîgāne ve 'ākl-ı heyülānî bu kâşānede dîvānedür ki bir şāḥda ḥār u şemerüñ istimdādı, āb u hevā-yı cān-pervertümle nice olur ve bir cevherde ḥall ü ḥamruñ isti'dādı neşv ü nemā-yı şafā-güsterümle ne resme şüret bulur ki?...Terbiyemle mūy-i Sünbül gāliye-sādur ve tasfiyemle rüy-i Gül meh-āsādur el-kışsa āşāruma 'add u eṭvāruma ḥadd yokdur uş aḥkām-ı kazā cereyānumı 'ālemīne icrā için ve a'lām-ı zafer leme'ānumı menşüb-ı künbed-i ḥaḍrā itmek için leşker-i nuşret-penāhumla üzeriñe yürüdüm ve ālāt-ı ḥarb ve esbāb-ı ḍarbla şahrālar yüzün bürtüdüm...ve ol İrād itdigüñ fitne vü fesād nîrānını ve bünyād kıldıguñ zulm ü 'inād bünyānını 'ināyet-i Rabbānî ve te'yîdāt-ı āsumānî karīn olup āb-ı ma'delet inşāf-me'ābumla bir demde munṭafî vü nā-yāb idem ve tāb-ı mekremet-i maḥmidet-nişābumla evvel kademde ḥarāb u yebāb eyleyem min-ba'd bir sâ'at karar ve bir an ıştıbār yokdur mellāḥ-ı 'azm ki siyāḥ-ı ḥurremdür lenger-i şabrı deryā-yı taḥammülden çeküp seffine-i ikdām u sa'y içine almışdur ve bādbān-ı 'azîmeti bāl-i himmet gibi açup gayret keştisin şavb-ı taraf-ı maḥşūd üzre şalmışdur İnşā'allahu'r-Raḥmān şurṭa-i tevfiḳ hem 'inān u refiḳdür ve bedreḳa-i 'ināyet reh-nümā-yı ṭariḳdür ki şāhiḥu'l-'azîmet sâ'idü't-tevfiḳdür ṭalî'a-i leşkerüm Sa'd-ı Ekber gibi pîrüz-rüz ve şāḥife-i tîḡ u ḥançerüm şems-i ḥāver gibi 'ālem-sūzdur ve her zamānda ḥarb u ḍarbumuñ şadmeti şadāsından ka'r-ı deryāda nehengüñ zehresi āba dönmişdür ve her mekānda 'azm ü rezmimüñ ḥaşmeti nidāsından şāḥn-ı şahrāda pelengüñ pençesi kana yunmışdur heman ol yegrekdür ki gurūr u istikbārı dimāguñdan ilḳā ve pend-i sūd-mendi gūş-ı cān u dille ısgā eyleyüp ser-ā-ser memleketi baña teslīm idesin..." (20-21.s)

Halk, her ne kadar gaflete düşüp Bahar Sultanı'na yanlış yapsalar da sonunda hatalarını anlayıp af dileyerek yine onun yüce adaletine ve himayesine sığınmaktadırlar;

"...ferr-i kudüm-i 'adālet-âşār-ı şāhib-kırāna ve kerr-i hücum-i ma'delet-dişār-ı sulṭāna āmāde vü müterakḳıblerdür."(18.s)

Bahar Sultanı, Mesih'in ölülere yeniden can vermesi gibi tabiatı canlandırır ve güzel kokularla yeryüzünü kaplar;

“Kuvā-yı nāmiyye ki tabīb-i hāzık ve hākīm-i fā'ik ister ki ¹²² به الارض بعد موتها mücibince 'ālemi ihyā idüp i'cāz-ı Mesīhā gösterüp ve tebriyyü'l-ekmehe muḳteżāsınca kūr-ı māder-zād-ı nergisüñ dīdesini āfitāb-ı rüşen-nihāduñ mīl-i zerrīni birle açup münevver kıla ¹²³ الافى دهر کم نفخات فتعرضوا لها vefkınca meşām-ı pür-zükām-ı eyyāmı revāyih-i tayyibe-i reyāhīn ve fevāyih-ı miskiyye-i verd ü nesrīn ile feth eyleyüp mu'aṭṭar ide tabī'at-ı 'āleme ki şiddet ü bürüdet-i a'sār ve keşret-i ruṭūbet-i emṭār u enhārla laḳve 'ārız olmuşdı”(15.s)

4.3.3.2. Kış Şehriyarı (Şehriyār-ı Şitā)

“tātār-ı nāştādur”(16.s). Tatarlar, Türklerin bir koludur. Edebiyatta akıncı, çapulcu, zalim ve postacı yerinde kullanılır.¹²⁴ Ayrıca misk ile birlikte de anılır. Bunun sebebi ise misk'in, Anadolu'ya Tatarlar vasıtasıyla gelmiş olmasıdır. Tatar kelimesi mecazi olarak zalim, gaddar, merhametsiz anlamlarına gelir.¹²⁵

Şehriyar-ı Şita, Bahar Sultanı'nın hakimi ve sahibi olduğu bahar ülkesine, Bahar Sultanı'nın gafletinden yararlanıp yağmalama ve çapulculukla burasını istila eder. Kış Şehriyarı, günlerce aç susuz dolaşan, yol kesen, çapulculuk yapan ve geçimini eşkiyalıkla sağlayan Tatarlara benzetilir;

“Şehriyār-ı Şitā ki tātār-ı nāştādur 'ale'l-gafle gelüp kūh u hāmūn ve memālik-i rub'-ı meskūnda nehb ü gāret ve envā'-ı ḥasāret itmegin...”(16.s)

Emrinde olan tebasına, sürekli zulüm ve eziyet etmekten hoşlanır. Bu yüzden halk, Kış Şehriyarı'nın zulüm ve istibdadından kan ağlamaktadır. Halk, Kış Şehriyarı'nın korkusundan her biri bir köceye sinmiş vaziyette adeta bir kurtarıcı beklemektedirler;

“Bunlaruñ ḥöd-cevr ü ezīyet-i Şehriyār-ı Şitādan cānlarına geçmişti ve kürbet-i kaḫṭ u şiddet faḳr u 'inādan her biri kūşeye kaçmışdı ve dā'ima du'aları

¹²² “(Biliniz ki Allah) ölümünden sonra yeri diriltir.”, K. K. Hadid 17.

¹²³ “Şüphesiz ki sizin yaşantınızda nimetler vardır. Dikkat edin, kalben ona yönelin.”

¹²⁴ Ahmet Talat Onay: Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Akçağ, Ankara 2000, s. 434.

¹²⁵ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara (tarihsiz), s. 481.

¹²⁶ ربنا اخرجنا من هذه القرية الظالم اهله idi ¹²⁷ وضاعت عليهم الارض بما رحبت mışdāqınca tenknā-yı miñnetde bî-ser u pā idi ¹²⁸ عسى ربنا ان يبدلنا خيرا منها انا الى ربنا راغبون diyüp elṭāf-ı Yezdānî ve aṭāf -ı Şamedānîye müterakḳıblardı”(17.s)

Emrindeki halk, Kış Şehriyarı’nın elinden zar zar ağlamaktadır;

“...ser-ā-ser qarīb ü baʿīd ve ahrār u ʿabīd Şehriyār-ı Şitānuñ zulmünden fūrümānde ve muṣṭariblerdür”(18.s)

Kış Şehriyarı, halkına karşı son derece gaddar, kindar ve kahredicidir. O, yol kesip çapulculuk yapan, aç dolaşan Tatar eşkiyalarının ve soğuk askerlerinin elebaşısıdır;

“Ey Şehriyār-ı gaddār ve ey ḳahhār-ı kīne-güzār sen ki sipeh-sālār-ı Şitā vü tātār-ı nā-şitāsın her zamānda erāzil-i bilāddan bir nice etrāk u ekrād-ı bed-nihādı cemʿ idüp işüñ fışk u fesād ve tuḡyān-ı ʿinād ve taʿzīb-i ʿibād ve taḥrīb-i bilāddur her mülke ḳudüm-i mezmūmuñ ḥaberi ve hücüm-i pür-hümümüñ eşeri ire revnaḳ-ı maʿmuri ol ḥıṭṭadan dūr ve şafā-yı meşḳuri ol buḳʿadan mehcūr olur Mışraʿ:

Büm-veş meşʿümsun her būma sen

Raʿiyyet-i memleketle emanetullahdur her zamānda senüñ zulm ü ḳalālet-encāmuñla gümrāhdur bilmez misin ki ʿāḳibet-i zulm vaḥim ve ol meslege sālīk olanlar aşḫāb-ı caḥīmdür Beyt:

Şu kim zulm u fesādı itdi pīşe

Anuñ laʿnetledür zikri hemīşe

¹²⁹ قل سيرا وافي الارض فاتظروا كيف كان عاقبة الذين من قبل كان اكثرهم مشركين rāyet-i şevket ü iḳtidār dest-i tecebbür ü istikbārı olmaz kerr ü ferr-i salṭanat ve iftiḥarlar istizḥār-ı keşret-i aʿvān-ı enşārı şüret bulmaz ḥaḳīḳatde sen ʿadüvvüʿd-din ve zerdüşt-āyīnsin ki müslümānları

¹²⁶ “Yâ Rabbenâ! Bizleri bu ahalisi zâlim memlekettten çıkar.”, K. K. Nisâ 75.

¹²⁷ “Bütün genişliğine rağmen yeryüzü, başınıza dar gelmiştir.” K.K.Tevbe 25.

¹²⁸ “Belki Rabbimiz, bize onun yerine ondan daha iyisini verir. Biz Rabbimize yönelir, O’ndan umarız.”, K. K. Kalem 32.

¹²⁹ “De ki: ‘Arz’da bir gezin de bakın bundan evvelkilerin akıbeti nasıl olmuş? Onların ekserisi müşrik idiler.”, K. K. Rûm 42.

âteş-perest ve livā-yı dīn-i İslamı ūkeſt itdūñ ¹³⁰ ان الشريك لظلم عظيم ¹³¹ وماربك بغافل عما تعملون

Beyt:

Dem olur âteş-âÿin dūd-ı mazlūm

Eridür nice âhen-cāmı çün mūm” (20.s)

Onun, en rezil en pis beldelerden, bir çok yol kesen, eşkıya tabiatlı insanları toplayıp, işi gücü fesatlık ve bozgunculuk çıkarmaktır. O, her nereye gitse veya onun her nereye haberi ulaşsa, orasından refah, huzur, güzellik, düzen uzaklaşır;

“Her zamānda erāzil-i bilāddan bir nice etrāk u ekrād-ı bed-nihādı cem‘ idüp işüñ fıſk u fesād ve tuğÿān-ı ‘inād ve ta‘zīb-i ‘ibād ve taḥrīb-i bilāddur her mülke kudūm-i mezmūmuñ haberi ve hüçūm-i pūr-hümūmuñ eſeri ire revnaḳ-ı ma‘mūri ol ḥıṭṭadan dūr ve şafā-yı meşkūri ol buḳ‘adan mehcūr olur” (19.s)

Gerçekte o(Kış Şehriyarı), din düşmanı ve Zerdüştler gibi ateşperesttir; ki işgal ettiği topraklardaki Müslümanları, zorla ateşe taptırır. Bu durumda da Allah’a şirk koşmuş ve dinden çıkmıştır;

“Ḥaḳıḳatde sen ‘adüvvü’ d-din ve zerdüſt-âÿınsin ki müslümānları âteş-perest ve livā-yı dīn-i İslamı ūkeſt itdūñ ¹³² ان الشريك لظلم عظيم”(20.s)

Kış Şehriyarı şiddetli soğuklarıyla hastalık saçar; tabiatı adeta ölüme terk eder;

“Ṭabī‘at-ı ‘āleme ki şiddet ü bürüdet-i a‘sar ve keşret-i ruṭūbet-i emṭār u enhār laḳve ‘ārız olmuşdı Beyt:

Pür-teşennücdür zemīn ü laḳve olmuş cūylar

Lerzeler tutmuş biḥārı ra‘şe olmuş āfitāb”(15.s)

4.3.3.3. Sayf (Şayf-ı Nāmdār)

“şāhib-i iḳtidār, ḥ‘āce-i cihān ve mizbān-ı zamān”(63.s) olarak adlandırılan hikayenin üçüncü kişisidir. Bahar Sultanı’nın müttefik ve dostudur. Cömertlik ve mertliğinden, zengin ve bereketli sofralarından, zengin-fakir her kim varsa, istifade eder. Aç olanlar, onun yanından tok bir şekilde giderlerdi; yiyenler, ona minnettar(memnun) kalır. Her zaman nimetlerini halka dağıtmayı sever. Onun

¹³⁰ “Şirk çok büyük bir zulümdür.”, K. K. Lokman 13.

¹³¹ “Rabbın ne yaptığınızdan ve ne yapacağınızdan gafil değil”, K. K. Hūd 123.

¹³² “Şirk çok büyük bir zulümdür.”, K. K. Lokman 13.

nimetini ve kudretini açıklamağa kimsenin gücü yetmez hoş sohbetinden kimse bıkmaz. Bir gün Bahar Sultanı'nın şerefine büyük bir şölen verilmesi fikri ortaya atılır. Bu toy ve eğlenceye bütün kuşlar ve diğer canlılar da davet edilir. Bu günden itibaren Sayf, her gün muhteşem ziyafetler vermeye başlar. Bu sebeple yeryüzünü, yemyeşil sergiler ve kıymetli taşlarla süslenmiş sofralarla döşedir. Zemin, adeta cevherler harmanı; dünya bostanı, mücevher mahzenine döner. Bu sofraları la'l ve yakuttan daha kırmızı kiraz, badem, kalbi ve ruhu soğutan hıyar, bal, kaysı, baldan daha tatlı armut, elma, kavun-karpuz, ayva, fındık, fıstık, üzüm, biber, nar, incir, kestane gibi tatlı nimetlerle ve Çini kaseler dolusu içeceklerle doldurur. Zamanın çalgıcı ve şarkıcıları, güzel nağmeleriyle gelenlere hoş vakitler geçirirler;

“Çünkü bu neşât-ı tâze ve inbişât-ı bî-endâze bir nice günler imtidâd buldı ve bāğ u rāğ ve eṭrāf-ı āb-ı revān işret-ābād oldu Şayf-ı Nāmdār dirler bir şāhib-i iktidār var idi ki ḥevāce-i cihān ve mizbān-ı zamān idi İn‘ām-ı ‘āmından her kişi behremend ve süfre-i iḥsānından fakīr ü ganī zelle-bend idi Meşnevî:

Açlar tok giderdi yanından

Yiyene minnet idi ḥ‘ānından

Halka yidürdüğünce ni‘metler

Şu yirine şunardı şerbetler

Ni‘meti beyāna ve mikneti gümāna şıgmazdı şöhetinden şağīr u kebīr ganī vü fakīr kimesneyi bıgmazdı Sultān-ı Bahāruñ elṭāf-ı cān-perverinden muğtanem ve ferr-i kudūm-i ma‘delet-güsterinden şād u ḥurrem olup diyildi ki bu ni‘metüñ şükrānesine ve Sultān-ı Bahāruñ bahānesine bir ‘azīm toy eyleye ki andan vahş u tayra şalāḥ ve murğ u māhī pür-nevā ola Beyt:

Yi yidür mālūñ saña mār olmadın

Perveriş vir cāna bīmār olmadın

Pes her gün bu yüzden bir iclās-ı ‘azīm ve bir ziyāfet-i ganīm eyledi felek-i atlas gibi sebzem-simātlar ve çerḥ-i pür-aḥter gibi mücevher-bisātlar döşeyüp şahn-ı zemīni

sükkerî ni'metlerle ve encüm 'adedince Çînî kâseler şerbetlerle taldı dânelerden kevn
 ü mekânı pür-ırmen ve helvâlardan yine cihânı pür-men itdi muğannî-yi devrân ve
 mu'trib-i zamân işbu sürûd-ı pür-sürûrla tegannîler idüp dirlerdi ki Meşnevî:

Seni taşlamasun dirseñ fevâkih

Bu dem var 'ıyş u nûş it kalma vâlih

Zemîn şimdi cevâhir ırmenidür

Cihân büstânı gevher mahzenidür

Gıdañ olsun dir iseñ la'l ü yâkût

Kirazın bâğuñ idin cânuñ kût

Göz eyler vuşlatıyçün saña bādām

Yüri vaşl ol seni hicr itmedin dām

Yeter çek tâb-ı 'âlemden teb ey yār

Hıyārından dil ü cânuñ şogut var

Dehānuñ tatlu itmek ister ārū

Ki bāl bardağıdur başı belālu

Aña kim 'ıyş u 'işret kıyısıdur

Dem-ā-dem naql u bezmi kıyısıdur

Bu dem ger itmez iseñ işret-i rûd
Söger ağzuña tatlu ballu emrûd

Dilerseñ itmesün elma saña âl
Yañahundan yûri şeftâlûsin al

Saña kâvunlaruñ yiter hayâli
Bugün bir bedr iken unudur hilâli

Diyüp üş vaqt-i işret geçdi eyvâ
Ruḥ-ı aşık gibi zerd olmuş ayva

Pür iseñ piste-veş mağzıyla her bār
Çemende hoş çerezdür finduk ey yār

Demidür var üzümle kân karışdur
Küsüp dūr aşra sâķiler barışdur

Ye bibar ol dilûñ denk itmedin dehr
Seni kahrıyla âveng itmedin dehr

Varup divşir degilseñ murğ-ı hâne
Enâruñ bağırı kânın dâne dâne

Bu dem incir kim tıfl-ı lebendür

İken ter-gonce-i şîrîn-dehendür

Ṭoluşur bütle her bir hinduvâne

Cigerler tâzeler dil-ḥaste câne

Dilerseñ bezm idüp mestâne nuḳli

Be-ğâyet ḥûb olur kestâne nuḳli

Sözüñde Lâmi'î yoksa bahâne

Yeter dök bu nuḳlden bize dâne

Bizi bu nuḳl-i ter naḳli kıılır zâr

Bahâr efsânesin söyle yûri vār

Bu dem ol nuḳl-i şîrîn naḳli besdür

Ki yârân-ı şafâdan mültemesdür”(66-68.s)

4.3.3.4. Saba Rüzgarı (Peyk-i Nesîm, Nesîm)

Bahar Sultanı'nın habercisi ve postacısı. Bahar Sultanı, yörede ne olup bittiğini ve Kış Şehriyarı'nın faaliyetlerini, ondan haber almaktadır;

“...Peyk-i Şabâ-yı hümâ-reftârla Şehriyâr-ı Şitâya gönderdi” (18.s)

Nesîm-i ‘ayyârî ki şeb-rev-i rûzgârî ve peyk-i çālāk-ı mülk ü diyârdür (16.s)

Bahar Sultanı'nın casusu ve postacısı. Bahar Sultanı, Kış Şehriyarı'nı, ülkeden atmak ve istilaya son vermek amacıyla, yurdun dört bir tarafına, Nesim aracılığıyla haberler

gönderir. Bunun üzerine harekete geçen Nesim, tatlı dili ve gönüller fetheden üslubuyla bu görevi başarıyla yerine getirir.

4.3.3.5. Kızılçayel

Kendisi, doğu rüzgarıdır. Hem Bahar Sultanı hem de Kış Şehriyarı ile arası iyidir; bu sebeple de her iki hükümdar arasında ara buluculuk yapmak suretiyle barış sağlamak ister. Bu düşüncesini, Bahar Sultanına açıklamak için onun huzuruna çıkar ve bu alçak dünyada, kötülüğün kimseye bir yararının olamayacağını, müminlerin kardeş olduğunu ve barışın, hayır getireceğini söyler. Aynı zamanda da “serheng-i Bād-ı Maşrık”tır; yani Kış Şehriyarı’nın ordusunda çavuştur; “Kızılçayel ki Bād-ı Maşrıkdur ve Sultān-ı Bahār ve Şehriyār-ı Şitāyla hem muvāfıkdur diledi ki bu cihāndār-ı nāmdāruñ mabeynlerine gire ve zātü’l-beyni ya’ni cānibini ıslāh için kelimāt-ı şulh ü şalāha murādınca alup vire pes sürüp Sultān-ı Bahāruñ ‘izz-i huzūruna irdi ve zemīn-i hıdmete şifāh-ı edeb birle buse virdi ve māfi’z-zamīrini tefsīr ve hikmet-āmez birkaç kelime takrīr itmege icāzet alup eyitdi ki Hāzret-i şāhib-kırāna ve Cenāb-ı Sultān-ı sātī’u’l-burhāna delāyil-i ‘aqlī vü naklī birle rūşen ve berāhīn-i haddesī ve kıyāsī ile mu‘ayyendür ki dünyānuñ ve mā-fihānuñ ‘uqalā yanında ol kadar ref‘ ü kadri yokdur ki anuñ vāsıtasıyle zātü’l-beyn şūret-i nizā‘ ü cidāl ve hilāf ü kıtāl düşüp sipāh u ra‘iyyete andan zahmet ü meşakkat irişe ¹³³ وما الحیوة الدنیا الامتاع الغرور havākīn-i ‘ızāma ve selāṭīn-i kirāma sezā-vār oldur ki eyyām-ı devletlerinde ve hengām-ı şavletlerinde hālāyık-ı rüzgār emn ü emānda fāriḡu’l-bāl ve müreffehü’l-hāl rüz u şeb ‘ıyş u ‘işretde ve şafā vü meserretde kāmuranlık ideler ve nükte-i ¹³⁴ انما المؤمنون اخوة فاصلحوا بين اخويكم واتقوا الله لعلكم ترحمون zamīr-i münīr-i zamāyir-güşā-yı Sultānī ve hāṭır-ı ‘atır-ı havāṭır-nümā-yı hākānīye pūşide vü mahfī degüldür ki bu hākīr-i hāk-sāruñ maşlahat gördigi oldur ki ¹³⁵ الصلح خير muktezāsınca Şehriyār-ı Şitāyla mabeynüñizde olan jeng-i küdüret ve reng-i ‘adāvet şaykāl-ı muşālahat ve muşādaḡat birle āyīne-i dilden siline ve erbāb-ı fesād ve aşhāb-ı ‘ināduñ kelimāt-ı

¹³³ “Yoksa dünya (alçak) hayat aldatici bir metādan başka bir şey değil.”, K. K. Ali İmrān 185.

¹³⁴ “Mü’minler ancak kardeşler; onun için iki kardeşinizin aralarını düzeltin ve Allah’tan korkun (da bozuşmayın) ki rahmete şâyân olasınız.”, K. K. Huccurāt 10.

¹³⁵ “Barış, hayırdır.”

nifāk-āmiz ve tesvīlāt-ı fitne-engîzine itikâd u itimâd kim kılına diyâr-ı kühsâr ve kılâl-ı tilâl-ı gerdün-medâr Şehriyâr-ı Şitâ-yı nâmdâra tefvîz olunup ve milket-i deşt ü hâmun ve şahâri-yi rub^c-ı meskûn hâzret-i şâhib-kırân-ı kâmkâra taklîd kılınup şulh oluna Beyt:

Egerçi cengdür şehlik hevâsı

Velî şulhiyledür âlem şafâsı ” (41-42.s)

Hem Bahar Sultanı hem de Kış Şehriyarı ile arasının iyi olmasından dolayı kuzey rüzgarı Feryuz tarafından, iki yüzlü bir münafık olarak adlandırılır;

“Feryüz eyitdi Ey Bād-ı Maşrık sen ki iki yüzlü bir münāfıksın tabl-ı nifākı kilim altında çalmağ dilersin ve tîğ-i hılâfı leyl-i muzlim içinde şalmağ istersin ¹³⁶ لعن الله على كل من له لسانان dü cihân bilmez misin ki süngü çuvalda gizlenmez ve kârañu gicede iz izlenmez atılmış ok girü dönmez ve murğ-i fırsat bir budâğa iki kez konmaz kâr âhir olmuş iken te’hîrûñ fâyidesi ne ve maşlahat nihâyet bulmuş iken tedbîrûñ ‘âyidesi nedür? hemîn işûñ mekr ü telbîs ve hîle vü tedlîsdür Beyt:

Ne hâcet söylemek dün gün dürügi

Çerâğ-ı kızbüñ olmaz çün fûrûgi

Belî câhil-i gâfil ne bile ki? ¹³⁷ ربحيلة لصاحبها ve bile çünki ser-ğabbâ vü cin neslinden ve şeytân aşıldansın felâ-büd ‘urûka girüp murâduñ fitneler uyandırmak ve hâlâyıkı yakup yandırmağdur ¹³⁸ الغنمة تأمة لعن الله من يقظها ve baña huftelik nisbetin ve nühüftelik töhmetin idersin istimâc itmedüñ mi ki merd-i dilîr rûz-i rüşende dâr ü gîr eyler ve ehl-i tezvîr şâm-ı zulmetde teşvîr ider Beyt:

Gündüz eyler merd olanlar kâr-zâr

Hîle-ger eyler şeb-i nâr içre kâr

Bu dağhî ma’lûmdur ki huft-e-i kem-azâr zâlim-i bî-dârdan yegdür na‘l-bend şākirdi gibi bir na‘le vü bir mîlha kaçmağı ço efsûn u demüñ mü’esser degildür yeter oku

¹³⁶ Allah, iki dilli ve iki yüzlü olanları lanetledi.”: -E

¹³⁷ “Nice hileler, sahibine aittir.”: -E

¹³⁸ “Fitne uykudadır; onu uyandırana Allah lanet etsin.”

hem Şehriyâr-ı Şitâyla dilüm ve hem Sultân-ı Bahâr ile elüm olsun dirsın her zamânda lâf u güzâfla daʿvâ meydânına girersin ve cüst ü çâbüklük ve rind-i nazüklükle iki başdan top virirsın yûri kâr demüñde ve kendü ʿâlemüñde ol ki min-baʿd bu iki cihândaruñ mâbeynini şemşîr-i maşlahat-güzârdan gayri nesne ayırmaz gâfil oldur ki kendü emrini muhtell ve kârını mühmel koyup gayrîleri kıyırmaz tahkîk budur ki ol hizmetüñ ki maşlahat-güzârı sen olasın bitmez ve cevâb-ı nâ-şavâb ve hitâb-ı gayr-i müsteṭâbla kimesne işitmez pes murâd-ı zâhir ve sözüñ âhir oldu”(45-46.s)

“Şâh-ı Maşrîk nâgehân itdi zuhûr

Çerḫa dikdi şubḫ-dem sancâğ-ı nûr”(37.s)

4.3.3.6. Akçayel

Kıble rüzgarıdır. Bahar Sultanı’nın çavuşlarından ve sadık bendelerindendir. Doğu rüzgarı olan Kızılçayel’in öne sürdüğü sulh teklifini şiddetle eleştirip, onu (Kızılçayel’i), iki yüzlülük yapıp, ikilik çıkarmakla suçlar; zira pazarlık yapılacak kimse veya bir durum kalmamıştır. Yapılması gereken, Kış Şehriyârı’nı bu kadar köşeye sıkıştırıp, gücünü bu kadar zayıflatmışken bitirici darbeyi vurup Kış’ı ortadan kaldırmaktır. Bu vesile ile Bahar Sultanı’nın huzurunda Kızılçayel ile hararetli bir tartışmaya girer;

“Sultân-ı Bahâruñ ser-heng-i berḫ-i âhenklerinden Akçayel ki Bâd-ı Kıble ve merd-i hameledür ve ḫazret-i şâhib-kırâna bende-i muḫbil ü maḫbûldür ve beyne’l-emşâli ve’l-aḫrân ehl-i kabûldür hemân-dem suḫan meydânına girüp ve Şâhib-kırân-ı Bahâr tarafından cevâb-ı müsteṭâb virüp niyâm-ı kâmdan zebân ḫüsâmını çeküp eyitdi ki iş ağza gelmiş iken ve düşmenüñ boğazın almış iken ḫamiyyet pâyını tereddüdle başmak var kuvveti bâzûya getürmüşken ve tîr-i murâdı nişâna yetürmüşken gayret yayını gafletle yaşmak himmet-püstlüğünden ve ʿazîmet-i nâ-dürüstlüğündendir Beyt:

ʿÂkıl olan fevt-i furşat eylemez

Müttakîler ʿazm-i ruḫşat eylemez

Muḳarrerdür ki eski düşmen dost olmak muḫāl ve ‘adūya mūhlet ü meydān virmek bāṭıl ḫayāldür ve zālīme raḥm ü merḫamet vebāldür.”(42-43.s)

4.3.3.7. Karayel

Batı rüzgarıdır. Bahar Sultani’nın huzurunda tartışan dört rüzgardan biridir. Kible rüzgarı olan Akçayel’e karşı gelerek onu, savaş çıkırtkanlığıyla itham eder. Aslında Kış Şehriyarı’ndan taraftır; Kış Şehriyarı’nın zayıf düşmesinden dolayı Bahar Sultani’nın hücum etmesini istemez ve bunu önlemeye çalışır.

“Ḳarayil ki Bād-ı Maḡrib ve şāḫib-i neberd-i ḡālibdür Bād-ı Kibleyle muḳābele idüp eyitdi ki epsem ki sen şalāḫ-ı ‘ālemi bilmezsin ve te’emmül ve te’ennī yüzünden nazar kılmazsın ḡüzāf esüp şavurursun ve kemān tedbīri kolayuna çeküp çevirürsin ki bu kār-zāruñ āḫiri pūr-ḫaṭardur ve ol kim ehl-i nazardur şāḫib-i ḫazerdür kim ¹³⁹ کم من فئة قليلة غلبت فئة كثيرة باذن الله bī-iṣṭibāḫ ‘ākile nükte-i intibāhdur taḫḫīḳ oldur ki ceng ü cidālūñ me’ālī ma’lūm degildür ki ne yire iriše ve rüzgār-ı fetḫ u nuṣret mehebb-i ḡaybdan ne cānibe ese pes mücāmelet ü muṣālaḫat u şihḫat-ı ḫāl ü selāmete yaḳīndür ve muḫālefet ü mücādelet se’āmet ü şe’āmete ḳarīndür”(43.s)

4.3.3.8. Zemheri Rüzgarı (Zemherīr)

Kış Şehriyarı’nın sipahi birliklerinin komutanıdır. İran kahramanı Behmen kadar kahramandır. Aynı zamanda da toprak rengi ve demir gibi cüssesiyle İsfendiyar ve Tehemten(Zaloğlu Rüstem)’e benzer. Kış Şehriyarı’nın emrini alınca hemen Safkiran Sarsar’ın yardımına koşar;

“...sipehsālār-ı Zemherīre ki Behmen-i dilāver dirler idi İsfendiyār Tehemten gibi rüyīn-ten ve pulād-beden idi ḫaber gönderdi pes Behmen-i dilāver daḫī ‘arṣa-i vehme ve şaḫfa-i fehme şıḡmaz ḡarḳ-ı āhen ve müstaḡraḳ-ı cevşen cünūd-ı ¹⁴⁰ لمتروها birle ‘azm-i düşmen eyledi”(79.s)

¹³⁹ “Nice az bir cemiyet, çok bir cemiyete Allah’ın izniyle galebe çalmışlar.”, K. K. Bakara 249.

¹⁴⁰ “Allah, sizin görmediğiniz...”, K.K. Tevbe 26, Tevbe 40, Ahzāb 9.

4.3.3.9. Saffıran Kasırğa (Şarşar-ı Şafder, Şarşar-ı dilâver)

Kış Şehriyarı'nın kumandanlarından. Aynı zamanda da habercisidir. Bahar Sultanı, Kış'ın ordusuyla baş edemeyeceğini anlayınca, daha sıcak sahillere ve iklimlere gitmeye karar verir; bu haberi, postacısıyla Kış Şehriyarı'na ulaştırır;

“Vaqtâ kim Şarşar-ı dilâver Sultân-ı Bahârûñ muķâbele olmadın taraf-ı şahrâya çekildügin bildi hemân-dem Şehriyâr-ı Şitâya bir peyk-i kebüter-pervâz uçurup Sultân-ı Bahârûñ muķâbeleyle gelmedin hezîmetin ve cânib-i şahrâya nüzûl idüp firâra ‘azîmetin bildürdi” (79.s)

4.3.3.10. Feryüz

Kuzey rüzgarıdır ve soğuktur; dondurucu etkisi vardır. “Feryüz ki Bâd-ı Şimâl ve marâziyyü'l-hışâldür...” (44.s). Soğukluğu, daima savaş sebebi olur; “ey Bâd-ı Şimâl râst budur ki her zamânda senüñ soğukluğuñ ‘urza-i rüzgâr ve sebeb-i kâr-zâr olur”(44.s) korkak ve haysiyetsiz biridir. Akşamdan sabahlara kadar uyur ve kuşluk vaktine kadar ortalarda görünmez; “‘Aceb budur ki sen bir merd-i pür-ħaşyet ve müstemend-i bî-ħamiyyetsin aħşam olmadın şabahlara dek ħufte ve gündüzler vaqt-i duħâyâ dek nühüftesin”(44.s)

Bahar'a kılavuzluk yapar; “...gâh olur ki Feryüz-ı firûz Sultân-ı Rebî‘a kılavuz olup...”(9.s)

4.3.3.11. Kaplıca

Sarsar-ı Safder, Bad-ı Maşrık'tan, Bahar Sultanı'nın haberini alınca Kış Şehriyarı, ordusuyla buraya varmadan, Bahar Sultanı'yla sağlam bir savaşa girmeyi düşünür. Bu maksatla bir gece, o yüksek dağdan yürüyüp, bütün askerleriyle birlikte Kaplıca bağlarına konar. Kendi kumandanlık çadırını (otağını), Gazi Hüdavendigâr'ın kutsal mekanı içinde olan cennet ağaçları gibi (uzun ve güzel) olan kavak ağaçlarının üst yanına kurdurur. Diğer kılıç erbabı (kişiler) ve ordunun muhtelif birimlerinde görevli diğer hizmetliler de kendilerine bu cennet gibi yerden bir köşe seçip yerleşirler. Kaplıca da Sarsar-ı Safder'in, bu oldukça sert ve tuhaf yerleşmesinden bir hayli telaşlanır ve sinirlenir. Ancak ıstırap içerisinde, Kış ordusunun ileri gelenlerinin her birine hoş geldiniz dedikten sonra Dilaver Sarsar'ın önüne gelip, Ebü'l-Vefa

tarikâtından, Hz. Şeyh Envar Ocağı'ndan Çiçek Abdal, Gül Dede ve Derviş Bahar gibi nice nur yüzlü erler ve nice dinine bağlı sufilerin kendisine sürekli geldiğini ve Baba Nîmetullahı Velî sohbetinde çok bulunduğunu, onun için han ve saraylarının, misafirlere ve sınırsız sofralarının gelip geçene dizilmiş olduğunu; kendini dünyadan soyutlamış insanların, burada her şeye hazırlıklı olduklarını anlatır.

Ayrıca nice hasta ve zayıf olanların, yanına gelip tamamen, sıhhat ve afiyetle geri gittiklerinden, bahtsız güzellerin, karşısında kalem gibi yaşlar döktüğünden; yüzünün, tarikat sofrası gibi toprak ve içinin, hile ve kinden arınmış olduğundan bahseder. Fakir ve kimsesizlere arkadaş; garip ve hastalara gönül okşayanı olduğunu belirtip, gözünün ve gönlünün, ay ve güneşin çehresi gibi açık ve berrak; içinin de nur gibi berrak ve sade oluşunu vurgular. Gönlünü, İskender'in aynasına; umman gibi feyiz ve bereketini ise ölümsüzlük aşılayan Hızır'a, ruh veren oluşunu anlatır. Dışının, hikmet sırlarının aynası; içinin de rahmet nurlarının hazinesi olduğunu söyler.

“Egerçi Kâpluca dağî Şarşar-ı Şafderûn bu bî-hengâm-ı kudûmundan ve bârid hücumundan ve hayl-i âteş-rücûmundan hayli harâret hâşıl eyledi velâkin bi'l-iztîrâb ol sipâh-ı seyl-girdârûn her birine rıfķ u mülâyemet ve lutf u mücâmeletle hoş-âmedler söyledi ve şafâ-yı hâtır ile ve zamîr-i şâtır ile ve dil-i pür-cüş u derûn-i deryâ-hurûşla hizmetde rû-mâlîde idüp Şarşar-ı Dilâverûn önine gelüp eyitdi ki ben üftâde-i bî-ser ü pâ ki; meşrebüm pür-şafâ ve mezhebüm tarîķ-i Ebu'l-Vefâdur rûzgârdur ki bu diyârdur ki bu diyârda hizmetkâr ve işbu kenârda cemâ'at-keş-pür-ihtiyâram tıfl-nihâd ve cüvân-dil bir pîr-i kâlenderem âyîne-şîfat pâkize-gevher ve rûşen-naẓaram ve zeynü'l-evtâdi ve'l-ebrâr Hâzret-i Şeyh Envâr Ocağından Çiçek Abdâl ve Gül Dede ve Dervîş Bahâr gibi nice münevver gürinür erler ve parsâ-keş serverler ve berk-i sebzle nazarıma gelmişdür

Egerçi kim şimdi her biri külhân-ı dünyâdan gülşen-i ʻuķbâya ton şalmışlardur ve Baba Nîmetullah-ı Velî sohbetinden firâvân himmet-i mevfûra ve bî-pâyân nîmet-i meşķûra tahşîl idüp tururam ol sebebdan hʻân u handânım misâfirlere ve mâ'ide-i bî-kerânım mücâvirlere dün ü gün keşîde olup ortadan kalkmaz ve bu küşe-i pür-tüşeden bir lenger-i bihişt-peykerüm vardır ki rûz u şeb mecma'ı-i hür u vildân ve menzil-i ehl-i ʻirfândur Meşnevî:

Hānesintūñ devri mānend-i sipih

Kubbesinūñ iki cāmı māh u mihr

Çün periyle şayd ider ol şīşe-bāz

Şīşe-āyīn taʿn mı kılsa dīde-bāz

Aşhāb-ı terk ü tecrīd anda miyān-beste ve ser-tırāş ve erbāb-ı rāh-ı tefrīd ol mekānda hem-kār yār u yoldaş olurlar tāk-dārān-ı ʿizām ve şehriyārān-ı kirām ser ü pā bürehne olup nice anda şoyunmuşlar ʿayyāşān-ı dehr ve kılān-ı şehir yād-ı ʿışkumla yolumda sīm ü zer harc idüp dünyā burcuni koymışlardır Beyt:

Budur var ise cennet dir görenler

Ki çıkmağ istemez aña girenler

Nice cān-ḥasteler ve zār u nā-tuvān-şikesteler yanuma gelüp tamām şihhat u ʿāfiyetle giderler ve kara yazulu dil-dāreler nazarumda hāme-vār yaşlar döküp nāme-girdār yüz aklığın hāşıl iderler geceler buḥār-ı buḥūrumdan meşām-ı āsumān muʿanber gündüzler nihād-ı pür-nūrumdan cemāl-i cihān münevver olur süfre-i tarīkat gibi dāyim yüzüm ḥākdür ve derūnum gıl u gışdan pākdür faḳīr ü bī-nevālara dem-sāz ve garīb ü mübtelālara dil-nüvāzam dem-be-dem sāyillere rahmden çeşmüm tırmaz akar ve her zamān ʿāyillere mihrümden dūd-ı āhum āteşleyin dil-i gerdünü yakar talʿat-ı māh u mihr gibi gönlüm gözüm güşāde ve zamīr-i münīr gibi derūnum şāf u sādedür āyīne-i dilüm cām-ı cihān-nümā-yı İskender ve feyz-i deryā-nihādum māʿü'l-ḥayāt gibi Hızra rūḥ-perverdür Beyt:

Tışum āyīne-i esrār-ı hikmet

İçüm gencine-i envār-ı rahmet

Gün olur ki mevkīf-ı ʿArafāt ve ʿarşa-i ʿAraşāt gibi hengām-ı şām çerḥ-i firūze-fām çerāğını kändīl-i ʿālem-tābumdan uyarur vaḳt-i şehir ḥurşīd-i münevver tālīʿini çeşm-i pür-ḥābumdan uyarur Beyt:

Çerāğumdan yaķar ‘arş ehli ķandīl

Yüzüni hūr ider ķarşumda mendīl

Gün olur ki mevķīf-i ‘Arafāt ve ‘aşa-i ‘Araşāt gibi mähīm тұrur ve her nefes aşķāb-ı tevellā ve erbāb-ı teberrā maķabbetümden dem urur ve işbu huld-i berīn gibi yirde ser-çeşme-i velāyet ve ser-halka-i kerāmet sultānū’l-guzāt ve mecma‘-ı mekārīm-şıfāt bir pākize-zātuñ nişāndesiyem ol sebebden sipihr-āsā deryā-dil ve mihr-āyin şadru’l-maķāfilem lā-cerem şehriyārān-ı zevi’l-ķadr ve mālđārān-ı ūlu’ş-şadr vuşlatuma tālīb ve şoķbetime rāģīb olurlar melek-manzarlar ve perī-peykerler ve hūr u ğilmān gibi dilberler ve mihr u mehleyin semen-berler her nefes muşāķabetüme cānlar virürler ve pāk-bāz-ı ‘aşıķlar ve kebüter-pervāz pākize dil-i şādıķlar hevāyla çerķ-vār mu‘allaklar urup pāyimde ser-endāzlıķlar idüp mu‘āşeretüme ķānumānlar virürler”(91-94.s)

4.3.3.12. Güneş

Güneş, bütün milletlerde kutsal bir obje olarak değerdendirilmiş; hatta tarih içerisinde ona tanrısal bir güç atfedilmiştir. Bunun edebiyata yansıması da inançla paralel bir yol çizmiş ve geniş bir yelpazede değışik vasıflandırmalar almıştır.

Gerek anonim halk edebiyatında gerekse konumuz olan Divan edebiyatının geniş hayal dünyasında pek çok benzetmelere konu olmasının en büyük nedeni, evrenin tek ışık ve ısı kaynağı olmasındandır. Klasik edebiyatımızdaki güneş mazmunu, benzetme yönüyle, Arap ve İran kaynaklıdır. Genel olarak güneş şah, hükümdar; alem, sancak, rāyet, tuğ; tuğra, ferman, nişan, damga; feleğın veya cihanın tacı; altın külāh; kılıç, kılıç tutan kişi; cevçen, kalkan, zırh; tavus, anka, hüma, şahin, güvercin; gül, lale, nilüfer; Hıta, Çerkez, Rumī; kadeh, kase, şişe; ayna; şem‘, çerağ, kandil; katip; haznedar; hokkabaz; altın yelken; altın suyuna batırılmış tef; şehsuvar veya binici; horoz; yakut taşı...¹⁴¹

Metinde, Hz. Peygamber’in kölesi ve hizmetkarıdır. Aynı zamanda da Bahar Sultanı’nın yardımcısı ve ordusunda kumandandır.

“Bende-i halka be-ğüş-i mäh u mihr

Bezminüñ süfre-keşi çerh-i berīn”(2.s)

¹⁴¹ Ahmet Atilla Şentürk: XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2002, s. 136-143.

“Her zamānda neyyir-i a‘zam ki āfitāb-ı gerdūn-tāb-ı ‘ālemdür.”(14.s)

“Şems-i münir”(14.s)

“Kāfdan çünkim güneş gösterdi kaç

Dīv-i zulmet yakasına çekdi baş”(37.s)

Kış Şehriyarı, Safkıran Sarsar ve Zemheri ile Bahar ülkesine saldırınca, Güneş de korkusundan saklanır;

“Şöyle ki Āfitāb-ı ‘ālem-tāb havf u haşyetden lertzān u bī-tāb olup kaçup muhtafī oldı”(79.s)

Ay ve Güneş, kalp ve ruh ehli kişilerin elini yıkadıkları, altın ve gümüşten yapılmış iki legen(su kabı)dir;

“Māsivādan dil ü cān el yumağa

Sīm ü zerden meh ü mihr iki legen”(1.s)

4.3.3.13. Çemen Piyādesi

Lale, Zaymeran, Şakayık-ı Numan, Nergis, Nesteren, Babunc, Nesteren’den oluşan Bahar Sultanı’nın ordusudur. Bunlardan kızıl Laleler, garp Leşkeri; Nesteren ve Babunc, yeniçeri; Yasemin ve Zaymeran, yeniçeriağası; Zambaklar, kethüda; Şakayık da reistir:

“Çemen piyādesini ve sebze-i demen-pāyesini deryā-yı aḥzar-ı felek-maḥzar gibi öñince sürdi ve ḳol ḳol Lāle vü Zaymerān ü Şakāyık-ı Nu‘mān ḡurābīn-i türkāna kızıl börg ile ve hezārān sāz u berg ile ārāste ḳıldı ki bisāṭ-ı hāmūn yāḳūt u la‘le muraşşa‘ dībāya döndi Beyt:

Ġarb leşkeridür kızıl Lāleler

Ağa Zaymerāndur Şakāyık re’īs

ve Bābūnc u Semen ü Nergis ü Nesteren yeñiçerisin yarāḡ u yatla ve ceng içün ‘acāyib ālātla bir tavırla pīrāste ve bir üslupla ārāste itdi ki basīṭ-i zemīn-i buḡalemūn deryā-yı mevvāca beñzedi Beyt:

Yeñiçeri Semen ü Nesterenle Bābunc

Ağası Yāsemen ü kethüdāsı Zambaklar

ve leblāb-ı ‘ālī-cenāb-ı şābları tāb-ı āfitāb gibi ḥarīrdan resenlere pīc ü tāb ve ejder-i girdār ḳullāblar virüp felekler burcına kemendler pertāb itdiler Beyt:

Felekler burcuna atup kemendi

Kesdiler gazāl ü şîrebendi”(31.s)

Bahar ordusunda Nilüfer’in görevi, kahramanlık destanlarıyla askerleri coşturmaktır:

“Her t̃ayifeden leşkere h̃ıdmet için ve her fırka-i ‘akere şevket için bile sürdiler Nilüfer-i h̃urşîd-ferr ki K̃avm-i Yehūd’dan ve Ümmet-i Hūd’dan dem urdı zerrîn tolğalar giyüp koşun koşun alaylar bağladı Mısrâ’:

Şanasın kim cihân altuna batdı”(31.s)

Menekşeler, atlı birlikleri teşkil ederler; savaş zamanında, meydana düzenli bir şekilde yerlerini alırlar:

“...ve Benefşe-i kebūd ki cünūd-i Ermîn-zemîn ve sipāh-ı āsumān tezyîndür Ejderhâ ser-müşğîn dest-i çublar götürüp dizin dizin şaflar çekdi Mısrâ’:

Diyesün kim zemîn göge boyandı”(31.s)

Ad neslinden olan Susamlar, elmas gibi keskin kılıçlarını çekerek savaş meydanına girerler. Yine Karanfiller bu savaşta, Anadolu yiğitleri, Kalenderiler ve Haydariler gibi yerlerini alırlar. Hint cemaatinden(Budistler gibi) olan Sümbüller, yollara güzel kokularını saçarlar:

“...ve Sūsen-i āzāde ki Nesl-i ‘Āddur leşker-i Bağdān ve mübārizān-ı meydān gibi elmāsî tîğ ü teberler ber-ser eyleyüp küllerin kıvrup kellelikler izhār itdiler K̃aranfiller ki sikke-şüret Rūmî yigitlerdür resm-i K̃alenderî ve āyîn-i H̃aydarîler üzre cüst ü çābük h̃ıdmetde miyān-beste kıldılar Sünbül ki cemā‘at-keş-i Hind ü Sind’dür k̃āyide-i cāmîler ve t̃avr-ı imāmîler gibi müy-ı meftûllerini yollarda çārüb idüp şikestelikler gösterdiler”(32.s)

Bid, Sefidar, Şimşad ve Çınarlar emirleri altında bulunan askerlerini tertip ederler:

“...ve bu piyādelerüñ der-pençe Bîd ü Sefîdār ve Şimşād u Çenār şeh-süvârlarına tertîb ü tezyîn virdürdi Beyt:

Sipāhî halkıdur eşcār-ı zîbā

Sipîhr-âyîn giyerler sebz-dîbā”(32.s)

Gülbünler(gül kökleri), goncalardan kırmızı miğferler vurup, yeşil sancaklar kaldırırlar:

“Gül-bünler güneş gibi zerrîn sipihlerini sînelerine çeküp goncelerden la‘lîn miğferler urunup encüm-âyîn zînetler gösterüp felek-şifat sebz-‘alemler kıldırdılar”(32.s)

Ordunun içinde bulunan diğer ağaçlar, meyveler ve çiçekler kendi kabiliyetleri ölçüsünde bu cümbüşe dahil olurlar:

“...ve ezhâr u eşcâr envâr-ı sipihr-i âteş-bâr gibi sîmîn kârûreler tutup neft-endâzlıklar gösterdiler ve ser-efrâzân-ı milket-i nîstân kargudan sügülerin sâ’ide alup resm-i ğâziyân ve tavr-ı tâziyân üzre tûğlar şokunup taylasânlar şarkıtdılar ve gül-bih ve armûd cündîleri âyîn-i İslâm üzre ihyâ-yı sünnet eyleyüp hil‘at-ı ‘ıyd-ı sa‘îd gibi nazîf ü latîf cedîd ak-bayrâmî câmeleriyle rüy-i zemîni sefîd itdiler ve gülnâr-ı âteş-bâr nevk-i hârdan ser-tîz hançerler takınup âfitâb-ı ‘âlem-ârâ gibi hıdmetinde sürh-rüylükler ‘arz eylediler ve tâcdârân-ı Yâsemîn ki sipâh-ı hâver-zemîndür mâh-tâb gibi tâtâr külâhlarına pîç ü tâb virüp bu meydânda cân u bâş oynamağa hâzır oldular Beyt:

Maḥşer-âbâd oldı şân şahın-ı zemîn

Nîtekîm encümle bu çerḥ-i berîn”(32-33.s)

Yeryüzündeki bu koşuşturmacayı gören denizler sultanı “ebr-i namdar” da yıldırım ve şimşek topçularını ve tüfekçilerini savaş düzeni içerisinde, Bahar Sultanı’na destekçi olarak gönderir. Böylelikle Bahar Sultanı’nın ordusu bütün ihtişamıyla yeri ve göğü inletir:

“...ve bu tertîb u tezyîni ve terḥîb u âyîni görüp Ebr-i nâmdâr dahî diyâr-ı deryâ-bârda şehriyârdur leşker-i cerrâr-ı Sulṭân-ı Bahâra hevâ-darlık eyleyüp Ra’d u Berḳ topçularını ve şâ‘îka ve tegerg tüfenkcilerini bu ‘azm ü rezme tergîb eyleyüp biyle yürüdi bir vechle ki zemîn ü âsumânı huyûl çün süyûl-i Sulṭânı ser-â-ser bürüdi Beyt:

İñledi tağlar deñizler gömledi

Ditredi yirler hevâlar gürledi”(33.s)

4.3.3.14. Yağmur (Ebr-i Nâmdâr)

“diyâr-ı deryâ-bâr”ın sultanı. Bahar Sultanı’nın müttefiki. “Ra’d u Berḳ” topçuları ve “şâ‘îka ve tegerg tüfenkcileri”yle Bahar Sultanı’na yardıma gelir;

“Ebr-i nāmdār dahī diyār-ı deryā-bārda şehriyārdur leşker-i cerrār-ı Sulţān-ı Bahāra hevā-darlık eyleyüp Ra’d u Berķ topçularını ve şā’ika ve tegerg tüfenkcilerini bu ‘azm ü rezme terğīb eyleyüp biyle yürüdi bir vechle ki zemīn ü āsumānı huyūl çün süyūl-i Sulţānı ser-ā-ser bürüdi”(33.s)

Namlı Bulut, aynı zamanda “tabīb”dir, Bahar Sultanı’nın doktorudur; Bahar Sultanı, yaşlılıktan ve eğlenceden yorgun ve hasta düşünce Bulut, onu cana can katan şerbetlerle tedavi etmeye çalışır ancak çare bulamaz;

“Her ne kadar kim tabīb-i ebr-nām-dār-ı āb-ı hayāt girdār cān-baḡş şerbetler içürdi şihhat-peḡir olmadı”(68.s)

4.3.3.15. Tanyeli (Şifa)

Bahar Sultanı’nın hekimlerindendir; Bahar’a hava değişimi uygular ancak herhangi bir faydası olmaz;

“...ve her nedeñlü kim ḡakīm-i rūzgār ta’dīl-i mizāc içün tebdīl-i hevāyla ‘ilāc buyurdı fā’ide bulmadı”(68.s)

4.3.4. Zaman

Münazara-i Sultan-ı Bahar Ba-Şehriyar-ı Şita’da, eserin tamamını dikkate aldığımızda zaman, telif sebebine kadarki olan ve Kış Şehriyarının gücünün zayıflaması üzerine Bahar Sultanı’nın hakim olduğu zaman olmak üzere iki değişik zaman dilimi vardır. Ancak her iki zaman diliminde de olayların aktarımında herhangi bir geriye dönüş söz konusu değildir; eserde, bir olay zamanı bir de anlatma zamanı vardır. Ancak dağın “Keşiş” isminden hareketle hikayesini anlatırken menkabevi bir zaman söz konusudur.

Birinci bölümde yazar-anlatıcı, okuyucuya, hikayeye temel oluşturan yaşadığı bir anektotu aktarmaktadır. Buna göre yazar-anlatıcının kendine ait bir evi vardır ve bu evde, sürekli dostlarıyla buluşup değişik mevzularda sohbetler yapar. Bu buluşmaların birinde bir dostu, Keşiş Dağı ile ilgili, cennet gibi bağ ve bahçeleri, otlakları ve yaylakları olan bu dağın neden bu adı aldığına ilişkin bir soru sorar. Bu soru üzerine yazar, öncelikle bu dağın tarihi geçmişini açıklar; buna göre dağ, eski

zamanlardan beri insanların bildiği ve sürekli uğrak yeri olduğunu belirtir. Diğer taraftan dağ, yüceliği, yeşilliği, sakinliği havasının ve suyunun hoşluğu gibi sepeplerden dolayı Hristiyan keşiş ve rahiplerinin inziva yeri olduğunu aktarır. Ama asıl nedenin ise “keşiş” kelimesinin kendi içerisinde barındırdığı anlamdan kaynaklandığını söyler. Buna göre “keşiş”, keşiden lafzından ism-i masdar olup anlamı, “çekişmek” demektir. Zira havası ve suyu hoş olan bu dağ, bazen soğukların etkisini kaybetmesiyle baharın güzelliği ve tazeliği galip gelir bazen de şiddetli soğukların etkisiyle kışın istilasına uğrar;

İnkılâb üstindedür çerh-i berîn

Geh şa‘âdet geh nuhûsetdür qarîn(9.s)

Şair, burada sanatsal bir yaklaşım sergileyerek, dünyanın döngüsünde olan mevsimsel devinimleri, “hüsn-i talil”le tarihsel bir olaya çevirmektedir. Bu yolla tarihin değişik dönemlerinde, bu belde cereyan eden tarihsel olaylara veya çeşitli milletler ve ordularca gerçekleştirilen el değiştirmelere de göndermeler yapmaktadır.

Metnin ikinci zaman dilimi, yazar-anlatıcının hikayeye başlamasıyla birlikte başlar ve hikayenin sonuna kadar, aralıksız devam eder. Bu bölümde zaman, soğukların askerlerini Uludağ’dan çekmesi neticesinde, Bahar Sultanı’nın gaflet, işret ve sohbetle gününü gün etmeye başlamasıyla birlikte hareket eder. Bu bölüm, Bahar Sultanı ve tebasının, zevk ve eğlenceye dalıp yakıcı ve öldürücü rüzgarların, Bahar ülkesini işgal etmesi ve ardından da Kış Şehriyarı’nın işgali neticesinde, Bahar Sultanı’nın çaresizlikle sıcak sahillere kaçmasıyla son bulur.

Eserde zaman, dünyanın kendi çevresinde ve Güneş’in çevresinde dönüşüne göre devam etmektedir. Bu sürecin başı, Kış Şehriyarının askerlerini Uludağ’dan çekmesi ve Bahar Sultanı’nın hükmünün başlamasıdır. Şair, hikayesini, “nokta-ı ‘adl-ı rebî’” (13.s) den; yani eski takvime göre 9 Mart’ta(şimdiki takvimde 21 Mart) başlatmaktadır. Bu tarih, gece ile gündüzün eşit olduğu ve Güneş’in, Hamel(koç) burcuna girdiği gün olup Nevruz başlangıcı olarak bilinir; “Her zamānda neyyir-i a‘zam ki āfitāb-ı gerdūn-tāb-ı ‘ālemdür. Bi-emr-i hālîk-ı celîl ve hūkm-ı rāzık-ı cemîl nokta-ı ‘adl-ı rebî’ye tahvîl ve ahvâl-i zemîn ü zamān ve ahkām-ı kevn ü mekân tebdîl gösterüp, leyl ile nehār hem-ser ya’ni ki gice vü gündüz berāber olur.”(14.s) Buradan da anlaşılacağı üzere yazar bu kısımda, ansiklopedik bir bilgiyle hikayenin başlangıç noktasının önemini vurgulamaktadır.

Dağın hikayesini aktarırken, sanki zamanda geriye dönüş gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Ancak dikkat edilirse buradaki olay, anlatıcının bizzat yaşadığı bir olay olmayıp rivayete dayanan bir hadisenin, kulaktan dolma şekliyle aktarılması söz konusudur. Bir de buna ek olarak “Keşiş” lafzından kaynaklanan, yazarın okuyucuya sunduğu bir iddia vardır.

Zaman konusunda, sonuç olarak kronolojik bir seyir olduğunu söyleyebiliriz; dağın, Müslümanlardan önceki sahipleri olan Hristiyan keşişlerinin kullanımı ve ardından da İslam ehlinin bu dağdaki macerası anlatılmaktadır. Eserin tahkiye bölümünde de şairin yaşadığı dönemin izlerinin olduğu bir süreç vardır. Kesin bir takvim verilmemekle birlikte, cereyan eden olaylar zinciri, şairin yaşadığı dönemleri, sembolik olarak anlatmaktadır. Yani vaka zamanını, metindeki sembolik ve allegorik isimleri kaldırıp tarihi kişilikleri koyduğumuzda, şairin yaşadığı dönem olan Kanuni dönemi olarak adlandırabiliriz.

Eserin tahkiyeli kısmında, mühim olaylar, ağırlıklı olarak gündüz vakti ve dışarıda gerçekleşmektedir.

Başka sebeplerle adı geçen zaman adları: akşam, sabah; leyl ile nehar; gündüz; vakt-i duhâ...; Doğu rüzgarı olan Kızılcayel, kuzey rüzgarı olan Feryûz’a, savaş çığırkanlığı yaptığı için sert çıkışarak şöyle seslenir: “Ağşam olmadın şabahlara dek hufte ve gündüzler vakt-i duhâya dek nühüftesin.”(45.s)

4.3.5. Mekan

Metnin tamamında, iki farklı nitelikte mekan vardır: Birincisi, şairle dostlarının buluşup ilmi ve edbi sohbetler yaptığı, şairin kendine ait olan ev; diğeri ise hikayenin tümünün geçtiği ve Bursa’nın da dahil olduğu Uludağ ve çevresidir. Bunların dışında esere de genişlik kazandıran çok çeşitli mekan adları mevcuttur. Bu mekanlar, benzetme ögeleri olarak veya başka sebeplerden dolayı adı geçen Çin ü Hita, Mısır, Rûmî(Anadolu), Buhara gibi yerlerdir. Coğrafi açıdan birbirine oldukça uzak olan yerler arasında gidiş ve gelişler, rüzgar hızıyla gerçekleşmektedir. Seçilen mekan adları, coğrafik olarak, birbirine zıt şekillerde kurgulanmıştır. Mesela Kış Şehriyari, Bahar karşısında zayıf düşünce hemen soluğu Kıpçak çöllerinde alır; zira burası, Bahar’ın asla gidemeyeceği veya gitmeyeceği bir yerdir. Aynı şekilde Bahar Sultanı, Kış karşısında zayıf düştüğünde o da soluğu Aydın ve Saruhan İlleri veya Hindistan

sahillerinde alır. Çünkü buralar sıcak iklimlerdir ve Kış'ın, tutunamayacağı yerlerdir. Adı geçen mekanlara gidiş ve gelişler anlatılmamakta; sanatçı, tanrısal bir güçle ve zaman kaybetmeden, bir orda bir burada bulunarak, sadece cereyan eden olayları aksettirmektedir. Bu şekilde dünya coğrafyasının büyük bir kısmını kullanarak, gerçekte, mevsimlerin etkisini bütün yeryüzünde hissettirmeye çalışmaktadır.

Burada adı geçen mekanlar, içinde olay halkalarının cereyan ettiği yerlerdir.

4.3.5.1. Bursa

Şehrin, Bithinya krallarından Prusius tarafından kurulduğu kabul edilir. Antik dönemdeki diğer "Prusa" adlı şehirlerden ayrılması için "Prusa an Olympus (Olimpos Prusası) denilmiştir. Kuruluş tarihi, takriben M.Ö II. yüzyıl sonlarına tesadüf eder. Şehir, Pontus kralı Mithradates'in mağlubiyetinden sonra Büyük Roma İmparatorluğuna geçer. Bu dönemde valilerle yönetilen şehir, Roma'nın parçalanmasıyla Doğu Roma (Bizans)da kalır. Bu dönemde zaman zaman Müslüman Arap ordularının ve ardından da Türklerin hücumuna maruz kalır. Süleyman Şah'ın, 1080'de İznik'i alarak kendisine merkez yaptıktan sonra Bursa'yı fetheder. 1107'de I.Kılıçarslan'ın vefatıyla meydana gelen iktidar boşluğundan faydalanan Bizans, şehri geri alır. 1113'te Türkler tarafından tekrar fethedilse de imparator Alekxis Komnenos şehri geri alır. Böylece Osmanlıların bu bölgedeki faaliyetlerine kadar Bizans'ın elinde kalır.

Bursa, Osmanlılarda ilk kez Osman Bey tarafından kuşatılır. On yıl süren bu uşatma sonunda şehir, 6 Nisan 1326'da, Osmanlı Devleti'ne teslim edilir. Fetihden sonra hızlı bir imar faaliyeti başlatılarak şehir, yeniden onarılır. Osman Bey'den sonra tahta geçen Orhan Bey, Bursa'yı, devletin merkezi yapıp, ilk akçe olan gümüş sikkeyi burada bastırır. Zamanla hızla gelişen şehir, Timur'un istilasına kadar ticaret ve yönetim merkezi olma özelliğini muhafaza eder. Bu tarihten sonra yönetim merkezinin Edirne'ye alınmasıyla bir süreliğine sönük kalır. Ancak Fatih'in İstanbul'u fethedip, payitahtı buraya alıncaya kadar, her alanda İstanbul'la rekabet edebilecek durumdadır. Fakat, daha sonra ahalinin büyük çoğunluğunun yeni payitahta geçmesiyle bu rekabet de ortadan kalkar.

Zaman içerisinde pek çok kervansaray, han, hamam, külliye, cami ve diğer imaretleriyle önemli bir yerleşim yeri olması yanında yetiştirdiği ilim adamları ve

sanatçılarıyla da aynı zamanda bir kültür merkezi olmuştur. Özellikle İstanbul'un fethinden önce şehirde, oldukça yoğun bir kültürel faaliyet hakimdir. Şemseddin Fenari, Abdurrahman Bistami, Molla Hüsrev, Molla Yegan, Molla Zeyrek, Lami'î, Üftade, Niyazî-i Mısıri, Süleyman Çelebi, Bursalı İsmail Hakkı, Ahmed-i Dai, Ahmet Paşa gibi bir çok alim, mutasavvıf, tarikat şeyhi, şair, edip ile Neşri, Cizyedarzade Ahmed, İsmail Belig, Feraizcizade Mehmed Said gibi tarihçileri yetiştirmiştir.

Bursa, Osmanlı hakimiyeti döneminde, Anadolu eyaletine bağlı olan ve "Hüdavendigar" adını taşıyan sancağın merkezidir. Bu sancağa İnegöl, Yarhisar, Domaniç, Yenişehir, Söğüt, Geyve, Akyazı, Akhisar, Göynük, Beybazarı, Mihaliç, Kite, Gönen, Gölpazarı, Bergama, Seferihisar, Ermenipazarı, Atranos, Kepsut, Kızılcatusla, Tarhala ve Feleke gibi yerleşim yerleri bağlıdır.¹⁴²

Bursa'nın metinde geçen özellikleri şöyledir:

Lami'î Çelebi'nin yaşadığı yerdir;

"Bir gün bu fakîr-i haķîr ve müstemend-i nā-güzîr... maħrûsa-i Burûsa'da... Ba'zı hûllân-ı vefâ ve ihvân-ı safâyı bi-tarîkı'l-luṭfı ve'l-müvâsa kendü kaşânemde ve ʿuzlet-hânemde oturup gâh zıkr-i himem-i ʿâvârif... ve gâh nakl-i hikem-i meʿârif kılınup... her yüzden sevķ-i kelâm olunurdu münâsebetle söz Burûsa'nuñ bihişt-âsâ yaylaķlarına ve kılâl-i tılâl felek-niṭâķlarına ve mâ'ü'l-hayât gibi ʿuyûn u enhârına ve Hızr-şifat çemenlerine ve nâr-ı Mûsâ gibi mûnevver ezhârına ve şemâyim-i nesâyim-i cân-perverine ve şafâ-yı hevâ-yı riyâh-ı râḫat-güsterine irdi."(3-4.s)

-Güzellikte, eşi ve benzeri yoktur; bu haliyle İrem'e benzer. Havası, nesimden daha hoş ve suyu da Tesnim'den daha tatlıdır;

"İşbu belde-i ṭayyibe-i tîbe-miṣāl a'nî maħrûsa-i Burûsa-i ḫurrem-cemâl ki ¹⁴³ لم يخلق مثلها في البلاد anuñ beyânında bir rivâyetdür ¹⁴⁴ وارم ذات العماد anuñ şânında bir âyetdür ¹⁴⁵ ترا بها الطيب من النسيم وماها الطف من التنسيم" (14.s)

-Bir çok ulemanın meskeni ve bir çok evliyanın defnedildiği yerdir;

"...mesken-i ʿulemâ-i kirâm ve medfen-i evliyâ-i ʿizâmdur" (14.s)

¹⁴² Halil İnalçık, "Bursa", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 6, s. 445-449.

¹⁴³ "O beldeler içinde onun eşi yaratılmamıştır.", K. K. Feer 8.

¹⁴⁴ "Yüksek sütunlu İrem'e.", K. K. Feer 7.

¹⁴⁵ "Onun toprağı, nesimden daha hoş ve suyu, Tesnim'den daha latiftir."

“Hülāṣā-i kıṣṣa oldur ki Sulṭān-ı Bahārla Şehriyār-ı Şitā mābeyninde ol Kūh-ı Gerdūn-Medāra deryā-yı muḥīt-girdāruñ qurbı vāsıtāsıyla nevāḥī-yi Burūsada bu maḳūle mu‘araḳa ve mufāvaḳa ve bu resme muḳaraḳa vü münāḳaḳa bī-ḥād zuhūr bulur bir ay içinde belki def‘a def‘a mümānā‘a vü müdāfa‘a ve muvāḳa‘a vü mürāfa‘a vāḳı‘ olur”(105-106.s)

4.3.5.2. Uludağ (Keşiş Dağı)

Bütün ömrünü ilim, irfan ve tasavvufla geçiren Lami‘î Çelebi, İstanbul ve saraya gitme imkanı bulunduğu halde Bursa’dan dışarı çıkmamış(sadece ziyaret maksatlı İstanbul’a gitmiştir.); kendisini bu güzel şehre adamıştır. Hemen her eserinde, Bursa ve Uludağ’dan söz eden şair, bu şehirle anılır olmuş; aynı şekilde Bursa da Lami‘î Çelebi ile anılır olmuştur. Netice olarak da şair, Bursalı Lami‘î Çelebi olarak ün salmıştır. Halen Uludağ’ın eteklerinde ve Tophane sırtlarında bulunan, dedesi Nakkaş Ali tarafından yaptırılan mescidin yanında kabri bulunan şair, beyaz sarıklı ve yeşil cüppeli bir dervişe benzettiği Uludağ’ı efsaneleştirmiştir.

Bursa’nın güney doğusunda yükselen Uludağ, tarihteki yerini Olimp(Misi Olimpi) adıyla almıştır. Bizans dönemine gelinceye kadar sıkça savaş meydanı haline gelen Uludağ, bu dönemden itibaren dini hayatın önemli mekanı olmuştur. Bu amaçla sayısız manastırlar, kiliseler ve tapınaklar inşa edilmiş, buralarda ikamet eden keşiş ve rahipler, bir çok dini eserlerini Uludağ’ın eşsiz manzaralı gölgeliklerinde kaleme almışlardır. Uludağ ve çevresi, hikayeye konu olan ve bütün hikayenin mekan olarak geçtiği yerdir. Yazar, hikayenin başında ve hikayenin telif sebebinde dostlarından birinin Uludağ hakkında sorduğu bir soru üzerine, daha önce yazmış olduğu *Şehr-engiz*’de Uludağ’la ilgili kısmı aktararak tasvirini yapmaktadır;

“Ne kūh irmiş Zühāl bāmına başı

Şikest itmiş mehüñ cāmını taşı

Zemīn üstinde çerḫ-i bī-sütundur

Felek yanında toñmuş bir tütündür

Muḥīṭ-i devri toḳuz āsumanca
 Țopunuñ merkezi iki cihānca

Bu sengīn ḳadrile ol kūh-ı fāyık
 Nigīn-i ḥātem olsa çerḫa lāyık

Olup her ḳule sengī cedye pāye
 Ser-i cevzāya ṣalmıṣ ṣāḫi sāye

Gören vādīlerin berf ile memlū
 Ṣanur kim berḳ urur mehtābdan ṣū

Ne vādī her biri bir kān-ı mermer
 Țolu billūrdur āyīne-manzar

Celīdin ṣanma anuñ āb-ı beste
 Yir üzre çerh-ı sīmīndür ṣikeste

Ḳılālinde görinen ṣubḫ-āṣār
 Değildür berf ey yār-ı hevādār

Felek ʿācine urmuṣ tīg-i sūhān
 Yıgılmıṣ rızeler mānend-i kūhān

Meger ol ḳulledürür çerḫa hem-ser
 Ki dün gün ṭalʿatıdur ṣubḫ-ı enver

Yā bir üṣtūr durur sermest ü pür-kīn
 Dehānı pür-kef olmuṣ ḳulzüm-āyīn

Zemîn pahtîsin itmîş zîr-rân ol
Felek biline kesmiş inüben yol

Hevâ üzre belâ mîğine beñzer
Yire inmiş kazâ tîğine beñzer

Riyâzet ehli gibi gözleri yaş
Kânâ'at birle başmış bağına taş

Libās-ı Hızır u vaz'ı kuṭb-i eflāk
Niyâz içre başı üryân yüzü hāk

Felek-âyîñ zeberceddendür ol tağ
Cihānda alnı açıkdur yüzü ağ

Akar her güşeden bîñ çeşme-i rahşān
Biri ol çeşmenüñ mihr-i dırahşān

Giyāhı ser-te-ser dārū-yi nāfi'
Ecelden gayri derde cümle dāfi'

Cinān ehline ābiş-ḥor bîñarı
Gazāl-i mihre otlak sebze-zārı”(5-6.s)

Ardından, bu dağın tarihi seyrini anlatarak asıl konuya geçmektedir. Soruda, koç ve oğlakların otlağı olan; gönül okşayan suyu, hoş kokulu havası, Attar gibi amber saçan toprağıyla gökyüzünün burcu, eşsiz bir dağ olan burasının neden “Keşiş” adını aldığıdır; bu soru üzerine yazar da hem dağın güzelliklerini hem de tarihi seyrini açıklayarak hikayeye giriş yapmaktadır; gerçekte her köşesi Firdevs bağı gibi ama ne yazık ki “Keşiş Dağı” olarak nam salmıştır. Bu nun sebebi de tarihin

bir döneminde, Hristiyan keşişleri, kendilerine burada uzlethaneler inşa edip gece gündüz inzivaya çekilmişlerdir.

“Bu cebel-i bî-bedel ki burûc-i âsumânî gibi merta‘-ı cedî vü hameldür âb-ı hõş-güvârı dil-güşâ ve hevâ-yı müşk-bârı rûh-efzâdur ve hâk-i ‘anber-sirişti gâliyâ-sâdur hâkikatde her güşesi firdevs-i berîn bâğı amma hayf u dırîğ ki nâm-ı pür-ihtirâmı Keşiş Tâğı dur Millet-i Mesîhâ ve ümmet-i ‘İsâ ki ruhbâniyyet pîşeleri ve inkıta‘ ü ‘uzlet dün ü gün endîşeleridür qadîmü’l-eyyâmdan bu kûhi ihyâ ve her bir hurrem yirinde nice ‘uzlet-hâne ve ferâgat için kâşâneler binâ idüp ma‘mûr u merâkid-ı huzûr eylemişler imiş nitekim kulle-i gerdûn püllesinüñ ucunda henüz andan ‘alâyim ü âşâr ve merâsim ü eţvâr bâkîdür egerçi kim her biri bünyân-ı küfr ü dâlâl gibi harâb ü bünyâd-ı fışk u cehâlet gibi yebâb yatur ve hâliyâ nice mevâzi‘-i şerîfesin ve bîkâ‘-ı laţîfesin gülîstân eyyâmında ve tâbistân hengâmında mevâli-yi ehl-i İslâm ve ahâli-yi ze‘vî’l-ifhâm müşerref ederler ve anca menâzil-i gerdûn-mahâfilin aşşâb-ı hâkikat ve erbâb-ı tarîkat maqâm idinmişlerdür”(6.s)

Lami‘î, dağın tarihsel çizgisinde geçirmiş olduğu evreleri ve şahit olduğu olayları sıraladıktan sonra, bununla da yetinmeyip, “keşiş” lafzının etimolojik yapısını da dikkatlere sunarak, muhatabını iknaya çalışmaktadır;

“Amma yine bu kûhsâr-ı nâmdâr ol aqvâm-ı küfre nisbetiyle şöhet bulmuşdur ve ol firaq-ı tuğyâna ‘izâfetle meşhûr olmuşdur el-kışşa zikrinüñ bu ‘ünvânı noqşandan berî ve ‘aybdan ‘arî degildür didi çün ol bûlbûl-i bülend-pervâz bu yüzden ser-âgâz eyledi ve ol fütî-yi suhan-perdâz işbu nükteyi söyledi hâkîr eyitdüm belî bu bâbda her ne güftâr ki itdüñ râstdur ve her ne kim îrâd eyledüñ bî-kem ü kâstdur zîrâ efhâma tebâdur ve evhâma tecâsür iden oldur ammâ hasb-i hâl ve maşdüka-i maqâl ol degildür belki keşiş burada luğat-i Farsî üzre mu‘teberdür ki “keşiden” lafzından ism-i maşdardur “çekişmek” dimekdür zîrâ bu kûh-i âsumân-âsâ her zamânda menba‘-ı hevâ ve havâle-i deryâdur gâh deryâ lînet ve germiyyet gösterüp âşâr-ı Bahâr heyecân eyler ve gâh işbu cebel şiddet ü bürûdet ‘arz idüp ‘arşa-i diyârı mihr-i cân eyler”(8-9.s)

Uludağ, kış mevsiminde, gözleri bile bembeyaz olmuş bir “pîr-i fânî”yi andırır;

“Pîr-i fânî gibi kuhsârıñ ağarmış dîdesi

‘Äteş olmuş bu elemlerden cihānuñ sīnesi’”(15.s)

Bahar Sultanı’nın, Kış Şehriyarı’nı sürüp çıkardıktan sonra Uludağ’ın görünümü

“Gördi ki felek-girdār bir ‘azīm kūhsārdur rāh-ı nā-hemvārı tār-ı hayālden bārīk ve dīde-i endīşeden teng ü tārīkdür Ebr-i siyāhdan şeb-külāh urunmış ve ser-ā-pā der-bendī zirihlerle ve cevşen-i pūr-girihlerle bürünmüş her kulle sengi ra’sü’l-güle ve her çeşme-i tābdārı ‘ayn-üs-sevre beñzer Ehrimen gibi mehībbü’ş-şekl ammā pīç ü tābı ejdere beñzer Beyt:

Ejdehā-girdār çekmiş çerha ser

Dīve beñzer çehresi bī-nūr u fer”(34.s)

4.3.5.3. ‘Arşa-i Āb-ı Hayāt

Güzelliğinden dolayı iki alemin(gece ve gündüz) sancağı olan Güneş ve Ay’ın kalpleri kırık; boyundan dolayı da servi ve sanevber mahçuptur. Bu diyarın bağ ve bahçeleri, cennet bahçeleri gibidir. Her köşesinde, ruhlara hoşluk ve tazelik veren, süttten daha beyaz ve şekerden daha tatlı; içenleri, bütün dert ve eleminden arındıran; sabahın bile yüzünü yıkadığı pınarları vardır. Bu sebeple bu yöreye Arsa-i Ab-ı Hayat demişlerdir; “Ravza-i Cennet” denilse, tuhaf kaçacak kadar güzel bir meydandır;

“Mencūk-ı ‘alemeynden şems ü kamer şikeste-dil ve çüb-ı rāyetinden serv ü şanevber hacildür ve ol diyāruñ bāğ u rāğ-ı pūr-eşcārı ravza-yı cinān gibi fevākih-ḥānedür ve sidre vü tūbā-mişāl tıyūr-i melāyik-pervāza āşiyānedür her kūşesinde bir çeşme-i hoş-güvār ‘aynū’l-hayāt ki cereyān ve ḥavz-ı dil-cūları sīm-endām mähīlerle rüz u şeb leme‘ān eyler Meşnevī:

Lebenden ağ u şīrīn-ter şekerden

Terāş eyler keder jengīn ḥacerden

Şafādan oldığıyçün menba‘-ı nūr

Şehir gün yüzini ol çeşmeden yūr

ammā ol ki ‘Arşa-i Āb-ı Hāyātdur fi’l-ḥaḳīḳat secde-gāh-ı hıẓr-nebātdur Ravza-i Cennet dinilse der-ḥordur ki bir çeşmesinüñ adı Āb-ı Kevşerdür Meşnevî:

Oluḳlarla şular leb-ber-leb olmış

Hıyāz-ı kevşere hem-meşreb olmış

İder şebbāzlar ol yerde şehnāz

İder kebg-i derīler anda pervāz”(50-51.s)

“...‘Arşa-i Āb-ı Hāyāta ve Monlā Alāfına yöneldi ki her kūşesi ‘ilm ehline yaylak ve bihişt-i gerdūn-ṭıbāḳdur...”(47.s)

4.3.5.4. Monla Alāfı

İlim ve irfan sahibi Mevlana’nın nurlu müritlerinden Hz. Muhammedü’l-Fenari’nin otağı ve Mevlana Yegan gibi tarikat erbabı insanların mekanı; amber kokulu, insana huzur ve sükunet veren, gidenleri kendine bağlayan bir yerdir. Burasının yeşilliği, güzelliği sekiz kutsal cennet olan “ḥuld-ı berīn”i aratmaz. Bu sebeple adını da bu gibi muhterem insanlardan almış ve Molla Alanı demekle şöhret bulmuştur;

“...Monla Alāfı demekle meşhūrdur ol daḥī bir şahn-ı dil-keş ve mevfūrus’-sürürdür ki nesāyim-i sa‘terinden ve şemāyim-i giyāh-ı cān-perverinden revāyih-ı ‘abīr ü ‘anber şikeste ve fevāyih-ı misk-i ezfer dem-bestedür Meşnevî:

Sürenler şu gibi rū sa‘terine

Kapılmaz sebze-i ḥuld-ı berīne

Nesīminden cihān müşḡin nefesdür

Demi şeb-ḥīzler cānına besdür

Sevābıḳ-ı rüzgārda ol diyār-ı ferḥunde-āsārı mefḥarü’l-mevālī merca‘ü’l-ahālī el-muhteşşü bi-mezīdi ‘ināyeti’r-Raḥmān Mevlāna Yegān nevvera’llāhu merḳadehū

bi-envāri’r-raḥmeti ve’l-Ġufrān yaylağ idinüp anda erbāb-ı isti’dāda ifāde vü istifāde bābını feth itmegīn ismi Monla Alāñı dimekle şöhret bulmuşdur egerçi kim şimdi kalb-i ‘aşığ-ı nā-murād gibi ol maḳām-ı ḥurrem-nihād ḥarāb u yebāb olmuşdur” (52.s)

“...‘Arşa-i Āb-ı Ḥayāta ve Monlā Alañına yöneldi ki her kūşesi ‘ilm ehline yaylağ ve bihişt-i gerdün-ṭıbāḳdur...” (46.s)

4.3.5.5. Duğlu Baba (Dulu Baba)

Adını, Bursa’nın fethi zamanında, mücahitleriyle birlikte, ordulara rehberlik ve gözcülük yapan; misafir perver, keramet sahibi veli bir zat olan Duğlu Baba’nın, Uludağ’ın ortalarında, dağa giden yolun batısında ve denizin (Marmara denizi) doğusunda bulunan türbesinden almıştır. Bu yerin havası ve toprağı misk kokulu; cennet manzaralı bir mekandır. Cihan yolcularının(insanların) uğrak yeri ve seyyahların durağıdır; özellikle bahar mevsiminde burası, Duğlu Baba’yı sevenlerle dolup taşar. Öyle ki Arasat ve Arafat’ı andırır. Gelen ziyaretçiler, bir ibadet edasıyla, gereken saygı ve ihtimamla yılda bir defa (bahar mevsiminde) toplanır ziyaretlerini yaparlar.¹⁴⁶

“Ve Duğlu Baba didikleri maḳām-ı ‘ālī bir püşte-i bihişt-ḥavālidür ki ol kūhsār-ı gerdün-medāruñ kemer-gāhında ve ardınuñ kenār-ı cādde-i rāhında cānib-i ğarbīde ke’s-semā’il-ulyā maşriğ-i deryā vāḳı’ olup evtāddan bir ‘azīzüñ merḳadı ve eşḥāddan bir şāḥib-i temīzüñ meşhedidür mezār-ı müteberrik ve menzil-i mübārekdür Beyt:

Çemendür ortası anuñ felek-sān

Alur sālİKler andan būy-ı iḥsān”(47.s)

4.3.5.6. Geyikli Baba

Adını, geyikleri birer at gibi kullanan, bütün hayvanlarla dost olan Geyikli Baba’dan almış, Uludağ civarında bir mekandır:

“...ve meysere-i ‘asker Geyiklü Baba tarafına ‘azm eyledi kūnbed-i ḥurrem ve mecma’-i ‘aḳṭāb u evtāddur...” (46.s)

¹⁴⁶ Şair, maddi durumu yerinde olan her müslümanın en az bir defa yapması zorunluluğu olan Hac farızasına gönderme yaparak Duğlu Baba’nın ulviliğini vurgulamaktadır.

“Ve yine Geyiklü Baba didikleri buḡa-i şerīf ve hıttā-i laṭīf ki ḡāliyā şehristān ve bāḡ u bostān olmuşdur ve bir nehr-i kebīr ki ol hıttā-i münīri iki şakḡ idüp her zamānda selsebīl-i cennet gibi cārīdür mizācı kāfūr ve cemāli pūr-nūrdur lebenden elyen ve şekkerden ahlā güneşden rūşen ve kamerden eclādur Mesnevi:

Derunī sīne-i ‘āşık gibi şāf

‘Uyūnuñ mecmaı ve menbaı Kāf

Teni gülberg-i ter bir sīm-berdür

Naẓarda ‘ömre beñzer bir güzerdür.(48-49.s)

4.3.5.7. Saruhan ve Aydın illeri

Ege bölgesinde bulunan iki yerleşim adıdır. Günümüzde Saruhan, Aydın ilinin bir ilçesidir.

Eserde Bahar Sultanı, Kış Şehriyarı’nın şiddetli saldırılarına karşı koyamayacağını anladığında, daha sıcak olan Saruhan ve Aydın illerine gitmeye karar verir. Buralar, Kış’ın hükmünü sürdüğü dönemler, Bahar Sultanı’nın sığınak yerleridir;

“..hemān bir el evvelden yir kara iken ayak götürüp Şaruhan ve Aydın illerine ve Hind ü Sind sāhillerine ‘azm eyledi...”(99.s)

4.3.5.8. Uludağ Civarında Bulunan Diğer Mekan Adları

Kurtbelan (48.s)

Sarıalan (53.s)

Şahimefendi Pınarı (53.s)

Karagölcük (53.s)

Çatalhöyük (53.s)

Hızırbey(53.s)

Sobran(53.s)

Kırkpınar (53.s)

Kuşoynağı(53.s)

Peyk Yaylağı(53.s)

Karagöl(53.s)

Kilimligöl(54.s):

Dokuz Kaynak (53.s)

Gökyaka (53.s)

Çukurçemen(49.s):

4.3.6.KULLANILAN TEKNİKLER

4.3.6.1. Anlatma Tekniği

“Hakim bakış açısı”ndan yazılan eserlerde, genellikle egemen olan yöntem, anlatma veya tahkiye etme yöntemidir. Destan, masal ve halk hikayeleri ve klasik edebiyattaki uzantısı olan mesneviler, romanın ön-örnekleri oldukları için bu tür eserlerde anlatıcı, daima ön plandadır. Yani eserle okuyucu arasında perde görevi yapmaktadır. Okuyucu, eseri anlatıcının penesinden görüp, onun yorumlarıyla değerlendirir. Dolayısıyla duygular ve yorumlar anlatıcıdan alıntıdır. Realistlerin, subjektif buldukları “anlatma”ya alternatif olarak, tiyatrodan uyarladıkları “gösterme tekniği”nde ise eserle okuyucu karşı karşıyadır; okuyucu, kendini doğrudan olayların içinde bulur. İki teknik arasındaki bir diğer önemli ayrım ise anlatma ağırlıklı metinlerde, “geçmiş” zaman kipi kullanılırken; “gösterme”de, “şimdiki” zaman kipi kullanılır.

Klasik mesnevi anlayışı, genellikle *tahkiye etme* ya da *anlatma* tekniğidir. Bu teknikte olaylar itibari bir zamanla, düz bir çizgi halinde başlar ve olayla birlikte son bulur. Anlatıcı, şahit olduğu olayları aktarmakla görevlidir.

Münazara-i Sultan-ı Bahar Ba-Şehriyar-ı Şita Mesnevisinde genel sunuş biçimi, *anlatma* tekniğidir; var olan diğer teknikler bu kurgunun üzerine oturtulmuştur. Ancak yazar, zaman zaman, okuyucunun dikkatini olaya yönlendirmek için, şahısları veya olayları tanımlamada, “geniş” zaman kipini kullanmaktadır. Anlatımda sık sık, “bi-ḥamdillāh, Bi-izni’llāhi te’ālā, bi-‘avni’llāhi iḳbāl, Ve’l-ḥāşıl, Min-ba’d, Vaḳtā kim, Ma’a’l-kışşa” gibi ifadelerle yazar, okuyucuya varlığını hatırlatır. Eser besmele, hamdele, salvele, sebep-i telif ve devrin hükümdarı olan Kanuni Sultan Süleyman’a methiye ve dualardan sonra hikayeye başlanır.

“Erbāb-ı iḥtifā vü kümünüñ ve ‘asākır-i gerdün-ma‘āşir rub‘-i meskünüñ ḫaberlerin getürdi ki ser-ā-ser ḳarīb ü ba‘īd ve aḫrār u ‘abīd Şehriyār-ı Şitānuñ

zulmünden fūrümānde ve muẓtariblerdür ve ferr-i ẓudūm-i ‘adālet-āsār-ı şāhib-kırāna ve kerr-i hücum-i ma‘delet-dişār-ı sultāna āmāde vü müterakķiblerdür Beyt:

انتالذی اجدی باخذ ممالك

لا سیما فی اکتساب کنز موارث¹⁴⁷

Vaķtā kim bu ħaber-i meserret-efzā ve eṣer-i maẓarrat-zidā Sultān-ı Bahāruñ sem‘i cem‘ine ve gūş-i hūşına irdi eṭrāf-ı memālike ve şāhān-ı şāhib-i arāyike nāmeler ve peykler irsāl eyleyüp leşker cem‘ olmasın buyurđı ve kendüsi ferr-i devlet ve kerr-i şavlet birle a‘lām-ı nuşret-i‘lāmını efrāşte idüp bir şahrā-yı melsā-yı bihişt-āsāya çıķup oturđı ve Şehriyār-ı Şitāyla mābeynlerinde olan müdārā ve muḥāba ḥicābların götürđi evvelā terḥīb ü tehdīd yüzinden bu resme nāme tesvīd idüp Peyk-i Şabā-yı hümā-reftārla Şehriyār-ı Şitāya gönderđi”(16-17.s)

4.3.6.2. Sahne Tekniği

Bu teknikle okuyucu, bizzat olayların içine dahil olur ve olayları, en ince ayrıntısına kadar, kendi duyuş ve düşünüş biçimiyle müşahade eder. Dolayısıyla yazar-anlatıcı, bir süreliğine ortadan kaybolur.

“Çünkim Sultān-ı Bahāruñ ‘azmi ve Şehriyār-ı Şitāyla rezmi ħaberleri ‘ālemlere münteşir oldı az müddetde ve ednā-sā‘atde ol şahrā ki Sultān-ı Bahār anda cülüs-i hümāyūn buyurmuşdı ‘asākir-i gerdūn-me’āşirle ṭoldı pes ḥuddām-ı kirām-ı şāhī ve ferrāşān-ı sedre-ķıyām-ı pādişāhī saltanat bārgāhını ve erguvāni ‘izz ü şevket oṭāķlarını ve ķadr u rifāt u şāķlarını getürüp bir pūşte-i aḥẓar ve bir tell-i felek-maḥẓar üzerinde ķurdılar beraber çerḥ-i aṭlās ve āsumānī muķarnes mānend-i ṭāķ-i sipihr revāķ-ı māh u mihr gül-i bādāmdan ḥıyām-ı sidre-ķıyām serā-perdeler ve günlükler urdılar Nazm:

Perdeler gerdūnda açdı per ü bāl

Her biri ṭāvūs-ı cevlnāī mişāl

¹⁴⁷ “Ülkelere sahip olmaya en layık olan sensin. Özellikle de miras kalan hazinelerin kazanılmasında...”

Ol kadar itdi tınublar izdihām

Oldi ibrişim resenler murgā dām

Pīrāmūn-ı basīṭ-i rubʿ-ı meskūna bisāṭ-ı gūnā-gūn ve fereş-i buḳālemūn döşediler ve zībā-mesnedler ve dībā-maḳʿadlarla ki şaḥn-ı zemīne şöyle zīnet verdiler ki nigār-ḥāne-i naḳḳāşān-ı Çīn ü Hıṭā'yı nesh eyledi ve kār-nāme-i dilberān-ı ḥüsn ü behāyı fesh eyledi Beyt:

Zemīn şaḥnı sipihr-āyīn tınandı

Görüp ḥurşīd reşk odına yandı

ve serīr-i salṭanat-ı gerdūn nazīri çehār-kā'ime ve devām u qarār ve ihtişām ü iftiḥār üzerine üstüvār eylediler pes nuşret ü zafer ʿalemleri hümā-yı şeref-güster gibi yer yer bāl ü per açup ser-i zemīne belki çerḥ-i berīne sāyeler şaldılar Beyt:

Her biri açup mülk-veş perr ü bāl

Gösterür bir demde biñ dürlü ḥayāl

Serhengān-ı tıyūr şūr-i sürürle Sulṭān-ı Bahāruñ zuhūrunı iʿlām u iʿlāna başladılar Gülbāng-ı cüyüş deryālayın cüş u ḥurüş ve idüp ʿarşa-i zemīn ü zamānı ve memleket-i kevn ü mekānı tıtdı pes Sulṭān-ı Bahār daḥī¹⁴⁸ وأتيناها من الكنوز ما ان مفاتحه لتتويا العصابة اولى القوة mûcibince taḥte'l-ʿarz olan künûz-ı maḥzūnın ve emvāl-i meknūnın iḥrāc idüp cemīʿ-i sipāh-ı nuşret-penāhına şıḡār u kibārına her ne kim var ise ʿiṣār u nişār eyledi Şöyle ki ağ akçe kara yer oldu ve kīse-i rûzgār dīnār-ı encüm-şümārla tıldı mefālīs-i bağ ve mesākīn-i rāḡ bunca rûzgār idi ki bād-peymālīg eyleyüp ḥāk-sār dāmenlerini hemyān gibi pür idüp yoksulluğa ebedī tevbe kıldılar Laʿl-i Dirahşān ki ciger-küşe-i kân-ı Bedahşāndur ve yāḳūt-ı sī-rāb ki ḥūn-i dil-i deryā-yı kām-yābdur Ḥaşbā vü Baṭḥā gibi ayaklar altında döküldi ḳaldı Beyt:

Şaḥn-ı ḡabrā oldı gevher içre ḡarḳ

Şān felek meydānı aḡter içre ḡarḳ”(27-28.s)

“Pes ḥalāyık-i rûzgār-ı şıḡār u kibār dirhem ü dīnār yirine ḥevāce-vār cevāhirden bārlar bağlayup¹⁴⁹ بر عطر ساخت جیب وزمین و سپهر را diyüp şaḥn-ı murg-zār ve kenār-ı cüy-

¹⁴⁸ “Ona öyle hazineler vermiştik ki, anahtarları gerçekten güçlü kuvvetli bir bölüğe ağır geliyordu.”,
K.K. Kasas 76.

bārda ki ¹⁵⁰عينا فيها تسماسلسبيل andan ʿibāretdür ʿıyş u ʿışrete ve bezm-i şohbete oturdılar
kerem-dil şākīler ¹⁵¹تسقون فيهما من كل ساكن مزاجها كافورا āyetin okuyup kūt-ı revān için yākut-ı
revāna devrān gösterüp Bağbān-ı cihān gibi cinān bāgını sīrāb u şādāb itdiler ve
leşker-i āfitāb şarāb-ı ʿālem-tābla gümüm u hümüm kişverin ser-ā-ser harāb u yebāb
itdiler Meşnevī:

Māh-rūlar şundi yākut-i müzāb

Çehreler gün gibi oldı laʿl-i nāb

Her kim ol tiryāk-i cānı kıldı nūş

Kaynayup kanı cigerden kıldı cūş

Hāne-i dil-cāmıdur beñzer kadeh

Sīneler andan şafā cānlar ferah

Hāq budur cān bezminüñ kandīlidür

Kufl-ı uhrānuñ kilidi dīldür

Māye-i cāndur hākīm aşlınca ol

Nūr-i Yezdāndur muğān kavlince ol

Çemen-i pür-semenüñ muraşşac tahtında aşhāb-ı şıdk u şafā kāmuranlıklar idüp

¹⁵²متكین علی فرش بطائنها من استبرق şüretin inşā kıldılar ve dirāht-ı nīk-bahtuñ tahtında erbāb-ı

¹⁴⁹ Yer, gök; açık alanlar, dip köşe ıtırıla doldu.

¹⁵⁰ “Bir çeşme ki, adına Selsebil denir.”, K.K. İnsan 18.

¹⁵¹ “Şüphesiz iyi insanlar(cennetle) katığı kafur olan kadehten içki içeceklerdir.”, K.K. İnsan 5.

¹⁵² “Astarları atlastan mefruşata yaslanırlar. Her iki cennetin derimi(devşirmesi) de yakındandır.”, K. K. Rahman 54.

mihr ü vefâ cilve-nümâlık gösterüp ¹⁵³ قاصرات الطرف fî-tahti'l-hıyâm-ı sîretin ifşâ itdiler
Meşnevî:

Her yaña bir ‘âm-ı bezm-i hâş idi

Şâhlar tâvûs-veş rakķâş idi

‘Ûd u şandal seyr idüp bu verzişi

Dem-be-dem yanup yakılmaķdı işi

Her lu‘bet-i garîb bir şan‘at-ı ‘acîb izhâr idüp çemen hengâmesini ‘arşa-i ‘araşâta döndürdi ve her naḥl-bend-i şîrîn-kâr bir zînet-i pür-naķş u nigâr ‘arza kı lup zemîn kâr-hânesin mevķıf-ı ‘araşâta beñzetdi her şâhsâr-ı meyvedâr ‘arşa-i büstânda cevâhîr-i reng-â-rengden âvîze gösterüp eflâk-i pür-encüm üstüne şan‘at aşdı her cûybâr-ı hoş-güvâr meydân-ı gülîstânda hezâr-dürlü bendler eyleyüp pehlevân-ı çerḥi dest-i çenberden başdı ¹⁵⁴ ورفعنا بعضهم فوق بعض درجات ليتخذ بعضهم بعضا سخريا şu‘ûda bâz-ı eşcâr gâh tās-ı enârı aḥker-i pür-şirârı memlû iken ḳapup fuhûl-i enâmı bir resme şifte itdi ve gâh menârî mişâl ‘amûdları zîr-i dâmen-i pinhân idüp ‘uķûl-ı zevil efhâmı bir vechle firifte kıldı ki zindân-ı dimâḡuñ baṭn-ı evvelinden ḥısn-ı müşterek şehriyârı maḥbûs kıldı ve baṭn-ı muaḥirinde ḥıyâl-i zîrûñ ḥazîne-dârı taḥayyûlden me’yûs oldı ne mutaşarrıfaya mecâl-i taşavvur ve ne de mütefekkiireye ḳudret-i tefekkür ser-â-ser ins ü cânı ḥayret ve ta‘accüb-i ‘ibret aldı Beyt:

Ḳanḡı vaşfın idem ol bezmüñ beyân

Ḳ’anda ḥayrân olmuş idi ‘aḡl ü cân”(58-60.s)

Ancak eserin hikaye bölümünün kurgusal yapısında, konudan konuya geçişlerde başlıklar, belirleyici rol üstlenmişlerdir. Şair, kendi üslubu içerisinde, konular arası geçişlerde herhangi bir beyit veya manzum koymadan başlıkları kullanarak, başka bir mevzuya başlamıştır. Yani şair, sahne tekniğinden

¹⁵³ “O cennetlerde öñlerine bakan öyle dilberler var ki, bunlardan önce onlara ne insan ne de cin dokunmştur.”, **K. K. Rahmân 56.**

¹⁵⁴ “Onların o dünya (alçak) hayattaki maişetlerini (geçimlerini) aralarında biz taksim ettik ve bir kısmını diğğinin dereceleri üstüne çıkardık ki bazısı bazısını tutsun çalıştırsın.”, **K. K. Zuhuf 32.**

faydalanarak, tıpkı bir tiyatro yazarı tavrı içerisinde, hikayenin içerisindeki olayları, kesin çizgilerle birbirinden ayırmıştır. Bu hikayenin ardından, tekrar klasik mesnevicilik anlayışı içerisinde, fahriye ve dua bölümüyle eser son bulur.

4.3.6.3. Tasvir Tekniği

Tasvir, tahkiyeli eserlerde en çok başvurulanan anlatım yoludur. Zira, bu tür eserlerde, “eşyayı görülür hale koyma”, tasvir sanatıyla sağlanır. Klasik romanda bu sanattan, kahramanların ayrıntılarından ziyade, çevrenin betimlenmesinde istifade edilir.

Münazara-i Sultan-ı Bahar Ba-Şehriyar-ı Şita’da, tahkiye bölümündeki tasvirler oldukça renkli, ayrıntılı; pitoresk karakterlidir. Mekan ve tabiat tasvirlerinde, genelden özele doğru giden bir tasvir anlayışı vardır; önce bir nesneyi uzaktan gösterip arkasından o nesnenin ayrıntılarına girer. Sebeb-i telif’te Uludağ’ı tarif ederken önce, bu dağın uzaydan, biraz karikatürize edilmiş bir fotoğrafını çeker; zira dağın en uç noktası, Ay’ın camını kırıp Zühāl(Satürn) gezegeninin tavanına değmektedir. Arkasından, yeryüzüne inip okuyucuya, dağın uzaktan görüntüsünü verir; bu muhteşem dağın, yeryüzündeki hali ise sanki desteksiz, sütunsuz koca bir felek(gök) gibidir. Kapladığı alan yani çapı, dokuz asuman; yuvarlağının merkezi de iki cihan büyüklüğündedir. Bu ihtişamlı dağ, sanki dünyaya vurulmuş bir sultan tuğrasıdır. Daha sonra okuyucuyla beraber dağa çıkıp, dağı gezdirmeye başlar. Tepeleri, oğlakların otlağı; karla kaplanmış vadileri ise sanki şimşeklerin çaktığı, gökten oluk oluk boşalan yağmuru hatırlatmaktadır. Havasının suyunun ve bitki örtüsünün eşsizliğini de vurguladıktan sonra bu maddelerin faydalarına geçmektedir. Tabiat ve açık mekan tasvirlerinin bir başka özelliği de nazımla yazılmasıdır. Yazar bu kısmı bir mesneviyle anlatmaktadır. Bu mesnevi, aynı zamanda, Kanuni Sultan Süleyman’ın Bursa’yı ziyaret edecek olması sebebiyle padişaha, şehri tanıtmak maksadıyla kaleme aldığı *Şehr-engiz*’den alıntıdır;¹⁵⁵

“Ne kūh irmiş Zuḥāl bāmına başı

Şikest itmiş mehūñ cāmını taşı

¹⁵⁵ Mustafa İsen-Hamit Bilen Burmaoğlu; “Bursa Şehr-engizi(Lami’î Çelebi), *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 3, yıl: 1987, s.57-105.

Zemīn üstinde çerh-i bī-sütündür
Felek yanında toñmuş bir tütündür

Muḥīṭ-i devri toḡuz āsumanca
Topunuñ merkezi iki cihānca

Bu sengīn ḡadrile ol kūh-ı fāyık
Nigīn-i ḡātem olsa çerḡa lāyık

Olup her ḡule sengī cedye pāye
Ser-i cevzāya ṡalmıṡ ṡāḡı sāye

Gören vādīlerin berf ile memlū
ṡanur kim berḡ urur mehtābdan ṡū

Ne vādi her biri bir kān-ı mermer
Ṥolu billūrdur āyīne-manṡar

Celīdīn ṡanma anuñ āb-ı beste
Yir üzre çerh-ı sīmīndür ṡikeste

Ḳılālinde görinen ṡubḡ- āṡār
Deḡildür berf ey yār-ı hevādār

Felek ‘ācine urmuş tīḡ-i sūhān
Yıḡılmış rızeler mānend-i kūhān

Meger ol ḡulledürür çerḡa hem-ser
Ki dün ḡün ṡal‘atıdur ṡubḡ-ı enver

Yā bir üştür durur sermest ü pür-kīn
Dehānı pür-kef olmuş kılzüm-āyīn

Zemīn pahtīsın itmiş zīr-rān ol
Felek biline kesmiş inüben yol

Hevā üzre belā mīgine beñzer
Yire inmiş kazā tīgine beñzer

Riyāzet ehli gibi gözleri yaş
Kānā^cat birle başmış bağrına taş

Libās-ı Hızır u vaz^cı kutb-i eflāk
Niyāz içre başı üryān yūzi hāk

Felek-āyīn zeberceddendür ol tağ
Cihānda alnı açıkdur yūzi ağ

Akar her gūşeden bīñ çeşme-i raḥşān
Biri ol çeşmentüñ mihr-i dıraḥşān

Giyāhı ser-te-ser dārū-yi nāfi^c
Ecelden gayri derde cümle dāfi^c

Cinān ehline ābiş-ḥor bīñarı
Gazāl-i mihre otlak sebze-zārı”(4-6.s)

4.3.6.4. Özetleme Tekniği

Özetleme, hikayeyi kısaltma açısından baş vurulan bir roman tekniğidir. Yazar-anlatıcıya göre, bir olayda kayda değer olayların olmadığı kısımların zaman

açısından, cümlelerle ifadesidir. Dolayısıyla süre açısından değerlendirilince, anlatının süresi öykünün süresinden kısadır. Lami'î Çelebi, Uludağ hakkında konuşmaya başlamadan önce, bu dağın tarihi seyrini birkaç cümleyle özetlemektedir;

“Bu cebel-i bî-bedel ki burûc-i âsumânî gibi merta^c-ı cedî vü hameldür âb-ı hõş-güvârı dil-güşâ ve hevâ-yı müşk-bârı rûh-efzâdur ve hâk-i ‘anber-sirişti gâliyâ-sâdur Hâkîkatde her güşesi firdevs-i berîn bâğı amma hayf u dirîğ ki nâm-ı pür-ihtirâmı Keşîş Tâğıdur Millet-i Mesîhâ ve ümmet-i ‘İsâ ki ruhbâniyyet pîşeleri ve inkıta^c ü ‘uzlet, dün ü gün endîşeleridür kadîmü’l-eyyâmdan bu kühî ihyâ ve her bir hurrem yirinde nice ‘uzlet-hâne ve ferâgat için kâşâneler binâ idüp ma‘mûr u merâkid-ı huzûr eylemişler imiş nitekim kulle-i gerdûn püllesinüñ ucunda henüz andan ‘alâyim ü âşâr ve merâsim ü etvâr bâkîdür egerçi kim her biri bünyân-ı küfr ü dâlâl gibi harâb ve bünyâd-ı fışk u cehâlet gibi yebâb yatur ve hâliyâ nice mevâzi^c-i şerîfesin ve bîkâ^c-ı laîfesin gülistân eyyâmında ve tâbistân hengâmında mevâli-yi ehl-i İslâm ve ahâli-yi zevî’l-ifhâm müşerref ederler ve anca menâzil-i gerdûn-mahâfilin aşhâb-ı hâkîkat ve erbâb-ı tarîkat makâm idinmişlerdür”(5-6.s)

Metinde, “özetleme”nin bir alt başlığı diyebileceğimiz “Eksilti” tekniğine örnek olabilecek parçalar da mevcuttur. Eksilti, “on yıl önce”, ertesi gün”, ertesi hafta” gibi şekillerde gerçekleştirilerek olay zamanının hızlandırılmasını sağlayan bir tekniktir. Eserin telif sebebinde, arkadaşlarıyla sürekli yaptıkları hoş sohbetlerden bahsederken, “eksilti” tanımında bir ifade kullanmaktadır;

“Bir gün bu fakîr-i hâkîr ve müstemend-i nâ-güzîr...”(3.s)

4.3.6.5. Montaj Tekniği

Montaj, yazarın, başkasına ait olan-anonim, ilahi veya ferdi-herhangi bir söz yahut yazıyı, kalıp halinde alıp, konuya uygun bir şekilde kullanmasıdır. Bu teknik, Türk edebiyatında öteden beri kullanılan “iktibas”la aynı işlevde olup, özellikle şiir sanatında bir çok şairimiz tarafından, “söylediklerine inandırıcı bir hava verme isteğiyle ayet, hadis, vecize ve özellikle atasözlerine eserlerinde bolca yer vermişlerdir.”¹⁵⁶

¹⁵⁶ Mehmet Tekin: Roman Sanatı ve Roman Unsurları, Selçuk Ü., Eğitim Fak. Yay., Konya 1989, s. 84.

Lami'î'nin bu eserinde, en çok baş vurulan sanatların başında gelir. Metinde, bolca ayet, hadis, atasözleri ve başka şairlere ait şiir örnekleri vardır. Bu konu, “İktibaslar” adıyla müstakil bir başlık altında incelendiğinden, sadece örnek olması için sınırlı örnek verilmiştir. Bursa'nın, sürekli değişen hava şartlarından bahsedilirken “Acem”den bir şairin, Bursa'yı örnek verdiği bir beyti, Lami'î tarafından iktibas edilmiştir;

جونست روزگار تباين دولت اسأ

وصلست يافراق وياچنگ ويا مواسأ¹⁵⁷

Ol dağđ bu yüzden cevāb vermiş ki Beyt:

جانہ مبرس حالم بان بری شمائل

(10.s) ”هر دم در انقلابم همچون هوای برسا¹⁵⁸

(2.s) ”يا ايها الذين آمنوا صلوا عليه وسلموا تسليما¹⁵⁹“

4.3.6.6. Duraklama Tekniğı

Anlatımda hiçbir olayın olmadığı ve yazarın kendi yorumlarını yaptığı veya betimlemelerine yer verdiği bölümdür. Bu sürede geçen zaman, sadece “itibari” aleme mensup anlatıcının sözlerini sarfetme süresi kadar işler. Duraklama, aynı zamanda, “olayların kesintiye uğradığı anlamına gelir.”

“Olsa yüz biñ ‘ayb içinde bir hüner

Ol hünerdir manzar-ı ehl-i nazar

‘Aybı görmez dide-i hāk-biñ ebed

Bāṭılıñ ‘aynın hüner eyler remed”(14.s)

¹⁵⁷ “Devlet gibi yar ile günlerin nasıl geçiyor?/ Vuslat mı, savaş mı ya da barış mı?”

¹⁵⁸ “Ey sevgili! O melek yüzlü güzel ile olan hālimi soruyorlar/ Her zaman Bursa'nın havası gibi değişim içindeyim.”

¹⁵⁹ “Ey inananlar, siz de ona selat edin, (onun şanını yüceltmeğe özen gösterin); içtenlikle selam edin(ona esenlik dileyin).” K.K. Ahzāb 33/56.

4.3.6.7. Diyalog Tekniği

Eserde, gizli olanı belirgin hale getirmek ve soyut olanı somutlaştırmak için baş vurulan bir tekniktir. Holmon'a göre, "diyalog, olayların gelişmesinde bir basamaktır; kahramanların psiko-sosyal konumlarının açıklanmasına yarar. Anlatıma doğallık verir. Düşünce ve felsefelerin yansıtılmasını sağlar. Farklı kişilerin bir araya gelmesi ve konuşması, üslupların ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Metni hafifletir."

"Vaḳtā kim Sultān-ı Bahāruñ ve ol şāhib-kırān-ı rūzgāruñ 'azm ü cezmi ve ḳaşd-ı rezmi 'ālemīne yayıldı ve Şehriyār-ı Şitāyla kār-zārın ve neberd-i bī-gārın her kişi bildi Kızılçayel ki Bād-ı Maşrıḳdur ve Sultān-ı Bahār ve Şehriyār-ı Şitāyla hem muvāfiḳdur diledi ki bu cihāndār-ı nāmdāruñ mabeynlerine gire ve zātü'l-beyni ya'ni cānibini ıslāh için kelimāt-ı şulḥ ü şalāḥa murādınca alup vire pes sürüp Sultān-ı Bahāruñ 'izz-i ḥużūruna irdi ve zemīn-i ḥıdmete şifāḥ-ı edeb birle buse virdi ve māfi'z-zamīrini tefsīr ve ḥikmet-āmiz birḳaç kelime taḳrīr itmege icāzet alup eyitdi ki Ḥazret-i şāhib-kırāna ve Cenāb-ı Sultān-ı sātı'ı'l-burhāna delāyil-i 'aḳlī vü naḳlī birle rūşen ve berāḥīn-i ḥaddesī ve ḳıyāsī ile mu'ayyendür ki dünyānuñ ve mā-fihānuñ 'uḳalā yanında ol ḳadar ref' ü ḳadri yokdur ki anuñ vāsıtasıyle zātü'l-beyn şüret-i nizā' ü cidāl ve ḥilāf ü ḳıtāl düşüp sipāḥ u ra'ıyyete andan zaḥmet ü meşāḳḳat iriše

¹⁶⁰ وما الحیوة الدنیا الامتاع الغرور Havākīn-i ıẓāma ve selāḫīn-i kirāma sezā-vār oldur ki

eyyām-ı devletlerinde ve hengām-ı şavletlerinde ḥalāyık-ı rūzgār emn ü emānda fāriḡu'l-bāl ve müreffehü'l-hāl rüz u şeb 'ıyş u 'işretde ve şafā vü meserretde kāmuranlık ideler ve nükte-i ¹⁶¹ انما المؤمنون اخوة فاصالحوین اخویکم واتقوالله لعلکم ترحمون

münīr-i zamāyir-güşā-yı Sultānī ve ḥāṭır-ı 'āṭır-ı ḥavāṭır-nümā-yı ḥāḳāniye pūşide vü maḥfī degüldür ki bu ḥaḳīr-i ḥāk-sāruñ maşlahat gördiği oldur ki ¹⁶² الصلح خیر

muḳteżāsınca Şehriyār-ı Şitāyla mābeynüñizde olan jeng-i küdüret ve reng-i 'adāvet şayḳāl-ı muşālahat ve muşadaḳat birle āyīne-i dilden siline ve erbāb-ı fesād ve aşḫāb-ı 'ināduñ kelimāt-ı nifāk-āmiz ve tesvīlāt-ı fitne-engīzine i'tikād u i'timād kim ḳılına

¹⁶⁰ "Yoksa dünya (alçak) hayat aldatıcı bir metâdan başka bir şey değil.", K. K. Ali İmrân 185.

¹⁶¹ "Mü'minler ancak kardeşler; onun için iki kardeşinizin aralarını düzeltin ve Allah'tan korkun (da bozuşmayın) ki rahmete şâyân olasınız.", K. K. Huccurât 10.

¹⁶² "Barış, hayırdır."

diyār-ı kühsār ve kılāl-ı tilāl-ı gerdün-medār Şehriyār-ı Şitā-yı nāmdāra tefvīz olunup
ve milket-i deşt ü hāmūn ve şahāri-yi rub^c-ı meskūn hāzret-i şahib-kırān-ı kāmkāra
taqlīd kılınup şulh oluna Beyt:

Egerçi cengdür şehlik hevāsı

Velī şulhiyledür ʿālem şafāsı

Vaktā kim Bād-ı Maşrık kelāmın tamām ve merāmın pür-intizām itdi Sultān-ı
Bahāruñ ser-heng-i berķ-i āhenklerinden Aķçayel ki Bād-ı Kible ve merd-i
hameledür ve hāzret-i şahib-kırāna bende-i muķbil ü maķbūldür ve beyne'l-emşāli
ve'l-akrān ehl-i ķabūldür hemān-dem suhan meydānına girüp ve Şahib-kırān-ı Bahār
tarafından cevāb-ı müsteṭāb virüp niyām-ı kāmıdan zebān hūsāmını ķeküp eyitdi ki iş
ağza gelmiş iken ve düşmenüñ boğazın almış iken hamiyyet pāyını tereddüde
başmak var kuvveti bāzūya getürmişken ve tır-i murādı nişāna yetürmüşken gayret
yayını gāfletle yaşmak himmet-püstlüğünden ve ʿazīmet-i nā-dürüstlüğündendir
Beyt:

ʿĀkil olan fevt-i furşat eylemez

Müttakīler ʿazm-i ruḥşat eylemez

Muķarrerdür ki eski düşmen dost olmak muḥāl ve ʿadūya mühlet ü meydān virmek
bātil ḥayāldür ve zālime rahm ü merḥamet vebāldür ¹⁶³ من اعان ظالم اسلط الله عليه Karayil ki
Bād-ı Mağrib ve şahib-i neberd-i gālībdür Bād-ı Kibleyle muķābele idüp eyitdi ki
Epsem ki sen şalāḥ-ı ʿālemi bilmezsin ve te'emmül ve te'ennī yüzünden nazar
kılmazsın güzāf esüp şavurursun ve kemān tedbiri kolayuna ķeküp ķevirürsin ki bu
kār-zāruñ āḫiri pür-ḥaṭardur ve ol kim ehl-i nazardur şahib-i hāzerdür kim
¹⁶⁴ کم من فئة قليلة غلبت فئة كثيرة باذن الله Bī-iştibāh ʿāķile nükte-i intibāhdur taḥķīķ oldur ki ceng ü
cidālūñ me'ālī ma'lūm degildür ki ne yire irişe ve rüzgār-ı feth u nuşret mehebb-i
gaybdan ne cānibe ese pes mücāmelet ü muşālaḥat u şıḥḥat-ı ḥāl ü selāmete yaķındır
ve muḥālefet ü mücādelet se'āmet ü şe'āmete ķarındır Beyt:

¹⁶³ “Kim ki bir zālime yardım ederse Allah, o zalimi ona musallat eder.”-E

¹⁶⁴ “Nice az bir cemiyet, çok bir cemiyete Allah'ın izniyle galebe çalmışlar.”, K. K. Bakara 249.

Dirahtı vifākuñ kamū bār olur

Hilāf ağacı lāyık-ı nār olur

ki ‘azîzler buyurmışlardır ve’l-ḥaqq dīn ü dünyā kaydını kayırmışlardır ki her kim fuẕüllük sırrını nāḥun-i cesāretle kaşıya şöra püşt-i dest-i ḥayreti dendān-ı dirîğ ile ıştırur

Feryüz ki Bād-ı Şimāl ve marāziyyü’l-ḥiṣāldür ileri gelüp eyitdi ki sözüñ şahīḥi ve kaşduñ şarīḥi oldur ki egerçi kim ¹⁶⁵ انا من الايمان والعجلة من عمل الشيطان dur lākin ¹⁶⁶ لاكن الخير لا يؤخر mücibince cemī‘-i burhān ü delīl ile bu emr-i celīlde ta’cīl maḳbūldür ve düşmen ḥaqqında ihmāl ve ‘adūya imhāl gayr-i maḳbūldür bir memleketde iki şāḥib-kırān kıtālden ve bir bişede iki şīr-i jiyān cidālden ḥālī olmaz Beyt:

Bir kilīm içre yatur on dervīş

İki şeh mülke olur miḥnet-kīş

Ve’l-ḥāşıl şimdi ki ḥarb ü cidāldür ferāğ ü keselden ḥāşıl hemīn fütür u ḥaleldür bünyād-ı hirās bī-esās ve kelām-ı peşimānī lā-misās olur ki ¹⁶⁷ من هاب خاب Mesnevi:

Vilāyet büstān şeh bāḡbāndur

Siyāset nār ve luṭf āb-ı revāndur

Sezā-yı āteş olur ḥār olanlar

İçer āb-ı revān gül-zār olanlar

Bād-ı Maşrık Feryüzdan bu cevābı istima‘ idicek tünd olup eyitdi ki ey Bād-ı Şimāl rāst budur ki her zamānda senüñ soğukluğuñ ‘urza-i rūzgār ve sebeb-i kār-zār olur ‘aceb budur ki sen bir merd-i pür-ḥaşyet ve müstemend-i bī-ḥamiyyetsin aḥşam olmadın şabaḥlara dek ḥufte ve gündüzler vaḳt-i duḥāya dek nüḥüftesin bu böyle iken yine mübārezetden dem urursın iḥvān ortasında muḥālefeti maşlahat görürsin ḥāmūş

¹⁶⁵ “Teennī imandan, acele ise şeytanın işlerindendir.”

¹⁶⁶ “fakat hayır(lı işler), geciktirilmez.”

¹⁶⁷ “Her kim korkarsa, kaybeder”: -E

ol ki bu meydān muḥanneşlerüñ ve bâzū-yı gūy ü çevgān mü'enneşlerüñ degildür
Beyt:

Merd olan meydāna 'azm itmek gerek

Her zamān merdāne rezm itmek gerek

neşir: Feryüz eyitdi Ey Bād-ı Maşrıḳ sen ki iki yüzlü bir münāfıksın ṭabl-ı nifākı kilim
altında çalmak dilersin ve tığ-i ḫulāfı leyl-i muzlim içinde şalmak istersin
¹⁶⁸ لعن الله على كل من له لسانان dü cihān bilmez misin ki süngü çuvalda gizlenmez ve karañu
gicede iz izlenmez atılmış ok girü dönmez ve murg-i fırsat bir budaga iki kez
konmaz kār āḫir olmuş iken te'ḫīrüñ fāyidesi ne ve maşlahat nihāyet bulmuş iken
tedbīrüñ 'āyidesi nedür? Hemīn işüñ mekr ü telbīs ve hile vü tedlīsdür Beyt:

Ne ḫācet söylemek dün gün dürüḡi

Çerāḡ-ı kızbüñ olmaz çün fūrūḡi

neşir: Belī cāhil-i gāfıl ne bile ki? ¹⁶⁹ رب حيلة لصاحبها ve bile çünki ser-ḫabbā vü cin
neslinden ve şeytān aşındansın felā-büd 'urūḳa girüp murāduñ fitneler uyandırmak
ve ḫalāyıkı yakup yandırmakdur ¹⁷⁰ الغتنة تأمة لعن الله من يقظها ve baña ḫuftelik nisbetin ve
nüḫftelik töhmetin idersin istimā' itmedüñ mi ki merd-i dilīr rüz-i rüşende dār ü ḡir
eyler ve ehl-i tezvīr şām-ı zulmetde teşvīr ider Beyt:

Gündüz eyler merd olanlar kār-zār

Ḥīle-ger eyler şeb-i nār içre kār

Bu daḡī ma'ḫūmdur ki ḫufte-i kem-azār zālīm-i bī-dārdan yegdür Na'l-bend şākirdi
gibi bir na'le vü bir mīḥa kaçmaḡı ḳo efsün u demüñ mü'eşşer degildür yeter oku
hem Şehriyār-ı Şitāyla dilüm ve hem Sulṭān-ı Bahār ile elüm olsun dirsın Her
zamānda lāf u güzāfla da'vā meydānına girersin ve cüst ü çābüklük ve rind-i
nazüklükle iki başdan top virirsın yüri kār demüñde ve kendü 'ālemüñde ol ki min-

¹⁶⁸ Allah, iki dilli ve iki yüzlü olanları lanetledi.”: -E

¹⁶⁹ “Nice hileler, sahibine aittir.”: -E

¹⁷⁰ “Fitne uykudadır; onu uyandıranı Allah lanet etsin.”

ba'd bu iki cihāndāruñ mābeynini şemşīr-i maşlahat-güzārdan gayri nesne ayırmaz gāfil oldur ki kendü emrini muhtell ve kārını mühmel koyup gayrīleri kıyırmaz...taḥkīk budur ki ol ḥidmetüñ ki maşlahat-güzārı sen olasın bitmez ve cevāb-ı nā-şavāb ve ḥıṭāb-ı gayr-i müsteṭābla kimesne işitmez Pes murād-ı zāhir ve sözüñ āḥir oldı

Pes Bād-ı Şimāl meymene-i leşkeri ve meysere-i ‘askeri tertīb idüp ol kühsār-ı pür-burūca ‘urūc ve ol felek-i zātü’l-burūca ḥurūca yüz ṭutdılar hemān-dem¹⁷¹ والذين جاهدوا فينا لنهدينهم سبلنا mışdaḳınca ḳalb-i sipāh-ı nuşret-penāh ‘Arşa-i Āb-ı Ḥayāta ve Monlā Alaḥına yöneldi ki her küşesi ‘ilm ehline yaylaḳ ve bihişt-i gerdün-ṭıbāḳdur ve meymene-i leşker-i şāh rāh-ı DuḒlu Babaya revāne oldu ki memerr-i sālīkān-ı cihān ve maḳarr-ı ehl-i seyrāndur ve meysere-i ‘asker Geyiklü Baba tarafına ‘azm eyledi Künbed-i ḥurrem ve mecma‘-i ‘aḳṭāb u evtāddur ve’l-ḥāşıl dilāverler her yañadan kılıc gibi ṭārtıldı ve şaf-der-şaf her taraḑdan oḳ gibi atıldı Ol gerdün gibi ṭāḒı ki Şitā-yi ṭāḒīye me’vā idi Encüm-şıfat kuşatdılar ve her küşe-i bāḒı ve her künc-i rāḒı ki ol bāḒīye melcā idi Temāşāsına bezm ehli gibi cān atdılar.”(42-48.s)

4.3.6.8. Mektup TekniḒi

Mektup, kişisel ve toplumsal işlevleri yönüyle, iletişim vasıtalarının en yaygını ve en eskisidir. İnsanlığın kültürel gelişmesinde de önemli fonksiyonları olan mektuplar “felsefi, psikolojik ve lirik derinliḒi ile sanatın gelişmesine de destek olmuştur.” Mektup tekniḒi ile yazar, roman figürlerini konuşurarak, eserinde farklı açılımlar ve farklı bakış açıları sağlamayı amaçlar.

Metinde geçen mektup örnekleri, diplomatik nitelikte sultan mektuplarıdır. Dolayısıyla muhatabına bir ferman havasıyla hitap edilir. Bu üslupla, karşıdakini korkutma ve caydırma havası verilir. Ferman sahibi ve muhatap arasında bir “iyi-kötü” kıyaslaması vardır; önce muhatabın özellikleri, küçümser bir eda ile sıralanır, ardından da kendi vasıfları, gür bir eda ile haykırılır. Mektubun genelinde hasma karşı bir meydan okuma söz konusudur.

¹⁷¹ “Bizim uğrumuzda mücadele edenlere gelince, elbette biz onlara yollarımızı gösteririz.”, K. K. Ankebūt 69.

“Ey Şehriyār-ı gaddār ve ey ahhār-ı kīne-güzār sen ki sipeh-sālār-ı Şitā vü tātār-ı nā-şitāsın her zamānda erāzil-i bilāddan bir nice etrāk u ekrād-ı bed-nihādı cem‘ idüp işüñ fısk u fesād ve uğyān-ı ‘inād ve ta‘zīb-i ‘ibād ve tarīb-i bilāddur her mülke udüm-i mezmūmuñ haberi ve hücüm-i pür-hümūmuñ eeri ire revna-ı ma‘mūrı ol ıttadan dūr ve şafā-yı meşkūrı ol bu‘adan mehcūr olur Mışra‘:

Büm-veş meş‘ūmsun her būma sen

Ra‘iyyet-i memleketle emānetullahdur her zamānda senüñ zulm ü alālet-encāmuñla gümrāhdur bilmez misin ki ‘āibet-i zulm vaım ve ol meslege sālİK olanlar aşāb-ı caımdür Beyt:

Şu kim zulm u fesādı itdi pīşe

Anuñ la‘netledür zıkrı hemīşe

Rāyet-i şevket ü iktidār dest-i tecebbūr ü istikbārı olmaz kerr ü ferr-i salanat ve iftiarla istizhār-ı keşret-i a‘vān-ı enşārıla şüret bulmaz aıatde sen ‘adüvvü’d-din ve zerdüşt-āyıñsin ki müslümānları āteş-perest ve livā-yı dīn-i İslamı şikest itdüñ...Beyt:

Dem olur āteş-āyın dūd-ı mazlūm

Eridür nice āhen-cāmı ün mūm

Ben ki Sulān-ı Bahār ve şāib-ırān-ı kāmkarum ¹⁷² السلطان الله فى الارض

mışdāınca rüz u şeb şuğlum ‘adl u dād ve ta‘mīr-i bilād ve aşāb-ı fesād ve ‘azm-i cihād ve ıāz-ı erbāb-ı rikatdur baş-ı envā‘-ı mevāid-i mevfūrumla bası-ı zemīni ma‘mūr iderüm ve neşr-i eşnāf-ı fevāyid-i meşkūrumla er-ı berīni pür-nūr eylerüm uffāt u ‘urrā-ı kāyināt her zamānda ıl‘at-i fāiremle āce-i nām-dār olur ve mesākin-i emākin-i şeş-cihāt her anda ni‘met-i zāirem ile ‘ayyaş u kām-kār olur netāyic āb u āk u ab‘-ı ābūk ü ālākumuñ eerleridür ve’lhāşıl ser-cümle şanāyic-i bedāyic ki vedāyic-i abāyic görünür Bi-izni’llahi te‘ālā zır ü bālā tevābic-i fermān-berdārım ve zāde-i şun‘ı felek-āşārımdur mazhar-ı ibda‘ ve maşdar-ı itirā‘um şāib-i keşf ü kerāmāt ve ma‘den-i ārı-ı‘ādātım seng-i Bedeşāna reng ü arāvet ve lu‘āb-ı zenbüre şifā vü alāvet benüm terbiyetümlüdür ab‘-ı cismanı bu ānede bīgāne ve

¹⁷² “Sultan, Allah’ın yeryüzündeki temsilcisi; halifesi.”

‘ākl-ı heyūlānī bu kāşānede dīvānedür ki bir şāhda hār u şemerüñ istimdādı āb u hevā-yı cān-perverümle nice olur ve bir cevherde hāl ü hamruñ isti‘dādı neşv ü nemā-yı şafā-güsterümle ne resme şüret bulur ki? ¹⁷³ *فإن له الأمر والخلق فتبارك الله أحسن الخالقين* çün sır-ı ¹⁷⁴ *إن الله به الأرض بعد موتها* bendedür pes envār-ı ¹⁷⁵ *فانظروا إلى آثار رحمة الله* çehremde tábendedür lā-cerem bisāt-ı küh u hāmūnda ve basīt-i ‘arz-ı buķālemūnda her kisvet-i naẓīf ve her hil‘at-i şerīf ki tırāz-ı şıbgatu’llāhla muṭarraz olur anuñ mecmū‘a-i evrākı ve sefine-i eṭbākı ser-cümle benüm şan‘at-ı dest-bürdümle müşerrez olur Beyt:

Cihān ser-sebzdür āşārum ile

Zemīn pür-necmdür ezhārum ile

Terbiyemle müy-i Sünbül gāliye-sādur ve tasfiyemle rüy-i Gül meh-āsādur el-kışşa āşāruma ‘add u eṭvāruma ḥadd yokdur uş aḥkām-ı kazā cereyānumı ‘ālemīne icrā için ve a‘lām-ı zafer leme‘ānumı menşüb-ı künbed-i ḥaḍrā itmek için leşker-i nuşret-penāhumla üzeriñe yürüdüm ve ālāt-ı ḥarb ve esbāb-ı ḍarbla şahrālar yüzün bürüdüm Mısrā‘:

Eger merdiseñ ḥāzır ol vaḳtiñe

¹⁷⁶ *اليوم تجزون ما كنتم تعملون* Beyt:

Şeyāṭīn-i ‘adüvv üstine her-bār

Rücüm-endāzdur ḥaylüm melek-vār

ve ol İrād itdigüñ fitne vü fesād nīrānını ve bünyād kıldıguñ zulm ü ‘inād bünyānını ‘ināyet-i Rabbānī ve te’yīdāt-ı āsumānī karīn olup āb-ı ma‘delet inşāf-me’ābumla bir demde munṭafī vü nā-yāb idem ve tāb-ı mekremet-i maḥmidet-nişābumla evvel ḳademde ḥarāb u yebāb eyleyem min-ba‘d bir sā‘at ḳarār ve bir an ıstıbār yokdur mellāh-ı ‘azm ki siyāh-ı ḥurremdür lenger-i şabrı deryā-yı taḥammülden çeküp sefine-i iḳdām u sa‘y içine almışdur ve bādbān-ı ‘azīmeti bāl-i himmet gibi açup ḡayret keştisin şavb-ı ṭaraf-ı maḳşūd üzre şalmışdur İnşā’allahu’r-Raḥmān şurṭa-i

¹⁷³ “Bak ne şanlı o Allah, yatanların en güzeli”, K. K. Mu‘minûn 14.

¹⁷⁴ “Arzı –ölmüşken- diriltmesinde”, K. K. Bakara 164.

¹⁷⁵ “Allah’ın rahmetinin belirtilerine bir bak.”, K.K. Rûm 50.

¹⁷⁶ “Bugün o yaptığınız amellerin cezası verilecektir.”, K. K. Cāsiye 28.

tevfiḳ hem ‘inān u refiḳdür ve bedreḳa-i ‘ināyet reh-nümā-yı ʔariḳdür ki ʔaḥiḥu’l-‘azīmet sā‘idü’t-tevfiḳdür talī‘a-i leʔkerüm Sa‘d-ı Ekber gibi pīrüz-rüz ve ʔaḥīfe-i tīg u ḥaṇçerüm ʔems-i ḥāver gibi ‘ālem-süzdur ve her zamānda ḥarb u ʔarbumuñ ʔadmeti ʔadāsından ʔa‘r-ı deryāda nehengüñ zehresi āba dönmiṣdür ve her mekānda ‘azm ü rezmimüñ ḥaṣmeti nidāsından ʔaḥn-ı ʔaḥrāda pelengüñ pençesi ʔana yunmiṣdur heman ol yegrekdür ki ğurūr u istikbārı dimāġuñdan ilḳā ve pend-i sūd-mendi ğuṣ-ı cān u dille ıṣġā eyleyüp ser-ā-ser memleketi baña teslīm idesin...veyāḥud bir ʔadem evvelden iḳlīm iḳlīm baṣuñ alup gidesin...ve illā ʔoñra nādan olup ğurūr itmenüñ fāyidesi yoḳdur.”(23-26.s)

4.3.6.9. İç Çözümleme Tekniġi

İç çözümleme, roman anlatıcısının araya girerek, kahramanın, duygu ve düşüncelerini okuyucuya aktarması demektir. Bu teknik, “anlatma” tarzının hakim olduġu çağların anlatım tarzıdır.¹⁷⁷ Anlatma yönteminde, “hakim bakış açısı” ile yazar-anlatıcı, tanrısal bir eda ile olaylara ve figürlere tamamen hakim olduğundan, doğal olarak, kahramanlarının içinden geçenleri de okuyabilmekte ve okuyucuyla kahraman arasına girerek, onun duygu ve düşüncelerini okuyucuya aktarmaktadır.

Kıṣ ʔehriyārı, postacısı Bād-ı Maṣrık’la, Bahar Sultanı’na tehtit dolu bir mektup gönderir. Mektup, Sultan’ın huzurunda okununca Bahar Sutanı’nı bir korku salar; ancak bunu dışarıya belli etmez;

“Vaḳtā kim ʔehriyār-ı ʔitānuñ nāme-i dil-ġirinüñ mefhūmı ser-ā-ser ma‘lum oldı ve Sulṫān-ı Bahār leʔkerinüñ dil ü cānı ser-tā-ser ru‘b u hirāsla ṫoldı ve Sulṫān-ı Bahār egerçi kim ¹⁷⁸ ماوجس في نفسه خيفة minvālince ol serdāne kelimāt ve merdāne tefrī‘ātdan ḥavf eyledi lākin yine ḥamiyyet-i sulṫānī ve ġayret-i ʔaḥib-ḳırānī muḳtezāsınca baṣ ḳaldırup böyle söyledi...”(87.s)

¹⁷⁷ Mehmet Tekin: Roman Sanatı ve Roman Unsurları, Selçuk Ü., Eğitim Fak. Yay., Konya 1989, s. 81.

¹⁷⁸ Cüssesi olan, nefse korku verir.

5. FİGÜRATİF ÖGELER

5.1. İnsan

5.1.1. Tipler ve Kişilikler

5.1.1.1. Tahayyüli/Tasavvuri Tipler

5.1.1.1.1. Gazi

İslam dini, eskiden beri Türklerde var olan *cihan hakimiyeti* ülküsünü, İslamdaki *cihat* ülküsüyle taçlandırarak ortaya yeni bir sentez koymuştur. Dolayısıyla eski Türk destanlarında var olan *alp tipi*, dinden kaynaklanan bir kutsiyetle *gazi tipine* dönüşmüştür. Her iki tipte de dünyayı fethetme gayesi hakimdir.¹⁷⁹

Metinde adları geçen Duğlu Baba ve Geyikli Baba, mutasavvıf kişilikleri yanında savaşlarda göstermiş oldukları üstün gayretleri yönüyle, aynı zamanda da “Gazi” tipine örnek oluşturlar. (örnek için bkz. “Duğlu Baba” ve “Geyikli Baba”)

5.1.1.1.2. Veli

Hayatı boyunca evlenmeden, tek gayesi, öncelikle İslam dinini en mükemmel şekilde yaşamak ve ardından da yaşatmak olan seyyah-derviş tipinin Türk-İslam medeniyetinin yayılıp yerleşmesinde ayrı bir yeri vardır. Bir yerin fethedilmesinde, gazilerin, sürekli önde gözükmelerine rağmen, bu fethin gerçekleşmesinde, en az onlar kadar mühim rol oynayan bu isimsiz kahramanların görevi, orduya lojistik destek sağlamaktır. Savaşan orduyla ilişkili görünmemekle birlikte, sürekli ordunun önünde gider; gözcülük ve rehberlik yaparlar, teşkilatlı bir şekilde yöre halkının çeşitli ihtiyaçlarını karşılarlar. Savaş sonrasında da bu yörelerin imarında aktif olarak çalışıp buraların yurt olmasını temin ederler. Bu konuda Mehmet Kaplan, şunları aktarmaktadır: “Ülkelerin fethinde, gaziler ön planda görünürler; fakat orduların ve geniş halk kitlelerinin manevi gücünü, hayat felsefesini, veliler tesis ederlerdi...Tarikatler, padişahlık ve sultanlık gibi, kendilerine has adap ve geleneği olan müesseselerdir. Onlar, maddi medeniyetin gelişmesinde de rol oynamışlardır. Onlar, Anadolu ve Rumeli’de fethedilen yerlerde toplanan dervişlerle beraber toprağı işleyerek tekkeler ve köyler kurmuşlar; oraları, mamur hale getirmişlerdir. Onlar, aynı zamanda, bu boş yerlerin bekçisi ve yardımcısı gibi vazife görmüşler,

¹⁷⁹ Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar-3, Tip Tahlilleri, Dergah, Ankara, Eylül 1991, s. 112.

*ticaret kervanlarının emniyetini tesis etmişlerdir. Devlet, onları bugibi hizmetleri mukabilinde örf-i tekaliften muaf tutmuş ve kendilerine dağ başında ancak bir harabenin mülkiyetini bahşetmiştir.*¹⁸⁰

Eserde *Veli* tipine, yaşam felsefesi ve yaptıklarından hareketle, örnek olabilecek örnekler Duğlu Baba, Geyiklü Baba, Ebü'lVefa, Baba İlyas, Muhammedü'l Fenari, Mevlana.

5.1.1.1.3. Aşık

Divan şairi, daima aşıktır. Sevgilinin her türlü eza ve cafasına karşın o, sevgisinden hiçbir şey kaybetmez; bilakis sevgisi daha da körüklenir. Çoğu zaman sevgilisi, mücerrettir; o, aşkın kendisini sever. Bütün maddi şeylerden uzaktır; karşılıksız sever. Asla sevgiliye kavuşamaz ama halinden de şikayetçi değildir. Onun gıdası, elemdir; aşk derdinden kurtulmayı istemez. Sevgisi uğruna, daima ağyar(rakib)la uğraşmak zorundadır. Sevgilisi ve rakiplerinin yaptıkları zulümler karşısında, çaresizce, sadece ağlayıp yakasını yırtar. Bazen bülbül olup, başına gelen bela ve eziyetleri şakır. Çoğu zaman sevgilinin bir yan bakışı, bir sözü aşık için yeterlidir; bununla sarhoş olur.

Tasavvufta aşk ise masivadan uzak Allah aşkıdır; yani mecazi değil hakikidir. Hakiki aşk ise Allah'ı sevmekle olur. Ancak hakiki aşka ulaşanlar, Allah'ın yarattıklarını da sever. Yani yaratandan ötürü, yaratılanı da sever. Buradaki sevgi, güzel değil; güzelliştir. Zira hakiki aşka giden yol, mecazi aşktan geçer. Dikkat edilmesi gereken, mecazi aşka takılıp kalmamaktır. Eserde, güzel va fasih sözleriyle etrafı mest eden söz üstatları, bülbül ve tuti kuşlarına benzetilmiştir;

“Ol dil-keş nevālar ki bülbülān-ı gülüstān-ı feşāhat şıdk u şafā hengāmında anuñla ser-āğāz eylerler ve ol hoş-āvāzlar ki tūtiyān-ı şekeristān-ı melāhat mihr ü vefā eyyāmında andan pür-süz ü sāz olurlar.”(1.s)

Akıl erbabı kişiler, Mecnun'un Leyla'dan vazgeçmesi için uzun uzun nasihat ederler ancak Mecnun, bu nasihatleri ve akıl dolu sözleri dinleyecek ve ders alacak durumda değildir. Anadan doğma kör bir insana, cevherden sürmenin bir şey ifade etmemesi gibi Mecnun'a da nasihat kar etmez. Çünkü Mecnun da doğuştan aşıktır;

¹⁸⁰ age, s. 121.

“Pend-i hikmet eylemez Mecnûna kâr ey ‘aql eri

Nâfi; olmaz kûr-ı mâder-zâda kuvl-i cevheri”(77.s)

5.1.1.1.4. Sevgili

Divan edebiyatında aşkla ilgili söylenmiş sözlerin yegane kahramanı ve müsebbibidir. Bütün olaylar onun etrafında cereyan eder. Karşısında ise ölümüne onu seven aşık ve aşığı kıskandırıp ona eziyet vermek için kullandığı rakib vardır. Aşığa karşı, son derece duyarsız ve zalimcedir. En büyük zevki, aşığı bu ilgisizliği ve nazıyla kahretmektir. Kimi zaman rakiblerle bir olup, aşığa tuzaklar kurar. Bazen acıyarak, yan bakışla baktığı da olur. Ancak bu bakış, aşığı iyice mahveder. Nazlıdır, hilekardır; aşüftedir, hafif meşreptir, çıkarcıdır. Aşıkla oynamayı ve onu aldatmayı sever. Meclisi şenlendirir. O konuştuğu zaman herkes susar ona kulak verir.

Tasavvufta sevgili, Allah’tır. Allah yolunda ve O’na kavuşma adına salık, masivayı ve mecaziyi terk ettikten sonra gerçek aşka; yani ilahi aşka kavuşur.

Eserde, bilinen anlamda bir aşk hikayesi yoktur; şair söz meclisinde, tatlı dilli söz üstatlarını “yâr, hûr-ı ‘adn, Melekler, peri” ismiyle sıfatlandırmıştır.

“Çünkü ol yâr-ı sühandân-ı şîrîn-beyân işbu resme şeker-güftâr ve bu rengin-eş‘ârla kelâmuñ sevkin ve aşhâb-ı bezmüñ şevkin arturdu”(6.s)

“Melek-manzarlar ve perî-peykerler ve hûr u gilmân gibi dilberler ve mihr u mehleyin semen-berler her nefes müşâhabetüme cânlar virürler ve pāk-bāz-ı ‘āşıklar ve kebûter-pervāz pākize dil-i şādıklar hevāyla çerh-vār mu‘allaqlar urup pāyimde ser-endāzlıklar idüp mu‘āşeretüme hānumānlar virürler.”(93.s)

5.1.1.1.5. Rakib

Divan edebiyatında rakib, aşık-sevgili-rakib üçlüsünün olmazsa olmazlarındandır. Hikayedeki asıl ve tek görevi, aşıkla sevgili arasına girip aşığın sevgiliye kavuşmasını engellemektir. Sürekli aşıkla yarışır ve ona ortak olmaya çalışır. Somut olarak, *rakibin olmadığı eserlerde sanatçı, bu görevi bir takım tabii engellere veya masal yaratıklarına gördürür.*¹⁸¹ Aşığın nazarında kötü olan her şey,

¹⁸¹ Orhan Kemal Tavukçu, Ahmed Rıdvân-Hüsrev ü Şîrin(inceleme-metin)D.T, A.Ü. Erzurum 2000, s. 190.

rakip grubuna girer. Aşığa, sevgili kadar eziyet eder. Ayrıca sevgilinin eziyeti, hoş gider ama rakibin eziyet sevimsiz ve bedir.

Münazara-i Sultan-ı Bahar Ba-Şehriyar-ı Şita mesnevisinde rakib grubuna sokabileceğimiz şeytan ve cin var; Kızılçayel ile Feryuz arasındaki münakaşada kuzey rüzgarı olan Feryuz, doğu rüzgarı olan Kızılçayel'i fitne çıkarıp ara bozuculukla suçlamaktadır;

“Feryüz eyitdi Ey Bād-ı Maşrık sen ki iki yüzlü bir münâfıksın Tâbl-ı nifâkı kilim altında çalmağ dilersin ve tığ-i hılâfı leyl-i muzlim içinde şalmağ istersin...”

“Belî cāhil-i gāfil ne bile ki ¹⁸²ربحيلة لصاحبها ve bile çünkü ser-ḥabbā vü cin neslinden ve şeytān aşıldansın. Felā-büd ʿurūka girüp murāduñ fitneler uyandırmak ve ḥalāyıķı yakup yandırmakdur.”(44.s)

Kış Şehriyarı, Uludağ'ı istila ettikten sonra bütün alemleri dert ve kasavet basar; herkes Kış'ın kölesi ve hizmetkârı olup, ona hizmet ederler. Şairin hasmı olan rakib, ortaya çıkarak hasmâne sözlerle aşığı ağlatır:

Rakīb-i serd-şüret sözlerinden

Gözüm yaşı döküp mercāna döndi(102.s)

5.1.1.1.6. Rind

Divan şiirinde rind mazmunu, dünya işlerini hoş gören kişidir; dünyaya ait olan acı-tatlı, iyi kötü, üzüntü-neşe gibi kavramlar, rind olan için aynı anlam ifade eder. Çünkü onun nazarında, dünyanın bir pul kadar bile değeri yoktur. Divan şairleri kendilerini rind olarak göstermeye çalışırlar.

Metinde rind kavramı, isim olarak geçmese de anlayış olarak Lami'î'nin, rind bir eda takındığı, özellikle eserin eğlenceli bölümlerinde görülmektedir;

“Yi yidür mālūñ saña mār olmadın

Perveriş vir cāna bīmār olmadın”(63.s)

Divan şairleri bir yandan kendilerini rindlikle bağdaştırırken diğer yandan da şekilci, hırslı, Cennet sevdalı; menfaatçi olarak gördükleri “zahid”i rakib olarak tasavvur ederler.

¹⁸² “Nice hileler, sahibine aittir.”: -E

5.1.1.1.7. Ahi

Ahilik, XIII. ile XX. yüzyıllar arası Anadolu'daki esnaf ve sanatkarlar birliğine verilen addır. Ahi, Arapça bir kelime olup, sözlük anlamı, “kardeş” demektir. Terim olarak ahi, “belli devrede esnaf ve sanatkarlar birliğini ifade eder”. Ahilik bir gönüllü halk teşkilatıdır; XIII-XX. yüzyıllar arası Anadolu şehir, kasaba ve köylerindeki esnaf ve sanatkarlar kuruluşlarının eleman yetiştirme, işleyiş ve kontrollerini düzenleyen bir kurumdur. Bu kurumun temeli, Araplar arasında gelişmiş olan “fütüvvet”¹⁸³ örgütüne dayanır. Ancak Anadolu'da gelişip biçimlenen hali Türkler'e özgüdür.¹⁸⁴ Bu teşkilat Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi diğer Anadolu beyliklerinin genelinde de sosyal yaşantının düzenlenmesinde büyük rol oynamıştır. XIII. yüzyıldan itibaren Türk gençlerini boş kalmaktan ve türlü kötülüklerden kurtararak onları, özellikle askeri kademelerde, devletin hizmetine sunmuşlardır.

Ahiler, gözünü budaktan sakınmayan kişilikleriyle gazileri andırırlar ancak bunların gayesi, savaş değil barıştır. Büyük Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra esnaf tabakasına mensup olan bu kişiler, kendi aralarında “Ahi” teşkilatını kurmuşlar ve yöre halkını iç ve dış düşmanlardan korumuşlar; yerleşim yerlerinin imarında fiili olarak bulunmuşlardır. Bu kişilerin en büyük özelliği çalışan insanlar olmasıdır; akşama kadar kendi işlerinde çalışıp, kazandıklarını şeyhlerine teslim ederler. Beraber yer, içer, ibadet eder; beraber yaşarlar. İyi birer Müslüman olmakla beraber, veliler gibi dünyadan el etek çekerek, sadece ibadet eden kişiler değillerdir; aynı zamanda yeme, ime ve eğlenmeyi de severler. Hayat felsefeleri sürekli çalışmaya, yardımlaşmaya ve dostluğa dayanır.¹⁸⁵

Metinde adı geçen Duğlu Baba ve Geyikli Baba, Orhan gazi zamanında yaşamış kişiler olup, Bursa'nın fethi zamanında çeşitli yararlılıklar göstermiş, Ahi mensubu, veli zatlardır.

Bunlardan Duğlu Baba, savaşlarda, askerlere “duğ” yani ayran dağıtmasıyla bu adı almıştır. Geyikli Baba'nın kerameti ise, hayvan dostu bir kişi olmasından ve geyiklerini, birer at gibi kullanmasından gelmektedir. Geyikli Baba, Türkmen boyları

¹⁸³ fütüvvet: soy temizliği; mertlik, yiğitlik, gençlik, delikanlılık; cömertlik, eliaçıklık; eski esnaf teşkilatı.

¹⁸⁴ Neşet Çağatay; Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, s. 1.

¹⁸⁵ Mehmet Kaplan; Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar-3 Tip Tahlilleri, Dergah Yay., İstanbul 1991(II.b), s. 132.

arasında dolaşarak onları, “İ’lâ-yı kelimetullah”¹⁸⁶ için gazaya ve cihada çağırır. Adını da geyiklerden almıştır.

5.1.1.1.8. Hoca, Hâce

Konuşurken “hoca”; edebiyatta “hâce” olarak kullanılan bu kelimenin çeşitli anlamları vardır: zengin adam, itibarlı ve efendi, müderris ve mederese mensubu, mektep muallimi, (iltifat etmek için) üstat, üfürükçü, vaiz ve sufi, sahip ve malik; İstanbul bedesteninin büyük sermaye sahiplerine denilen “hacegi”, Divan-ı Hümayun katibi, Nakşibendi şeyhlerinin büyükleri.

5.1.1.1.9. A’đâ

Arapça “adüvv” kelimesinin çoğulu olup, düşman anlamına gelir. İslami terminolojide Allah’ın düşmanlarına da “a’daullah” denir.

5.1.1.1.10. Mutrib ve Mugannî

Mutrib, çalgı çalan, çalgıcı, şarkı okuyan, şarkıcı. Mugannî de şarkı söyleyen anlamındadır. (daha geniş bilgi için bkz. Sakiname.)
“Mugannî-yi devrân ve mutrib-i zamân”(59)

5.1.1.1.11. Mecnûn

Leyla ile Mecnun Mesnevisi’nin erkek kahramanı. Asıl adı Kays olan bu kişinin gerçekte yaşayıp yaşamadığı bilinmemektedir. Mecnun, Arap şairi Kays b. Mülevvaha’l-Amiri’nin lakabı olduğu ve bu hikaye de onun şiirlerinin yorumundan doğduğu rivayet edilmektedir. Aynı zamanda adı geçen şairin, Emevi ailesinden olup, amcasının kızını seven bir genç olduğu nakledilmektedir. Yine aynı kaynaklar, Leyla’nın gerçek adının, Leyla binti Mehdi b. Sa’idi’l-Amiri olduğunu söylemektedirler.¹⁸⁷

Hikaye, ortaya çıktığı günden beri, bütün İslam coğrafyasında çok sevilmiş ve bir çok sanatçı tarafından, eserlerine konu e dilmiştir. Ancak 13.yy’a gelinceye kadar

¹⁸⁶ İslam dininin tevhid akidesini, şanına layık şekilde yüceltip, yayma.

¹⁸⁷ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 314.

Dursun Ali Tökel: Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar - Şahıslar Mitolojisi, Akçağ, Ankara 2000, s. 441-442.

parçalar halinde, çeşitli eserlerde, yer aldıktan sonra Genceli Nizami’de, bir bütün olarak, gerçek kimliğine kavuşur. Dolayısıyla ilk Leyla ve Mecnun mesnevisi, bu şaire aittir. Nizami’den sonra İran ve Türk edebiyatlarında bir çok şair tarafından defalarca kaleme alınan bu tasavvufi ve alegorik aşk hikayesi, İslam edebiyatlarının her döneminde değişmez mesnevi konusu olmuştur.¹⁸⁸

Eser, sadece aruzla yazılan şiirlerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda, halk masalları arasında da değişmez yerini almıştır.

Yukarıda da bahsi geçtiği üzere Türk edebiyatında da bir çok şair tarafından konu edilen Leyla ve Mecnun hikayesini, Anadolu sahasında, ilk defa Edirneli Şahidî ele almıştır.¹⁸⁹ Ancak hemen hepsi, Nizami’nin eserini tercüme niteliğinden öteye gitmez. Öte yandan Ali Şir Nevai ve Fuzuli, hikayeye, kendi üsluplarını ve sanat güçlerini yansıtarak yeni bir ruh kazandırmışlardır. Nevai’nin saf, temiz ve lirik bir eda ile bedbaht bir aşkı anlatmasına karşın Fuzuli’de, yoğun bir tasavvufi anlayışla, sonuçta vahdet-i vücuda giden doyumsuz bir aşkı, coşkulu bir şekilde yansıtmıştır.¹⁹⁰

Kays, daha küçük yaşlardan itibaren Leyla’ya aşık olur. Ancak iki aşık bir türlü birbirlerine kavuşamazlar. Kays, bu aşk derdiyle divane olup, düzlere düşer ve Mecnun adını alır. Bu duruma çok üzülen babası, onu Ka’be’ye götürür; nasihatlerde bulunur. Fakat bu nasihatlerin hiçbir faydası olmaz. Bilakis Mecnun’un hastalığı daha da ilerler. Çünkü O, aşk derdine düşmüştür ve bundan kurtulmak istemez. Zaten Ka’be’de de Allah’tan, aşk derdinin daha da artmasını ister.

Metinde, babası ve diğer aile ileri gelenleri tarafından yapılan nasihatlerin Mecnun’a kar etmediği telmihi yapılmaktadır:

“Pend-i hikmet eylemez Mecnûna kâr ey ‘aķıl eri

Nâfi‘ olmaz kūr-ı mäder-zâda kuĥl-i cevheri”(71.s)

¹⁸⁸ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 315.

¹⁸⁹ Ahmet Atilla Şentürk: XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2002, s. 99.

¹⁹⁰ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 315.

5.1.2. KİŞİLİKLER

5.1.2.1. Dini Kişilikler

5.1.2.1.1. Hz. Adem

Dünyada ilk yaratılan insan. İlk peygamber. Ebü'l-beşer; yani insanlığın babası.¹⁹¹ Adem kelimesi İbranice, toprak anlamına gelen “edim”den geldiği rivayet edilir.¹⁹² Rivayetlere ve mukaddes kitapların beyanlarına göre Allah Adem’i topraktan, eşi Havva’yı da Adem’in kürek kemiğinden yarattı. Melekler gibi hayat geçirmelerini, ibadet etmelerini; bunun yanında yasak edilen meyveden yememelerini ferman buyurdu. Aynı zamanda meleklerle de Adem’e secde etmelerini emretti. Ancak meleklerin hocası olan Azâzil; yani Şeytan, Adem’in topraktan kendisinin ise ateşten yaratıldığını ve ateşin, topraktan daha üstün olduğunu öne sürerek secde etmedi ve asi oldu. Bunun sonucu olarak da cennetten kovuldu.¹⁹³

Yaratılış silsilesinde Adem, yer ve gök yaratıldıktan sonra yaratılmıştır. Diğer peygamberlerde olduğu gibi Adem hakkında da Kur’an ve Tevrat’ta kayıtlar bulunmaktadır. Bunun dışında Adem kelimesi etrafında, birbirini tutmayan, kimi garip ve olağanüstü rivayetler, asırlar boyunca pek çok milletin mitleriyle iç içe girmiştir. Bunun sonucu olarak da Adem’in yaratılışıyla ilgili rivayetler evrensel bir hal almıştır. Konuyla ilgili yaratılış rivayetleri Mısır, Asur, Eski Pers, Yunan, Hint, İskandinav hatta Polinezya ve Afrika’nın yerli kabilelerinde Zulu inanışlarında da bulunmaktadır.¹⁹⁴

Metinde, Adem’in yasak meyveyi yedikten sonra Allah tarafından ceza olarak yeryüzüne gönderilmesine telmihte bulunarak Bahar Sultanı’nın yurdundan ayrılıp diyar diyar dolaşmasında kullanılmıştır. Zira Bahar Sultanı da, memleketten Kış Şehriyarı’nı çıkardıktan sonra gaflete düşüp zevk ve eğlenceye dalmıştır.

¹⁹¹ Ferit Develioğlu: Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, “Adem” maddesi, Aydın Kitabevi Yay., Ankara 1996, s.9.

¹⁹² Metin Akkuş: Divan Şiirinde İnsan-1 Dinî Kişilikler, “Adem” maddesi, A.Ü Fen-Edebiyat Fak. Yay., Erzurum 2000, s.3.

¹⁹³ Ahmet Talat Onay: Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, “Adem” maddesi, Haz. Cemal Kurnaz, Akçağ, Ankara 2000, s. 67.

¹⁹⁴ Daha geniş bilgi için bkz. Dursun Ali Tökel, Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar Şahıslar Mitolojisi, Akçağ, Ankara 2000, s. 273-290.

5.1.2.1.2. Hz. Yusuf

İsrailoğulları peygamberlerinden olup Yakup peygamberin oğludur. Hayatı ve kıssası Kur'an'da, en uzun anlatılan kişidir. Yusuf kıssası Kur'an-ı Kerim'de, "Ahsenü'l-Kassas" olarak nitelendirilen en güzel kıssadır.¹⁹⁵

Divan şiirinde adı en çok geçen peygamberlerdendir. Emsalsiz güzelliği, ay ile güneşin ona secde etmesi, kuyuya atılması, ağırlığınca altın karşılı köle olarak satılması, Züleyha ile olan maceraları, zindana atılması, güzel rüya tabir etmesi, babası Yakup peygamberden ayrı oluşu, köle olduğu halde Mısır'a sultan olması gibi özelliklerinden dolayı Divan şiirinde, pek çok şiirin konusu olmuştur. Bu kıssadan hareketle, doğu edebiyatlarında, "Yusuf ile Zeliha(veya Züleyha)" mesnevileri doğmuştur.

Yusuf peygamber, "Māh-ı Ken'ān" olarak nitelendirilir. Lakabı, "Sinān"dır.¹⁹⁶

Güneş Yüsufleyin mizāna(terazi burcu) geçdi (66);

5.1.2.1.3. Zeliha

Züleyha olarak da geçen, Yusuf ile Zeliha mesnevisinin kadın kahramanı. Hz. Yusuf'un köle olarak Mısır'a getirilmesiyle başlayan olayların kadın kahramanı. Kendisi de bir melike olan Zeliha, Mısır azizinin eşidir ve Yusuf'u görür görmez ona vurulur. Zaten Yusuf, Mısır'a getirilmeden, onu rüyasında görmüş ve aşık olmuştur. Hz. Yusuf'un, aşkına karşılık vermemesi üzerine onu zindana attırır. Daha sonra onunla evlenir.

Edebiyatta Yusuf, Mısır, rüya, gömlek vs. kelimelerle tenasüplü olarak kullanılır:

Zeliḥā-yı zamān genc-i zer açdı (66)

5.1.2.1.4. Hz. Yakup

İbrahim peygamberin torunu ve İshak peygamberin oğludur. On iki oğlu vardır. Babası İshak'ın vefatından sonra Ken'an ilinde kalmış ve Allah tarafından peygamberlik verilmiştir.

¹⁹⁵ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 526.

¹⁹⁶ age, s. 526.

Hız. Yakup'un lakabı, İsrâîl'dir. Onun soyundan gelenler, "Benîİsrâîl (İsrailoğulları) diye adlandırılmıştır. Hız. Muhammet'e kadar gelen bütün peygamberler, Hız. Yakup'un soyundandır. Kur'an'da, onunla ilgili olarak on beş kadar ayet vardır. Mezarı, Hız. İbrahim'in yanındadır.

Edebiyatta, daima Yusuf ile ilgili olarak anılır. Gözlerinin görmez oluşu, külbe-i ahzan'ı,¹⁹⁷ gözlerinin açılışı hep telmih konusu olmuştur. Yakup peygamberin bu çilekeş halinden dolayı aşık, kendini Yakup'la karşılaştırır.

Eserde, pehlivanlığı ile anılmaktadır.

"...ki sihâm-ı pür-şerer-i nevâzil-i kazâ vü kader gibi Yağup pehlevân-ı sipihre ve dilîrân mâh u mihre göz açdırmazdı."(88.s)

5.1.2.1.5. Hız. Mûsâ

İsrailoğulları peygamberlerinden ve bugünkü Musevilğin kurucusudur. Kur'an'da da adı geçen ve İslam inancına göre dört büyük kitaptan biri olan Tevrat, Hız. Musa'ya indirilmiştir.

Musa Peygamber'i pek çok mucizesi olmasına karşın, edebiyatta en çok Allah ile konuşması, Firavun'un sarayında ejderha(yılan) olup, diğer yılanları yutan asası, yed-i beyza ve ümmetiyle Kızıldeniz'i geçmeye çalışırken ardından gelen Firavun ve onun ordusunu Kızıldeniz'de boğması gibi mucizeleriyle telmihte bulunulmuştur.

Metinde, bahar mevsiminde, Bursa ve çevresinde yetişen çiçeklerin, "nâr-ı Mûsâ" gibi sanki birer ateş parçası oluşları anlatılırken; bir de Nesim'in, mucizevi oluşu vurgulanırken "yed-i beyzâ" mucizeleri, benzetme unsuru olarak kullanılmıştır;

"...söz Burûsa'nuñ bihişt-âsâ yaylaklarına ve kılâl-i tılâl felek-nitâklarına ve mâ'ü'l-hayât gibi  uy n u enhârına ve Hızr-şifat çemenlerine ve nâr-ı Mûsâ gibi münevver ezhârına ve şemâyim-i nesâyim-i cân-perverine ve şafâ-yı hevâ-yı riyâh-ı râhat-güsterine irdi."(3.s)

¹⁹⁷ Sıkıntılar kulübesi, hüzünler evi. Oğlu Yusuf'un hasretiyle ağılaya ağılaya gözlerini kaybettiğı kulübesi. Önceleri şehir içinde oturduğı halde, halk onun çok ağlamasından rahatsız olunca Yakup da kendisine insanlardan uzak bir kulübe yaptırıp orada ağlamaya devam eder ve gözlerini bu küçük kulübede kaybeder.

“Nesīm-i seher ki ‘İsī-dem ve Hızır-ka-dem idi *Kānūn-i Şifāda* Mūsā-şifat şöyle yed-i beyzālar gösterdi kim eger mäh-ı müberrişā ve mihr-i pür-yerekāna nazar kılsa şahīḥ ü sālīm olurdu.”(63.s)

5.1.2.1.6. Hz. Ali

Hz. Peygamber’in amcasının oğlu, damadı ve dördüncü halifesi olan Müslümanlar arasında ilim, fazilet, mürüvvet ve fütüvveti ile şöhret bulmuştur. “Allah’ın arslanı, şīr-i Yezdân, Esadullah ve şīr-i Hudâ; Hayder, Hayder-i Kerrâr; Sâkī-i Kevser(Cennet’te, Kevser suyunu , müminlere dağıtacak olan); Şâh-ı Velâyet, Dürr-i Necef, Pâdişâh-ı Necef, Necâtî, Sâhib-i Necef; Ebü Tûrâb, İmâm-ı Evliyâ; Emîr-ü’l-Mü’minîn, Murtezâ” gibi sıfatlarla anılır. Hz. Muhammed tarafından, kendisine “Düldül” adında bir katır hediye edilmiştir. “Zülfikar” adında, iki çatalı kılıcı ünlüdür. Müslümanlar arasında, yenilmezliği ile nam salmıştır. Bu doğrultuda, halk arasında pek çok Ali menkabeleri mevcuttur. Edebiyatta kahramanlığı, Zülfikar’ı, Düldül’ü, ilim ve faziletiyle anılmıştır.

Metinde, cengaverliği ve Düldül’üne atıfta bulunularak söz ustalarını tarifte, benzetme unsuru olarak kullanılmıştır;

“Her suḥandân-ı faşīḥü’l-lisân ve her ehl-i ‘irfân-ı melîḥü’l-beyân ol küh-i felek- şükûhuñ ta’rifinde ve anuñ menâzil-i mülk-i menâhilinüñ tavşifinde ‘Alî-vâr belâgat Düldülüne süvâr olup meydâna girdi”(3.s)

5.1.2.1.7. Hz. Meryem

Hz. İsa’nın annesidir. Anne ve babasının tek çocuğudur. Daha küçükken, kilisenin imamı Zekeriya peygambere teslim edilmiştir. Henüz on beş yaşındayken Yusuf Neccar adında birine nişanlanmış ancak ona varmadan Cebrail’in üflemesiyle gebe kalmıştır. Bu olay, infial olmuş ve Yahudilerin gazabına uğramıştır. Nişalıysa Neccar, onu alıp Nâsıra’ya götürmüştür. Filistin kralı Herod, doğacak çocuğun öldürülmesini emredince de Mısır’a veya Anadolu’ya sığınmıştır. Hz. İsa, göge çekildikten bir süre sonra da vefat etmiştir. Kur’an-ı Kerim’de adı birkaç yerde anılır(Al-i İmrân/33-37, 42-57, Nisâ/156, Meryem/16-34, Enbiyâ/91Tahrîm/12). Hristiyanlarca en kutsal varlık olarak bilinir. Efes’te bulunan Meryemana Kilisesi,

papalık tarafından, Hz. Meryem'in sığındığı ve yaşadığı yer olarak bilinir. Bu sebeple buraya gelen hristiyanlar, burada hacı olur.

Divan şiirinde Hz. İsa'yı doğurması, Cebrail tarafından üfürülerek gebe kalması gibi özellikleriyle yer alır.¹⁹⁸

Metinde, Cebrail'in Meryem'e üflemesiyle gerçekleşen kutsal doğum hadisesine telmih yapılarak sabah yeli Nesim'in tabiata can vermesi anlatılmaktadır. Beyitte gece, Hz. Meryem'e teşbih edilmiştir:

“Şubh-ı rûhu'l-kuds-vâr urdi nefes

Meryem-i şebden Mesîhâ toğdi bes”(36.s)

5.1.2.1.8. Hz. İsa (Mesûh, Mesûhâ)

Hz. İsa'nın lakabıdır. Elini sürdüğü hastaları iyileştirmesi sebebiyle bu lakabı almıştır.¹⁹⁹

Hz. İsa, Kur'an-ı Kerim'de adı geçen dört büyük kitaptan İncil'in nazil olduğu, İsrailoğullarının son peygamberidir. Annesi Hz. Meryem, Cebrail'in üflemesiyle hamile kalmış ve İsa, babasız dünyaya gelmiştir.

Hz. İsa, neye dokunsa ona can verir; ölüleri diriltir, körleri iyileştirir, çamurdan kuşlar yapıp can vererek onları uçurur, su üstünde yürür. Doğar doğmaz konuşması da bir başka mucizesidir.

Doğu edebiyatlarında Hz. İsa ile ilgili kullanılan başlıca mazmunlar Meryem'in İsa'ya gebe kalışı, daha çocukken meydana gelen olağanüstü halleri, elleriyle dokunduğu ölüleri diriltmesi, nefesiyle körleri iyileştirmesi, dünyaya değer vermemesi, eşek sırtında gezmesi, kendi söküğünü kendi dikmesi, ölmeyip göğe çekilmesi ve orada dördüncü katta bulunması ve hiç evlenmemiş olmasıdır.

Şiirde, can bağışlayan sevgilinin dudağı, Hz. İsa'ya benzetilir. Bezen sevgiliden gelen saba yeli de diriltici özelliği ile İsa'ya benzer.²⁰⁰ (örnek için bkz. “Hz. Meryem”)

Şafak vaktinde esen saba rüzgarı, tıpkı Cebrail'in Meryem'e üflediği ruh gibidir. Güneşle birlikte, tabiat ve onun içindeki canlılar yeniden uyanır. Mesîha,

¹⁹⁸ İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s.334.

¹⁹⁹ age, s.336.

²⁰⁰ age, s.258-259.

Ahmet Talat Onay, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı (4.baskı), Akçağ, Ankara 2000,, s. 259.

yeni doğan gün anlamında kullanılmış. Çünkü İsa'nın doğumunun başka bir anlamı da bu günün, hristiyanlarca milat olarak kabul edilmesidir. Hz. İsa'nın mucizelerinden biri de ölümlere dokunduğunda, yeniden can vermesidir. Metinde de hayat veren nefesine telmihte bulunularak Nesim'in, tıpkı ölümlere can veren İsa'nın nefesi gibi, yeniden hayat veren özelliği vurgulanmıştır. Gece, Meryem'e teşbih edilmiş.

“Nesīm-i seher ki ‘İsī-dem...”(63)

“Kuvā-yı nāmiyye ki ṭabīb-i hāzık ve ḥakīm-i fā’ik ister ki ²⁰¹ به الارض بعد موتها mūcibince ‘ālemi ihyā idüp i‘cāz-ı Mesīhā gösterüp ve tebriyyü’l-ekmehe muḳtezāsınca kūr-ı māder-zād-ı nergisüñ dīdesini āfitāb-ı rüşen-nihāduñ mīl-i zerrīni birle açup mūnevver kıla”(14.s)

5.1.2.1.9. Hz. Dâvûd

Kendisine dört büyük semavi kitaptan “Zebur”un indirildiği İsrailoğulları peygamberlerindendir. Peygamberlikle sultanlığı bir arada yapmıştır. En büyük mucizesi, demiri, elinde bal mumu gibi yumuşatması ve sesinin çok güzel olmasıdır. Kendisine indirilen Zebur’u okurken herkes susup onu dinler. Hatta o derece etkileyici bir sesle okur ki onu dinlerken kendinden geçip ruhunu teslim edenler bile olmuştur. Bu sebeptendir ki gür ve kalın sese, Dâvūdî denilmiştir. Meslek olarak da demircidir; kılıç ve zırh yapar.²⁰² Kudüs’ü, ilk defa başkent yapan odur.²⁰³

Edebiyatta, çok zaman güzel ses; bazen de Zebur ile birlikte anılır.

Hız. Dâvûd, yetmiş yaşında, kırk yıllık sultan iken vefat eder. Ardından da kendisi gibi peygamber ve sultan olan Süleyman peygamber geçer.

Metinde Davud’un, demirciliği üzerinde durulmuştur.

“...Ol Dâvūdî zırhlarını ...”(88.s)

²⁰¹ “ (Biliniz ki Allah) ölümünden sonra geri diriltir.”, K. K. Hadid 17.

²⁰² Ahmet Talat Onay, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı (4.baskı), Akçağ, Ankara 2000, s. 163.

²⁰³ İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 122-123.

5.1.2.1.10. Hızır

Rivayete göre ab-ı hayat suyunu içip ölümsüzlüğe kavuşan, peygamber veya veli olduğu konusunda ihtilaf bulunan kutsal bir kişi. Hristiyanlarca, Circis peygamberdir.²⁰⁴ İskender-i Zü'lkarneyn'in maiyetinde bulunmuş; hatta İskender'in Zulümat ülkesine yolculuğunda, kılavuzluk yapmıştır.

Hızır inancı, halk inanışında büyük bir yer edinmiş olup Kur'an'da da Kehf suresinde, Hz. Musa ile olan macerası anlatılır(Kehf/ 59-81). Ölmezlik sırrına kavuştuğu için hala yaşadığına ve darda kalanların imdadına yetiştiğine inanılır. Halk arasındaki inanışa göre Hızır, genellikle perişan kıyafetli derviş suretinde, halk arasında dolaşır. Dolayısıyla bu gibi şahısların incitilmemesine, gönüllerinin alınmasına özen gösterilir.²⁰⁵

Hızır'ın, İlyas peygambere verilmiş bir lakap olduğunu söyleyenler de vardır.²⁰⁶ Kelime anlamı, “yeşillik, yeşerme, tazelik”tir. Bu anlamdan yola çıkarak, onun geçtiği yerlerin yeşerdiği, tazelendiği inancı doğmuştur.

Metinde, genellikle yeşillik anlamıyla kullanılmıştır.

Libās-ı Hızır u vâz'ı kûṭb-i eflāk

Niyāz içre başı ‘üryān yüzi ḥāk (6.s)

Burūsa’nuñ bihişt-āsā yaylaklarına ve kılāl-i tılāl felek-nuṭāklarına ve mā’ü’l-hayāt gibi ‘uyūn u enhārına ve Hızır-şifat çemenlerine ve nār-ı Mūsā gibi münevver ezhārına ve şemāyim-i nesāyim-i cān-perverine ve şafā-yı hevā-yı riyāḥ-ı rāḥat-küsterine irdi (4.s)

Ayrıca Hz. İsa'nın ölümlere yeniden can vermesi mucizesiyle birlikte Hızır'ın, “Ab-ı Hayat” suyuyla bağlantılı olarak ruha tazelik vermesi üzerinde de durulmuştur.

Feyz-i deryā-nihādum mā’ü’l-hayāt gibi Hızır rûḥ-perverdür. (92.s)

Nesīm-i şehir ki ‘İsī-dem ve Hızır-ḳadem idi.(68.s)

²⁰⁴ Şemseddin Sami: Kāmūs-i Türkî,

²⁰⁵ İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s.225.

Ahmet Talat Onay; Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı (4.baskı), Akçağ, Ankara 2000, s. 245.

Dursun Ali Tökel, Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar Şahıslar Mitolojisi, Akçağ, Ankara 2000, s. 361.

²⁰⁶ Şemseddin Sami: Kāmūs-i Türkî, s. 583.

5.1.2.1.11. Hz. Lokman

Halk inanışlarında değişik kişiliklerle karşımıza çıkan Lokman'ın peygamber veya nebi olduğu konusunda rivayetler vardır. Kur'an-ı Kerim'de adına bir sure mevcut olan bu tarihi şahsiyetin salih bir kul olması ihtimali daha yüksektir. hikmet ve hekimliğin piri olarak bilinir. Rivayete göre Lokman, her derdin dermanını bilen bir doktordur; tabiattaki bütün otlar, hangi derdin dermanı olduklarını Lokman'a söylerlerdi. Kur'an'da oğluna öğütler vermesi, onu tevhid ve ahiret konusunda uyarması, İlahi emirlere vasıta olması yönleriyle adından bahsedilir.²⁰⁷

Metinde, Bahar Sultanı'nın ülkeyi mamur hale getirmesinde, “aql-ı Loḡmānī” (40.s) şeklinde geçmektedir.

5.1.2.1.12. Hz. Süleyman

İsrailoğulları peygamberlerinden Hz. Davud'un oğludur. Peygamberlikle saltanatı birleştirmiştir; on iki yaşındayken babasının yerine tahta geçmiştir. Babasının ölümünden sonra yarım kalan Mescid-i Aksa'yı tamamlamıştır. Ardından kendisine bir hükümet sarayı yaptırmış; buranın yapımında cinleri çalıştırmıştır. Rivayete göre taşı, “kibrit-i ahmer”den olan İsm-i a'zam yazılı yüzüğü ile kainata ve içindeki bütün yaratıklara, rüzgara hükmetmiştir. Hz. Süleyman, varlıklara hükmettiği yüzüğünü, sadece tuvalete giderken çıkarır; bazen veziri Asaf'a bezan de karısına verirmiş. Bir gün yine abdesthaneye giderken yüzüğü çıkarıp eşine verir. Emrindeki cinlerden biri, Süleyman kılığına girip, eşinden yüzüğü alır. Ardından gelen Süleyman, eşinden yüzüğü isteyince yalancılıkla itham edilir ve saraydan kovulur. Yüzüğü alan cin, onun yerine geçip icraata başlar. Yüğün bir daha bulunmaması için de denize atar. Daha sonra bu yüzük, bir balık tarafından yutulur. Bir balıkçının yanında çalışmaya başlayan Süleyman, bu çalışmasının karşılığında balıkçıdan büyükçe bir balık alır. Bunu yemek için karnını yardığında ise yüzüğü içinden çıkarır. Rüzgar vasıtasıyla Saba melikesi Belkıs'ı, tahtıyla birlikte sarayına getirip, onun ve halkının, kendi dinine geçmesinin sağlamıştır. Kuşlarla hayvanlarla konuşur, onların dilini anlarmış. Tahtını, rüzgarlar taşımıştır.

²⁰⁷ İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 316-317.

Ahmet Talat Onay; Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı (4.baskı), Akçağ, Ankara 2000, s. 314.

Süleyman kişiliği, hayvanlara ve cinlere hükmetmede kullandığı yüzüğü, Belkıs'ı uçurarak sarayına getirmesi ve karınca beyiyle aralarında geçen olaylarıyla mazmun olarak ele alınmıştır. Şiirde, özellikle padişahların methinde, onun mülkünün büyüklüğü ve ne denli dirayetli hükümdar olduğunu anlatmakta Süleyman kişilinden faydalanılmıştır.

Metinde, Kış Şehriyarı'nın Bahar ülkesini işgalinden sonra yaptığı kötü icraatlar anlatılırken Süleyman-yüzük hikayesine telmih yapılıyor;

“ve şaḥara-yı şaḥrā-yı ḡabrāyı Süleymān-şifat şīşeye koyup daḡi bend ü zindān eyledi”(102.s)

5.1.2.2. Tarihi-Efsanevi (Destani-Mitolojik) Kişilikler

5.1.2.2.1. Osman Gazi

Oğuzlar'ın Kayı boyundan olan ve daha sonraları imparatorluk haline gelecek olan Osmanlı Devleti'nin kurucusudur. Söğüt'te dünyaya geldiği nakledilir. Ahi şeyhi Edebalı'nın kızı Malhon Hatun'la evlenerek Ahilerin nüfusundan istifade etmiştir.

Döneminde, Anadolu'da bulunan beyliklerin bir kısmını alt ederek Anadolu Türk birliğini, kısmen sağlamıştır. Böylece kurulacak olan imparatorluğun da temellerini atmıştır.

“Nikris” adı verilen hastalığı sebebiyle oğlu Orhan Bey'i erken dönemlerden itibaren, beyliğinin başına vekil tayin etmiştir. Kendisi de daha sonra bu hastalıktan öldüğü rivayet edilmiştir.

Osman Gazi son derece yetenekli, adil ve tebasına karşı merhametli biri olarak tanınmıştır. Geçimini, kendine ait topraktan ve az sayıdaki sürüsünden sağlamıştır.

Metinde, sadece Orhan Bey'inbabası olarak adı geçmektedir. (Bkz. Orhan Gazi.)

5.1.2.2.2. Orhan Gazi

Osmanlı İmparatorluğunun kurucusu olan Osman Gazi'nin oğludur. "Bey, Sultan, Han, İhtiyarüddin, Seyfüddin, Şücaüddin, Sultan İbn Sultanil-Guzat, Gazi İbnil-Gazi, Şücaü'd-Devle ve'd-Din isimleriyle anılır."²⁰⁸

Bursa, onun döneminde fethedilip imparatorluğun başkenti yapılır. Osmanlı Devleti'nin il demir parası olarak bilinen ve Akça adı verilen gümüş sikke, Orhan Gazi zamanında kestirilmiştir. Başta İznik olmak üzere İstanbul'un bazı ilçeleri ve Marmara Adaları, Bizanslıların ellerinden alınmıştır. Bizans tekfurlarından (daha sonra Müslüman olup Mikail adını alan) Mihail'in kızı Nilüfer Hatun'la evlenmiştir. Büyük oğlu Süleyman Gazi'nin ölümüne çok üzülen Orhan Bey, 1362 yılında vefat etmiştir. Mezarı da Bursa'dadır.

Metinde Orhan Gazi, döneminin hatırı sayılır dervişlerinden olan Geyikli Baba'ya gereken ihtimamı göstermesi ve ölümünden sonra da onun şanına yakışır bir türbe yaptırması dolayısıyla adı geçmektedir.

"Hâzret-i Orhân 'aleyhi'r-raḥmetü ve'l-guḫrân Turgut İlbegüñ dalâletiyle aña irâdet getürmişdi ve cân ü dilden maḥabbet itmişdi ve ol levâli-yi livâ ḥaḳḳıyla ve ol ḥürrem-cây-ı mürâfıḳıyla aña bildürmişdi soñra müşârün-ileyh 'azîz bu külhân-ı ğınâdan ol gülşen-i şafâya intikâl ve bu tengnâ-yı fenâdan ol serây-ı beḳâyâ irtihâl idicek; mezkûr pâdişâh-ı gerdün-penâh anuñ üzerine türbe yaptı ve yanında bir câmi' ve bir tekye binâ itdi ve ol maḳâm-ı mübârekî vâridîne ve zâyirîne melâz ü melce' kıldı Ḥâliyâ tamâm-ı ma'mûr-i ziyâret-gâh ve ḥâşılı mevfûr-ı 'ibâdet-gâhdur."²⁰⁹

(49.s)

5.1.2.2.3. Turgut Alp

Osman Gazi'nin silah hocalarındandır. Ertuğrul Gazi, oğlu Osman'ın en iyi şekilde yetişmesini sağlamak için Akça Koca, Konur Alp, Abdurrahman Gazi ve Turgut Alp gibi savaş ve silah ustalarını görevlendirir.²⁰⁹ Turgut Alp, aynı zamanda, İnegöl'ün fethini gerçekleştiren ordunun da komutanıdır.²¹⁰

²⁰⁸ Selami Ece: Manisalı Camii'nin Vamık u Azra Mesnevisi-İncelem-metin-sadeleştirme (basılmamış doktora tezi), Erzurum 2002.

²⁰⁹ Ahmet Şimşirgil; Birincil Kaynaklardan Osmanlı Tarihi-Kayı, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul, Mart 2004, s. 20.

²¹⁰ age, s. 33.

“Ol rüzgârda olan ümerâ-i kâmkârdan ve rü’esâ-i nâmdârdan Turgûd Alpûn delâletiyle...”(49.s)

5.1.2.2.4. Ehrimen

Şeytan, dev. Zerdüştlere inandıkları kötülük ve karanlık tanrısı.²¹¹ Edebiyatta daha çok şeytan ve dev anlamıyla Süleyman peygamber ile birlikte anılır. Şeytanlar ordusunu yönettiğine inanılan Ehrimen, aynı zamanda bir çirkinlik sembolüdür. Kelimenin “Ehremen” şekli de kullanılır.²¹² Zerdüş’t’e nispet edilen Gâthâ’larda, iyilik gücü Ahura Mazda’nın(Hürmüz) karşıtı olan, kötü gücü ifade etmek için kullanılan Angra Mainyu ile eş anlamlı olarak eski İran kutsal metni Avesta’da geçen tabir.²¹³ Hayır ve şer olmak üzere ikili tanrı anlayışı üzerine kurulmuş olan Mecusilikte²¹⁴ Ehrimen kötülüğün, fenalığın, zulmet ve şerrin timsali olsa da bu kelime etrafında tenasüplü olarak, pek çok anlam ve kavram gelişmiştir; dev, şeytan, cin, ifrit ilk akla gelen ve mutlak kötülüğü ifade eden soyut nesnelerdir. Firdevsî, *Şehname*’sinde Ehrimen’e çokça yer vermiştir.²¹⁵

Ehrimen, istediği kılığa girebilen ruhani bir yaratıktır. Kimi zaman eşek kılığında, hayvanları telef eder kimi zaman da domuz kılığında, bir şehri helak eder.²¹⁶

Zerdüş’t dininde, kötülük ilahı olan Ehrimen’in karşısında ise daima, iyilik ilahı olan Hürmüz vardır. Aslında Zerdüş’t’e göre, tek tanrı vardı. Ancak bu tek tanrıdan iki ayrı karakter tezahür etmiş; bunlardan birisi iyiliği(Hürmüz), diğeri ise kötülüğü(Ehrimen) seçmiştir. Hürmüz ve Ehrimen, aslında ikiz kardeşirler. Ancak Ehrimen, ışıktan habersiz karanlıkların derinliklerinde yaşar. Daha sonra ışığı görür ve onu kıskanır. Ardından da ona yani Hürmüz’e meydan okur. Aralarında mücadele başlar. Bu mücadele neticesinde Ehrimen, mağlup olur. Ancak tamamen yok olmaz. Daha sonra bu mücadele yarış halinde sürüp gider. Hürmüz, hayata dair ne kadar

²¹¹ Ferit Devellioğlu; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi Yayınları, s. 210.

²¹² İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 151.

daha geniş bilgi için: Bilge Seyidoğlu, Mitoloji Üzerine Araştırmalar, Metinler ve Tahliller, Dergah Yay., s. 84-94

²¹³ TDV İslam Ansk., “Ehrimen” mad., İstanbul 1994, s. 541.

²¹⁴ Bir rivayette, M.Ö. V.yy.da Dârâ zamanında, başka bir rivayette Musa’dan bir yıl önce yaşamış olan ve Zerdüş’t adıyla bilinen Zaratustra’nın kurmuş olduğu bir din. Hayır, feyz ve temizlik timsali olan günece ve ateşe tapılan bu dinin mensuplarına “Mecüsî” denir. Zerdüş’t’e göre yaratıcı, hayır ve şer olarak tecelli eder. Bunlara İzid ve Ehrimen denir. Hayır ve şer, mücadele halindedir. Ancak sonuçta şer yenileceği için, insanlar hayır işlemelidir. Zerdüş’tün “Gatha” denişlen özdeyişleri, “Zend” adı verilen kitapta toplanmış olup, daha sonra bu kitaba, “Avesta” adlı tefsir yazılarak “Zendavesta” meydana gelmiştir.(İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara 1989, s. 536.

²¹⁵ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 536.

Dursun Ali Tökel: Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar,-Şahıslar Mitolojisi, Akçağ, Ankara 2000, s. 160.

²¹⁶ age, s. 160.

güzellik varsa onu alır; ancak Ehrimen ise tam tersi olarak, ölüm, hastalık, kazalar, günah ve kötülük gibi ne kadar kirlilik varsa onu alır. İnanişâ göre, iki kardeş arasındaki bu mücadele, kıyamete kadar devam edecek fakat hiçbirini, diğerine mutlak üstünlük kuramayacaktır. Ta ki kıyamet vaktinden hemen öncesine kadar. Aynı inanişâ göre, iki kardeş arasındaki bu sonsuz mücadele, on iki bin seneden fazla sürmeyecek; sonuçta Hürmüz, Ehrimen'e üstün gelerek, alemi hayır ve huzur kaplayacaktır. Bütün acı ve sıkıntılar son bulacaktır.²¹⁷

Hürmüz'ün mekanı, göğün üçüncü katıdır. Buradan, toplam yirmi bir nüshalık Zendavesta'yı Zerdüş't'e indirmiştir.²¹⁸

Kötülükler ilahı Ehrimen'in yeri ise zulümât'tır. Sadece kendisinin yaptığı kötülüklerle kalmamış; aynı zamanda Hürmüz'ün gücünü sarsmak için de kötülükler saçan pek çok devler yaratmıştır. Mesela fırtınalar, yıldırımlar, zelzeleler, yangınlar... hepsi onun eserleridir. Ehrimen, zulümât aleminden bir yılan şeklinde yeryüzüne inmiş ve insanlığı mahvetmiştir. Mecusîliğe göre Ehrimen, yılan şeklinde yeryüzüne gelince, ilk kadın ve erkek insanlar olan Mesih ve Mesihana'yı iğfal etmiş ve onların ölümsüzlüklerine son vermiştir.²¹⁹ Dinler tarihi araştırmacıları, Hürmüz ve Ehrimen'in iki ayrı tanrı olmadığını; bunların, diğer ilahi dinlerde de olan Cebrail ve Şeytan olduğu kanaatindedirler. "Hüseyn Hâtemî'ye göre Hürmüz, en büyük melek Ruhü'l-Kudüs(Cebrail)dür. Ehrimen ise en büyük şeytanı, özel adı ile İblis'i karşılar. Burhan-ı Katı'a göre de Ehrimen, mutlak yaramaz yola sevk edici Dâll ve muzıll manasınadır ve şeytana dahi denir."²²⁰

Divan şiirinde Ehrimen, hangi şekillerde olursa olsun, daima kötülük sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında Ehrimen, bir İskender bir Zaloğlu Rüstem gibi yaşamış tarihi bir kişilik olmasa da şiirde, daima bir karakter olarak karşımıza çıkar. Bu da genellikle "dev"dir. Divan şiirinde Ehrimen-Süleyman ikilisi tenasüplü olarak sıkça kullanılan bir mazmun haline gelmiştir. Bu şekilde, Süleyman ve dev kıssasına da telmihte bulunmaktadır. Ehrimen, Hz. Süleyman'ın yüzüğünü çalan devdir.

²¹⁷ age, s. 161-162.

²¹⁸ Ahmet Talat OnayEski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Akçağ, Ankara 2000, s. 162.

²¹⁹ Mesih ve Mesihana'nın Ehrimen tarafından kandırılması, Adem ile Havva'nın yasak olan meyveyi yiyip cennetten kovulmalarıyla birebir benzerlik göstermektedir. Muhtemeldir ki Zerdüştlükteki bu inanç, Tevrat'tan esinlenmiştir. Çünkü Adem ile Havva'nın yaratılışı, cennetten uzaklaştırılması da genellikle İsrailiyyat kaynaklıdır. Nitekim M. Edom'un *Târih-i Esâtir* adlı eserinin ter

²²⁰ Dursun Ali Tökel: Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar,-Şahıslar Mitolojisi, Akçağ, Ankara 2000, s. 163.

Bununla ilgili pek çok beyit mevcuttur. Bu beyitlerde asıl vurgulanan ise “rakib”dir. Rakib ise daima kötülük sembolüdür.

Metinde, Bahar Sultanı, Kış Şehriyarı’nı mağlup ettikten sonra Uludağ’a çıkar. Bulunduğu yerden, bu dağın heybetini kendi zihninde, tasavvur etmeye çalışırken Uludağ’ı, Ehrimen’in mazmun olarak kullanılan yönüyle, ejderha ve deve benzetir; “Gördi ki felek-girdâr bir ‘aẓîm kûhsârdur rāh-ı nâ-hemvârı tār-ı hayâlden bârîk ve dîde-i endîşeden teng ü târîkdür ebr-i siyâhdan şeb-külâh urunmuş ve ser-â-pâ der-bendî zirihlerle ve cevşen-i pür-girihlerle bürünmüş her kulle sengi ra’sü’l-güle ve her çeşme-i tâbdârı ‘ayn-üs-sevre beñzer Ehrimen gibi mehîbü’ş-şekl ammâ pîç ü tâbı ejdere beñzer”(33-34.s)

5.1.2.2.5. Cemşîd

İran hükümdarlarından Pişdâdiyân sülalesinin dördüncüsüdür.²²¹ Tahmurs’un oğludur. Ancak Halit Tanyeri’ye göre Cemşîd, Tahmurs’un oğlu değil; kardeşidir.²²² Bazı tarihçiler, Cem’in Hz. Adem’le aynı kişi; bazılarına göre ise Hz. Adem’in yedinci oğlu Geyümers’in torunu olduğuna dair rivayetler naklederek soyunu, şu

şekilde kaydetmektedirler: Tahmurs(veya Tahmuras)-Hüşeng-Siyamek-Geyümers.²²³

İran mitolojisine göre yedi yüz veya bin yıl yaşamıştır. Nuh Peygamber zamanında yaşadığı da söylenir.²²⁴

Cemşîd (veya Cem), halkını âlim ve zâhitler, askerler, çiftçiler ve sanatkarlar olmak üzere dört tabakaya ayırmıştır.²²⁵ Zekası sayesinde, insanlığa faydalı olabilecek pek çok sanatı icat etmiştir. Babasının ölümü üzerine tahta geçen Cem, önce savaş aletleri yapmaya başlar; demiri yumuşatıp ondan kalkanlar, zırhlar ve çeşitli silahlar yaptıktan sonra keteni, ibrişimi ve kıl ipliği eğirerek değerli kumaşlar dokur. Yine çamurdan kerpiçler, tuğlalar elde eder ve bunlarla saraylar inşa eder. Ardından kıymetli taşlar işlemeyi öğrenir. Güzel kokular icat eder. Hastalık ve

²²¹ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara 1989, s. 99.

Ahmet Talat Onay: Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Akçağ, Ankara 2000, s. 136.

Dursun Ali Tökel: Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar,-Şahıslar Mitolojisi, Akçağ, Ankara 2000, s. 125.

²²² age, s. 125.

²²³ Nurettin Albayrak: TDV İslam Ansiklopedisi, “Cem” maddesi, C. 7, s. 279.

²²⁴ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s.99.

²²⁵ age, s. 99.

sağlığın sebeplerini keşfeder. Gemilerle dünyayı dolaşır. O kadar yücelir ki artık her sırra vakıf olur. Bu durum, Cemşîd'de bir gurur ve kibir hissi uyandırır; artık kendinden başkasını göremez olur.²²⁶

Efsaneye göre Cem, bütün dünyayı dolaşıp Azerbaycan'a gelir ve burasını çok beğenir. Ardından da buraya, saltanatına uygun bir taht yaptırır ve bunu mücevherlerle süsler. Gün doğuşuna yakın da kendisi, çeşitli mücevherlerle süslü tacını giyinip bu tahta oturur. Güneş doğunca da taht, taç ve kaftan ışıktan parlamaya başlar. Bunu gören halk bu güne, farklı bir gün olduğunu kastederek, "yeni gün" anlamında, "Nevrüz"; Cem'e de, "ışık şahı" anlamında "Cemşîd" adını verir. İnsanlar, daha sonraki zamanlarda bu günü, çeşitli eğlencelerle bayram kabul edip kutlarlar. Adına da "Nevruz Bayramı" derler.²²⁷ Buna bağlı olarak "Güneş Takvimi"ni de ilk kullanan kişi olarak bilinir.

Aradan 300 yıl geçmesine rağmen insanlar ölüm yüzü görmez; Cem'in sayesinde, diğer bütün yaratıklar, insanlara bir köle gibi hizmet ederler.²²⁸ Bunun üzerine Cem, şeytanın da telkinleriyle, ululuk iddiasında bulunur. Daha önce İdris Peygamberin dininden olmasına rağmen, tanrılığını ilan eder.²²⁹ İnsanlara zulmetmeye başlar. Bunu gören halk, hemen ondan yüz çevirir ve bu andan itibaren de her şey ters dönmeye başlar; Tanrının inayeti kesilir, çok kısa bir sürede ordusu dağılır. Cem, hatasını anlar ve Tanrıdan af dilerse de artık iş işten geçmiştir. Etrafindan kaçan insanlar, Dahhâk'tan²³⁰ yardım ister. Bu davet üzerine Dahhâk, İran ülkesine girer ve burasını kasıp kavurur. Cemşîd ise çareyi kaçmakta bulur. Uzun bir aradan sonra Çin'de ortaya çıkar. Ancak yine de Dahhâk'ın elinden kurtulamaz ve öldürülür.

Cemşîd, sadece divan edebiyatında değil; Anadolu'dan Çin'e kadar bütün doğu edebiyatlarında kullanılan en karışık ve çapraşık şahsiyetlerin başında gelir. Divan

²²⁶ Nurettin Albayrak: TDV İslam Ansiklopedisi, "Cem" maddesi, C. 7, s. 279.

²²⁷ Nevruz, güneşin Koç(Hamel) burcuna girdiği 21 Mart günü başlar.

²²⁸ Dursun Ali Tökel: Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar,-Şahıslar Mitolojisi, Akçağ, Ankara 2000, s. 126.

²²⁹ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 100.

²³⁰ Dahhâk, İran'ın Pişâdiyân sülalesinden bir hükümdar. Cemşîd'i öldürerek İran tahtına geçmiştir. Babasının adı, Merdas'tır. Şöhret tutkunu, cesur ve kötü huyludur. Şeytan, onun zaaflarından faydalanarak kötülük yapması için zorlar. İktidar uğruna babasını katleder.İki omuzu üstünde, kendine acı veren iki yılan bulunur. Yılanlı Dahhâk da denilen bu kişi, zulmüyle meşhurdur. Dahhâk, İran mitolojisine, Hint mitolojisinden girmiştir.(daha geniş bilgi için bkz. Dursun Ali Tökel, age, s. 143.)

şiiirine İran kaynaklı girmiş olsa da köken itibariyle nereden geldiği konusunda net bir bilgi yoktur. Kimine göre Hint kaynaklı, kimine göre Zendavesta yoluyla Fars şiirine giren İran kökenli bir kişiliktir. Fars ve Hint mitolojisinde “Yima” şeklinde yer alan Cem’in benzeri, Altay mitolojisinde, “Şal-Yime” şeklindedir.²³¹

Dursun Ali Tökel, *Burhân-ı Katı*’da Cem’in yedi anlamı olduğunu belirterek konuyla ilgili olanlarını şöyle açıklamaktadır: “1. Büyük padişahlara verilen addır. Cem kelimesi eğer **hâtem** veya **bâd** (rüzgar) ile birlikte kullanılırsa **Süleyman Peygamber**; **mey** (içki) veya **câm** (kadeh) ile zikredilirse **Cemşîd**; **sed** (set) ve **âyine** (ayna) ile birlikte kullanılırsa **İskender** manaları kastedilmiş olur. Dolayısıyla **Cem** kelimesinin geçtiği her yerde **Cemşîd** akla gelmemelidir. 2. Genelde tasavvufî ıstılahta kullanılan ve kendisiyle özel bir mana kastedilen **on akıl** (‘ukûl-i ‘aşere)dan **ikinci akıl** (‘akl-ı sâni) anlamına gelir. 3. Pak, temiz ve münezzeh manasına kullanılır.²³² Cem kelimesinin kullanımıyla ilgili olarak Ahmet Talat Onay ise şöyle demektedir: “Hâtem, taht, bâd, hava, Belkıs, Asaf, Hüdühüd ve dîv ile zikrolunursa murâd Süleymân’dır... Mukâbele, âyine, sed, hikmet, seyâhat ve emsaliyle zikrolunursa maksud İskender’dır. Piyâle, câm, şarâb ve emsaliyle zikrolunursa murâd Cemşîd’dır.”²³³

Şarabın mucidi de Cem olarak bilinir. Efsaneye göre bir gün havada, ayaklarına yılan sarılmış bir kuş gören Cem, ok ile bu yılanı öldürüp kuşu kurtarır. Kuş da bu iyiliğin karşılığı olarak Cem’e birkaç tohum getirir. Cem de bu tohumları ekerek üzüm yetiştirir. Daha sonra bu üzümlerin suyunu sıkırlar. Cem, üzüm suyunu içince tadını beğenmeyip bir kenara atar. Üzüm suyu, bekleye bekleye şarap halini alır. Bu arada sarayda, sürekli baş ağrısından şikayetçi olan bir kadın, artık acılarına son vermek için bu üzüm suyundan içip intihar etmek ister ve bu suyu içip bayılır. Uyandığında artık baş ağrısının olmadığını fark eder. Üstelik çok da mutludur. Durumu Cem’e iletirler. Böylece şarap denilen içki ortaya çıkar.²³⁴ Daha sonra yedi

²³¹ Dursun Ali Tökel: *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, -Şahıslar Mitolojisi, Akçağ, Ankara 2000, s. 127.

²³² age, s. 132.

²³³ Ahmet Talat Onay: *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, (Haz. Cemal Kurnaz), Akçağ, Ankara 2000, s. 137.

²³⁴ Dursun Ali Tökel: *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, -Şahıslar Mitolojisi, Akçağ, Ankara 2000, s. 133.

Nurettin Albayrak: TDV İslam Ansiklopedisi, “Cem” maddesi, C. 7, s. 280.

köşeli bir kadeh yaptıran Cem, etrafındakilere, yeteneklerine göre, bu kadehten şarap yudumlatır. Câm-ı Cem, câm-ı Cemşîd, câm-ı cihan-nümâ, câm-ı gîti-nümâ gibi adlar verilen bu kadehin özelliği, sadece onunla içki sunulmasıdır.²³⁵

Kudret ve ihtişamı, şarabı buluşu, kadehi, ayin meclisleri, tahtı ve tacı ile Cem, Divan şiirinde, her şairin birinci derecede başvurduğu bir mazmundur. Ancak o, daha çok şarap ve kadehle anılır olmuştur. Bu kadeh(Câm-ı Cem), tasavvufî anlamlar da kazanmıştır. “Senaî, ona gönül; Attar, Hızr ve âb-ı Hayât; Mevlânâ, gönül gözü ve gönül aynası; Şebüsterî, nefs-i dâna(insân-ı kâmil) manasını vermiştir.²³⁶

Metnin genelinde, adı tacı, tahtı ve icatlarından olan demir miğferiyle anılmıştır;

“Cemşîdî miğferler” (88.s)

“Cemşîd serîr-i tâcdârî”(3.s)

“Gül-ı zulmet bağladı envâra râh

Geçdi Cem tahtına dîv-i rû-siyâh”(35.s)

“Yâsemen izzetî efserini taht-ı Cem gibi olmaz hevâyla yile virdi.”(67.s)

5.1.2.2.6. Behmen

İran mitolojisine göre Keyâniyan sülalesinden Küştasb’ın torunu, İsfendiyâr’ın oğlu Erdşîr’in mahlasıdır.²³⁷ Erd, hışım ve gazab; şîr de hışım anlamına gelir.²³⁸ Erdşîr ile ilgili bir başka anlam ise zeki, anlayışlı olmasıdır.²³⁹ Ayrıca Burhan-ı Katî’da yaşı az, bilgi ve irfanı çok kişi. Hışım ve gazabı susturmakla görevli, dört ayaklı hayvanlar üzerinde etkili bir melek adı. Bir çiçek adı.²⁴⁰ Ayrıca Zerdüş’t’e inen meleğin adı da Behmen’dir. Avesta’da “Vohumena” olarak geçer. Yine güneş

²³⁵ age, s. 280.

²³⁶ age, s. 280.

²³⁷ Dursun Ali Tökel: Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar,-Şahıslar Mitolojisi, Akçağ, Ankara 2000, s. 114.

İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 76.

²³⁸ Ahmet Talat Onay: Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Akçağ, Ankara 2000, s. 62

²³⁹ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 76.

²⁴⁰ Dursun Ali Tökel: Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar,-Şahıslar Mitolojisi, Akçağ, Ankara 2000, s. 115.

takviminin on birinci ayı olarak da geçer. İran hakimleri, akl-ı evvele de Behmen derler²⁴¹

Divan şiirinde Behmen adı, bir kahraman sembolü olarak geçer. Hem hükümdar hem de astronomi ilmindeki anlamlarıyla çeşitli sanatlarla kullanılan efsanevi İran hükümdarlarından. Cem gibi tac ve tahtıyla şiirlere sık sık konu olmuştur.

Metinde Kış Şehriyarı'nın atlı ordusunun komutanı olan Zemheri, Behmen'e benzetilmiştir.

“Şehriyâr-ı Şitâ dağî bu aḥbâr-ı meserret-âşârdan şâdmân olup sipehsâlâr-ı Zemherîre ki Behmen-i dilâver dirler idi İsfendiyâr-ı Tehemten gibi rûyîn-ten ve pulâd-beden idi ḡaber gönderdi Pes Behmen-i dilâver dağî ‘arşa-i vehme ve şaḥfa-i fehme şıḡmaz ḡarḡ-ı âhen ve müstaḡraḡ-ı cevşen cünüd-ı ²⁴²لمتروها birle ‘azm-i düşmen eyledi.”(78.s)

5.1.2.2.7. Tehemten

Kelime anlamı iri yarı, boylu poslu, yiğit.²⁴³ İran kahramanı Rüstem'in lakabıdır.²⁴⁴ (bkz. Rüstem)

5.1.2.2.8. Rüstem

Sam'ın torunu, Zâl'ın oğlu; Sührab ve Feramurz'un babası; Bijen'in dedesi.²⁴⁵ “Rüstem-i Dâstân, Rüstem-i Zâl, Pür-i Zâl, Pür-i Zâl-i Zer, Pür-i Destân, Tehemten, Heft-hân-ı Acem” gibi sıfatlarla anılır.²⁴⁶

²⁴¹ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 76.

Dursun Ali Tökel: Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar, -Şahıslar Mitolojisi, Akçağ, Ankara 2000, s. 117.

²⁴² “Allah, sizin görmediğiniz...”, K.K. Tevbe 26, Tevbe 40, Ahzâb 9.

²⁴³ Ferit Develioğlu: Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, “tehemten” maddesi, Aydın Kitabevi Yay., Ankara 1993, s. 1061.

²⁴⁴ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 484.

²⁴⁵ Dursun Ali Tökel: Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar, -Şahıslar Mitolojisi, Akçağ, Ankara 2000, s. 247.

²⁴⁶ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s.415.

Daha doğmadan normal bir çocuk olmadığı bellidir. Dünyaya ilk geldiğinde “Başındaki saçları kırmızı, yüzü kan gibi, elleri de kanlıdır. bir günlük olduğu halde bir yıllıkmış gibi görünmektedir.”²⁴⁷

Rüstem, edebiyata kahramanlık, kudret ve yenilmezlik sembolü olarak girmiştir. Dillere destan ilk kahramanlığı, sürekli etrafa saldırıp ortalığı dağıtan azgın bir fili alt etmesiyle başlar. Bunun üzerine babası Sam, onu Sipend Dağı’ndaki gizemli ülkeyi fethetmesi için görevlendirir. Burada da olağanüstü başarılar gösterir.

Cesaret ve kahramanlıklarıyla ünlenen Rüstem’e, şanına yaraşır bir at aramaya koyulurlar ve sonunda “Rahş” adını verdikleri bir at bulurlar.

İran tahtı için, Keykubat’ı getirmekle görevlendirilir; bunda da yüzünün akıyla çıkar. İran padişahı Keykavus’u, düştüğü esaretten kurtarmak için çıktığı Mazenderan Seferi’nde cinler, periler, devler ve daha başka olağan üstü varlıklarla savaşı ve onları alt eder. Rüstem’in bu seferi, daha sonraları İran ve Türk edebiyatlarında çokça işlenen Heft-Han adını taşıyan macerayı doğurur.²⁴⁸

Yaşamı boyunca, girdiği bütün savaşlarda, hiçbir yenilgi almamış; sadece İsfendiyar ile savaşırken yaralanmıştır. Ta ki oğlu Sührab ile karşılaşmaya kadar. Bu savaşta, oğluna mağlup olur. Daha sonra hiç tanımadığı oğlu Sührab’ı kendi elleriyle öldürür.²⁴⁹

Divan şiirinde Rüstem’in adı zülûf, kaş, göz, gamze gibi öldürücü ve hilekar özelliklerle birlikte kullanılmıştır.

“Kollarından pençesin tutup burdı serv ü şimşād-ı ‘ālī-nihād ki t̄ayife-i ekrād ortasında Rüstem-i gerden-keş dirilürdi” (95.s)

Uludağ’ı işgal etmesinden dolayı Bahar Sultanı’ndan tehdit dolu bir mektup alması üzerine çok sinirlenir ve “...hemān-dem Rüstem-vār gāzab rahşına süvār olup leşker-i diyār-ı şıgār u kibār her ne kim vār cem’ olsun diyu buyurdi.(23.s)

“...ki hayāt-ı cihāndan tamām el yudı diyü sepīd-i kūhı Rüstem-vār ser-ā-pā kayd-ı āhenine çeküp bende-fermān eyledi” (102.s)

²⁴⁷ Dursun Ali Tökel: Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar, -Şahıslar Mitolojisi, Akçağ, Ankara 2000, s. 247.

²⁴⁸ age, s. 249.

²⁴⁹ (daha geniş bilgi için bkz. Dursun Ali Tökel, age, s. 247-249.

5.1.2.2.9. İsfendiyâr

Keyaniyan sülalesinden Güştasb(veya Küştasb)'ın oğludur. Heft-Han adı verilen bin bir tehlike ve tuzaklarla dolu olan yolu, Rüstem dışında geçen kişidir. Milattan 549 yıl önce, Rüstem ile yaptığı savaşta öldürülmüştür.²⁵⁰ Bazı araştırmacılara göre İsfendiyar'ın lakabı, tunç bedenli anlamındaki “Rüyîn-ten”dir.²⁵¹ Bazılarına göre ise Rüyîn-ten, İsfendiyar'ın oğludur.²⁵² Rüyîn-ten lakabı, Rüstem için de kullanılmıştır.²⁵³

İsfendiyar da Rüstem gibi hayatı, kahramanlıkları yiğitliği ve ölümü birçok efsanevi motifin iç içe girdiği efsanevi Acem kahramanlarından biridir. Girdiği hiçbir savaşta yenilmemiş, sadece Rüstem'in geçtiği tehlikeli yoldan geçebilmiş, sayısız savaşlara girmiş fakat hiç yara almamış; sadece efsanevi kuş Simurg'un işaret etmesiyle gözünden yediği okla öldürülmüştür. Kısaca kahramanlık sembollerinden biridir. Şiirde, memduh övülürken İsfendiyar'la karşılaştırılır.

Metinde, ten rengi(rüyîn-ten) ve cüsseli bedeniyle Kış sipahi ordusunun kumandanı Zemheri'nin sıfatı olarak adı geçmektedir; “sipehsâlâr-ı Zemherîre ki Behmen-i dilâver dirler idi İsfendiyâr-ı Tehemten gibi rüyîn-ten ve pulâd-beden idi”(78.s)

5.1.2.2.10. İskender

Adı İskender olup da farklı bölgelerde, farklı kültürlerde ve farklı kişiliklerde birden fazla İskender mevcuttur. Bunlardan birincisi, Kur'an'da da adı zikredilen ve peygamber olup olmadığı konusunda ihtilaf bulunan Zü'l-Karneyn, diğeri ise Yunan tarihinde, Makedonyalı Filip'in oğlu Büyük İskender. Bir de bunlara ek olarak, ab-ı hayatı arayan İskender olmak üzere üç değişik kişiliktir. Ölümsüzlük suyunu arayan İskender, diğer iki şahsiyetin karıştırılmasından doğmuştur.²⁵⁴ Ancak dinler tarihi, tefsir, edebiyat ve tasavvuf alanlarında uğraş verenler, bu kişilikleri karıştırmış ve bir kişi olarak düşünmüşlerdir.

²⁵⁰ age, s. 182.

Ahmet Talat Onay: Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Akçağ, Ankara 2000, s. 64.

²⁵¹ age, s. 64.

²⁵² İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s.413.

²⁵³ Ahmet Talat Onay: Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Akçağ, Ankara 2000, s. 64.

²⁵⁴ Dursun Ali Tökel: Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar,-Şahıslar Mitolojisi, Akçağ, Ankara 2000, s. 187.

Büyük İskender(Alexander The Great), M.Ö. III. asırda (356-323) yaşamış olup içki içen, adam öldüren, adaletsiz, ırkçı ve çok tanrılı dine mensup; hatta eşcinsel biridir. Oysa ki muhtemelen bir peygamber olan Zü'lkarneyn hakkında bu gibi yakıştırmalar asla yoktur.²⁵⁵ Bu karışıklığın en büyük sebeplerinden biri İskender'in, İran seferine çıkıp İranlı hükümdarlarla savaşması, buraları fethetmesi ve yıllarca İran hükümdarları gibi debdebe içinde yaşaması, İran kaynaklarınca rivayeti ve onun bu maceralarının Kur'an'da geçen Zü'lkarneyn'le olan benzerlikleridir.

Kur'an'da hayatı hakkında bilgi verilen İskender hakkında rivayetler değişiktir. Genelde tarihi eserlerle tefsirlerde Zü'lkarneyn'in adı İskender-i Kebir, İskender-i Ekber, İskender-i Himyeri²⁵⁶ Abdullah İbn Dahhak, Merzuban İbn Merduye el-Yunanî, Yuyan b. Yafes vs olarak geçer. Ona Zü'lkarneyn denmesinin sebebi ise "karn", boynuz demektir; Zü'lkarneyn, iki boynuzlu manasındadır.²⁵⁷ Burada kastedilen, başındaki tolğanın iki boynuzlu olması olabilir. Karn'ın ayrıca bölge, memleket anlamlarından yola çıkarak, dünyanın doğu ve batı uçlarını gezmesi de vurgulanmak istenmiş olabilir. Bunun dışında konuyla ilgili olarak, birçok efsanevi anlatımlar da mevcuttur.²⁵⁸

Edebiyatta, başta İskendernameler olmak üzere, pek çok yerde onun adına rastlamak mümkündür. Müstakil kitaplar şeklinde yazıldığı gibi divan şiiri mazmunları içerisinde, daha çok telmih ve tenasüp yoluyla bahsi geçen İskender, Zü'lkarneyn'in kişiliği ile kaynaştırılmış ve sonuçta Hızır ile ab-ı hayat suyunu aramak için zulümat ülkesine yolculuğa çıkan; fakat amacına ulaşamayan, ordusunun çokluğu ve cihangirliğiyle ünlü bir kişilik ortaya çıkmıştır.

Rivayete göre İskender, veziri Hızır ile, içenleri ölümsüzlüğe kavuşturan, ab-ı hayat suyunu aramak için zulümat ülkesine gider. Ancak veziri olan Hızır, suyu bulup içtiği halde, İskender'e nasip olmaz.²⁵⁹ Bu hikaye, kaynaklarda en çok bahsi geçen, bir çok mitolojik unsurlarla örülmüş ve efsane haline gelmiş konulardandır.

²⁵⁵ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 260.

²⁵⁶ İsmail Ünver: TDV İslam Ansiklopedisi, "İskender" maddesi, C. 22, s. 557.

²⁵⁷ Ferit Develioğlu: Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, "zü'lkarneyn" maddesi, Aydın Kitabevi Yay., Ankara 1993, s. 1194.

²⁵⁸ Daha geniş bilgi için bkz. Dursun Ali Tökel: Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar, -Şahıslar Mitolojisi, Akçağ, Ankara 2000, s. 187-208; İsmail Ünver: TDV İslam Ansiklopedisi, "İskender" maddesi, C. 22, s. 557-559.

²⁵⁹ Daha geniş bilgi için bkz. Dursun Ali Tökel: Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar, -Şahıslar Mitolojisi, Akçağ, Ankara 2000, s. 187-208; İsmail Ünver: TDV İslam Ansiklopedisi, "İskender" maddesi, C. 22, s. 557-559.

İskender ile ilgili anlatımların yer aldığı başka bir efsane de Ye'cüc ve Me'cüc kavmi üzerine set yaptırmasıdır.²⁶⁰ Ayrıca övülen yani memduhun, İskender'e benzetilmesi gelenektendir. Ayine-i İskender(İskender'in aynası) veya Ayine-i alem-nüma (Cihanı gösteren ayna) mazmunu da divan şiirinde, İskender'le ilgili olarak, en çok kullanılan öğelerdendir. Efsaneye göre İskender, Mısır'ı fethedip İskenderiye şehrini kurduktan sonra bir rivayette, Belinas, Hermis ve Valines adlarındaki kişilere; bir rivayette, İskender'in hocası Aristo'ya yaptırılan bu ayna, oraya gelmekte olan gemileri, daha bir aylık yolları varken göstermekte ve eğer düşman gemisi ise güneş ışığı yansıtılarak gemi ortadan kaldırılmaktadır. Bazı kaynaklar bunun, Hint hükümdarı Kayd tarafından hediye edildiğini yazmaktadır.

Ayine-i İskender veya Ayine-i alem-nüma tasavvufta, kamil insanın, Allah'tan başka her şeyden arınmış kalbi demektir.²⁶¹

Metinde, dünyayı gösteren aynasıyla adı geçmektedir;

“Āyīne-i dilüm cām-ı cihān-nümā-yı İskender”(92.s)

“āyīne-i İskender birle çemen mülkünde sākīlık ve sākālīk itmege başladı”(99.s)

“Sikender hīdmetin eylerdi yıllar

Eger görseydi bu kişver-sitānı”(106.s)

5.1.2.2.11. Sikender: bkz. İskender.

5.1.2.2.12. Nûşirevân (Nûşî'r-Revân)

İran'ın Sasani sülalesinden M.S. 531-579 yılları arasında hükümdarlık yapan, adaletiyle ünlü bir hükümdardır. Asıl adı “Hüsrev” olup “Nûşirevan”²⁶² lakabıyla anılır.²⁶³ Ayrıca “Kisra” lakabı da ilk defa bu kişiye verilmiştir. Daha sonra bu lakap,

²⁶⁰ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 522-523; Dursun Ali Tökel: Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar,-Şahıslar Mitolojisi, Akçağ, Ankara 2000, s. 397-403.

²⁶¹ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 62.

Ahmet Talat Onay: Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Akçağ, Ankara 2000, s. 107.

Agah Sırrı Levend: Divan Edebiyatı-Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve İzahı, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984, s. 177.

²⁶² Nûşîn: leziz, latif, hoş-güvâr; revân: can manasına olup Türkçe tatlı can demektir.(Ahmet Talat Onay: Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Akçağ, Ankara 2000, s. 64.)

²⁶³ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 393-94.

Ahmet Talat Onay: Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Akçağ, Ankara 2000, s. 64.

Dursun Ali Tökel: Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar,-Şahıslar Mitolojisi, Akçağ, Ankara 2000, s. 242.

diğer İran Hükümdarlarına verilen genel bir lakap olmuştur.²⁶⁴ Hz. Muhammed, bu hükümdarın son yıllarında dünyaya gelmiştir. Bağdat yakınlarındaki Medayin’de yaptırmış olduğu geniş ve muhteşem sarayının büyük bir bölümü olan “Tâk-ı Kisra” veya “Eyvân-ı Kisra”, halkını ve yabancıları kabul edip dinlediği, haksızlığa uğrayanlara yardım ettiği yer olmuştur. Genişliği, yüksekliği ve uzunluğuyla ünlü olan bu yapıt (tak),²⁶⁵ divan edebiyatında sıkça anılır olmuştur. Rivayete göre Nuşirevan, bu tak’a bir çan astırıp ucuna da bir zincir bağlatmış. Onun adaletine sığınanlar, bu zinciri çekerek çanı çalar ve onu haberdar ederlermiş.²⁶⁶

Divan şiirinde başta adalet anlayışıyla konu edilmiştir. Gökkubbe ve felek için de “nüh-tak(dokuz tak)” deyimi kullanılır. Sevgilinin hilal veya mihrab şeklindeki kaşı, tak’ı çağrıştırmaktadır.²⁶⁷ Sevgilinin saçları, Nuşirevan’ın adalet için kurduğu zincire benzetilir. Bunların dışında Bâkî, bahar mevsimini Kisra olarak düşünürken, çemene su getiren ırmağı da Kisra’nın adalet getiren zinciri olarak tasavvur etmektedir.²⁶⁸

Metinde, Bahar Sultanı’nın halkına karşı muamelesinde göstermiş olduğu hassasiyet anlatılırken adaletiyle anılmaktadır. “Pes ‘adl-i Nüşî’r-Revânî ve ‘aql-ı Loqmânî birle cihâna nîzâm ve kevn ü mekâna intizâm virüp sipâh-ı zafer-penâhı birle Şehriyâr-ı Şitânuñ üzerine yürüdi” (40.s)

5.1.2.2.13. Ermîn

Keykubat’ın dördüncü oğlu. Metinde, gök renkli mavi menekşeler Ermin’in ordusuna benzetilmiştir; “...ve Benefşe-i kebûd ki cünûd-i Ermîn-zemîn...”(31.s)

²⁶⁴ age, s. 242.

²⁶⁵ Üç tarafı kapalı ve dikdörtgen bir kubbeye örtülü yapı, eyvan, kemer, kemerli bina. Divan şiirinde en yaygın kullanımını Kisra’ya ait olan yapı ile bulmuştur. Medayin’de yapılmış olan bu tak, Peygamberimizin doğduğu gece, kendiliğinden yıkılmıştır.(İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 474.)

²⁶⁶ age, s. 394.

²⁶⁷ age, s. 475.

Dursun Ali Tökel: Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar-Şahıslar Mitolojisi, Akçağ, Ankara 2000, s. 246.

²⁶⁸ age, s. 247.

5.1.2.3. MUTASAVVIF VE BİLGİN KİŞİLİKLER

5.1.2.3.1. Duğlu Baba

Orhan Gazi ile birlikte Bursa'nın fethine katılmış olup, Orhan Gazi'ye hem manevi destek vermiş hem de ordu arasında dolaşarak susayanlara ayran dağıtmıştır. Adını da ayran da almaktadır. Veli ve ermiş bir zattır. Kabri, Uludağ'a çıkışta, Kara Belen mevkiindedir;²⁶⁹

“dirler ki belde-i Burūsānuñ fethi eyyāmında ve mücāhidīn-i kirāmuñ sa‘y-i hengāmında DuğluBaba didükleri ‘azīz dervişlerle ol suğra-i nigh-bān ve ol memerre mīzbān olup āyende vü revendeden her sūhte-cigere ve aşhāb-ı seferden her ehl-i güzere bir çanak duğ vazīfe-i muḳarreri imiş velāyeti zāhir ve kerāmeti bāhir mazhar-ı envār-ı fütüvvet maşdar-ı aşār-ı mürüvvet dervīş imiş ḫāliyā sidre-maḳām ve tūbā-ḫīrām çamlar altında merḳadi mu‘ayyen ve meşhed-i mübeyyen ve lenger-i bihişt-peykeri bir gice miḥmānsız olmaz hevāsı mu‘aṭṭar turābı mu‘anber şah-n-ı dilāvīzi cennetü’l-me’vā her dıraht-ı nīk-baḫtı sidretü’l-müntehā Meşnevī:

Çerā-gāhı ki pür cedy vü ḥameldür

İrem gül-zārı gibi bī-bedeldür

‘Alef-zārı ser-ā-ser müşg-i sünbül

Gezüp āhūları otlar ḳaranfūl

Eyyām-ı gülistānda ve hengām-ı tābistānda rüfeḳā-yi kirām mānend-i zā’irān-ı meş‘arü’l-ḫarām aña ‘āzimlerdür ve türbet-i bā-rütbetine rāḡıblar ve şafā-yı seyr-i deştine ve hevā-yı gülaştına mülāzımlardur ‘Arşa-i ‘Araşāt ve mevḳif-ı ‘Arafāt gibi her yeri mecma‘-i erbāb-ı ehl-i şafā ve her kūşesi maḍca‘-ı aşhāb-ı vefā olur Nesīm-i Şabāhı nūkhet-i gül-berg-i terī ve nefḫa-i benefşe-i tarī gibi cān-perveridür ve Şemīm-i Mesāsı būy-ı ‘abīr ü ‘anber ve rāyiḫā-yı müşg-i ezfer gibi şafā-güsterdür”(47.s)

²⁶⁹ Rıfat Okyay; Söğüt, Bursa, İzmit, Edirne’de Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, (?), s. 50.

5.1.2.3.2. Geyikli Baba

Orhan Bey zamanında, Osmanlılar henüz Bursa ve civarını fethetmeden, kendisi gibi derviş olan birkaç kişiyle beraber Uludağ'a gelip bu dağın doğu kısmında, kendilerine uygun bir yer bulup yerleşmişlerdir. Bursa fethinin manevi kahramanlarından Abdal Murat, Abdal Musa ve Duğlu Baba'nın yanında geyikleri at gibi kullanan ve adını da bu özelliğinden alan Geyikli Baba'yı da görmekteyiz. Bu zat, Türkmen aileleri arasında dolaşarak onları gaza yapmaya cihada teşvik eder.²⁷⁰ Geyiklü Baba, dağlarda, gezindiği yerlerde; vahşi hayvanlar ve kuşlar, bu muhterem zatta bir sıcaklık ve yakınlık bulurlar; bu sebeple de nereye gitse, hayvanlar onun başına üşüşürlermiş. Baba İlyas müritlerinden ve Seyyid Ebülvefa tarikatındandır. Aynı zamanda da döneminin ulemasından, irfan sahibi, tarikat erbabı bir dervıştır. Güzel sözleriyle, H.z İsa'nın ölümleri diriltmesi gibi bu zat da ruhları diriltmiş ve Hızır'ın ölümsüzlük suyu gibi ruhlara ölümsüzlük aşlamıştır. Orhan Gazi zamanında, Turgut Alp vasıtasıyla sultana taktim edilmiş ve Orhan Gazi tarafından taktir ve hürmet görmüştür. Öldükten sonra da yine Orhan Bey tarafından, şanına yakışır bir türbe yaptırılmış ve bu türbe sevenleri ve gönül ehli tarafından, insana huzur ve sükunet veren bir ziyaret yeri olmuştur.

“Naql olunur ki Geyiklü Baba didükleri dervîş-i sulţânü'l-mücâhidîn muğîsü'l-mülki ve'l-milleti ve'd-dîni'l-mü'eyyed bi-te'yîdi'l-melikü'l-mennân Sulţân Orhân ibni Sulţân 'Osmân ravveha'llâhü Te'âlâ rûhahümâ ve zâde fî-ferâdisi'l-cinân fütûhahümâ zamânında bir kaç dervîş-i hem-kîşilerle gelüp bu kûh-i mezkûr-i şeref-manzûruñ bir maķâm-ı mestûrında cânib-i şarkîsinde tavaţţun göstermişdi tağlarda gezdiği yirlerde vuḥûş u tûyûr gelürlerdi ve andan üns ü maḥabbet ḳoḳusın alurlardı ve ḳande gitse bile giderlerdi ve her yañadan gelüp anı ziyâret iderlerdi Baba İlyâs müridlerinden ve Seyyid Ebu'l-Vefâ tarîķından imiş belki evṫâd u efrâd farîķından imiş 'Uyûn-ı müşâhedenüñ menba'ı fûnûn-ı mucâhedenüñ mecma'ı vâķıf-ı ma'âric-i lâhût 'ârif-i medâric-i nâsut bir dervîş-i 'uzlet-kîş imiş Meşnevî:

Dem-i 'İsîde rûḫullah-ı şânî

Sözi aḫķâm-ı şuḫf-ı âsmânî

²⁷⁰ age. s. 52.

Beyānı cān-ı Hızra çeşme-i nüş

Dili pür-feyz ü cānı baħr-i hāmūş

Ol rüzgārda olan ümerā-i kām-kārdan ve rü'esā-i nāmdārdan Turgūd Alpūñ delāletiyle Hāzret-i Orhān 'aleyhi'r-raħmetü ve'l-gufrān Turgut İlbegūñ dalāletiyle aña irādet getürmişdi ve cān ü dilden maħabbet itmişdi ve ol levāli-yi livā haħķıyla ve ol hürrem-cāy-ı mürāfıķıyla aña bildürmişdi şofıra müşārün-ileyh 'azīz bu külhān-ı ğınādan ol gülşen-i şafāya intikāl ve bu tengnā-yı fenādan ol serāy-ı beķāya irtiħāl idicek mezkūr pādīşāh-ı gerdün-penāh anuñ üzerine türbe yaptı ve yanında bir cāmī' ve bir tekye binā itdi ve ol maķām-ı mübārekī vāridīne ve zāyirīne melāz ü melce' kıldı Hāliyā tamām-ı ma'cūr-i ziyāret-gāh ve hāşılı mevfūr-ı 'ibādet-gāhdur Meşnevī:

Țutarlar Ka'be-āyın hān-ķāhın

Çekerler sürme gibi hāk-rāhın

Melekler saķfın itmiş āşiyāne

Perīler şahnı içre murğ-hāne

Şem'ı cem'ı ķudsiyān fūrūğ-ı ķandīlden münevver ve dimāğ-ı pür-ferāğ-ı rūhāniyān buħūr-ı çerāğından mu'attardur Hāk-i pāyı muķbil-i şifāh-ı mülūk ve türbe-i tāb-nāki mu'ķır-ı cibāh ehl-i sülūkdur Meşnevī:

Zihī mecma' ki pür-ehl-i vefādur

Ser-ā-tā-pā semā' u hōş-şafādur

Hārīm-i ķuds gibi devri anuñ

Ziyāret-gāhdur hāk-ı cihānuñ

5.1.2.3.3. Adı Geçen Diğerk Mutasavvıf Kişilikler

Metinde adı geçen diğerk mutasavvıf kişiler şunlardır:

5.1.2.3.3.1. Muhammedü'l-Fenâri (47.s)

5.1.2.3.3.2. Ebu'l-Vefâ (89.s)

5.1.2.3.3.3. Şeyh Envâr (89.s)

5.1.2.3.3.4. Çiçek Abdâl (89.s)

5.1.2.3.3.5. Gül Dede (89.s)

5.1.2.3.3.6. Derviş Bahâr (89.s)

5.1.2.3.3.7. Mevlâna Yegân (51.s)

5.1.2.3.3.8. Baba Ni'metullah-ı Velû (90.s)

5.1.3. MİLLETLER (Kavim-Toplum-Ümmet)

5.1.3.1. Acemler

Arap olmayan; Araplar dışında milletler için kullanılan bir terimdir; bugünkü İran olarak bilinir.

Metinde, Uludağ'ın ikliminin ve demografik yapısı anlatılırken, bir Acem(İranlı) şairinin beyitleri, örnek olarak aktarılmıştır:

Hikâyet iderler ki bir 'âşık-ı âzâde ve şâdık-ı dildâde 'Acem'den yârânı bu resme sū'âl-i ahvâlî ve istifsâr-ı mâ-fi'l-bâlî eylemişler ki Beyt:

جونست روزگار تباين دولت اسما

وصلست يافراق ويا جنك ويا مواسا²⁷¹

Ol dağ bu yüzden cevâb vermiş ki Beyt:

چانه مبرس حالم بان برى شمائل

هر دم در انقلابم همچون هوای برسا²⁷² (10.s)

Edebiyatta İran'ın özelliklerinden biri de mitolojik kahramanlarıdır; Zaloğlu Rüstem, İsfendiyar, E hrimen, Behmen, Hürmüz, Cem veya Cemşid, Nuşirevan v.s. kişilikler, Divan edebiyatında kahramanlıklarıyla pek çok şiire konu olmuşlardır.

Metnin sonunda, dua kısmında devrin hükümdarı olan Kanuni Sultan Süleyman'a yapılan dualarda İran şahlarına telmih yapılmıştır.:

“Şeh-i İrân-zemîn fağfûr u hâkân

²⁷¹ “Devlet gibi yar ile günlerin nasıl geçiyor?/ Vuslat mı, savaş mı ya da barış mı?”

²⁷² “Ey sevgili! O melek yüzlü güzel ile olan hâlimi soruyorlar/ Her zaman Bursa'nın havası gibi değişim içindeyim.”

Sere-ā-ser kişverinüñ merdübānı”(108.s)

5.1.3.2. Ad Kavmi (Nesl-i ‘Ad)

Kur’an’da adı geçen kavim adlarındandır. Hud Peygamber’in kavmidir. Kur’an-ı Kerim’in²⁷³ birkaç yerinde, bu kavimden peygamberleri Hud’a karşı gelmeleri ve sonuçta da helak olmalarıyla bahsedilir.

Metinde Bahar Sultanı’nın ordusunda bulunan Susam, Ad neslinden biri olarak telakki edilmiştir:

“...ve Sūsen-i āzāde ki Nesl-i ‘Āddur leşker-i Bağdān ve mübārizān-ı meydān gibi elmāī tīg ü teberler ber-ser eyleyüp küllerin kıvrup kellelikler izhār itdiler”(32.s)

5.1.3.3. Haydāriler

XIII. asırda İran’da, Kalenderiyye’nin bir kolu olarak kurulmuş olan bir tasavvuf okulu.

Metinde, Kalenderiler ile birlikte adı geçmektedir. (bkz. “Kalenderiler”)

5.1.3.4. Hindistan Cemaati (Hind ü Sind Cemaati)

Hint ülkesi halkıdır. Hindistan, Klasik edebiyatta uzaklığı, esrarengizliği, havası, bağ ve bahçeleri, baharatı ile sözü edilen memleketlerden biridir. Hz. Adem, yasak meyveyi yedikten sonra cennetten çıkarılınca, Hindistan’ın Serendip(Seylan) adasına inmiştir. Yakut taşı, anber kokusu, inci, tavus ve papağan kuşuyla ünlüdür. Edebiyatta, siyah tenli insanları, beyaz tenli insanların memleketi olan Rum(Anadolu) ülkesiyle tezat teşkil eder. Köle ticaretine de elverişli bir ülke olması nedeniyle özellikle mesnevilerde, siyahi kölelerle birlikte anılır. Yine Divan şiirinde sevgilinin beni ve saçları, siyah renginden dolayı Hinduya teşbih edilir. Sevgilinin dudakları üzerine dökülen siyah saçları, yakutla oynayan bir Hintliyi andırır. Baharat ve güzel koku anberin vatanı olması nedeniyle seher yeli Nesim, baharat ve anber satan bir Hintli tüccardır. Hindistan, aynı zamanda çok sıcak bir ülke olması nedeniyle sevgilinin yüzü Güneş’e; gözleri de bu güneş altında yatan bir Hintliye teşbih edilir. Gece ve Hintli, siyah renkleri dolayısıyla tenasüplü olarak kullanılır.

Metinde Sümbül, kokusu ve siyahlığı nedeniyle Hintliye benzetilmiştir:

²⁷³ Araf Suresi, 65-72; Şuara Suresi, 124-140; Ahkaf Suresi, 22-27. ayetler.

“Sünbül ki cemâat-keş-i Hind ü Sinddür kıyide-i cāmiler ve tavr-ı imāmiler gibi müy-ı meftüllerini yollarda çārüb idüp şikestelikler gösterdiler”(29.s)

5.1.3.5. Hıristiyanlar

Hız. İsa'nın peygamberi olduğu ve “İncil”in indirildiği din. Kura'an-ı Kerim'de de adı geçen bu din, kitap indirilmiş olan “dört büyük” dinden biridir:

“Millet-i Mesîhâ ve ümmet-i 'İsâ ki ruhbanîyyet pîşeleri ve inkıta' ü 'uzlet dün ü gün endîşeleridür”(5.s)

İslam inancına göre bu kitaplar ve mensubu olduğu dinler, Kur'an işindirildikten sonra hükümleri son bulmuştur. Dolayısıyla İslam dinini bildiği halde bu dini kabul etmeyenler “akvam-ı küfür, Ashâb-ı küfr ü dalâl, bünyân-ı küfr ü dalâl, bünyâd-ı fışk u cehâlet” ve “fırâk-ı tuğyan” olarak telakki edilirler:

“Amma yine bu kühsâr-ı nâmdâr ol aqvâm-ı küfre nisbetiyle şöhet bulmuşdur ve ol fırâk-ı tuğyâna 'izâfetle meşhûr olmuşdur.”(9.s)

“Ashâb-ı küfr ü dalâl” 2.s

“Egerçi kim her biri bünyân-ı küfr ü dalâl gibi harâb ve bünyâd-ı fışk u cehâlet gibi yebâb yatur”(6.s)

5.1.3.6. Hüd Kavmi (Ümmet-i Hüd): bkz. “Nesl-i Ad (Ad Kavmi)”

5.1.3.7. İslamiyet

Kur'an-ı Kerim ve Hız. Muhammed'e uyanların tabi oldukları dinin adıdır.

“Bi-hamdi'l-lah ki şimdi ol diyârı

Maķâm-ı ehl-i İslâm itdi Bārī

Olup bir yanı 'ilm ehline yaylâğ

Kılurlar cem' olup tağ üstünü bâğ”(6.s)

“hâliyâ nice mevâzi'-i şerîfesin ve bîķâ'-ı laţîfesin gülistân eyyâmında ve tâbistân hengâmında mevâli-yi ehl-i İslâm ve ahâli-yi zevi'l-ifhâm müşerref ederler ve anca menâzil-i gerdün-mahâfilin aşhâb-ı hakîķat ve erbâb-ı tarîķat maķâm idinmişlerdür”(6.s)

5.1.3.8. Kalenderiler

Hız. Peygamber'in sünnetine ittiba etmez; sadece farz kılınan vecibeleri yerine getiren ve mensuplarına "kalender" veya "kalenderi" denilen; başlarında on iki dilimli, sivri keçe külahlar bulunan; "çar-darp"(saç, sakal, bıyık ve kaşları) bir halde gezen; kulaklarına halkalar takan; topluca davul ve boynuz çalgı çalarak şehir şehir dolaşan bir tarikattir. Kaynağını, Orta Asya'da Melametilikten alır. Daha çok Bağdat, Suriye, Mısır, Anadolu ve Rumeli'de yaygın olan bu cemaat Anadolu'ya, XIII. Asırdan itibaren yayılmaya başlamış ve zamanla Bektaşilik içerisinde erimiştir. Kalenderiler, dünyada hiçbir şeye aldırılmaz ve bohem bir hayat sürerler. Onların bu hayat felsefesinden esinlenerek, dilimizde, "kalender" deyimini ortaya çıkmıştır.

Metinde, karanfillere teşbih ögesi olarak kullanılmıştır:

(örnek için bkz. "Karanfil (Kök Karanfil)

5.1.3.9. Mevlevîler

Mevlana Celaleddin Rûmî'nin kurmuş olduğu tarikat okulunun adıdır. Mevlevî tekkelerine, "Mevlevî-hane"; Mevlevîliğe mensup kişilerin başlarına giyindikleri başlığa, "Mevlevî sikkesi"; Mevlevîlerin, kendi aralarında, şeyhlerine verdikleri isim, "Dede Efendi" denir.

"mevâlî-yi ehl-i İslâm"(6.s)

5.1.3.10. Rûmî Yiğitler

Anadolu yiğitleri; genellikle bu kişiler Kalenderî ve Haydarî tarikatına mensup kişilerdir. Sefere çıkılacağı zaman, hem merkeze yakınlığı hem de savaşçı ruhları nedeniyle çoğunlukla Ege ve İç Anadolu'dan asker toplanırdı.

Metinde karanfiller, ten rengi ve savaşçı birer nefer olmaları yönüyle Anadolu yiğitlerine teşbih edilmiştir;

"Karanfiller ki sikke-şüret Rûmî yigitlerdür resm-i Kalendarî ve Âyîn-i Haydarîler üzre cüst ü çâbük hîdmetde miyân-beste kıldılar"(32.s)

5.1.3.11. Tatarlar

Edebiyatta daha çok misk kokusu ile birlikte anılır. Bunun sebebi ise misk'in, Tatar diyarında elde edilip, Anadolu'ya da Tatarlar tarafından getirilmesidir. Bunun yanında yol kesip, çapulculuk yapmakla da bilinirler. Dolayısıyla edebiyatta,

mecazen zalim, gaddar, merhametsiz anlamında da kullanılır; gamze ve saç, Tatar’a teşbih edilir.

Metinde, Kış Şehriyarı, Bahar Sultanı tarafından “tatar” olarak adlandırılır.(bkz. Kış Şehriyarı)

5.1.3.12. Türkân

Türkler. Türk milleti. Metinde, Bahar Ordusu’nda bulunan Zaymeran ve Şakayık-ı Nu’man, başlarında kızıl börklü yeniçerileri andırırlar. Börk, Osmanlı ordusunda yeniçerilerin kullandığı beyaz çuhadan veya keçeden yapılmış başlıktır. Bu başlığın alt tarafı şerit sırma ile işlenir, kaşık yoldaşlığının yeniçeriler arasında bir gelenek olduğundan, önüne sarı tenekeden bir kaşıklık konur. Ayrıca Osmanlı kıyafetlerinde bütün keçe külahlara da börk denir. Börk, yeniçeriliğin ilgasına kadar devam etmiştir:

“köl köl Lâle vü Zaymerân ü Şakâyık-ı Nu’mân gurâbîn-i türkânâ kızıl börg ile ve hezârân sâz u berg ile ârâste kıldı” 30.s

5.1.3.13. Yahudi Kavmi (Kavm-i Yehûd)

Hız. Musa’nın peygamberi olduğu ve dört büyük kitaptan biri olan “Tevrat”a inanan topluluk.

Metinde, Bahar ordusunu galeyana getirmede adı geçmektedir:

“Nîlüfer-i hürşîd-ferr ki Kavm-i Yehûd’dan ve Ümmet-i Hüd’dan dem urdı zerrîn tolgalar giyüp koşun koşun alaylar bağladı.”(31.s)

5.1.8.14. Zerdüşter

Mecusilik olarak da bilinir. Dârâ zamanında yaşamış, “Zaratustra” tarafından kurulan; hayır, feyz ve temizlik timsali olan Güneş’e ve ateşe tapan bir inanç sistemidir. Zerdüş’t’e göre yaratıcı güç, hayır ve şer olarak tecelli eder; bunlara “İzîr” ve “Ehrimen” adı verilir. Bu inanişâ göre sonuçta şer iflas edeceği için herkes hayır işlemelidir. Zerdüş’tün, “Gatha” denilen özdeyişleri, “Zend” adında bir kitapta toplanmış olup, daha sonra bu kitaba “Avesta” adlı tefsir yazılarak, “Zendavesta”

meydana gelmiştir. Bu kitap, Divan edebiyatını da etkilemiş; *Şehnâme*de bu kitabın derin izleri vardır.

Metinde, Bahar Sultanı, Kış Şehriyarı'nı, Müslüman ahaliyi, Zerdüş gibi ateşe taptırmakla itham eder:

“Hakikatde sen ‘adivvü’ d-din ve zerdüş-âyînsin ki müslümânları âteş-perest ve livâyı dîn-i İslamı şikest itdüñ”(20.s)

5.1.4. HAYVAN

5.1.4.1. Bülbül

Gül-Bülbül mazmunu, divan şairlerinin aşk temini işlerken en fazla baş vurdukları motiflerin başında gelir. Bu motifte gül, bir türlü ulaşılamayan; fakat her türlü cefasına, edasına, nazına rağmen, asla da vazgeçilemeyen sevgiliyi temsil ederken bülbül de bu sevgilinin uğruna yurdunu terk edip diyar diyar onun peşinden koşmaktan usanmayan aşık tipini temsil eder.

Klasik aşk şiirlerinde gül, bülbülle; bülbül de gülle bir bütün teşkil eder. Birini diğerinden ayırmak imkansızdır; tıpkı Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin, Yusuf ile Züleyha gibi. Gülün, divan şiirindeki yerini, “gül” maddesinde bahsetmiştik (bkz. s. 13.). bu klasik mazmunda bülbülün duruşunu en iyi anlatan eserlerden biri de Kara Fazlî'nin Gül ü Bülbül mesnevisidir.²⁷⁴ Eserin baş kahramanlarından Gül, bir gün hoşça vakit geçirirken sudaki aksini görür ve tıpkı Nakissos(bkz. Nergis) gibi kendi güzelliğine aşık olur. Yardımcısı Meltem'i gördüğü güzellikten daha güzelin olup olmadığını araştırması için görevlendirir. Bunun üzerine Meltem, araştırma yapmak için yola koyulur ve ülke ülke dolaşmaya başlar. Bir gün yanık bir sesle nağmeler düzen Bülbül'le karşılaşır ve maksadını anlatır. Meltem, Gül'ü o kadar güzel anlatır ki Bülbül, hiç görmediği Gül'e aşık olur ve onu aramak için yollara düşer. Meltem, her ne kadar Gül'e ulaşmanın mümkün olmadığını söylese de bunu Bülbül'e dinletemez.

Bülbül, Gül'ün ülkesi Gülşen'e gitmek için havalanır. Yolda Irmak'la, Servi'yle karşılaşır ve onlara derdini açar. Ancak bir çare bulamaz. Ardından Ay'a ve Güneş'e açılır; bu da sonuçsuz kalınca Allah'a yönelir ve ona yalvarır. Nihayet Gül'e sesini duyurur. Ancak Gül, mağrurdur ve kesinlikle Bülbül'ü kendisine yakın etmez.

²⁷⁴ Sülün Öztürk: Fazlî'nin Gül ü Bülbül Mesnevisi, T. tez. 308, 1948-49.

Bir süre sonra Gül, biraz olsun yumuşasa da yine de kayıtsızlığından, mağrurluğundan taviz vermez ve sabretmesi gerektiğini bildirir. Bülbül'ün de zaten bu naz ve cefadan usanmaya niyeti yoktur. Sabrının sonucu olarak da Gül'ün ilgisini çekmeyi başarır. Bu durumu çekemeyen Diken Bülbül'ü yaralayarak Gülşen'den uzaklaştırır. Bunu duyan Gül, Diken'e sinirlenir ve Bülbül'e iyi davranılmasını emreder. Diğer yandan bu ilişkiyi öğrenen Bahar Şah, avcılar göndererek Bülbül'ün yakalanmasını ister. Bunun üzerine Bülbül de dağlara kaçar. Burada Menekşe ile tanışır. Menekşe de Gül'ün aşığıdır. İki aşık dağda dertleşirken Bahar Şah'ın avcılarını fark edemez ve yakalanarak kafese kapatılır. Hikaye bir müddet daha uzayıp gider ve nihayetinde Gül ile Bülbül başbaşa kalırlar.

“Çün ol bülbül-i bülend-pervâz bu yüzden ser-âgâz eyledi ve ol tütî-yi suhan-perdâz işbu nükteyi söyledi”(8.s)

“Feşâhat ‘arşasınun döldüli sen
Belâgat ravzasınun bülbülü sen”(10.s)

“Alef-zârı ser-â-ser müşg-i sünbül
Gezûp âhûları otlar kıranfûl”(43.s)

5.1.4.2. Tütî (papağan, dudu kuşu)

Papağanın ilk defa konuşmayı öğrenmesi ayna ayna yardımıyla sağlanır; bir kişi, kuşu bir aynanın önüne koyup kendisi aynanın arkasında konuşmaya başlar. Bunun üzerine kuş da aynadaki kendisi gibi konuşan bir kuş olduğunu sanıp konuşmaya başlar. Bir diğer özelliği ise şekerle beslenmesidir. Bu sebeple de şiirde, ayna ve şekerle birlikte anılır. Renkli oluşu da işlenen temalar arasındadır.²⁷⁵

“...ve ol tütî-yi suhan-perdâz işbu nükteyi söyledi”(8.s)

“Beyân tütîleri güyâ gerekdür
Suhan bâğında şeker-hâ gerekdür”(10.s)

²⁷⁵ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 500.

5.1.4.3. Tavus

Çok güzel bir kuş olmasına rağmen dertli bir kuş olarak bilinir. Bunun sebebi ise ayaklarının ve sesinin çirkin oluşudur. Tavus, aynı zamanda, çok mağrur bir kuştur. Bu yüzden Allah, onun gururunu kırmak için ayağını ve sesini çirkin yaratmıştır. Başka bir efsaneye göre de Tavus, cennet kuşu iken şeytanın cennete girmesine yardımcı olmuş ve ardından da Adem ile Havva'nın yasak meyveyi yemelerinden sonra cennetten uzaklaştırılmıştır. Cennette iken ayakları da güzelken yeryüzünde, ayaklarına bakıp cenneti hatırlaması için Allah tarafından, ayakları çıplak yaratılmıştır. Bu vaziyette Babil'e indirilen Tavus, her ah edişinde cenneti hatırlar.²⁷⁶

Tavusun tüylerinin göz göz desenli olmasından dolayı göz ile tavus birlikte anılır. Edebiyatta açılması, rengarenk oluşu, gezip tozması, salınışı gibi yönlerinden sevgiliyle tavus arasında ilgi kurulur. Ayrıca Cebrail de “Tavus-i Sidre” sıfatıyla anılır.²⁷⁷

Metinde, söz üstatlarını anlatırken gülbahçesini tepeden uçarak seyreden tavus kuşuna benzetmiştir;

“...ṭāvūsān-ı gül-zār ḳudsī-cevelānı temāşāsında ser-gerdānlardur...”(11.s)

5.1.4.4. Anka

Efsanevî Kaf Dağı'nda yaşadığı söylenen, İranlılara göre üzerinde otuz kuştan birer renk ve belirti bulundurduğu için²⁷⁸ “Sirenk” veya “Simurg” da denilen mitolojik bir kuştur. Şekil olarak tavus kuşu gibi renkli tüylü, çehresi insan yüzüne benzer; kendisinde her hayvandan birer belirti olan bir kuştur. Cinsiyet olarak dişidir; Allah, bu kuşa eş olarak bir erkek yaratır ve nesli, Necid ve Hicaz taraflarına yayılır.²⁷⁹ Bulunduğu yerdeki diğer kuşları toplayıp batıya götürdüğü için “anka-yı muğrip” denilmiştir.²⁸⁰ Götürülecek kuş kalmayınca da çocuklara sıra gelir. Bu durumdan rahatsızlı duyan yöre halkı olan “Ashab-ı Ress”,²⁸¹ Anka'yı,

²⁷⁶ age, s. 481.

²⁷⁷ age, s. 481.

²⁷⁸ age, s. 36.

²⁷⁹ age, s. 36.

²⁸⁰ Agah Sırrı Levend; Divan Edebiyatı-Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve İzahı, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984, s. 183.

²⁸¹ İskender Pala; Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 36.

peygamberleri Hanzale bin Safvan'a²⁸² şikayet ederler. Bunun üzerine peygamber de dua ederek hem Anka'yı hem de onun neslini yıldırım ile ortadan kaldırır.²⁸³

Başka bir rivayette de Anka, cennet kuşuna benzer bir kuş olduğu için "Zümrüdüanka" denilmiştir.²⁸⁴

"anka meşrep, anka tabiat" tabirleri, eski edebiyatta, kanaatkar insanlar için kinayeli olarak kullanılmıştır.²⁸⁵ Bu tabirler, Anka'nın sanatkarlığı temsil etmesinden ve sevgiliden beklenen yardım için de kullanılır.²⁸⁶ Ayrıca "Zümrüd-i Anka" tabiri de "Simurg-i Anka" dan esinlenerek doğmuştur.²⁸⁷

Bir rivayete göre Rüstem'in babası Zâl, Simurg'dan veya Simurg adındaki birinden terbiye almıştır.²⁸⁸ Dolayısıyla Anka, Rüstem'le birlikte de ele alınır. Bazen de sevgilinin adının bilinip kendisinin görünmemesi dolayısıyla Anka'ya teşbih edilir. Eğer aşık, sevgilisinden Anka diye bahsederse ondan bir yakınlık ve yardım beklemektedir. Aynı sıfatı kendisine yakıştırmışsa kanaatkar ve alçak gönüllülüğünü övünerek bahsediyor demektir. Avlanamayışı ve ele geçirilmez oluşu sebebiyle de ulaşılması güç durumlarda kullanılır.²⁸⁹

Divan şiirinde Simurg veya Sirenk olarak da geçen Anka'nın en büyük özelliği Kaf dağında yaşaması, renkli tüyleri, asla yere konmayışı, avlanmayışı ve ele geçirilemeyeşidir.

Halk hikaye ve masallarında rastladığımız Anka da Kaf Dağıyla birlikte işlenir ve kahramanları uzak diyarlara taşımak suretiyle onlara yardımcı olur.

Tasavvufçular Anka'yı, vücutta belli olmayan; ancak zihinde suret bulan varsayım olarak tarif ederler.²⁹⁰

Metinde Anka, dünyayı kaplayan kocaman kanatları ve Kaf Dağı'nın sultanı olması yönleriyle işlenmiştir;

²⁸² age, s. 36.

²⁸³ Agah Sırrı Levend; Divan Edebiyatı-Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve İzahı, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984, s. 183.

²⁸⁴ İskender Pala; Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 36.

²⁸⁵ Agah Sırrı Levend; Divan Edebiyatı-Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve İzahı, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984, s. 183.

²⁸⁶ İskender Pala; Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 37.

²⁸⁷ Agah Sırrı Levend; Divan Edebiyatı-Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve İzahı, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984, s. 183.

²⁸⁸ age, s. 184.

²⁸⁹ İskender Pala; Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 37.

²⁹⁰ Ethem Cebecioğlu; Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Rehber Yayıncılık, Ankara, Ekim 1997, s. 116.

“Nice sefineler ki her biri ‘anķā-şifat pervāze perr ü bāl açsa rüy-ı āsumānı ve çehre-i cihānı bürürler ve ejderhā-girdār bir cānibe hücūm itse mānend-i berķ-i dırahşān āteş-efşān olup yürürler ve her kaçan tünd-bād ile ‘azm ideler”(89.s)

ancak kış soğuklarının bastırmasıyla birlikte korkusundan kaçıp, saklanır:

“ve ‘anķālar sultān-ı Kāf iken perī-şifat ‘ālemden nihān olmuşdı ve nesnās gibi ķalup nās-ı ħavf u hirās ile ķolmuşdı”(93.s)

5.1.4.5. Hüma (y)

Devlet kuşu, talih kuşu, Cennet kuşu demektir. Arapça “bulah”, Farsça “hüma” dır. Okyanus adalarında veya Çin’de yaşadığına inanılan efsanevi mitolojik bir kuştur. Serçeden biraz büyük, yeşil kanatlı, sarı gagalı, boz saksagani andırır bir kuştur. Eskilerde, bir meydanda Hüma uçurulur, kimin başına konarsa o kişi padişah olurmuş. Aynı inanışa göre Hüma göklerde uçuğu zaman gölgesi kimin başına konarsa o kişi, ileride padişah olacağına inanılmış. Bu kuşun ayaksız olduğu ve canlısının ele geçmediğı rivayet edilir. Kemikle beslenir ve hiçbir kuşu incitmezmiş. Edebiyatta refah, kudret ve mutluluğun sembolü olarak kullanılır. Hüma ile ilgili yapılan tamlamalarda da baht e talih açıklığı vurgulanmıştır; hüma-pervaz, hüma-saye, hüma-paye, hüma-reftar...

Divan şiirinde Hüma, sevgiliyi andırır. Çünkü sevgili de hangi aşığa iltifat ederse o kişi, devlete ermiş sayılır.²⁹¹

5.1.4.6. Andelib : bkz. “Bülbül”

5.1.4.7. Nesnās

Yarı insan, tek elli ve tek ayaklı olup sıçrayarak yürüyen efsanevi bir hayvan; goril, şempanze, orangutan gibi büyük hayvanların genel adı.

“ve ‘anķālar sultān-ı Kāf iken perī-şifat ‘ālemden nihān olmuşdı ve nesnās gibi ķalup nās-ı ħavf u hirās ile ķolmuşdı”(93.s)

²⁹¹ Ahmet Talat Onay; Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Akçağ, Ankara 2000, s. 252.
İskender Pala; Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 238.

5.1.4.8. Ejder (Ejderha, Ejdeha)

Büyük yılan(bürsân, su'bân), korkunç ve hayali bir hayvan.²⁹² Acemler kanatlı, dört ayaklı, ve yedi başlı bir yaratık olduğunu hayal ederler. Mecazi olarak şecî, bahadır, gazaplı, gaddar demektir. Kanatlıdır, ağzından ateş fışkırır. Ejderin Türkçesi, “evren”dir. Halk arasında “evran” diye de söylenir²⁹³

“Bir inanışa göre yılan, kendi eceliyle ölmez; mutlaka başka birisi tarafından öldürülür. Bu arada yüz yıl yaşayan yılanlar ejdeha olur. Yılan, ejdehaya dönüşünce ağzından ateş saçar, nefesiyle diğer yaratıkları sömürüp yutar. O zaman melekler de onu kaldırıp “Kaf Dağı”nın arkasına atarlar. Ejdeha, ejderha ve ejder diye bilinen bu hayvanın daha sonra başı çoğalır ve ayakları çıkar. Kelimenin aslı “Ajı Dahaka” olup eski Hint dininde “ayıp” olarak bilinir. İran mitolojisine bir padişah olarak geçen kelimenin Dahhak ile alakası olduğu sanılmaktadır. Edebiyatta ejdeha, sevgilinin saçları yerine kullanılır. Çünkü sevgilinin kıvrım kıvrım saçları, tıpkı bir ejderhayı andırır. Saç, uçlarının çokluğuyla bin başlı bir ejderhaya benzer. Ayrıca tılsımlı hazineleri de ejdehaların beklediğine inanılır.²⁹⁴

“Ejder-i devrân idüp odıyla ceng

Şîr-i gerdûn oldı encümden peleng”(32.s)

“Ejdehâ-girdâr mârlar pür-pîç ü tâb olmuş resen-pîşe gibi ve hoşûm-ı yılân âstîn ü bî-dest gibi boşalmış köhne kîse gibi ‘amelden kalmışdı”(92-93.s)

5.1.4.9. Mâr (Yılan)

Yılan. Divan şiirinde uzunluğu, kıvrımlı oluşu, siyahlığı, zehirli olması, soğukluğu yönünden ele alınır. Sevgilinin saçlarının, kıvrımlı olması yönüye yılan benzer. Yılanla ilgili bir başka inanış da hazinelerin bu hayvan tarafından korunduğuna inanılmasıdır. Dolayısıyla tılsımlı bir hayvandır. 1000 yaşayan yılanların, “ejderha” oldukları inancı da yaygındır. Yılan zehirli bir hayvandır; bu zehirini de Nisan ayında olmak üzere, yılda bir defa, yağmur tanesini yutmak suretiyle elde edermiş.

²⁹² Ferit Develioğlu; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, s.211.

²⁹³ Ahmet Talat Onay; Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Akçağ, Ankara 2000, s. 185.

²⁹⁴ İskender Pala; Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara 1989, s. 151.

Metinde Sayf'ın Bahar Sultanı şerefine verdiği ziyafetten ötürü adı geçmektedir:

“Yi yidür mālūñ saña mār olmadın

Perveriş vir cāna bīmār olmadın”(64.s)

Ayrıca, Kış Şehriyarı'nın Bahar ülkesini istilasından sonra, canlıların kendilerini soğuktan korumak adına dişe köşeye saklanması ve Kış zamanındaki halleri anlatılırken ejderha-yılan tenasübüyle verilmektedir:

“Ejdehā-girdār mārlar pür-pīç ü táb olmuş resen-pīşe gibi ve hortūm-ı yılān āstīn ü bī-dest gibi boşalmış köhne kīse gibi ‘amelden kalmışdı”(92-93.s)

5.1.4.10. Dev (Dīv)

Destanlarda, halk hikaye ve masallarında kötülükle dolu mitolojik hayvanların tarifinde kullanılan iri yarı, korkunç; bazen insanı andıran biçimlerde tarif edilen efsanevi bir hayvandır. İnsan gibi yaşadıklarına ve dişili-erkekli olduklarına inanılır. Zerdüştlükte, kötü ruhlara bu ad verilir; başkanlarına da Ehrimen denir. Siyah ve beyaz olduklarına inanılan bu mitolojik hayvanın, kültürümüzde de oldukça büyük bir yeri vardır. Destan kahramanlarının en önemli hasımlarıdır. Ayrıca Süleyman Peygamber'in yüzüğünü, onun kılığına girerek alan da devdir. Dolayısıyla bunların bir başka özellikleri de kılıktan kılığa girebilmeleridir.

Divan şiirinde dev, rakibdir; periyi andıran sevgiliyi, kimi zaman büyü yaparak elde etmeye çalışır.²⁹⁵

“Gül-ı zulmet bağladı envāra rāh

Geçdi Cem tahtına dīv-i rū-siyāh”(32.s)

“Bīşelerde siñdi qaldı gürg ü mīş

Dīv-i şeb şaydırmadı āfāka dīş”(32.s)

“Kāfdan çünkim güneş gösterdi kaç

Dīv-i zulmet yaqasına çekdi baş”(33.s)

²⁹⁵ İskender Pala; Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 132.

Ahmet Talat Onay; Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Akçağ, Ankara 2000, s. 172.

5.1.4.11. Kaknūs

Kuğu adıyla da bilinen mitolojik bir kuştur. Rivayete göre türlü renkler ve nakışlarla süslü bu kuşun gagasında tam üç yüz altmış delik vardır. Yükseklerde rüzgara karşı durunca bu deliklerden türlü sesler çıkarır; bu sesleri duyan diğer kuşlar da bunun başına toplanır. Kaknūs da bu kuşları avlayarak karnını doyurur. Bin yıl yaşadığı rivayet edilen Kaknūs, öleceğine yakın bir zamanda, çalı çırpı toplayıp üzerine oturur ve hazin hazin ötmeye başlar; ardından da kanatlarını çırparak üzerine oturduğu otları tutuşturur ve bu şekilde yanarak can verir. Fakat bu küllerin içinden bir yumurta çıkarak kendisi gibi yeni bir Kaknūs meydana gelir. İlk musikin de bu kuşun gagalarındaki deliklerden çıktığı rivayet edilir.²⁹⁶

5.1.4.12. Şahin

Şahin, doğan, şahbaz. Yüksek ve ıssız kayalıklarda tek başlarına yaşayan yırtıcı hayvanlardır. Avlanma zamanlarında aşağılara iner ve karnını doyurduktan sonra yine dağ doruklarına çekilirler. Özellikle güvercin türü kuşlarla beslenirler. Arap yarımadasında, özellikle çöllerde yaşayan bedeviler arasında yaygın bir kültüre sahiptirler. Arapların av ve eğlence kuşudur. Şahin elde taşınır ve bilekten salınır.

Divan şiirinde sevgilinin saçları, şahine benzetilir. Sevgilinin saçı, aşığın gönül kuşunu avlar.

Metinde, avcılıkları ve savaşçılıkları yönüyle ele alınmıştır:

“İrdükçedür hemîşe ecel şāh-bāzı çün

Ey kebg ahahayla nedendür bu afletün”(33.s)

“İder şehbāzlar ol yerde şehnāz

İder kebg-i derīler anda pervāz”(47.s)

“Şāhinler merd-i maşāff iken, pīşe-mişāl amdan nā-tüvān olmuşdı”(93.s)

5.1.4.13. Şehbaz: bkz. “Şahin”

5.1.4.14. Bāz: bkz. “Şahin”

²⁹⁶ Agah Sırrı Levend: Divan Edebiyatı-Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve İzahı, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984, s. 182-183.

5.1.4.15. Cedy (Oğlak)

Keçinin erkek yavrusu, erkek oğlak. On iki burçtan biri, Oğlak burcu.²⁹⁷
Eserde, Uludağ'ın yemyeşil otlaklarında otlanan bir hayvandır;

“Olup her kule sengi cedye pāye

Ser-i cevzāya şalmış şāhi sāye”(4.s)

“Bu cebel-i bī-bedel ki burūc-i āsumānī gibi merta'-ı cedī vü hameldür āb-ı hōş-
güvārı dil-güşā ve hevā-yı müşk-bārı rūḥ-efzādur ve ḥāk-i 'anber-sirişti gāliyā-sādur.
Ḥaḳīkatde her gūşesi firdevs-i berīn bāğı amma ḥayf u dırīḡ ki nām-ı pūr-iḥtirāmı
“Keşiş Tāḡı” dur.”(5.s)

5.1.4.16. Deve(Üştür)

Şiirlerde deve tasvirleri aşık gibi çılgın ve mest, taşıdığı yükün altında asla ezilmeyen, felek gibi baş kaldıran, dağ ve ovayı altına almış, diken yiyici ve ateş gibi serkeştir. Kervan halinde, gece gündüz durmadan yol alırlar.²⁹⁸

Metinde, Uludağ'ın tasviri yapılırken inişli çıkışlı kar ve buzla kaplı tepeleri, uzaktan bakıldığında ağzı kızgınlıktan köpük bağlamış kindar bir deveyi andırır;

“Yā bir üstür durur sermest ü pūr-kīn

Dehānı pūr-kef olmuş kılzüm-āyīn”(4.s)

5.1.4.17. Şīr (Aslan)

Türk sanatında aslan, Budizm'le birlikte görülmekle beraber, Altaylarda çıkarılan bazı kalıntılarda, aslan figürlerine rastlanmıştır. Hayvan mücadele sahnelerinde aslan, gök unsuruna uygun olarak, muzaffer konumundadır. Dolayısıyla savaş, zafer, iyinin kötüyü yenmesi, kuvvet ve gücün simgesi olmuştur. Hatta aslanın postu ve yelesi de yiğitlik sembolü olmuştur. Bu yüzden Türklerde uzun saç aslan yelesiyle ilintilidir.²⁹⁹

Budistlerde aslan, bazen bir tanrı simgesi bazen de hükümdarın kendisi veya oturduğu tahtı simgeler.³⁰⁰

²⁹⁷ Ferit Devellioğlu: Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, s.129.

²⁹⁸ Ahmet Atilla Şentürk: XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2002, s. 694.

²⁹⁹ Yaşar Çoruhlu: Türk Mitolojisinin Anahatları, Kabalcı Yayınevi, 2000, s. 136.

³⁰⁰ age, s. 136.

“Ejder-i devrân idüp odıyla ceng

Şîr-i gerdûn oldı encümden peleng”(32.s)

“gâh mûra şîr-i nevâle ve gâh pîle pîşe-yi havâle eyler.”(80.s)

“Zamân şîr-i jiyân gibi rûbâh u şağālîn postın yüzmişdi.”(92.s)

“a‘yân-ı şehir ve erkân-ı dehr her biri bir gürg-i hûn-hevâr ve şîr-i merdûm-âzâr iken, mîş-girdâr ve har-güş-vâr post-püş olup, mekanlarından taşra çıkmazdı.”(93.s)

“Yasâguñ güş idelden yirde gökde

Gazâluñ şîr olupdur mihribânı”(100.s)

5.1.4.18. Fil (pîl)

Türk mitolojisinde, Budizm’le birlikte girmiştir. Budizm’den önce de fil, birçok ilahın bineğidir. Buda’nın önemli simgelerinden biridir. Uygurca yazılmış bir hikayede Buda, altı dişli beyaz bir fil şeklindedir. Ayrıca Buda, bir fil terbiyecisidir. Buda, ıstıraba katlanabilen, hiçbir şeyden korkmayan yalnız bir fil olarak kabul edilir.³⁰¹

Budizm’i benimsemiş topluluklarda, hatta Türkler gibi daha sonra İslamiyeti seçmiş topluluklarda bile hükümdarlığın debdebe ve ihtişamının sembolü olmuştur. Türk İslam eserlerinde ve minyatürlerinde fil güç, kuvvet, hükümdarlık, hakimiyet ve yiğitliğin sembolü olarak ele alınmıştır.³⁰²

“Şehriyâr-ı Şitâ leşkerinüñ şîr-i jiyân ve pîl-i demânları”(31.s)

“gâh mûra şîr-i nevâle ve gâh pîle pîşe-yi havâle eyler.”(80.s)

5.1.4.19. Mîş (koyun)

Koyun ve özellikle beyaz koç, Türklerde, Gök Tanrı’ya sunulan kurbanlar arasındadır. Çin kaynaklarına göre, Tabgaçlar, Gök Tanrı ayinlerinde, ak buzağı, at ve koç kurban ederlerdi. Günümüzde de şamanist olan Beltirler, ayinlerinde beyaz koyun veya oğlak kurban ederler. Ancak beyaz olmayan koyun ve keçi, yer tanrısının hayvanı kabul edildiğinden, matem törenlerinde kullanılmıştır. Bunun dışında koyun,

³⁰¹ age, 147-48.

³⁰² age, 148.

on iki hayvanlı Türk takviminin de yıl simgelerinden biridir. Zıt kavramların mücadelesini gösteren hayvan figürlerinde koyun ve keçi, mağlubiyet sembolü olarak kullanılmıştır. Dağ keçisi, Kültigin anıtının doğu yüzünde hanedanlık arması olarak kullanılmıştır.³⁰³

İslamiyetten sonra koyun bolluk, bereket, huzur ve barışın simgesi olmuştur. Özellikle İsmail'in kurban olarak Allah'a sunulmasından dolayı kurban ve ölümün timsali olmuştur.³⁰⁴

“Bîşelerde siñdi qaldı gürğ ü miş

Dîv-i şeb şaydırmadı âfâka dış”(32.s)

“a‘yân-ı şehir ve erkân-ı dehr her biri bir gürk-i hün-hevâr ve şîr-i merdüm-âzâr iken, miş-girdâr ve har-güş-vâr post-püş olup, mekanlarından taşra çıkmazdı.”(93.s)

5.1.4.20. Gürğ (kurt, canavar)

Kurt, ilkel Türk toplumlarında bir totemken Hun devrinde, ata kültürünün bir parçası haline gelmiştir. Türk mitolojisinde tanrı-kurt tasvirleri sıkça yapılmıştır. Kurt, zamanla hükümdarlık, devlet gibi unsurların sembolü olmuştur. İslam'dan önce ve sonra bayrak ve flamalarda kurt figürleri kullanılır olmuştur. Oğuz Kağan Destanı'nda kurt yol göstericiliğiyle karşımıza çıkmaktadır. Türk astrolojisinde Küçükayı burcu, bir arabayı çeken iki at ve Büyükayı burcu ise onu kovalayan yedi kurttan oluşmuştur. Türk kozmolojisinde ise aydınlığın simgesi olmuştur. Yiğitlik ya da güç simgesi olması ve nazardan koruduğu inancı, İslam'dan sonra da devam eden anlamlardır.³⁰⁵

“a‘yân-ı şehir ve erkân-ı dehr her biri bir gürğ-i hün-hevâr ve şîr-i merdüm-âzâr iken, miş-girdâr ve har-güş-vâr post-püş olup, mekanlarından taşra çıkmazdı.”(93.s)

5.1.4.21. Rûbâh (Tilki)

Türklerin ata simgelerindendir. Çin'de iyi şansın, uzun ömrün ve kurnazlığın simgelerindendir. Türklerde de kurnazlığın sembolüdür. İslamiyet'te ise yalancılık, hilekarlık, korkaklık ve kurnazlık. Tilki, sıcak tutan derisiyle de ünlüdür. Bu

³⁰³ age, 150.

³⁰⁴ age, 151.

³⁰⁵ age, 134-36.

yöntüyle, anonim hal edebiyatında da adı, atasözlerinde zikredilmektedir; “Tilkinin, geleceği yer, kürkçü dükkanıdır.”

Metinde, kürkü ve aslan gibi yırtıcı hayvanlara yem oluşuyla konu edilmiştir:

“rūzgār-ı mekkār, rūbāh-vār kürkin devirdi”(67.s)

“Zamān şîr-i jiyān gibi rūbāh u şağālîn postın yüzmişdi.”(92.s)

5.1.4.22. Kelāğ

Bir cins karga, kuzgun. Mitojik bir hayvan da olan karga, genellikle baykuş gibi uğursuz olduğuna inanılır. Bulunduğu mekanlar, insanlardan uzak, ıssız metruk yerlerdir.

Metinde, bakımsız, bahçıvan tarafından terkedilmiş bir bağın karga barınağı olduğu anlatılmaktadır;

“Bāgbān itmezse dāyim hıfz-ı bāğ

Ḳurşı incirüñ olur nān-ı kelāğ”(62.s)

5.1.4.23. Zāg (karga)

Diğer adı karga veya gurāb’dır. Divan şiirinde, olumsuz bir kuş olarak bahsedilir. Uğursuz olduğuna inanılır. Rakib’le arasında benzerlikler kurulur; bu durumda aşık, Hümâ; sevgili, bûlbûl ve rakib de kargadır. Renginin siyahlığından da geceye benzetilir.

Metinde, renginin yiyahlığı vurgulanmış ve bu doğrultuda sarı yaprak içindeki siyahlıkla gece rengini tanımlamada kullanılmıştır:

“Şaru yaprāğ içinde her siyeh zāğ

Muza‘fer lâledür kim bağı pür-dāğ”(66.s)

“ve giceler zāğ u zağan girdār ḥalāyık-ı āzmerde olup āşiyānına yol bulmazdı.”(92.s)

5.1.4.24. Şagal (Segal)

Köpeğe benzer, yabani bir hayvan adı. Genellikle aslan gibi büyük yırtıcı hayvanların yakaladıkları avların kalıntılarıyla beslenirler.

Metinde, kış soğğundan kaçıp saklanmaları ve tiliye benzer postlarıyla anılmıştır:

“ve derendeler şağal-āyīn bir şikāf-ı seng ve sürāh-ı zemīn isterlerdi ki kaçup, anda cā idelerdi”(93.s)

“Zamān şīr-i jiyān gibi rūbāh u şağālīn postın yüzmişdi.”(92.s)

5.1.4.25. Timsah (Neheng)

Muson ikliminde, nehirlerde ve özellikle Nil nehrinde yaşayan, kertenkele türünde, oldukça büyük ve yırtıcı bir hayvan.

“her zamānda hārb u dārbumuñ şadmeti şadāsından kaʿr-ı deryāda nehengūñ zehresi āba dönmişdür”(22.s)

5.1.4.26. Peleng (Panter)

Afrika ormanlarına has bir yırtıcı hayvan.

“Ejder-i devrān idüp odıyla ceng
Şīr-i gerdūn oldı encümnden peleng”(32.s)

5.1.4.27. Būm (Baykuş)

Ohlmarks’a göre kaz, karga, baykuş, kuğu şamanın en çok suretine girdiği hayvanlardır.³⁰⁶

Metinde, uğursuz oluşuyla anılmaktadır:

“Būm-veş meş’ūmsun her būma sen”(19.s)

5.1.4.28. Gazāl

Ahu, geyik, karaca, ceylan; Gazal, Arapça bie kelime olup, dışisine de “gazālī” denir. Güzel gözlü, güzel kokulu ve ürkek olduğu için sevgiliye benzetilir. Gözlerinin iriliği ve siyahlığı nedeniyle sevgilinin gözlerini hatırlatır. Sevgilinin yüzü, Ka’be’ye benzetildiği zaman, “göz ahusu” oraya sığınmış olur. Zira Ka’be’de avlanmak yasaktır. Bir gül bahçesi olarak anılan yüz, ahu gözlerle daha da güzelleşir. Bazen de ahu, aslan denen güneşiten kaçan bir ay olarak karşımıza çıkar. Bakışa göre göz, bazen bir aslan bazen de ahu olur.

³⁰⁶ age, s. 151.

Edebiyatta ahunun en yaygın kullanımı, “misk” kokusu nedeniyledir. Sevgilinin saçı, misk kokuludur. Ahu’nun miski hasıl etmesinin nedeni, bu kokuyu kıskanması veya ona aşık olmasıdır. Bunun sonucu olarak da ahunun içine kan oturmakta ve bu kan sonradan misk olmaktadır.

Ahu, daha çok Çin, Hıta, Tatar, zülûf ve misk kelimeleriyle tenasüplü olarak kullanılır. Bunun yanında av terimleri olan sayyâd, dâm, vahşi kelimeleriyle de tenasüplü olarak kullanılır. Yine telmih yoluyla, Mecnun’un çöllere düştükten sonra ahularla dost olması, bu narin hayvanın bir başka özelliğidir. Ulaşılmaz sevgilinin, ahuya benzetilmesinden ötürü, ahu-peri tenasübünü doğurmuştur. Ahu, halk masallarında da sevgilinin içine girdiği bir şekil olarak da karşımıza çıkmaktadır. Buradan hareketle de ahu-sihir tenasübü yapılır.³⁰⁷

“Felekler burcuna atup kemendi
Kemişdiler ğazāl ü şîrebendi”(31.s)

“Alef-zârı ser-â-ser müşg-i sünbül
Gezüp âhûları otlar kıranfûl”(48.s)

5.1.4.29. Ahu: bkz. “Gazal”

5.1.4.30. Melâh

Çekirge. “çökmek”ten gelir; bulut gibi çöküp, tarımsal alanları ve bütün bitkileri harap eden ve uçan küçük bir hayvan.

Metinde, bir bulut gibi gökyüzünü ve yeryüzünü kaplamasıyla anılmıştır:

“Veyâ tıtdı hevâ rûyın melâhlar

Kara yer oldı geşt-i çerh-i aḡzar”(97.s)

5.1.4.31. Hargüş (tavşan)

Eti, gayet lezzetli, genellikle insanlardan uzak yaşayan küçük bir hayvan. Yazları, kırlarda ve açık alanlarda yaşarken kışları, yuvalarından pek uzaklaşmazlar.

³⁰⁷ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 25-26.

Ahmet Talat Onay: Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Akçağ, Ankara 2000, s. 79.

Metinde, şiddetli soğuktan dolayı dışarı çıkamayışları anlatılmıştır:

“a‘yān-ı şehir ve erkān-ı dehr her biri bir gürg-i hūn-hevār ve şīr-i merdūm-āzār
iken mīş-girdār ve hār-gūş-vār post-pūş olup mekanlarından taşra çıkmazdı”(102.s)

5.1.4.32. Kebk

Keklik. Bir av kuşudur. Daha çok şahin, şehbaz, doğan gibi yırtıcı kuşlarla birlikte anılır. Bu kuşların en büyük beslenme kaynağıdır. Sesinin ve gövdesinin güzelliği ile konu edilir. Bu tür kekliklere, havası ve suyu güzel dağ eteği keklği anlamında, “kebk-i derī” adı verilir.

Metinde, en büyük hasmı olan şahinin av hayvanı olması ve aynı yırtıcı kuşlarla, aynı mekanda uçmaları konu edilmiştir:

“İrdükçedür hemīşe ecel şāh-bāzı çün

Ey kebg kākāhayla nedendür bu gāfletūñ”(33.s)

“İder şehbāzlar ol yerde şehnāz

İder kebg-i derīler anda pervāz”(47.s)

5.1.4.33. Kebg-i Derī : bkz. “Kebk”

5.1.4.34. Zübāb (Zübābe)

Sinek. Tabiatla pek çok türü olan muzır bir hayvan.

“Genciş-vār herkes esīr-i kafes ve zübāb-girdār haşş u ‘ām giriftār-ı dām”(101.s)

5.1.4.35. Hār-Püş

Diken kaplı anlamında; yani kirpi. Soğukların bastırmasıyla birlikte, gülbahçesinin almış olduğu şekli ifade etmede teşbih ögesi olarak kullanılmıştır.

“Gülbün-i pür-şevketi miñnetle görenler hār-püş zann iderdī”(103.s)

5.1.4.36. Döldül

Peygamberimizin ester cinsi dişi katırının adıdır. Döldül, “kirpi” demektir; çok hızlı ve cesur olduğundan dolayı bu adı almıştır. Bir kısım kaynaklar katırın,

İskenderiye kralı Mukavkıs tarafından hediye edildiğini rivayet ederken bazı kaynaklar da Ferve bin Amrî'l-Guzâmî adında birinin hediye ettiğini yazarlar. Daha sonra Düldül, Hz. Muhammed tarafından, Hz. Ali'ye hediye edilmiştir. Uzun müddet yaşayan Düldül, Hz. Ali'nin vefatından sonra Abdullah bin Cafer tarafından beslenmiş, Muaviye zamanında, Yanbu'da ölmüştür. Bu sebeptendir ki Alevi-Bektaşî edebiyatlarında adı çok geçmektedir.³⁰⁸

Metinde şair, Hz. Ali'ye; şairlik kuvveti de O'nun bineği olan "Düldül"e benzetilmiştir.

"Her suḥandân-ı faşîḥü'l-lisân ve her ehl-i 'irfân-ı melîḥü'l-beyân ol kūh-i felek-şükûhuñ ta'rîfinde ve anuñ menâzil-i mülk-i menâhilinüñ tavşîfinde 'Alî-vâr belâgat Düldülüne süvâr olup meydâna girdi"(3.s)

"Feşâḥat 'arşasınüñ düldülü sen

Belâgat ravzasınüñ bülbülü sen"(11.s)

5.1.4.37. Burak

Hz. Muhammed'in, Mi'rac gecesi bindiği bineğin adıdır. Kelimenin kökü, "berk(şimşek)" kelimesinden geldiği sanılmaktadır. Bir rivayete göre Burak, Cennet hayvanlarının genel adıdır. Renginin güzelliği ve alımlılığı, yıdırım gibi süratli oluşu onun başlıca özellikleridir. Minyatürlerde saçlı ve kalın yüzlü, başında taç bulunan tavus kuyruklu ve kanatlı bir at olarak tasavvur edilmiştir. Bu sebeple de Burak'ın insan yüzlü, katırdan küçük ve eşekten büyük, kanatlı bir hayvan olduğu fikrini doğurmuştur.

Na'tlarda ve Mi'raciyelerde en fazla sözü geçen Mi'rac gecesi, Peygamberimiz Burak'la birlikte, önce Mescid-i Aksa'ya; oradan da Arş'a yükselmiştir.

"Burak-ı cân iden 'aḳl-ı ma'âdi

N'ola ṭavf itse ol gerdün nihâdî"(8.s)

5.1.4.38. Mahi (Māhî)

Balık ve balık burcu; on iki burçtan biridir. Güneş, 19 Şubat'ta bu burca girer. Eski devirlerde, dünya düz olup, kendisini çevreleyen Kaf Dağı ile birlikte bir deniz

³⁰⁸ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 141.

içerisinde çalkalanıp durmaktaydı. Bu inanışa göre, Allah bir melek gönderir ve balığı omuzlamasını emreder. Balığı omzuna alan meleğin altında bir kaya, kayanın altında bir öküz, öküzün altında bir balık, balığın altında bir okyanus, onun altında bir cehennem, cehennemin altında da fırtınalı bir rüzgar bulunur.

Divan şiirinde deniz veya suda bulunuşu, ağ veya olta ile yakalanışı, uyku uyumamaları gibi özellikleriyle aşığın canı, gönlü ve kurduğu hayallere benzetilir. Ayrıca Yunus Peygamber'in, balığın karnına girmesi de telmih yoluyla işlenen mevzulardandır.

“Dökilür yire evrāk-ı zer-endūd

Pür oldı mähī-yi zer birle her rūd”(72.s)

5.1.4.39. Mähī-yi zer(altın renkli balık): bkz. “Mähī”

5.1.4.40. Dürrāc

Eti gevrek, keklik cinsinden bir kuş, çil kuşu, turaç kuşu.

“Şeh-per-i şāhīn ser-i bülbul ü dürrāce sāyebānlıklar eyledi”

5.1.4.41. hayl:At sürüsü

5.1.4.42. murg : Kuş.

5.1.4.43. gurabīn ; bkz. “Zag”

5.1.4.44. vuhūş : Vahşi hayvanlar

5.1.4.45. tuyūr : Kuşlar.

5.1.4.46. maṭāyā: binek hayvanları

5.1.4.47. derende: yırtıcı hayvanlar; aslan, kaplan, panter vs.

5.1.4.48. perende: uçan hayvanlar:

5.1.5. BİTKİLER

5.1.5.1. Gül

Botanikte, kışın yapraklarını döken, dikenli, beyaz, sarı, pembe, veya kırmızı çiçekli ve çalı görünüşünde bir bitkidir. Türkiye’de 25 kadar çeşidi yetişmektedir; bunlar, yabani olarak, kendiliğinden yetişenlerdir. Bir çok kültür çeşidi de bahçelerde süs bitkisi olarak yetişmektedir.³⁰⁹

Gül, insanlık tarihi kadar eski, insanlık tarihi kadar değerli bir çiçek olmuştur. Tarihin her döneminde farklı coğrafyalarda, farklı medeniyetlerde de olsa daima, güzel şeylerin sembolü olagelmıştır. Musevilik ve Hristiyanlık devirlerinden önce de çok sevilmiş ve rağbet görmüştür. Finualar olarak da bilinen Laponlar, Ostyaklar ve Samoyetler’in mezarlarında, gül şekillerinde sikkeler bulunmuştur. Zendavesta’da gül, dini bir motif olarak zikredilmiştir. Bunun dışında Hindistan, Suriye ve Mısır’ı kapsayan geniş bir coğrafyada, gülün çok mühim bir yeri vardır.³¹⁰

Gülün, Yunan esatirinde de önemli yeri vardır; baharın, yeryüzünü süsleyip cennet haline getirdiği ve ruhlandırdığı bir günde, Yunan sahillerinden kalkan bir dalga Kıbrıs sahillerine vurur ve buraya zümrüt gibi yosunlardan bir yatak bırakır. Daha sonra ilahi bir elin kudretiyle bu yatak içinde, baştan aşağı çıplak bir kadının uzandığı görülür. Göklerde uçuşan ve yerde dolaşan meleklerden; denizlerde ve dalgalarda gizlenen bütün perilerden daha güzel olan bu kadın Yunan esatirinin Afrodite’i, Roma’nın Venüs’ü ve Şarkın Zühresi’dir. Venüs, Kıbrıs sahilinde dalgalardan çıkıp karaya ayak basar. Ayağını bastığı yerlerde hemen güller biter; çünkü Venüs’ü Kıbrıs sahillerine getiren dalgalar, beraberlerinde, gül tohumları da getirmişlerdir.³¹¹

İbraniler de güle güzel anlamlar yükleyip yüceltmişlerdir. “Kitab-ı Mukaddes onu, rahmet ve gufranın, haz ve sürurun bir timsali gibi gösteriyordu.”. Hahamlar, ibadet halinde, alınlarına gül takarlardı. Museviler, Mısır’dan çıkışlarının yedinci haftasına telmihen kutladıkları “Şavout = yedi hafta” adlı dini bayramlarını, gül mevsimine denk geldiği için “gül bayramı = bak de rose” demişlerdir.³¹²

³⁰⁹ Turhan Baytop: Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, TDK Basımevi, Ankara 1997, s. 123.

³¹⁰ Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine-Cevat Rüştü’den Bir Güldeste, (Haz. N. Hikmet Polat), Kitabevi, İstanbul, Ekim 2001, s. 131.

³¹¹ age, s.125-126.

³¹² age, s. 130.

Hristiyanlar, Hz. Meryem'e, kilise diliyle "gül-i mermüz"³¹³ demişlerdir. Nurmahal adlı bir Moğol prensi, üzerinde yıkandığı bir kanalı gül suyu ile doldurur ve güneşin hararetiyle su buharlaştıktan sonra dibinde gül yağı kaldığı görülerek gül ruhu keşfedilir. Eski İran'da, Nevruz kutlamalarında, herkes birbirinin yüzüne güller atar.³¹⁴

Görüldüğü üzere gül İran, Eski Yunan, Roma, Endülüs medeniyetlerinde, gereken ilgi ve önemi görmüş ve varolan sanatların hepsinde hatırlanıp terennüm edilir olmuştur.

Divan şiirinde gülün belirgin bir misyonu ve kişiliği vardır. O, daima çiçeklerin hükümdarıdır; tahtta oturur. Çiçeklerin çoğu, toprağa yakın iken o, daha yukarılardadır. Bu sebeple "taht-ı Kâvüs veya taht-ı Kâvüs'a oturmuş hükümdar olarak tasavvur etmişlerdir. Doğal olarak da diğer çiçekler, gülün ordusudur."³¹⁵

Gülün, divan şiirinde kullanıldığı motiflerden bazıları şunlardır:

- Kırmızı gül, bülbülün derdini anlamış ve utancından kızarmıştır.
 - Yeşil yapraklar arasındaki kırmızı gül, gökyüzünde parlayan güneş gibidir.
 - Kırmızı gül, içtiği meyden kızarmıştır.
 - Kırmızı taç yaprakları ve sarı tozlarıyla gül, la'l ve altın kaynağıdır.
 - Gül, sabahları kırağı ile yüzünü yıkar ve açılınca etrafına inciler saçır.
 - Baharda bahçe, zümrüt bir kasa döndüğünde güller de bu kasanın pencereleridir.
 - Gülün taç yaprakları ortasındaki sarı tozlar, gülün eteklerini dolduran altınlardır.
 - Gül, elinde def tutarak bülbüllerin nağmelerine iştirak eder.
 - Gülün kırmızı yaprakları ateşe, dikenleri ise kuşları kebab etmek için hazırlanmış şişlere benzer.
 - Saba estikçe gülün açılışı, bir kişinin yakasını yırtması veya yüzünü açması şeklindedir; bu durumda bülbülün feryadı, gökleri inletir.
 - Gül ile nergis münasebeti, gülün nergise kadeh sunması şeklinde tasavvur edilir.
- Sonuçta nergis, süzgün olan gözleri sebebiyle kendinden geçecektir.

³¹³ Cebraîl'in ruh üflemesine telmihte bulunarak "işaretlenmiş, ima edilmiş gül."

³¹⁴ Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine-Cevat Rüştü'den Bir Göldeste, (Haz. N. Hikmet Polat), Kitabevi, İstanbul, Ekim 2001, s. 130.

³¹⁵ Ahmet Atilla Şentürk: XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2002, s. 204.

- Şeyhî, gül ve nergisi, dişi ve erkek mazmunundan yola çıkarak gül, utangaç ve namahremden kaçınan bir güzel; nergis ise gül yüzünü açsın diye gözlerini yuman aşıklardır.

- Sarı gül güneşin; beyaz gül ise ayın yeryüzündeki akisleridir.

- Cafer Çelebi, aynı daldaki iki gülü teraziye benzetir.³¹⁶

Gülün İslam tarihi içerisindeki yeri de apayrıdır. Yunus Emre'nin herkesçe bilinen "Gül, Muhammed teridir." sözü, Müslümanlar arasında darbimesel haline gelmiştir. İslam Peygamberinin en sevdiği çiçek, güldür. Hatta zayıf bir rivayette Hz. Muhammed "Kırmızı gül, Allah'ın ihtişamının tezahürüdür." buyurmuştur.³¹⁷

Tasavvufî açıdan bakıldığında da gülün, ilahi güzelliği ve ihtişamı en güzel şekilde yansıttığı için vahdet sembolü; bülbülün ise bu vahdete ulaşmak isteyen, dünya nimetleri ve kirlerinden arınmış ruhun en saf hali olduğu düşünülür. Gülün bu metafizik anlamı dışında, anlaşılacağı üzere, İslam Peygamberini de temsil etmektedir. Peygamber ve gül kompozisyonu, İslam sanatları içerisinde gül şeklinde Hilye-i Şerif'ler³¹⁸ yapılmasına yol açmıştır.

Gül, sadece şiirde değil; süsleme sanatlarının her dalında(taş oymacılığı, çini, keramik ve duvar resimlerinde, kumaşlarda, kitap ciltleri ve tezhiplerinde) sevilerek kullanılmıştır.

Bektaşilikte de gül, önemli bir semboldür; rivayete göre Hz. Ali, son nefesinde Selman'dan bir deste gül istemiş ve getirilen gülleri kokladıktan sonra ruhunu teslim etmiştir. Bu sebeple gül destesi, Bektaşilere has bir tabir olarak, sık sık kullanılır olmuştur. Yine Bektaşî ve Mevlevîler'in giyindikleri bir çeşit cüppeye de "Destegül" denmektedir.³¹⁹

İslam tarihinde, Kur'an'da geçen, "İbrahim Kısası"nda da gülün ayrı bir önemi vardır. Bilindiği üzere Nemrud'un emriyle ateşe atılan İbrahim peygamberin atıldığı ateş çukuru, Allah'ın izniyle, bir anda gül bahçesine çevrilmiştir. Bu kıssadan yola çıkarak divan şairleri, çeşitli söz oyunlarına baş vurmuşlar; böylece gül ile ateş arasındaki renk benzerliği, bir çok imajın kaynağı olmuştur. Divan şairleri daha da

³¹⁶ age, s. 204-206.

³¹⁷ Beşir Ayvazoğlu: Güller Kitabı-Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme, Ötüken, İstanbul 1992, s. 86-87.

³¹⁸ Hz. Muhammed'in yazı ile yapılmış portresi; bir yazı sitili.

³¹⁹ Beşir Ayvazoğlu: Güller Kitabı-Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme, Ötüken, İstanbul 1992, s. 94-95.

öteye giderek, gülhan ve külhan kelimelerinin, Arapça yazılışlarının aynı olmasından yola çıkarak, aralarında ilgiler kurmuş ve çeşitli imajlar elde etmişlerdir. Külhan, hamamlarda suyun ısıtıldığı bölümdür. Kor halindeki bu bölüm, şiirde gülbahçesi, çıkan dumanlar ise gülbahçesindeki servilerdir.³²⁰

Metinde, bahar mevsiminin sembolüdür; çoğunlukla gül-bülbül mazmunuyla anılır. Bunun dışında “Gül”den türemiş olarak gülbün, gülzâr, gülçin, gülşen, bülbang şekillerinde de kullanılmıştır;

“Ol dil-keş nevâlar ki bülbülân-ı gülistân-ı feşâhat şıdık u şafâ hengâmında anuñla ser-âgâz eylerler”(1.s)

“Esse her yirde bād-ı luṭfi açar

Bir dem içinde yüz gül ü Süsen”(3.s)

“...ki herkes anuñ bostânında gülçîn...”(11.s)

“ki tâvusân-ı gül-zâr-ı qudsî-cevelânı temâşâsında ser-gerdânlardır”(12.s)

“ve rûy-i güli tâzeleyüp mânend-i ḡarra-i meh-ḡarrâ”(16.s)

“ve tasfiyemle rûy-i Gül, meh-âsâdur.”(21.s)

“Peyk-i Şabānuñ elinden alup, gül gibi şad-pâre kırup, oda urdı.”(23.s)

“Her sa’âdet-mendüñ ki dıraht-ı bahtı gülşen-i salṭanatda neşv ü nemâ bula.”(23.s)

“gülbün-i salṭanat ser-sebz ü ḡandân olmaz”(24.s)

“ki Gül-i emel-i kāmranî, gülistân-ı âmânîde her dem Nesīm-i ‘ināyet-i Rabbânî ve şebnem-i hidāyet-i âsumânî birle açılup...”(25.s)

“Beraber çerḡ-i aṭlās ve âsumânî muḡarnes, mânend-i ṭâḡ-i sipihr revâḡ-ı mäh u mihr gül-i bādāmdan ḡıyām-ı sidre-ḡıyām serâ-perdeler ve günlükler urdılar.”(26.s)

“Gülbāḡ-ı cüyüş deryālayın cüş u ḡurüş ve idüp...”(27.s)

“Gül-bünler güneş gibi zerrîn sipihrlerini sînelerine çeküp, goncelerden laṭîñ miḡferler urunup, encüm-âyîn zînetler gösterüp, felek-şıfat sebz-‘alemler ḡaldırdılar”(29.s)

“ve gül-bih ve armüd cündîleri âyîn-i İslām üzre ihyâ-yı sünnet eyleyüp, ḡil‘at-ı ‘ıyd-ı sa‘îd gibi nazîf ü laṭîf cedîd, aḡ-bayrāmî cāmeleriyle rûy-i zemîni sefîd itdiler ve

³²⁰ age, s. 95.

gülnār-ı âteş-bār nevk-i hārdan ser-tīz hañcerler tañınup, āfitāb-ı ‘ālem-ārā gibi hıdmetinde sürh-rüyluklar ‘arz eylediler”(31.s)

“Sezā-yı âteş olur hār olanlar

İçer āb-ı revān gül-zār olanlar”(44.s)

“Çerā-gāhı ki pür cedī vü hameldür

İrem gül-zārı gibi bī-bedeldür”(43.s)

“Eyyām-ı gülistānda ve hengām-ı tābistānda rüfeķā-yi kirām mānend-i zā’irān-ı meş‘arū’l-harām aña ‘āzimlerdür ve türbet-i bā-rütbetine rāğıblar ve şafā-yı seyr-i deştine ve hevā-yı gülaştına mülāzımlardur.”(44.s)

“Teni gülberg-i ter bir sīm-berdür

Naẓarda ‘ömre beñzer bir güzerdür.”(44.s)

“Şoñra müşārün-ileyh ‘azīz bu külhān-ı ğınādan ol gülşen-i şafāya intikāl ve bu tengnā-yı fenādan ol serāy-ı beķāya irtihāl idicek; mezkūr pādişāh-ı gerdün-penāh, anuñ üzerine türbe yaptı”(45.s)

“Çeşm-i dīn ü devlet yek-ser rūşen ve şahñ-ı mülk ü millet ser-ā-ser gülşen oldı.”(51.s)

“Yaķasını şubh-veş gül kıldı çāk

Bülbül itdi dilden āh-ı derd-nāk”(51.s)

“Her cūybār-ı hoş-güvār, meydān-ı gülistānda hezār-dürlü bendler eyleyüp, pehlevān-ı çerhı dest-i çenberden başdı.”(55.s)

“Gel ey dil nāle kıl bülbüller ile

Açıl ‘işret demidür güller ile”(56.s)

“Kulāğ ur gül gibi kim murğ-ı şeb-ñız

Nice itmiş seherden nālesin tīz”(56.s)

“Şühûbden od kapar ebr-i güher-rîz

Gül-efşānluk ider bād-ı seher-hîz”(57.s)

“Gül-i bādāma nergisler göz eyler

Karanfil bāga nesrini yüz eyler”(57.s)

“Ko zühdi Lāmi‘î olgıl sabā-hîz

Gül eyyāmı degüldür vaqt-i perhîz”(58.s)

“İşret-i gülzārî ve şöhet-i murğ-zārî bî-zārî olmaz.”(61.s)

“Nergîs-i dîde-ver; kurretü’l-‘ayn-ı devrân iken, mişāl-i gül-i bādām, çeşm-i ber idüp, mu‘tellü’l-‘ayn oldu.”(62.s)

“Gülün şahîfe-i rûzgârdan çehre-i aşhâb-ı gam u melâl gibi defteri düridi.”(62.s)

“Bu bāguñ saña bāğ idüğün mülâhaza kılmaduñ ve gülzārınuñ âhiri, zâr idüğün bilmedüñ. gönçe senüñ goncene ve gülünün yüzüne güldüğüne mağrûr olduñ.”(75.s)

“Hâzret-i Şeyh Envâr Ocağından Çiçek Abdâl ve Gül Dede ve Dervîş Bahâr gibi nice münevver gürinür erler ve parsâ-keş serverler ve berk-i sebzle nazarıma gelmişdür.”(83.s)

“Egerçi kim şimdi her biri küllhân-ı dünyâdan gülşen-i ‘ukbāya ton şalmışlardur ve Baba Ni‘metullah-ı Velî şöhetinden firāvân himmet-i mevfûra ve bî-pâyân ni‘met-i meşkûra tahşîl idüp tururam.”(83.s)

“Bu cānibden Sultân-ı Bahāruñ baqiyye-i leşkeri ve müteferriķ ‘askeri ki şahrâ bağçelerine tağılmışdı ve her biri gülistân-ı İrem gibi bir bostân-ı hurremi melâz u melcâ’ kılmış idi”(86.s)

“Arşa-i dirâhtistānda ve şahn-ı gülistānda āhen-i menfûşdan ve kûtn-ı maḥlûcdan ‘afārîti zevi’l-kurûn ve şahrâ-i cin ü semendüñ gibi...”(91.s)

“Gülbün-i pür-şevketi miḥnetle görenler hâr-püş zann iderdi.”(93-94.s)

“...ve şol serv-ḳadler ki turre-i meftûlleri sāyebân-ı gül ü yāsemîn idi”(95.s)

“Müdde‘î bülbül-şıfat gūyâ ve pür-cüş ve ‘arîf-i gül gibi gūş u ḥamûş olur.”(97.s)

5.1.5.2. Lâle

Ziraatte, *Tulipa* (Liliaceae) türlerine verilen genel addır. Soğanlı, otsu, çok yıllık; kırmızı, sarı veya beyaz çiçekli bitkiler. “Avrupalı yazarlar, ilk dönemlerde laleyi tanımadıklarından bu çiçeği bir çeşit zambak (*Lilium*) olarak kabul etmiş ve bu düşünceye göre isimlendirme yapmışlardır. P. Belon “Lils rouges (Kırmızı zambak)”, C. C lusus “Lilionarcissus (Nergis)” zambağı, P. de Tournefort “Lis d e B yzance” (Bizans zambağı), A. Toderini ise “Lys sanguins” (Kan renkli zambak) ismini kullanmışlardır.”³²¹ Türkiye’de 18 türü, yabancı olarak yetişmektedir. Kefe lalesi,³²² Osmanlı lalesi³²³ gibi bazen, özel adlarla anılır.³²⁴

Osmanlı tarihinde, kendi adıyla koca bir devir açan lalenin vatanı hakkında değişik görüşler vardır; bazı araştırmacılar bunun asıl vatanının Kuzey Avrupa ve Asya olduğunu söylemelerine karşın, bazıları da İran olduğunu belirtmektedirler.³²⁵ Ancak kaynağı nerede olursa olsun Türk tarihinde, başta devlet adamları olmak üzere, pek çok çiçek meraklıları, bu çiçeğin, adeta meftunu olmuşlar ve lalenin bir çok türünü elde etmişlerdir.

İran mitolojisine göre, bir yaprağın üzerindeki çiğ tanesine yıldırım düşer ve alev alır. Alev alan yaprak o haliyle kalır ve lale oluşur.³²⁶

Lale, Anadolu’ya, Mevlana’nın şiirleriyle gelir. Dolayısıyla ilk defa Türkler vasıtasıyla Anadolu’ya girmiştir. Romalılar ve Bizanslılar, laleyi tanımıyorlardı.³²⁷ İran Selçukluları ve Büyük Selçuklular’ın sanat eserlerinde, XII. asırdan itibaren lale motifine rastlanmaktadır. Anadolu Selçuklularının başkenti Konya’daki eserlerde de lale motifleri kullanılmıştır.³²⁸ Türk süsleme sanatında, XIII. yy’dan itibaren, stilize edilmiş şekilde, Selçuklu abidelerinde, yazma kitap ve kaplarında görülür. Şiirde ise

³²¹ Ahmet Kartal: Klasik Türk Şiirinde Lale, Akçağ, Ankara 1998, s. 2.

³²² Kefe lalesi, Kırım’ın güneyinde Kefe(şimdiki adı Feodosiya) şehrinde yetişen ve 17. yy’da İstanbul’da satılan bir lale çeşididir. Osmanlı lalesi veya Lâle-i Rûmî olarak bilinen İstanbul lalesinin de Kefe lalesinden yararlanılarak çeşitlerinin artırıldığı düşünülmektedir.(daha geniş bilgi için bkz. Turhan Baytop: Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, TDK Basımevi, Ankara 1997, s. 168.)

³²³ Osmanlı lalesi, XVI-XVIII. yüzyıllar arası, İstanbul’da elde edilmiş olan ve 1500 kadar çeşidi bulunan lale formlarına verilen genel addır. Bu lale çeşidine Lâle-i Rûm da denilmektedir.İstanbul’da elde edildiği için İstanbul lalesi de denir. (daha geniş bilgi için bkz. Turhan Baytop, age, 217-218.)

³²⁴ Turhan Baytop: Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, TDK Basımevi, Ankara 1997, s. 195.

³²⁵ Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine-Cevat Rüştü’den Bir Güldeste, (Haz. N. Hikmet Polat), Kitabevi, İstanbul, Ekim 2001, s. 73.

³²⁶ Beşir Ayvazoglu: Güller Kitabı-Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme, Ötüken, İstanbul 1992, s. 107.

³²⁷ Ahmet Kartal: Klasik Türk Şiirinde Lale, Akçağ, Ankara 1998, s. 3.

³²⁸ age, s. 3.

XIV. yy'da ortaya çıkar. Lalenin çinideki macerası ise XVI.yy'da başlar; Şehzade Mehmed türbesindeki pencere üstlerinde yer alan kitabelerden birinde, yazılar arasındaki boşlukları doldurmada kullanılmıştır.³²⁹

Klasik Türk şiirinde lale, XVI.yy.'a kadar dağlarda, kırlarda yetişen yabancı laledir. Dolayısıyla "taşralı"dır. Taşralı olması nedeniyle de utangaç ve çekingendir.³³⁰

Lale, İstanbul'a, Dördüncü Mehmed zamanında, Avusturya sefiri Schmith Fon Schvarnhorn tarafından getirilmiştir. İstanbul'da, melezleme yoluyla elde edilen Lale-i Rumi veya İstanbul lalesinin yetiştirilmesine Kanuni Sultan Süleyman döneminde başlanmıştır.³³¹ Lale Devri'nin ünlü siması Damat İbrahim Paşa, lalenin yetiştirilmesinde, lale zevkinin yaygınlaştırılıp yerleştirilmesinde büyük gayretler sarf etmiş bir devlet adamıdır. Bu dönemde Hollanda'dan ithal edilen laleye, "Lü'lü'-i erzak" adı verilmiş ve bu laleden yetiştirenlere mükafat sözü verilmiştir.³³² 1603'te tahta geçen I. Ahmed, çiçekçilikle uğraşan "sahib-i tohum" yani yeni çiçek türleri elde eden bir hükümdardır.³³³ Yine II. Selim'den itibaren İmparatorluğun çeşitli bölgelerinden lale ve sümbül soğanları ismarlandığına dair fermanların bulunduğunu, kayıtlar belirtmektedir. Bu dönemde lale soğanı Kefe'den, sümbül de Maraş ve Halep taraflarından getirilmiştir.³³⁴ Sultan III. Ahmed (1673-1736) saltanatının son dönemlerinde lale sevgisi doruk noktasına çıkmıştır. Bu dönemi, önce Yahya Kemal ardından da Ahmet Refik Altınay, "Lale Devri" olarak adlandırmışlardır.³³⁵

Lale sevgisi, sadece devletin üst kademelerinin pahalı uğraşı değil; esnaf, sanatkar, serbest meslek erbabı... kısaca bütün kesimlerin ilgi duyduğu hoş bir uğraş olmuştur.³³⁶

³²⁹ Beşir Ayvazoğlu: Güller Kitabı-Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme, Ötüken, İstanbul 1992, s. 108-110.

Daha geniş bilgi için bkz, Ahmet Kartal, age, s. 3-5.

³³⁰ Beşir Ayvazoğlu: Güller Kitabı-Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme, Ötüken, İstanbul 1992, s. 109.

³³¹ Ahmet Kartal: Klasik Türk Şiirinde Lale, Akçağ, Ankara 1998, s. 6.

³³² Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine-Cevat Rüştü'den Bir Güldeste, (Haz. N. Hikmet Polat), Kitabevi, İstanbul, Ekim 2001, s. 74.

³³³ Beşir Ayvazoğlu: Güller Kitabı-Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme, Ötüken, İstanbul 1992, s. 115.

³³⁴ Ahmet Kartal: Klasik Türk Şiirinde Lale, Akçağ, Ankara 1998, s. 5-6.

³³⁵ age, s. 8.

³³⁶ daha geniş bilgi için bkz, Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine-Cevat Rüştü'den Bir Güldeste, (Haz. N. Hikmet Polat), Kitabevi, İstanbul, Ekim 2001, s.93-97.

Lalenin, bu kadar sevilip benimsenmesinde ve milli çiçek hüviyeti kazanmasında, “lale” kelimesinin yazılışının büyük önemi vardır. Bilindiği üzere lale-Allah-hilal kelimelerinde kullanılan harfler ve bu harflerin sayıları aynıdır. Lale, tersten okunduğu zaman Allah veya hilal şeklinde de okunabilir. Doğal olarak bu şaşırtıcı tesadüf, laleye ayrı bir kutsilik vermiştir. Bununla ilgili çarpıcı bir örnek, Edirne Selimiye Camisi’nin müezzin mahfili kenarlarında bulunan mermer sütunlardan birinde baş aşağı bulunan bir lale mevcuttur. Edirne halkı arasında var olan inanışa göre, eğer bu lale bir gün oradan silinip giderse bu, kıyametin kopması anlamına gelir. Zaten hilalin sükutu da kıyametin kopması demektir.³³⁷

Türklerde lale sevgisi veya lale merakı, Avrupa’da olduğu gibi “Tulipomanie”³³⁸ derecesinde olmasa da hayatın ve sanatın her safhasında artarak devam etmiştir; tâ ki Avrupa’dan Barok üslubu girip, Rönesans motifleri lalenin yerini alıncaya kadar. Zaten Barok üslubu fazla devam etmemiş ve yine lale, motif olarak kullanılmaya devam etmiştir. Unun en güzel örneği, “Üsküdar kadifelerinde” görülmektedir.³³⁹

Lale, kırmızı rengi ve nazenin duruşuyla halk şiirlerine de konu olmuştur:

Sallana sallana gelür gülşenden
Başına bağlamış lâle mâşallah
Hüsnüne bakmağa gözler kamaşır
Yüzündeki çifte hâle mâşallah

Gevheri³⁴⁰

Divan şiirinde lale, çiçeklerin sultanı güle, rakip olarak, gülün tahtını epeyce sarsmış hatta Baki’nin “lâle” redifli gazelinde³⁴¹ zaferini bile ilan etmiştir.

Lalenin şiirde kullanıldığı diğer bazı şekiller şöyledir:

³³⁷ Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine-Cevat Rüştü’den Bir Göldeste, (Haz. N. Hikmet Polat), Kitabevi, İstanbul, Ekim 2001, s. 91.

³³⁸ **Tolipomanie:** Charles Mackay’ın, Avrupa’da çılgınlık noktasına kadar ulaşan lale tutkunluğunu araştırdığı makalesinin adı. Türkçe anlamı, lale deliliği demektir. Avrupa’da, XVI.yy’ın ikinci yarısında başlayan lale merakı, XVII.yy’ın başlarında, özellikle Hollanda’da, çılgınlık derecesine varmıştır. Öyle ki bir lale soğanına, bütün servetini yatıranlar olmuştur. Bilhassa lalenin nadir türlerine olan aşırı talep Amsterdam, Rotherdam, Harleam, Leyden, Hourn gibi şehirlerde, satışların düzenli olması için, borsalar kurdurmuştur. Kısaca en üst kesimden en alt kesime varıncaya kadar lale merakı denilen tulipomanie, toplumu bir illet gibi sarmıştır.

³³⁹ Ahmet Kartal: Klasik Türk Şiirinde Lale, Akçağ, Ankara 1998, s. 5.

³⁴⁰ Gevheri Divanı, (Haz. Şükrü Elçin), AKM yayınları, Ankara 1998, s. 78.

³⁴¹ Sabahattin Küçük: Baki Divanı(Tenkitli Basım), TDK Yayınları, Ankara 1994, s. 388-389.

- Lale kırmızı renkte, çanak şeklinde, ortası siyah olduğundan teşhis yoluyla bağı yanmış elinde kadeh tutan biri olarak tasavvur edilir.

- Tacizade'ye göre, dimağını güzel kokulu tutmak için, kadehine amber koyar.

- Çanağı aşağı doğru eğilmiş lale, külâhı devrilmiş mesttir.

- Ahmedî ve Derviş Hayalî'ye göre, buhurdanlık taşımaktadır; kırmızı taç yaprakları kor ateş, ortasındaki siyah nokta ise korun üzerine konmuş öd olarak tasavvur edilir.

- Şeyhî'nin lale-nergis mukayesesinde çizdiği alış veriş tablosu ise Nizamî'nin "sümbül misk kutusunun kapağını açmış, gül de ona elini uzatmıştır" manasındaki beytini hatırlatmakla beraber burada lale, elinde lâl bir sürmeden olduğu halde sürme satmaktadır. Nergis ise elinde sarı lirası ile-nergisin beyaz yaprakları el, ortasındaki sarı nokta ise eldeki altın para olarak tahayyül edilmiş- sürmeyi satın alıp gözüne sürmek için fırsat kollamaktadır.³⁴²

Metinde, en az gül kadar değerli bir çiçek olarak baharın temsilcisi ve bahar ordusunda askerdir;

"Çemen piyâdesini ve sebze-i demen-pâyesini deryâ-yı aḥḫar-ı felek-maḥḫar gibi öñince sürdi ve ḳol ḳol Lâle vü Zaymerân ü Şaḳâyık-ı Nu'mân gürâbîn-i türkâna kızıl börg ile ve hezârân sâz u berg ile ârâste kıldı ki bisât-ı hāmūn yâḳūt u la'le muraşşac dībâya döndi Beyt:

Garb leşkeridür kızıl Lâleler

Aḡa Zaymerândur Şaḳâyık re'îs"(27)

"Toldı ol yağmada dürc-i ḡonce zer

Lâle ṭâsın eyledi pür-la'î-i ter"(52.s)

"Ḳomaḡıl lâle-veş cân içre dâḡı

Ki furşat elde iken ṭut ayâḡı"(56.s)

³⁴² Ahmet Atilla Şentürk: XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2002, s. 206.

“Şaru yaprâğ içinde her siyeh zâğ

Muza^{fer} lāledür kim bağı pür-dâğ”(66.s)

“...lālesi gibi lāl olacağıñ fikr itmeyüp, memkür olduñ.”(75.s)

“Yakupdur lālenüñ bağını bu od

Kılupdur sünbülüñ bezmini pür-düd”(76.s)

“ol erguvân-ğadler ki müy-ı merğülleri ki perdedâr-ı lāle vü nesrîn idi”(95.s)

5.1.5.3. Yâsemîn

Beyaz, ufak taç yapraklı, hoş ve hafif kokulu bitkilerdir. “Jasminium(Oleaceae) türlerine verilen genel ad. Kışın yaprak döken veya dökmeyen. Beyaz veya sarı renkli ve kokulu çiçekli, çalı veya tırmanıcı bitkiler.”³⁴³

Beyazlığı ve şekli nedeniyle **sîm-ten** veya **sîmîn piyâle** olarak anılır. Bu özelliklerinden dolayı da **sâkî** olarak zikredilmiştir.³⁴⁴

Eski Türk bahçelerinde, ilkbaharda mor salkımlarla süslenen çardaklar, yazın yaseminlerle donatılırdı. Fransızca çiçek dilinde “**amable**= mahubiyet, dilberlik, sevimlilik” gibi anlamlara gelen yasemin, Doğuda İstanbul’un Ortaköy bahçelerinde yetiştirilir ve yalnız kokusundan değil; aynı zamanda sapından da istifade edilirdi.³⁴⁵ Konuyla ilgili olarak Cevat Rüştü şunları aktarmaktadır:

“Yasemen, lale gibi yalnız çiçek şeklinde dâhil-i bezm-i kibâr olarak salonları süslemekle kalmaz kehrübalı çocuk şeklinde râikapereş dudaklar arasına girerek zengin, meraklı tiryakilerimizi zevklendirmek şerefine nail olurdu. Yasemen çubukları vaktiyle bizim kibârânı süsleyen ve sevimli eşyadan ma’duttu. Yâsemenin sâkından altın yahut gümüş kakmalı çubuğu tellendiren zengin bir tiryaki nefesinde yasemen kokusunu ruhuna mass etmiş kadar zevk alırdı. Üzerindeki tabii yılan sırtını andıran çizgiler ayrıca meraklı nazarların hurde tedkikâtından kaçamazdı. Limon sularıyla

³⁴³ Turhan Baytop: Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, TDK Basımevi, Ankara 1997, s. 281.

³⁴⁴ Ahmet Atilla Şentürk: XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2002, s. 213.

³⁴⁵ Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine-Cevat Rüştü’den Bir Göldeste, (Haz. N. Hikmet Polat), Kitabevi, İstanbul, Ekim 2001, s. 198.

bilhassa beyazlattırılan çubuklar üzerinde bu çizgiler daha bariz, daha zarif bir şekilde görülürdü.”³⁴⁶

Türk bahçelerinde yaseminden genelde, çardak süslemelerinde faydalanmışlardır. III. Murad zamanında Ortaköy, yaseminlerle doldurulmuştur. Türk şairleri yaseminin daha çok beyaz olanından hoşlanmışlar ve bunu kullanmışlardır.³⁴⁷

Edebiyatta kullanılan yasemen-semen kelimelerine dikkat etmek gerekir. Cevat Rüştü bu ayrıma dikkat çekerek şöyle söylemektedir:

“...edebiyatımızda vesile-i istiare olan yasemen ile semen, ayrı ayrı ma'nalara delâlet eden kelimelerdir. Çünkü semen, Arapların *viter* yahut *vetire* va Acemlerin *Gül-i se-berg*= üç yapraklı gül dedikleri üç yapraklı gül dedikleri güldür ki bazı lugaviyun bunu *Van gülü, Mısır gülü, Peygamber gülü* diye tefsir ediyorlar.”³⁴⁸

Divan şairlerinden Kıvamî, yasemini bağ içinde çiçeklerden yakılmış meşaleye benzetir. İznikli Derviş Hayalî ise –beyazlık ve parlaklığı nedeniyle- Ülker yıldızına benzetir. Bunun dışında, beyazlığı ve güzelliği nedeniyle, Türk güzellerine benzetilişi de yaygındır.³⁴⁹

“Hâk-i pâyine yüz süren dilemez

Şoḥbet-i yâsemîn ü bezm-i semen”(3.s)

“...tâcdârân-ı Yâsemîn ki sipâh-ı ḥâver-zemîndür.”(30)

“Şabâ kapup külâh-ı yâsemîni

Kılur sac yolması dürr-i şemîni”(56.s)

“...ve şol serv-ḳadler ki turre-i meftûlleri sāyebân-ı gül ü yâsemîn idi”(95.s)

5.1.5.4. Nergis

Baharla birlikte ilk açan çiçeklerdendir. Ziraatte *Narcissus* (Amaryllidaceae) türlerine verilen genel addır. Yumrulu, çok yıllık, beyaz veya sarı çiçekli ve otsu bitkilerdir.³⁵⁰

³⁴⁶ age, s. 198.

³⁴⁷ age, s. 199.

³⁴⁸ age, s. 200.

³⁴⁹ Ahmet Atilla Şentürk: XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2002, s. 213.

³⁵⁰ Turhan Baytop: Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, TDK Basımevi, Ankara 1997, s. 214.

Nergis, zerrin kadehle genellikle karıştırılmıştır. Aslında Latince’de **nergisus**, Farsça’da **nergis**, Arapça’da **nercis** ve Fransızca’da **narsis** olarak bilinen kokulu bitki, bizim **zerrin kadeh** dediğimiz çiçektir. Koyu sarı turuncuya yakın taçlarının yapı olarak, kirpik gibi dizilmiş olmasından dolayı şairlerin geneli, bir güzelin gözüne benzettikleri nergis ise Latinler **calendul** veya **calendula**, İranlılar **hemîşe bahar**, Fransızlar **calendul** veya **souci (susî)** dedikleri kokusuz bir bitki türüdür.³⁵¹

Nergis, İstanbul’a ilk defa H. 1000 tarihine doğru, Cezayir’den getirtilmiştir.³⁵²

Nergis, mitolojiye de konu olmuştur; efsaneye göre sıcaktan bunalan Narkissos, bir pınarın başında soluklanmak ve susuzluğunu gidermek ister. Suyu baktığında kendi aksini görür ve bir başkası zanneder. Daha sonra bilmeden kendi aksine hayran olur. Bu çaresiz aşkla günden güne eriyen Narkissos, sonunda bu suyun başında can verir. Narkissos öldükten sonra sarı göbeğini, beyaz yaprakların kucakladığı bir çiçeğe dönüştür.³⁵³

Bu efsaneden, psikolojide “narsisizm” denilen “kişinin kendi kendine hayranlığı” olarak tarif edilen bir kompleksin adı doğar. Ayrıca narkoz ve narkotik kelimelerinin kökeni de nergis çiçeğinin bünyesinde var olan uyuşturucu maddeden gelmektedir.³⁵⁴

Nergis çiçeği, yukarıda bahsedilen özelliklerinden dolayı şiirde mestliğin, mahmurluğun, bîmarlığın sembolü olmuştur.³⁵⁵

Doğu edebiyatlarında nergisle ilgili başka bir efsane olduğunu İsmail Hami Danişmend, Cumhuriyet Gazetesi’nin 26.10.1942 tarihli nüshasında, “Divan Dili” başlıklı makalesinde “Bu aşk efsanesi, birer çiçek şekline sokularak kıyamete kadar hicran çekmeğe mahkum edilen Nergis isminde bir aşıkla Gül isminde bir maşukun maceralarından mürekkeptir.” şeklinde kaydetmiştir.³⁵⁶

³⁵¹ Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine-Cevat Rüştü’den Bir Göldeste, (Haz. N. Hikmet Polat), Kitabevi, İstanbul, Ekim 2001, s. 178.

³⁵² age, s. 187.

³⁵³ Beşir Ayvazoğlu: Güller Kitabı-Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme, Ötüken, İstanbul 1992, s. 144.

³⁵⁴ age, s. 145.

³⁵⁵ age, s. 145.

Ahmet Atilla Şentürk: XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2002, s. 207.

³⁵⁶ Agah Sırrı Levend: Divan Edebiyatı-Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve İzahı, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984, s. 180.

Şekil itibariyle İskender'in tacına benzeyen nergis, göz kastedilerek kullanıldığında "sevgilinin al yanağının üzerinde, tıpkı ateş içindeki semenderi andırmaktadır."³⁵⁷

Açılmış nergis, başını yerden kaldırmış, mestliği üzerinden atmış, açılan taç yapraklar göz şeklinden çıkıp tam bir kadeh şeklini almıştır. Bu şekliyle mahmurluğu üzerinden atmak için elinde kadeh tutan biri olarak tasvir edilir.³⁵⁸ Taç yaprakları tam açılmamış sarı nergis, zerrin külaha benzetilir ve başına külâh takmış biri olarak tasavvur edilir. Şeyhî, beyaz taç yapraklı nergisi, ortasındaki sarı tohumluluklarıyla içinde altın bulunan el olarak düşünür.³⁵⁹ Nergis, sabah vaktinde eline kadehini alır, sapsarı içkisini içer ve ne kadar altın gümüş akçesi varsa toprağa döker.³⁶⁰ Gülbahçesine yayılan misk kokusu, nergisin buhurdanda yaktığı öd ve amberden çıkan kokudur.³⁶¹ Cafer Çelebi nergisi, kuyruklu yıldız ve kova burcuna benzetir. Ahmedî ise nergisi, sarılık ve safra illetine tutulmuş olarak nitelendirir.³⁶²

Metinde Babunc, Semen ve Nesteren çiçeğiyle birlikte, Bahar ordusunda yeniçeri olarak geçer.

"...ve Bâbünc u Semen ü Nergis ü Nesteren yeñiçerisin yarâğ u yatağla yâtle ve ceng içün 'acâyib âlâtla bir tavırla pîrâste ve bir üslupla ârâste itdi ki basîṭ-i zemîn-i buķalemün deryâ-yı mevvâca beñzedi."(28)

Nevruzla birlikte canlanan tabiatın bir parçası olarak Güneş, hayat veren ışıklarıyla nergisin de mahmur, uykulu gözlerini açmak ister;

"İster ki ³⁶³ به الارض بعد موتها mücibince 'âlemi ihyâ idüp i'câz-ı Mesîḥâ gösterüp ve tebriyyü'l-ekmehe muķtezâsınca kûr-ı mâder-zâd-ı nergisün dîdesini âfîṭâb-ı rûşen-nihâduñ mîl-i zerrîni birle açup münevver kıla"(13.s)

³⁵⁷ Beşir Ayvazoğlu: Güller Kitabı-Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme, Ötüken, İstanbul 1992, s. 146.

³⁵⁸ Ahmet Atilla Şentürk: XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2002, s. 208.

³⁵⁹ age, s. 208.

³⁶⁰ Beşir Ayvazoğlu: Güller Kitabı-Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme, Ötüken, İstanbul 1992, s. 145.

³⁶¹ age, s. 146.

³⁶² Ahmet Atilla Şentürk: XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2002, s. 208.

³⁶³ "(Biliniz ki Allah) ölümden sonra yeri diriltir.", K. K. Hadid 17.

“Meger gūş-ı Benefşede fi’l-cümle şamemden eşer ve dīde-i Nergisde semt-i seher kaldı.”(51.s)

“Gül-i bādāma nergisler göz eyler

Qaranfil bāga nesrini yüz eyler”(57.s)

“Yāsemendeki şūret-i yāsı ve lālesi gibi lāl olacağıñ fikr itmeyüp memkūr olduñ Nergis-mişāl āhirī mu’tellū’l-‘ayn ve zerd ü zār olup ‘işyāna düşüp bī-kes kalacağıñ yād itmedüñ”(75-76.s)

“Düşelden nergisüñ cānına bu tāb

Olupdur dīdesi bī-ḡ^vāb u pūr-āb”(76.s)

5.1.5.5. Zerrin Kadeh

Nergisten söz ederken, bunun aslında, nergisgillerden olmakla beraber, nergisten farklı bir çiçek olduğu belirtilmişti(bkz. nergis maddesi.). Klasik şiirde, daha çok nergisten söz edilirken, Türk çiçek üstatları, zerrinkadeh türünü yetiştirmişlerdir. Bu üstatlar arasında, ilk anda dikkati çekenler Ebussuud Efendi ile Sultan İbrahim zamanında Çiçekçiler başbuğu Sarı Abdullah Efendi’dir. Fakat zerrin yetiştirmede hiçbir üstat, IV. Mehmed devrinin Eyüplü Veli Efendi’sini geçememiştir. Bu usta yetiştirici, zerrinkadehin tam on dokuz çeşidini elde etmiştir. Bu çeşitlerin bazılarının isimleri şöyledir: Nūr-i Muhammedī, Büyük Süleymanī, Bedahşī, Cihan-tāb, Mesned-ârâ, Sultanī, Cilve-i Ruhsâr’dır.³⁶⁴

Zerrin ve bunun kokulu türü olan fulya, Türkler vasıtasıyla dünyada tanınmış ve sevilmiştir. Özellikle Avrupa’da Türk çiçeği olarak bilinirler. Konuyla ilgili olarak Cevat Rüştü şunları aktarmaktadır:

“*Fransızların meşhur flöristleri dahi narsisa(zerrin) envainı tasnif ederken (Narcisse en bouquet=zerrin demeti) yahut Narsis oryantalıs(Şark zerrini) yahut Narsis de Konstantinopol(İstanbul zerrini), Narsis de poet(şair zerrini) gibi namlarla*

³⁶⁴ Beşir Ayvazoğlu: Güller Kitabı-Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme, Ötüken, İstanbul 1992, s. 148.

zerrin ve fulyaların asıl ve menşe itibariyle vatanımıza ait milli çiçeklerimizden olduğunu itiraf ve tasdik ediyorlar.”³⁶⁵

Nergis ve zerrinkadehin şiirde, rind bir edası vardır. Bu durum tasavvufçulara, dünyaya ibret nazarıyla bakma ve görünenin bir hayalden öte olmadığı ilhamını vermiştir. Bu anlayışa göre, kainatta görünen, aslında ondan başkası değil; bütün varlık “en’l-Hak” demektir. Her eşya bir kadeh ve her kadeh ilahi aşk şarabıyla doludur. Kısaca zerrin kadeh ve nergisin, dünyaya baktıklarında gördükleri, tasavvufi terminolojide, kesretten öte bir şey değildir. Önemli olan ise bu kesretin arkasındaki vahdeti görebilmektir. Bunun için de mest olmak gerekir.

5.1.5.6. Susam (Süsen)

Halk arasında susam çiçeği olarak bilinir. “Yüksek boylu, rizomlu ve genellikle bahçe ve mezarlıklarda yetişen *İris* (İridaceae) türlerine verilen ad. Çok yıllık, otsu, genellikle mor veya beyaz çiçekli bitkiler. Eş anlamlıları Cehennem zambağı, Eşek lalesi, Kırna, Mezarlık zambağı, Sevsev, Sursal, Süsen, Susksal, Zambak.”³⁶⁶ Daha çok dışa açılan beş taç yapraktan oluşur. On yapraklı olanına süsen-i âzâd, mavi olanına süsen-i erzâk, sarısına süsen-i hetâî, karışık renklisine ise süsen-i âsmân-gün denir.³⁶⁷

Şekli nedeniyle çin sürahi ve kadehlerine benzetilmiş veya bunları elinde tutan biri olarak tasvir edilmiştir. Gövdesine ilişik yaprakları ise kılıcı andırdığından şairler, kılıç kuşanmış veya kılıç çekmiş birine benzetirler. Yapraklarının dile benzemesinden hareketle de çemendeki diğer çiçeklere dil uzatan biri olarak düşünülmüştür. Bazen de dili olduğu halde konuşmamasından hareketle “ebkem” olarak tasavvur edilmiştir.³⁶⁸ Hacı Mes’ud süseni, şekil itibariyle dili ensesinden çıkmış ve üzüntüsünden mateme bürünmüş olarak tasvir eder. Bir başka şair Kıvâmî ise menekşe ve süseni, “ehl-i matem olarak niteler. Cafer Çelebi’de ise süsenin yaprakları kalem, çanağı da çin hokkasıdır.”³⁶⁹

³⁶⁵ Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine-Cevat Rüştü’den Bir Güldeste, (Haz. N. Hikmet Polat), Kitabevi, İstanbul, Ekim 2001, s. 187.

³⁶⁶ Turhan Baytop: Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, TDK Basımevi, Ankara 1997, s. 252.

³⁶⁷ Ahmet Atilla Şentürk: XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2002, s. 209.

³⁶⁸ age, s. 209.

³⁶⁹ age, s. 210.

“Esse her yirde bād-ı luṭfı açar

Bir dem içinde yüz gül ü Süsen”(2.s)

“...ve Süsen-i āzāde ki Nesl-i ‘Āddur leşker-i Bağdān ve mübārizān-ı meydān gibi elmāsī tığ ü teberler ber-ser eyleyüp küllerin kıvırup kellelikler izhār itdiler”(29.s)

“Bülbül-i şīrīn-zebāne raṭbu’l-lisān-ı cihān iken mānend-i süsende zebān-ı dil zıkr-i lāl ü dem-bete kıldı”(62.s)

“Suḥan mülkin musahḥar eyledüñ tut

Çeküp süsenleyin tığ-ı zebānı”(98.s)

“Dem-i serdin zamānuñ görmedüñ mi

Ne kıldı süsen-i raṭbu’l-lisānı”(98.s)

5.1.5.7. Sümbül (Reyhan)

Latince “*Hyacinthus orientalis* (Liliaceae). Çok yıllık, soğanlı, otsu, mavi ve kuvvetli kokulu, çiçekli bir bitkidir.”³⁷⁰ Botanikte, zambakgiller familyasından olan sümbül, laleden sonra en çok sevilen çiçeklerden biri olmuştur. Lale, zerrin, gül gibi sümbül de milli çiçeklerimizdendir.³⁷¹ Şairler kadar çiçek üstatlarının da çok sevdiği ve yetiştirdiği çiçektir.

Sümbül, Eski Yunan esatirinde uzun, kıvrıkcık, dalgalı, perçemli, ışıktan bir kemerle sarılmış, elinde bir yay veya keman tutan oldukça güzel bir delikanlı olarak resmettikleri, fen ve tıbbın; hatta bütün ilimlerin tanrısı olarak kabul ettikleri Apollon’un genç ve güzel gözdesi olan *Hyacinthus*’tan başkası değildir. Onun içindir ki Fransızlar bu çiçeğe **Hyacinthe** veya daha genel anlamda **jacintihe** demektedirler.³⁷²

Bazı türleri Avrupa’nın çeşitli bölgelerinde tanınan sümbül, bahçeler dışında, salonları süsleyen nadide çiçeklerden biri olmuş ve Türk süsleme sanatında “dört

Beşir Ayvazoglu: Güller Kitabı-Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme, Ötüken, İstanbul 1992, s. 168.

³⁷⁰ Turhan Baytop: Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, TDK Basımevi, Ankara 1997, s. 251.

³⁷¹ Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine-Cevat Rüştü’den Bir Güldeste, (Haz. N. Hikmet Polat), Kitabevi, İstanbul, Ekim 2001, s. 162.

³⁷² age, s. 168-169.

çiçek” üslubu denilen tarzda, gül, lale ve karanfilin yanında, dördüncü üye olarak yerini almıştır.

Divan şiirinde genellikle sevgilinin saç, sümbüle benzetilir. Kendisi tarif edilirken de saçını çözmüş veya saçına güzel kokular sürmüş biri olarak tasvir edilir. Yine güzel kokmasından dolayı da saçları amber kokan biri olarak düşünülür.³⁷³

“...ve müy-i sünbülî şâneleyüp şeb-âsâ müşğîn ü muṭarrâ eyleye”(14.s)

“Terbiyemle müy-i Sünbül gâliye-sâdur...”(19.s)

“Sünbül ki cemâ‘at-keş-i Hind ü Sind’dür Ḳāyide-i cāmīler ve ṭavr-ı imāmīler gibi müy-ı meftûllerini yollarda çārüb idüp şikestelikler gösterdiler”(29)

“Alef-zārı ser-â-ser müşğ-i sünbül

Gezûp âhûları otlar ḳaranfûl”(43.s)

“Yakupdur lâlenüñ bağrını bu od

Kılupdur sünbülüñ bezmini pür-dûd”(76.s)

“...ve ol erguvân-ḥadler ki müy-ı mergûlleri ki perdedâr-ı lâle vü nesrîn idi sünbül-vâr siyâhlara girüp perîşân u mâtem-zede olup...”(95.s)

5.1.5.8. Menekşe (Menevşe, Benefşe, Benevşe)

Viola (Violaceae) türlerinin genel adıdır. Bir veya çok yıllık, otsu; beyaz, sarı ve mor renkli çiçeklerdir. Bazı türleri süs bitkisi olarak kullanılır.³⁷⁴

Divan şiirinde genellikle zülûf, hat, ben, gece, Attar, mecnûn, âşık, kalender, abdâl, mürid, kadeh, çanak gibi unsurlarla birlikte anılır. Baharda ilk açan çiçeklerdendir. Her yerde yetişir; taşlık yerde ve duvar diplerinde görülür. İnce saplı, kısa boylu, başının eğikliği ve yere yakınlığı, gök rengi, pazarlarda deste deste satılması, bazen kölelere ad olması gibi özelliklerinden dolayı çeşitli benzetmelere ve söz oyunlarına konu olmuştur.³⁷⁵ Renklerinin çeşitliliği nedeniyle tavus kanadına benzetilmiş veya tavus kanadından deste düzmüş biri olarak resmedilmiştir. Eğik

³⁷³ Ahmet Atilla Şentürk: XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2002, s. 214.

³⁷⁴ Turhan Baytop: Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, TDK Basımevi, Ankara 1997, s. 204.

³⁷⁵ Beşir Ayvazoğlu: Güller Kitabı-Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme, Ötüken, İstanbul 1992, s. 166-167.

duruşu nedeniyle de baş eğmiş, gözünü toprağa dikmiş, mest, gamlı, aşık(mecnun), utangaç ve fakir biri olarak tasavvur edilmiştir.³⁷⁶

“...ve Benefşe-i kebūd ki cünūd-i Ermīn-zemīn ve sipāh-ı āsumān tezyīndür Ejderhā ser-müşgīn dest-i çūblar götürüp dizin dizin şaflar çekdi”(28)

“...ve nefhā-i benefşe-i tārī gibi cān-perveridür...”(44.s)

“Meger gūş-ı Benefşede fi’l-cümle şamemden eser ve dīde-i Nergisde semt-i seher kaldı”(51.s)

“Benefşe ıyş-ı müdāmdan erbāb-ı sevdā ve hayāl gibi muhtellü’d-dimāğ olup boynu uruldı”(62.s)

“...benefşe-girdār müşgīn-cāmeler giyüp āşüfte vü gam-zede oldılar”(95.s)

5.1.5.9. Zambak (Zanbak)

Lilium (Liliaceae) türlerinin genel adıdır. Soğanlı, çok yıllık, otsu; beyaz, sarı, kırmızı veya pembe çiçekli bitkilerdir. Bunlardan Ak zambak (Bey zambağı, Beyaz zambak, Misk zambağı), çiçekleri beyaz ve kuvvetli kokuludur. Güneybatı bölgelerimizde yabani olarak bulunur ve bahçelerde süs bitkisi olarak yetiştirilir. Sarı çiçekli türü olan Kirno, Zigana Dağı civarında yetişir. Kuzeybatı Anadolu bölgesinde, yabani olarak yetişen İstanbul zambağı veya Sultan zambağı ise pembe renklidir ve bahçelerde süs bitkisi olarak yetiştirilir.³⁷⁷

Zambak, divan şiirinde fazla rağbet görmemiştir. Şemseddin Sivasî’nin *Gülşen-âbâd* eserinde, bir derviş edası vardır. Beyaz renginden dolayı başı sarıklı, alnında iyilik ve doğruluk alametleri görünen, alçak gönüllülüktен başı eğilmiş bir salih kişi olarak tasavvur edilmiştir.³⁷⁸ Başka bir divan şairi Cafer Çelebi ise zambağı, içki içilen altın ve gümüş sürahiye benzetmiştir.³⁷⁹

Eserde, Bahar ordusunda Semen, Nesteren ve Babunç yeniçeri; Yasemen, yeniçeri ağası; Zambak da “kethüda”dır;

³⁷⁶ Ahmet Atilla Şentürk: XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2002, s. 211.

³⁷⁷ Turhan Baytop: Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, TDK Basımevi, Ankara 1997, s. 289.

³⁷⁸ Beşir Ayvazoğlu: Güller Kitabı-Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme, Ötüken, İstanbul 1992, s. 169.

³⁷⁹ Ahmet Atilla Şentürk: XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2002, s. 214.

“Yeñiçeri semen ü Nesterenle Bābunc

Ağası Yāsemen ü kethüdāsı Zanbaqlar”(28.s)

5.1.5.10. Nilüfer

Latince *Nymphaea alba* (Nymphaeaceae) olan nilüfer, havuzlarda bir su bitkisi olarak kullanılır. Eş anlamlıları Deve tabanı, Kalabak, Su gültü, Su lalesi ve Su zambağı. Bunlar dışında bir de Latince adı *Nymphaea lutea* olan Sarı Nilüfer bulunur.³⁸⁰

Suda yetişen nilüfer, erken çağlardan itibaren insanların ilgisini çekmiş, çeşitli sanat eserlerinde süsleme motifi olarak kullanılmıştır. Çeşitli zamanlarda cinsiyet, bereket, yeniden doğuş temizlik ve saflık sembolü olan nilüferin, Budist inancında yeri daha yücedir. Bu inancı göre nilüfer(lotus), Buda'nın tahtıdır. Aynı inancı paylaşan Budist Türklerin şiirlerinde, nilüfere sıkça rastlamak mümkündür.³⁸¹

Nilüfer adının şiirden önce, Osmanlı Türklerinde nostaljik bir hatırası da vardır; bilindiği üzere Osmanlı'nın kuruluş yıllarında, Yarhisar Tekfuru Köse Mihal, Osman Bey'e yapılacak bir baskını, önceden Osman Bey'e bildirerek onu bu baskından kurtarır. Daha sonra Köse Mihal, adı Holifra olan kızını Orhan Bey'e verir ve adını Nilüfer olarak değiştirir.

Ancak her nedense nilüfer de -tıpkı zambak gibi- şiirde hak ettiği yeri alamaz. Konu olduğu şiirlerde nilüfer genellikle ay, güneş ve gökyüzü gibi unsurlarla birlikte anılmıştır. Mavi ve kırmızılardan da söz etmekle birlikte daha çok, şiirde, beyaz ve sarı renkli olanları kullanılmıştır.³⁸² Sarı ve beyaz renklerden ilham alan şairler gözü yaşlı, soluk benizli, kendini suya atmış bir aşık karakteri çizmişlerdir.³⁸³

“Nilüfer-i hürşid-ferr ki Kavm-i Yehūd'dan ve Ümmet-i Hūd'dan dem urdı zerrin tolgalar giyüp koşun koşun alaylar bağladı”(28)

“Nilüfer ʿişreti seririni raht-ı mâtem gibi gözyaşıyla seyle viridi.”(62.s)

³⁸⁰ Turhan Baytop: Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, TDK Basımevi, Ankara 1997, s. 215.

³⁸¹ Beşir Ayvazoğlu: Güller Kitabı-Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme, Ötüken, İstanbul 1992, s. 169-170.

³⁸² age, s. 171.

³⁸³ Ahmet Atilla Şentürk: XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2002, s. 213.

5.1.5.11. Karanfil (Kök Karanfil)

Latince, *Orthurus heterocarpus*. 15-45 cm yüksekliğinde, çok yıllık, otsu ve sarı çiçekli bir bitkidir. Kurutulmuş kökleri, ağza hoş bir koku verir. Ayrıca çaya koku vermek için de kullanılır. Eş anlamlıları Karanfil kökü, Yellice, Zencefil kökü.³⁸⁴ Asıl vatanı, Asya ve Ön Asya'dır. Mitolojide, Jüpiter'in çiçeği olarak kabul edilir. Selçuklu süslemelerinde, yüzlerce şekilde stilize edilerek kullanılmıştır. Aynı zamanda, Türk kumaşlarında seçkin bir motif olarak yerini almıştır.³⁸⁵

Şiirde, sevgilinin yanağındaki ben, içi şarap dolu kadeh olarak kullanılmıştır.³⁸⁶ “Karanfiller ki sikke-şüret Rûmî yigitlerdür Resm-i Kalendarî ve Âyîn-i Hayderîler üzre cüst ü çâbük hîdmetde miyân-beste kıldılar”(29.s)

“Alef-zârı ser-â-ser müşg-i sünbül

Gezüp âhûları otlar karanfûl”(43.s)

5.1.5.12. Erguvan

Cercis siliquastrum (Leguminosae). 2 ile 10m yükseklikte, kışın yapraklarını döken, pembe çiçekli bir ağaç veya ağaççıktır. Batı Anadolu'da çiçekleri, çiğ veya yağda kavru olarak yenir. Deli boynuzu, Elguvan, Selecek, Zazalak olarak da bilinir.³⁸⁷

“Turur dem-beste kalup erguvânlar

Yarışur bād ile âb-ı revânlar”(57.s)

“ve ol erguvân-ğadler ki müy-ı mergûlleri ki perdedâr-ı lâle vü nesrîn idi sünbül-vâr siyâhlara girüp perîşân u mâtem-zede olup ve benefşe-girdâr müşgîn-câmeler giyüp âşüfte vü gam-zede oldılar”(95.s)

5.1.5.13. Gonca

Daha çok henüz açılmakta olan haline denir. Şiirde çokça kullanılır. Taç yapraklar birbirinden ayrıldığında, yakasını dağıtmış çılgın bir aşık olarak tasvir edilir. Küçüklüğü ve darlığı sebebiyle gönlü daralmış biri olarak, açılmak için

³⁸⁴ Turhan Baytop: Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, TDK Basımevi, Ankara 1997, s. 184.

³⁸⁵ Beşir Ayvazoğlu: Güller Kitabı-Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme, Ötüken, İstanbul 1992, s. 172.

³⁸⁶ age, s. 173.

³⁸⁷ Turhan Baytop: Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, TDK Basımevi, Ankara 1997, s. 100-101.

dikenle mücadele eder ve bu uğurda kana bulanmıştır. Bazen de uyuyan bir çocuk gibidir; bu durumda dallar ise çocuğun beşiğidir. Elinde altını olup bu altını herkesten saklayan biri olarak da resmedildiği vakidir; ancak daha sonra işret meclisinde yetişip gül olunca mest olur ve herkesten sakladığı kesesini açar. Kırmızılığı nedeniyle kadehe veya kadeh tutana da benzetilir. Bir başka benzetildiği şekil ise dudak ve al duvaklı gelindir.³⁸⁸

5.1.5.14. Sa'ter (Kekik Otu)

Thymus (Labiatae) türlerinin genel adıdır. Çok yıllık, beyaz veya mor çiçekli ve kokulu bitkilerdir. Bazı türleri baharat veya çay olarak kullanılmaktadır. Osmanlı dönemi eserlerinde “Sa'ter-i berri” adı kullanılmaktadır. Anzer çayı, Mercanköşk, Sater bu türün çeşitlerindendir. Eş anlamlıları Catır, Kakuk, Keklik otu.³⁸⁹

“Ol daḡī bir şaḡn-ı dil-keş ve mevfūru's-sürūrdur ki nesāyim-i sa'terinden ve şemāyim-i giyāh-ı cān-perverinden revāyih-ı 'abīr ü 'anber şikeste ve fevāyih-ı misk-i ezfer dem-bestedür Meşnevī:

Sürenler şu gibi rū sa'terine

Ḳapılmaz sebze-i ḥuld-ı berīne”(47.s)

5.1.5.15. Fesleyen (Reyhan)

Latince, *Ocimum basilicum*. 10 ile 40 cm boyunda, beyaz veya pembe çiçekli, özel ve kuvvetli kokulu, otsu ve bir yıllık bir bitkidir. Bahçelerde ve saksılarda yetişir. Baharat olarak kullanılır. Fesliyen, İrhan, Peslan, Rahan, Reyhan olarak da bilinir.³⁹⁰

“meşām-ı pür-zükām-ı eyyāmı revāyih-i ṭayyibe-i reyāḡīn ve fevāyih-ı miskiyye-i verd ü nesrīn ile feth eyleyüp mu'aṭṭar ide”(15.s)

“Riyāḡhile reyāḡīn ṭor ṭop oynar

Çenār el ḡarşar eyler raḡş 'ar'ar”(63.s)

³⁸⁸ age, s. 212.

³⁸⁹ age, s. 168.

³⁹⁰ age, s. 106.

5.1.5.16. Leblāb (Sarmaşık)

Çok yıllık, tırmanıcı, kalın köklü; sarımsı yeşil ve küçük çiçekli ve otsu bir bitkidir. Taze halinde, salata olarak veya börek harcı olarak tüketilir. Değişik yörelerde Acı tilkişen, Dövülmüş avrat otu, Gavur tilkişeni ve Kara asma olarak da bilinir.³⁹¹

Sarmaşık olarak bilinen başka bir bitki de Kahkaha çiçeğidir. Bu çiçek de *Ipomoea* denilen bir türün genel adıdır. Yurdumuzun bazı bölgelerinde Çit sarmaşığı, Mahmude otu ve Yalı otu adlarıyla süs bitkisi olarak yetiştirilmektedir. Boru çiçeği ve Gündüzsefası olarak da bilinir.³⁹²

“ve leblāb-ı ‘ālī-cenāb-ı şābları tāb-ı āfitāb gibi ḥarīrden resenlere pīc ü tāb ve ejder-i girdār kullāblar virüp felekler burcına kemendler pertāb itdiler.”(31.s)

5.1.5.17. Babunc (Papatya)

Matricaria chamomilla (Compositae). 10-45 cm yükseklikte, bir yıllık, otsu ve beyaz çiçekli bir bitkidir. Çiçekleri idrar artırıcı, iştah açıcı ve deri üstündeki yarayı iyileştirici olarak kullanılır. Adi papatya, Ak baba, Ak babaca, Ak babaç, Ak bubaç, Ak bubeşçe, Babuçça, Babunç, Bebisçe, Bobaççe, Boğaz çiçeği, Bubaçça, Bubeççe, Bubeşçe, Kelkız çiçeği, Mayıs papatyası, Tıbbi papatya gibi adlar da eş anlamlı olarak, değişik yörelerde kullanılır.³⁹³

“ve Bābūnc u Semen ü Nergis ü Nesteren yeñiçerisin yarāğ u yatla ve ceng için ‘acāyib ālātla bir ṭavırla pīrāste ve bir üslupla ārāste itdi ki... Beyt:

Yeñiçeri semen ü Nesterenle Bābunc
Ağası Yāsemen ü ketḥūdāsı Zanbaqlar”(31.s)

5.1.5.18. Nesteren

Ziraatte, Nesterin gülü veya Ağustos gülü olarak bilinir. Beyaz, katmerli ve küçük çiçekli bir türdür.³⁹⁴ Türkçede yaban gülü olarak da bilinen nesrin yada Nesteren, Şeyhi’de, elinde kadeh tutan biridir. Ahmedî, yeşillikler arasında parlayan

³⁹¹ age, s. 238.

³⁹² age, s. 149.

³⁹³ age, s. 222.

³⁹⁴ age, s. 124.

nesrini, Ülker yıldızına benzetir. Sūzī Çelebi, klişeleşmiş benzetmeler dışına çıkarak, *Gazavatname*’sinde, asker kimliği vermiştir.³⁹⁵

“...ve Bābūnc u Semen ü Nergis ü Nesteren yeñiçerisin yarāğ u yatla ve ceng içün ‘acāyib ālātla bir tavırla pīrāste ve bir üslupla ārāste itdi ki basī-i zemīn-i buķalemūn deryā-yı mevvāca beñzedi. Beyt:

Yeñiçeri semen ü Nesterenle Bābunc

Ağası Yāsemen ü kethūdāsı Zanbaķlar”(31.s)

5.1.5.19. Şakāyık (Nu’mān)

Paeonia (Paeoniaceae) türlerine verilen genel addır. Ayı gülü de denir. Çok yıllık, otsu ve rizomlu bitkilerdir. Çiçekleri büyük ve kırmızı renklidir. Bazı çeşitleri bahçelerde süs bitkisi olarak yetiştirilir. Farklı yörelerde anıldığı isimler Bocur, Eşek gülü, Şakayık, Yer şakayığı.³⁹⁶

Genel olarak kırlarda yabani olarak yetişen şakayığın sapı ince, yaprakları kırmızı taç yapraklı ve ortasında da siyah tohumluğu bulunur. Halk arasında gelincik olarak da bilinir. Rivayete göre, Hıre Meliklerinden, İslam’dan önce Irakta saltanat kurmuş olan Nu’mān bin Münzir, bir gün kırlarda gezerken bu çiçeği görmüş ve çok hoşlanmıştı. Bu olaydan sonra çiçeğin toplanması yasaklanmış ve “Şakayık-un-Nu’mān” namıyla anılır olmuştur.³⁹⁷ Şekil ve yapı nedeniyle laleyi andırdığından, lale hakkında kullanılan mecazlar, şakayık için de geçerlidir. Hokka şekli ve ortasındaki siyahlıktan ötürü amber veya rastık hokkası olarak düşünülmüştür. Yine ortasındaki siyahlıktan dolayı gönlü yanık aşığa da benzetilmiştir. Yapraklarının kızılığı sebebiyle mahçup ve utangaç biri olarak tasavvur edilmiştir. Taç yaprakları, en ufak bir temasla koptuğundan, cübbesini yırtan bir aşık şeklinde de düşünülmüştür. Tacizāde şakayıki, Merih ve Zuhal yıldızlarının yeryüzündeki yansıması olarak görmüştür. Çünkü her iki yıldız da kızılığıyla tanınır.³⁹⁸

³⁹⁵ Ahmet Atilla Şentürk: XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2002, s. 214.

³⁹⁶ Turhan Baytop: Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, TDK Basımevi, Ankara 1997, s. 37.

³⁹⁷ Agah Sırrı Levend: Divan Edebiyatı-Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve İzahı, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984, s. 179-180.

³⁹⁸ Ahmet Atilla Şentürk: XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2002, s. 210.

“Şakāyık-ı Nu‘mān gurāb-ı türkāna kızıl börg ile ve hezārān sāz u berg ile ārāste kıldı ki bisāt-ı hāmūn yākūt u la‘le muraşşā‘ dībāya döndi Beyt:

Ġarb leşkeridür kızıl Lāleler

Ağa Żaymerāndur Şakāyık re’īs”(30-31.s)

5.1.5.20. Badem (Bādām)

Mecazi olarak, sevgilinin bademi andıran gözü için kullanılır. Şekil yönünden badem, göze benzediği için şairler, göz ile birlikte bademi de anarlar. Ayrıca diğer yemişlerle birlikte meze olarak da kullanılabilir.³⁹⁹

Göz, divan edebiyatında en çok sözü edilen güzellik unsurlarından biridir. Sevgiliye ait bütün özellikleri üzerinde taşır. Zalimlik, kayıtsızlık, gülmek, nazlanmak, alay etmek gibi özelliklerin tersi olarak şehlalık, mahmurluk, öfke vs. sıfatlar, gözün özellikleridir. Renk olarak siyah veya ala(ela)dır. Sevgili, gözüyle aşığa çok şeyler anlatır. Bu anlatış bazen aşığın gönlüne ok şeklinde saplanarak yaralar açar. Gözle birlikte kaş, kirpik ve gamze de söz konusu edilir.⁴⁰⁰

“Beraber çerh-i aţlās ve āsumānī muķarnes mānend-i řāk-i sipihr revāk-ı māh u mihr gül-i bādāmdan hıyām-ı sidre-kıyām serā-perdeler ve günlükler urdılar”(24.s)

“Gül-i bādāma nergisler göz eyler

Ķaranfil bāğa nesrini yüz eyler”(57.s)

“Göz eyler vuşlatıyçün saña bādām

Yüri vaşl ol seni hicr itmedin dām”(59.s)

5.1.5.21. Ayva (Bih, Sefercel)

Latince *Cydonia vulgaris*; Arapça *sefercel*; Farsça *ābi, bih, gamrat* adını verdikleri ayvanın asıl vatanının Girit Adası olduğu tahmin edilmekle birlikte İran’dan geldiği de rivayetler arasındadır.⁴⁰¹ Yüzü ince tüylü, rengi limon sarısıdır.

³⁹⁹ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 67.

⁴⁰⁰ age, s. 115.

⁴⁰¹ Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine-Cevat Rüştü’den Bir Güldeste, (Haz. N. Hikmet Polat), Kitabevi, İstanbul, Ekim 2001, s. 212-213.

Sonbaharda hasat edilir. Kendine has hoş bir kokusu vardır. Tadı, biraz ekşimsidir. Türk mutfağında, değişik şekillerde faydalanılır; özellikle marmelat olarak kullanılır. Bazı hastalıklara da iyi gelir.

Genellikle az nemli, yumuşak, az derin, humuslu topraklardan hoşlanır. Şekil ve tat olarak, birbirinden ayrılan türleri bulunur; ekmek, şeker, limon, gevrek adlarıyla bilinen türleri meşhurdur. Bunlar dışında Portakal ayvası, Amerikan ayvası, Japon ayvası, Hint ayvası, Şampiyon gibi türleri de mevcuttur.⁴⁰²

Renginin sarı, yüzünün tüylü oluşu sebebiyle içi ve dışı safra, sarılık olmuş, aşk ateşiyle kendinden geçmiş, illetli biri olarak tasavvur edilir.⁴⁰³

“Diyüp ūş vakt-i ‘işret geçdi eyvā

Ruḥ-ı ‘āşık gibi zerd olmuş ayva”(60.s)

“eyvānuñ şāhib-i derd olup elemden bağıı kararadı ve ğamdan beñzi şarardı”(63.s)

5.1.5.22. Nar

Kış meyvelerindendir. Dış yüzeyi tüysüz, yaprakları mızrak gibi sivri ve parlak, ağaçta yetişen; hem meyvesinden hem de çiçeğinden istifade edilen çekirdekli bir meyvedir. İranlılar nar çiçeğine “gül-nar”; Araplar da çiçeğine “cen-nar” meyvesine “remmân” derler.⁴⁰⁴

Latince, *Punica Granatum* olarak adlandırılan nar ağacını İtalyan şairi Denuncio, “ateş çiçeği ağacı” olarak tanımlamıştır.⁴⁰⁵

Asıl vatani konusunda, Doğu olduğuna kimsenin şüphesi yoktur. Çünkü nar, sıcak iklim meyvesidir; bulunduğu ülkelerin de hep sıcak güney bölgelerinde yetişir.⁴⁰⁶

Şiirde yüzü gülen fakat içi kan ağlayan ve bu yüzden etrafına lâl taneleri saçan biri olarak resmedilir.⁴⁰⁷

⁴⁰² age, s. 213-214.

⁴⁰³ Ahmet Atilla Şentürk: XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2002, s. 227.

⁴⁰⁴ Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine-Cevat Rüştü'den Bir Güldeste, (Haz. N. Hikmet Polat), Kitabevi, İstanbul, Ekim 2001, s. 215.

⁴⁰⁵ age, s. 216.

⁴⁰⁶ age, s. 217.

⁴⁰⁷ Ahmet Atilla Şentürk: XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2002, s. 228.

“Varup divşir degilseñ murğ-ı hâne

Enāruñ bağırı kanın dāne dāne”(60.s)

“enāruñ sirişk-i hūnından hoķķa-i laʿl ü mercān gibi sīnesi kan tıldı”(63)

5.1.5.23. Üzüm (‘ineb, engūr)

Cevat Rüştü, üzümü şöyle tarif etmektedir:

“Üzüm, üzeri dumanlı, hemen çekirdeği görülecek kadar nīm şeffaf, gah ufak bir bilye yuvarlağı kadar kürevî, gah bir kuş gözü kadar sagir, bazen nazik bir kadı parmağının ucu kadar misk gibi kokulu, uzunca, bazen açık bir cam göbeği yeşili ile karışık, kehrüba gibi sarı, gah saf bir akik gibi pembe, kınalı, bazen koyu şarabî, hatta bazen koyu mor renkli, irili ufaklı tanelerden mürekkep, yukarıdan aşağıya doğru hemen ters, mahrut gibi mütenasiben ufalan mevzun salkımlarla arz-ı endam eden meyve, en müşkilpesent zaikaları iştihalandıran, en paslı ağızları tatlılatıp, sulandıran onefis taamı, olatif manzarasıyla “sultanü’l-fevâkih” (meyvelerin sultanı) ünvanını bihakkın ihraz etmiş bir meyve değil midir?”⁴⁰⁸

Fen dilinde “Ampelide” (Kürumiye) olarak adlandırılan üzüme, Araplar, yaş haline “ineb” kuru haline “zebib” derler. İranlılar ise “engūr” derler.⁴⁰⁹

Çok eski devirlerden beri üzümle tanışan insanoğlu, hiçbir zaman bu leziz meyveden ilgisini esirgememiştir. Cevat Rüştü bu ilgiyi, tadının güzelliğinden öte, insan bedenine ve zihnine olan faydalarına bağlamaktadır.⁴¹⁰

“Demidür var üzümle kân karışdur

Küsüp dūr aşra sākîler barışdur”(60.s)

5.1.5.24. Elma (Sīb)

Şekli itibariyle benzetme ögesi olmuştur; şiirde, bir güzel tarif edilirken, onun çenesi elmaya; elma tarif edilirken de güzelin çenesine benzetilmiştir. renginden dolayı da değişik imajlara konu olmuştur; yetişme devresindeki renk değişikliği, şarap içip de kızardığı şeklinde yorumlanmıştır. Aynı renk bahsi, başka bir imajda ise

⁴⁰⁸ Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine-Cevat Rüştü’den Bir Göldeste, (Haz. N. Hikmet Polat), Kitabevi, İstanbul, Ekim 2001, s. 219.

⁴⁰⁹ age, s. 220.

⁴¹⁰ age, s. 220.

güneşin olmayışına bağlanmakta ve daha sonra da (bir çeşit kader anlayışı içerisinde) bu durumu kabullenip kızardığı şeklinde yorumlanmaktadır.⁴¹¹ Bilindiği üzere elma, bir kış meyvesidir ve sonbaharda hasat edilmeye başlanır. Ağaçta meyve şeklini alıp olgunlaşana kadar geçen sürede, yeşilden sarıya sarıdan da kırmızıya değişen bir süreç geçirir. Bu durum, yukarıda bahsettiğimiz imajlara benzer, çeşitli teşbihler doğurmuştur.

Metinde, kırmızı rengiyle yanak arasında tenasüplü olarak kullanılmıştır:

“Dilerseñ itmesün elma saña āl

Yañahundan yüri şeftālüsün al”(59.s)

5.1.5.25. Asīb-i sīb

Belalı, musibetli, zararlı elma.(Hz. Adem’in Cennet’ten kovulmasına neden olan yemişe telmihte bulunarak verilmiştir.) Dünya, tıpkı Hz. Adem’in Cennette yediği yasak meyve gibidir. Nefsine hakim olamayan insanlar için aldatıcıdır.

5.1.5.26. İncir (Encır)

Şiirde incir, tatlı dilli yumuşak huylu güzele; haşhaş ve kandden imal edilmiş helvaya benzetilmiştir.⁴¹²

“Bu dem incir kim tıfl-ı lebendür

İken ter-ğonce-i şîrîn-dehendür”(60.s)

5.1.5.27. Armut (armud, emrud)

Güzel, tatlı ve hoş bir Kandeharlı güzele teşbih edilmiştir.⁴¹³ Kullanıldığı yerlerde, lezzet ve şekil yönünden ele alınmıştır.

“Bu dem ger itmez iseñ ‘işret-i rûd

Söger ağzuña tatlu ballu emrûd”(59.s)

⁴¹¹ Ahmet Atilla Şentürk: XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2002, s. 229.

⁴¹² age, s. 229.

⁴¹³ age, s. 228.

5.1.5.28. Arar (‘ar‘ar)

Dağ servisi, yabani servi. Divan şiirinde, sevgilinin boyunu tasvirde tıpkı servi, şimşad ve sanevber gibi kullanılır.⁴¹⁴

5.1.5.29. Kiraz

Yaz meyvelerindendir. Koyu kırmızı rengiyle la’l ve yakut taşına benzetilir:

“Gıdañ olsun dir iseñ la’l ü yāķūt

Kirazın bāģuñ idin cānuña ķūt”(59.s)

5.1.5.30. Hıyar

Kokusu ve tadıyla insana serinlik veren bir yaz bostan bitkisidir.

“Yeter çek tāb-ı ‘ālemden teb ey yār

Hıyārından dil ü cānuñ şogut var”(59.s)

5.1.5.31. Kayısı

“Aña kim ‘ıyş u ‘ışret ķāyısıdur

Dem-ā-dem nuķl u bezmi ķayısıdur”(59.s)

5.1.5.32. Şeftāli

Tüylü kabuğuyla sevgilinin yüzündeki tüyler arasında tenasüplü olarak kullanılır:

“Dilerseñ itmesün elma saña āl

Yañahundan yüri şeftālüsün al”(59.s)

5.1.5.33. Kavun

Yuvarlak oluşu ve renginden dolayı “dolunay”a teşbih edilir:

“Saña ķāvunlaruñ yiter ķayāli

Bugün bir bedr iken unudur hilāli”(60.s)

⁴¹⁴ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 37.

5.1.5.34. Fındık

“Pür iseñ piste-veş mağzıyla her bār

Çemende hoş çerezdür finduğ ey yār”(60.s)

5.1.5.35. Biber

“Ye bībar ol dilüñ denk itmedin dehr

Seni qahrıyla āveng itmedin dehr”(60.s)

5.1.5.36. Hinduvāne

Kavun, karpuz gibi meyvelerin genel adıdır.⁴¹⁵

“Toluşur bütle her bir hinduvāne

Cigerler tāzeler dil-ḥaste cāne” (60.s)

5.1.5.37. Kestane

“Dilerseñ bezm idüp mestāne nuḳli

Be-ḡāyet ḥūb olur kestāne nuḳli”(60.s)

5.1.5.38. Piste (Fıstık)

“Pür iseñ piste-veş mağzıyla her bār

Çemende hoş çerezdür finduğ ey yār” (64.s)

5.1.5.39. Nukl (çerez)

“Sözüñde Lāmi‘ī yoksa bahāne

Yeter dök bu nuḳlden bize dāne

Bizi bu nuḳl-i ter naḳli kılar zār

Bahār efsānesin söyle yūri vār

⁴¹⁵ Ferit Devellioğlu: Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi, Ankara 1996, s. 371.

Bu dem ol nuql-i řĩrĩn naqlĩ besdũr

Ki yārān-ı řafādan mũltemesdũr”(60.s)

5.1.5.40. Nārven (karaağaç)

5.1.5.41. Bĩd (sögũt), Sefĩdār, řĩmřād, Çınar

Bahar Sultanı’nın ordusunda, sũvari birliğinin kumandanları;

“Bĩd ũ Sefĩdār ve řĩmřād u Çenār şeh-sũvārlarına tertĩb ũ tezyĩn virdũrdi.

Sipāhĩ ħalkĩdur eřcār-ı zĩbā

Sipih-r-āyĩn giyerler sebz-dĩbā” (29.s)

“Çenār-ı ħavĩ-bũnyād ki, Ķavm-i ‘Ād içinde semendũn hezār-dest geçirdi ħollarından penęesin tũtup burdı”(87-88.s)

5.1.6. İKLİM VE COğRAFYA

5.1.6.1. Çĩn

Çin ũlkesi. Mani dini olan “Maniheizm”in en yaygın olduğu ũlke. İyi Mani’nin bir ressam olmasından ve kutsal kitabının da gũzel minyatũrlerle sũslũ olmasından dolayı gũzel yũz, daima Çin’e dayandırılmıştır. Edebiyatta da resim, Çin’le ũzdeřleřtirilmıřtir. Bu kelimedenden hareketle bũt, nigar, nakış, suret gibi kelimeler tenasũplũ olarak kullanılmıştır. Eskiden Çin ũlkesinde Tũrkler ve ũzellikle de Hıta, Hutun, Maçın diyarının halkıyla Çigil⁴¹⁶ gũzellerinin de bulunuşu, kelimeye geniş kullanım sahası kazandırmıştır. Bu ilişkiden yola çıkılarak sevgilinin misk kokulu saçı anılır. Bunun sebebi ise misk’in, Çin’de bulunmasındandır. Ayrıca çin kelimesinin kıvrım, bũklũm anlamı da bu ilişkiyi kuvvetlendirir.⁴¹⁷

⁴¹⁶ Çigil: Tũrkistan’da, beyaz tenli, karakaş ve kara gũzlũ gũzelleri çok olan bir şehrin adıdır. ũzellikle Acem şairleri, şiirde gũzel sevgili imajını bu gũzellerden alır. şem’-i Çigil, Çigil gũzlũ tabirleri buradan doğmuştur. Başka bir rivayette de burada bulunan bir kilisenin adıdır. Nakkaş(ressam) olan Mani, hayalinde canlandırdığı gũzel kadın imajını resmetmiş daha sonra bu ad ve bu unvan, bu kilisenin rahibelerine ad olmuştur.(A. Talat Onay, age, s. 155)

⁴¹⁷ İşkender Pala: Ansiklopedik Divan şiiri Sũzluęũ, Akçağ, Ankara, s. 218.

5.1.6.2. Hıta (Hata)

Bugünkü sınırları Moğolistan ve Mançurya ile Sibirya topraklarının bir bölümü olan, Çin'in kuzeyi ile Türkistan topraklarına verilen addır. Adını, Moğolların "Hata" kabilesinden alır. "Hıta" ve "Huten" şekilleriyle de kullanılan bu kelime, özellikle "ahu" ve "misk" ile birlikte kullanılır. Şiirde bazen Çin, Rum gibi ülkelerle birlikte kullanılır.

Metinde, Çin'le özdeşleşen resim sanatına atıfta bulunularak, baharla birlikte, tabiatın almış olduğu vaziyetin Çin(veya Mani) resimlerinden daha güzel ve gösterişli olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca tabiatın, bu rengarenk çiçeklerle döşenmiş hali, Çigil güzellerinden daha güzel olduğu intibasını vermektedir:

"Pîrāmūn-ı başîṭ-i rubʿ-ı meskūna bisāṭ-ı gūnā-gūn ve fereş-i buķalemūn dōşediler ve zîbā-mesnedler ve dîbā-maķʿadlarla ki şaḥn-ı zemīne şöyle zînet verdiler ki nigār-ḥāne-i naķķāşān-ı Çîn ü Hıṭā'yı nesh eyledi ve kār-nāme-i dilberān-ı ḥüsn ü behāyı fesh eyledi"(27.s)

5.1.6.3. İran: bkz. "Acem"

5.1.6.4. Mısır

Firavun'un ülkesi. Firavun, antik çağda, Amalika hükümdarlarına verilen lakaba denir. Ancak bu firavunların en meşhurları Hz. Musa zamanında yaşamış olanıdır. Yusuf suresinde, bu kişinin hikayesi anlatılır. Mısır'ın Hz Yusuf'la ilgili hikayesi, Yusuf kıssasında anlatılır. Çok iyi rüya tabiri yapan Hz Yusuf, gelecekte olan kıtlık felaketinden dolayı Mısır'a hükümdar olur.

Metinde, Yusuf Peygamber, köle olarak gittiği Mısır'a hükümdar olmasına telmih yapılmaktadır:

"Bu gün ʿālemde ol Yūsuf-cemālūñ
Bir ednā ḫulı Mıṣruñ hükümrānı"(110)

Ayrıca Mısır, kılıçlarıyla da anılmıştır:

"Mıṣrī kılıclarını"(89.s)

5.1.6.5. Buhara

Türkistan bölgesinde, bugünkü Özbekistan Cumhuriyeti sınırları içerisinde bulunan önemli bir yerleşim merkezidir. Divan edebiyatı coğrafyası içinde de önemli bir yer tutar. Ortaçağın bilim merkezlerindendir; ilim ve irfan sahibi kişileri yetiştirmesiyle meşhurdur. Daha çok da aynı öneme sahip bir başka yerleşim yeri olan Semerkand ile birlikte anılır.

Metinde, bilim merkezi oluşuna telmihte bulunularak, Uludağ'ın eteklerine gelip, buralarda ilimle irfanla uğraşan Müslüman dervişlerin anlatımında benzetme unsuru olarak adı geçmektedir:

“Meger ol kūh durur deşt-i Buḥārā
Ki ‘ilm ehline mecma’dur her ārā”(7.s)

5.1.6.6. Halep

Bugün Suriye sınırları içinde bulunan bir şehirdir. İslam tarihinde çok önemli bir yeri olan şehir, metinde “Halebî siperleri”yle yer almaktadır:

“Halebî siperlerini vücūd-i bî-cūdunda mûm gibi eridem...”(89.s)

5.1.6.7. Keşiş Dağı

Bursa henüz fethedilmeden Uludağ'ın almış olduğu adıdır. Hikayenin asıl kaynağını da bu isim oluşturmaktadır. Artık burasının bir İslam beldesi olmasına karşılık, bu yüce dağın hala “keşiş” adıyla anılmasına şairin gönlü razı olmamaktadır. Bu uğurda önceden de bir “Şehr-engiz” yazan sanatçı, bununla yetinmeyip, ardından Münazara-i Sultan-ı Bahar Ba-Şehriyar-ı Şita Mesnevi'sini kaleme alır. Adı geçen eserin “Sebe-i Te'lif”inde kelimenin gramer yapısından hareketle bu dağın “kadimü'l-eyyamdan” kalma izlerini, kendince ortadan kaldırmaktadır. Bilindiği üzere Bursa, Osmanlılara gelinceye kadar, çeşitli Türk ve Müslüman orduları tarafından kuşatılmışsa da fethine muvaffak olamamışlardır. Şehir, Orhan Gazi tarafından 14.yüzyıl başlarında fethedilmiştir. Bu tarihe gelinceye kadar çeşitli kavimlerin elinde bulunan Bursa ve çevresi, İslam'la ilk kez Türkler vasıtasıyla tanınmıştır.

Bursa'nın güney doğusunda yükselen Uludağ, tarihteki yerini Olimp(Misi Olimpi) adıyla almıştır. Bizans dönemine gelinceye kadar sıkça savaş meydanı haline

gelen Uludağ, bu dönemden itibaren dini hayatın önemli mekanı olmuştur. Bu amaçla sayısız manastırlar, kiliseler ve tapınaklar inşa edilmiş, buralarda ikamet eden keşiş ve rahipler, bir çok dini eserlerini Uludağ'ın eşsiz manzaralı gölgeliklerinde kaleme almışlardır. Bu sebeple dağ, “Keşiş” adını almıştır.

Lami'î'ye göre, Uludağ hakkında, buraya kadar anlatılanlar tarihsel bir tezdır. Sanatçı, anlatılanlardan farklı olarak “Keşiş” lafzının grammer açısından değerlendirilmesi gerektiğini öne sürerek olaya farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Zira Bursa ve civarının fethi üzerinden asır geçmesine rağmen, hala “Keşiş” adıyla anılması yanlıştır. Çünkü artık bu dağda, ne hıristiyan din adamlarının barındığı ve hayatını sürdürdüğü kiliseler, tapınaklar ve çeşitli ibadet yerleri; ne de buralarda yaşayan rahip ve keşişleri vardır. Artık onların yerinde Müslümanlar ve onların ibadet yerleri vardır. Keşiş ve rahiplerden arta kalan yerler harap ve atıl vaziyettedir. Dolayısıyla dağ hakkındaki yanlış, adından kaynaklanmaktadır. Hayatı ve Edebi Kişiliği'nde de vurgulandığı üzere sanatçı, ömrünün büyük bir kısmını okuyup yazarak geçirmiştir. Lami'î'nin uzmanı olduğu bir başka konu ise bizzat Bursa ve çevresi; bütün ilim ve irfan hayatını bu eşsiz beldeye sürdürmüştür. Bu iki sebepten yola çıkarak şair, konu üzerinde söz söyleyecek en yetkili kişi olarak kendisini görmektedir. Buna göre Farsça “keşiden” kelimesinde türemiş “Keşiş” lafzı, “ism-i masdar” olup, “çekişmek” anlamındadır. Lami'î Çelebi, bu kısımda sanatçı kimliğini bir kenara bırakarak dilbilimci sıfatıyla karşımıza çıkmaktadır; sadece kelimeyi tahlil etmekle kalmayıp, aynı zamanda bu kelimenin etimolojisi hakkında da bilgiler aktararak tezini kuvvetlendirmektedir. Uludağ, “keşiş” adını, Türk-İslam ordularının fethinden sonra almıştır. Allah adını, kendisine ülkü olarak seçen bir ordu, fethettiği yere hıristiyanlığı çağrıştıracak bir isim koyması bir çelişki oluşturmaktadır. Dolayısıyla dağın tarihsel sürecinde, millet ve din olgusu dikkate alınmadan, sürekli savaflara ve çekişmelere sahne olması göz önünde tutulmalıdır. Sonuç olarak “keşiş” lafzına, hıristiyanlık terminolojisindeki din adamı anlamıyla değil de grammer anlamıyla bakmak doğru olacaktır.

5.1.6.8. Arafat

Arafat, Mekke'nin doğusunda, haccın en önemli rüknü olan *vakfenin* yapıldığı yer.

Metinde, Duğlu Baba mekanının tasvirinde, kalabalık/mahşer vurgulamasında, benzetme unsuru olarak kullanılmıştır;

“Arşa-i ‘Araşât ve mevķif-ı ‘Arafât gibi her yeri mecma‘-i erbâb-ı ehl-i şafâ ve her kûşesi mağca‘-ı aşhâb-ı vefâ olur”(44.s)

5.1.6.9. Tûr Dağı

Sina çölünde bir dağın özel adı olup, Tûr-i Sinâ veya Tûr adıyla da bilinir. Hz. Musa, kendisine inananlarla Mısır’dan çıkıp giderken Allah’ın davetiyle bu dağa çıkıp, orada Allah ile bizzat konuşmuştur. Bu konuşmadan dolayı da “Kelim” sıfatını almıştır. Hz. Musa bu konuşma esnasında Allah’ı görme isteğinde bulunmuş ancak buna muktedir olamamış. Bunun üzerine Allah’ın tecellisi dağa vurmuş ve dağ, paramparça olmuştur.

Divan şiirinde bu inanışlar çok konu olmuştur. Tasavvufta Tur dağı, insanın maddi yapısını temsil eder. Nitekim bu maddi yapı, kamil insanda, Allah’ın tecellisi ile yok olur.

Münazara-i Sultan-ı Bahar ba-Şehriyar-ı Şita Mesnevisi’nde Tûr Dağı, tasavvufi olarak ele alınmış; Uludağ’ın, Bursa’nın fethiyle birlikte, tasavvuf ehli insanların ibadet yeri olduğu anlatılmıştır:

“Meger kim Tûr’dur ol cây-ı hâcât

Ki anda ehl-i hâl eyler münâcât”(7.s)

5.1.6.10. Hin ü Sind (Hindistan)

Uzak Doğu’da, muson ikliminin hakim olduğu bir ülke. Bahar Sultanı, Kış’ın şiddetinden zayıf düştüğü dönemler, gücünü ikmal etmek için sığındığı bir yerdir;

⁴¹⁸“الفرار مما لا يطاق من سنن المرسلين” diyüp, hemân bir el evvelden yir kıra iken ayak götürüp,

Şaruhan ve Aydın illerine ve Hind ü Sind sâhillerine ‘azm eyledi ki:

⁴¹⁹“لأعاز من الفرار عند انفصام الاختار”(90.s)

⁴¹⁸ Gücünün yetmediği şeyden kaçınmak, peygamberlerin sünnetlerindendir: -E

⁴¹⁹ Seçme şansının olmadığı yerde kaçmak ayıp değildir.

5.1.6.11. Karadeniz

Soğuk rüzgarların hepsi kuzeyden, Karadeniz tarafından gelmektedir. Bu taraftan gelen şiddetli soğuklar, gemiler şeklinde temsil edilmiştir;

“ve şehāb-ı pür-şehābdan neft-endāzlarla meşhūn tağlar gibi kır-gün seffineler bağlayup, Karadeñizden gelüp, mürūr eyledi.”(89.s)

5.1.6.12. Ceyhun ve Seyhun Nehirleri

Amuderya, Ceyhun; Orta Asya’da 2540 km. uzunluğunda Pamir dağlarından çıkıp, Aral Gölü’ne dökülen bir ırmak. Divan şiirinde şair, gerçek coğrafi nedenlerden dolayı Nil, Dicle, Aras, Fırat, Seyhun ve Ceyhun gibi nehirlerden bahsetmesi yanında, mecazi olarak göz yaşlarını da bu tür nehirlerle benzetir.

Kışın şiddetini tanımlarken, denizi andıran bu iki nehrin buzlandığı belirtilir; “Seyhūn ve Ceyhūn gibi deryā-dil şulara bir demde şāhra-i şımāddan yek-pāre köpriler yapup, ‘ubūr eyledi”(89.s)

5.1.6.13. Kulzüm

Kızıldeniz sahilinde ve Süveyş yakınlarında eski bir şehir. Bu şehirden dolayı Kızıldeniz de aynı adla anılmıştır. Kulzüm, bazen de “büyük deniz, okyanus” anlamlarında da kullanılmıştır.

Uludağ’ın uzaktan görünüşünde kullanılmıştır;

“Yā bir üstür durur sermest ü pür-kīn

Dehānı pür-kef olmuş Kūlzüm-āyīn” (4.s)

“Kūlzümü serāba ve ‘ummānı ḥabāba ve muḥīṭi bir içim āba şaymazlar”(89.s)

5.1.6.14. Deşt-i Kıpçak illeri

Eserde, Kış Şehriyarı’nın asıl mekanı olarak gösterilir. Bahar Sultanı, Uludağ’ı, Bursa’yı ve civarını Kış’ın elinden geri aldıktan sonra Kış Şehriyarı, kendisini Deşt-i Kıpçak illerine ve yaylaklarına atar; burada kaldığı sürece de yol kesip eşkiyalık yapar. Bahar Sultanı’nın gücü azaldığında da hışımla gelip Bahar ülkesini mesken tutar;

“Şehriyâr-ı Şitâ şol küh u şahrâ belki arz u semâ götürmez cünd-i sermâyla deşt-i
 Kıpçak illerinden Behmen-i şaf-şikenî pîş-rev-i leşker eyleyüp yürüdi.” (89.s)
 küh u şahrâ” (89.s)

5.1.6.15. Ka’be

Mekke’de Harem-i Şerif’te bulunan kutsal mekandır. Beytullah, Beytü’l-Harem, Kabetullah adlarıyla da bilinir. Mekke civarındaki yiyah taşlardan bina edilmiştir. Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail tarafından bugünkü yerine inşa edilmiş; Cahiliye döneminde tamir edilmiştir. Cahiliye döneminde, putlarla dolu bir kutsal yer olarak kullanılmıştır. Her yıl bedevi Araplar, burada panayırlar kurarak kendi putlarına taparlar. Bu panayırlarda şiir yarışmaları yapılır; en iyi seçilen şiirler, Ka’be duvarına asılır. Bu şiirlere Muallaka-i Seb’a denir. Rivayete göre Ka’be, Hz. Adem’den beri bugünkü yerindedir; Nuh Tufanı’nda bile buradan oynamamıştır. Tufan esnasında Allah, Ka’be’yi göğe çekmiştir; bu olaya “Beyt-i Ma’mur” denir. Mekke’nin Müslümanlar tarafından fethinden sonra putlardan arındırılmış ve hicretin ikinci yılında da Müslümanların kiblesi olmuştur.

Ka’be ile alakalı “Mızab(altın oluk) denilen saçağı, “Astar-ı Ka’be” denilen siyah örtüsü, “Zemzem” suyu ve “Hac” Divan şiirinde pek çok şiire konu olmuştur. Tasavvufta Ka’be, gönüldür. Edebiyatta sevgilinin yüzü ve mahallesi Ka’be olarak nitelendirilir; aşık buralarda dolaşmakla hacı olur.

Eserde, Geyikli Baba’nın türbesi, ka’be’ye teşbih edilmiştir:

“Tutarlar Ka’be-âyîn hân-kâhın
 Çekerler sürme gibi hâk-râhın”(49)

5.1.6.16. Batha (Baṭḥā)

Çakıl taşlı büyük dere; Mekke’de dağ arasında bulunan bir dere; dağ arasındaki dere. Mekke-i Mükerreminin eski adıdır. Edebiyatta Hasba ile birlikte kullanılır.

5.1.7. OLAĞANÜSTÜ ÖGELER

5.1.7.1. Hz. İsa'nın Ölülere Diriltmesi

Hz. İsa, Cebrail'in, Meryeme üflediği ruhtur. Bu sebeple neye dokunsa ona can verir; ölüleri diriltir, körlerin gözlerini açar; çamurdan kuşlar yapıp, onlara can vererek kuşları uçurtur.

Metinde, hem ölümden sonra yeniden dirilişe hem de Hz. İsa'nın körleri nurlandırmasına telmih yapılmıştır;

“Kuvā-yı nāmiyye ki tabīb-i hāzık ve hākīm-i fā'ik ister ki ⁴²⁰ به الارض بعد موتها mücibince 'ālemi ihyā idüp i'cāz-ı Mesīhā gösterüp ve tebriyyü'l-ekmehe muḳtezāsınca kūr-ı māder-zād-ı nergisüñ dīdesini āfitāb-ı rüşen-nihāduñ mīl-i zerrīni birle açup münevver kıla”(13.s)

5.1.7.2. Hz. Peygamber'in Mi'racı

Arapça bir kelime olup, anlamı “merdiven”dir. İstilahta Hz. Peygamber'in göğe yükselmesine ad olmuştur. Peygamberimiz mucizelerindendir; Recep ayının 27. gecesini, Mekke'deki Mescid-i Haram'dan, Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya gelmiştir. Bu olaya “İsrâ” denilmiştir. Ayrıca Peygamberin Mescid-i Aksa'dan, Sidre-i Münteha'ya kadar olan yolculuğu da “mi'rac” adını alır. Kur'an-ı Kerim'de bu olay, “İsra Suresi”nde⁴²¹ anlatılmaktadır. Rivayete göre Hz. Muhammed, amcasının kızı Ümmü Hanî'nin evinde bulunduğu esnada Cebrail, yanında Burak adlı bir Cennet bineği ile gelir. Peygamberimiz Burak'a binerek önce Mescid-i Aksa'ya gider. Burada diğer peygamberlere namaz kıldırdıktan sonra mescidden ayrılır ve “mi'rac”(merdiven)le karşılaşır. Cebrail, Hz. Muhammed'i kanadıya alarak veya bir rivayete göre Burak'a bindirerek göğe çıkar. Bu yolculuk sırasında melekler tarafından karşılanır, sonra her kat gökte ayrı ayrı peygamberlerle karşılanıp, sohbet eder. Yedinci kata kadar Cebrail'in nezaretinde yükselir. Ardından “Refref” adlı yeşil bir yaygı ile bir müddet daha yolculuğuna devam eder nihayet “Arş”a varır. Burada Cennet ve Cehennem'i görür. Beden gözüyle Allah'ı görür; vasitasız vahi olarak da adlandırılan bu

⁴²⁰ “ (Biliniz ki Allah) ölümden sonra geri diriltir.”, K. K. Hadid 17.

⁴²¹ İsra Suresi, Cüz 15, Süre 17.

görüşmede “Namaz” emrini alır. Ardından Bakara⁴²² suresinin son ayetini alarak aynı merhalelerden geçerek geri döner.

Metinde, Uludağ’ın kutsiyeti vurgulanırken, yüksekliği ve yüceliğinden dolayı “Mi‘rac”a teşbih edilmiştir. Zira Bursa fethedildikten sonra burası bir İslam beldesi halini almış ve “kadimü’l-eyyam” denilen çok eskiş devirlerden beri burasını kendilerine uzlet yeri haline getiren hristiyan keşişlerinin yerini artık İslam ehli ve tarikat erbabı kişiler almıştır:

“Niyāz u ‘uzlet erbābına mi‘rāc

Şafā vu vahdet aşhābına minhāc”(7.s)

5.1.7.3. Hz. Süleyman’ın Cinlere Hükmetmesi

Rivayete göre taşı, “kibrit-i ahmer”den olan İsm-i a‘zam yazılı yüzüğü ile kainata ve içindeki bütün yaratıklara, rüzgara hükmetmiştir. Hz. Süleyman, varlıklara hükmettiği yüzüğünü, sadece tuvalete giderken çıkarır; bazen veziri Asaf’a bezan de karısına vermiş.

Metinde, Hz. Süleyman’ın bu özelliğine telmih yapılmıştır:
ve şaḥarayı şahrā-yı ḡabrāyı Süleymān-şıfat şışeye koyup daḥi bend ü zindān eyledi

5.1.7.4. Hz. Yusuf’un Köle Olarak Gittiği Mısır’a Hükümdar Olması

HZ. Yusuf’un yüz güzelliği yanında bilinen en önemli vasıflarından biri de çok iyi şekilde rüya tabiri yapmasıdır. Bu özelliğinden dolayı köle olduğu halde Mısır’a sultan olmuştur.

Bu gün ‘ālemde ol Yūsuf-cemālūñ

Bir ednā kulu Mıṣruñ ḥükm-rānı

⁴²² “Allah, kimseye gücünün ötesinde bir teklifte bulunmaz. Herkesin kazandığı yararına; yüklediği günahı zararınadır. Ey Rabbimiz eğer unutarak veya yanılarak yaptıkça bizi sorgulama! Ey Rabbimiz bize bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme! Ey Rabbimiz bize gücümüzün yetmediğini yükletme, günahlarımızı affet, bizleri bağışla ve bize acı! Sensin Mevlamız! Bizi, Seni tanımayanlara karşı yardımınla zafere eriştir, kahrolsun kafirler!” K.K. Bakara, 286.

5.1.8. TEOLOJİK ÖGELER

5.1.8.1. Ab-ı Kevser

Cennet'te bir suyun adıdır. Kur'an-ı Kerim'de, adına bir sure(Kevser) mevcuttur. Tefsirlerde, akarsu veya göl olduğu, boyunun Mekke ile Yemen; eninin de Safâ ile Aden arası kadar olduğu, etrafında çok kıymetli kaseler bulunduğu, bu sudan bir kez içenin bir daha susamadığı gibi çeşitli rivayetler bulunur. Rivayete göre Kevser suyu, sütten daha beyaz, baldan daha tatlı, kardan daha soğuk ve kaymaktan daha yumuşaktır. Edebiyatta, sevgilinin dudağıdır.

Yemyeşil nebatın secdegahı olan Arsa-i Ab-ı Hayat, Ravza-i Cennet denilse yeridir; ki çeşmeleriyle meşhur bu güzel mekanın çeşmelerinden birinin adı da Cennet'te peygamberlerin havuzu olan Ab-ı Kevser'dir:

“Arşa-i Āb-ı Hayātdur fi'l-ḥaḳīḳat secde-gāh-ı hıẓr-nebātdur Ravza-i Cennet dinilse der-ḥordur ki bir çeşmesinüñ adı Āb-ı Kevşerdür Meşnevî:

Oluḳlarla şūlar leb-ber-leb olmış

Hıyāz-ı kevşere hem-meşreb olmış

5.1.8.2. ‘Adetu’l-İlah: Tanrı töresi.

5.1.8.3. Allah

Edebiyatta Allah lafzı, daha çok vasıflarıyla zikredilmektedir. O, ezeli ve ebedidir; alem ise hadis yani sonradan yaratılmıştır ve Allah'ın sıfatları, zâtı, kudreti, kuvveti ve bilgisi alemleri kuşatmıştır. O, birdir ve eşi benzeri yoktur. Cihetlerden münezzehtir ve mekana sığdırılamaz. Suret, şekil ve renkten uzaktır. Korku, keder ve hastalık çekmez. Aciz değildir. Hiçbir şey yok iken O vardı. Her şey ve herkes O'na muhtaşken O, hiçbirşeye muhtaç değildir. Allah, “kün(ol)” demesiyle her şey olur. Hayy(diri) ve Alim(her şeyi bilici)dir. O'nun izni olmadan, bir yaprak bile kıpırdamaz. İnsanın içini ve dışını bilir. 99 ismi vardır ve her birinin muktezasını zatında toplamıştır. Her şeyi görücü ve bilicidir; ancak bizim bildiğimiz göz ve kulakla değil. Kainatta olan iyi ve kötü, hep O'nun izni dahilinde vücut bulur. Resul veya Nebi olarak adlandırılan peygamberleri vasıtasıyla insanlara kanunlar bahşeder. Peygamberleriyle, doğrudan veya Cebrail vasıtasıyla konuşur. Kur'an, O'nun kelimasıdır. Öldüren ve yeniden diriltiren O'dur.

Tasavvufa göre Allah, Vücut-i Mutlak, Kemal-i Mutlak, Cemal-i Mutlak ve Hüsn-i Mutlak'tır. "Aşk-ı zâtisi"yle bilinmeyi istediğinden kainatı yaratmıştır. İnsan, O'ndan bir cüzdür ve O'na ulaşmak ister. O, maşuktur; insan O'nun aşkıyla dolu olmalı ve O'na kavuşmak için gayret göstermelidir.

Divan edebiyatında Allah'ın birliğini anlatan, genellikle kaside nazım şekliyle yazılmış "tevhid"ler ve O'na yakarıları konu edinen "münâcaât"lar önemli bir yer tutar. Gerek bu manzumelerde gerekse münferit beyitlerde Allah, şariat dahilinde ve sıfatlarıyla anılır. Edebi metinlerde Allah, Hak, Rab, Perverdgâr, Yezdân, İlâh, Yaratan, Hâlık, Zü'lcelâl, Rahmân, Rahîm, Kibriya gibi doğrudan adlar yanında; Dâfî, Yed-i Kudret, Dest-i Kudret, Nakkâş-ı Ezel, Hakîm-i Mutlak, Mâlik gibi mecazi olarak da geçmektedir.

Divan şairleri, devrin sultanını da bir Zıll-ı Hak, Zıllullah, Zıll-ı Yezdan olarak anarlar. Zira Allah, iki cihanın yegane sultanıdır. Bunun dışında şair, her Allah'ı anışında sürekli O'na yalvarır ve O'ndan yardım ister.

"du'â-i pâdişâh-ı İslâm ve senâ-yı zıllullâhu'l-melikü'l-âlâm"(2.s)

5.1.8.4. Arasat

Arasat, Günah ve sevabı eşit olanlar, dünyada akıl sahibi olmayan insan dışındaki canlılarla deli insanların toplanacağı; Cennet ve Cehennem dışındaki ahiret yurdu. Edebiyatta mahşer, hesap günü, kıyamet ve delilik mefhumlarıyla birlikte kullanılır;

"Arşa-i 'Araşât ve mevķif-ı 'Arafât gibi her yeri mecma'-i erbâb-ı ehl-i şafâ ve her kûşesi mağca'-ı aşķâb-ı vefâ olur"(44.s)

5.1.8.5. Bārî: bkz. "Allah"

5.1.8.6. Bihişt: bkz. "Cennet"

5.1.8.7. Bi-'avni'llahi ikbâl: Talihin yardımıyla.

5.1.8.8. Bi-izni'llahi ta'âlâ: Allah'ın izniyle

5.1.8.9. Cebrail (Rûhu'l-Ğuds)

Cebrail, (Cibril), Allah'ın emri ile Meryem'in kaftanına üflediği için bu adla anılır. Bu üfleyişten, Hz. İsa dünyaya gelmiştir.

Eserde, Hz. Meryem'e, üflemesi neticesinde Hz. İsa'nın dünyaya gelmesi hadisesine telmihte bulunularak bahar mevsiminde, sabah esen rüzgarın bir sıfatı olarak kullanılmıştır.

“Şubh rûhu'l-ğuds-vâr urdi nefes

Meryem-i şebden Mesîhâ toğdi bes”(34.s)

5.1.8.10. Cennet

Allah'ın kullarını haşr ettikten sonra müminlerin girmesi için va'dettiği ebedi yaşama yeridir. Farsçası, “behişt”; Türkçesi, “uçmak”tır. İnanişâ göre Cennet, Arş'ın sağ yanındadır. Oraya girecek müminler, derece bakımından kendilerine uygun olan yere girerler. Bu kutsal mekanda, peygamberler için bir “Kevser” havuzu vardır. Bunun dışında, “Râhika, Tesnim, Kâfur, Selsebil gibi adlarla anılan on üç ırmak daha vardır. Cennette “Hür ve Gılman”lar vardır. Sekiz Cennet mevcuttur; adları şöyledir:

- 1- Naim Cenneti(hoş dirlik): beyaz gümüştedir.
- 2- ‘Adn Cenneti(ikamet ve temekkün): Parlak incidendir; bütün cennetlerin ortasında ve a’lasıdır.
- 3- Huld (ebedi kalış): Sarı mercandandır.
- 4- Firdevs (bahçe): kırmızı altındandır.
- 5- Me’va (mekan): yeşil zeberceddendir.
- 6- A’lâ (yüksek)
- 7- Darü’s-Selâm (ayıp ve afetten arı): kırmızı yakuttandır.
- 8- Ravza (sulu, çayırly yer, bahçe)

Bahar mevsimi, tabiatın yeniden canlanıp, hayat bulduğu; canlıların, adeta yeniden dirildiği bir mevsimdir. Her tarafta rengarenk çiçekler, zümrüt gibi “Hızır-sıfat” çemenler, gürül gürül akan pınarlar, İrem bağları Cennet’i andırır. Bu sebeple eserde baharın en güzel halleri, Cennet’e teşbih edilmiştir;

“Kerem-dil şâkîler; ⁴²³ تسقون فيها من كل ساكن مزاجها كافورا âyetin okuyup, kût-ı revân için yâkut-ı revâna devrân gösterüp Bağbân-ı cihân gibi cinân bāğını sîrâb u şādâb itdiler.”(53-54.s)

⁴²³ “Şüphesiz iyi insanlar(cennetle) katığı kafur olan kadehten içki içeceklerdir.”, K.K. İnsan 5.

“‘Arşa-i Āb-ı Hāyātdur fī’l-ḥaḳīḳa secde-gāh-ı hıẓr-nebātdur Ravza-i Cennet dinilse der-ḥordur ki bir çeşmesinüñ adı Āb-ı Kevşerdür Meşnevî:

Oluklarla şūlar leb-ber-leb olmuş

Hıyāz-ı kevşere hem-meşreb olmuş

“Açarlar ‘arşa-i cennet-ḥavālî

Yaparlar çerḥ-veş ḥucurāt-ı ‘ālî”(6.s)

5.1.8.11. Cīfe

Cīfe, Arapça bir kelime olup, anlamı “lâşe, leş”tir. İstılahta ise tasavvuf erbabının, dünyayı bir leşten ibaret görmesidir; yani tabiat ve onun içindekiler, birer ibret levhasıdır. Dünyanın elemine, tasasına, sevincine kulak asmak, beyhudeliktir.

Metinde Lami‘î, kendisi de mutasavvıf olduğu için hikayenin sonunda böyle bir ibret dersi vermektedir;

“...dīde-i başireti ḥ‘āb-ı ḡafletden uyandı anuñla hümā-yı devleti ve ‘anḳā-yı ‘azīmeti cīfe-i dünyāya meyl itmedi” (104.s)

5.1.8.12. Cinān: bkz. “Cennet”

5.1.8.13. Dāfi‘: bkz. “Allah”.

5.1.8.14. Ecel

İslam dinine göre, Allah tarafından, canlılara taktir edilen ömrün sonu. Ecel, ne ileri ne de geri alınabilir. Divan edebiyatında, sevgilinin ayva tüyleri ile tenasüplüdür.

5.1.8.15. Emru ma‘rūf, Nehyu münker(el-Emru bi’l-ma‘ruf ve’n-nehyu ‘ani’l-münker)

Arapça iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma anlamında Arapça bir terkiptir. İnsanları, kurtuluşlarına vesile olacak şekilde yönlendirmeye “*el-emru bi’l-ma‘ruf*”; İslam şeriatı aşısından yasak olan konulara engel olmaya da “*en-nehyu ani’l-münker*” denir. Başka bir ifadeyle *el-emru bi’l-ma‘ruf*, hayra kılavuzluk etmek, kitap ve sünnete uygun olanı emretmek, Allah’ın söz ve amel açısından kulundan razı olduğu şeyleri göstermektir. *en-nehyu ani’l-münker* de kötülüğe engel olmak, nefis

ve şehvetin meylettiği unsurları yasaklamak, Allah'ın dininde doğru olmayan şeyi kötülemektir.

Toplumda daha çok idareciler ve ileri gelenler için kullanılan bir ifade olup, metinde adaletli hükümdarın düsturlarının en önemlisi olarak verilmiştir;

“Anuñ āsār-ı hayāt-ı hurrem-şıfâtı, ‘ālemd e iķāmet-i merāsım-i *emru ma‘rūf* ve levāzım-ı *nehyu münker* olmak gerekdür”(21.s)

5.1.8.16. Erba‘ın

Tarikat mensuplarının 40 gün halvete kapanıp, ibadet ve perhizle vakit geçirmeleri. erba‘ın kelimesi yerine, daha çok “çile” kelimesi kullanılır. Eziyet, sıkıntı, masivadan el çekerek 40 günlük nefis terbiyesi yapma anlamındaki çile kelimesinin, “yay kirişi” ve “iplik demeti” anlamları da vardır. Farsça, “çile(40 günlük müddet)” kelimesinden geldiği söylenen çile’yw Araplar, “erba‘ın” adını vermişlerdir.

Tarikata girmek isteyen kişi, çilehane denilen bir yere kapanır; kırk gün sürecek bu sınav döneminde hergün yiyecek ve içeceği azaltılarak nefis terbiyesi yapılır. Bu çile döneminin sonunda da geçirdiği halleri, şeyhe aktaran “çilekeş” lüzumu üzerine ya tekrar çilehaneye gönderilir ya da bir kurban kesilir ve bu kurbanın etinden yapılmış “tirit”ten yedirilir.

5.1.8.17. Farz

İslam şeriatına göre Allah'ın kullarına emrettiği, yapılması şart olan; yapılmadığında “günah” sayılan ve inkarı, “küfür” kabul edilen kulluk vazifelerinin bütünüdür.

“Edā-i ferāiz” (2.s)

5.1.8.18. Gılman

Bıyığı çıkmamış genç manasına olan “gulam”ın çoğuludur. Cennet'in erkek çocukları demektir. Güzellik ve safiyet timsali olan gılmanın, çocuk yaşta ölenlerden oluşacağı rivayet edilir. Cennetliklerin en alt derecesinde olanların bile seksen bin

hizmetçisi olacağı belirtilir. Gılman, nurdan yaratılmış gençlerdir. Cennet ehlinin her isteğini yerine getirmekle vazifeli bu nurani varlıkların dişilerine de “huri” denir.

“Aceb cennetdür ol tāk-ı felek-sân
Ki çārub anda zülf-i hūr u gılmân”(7.s)

5.1.8.19. Hac

İslam’ın beş şartından biridir. Hem mal hem de bedeni olarak gücü yeten müslümanların üzerine farz olan bir ibadettir. Bu ibadeti yerine getirenlere “hacı” denir. Divan şiirinde aşık, sevgilisinin bulunduğu yeri Ka’be edinir ve onun etrafında tavaf eder. Böylece hacı olur.

“Buraķ-ı cān iden ‘aķl-ı ma‘ādi
N’ola tavf itse ol gerdūn nihādı

Ne tañ ol tağda nūr-i tecelli
Seher-veş kalbe virürse teselli”(7.s)

5.1.8.20. Huld-ı Berīn: bkz. “Cennet”

5.1.8.21. Hūr

Hūr veya Hūri(Cennet kızı), gözlerinin akı, karasından çok olan, ceylan gözlü kızdır. Kur’an-ı Kerim bu kızların, müminlere hizmet edeceklerini bildirmektedir.⁴²⁴ Hurilerin safran, misk, anber, kafur gibi güzel kokulu maddelerden yaratıldıklarına dair rivayetler vardır. Onların anber ve misk dolu saçlara, hilal kaşlara, güneş gibi aydınlık yüzlere ve tatlı sözlere sahip oluşlarını ifade için bu rivayet ortaya atılmış olabilir. Hurilerin gül yanaklı, inci dişli, mercan dudaklı, selvi boylu, güzel huylu, gülden daha taze, temiz kızlar oluşu; Divan şiirindeki sevgililerin Hūrî’ye benzetilmesine neden olmuştur.

“Aceb cennetdür ol tāk-ı felek-sân
Ki çārub anda zülf-i hūr u gılmân”(7.s)

5.1.8.22. Hūr-ı ‘adn: bkz. “Hūr”

⁴²⁴ Ali İmran Suresi, 15; Bakara Suresi, 25; Nisa Suresi, 57.

5.1.8.23. Huri: bkz. “Hür”

5.1.8.24. İyd

Bayram. Divan şiirinde, sevgiliyle aşık arasındaki ilişkide, aşığın lehine olan olaylar topluluğudur. Sevgiliye kavuşmak, aşık için bir bayramdır; kavuşmanın sevinciyle dökülen gözyaşları, bu bayramın gülsuyu, sevgilinin vuslat haberi de bayramlarda dağıtılan şekerdir. Sevgilinin kaşı, bir bayram hilalidir; bir ay boyunca oruç tutan Müslümanlar, hilali görünce bayram ederler. Aynı şekilde aşık da sevgilinin kaşını gördüğünde bayramı yaşar. Sevgilinin sözleri de aşığın bayram etmesi için kafidir. Onun yüzü ve yanağı görüldüğünde de bayramlarla ilgili bir çok adetten bahsedilebilir; bayramda halkın sevinçli oluşu, gezip eğlenmesi, esir ve mahpusların serbest bırakılması vs. Sevgilinin zindan olan çene çukuru yüz veya yanağının bayramında boşalır. O günde aşıklar gültüp eğlenirler. Bayram yeri de yanaktır. Mâh-ı İyd, İyd-ı Nevruz, İyd-i Ekber (arefe günü Cumaya rastlayan kurban bayramı), İyd-ı fitır (namaz bayramı), İyd-ı adha (kurban bayramı), İyd-ı cânân (sevgilinin vuslat bayramı) gibi tamamalarıyla da yer yer anılan bayram, Divan şiirinde vazgeçilmeyen konulardandır. Bayramı konu alan medhiyelere de “İydiye” adı verilir.

5.1.8.25. İnkita ve Uzlet

Kesilme, arası kesilme; tükenme, bitme. Uzlet ise bir yana çekilip tenhada kendi kendine yaşama, inziva. Tasavvufi bir terim olarak kullanılır.

5.1.8.26. İsrafil

Kerrübiyân veya Hamele-i Arş da denilen dört büyük melekten biridir (Azrail: ölüm meleği, Mikail: tabiat olaylarını ayarlar, Cebrail: Peygambere Allah’ın emirlerini getirir ve İsrafil: Kıyametin koptuğunu bildiren suru üflemekle memur) İsrafil, aynı zamanda Hz. Adem’e secde eden ilk melek olma özelliğini de taşır. Kıyamete kadar “Levh-i Mahfuz”a bakacak ve diğer meleklerle ne yapacaklarını haber verecektir. Kıyametin koptuğunu bildiren Sûr’a üfleyecek; Sûr’a ilk üfleyişinde bütün canlılar ölecek, ikinci üfleyişinde de hesap için dirileceklerdir.

İsrafil edebîatta, daha çok ikinci üfleyişi ile tenasüplü olarak kullanılır.

Metinde, soğuklar Uludağ'ı kapladıktan sonra burasının kıyameti andırması anlatılırken kutsal kitaplarda tasvir edilen “mahşer” benzetmesi yapılmaktadır:

“...kuh u hāmūn bu āvāzelerūñ sāzına dem-sāz olup bir resme yanķılandı ki şeş-kūşe-i zemīn şıyt u şadādan ıoldı ve gūş-i çerķ-i heftūmīn-i celācil-i rūyīn ve rāy-ı maḥāfilden ker oldı şan şūr-ı ba‘ş u nūşūr idi ki ḥalāyık bir yire ḥaşr olup ḥāşş u ‘āmm a‘lām-ı nuşret-i‘lāmıla aḳdām ‘ale’l-aḳdām olup bu kār-zāra nuşrete geldi ve nūcūm-ı āteş-hūcūm meydān-ı eflāk-ı pūr-rūcūmda aḳker-i mūrde ve āb-ı efsūrde gibi dem-beste ḳaldı”(36.s)

5.1.8.27. Kader

Allah'ın ezeli hükmü veya takdiri. Levh-i mahfuzda yazılı olanların vücut bulmadan evvelki haline kader, ortaya çıkmasınada kaza denir. Üstü düz nesne, üzerinde yazı olan satıh, korunmuş tahta anlamındaki Levh-i mahfuz, Allah'ın kudretiyle olacak şeylerin, üzerinde yazılı bulunduğu levha. Yani insanoğlunun, anarahmine düştüğü andan ölene kadar geçen zaman diliminde başından geçen olaylar zincirinin yazılı olduğu levha. Halk arasında bu olaylara “alın yazısı” denir. Kader, imanın şartlarındanıdır. Daha çok kaza ile beraber kullanılır.

İslam inancına göre Allah ilk önce levh ü kalem(satıh ve kalem)i yaratmıştır. Kalem, bu levhaya kainatta meydana gelecek her şeyi yazmıştır. Tasavvufta levh yani satıh, Tanrı bilgisi; kalem ise Tanrı iradesidir. İnsanların kaderi, bu levh-i mahfuzda kazılmış olup, zamanı geldikçe; ne eksik ne de fazla olmak kaydıyla, ortaya çıkacaktır. Bu levha, yedinci kat gökte bulunur ve İsrail sorumludur.

5.1.8.28. Kaza: bkz. “Kader”

5.1.8.29. Kelām

Söz, lakırtı; söyleyiş, nutuk; Allah'tan ve Allah'ın birliğinden bahseden ilim

5.1.8.30. Kerrūbiyyān, Kerrūbiyyūn

Kelimenin aslı kerrūbiyyūn'dur; Kerrūbiyyān olarak da kullanılır. Ancak şair, kelimeyi vezne uydurmak için kerubiyyān şeklinde kullanmıştır.Allah'a en yakın olan dört büyük melek: bunlar Cebrail, Azrail, İsrail, Mikail. Bunlara “Hamele-i Arş” da denir.

“Kerūbiyān-ı kudsiler ribātı

Harīm-i Ka’be ile irtibātı”(7.s)

5.1.8.31. Kevser: bkz. “Ab-ı Kevser”

5.1.8.32. Kudsiler: bkz. “melekler”

5.1.8.33. Mahşer

Toplanılan yer, toplantı yeri. İslami terminolojide bütün canlıların, ölümden sonra Allah’ın emriyle İsrail’in Sur’a ikinci defa üflemesiyle yeniden dirilip, hesap için toplanacakları yer. Rivayete göre kıyametten sonra dünya dümdüz olacak ve yayılarak büyüyecektir. “Mahşer yeri” olarak da adlandırılan bu mekan, Şam civarında olacaktı. Kur’an’da bu gün 59. sure olan Haşr Suresi’nde anlatılır.

Divan şiirinde canlıların dirilip toplanması, amel defteri; yani dünyada yaptıkları iyilik ve kötülüklerin kayıtlı olduğu defterin açılması, hesap görülmesi gibi yönleriyle konu edilir. Bütün varlıkların toplantı yeri olması nedeniyle çok kalabalık yer anlamı da olan Mahşer’in bu kalabalığı da “Binbir ayak, bir ayak üstünde” olarak tarif edilir.

5.1.8.34. Mâlik: bkz. “Allah”

5.1.8.35. Mâlikü’l-mülki zü’l-Celâl: bkz. “Allah”

5.1.8.36. Māsiva

Daha çok tasavvufi bir terim olarak kullanılır; “Allah’tan başka olan her şey” anlamındaki, “Masivallah”ın kısaltılmışıdır. Tasavvufta masivadan geçmek, kendini Allah’a vermektir. Sufiler, gönüllerinde Allah’tan gayrı bir şey bulundurmazlar. Zira gönlünde Allah’tan başka bir şey bulunduran kişi, masivadan kurtulmuş sayılmaz. Dolayısıyla kamil olamaz. Dervişliğin aslı ise masivayı terk etmektir. Kelimenin “sivâ” şekli de kullanılır.

5.1.8.37. Melek

Nurani varlıklardır. İnsanlar ve diğer canlılar gibi yemez, içmez ve uyumazlar. İlahi emirlerin gerçekleştirilmesinden sorumludurlar. Allah’ın kendilerine verdiği kudretle daima tesbih ve zikir içerisindeyler. Bunlardan Cebrail, Mikail, İsrail ve Azrail “Kerrubiyün” diye de adlandırılır ve dört büyük melekler olarak bilinirler.

Gece-gündüz Allah’a ibadet edip, O’nun emirlerini yerine getirmekle meşgul olan bu nurdan varlıklar, Yaratan’a asla asi olmazlar. Kur’an-ı Kerim’de, Bakara Suresi 30, 31, 34, 98, 102, 161, 177, 210, 248, 285; Al-i İmrân 18, 39, 42, 45, 80, 87, 124, 125 ve daha pek çok ayet ve surelerde adı geçmektedir.

Divan şiirinde bir çok yönleriyle ele alınan melekler, daha çok sevgiliye benzetilmeleriyle işlenmişlerdir. Melekler, sevgilinin bulunduğu yeri tavaf ederler, kirpiklerini ve saçlarını eşiğine süpürge yaparlar. Zaman zaman şair, kendisini bile meleğe benzetir. Sanki melekler ona alkış tutar ve duasına amin derler.

Metinde, ders alan bir medrese öğrencisine teşbih edilmişlerdir:

“Döner kilki şarîrinden felekler
Sebak alur beyânından melekler”(7.s)

“Şeyâtîn-i ‘adüvv üstine her-bâr
Rücüm-endâzdur haylüm melek-vâr”(19.s)

5.1.8.38. Mezheb

Sözlük anlamı, gidilen yol. Dini terminolojide, dinin nasıl anlaşılması lazım geleceği hakkında ileri sürülen fikirler ve dinin gayesine ulaşmak için tutulan bir yoldur. Peygamberimizin vefatından sonra dini konularda tutulan değişik yol ve fikir ayrılıkları, mezheblerin doğmasına neden olmuştur. Bu yönüyle tarikatten ayrılır.

Mezheblerin doğmasında en önemli etken, “kaza ve kader” inancıdır; özellikle Mu’tazile’nin ortaya çıkmasıyla birlikte, İslam’da da mezhebler artmıştır. Zaman içerisinde, sapkınlık derecesinde İslam’dan uzaklaşarak, adeta ayrı bir din hüviyetine bürünmüş mezhebler de doğmuştur. Ancak, günümüzde de kabul edilen Hanefî, Şafîî, Maliki ve Hanbelî olmak üzere, İslamda dört büyük mezheb vardır.

5.1.8.39. Nâfi‘: bkz. “Allah” 5.s

5.1.8.40. Peri

Cinlerin dişilerine verilen ad olup, gören olmadığından dolayı çok güzel oldukları tasavvur edilir. Büyü ile ortaya çıkabilirler. Halk arasında, çeşme başları ve hamamlar, perilerin mekanları olarak kabul edilir. Periler, bazı insanları kendilerine

aşık etmeleri ve çeşitli görünüşler alabilmeleri, bir görünüp bir kaybolmaları gibi özellikleriyle sevgilinin özelliklerini taşırlar.

“Çün periyle şayd ider ol şîşe-bâz
Şîşe-âyîn tañ mî kılssa dîde-bâz”(91.s)

5.1.8.41. Perverd-gâr: bkz. “Allah”

5.1.8.42. Rabb: bkz. “Allah”

5.1.8.43. Rahîm: bkz. “Allah”

5.1.8.44. Rahman: bkz. “Allah”

5.1.8.45. Rahmetu’llah: bkz. “Allah”

5.1.8.46. Ravza-i cennet: bkz. “Cennet”

5.1.8.47. Ribât

Arapça “bağ, bend, bir şeyi bağlamaya yarayan ip” gibi anlamlara gelen ribat, eskiden sınır boylarında, bu sınırları korumak ve atıl durumdaki arazileri işlemek ve emniyeti sağlamak için kurulan tekke ve zaviyelere verilen addır. Bu tekkelerde oturan dervişlere de “murâbıt” denir. Savaşçı niteliklere sahip bu dervişler, zamanla kendilerine bu şekilde devletler bile kurmuşlardır. Mesela Afrika’nın kuzeyinde kurulmuş olan “Murabitun” devleti bunlardan biridir.

ribât(ba, ip, sağlam yapı, konak, han, tekke) 7.s

5.1.8.48. Salık

Tasavvufî ıstılah olup, mânâ olgunluğunu elde etmek üzere, tasavvuf yoluna giren kimseye denir.

5.1.8.49. Şamedânî: bkz. “Allah”

5.1.8.50. Semâ’

Arapça bir kelime olup, “dinleme, işitme” demektir. Dinlenen bir ilahi veya müzüğün etkisiyle coşup dönme. İstılah olarak semâ’, “Hak’tan gelen ve insanları Hakk’a çağıran bir mesajdır.” Bu kelimeye bağlı olarak pek çok terim ve tamlama kullanılmaktadır;

Semâ'a girmek: Mevlevilikte kullanılan bir terim olup, ayakta yapılan deverana iştirak etmektir.

Semâ' çıkarmak: Semazenbaşının⁴²⁵ yeni dervişe nasıl semâ' yapılacağını öğretmesi için kullanılan Mevlevi terimidir.

Semâ' dedesi: yeni müritlere semâ'ı öğreten öğretmen.

Semâhâne: Semâ yapılan, daire şeklinde yer.

Semâ-ı râh: “yol semâ'ı” anlamında, Farsça bir kelimedir; yolda yapılan semâ'a denir.

Semâ' meşki: “nevnîyâz” adı verilen, Mevleviliğe yeni giren birinin semâ öğrenmesidir.

Semâ' tahtası: Mevlevilikte yeni dervişlerin, semâ'ı meşk ettikleri, ortası çivili, kare şeklinde, ceviz veya ıhlamur ağacından yapılmış bir tahta.

“Derûn-i dilden zevk u şafayla semâ' itdi”(10.s)

5.1.8.51. Şeytan ve Çin

Şeytan, Kur'an'da da anlatıldığına göre, Hz. Adem'e secde etmediği için, kıyamete kadar insanlar arasında fitne ve bozgunculuk çıkarmak, kötülük yaptırmakla cezalandırılmıştır. Buna mukabil şeytanın da ilk icraatı, Hz. Adem'e yasak meyveyi yedirerek onun Cennet'ten kovulmasına sebep olmuştur.

Cinler, İslamî terminolojide, insanoğlunun boyutundan farklı bir boyutta varlıklarını sürdüren, varlığı, Kur'an'da da belirtilen nurani varlıklardır. İhtimaldir ki fitnenin kaynağı olarak gösterdiği Kızılcael(Bad-ı Maşrık), Çin'i temsil etmektedir. Zira, Orta Asya Türk devletleri zamanında da Çin, fitne ve fücurun kaynağı olmuştur; silah zoruyla mağlup olmayan Türk boyları ve devletleri, zaman zaman Çin'den gelen kadın, mücevherat ve değerli kumaşların büyüüne kapılarak mağlup olmuş, tarih sayfalarındaki yerlerini almışlardır. Oğuz Kağan Destanı'nda da buna vurgu yapılmıştır.

Ayrıca, Kur'an-ı Kerim ve hadis kitaplarında da “kıyametin alameti” olarak, Doğu'dan kısa boylu, çekik gözlü ve adına “yecüc mecüc” denilen ufak insanların, dünyaya dağılacağından bahsedilmektedir;

⁴²⁵ Mevlevi ayinlerinde, sema' yapılan yerlerde dolaşıp, sema' edenlerin birbirine çarpmamalarını ve düzeni bozmamalarını sağlayan dedeye denir.

Feryuz(Bad-ı Şimal), Kızılçayel(Bad-ı Maşrık)’a hitaben “ser-ḥabbā vü cin neslinden ve şeytân aşıldansın.”(41.s) şeklinde fitne çıkarmakla suçlar.

5.1.8.52. Tarîk

Arapça yol, metot, usûl anlamında kullanılan bir kelime olup, “Şeyh” denilen bir öğretmen nezaretinde, “mürîd” veya “talib”in Allah’a ulaşma yolunda takip ettiği yol ya da metoddur. Çoğulu, “tarikât”tır. Tarikat mensubu, amacına ulaşmak maksadıyla, farz ve vacipler dışında, birtakım nafil ibadetlere ağırlık verir. Tarikat’ın, bugünkü anlamda kurumlaşması, yaklaşık XII. yüzyıllarda olmuştur.

5.1.8.53. Tavaf

Hac veya Umre sırasında Ka’be’nin etrafında birtakım dualar okunarak yedi kez dolaşmaya denir.

Sarsar-ı Safder, Kaplıca’nın sohbetini dinledikten sonra adeta ona bağlanır; onun müridi olur. Kaplıca’nın yanından ayrılırken yedi kez tavaf edip, Uludağ’a yönelir:

“Pes andan şafâ-yı nazar-ı himmet ve der-ḥavâset eyleyüp dönüp gâzî ḥünkârûñ merḳad-i münevver ve meşhed-i muṭahharın yedi kez ṭavâf eyledi”(87.s)

5.1.8.54. Tesbih Etmek

Arapça, “Sübhānallah” demeyi ifade eder. “Hakk’ın imkan noksanlığı, sonradan yaratılanların izleri, sıfat ve zât ayıplarından tenzih edilmesi.

“İrûp eflâke andan bâng-i ezḳâr

Melekler yañılur tesbîḥin ey yâr”(7.s)

5.1.8.55. Tefsîr

Arapça bir kelime olup, kelime anlamı, yorumdur; Kur’an-ı Kerim’in mana bakımından yorumu; İslami ilimlerde, Kur’an’ı izah eden bilim dalı.

Metinde Bursa, bir İslam beldesi olduktan sonra Uludağ’ın eteklerine yerleşen tasavvuf ehli kişilerin faaliyetleri anlatılırken kullanılmaktadır:

“cihân müşkillerin tefsîr etmek” 7.s

5.1.8.56. Tesnim: bkz. “Cennet”

5.1.8.57. Vâcib

“Lazım, gerekli, lüzumlu ve farz” anlamlarında Arapça bir kelimedir. İslami terminolojide, terk edilmesi doğru olmayan; yapılması gerekli, farz derecesine yakın (bayram namazları, adaklar gibi) bulunan ibadetler. Dini olarak, farz mesabesinde, güçlü bir yaptırımı ihtiva eder; yerine getirilmemesi ve terk edilmesi, dini açıdan günahtır. İnkâr ise sapıklıktır; ancak küfrü gerektirmez.

vâcib olmak^{2.s}

5.1.8.58. Vehhâb-ı Mutlak

Çok hibe eden, bağışlayan anlamlarında, Allah’ın sıfatlarındandır.

5.1.8.59. Velâdet

Doğum; ed. Süleyman Çelebi’nin *Mevlâî*’nde, Hz. Muhammed’in doğumunu anlattığı bölüm.

5.1.8.60. Velâyet ve Keramet

Arapça bir kelime olup, “birine yaklaşıma, yakınlık, akrabalık, imaret, sultanlık, hüküm, valilik” anlamındadır. Tasavvufi bir terim olarak “Nefsinden fani olduğunda, kulun Hak ile hareket etmesi”dir. Kur’an-ı Kerim’de Ali-İmrân suresi 68. ayette, “Allah, mü’minlerin velisidir” mealine göre, mü’minler Allah’ın dostudur. Bunun anlamı ise Allah’ın isimlerinin kul üzerinde tecellei etmesidir. Bu tecelliler hal, ilim, zevk vs. şeklinde tezahür eder.

Keramet, “azizlik, şeref, küp veya testi kapağı” anlamlarında Arapça bir kelimedir. Peygamberlere, Allah tarafından verilmiş olan “mucize”lere karşın velilerin olağanüstü olaylarını ifade etmede kullanılır.

Velâyeti zâhir ve kerâmeti bâhir, maẓhar-ı envâr-ı fütüvvet maşdar-ı aşâr-ı mürüvvet dervîş imiş. 48.s

5.1.8.61. Yezdânî: bkz. “Allah”

5.1.8.62. Zillullâh: bkz. “Allah”

5.1.9. ASTROLOJİ-ASTRONOMİ

Eser, mevsimler ve iklimsel değişmeler üzerine kurulu olduğu için doğal olarak da astronomi ve astroloji ile ilgili terimler bolca kullanılmıştır. Şair, Uludağ'ın tasvirini yaparken yüksekliği ve kapsadığı alanın tarifinde, gök cisimleri ve dünyanın bizzat kendisinden istifade etmektedir;

5.1.9.1. Āfitāb

Güneş, hurşid, mihr ve şems şekillerinde de ifade edilir. Parlaklığı, ısısı, ışığı ile ele alınır ve bu özellikler Güneş'le birlikte vardır. İnkâr edilmesi imkansızdır. Yüzüne bakılmaz; gözleri yaşartır. Rengi sarıdır; bu özelliği korkmak ve kıskanmak fiillerini beraberinde getirir. Canlıların hayat kaynağı olduğu gibi “la’l” ve “akîk” gibi taşların da oluşmasında etkindir; dolayısıyla o, “cevher-feşan” ve “zer-efşan”dır. Evrende bulunan diğer gök cisimlerinin sultanıdır. Işıklarını esirgemediği dağıttığı için cömertlik sembolüdür. Sevgiliyi temsil eder. Güneş, aynı zamanda bir ateş kütesidir; dolayısıyla “germ, yanmak, tutuşmak” gibi kavramlarla birlikte anılır. Eskiler, dünya etrafında döndüğüne ve dördüncü kat gökte bulunduğuna inanırlar. Bu dönüşü gün, ay ve yıl'ı doğurur. Gökyüzünü kapladığı için sancak; feleğin bağrında durduğu için şemsedir.

5.1.9.2. Ahter

Yıldız anlamındadır; Divan şiirinde sitare, yıldız, kevkeb, necm gibi eş anlamlarıyla kullanılır. Çoğu zaman parlak şekliyle ele alınır. Burçları oluşturmaları, insan üzerine etkileri; her kişinin gökte bir yıldız oluşu; Arş'tan haber çalmaya gelen şeytanların yıldızlar la taşlanması; kıyamet koptuğunda yıldızların yere döküleceği vb. hep yıldızlarla birlikte anılan telakkilerdir. Ancak bunlar içerisinde en önemli olanı, “ilm-i nücum”un⁴²⁶ doğmasına da neden olan yıldızların insan mizacı üzerine etki edişi inancı doldurur. Ayrıca beyitlerde yıldız kümeleri; gezegenlerin, yıldız olarak ele alınmaları sık sık geçer. Şairler yıldızlar ile göz yaşı, göz, şebnem, çiçek, çakıl vs. arasında benzetmeler kurabilirler. Aşık, güneş yüzlü sevgilisi için yıldızlar kadar gözyaşı döker:

⁴²⁶ Burç ve gezegenlerin durumuna göre gelişen astronomi ilmi.(İskender Pala, age, s. 253.)

“Uyarup her gıce encüm çerāğın
Eridürler ğamıyla bağır yağıın”(7.s)

“Dökdi encüm dāne şeb dām eyledi
Murğ u māhı cümle ārām eyledi”(32.s)

“Ejder-i devrān idüp odıyla ceng
Şīr-i gerdün oldı encümden peleng”(32.s)

“Oldı encüm hāk-sār ser-nigün
Toldı şahın-ı āsumān ser-cümle hūn”(34.s)

5.1.9.3. Arş: bkz. “Felek”

5.1.9.4. Āsmān: bkz. “Felek”

5.1.9.5. Ay

Geceleri, dünyanın ışık kaynağıdır. Işığını Güneş’ten alır. Dolayısıyla ışığı, ateş değil; nurdur. Nuru dolayısıyla sevgiliden başkası değildir. Ona kimsenin eli değmemiş, kimse yanına yaklaşılamamıştır. Her gece görünmez, sürekli bir yerde durmaz, yükseklerdedir. Ay’ın bu özellikleri, sevgiliyle örtüşür. Ay’ın yüzeyinde bulunan kara lekeler, sevgilinin yüzünde bulunan ayva tüyleri ve benleridir. Ay’ın buluttan çıkışı, sevgilinin elbisesini çıkarmasını hatırlatır. Ay turulması da sevgilinin saçlarının yüzünü kapatması olarak tasavvur edilmiştir. Halk arasında Ay tutulması, büyük bir yılanın, ay yüzeyine gelmesi olarak tasavvur edilmiştir. Şaman geleneğinden gelme bir adet olarak, ay tutulduğu zaman silah atmak, teneke çalmak suretiyle gürültü yapılarak Ay’ın önüne gelen bu koca yılan ürkütölmeye çalışılır. Peygamberimizin “Şakku’l-Kamer” mucizesi ve Hz. Yusuf’un rüyasında bütün yıldızların ona secde etmesi sebebiyle de anılan Ay, daha çok “Dolunay” şeklinde ele alınır. Güneş, göklerin sultanı; Ay ise veziridir. Edebi metinlerde ay hakkında sultan, kul, taç, miğfer, külâh, civan, tas, kase, micmer, kandil, mum, lenger, kurs, hırmen, bâlîn, ayna, divane, beyza, halka kase gibi telakkiler mevcuttur.

Ay'ın dolunay hali için “beder, meh-i taban, mehtab, meh-i tamam, meh-i çardeh” gibi kelime ve terkipler kullanılır.

Ay'ın hareketlerini esas alan Arap aylarında, ayın görünüp, kaybolması arasında geçen süre, zaman dilimi olarak, “bir ay” olarak kabul edilir. Ramazan ayında Müslümanlar, ayın görünmesiyle “oruç”a başlar ve yine ayın görünmesiyle “bayram” yaparlar; “Hilal-i ıyd” ve “Hilal-i rûze”, Ay'ın görünüp, kaybolamsını ifade eden terkiplerdir. Divan şairi, Ay olan sevgilisini görünce bayram eder.

Bunların dışında, eski astronomiye göre Ay, “sa'd-ı mutavassıt(orta kutluluk)” ve “neyyir-i asgar(küçük nurluluk)”dır. Bu gezegenin tesirinde doğanlar sabırsız, kararsız, ihmalkar ve hayalci; endişeli, zayıf ve dayanıksızdırlar. Ay, pazartesi gündüz ile Cuma gecesine hakimdir. Dostu Güneş ve uğurlu rengi beyazdır.⁴²⁷

Divan şiirinde Ay'ın benzetildiği unsurlar özetle şunlardır: Hükümdarü şah; kadeh, kase, saki; taç, külah; altın gemi, altın orak ve altın halka; hokkabaz...⁴²⁸

Metinde, Bahar Sultanı, Kış Şehriyarı üzerine hücumu karar verince, dostu Güneş, altın; Ay da gümüş def çalarak raksa dururlar:

“bu şafâdan mihr ü mäh zerrîn ü sîmîn deflerle rakş urup, çerha girdi.”(33.s)

Masiva, Allah'tan gayrı her şey; yani fani olan her şeydir. Mü'minler, dua ederken avuçlarını semaya açıp Allah'a yakarır; masivayı arkalarına alıp, yüzlerini rahmete çevirirler. böylece kalplerini ve ruhlarını yıkarlar.

Metinde Güneş, el yıkamak için altın; Ay ise gümüş bir leğendir;

“Mäsivâdan dil ü cân el yumağa
Sîm ü zerden meh ü mihr iki legen”(1.s)

Güneş ile birlikte, Hz. Peygamber'in kulağı küpeli kulu; yani hizmetkarlarıdır:

“Bende-i halka be-güş-i mäh u mihr
Bezminüñ süfre-keşi çerh-i berîn”(2.s)

5.1.9.6. Ayn-üs-sevr

Boğa gözü; semanın kuzey yarım küresinde bulunan boğa burcunun en parlak yıldızı;

“ve her çeşme-i tâbdârı ‘ayn-üş-şevre beñizer”(34.s)

⁴²⁷ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 55-57.

⁴²⁸ Ahmet Atilla Şentürk: XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2002, s. 165.

5.1.9.7. Bedr (dolunay): bkz. “Ay”

5.1.9.8. Cedî(Cedy): bkz. “Hayvan”

5.1.9.9. Cevza

Sırtı beyaz kara koyunlara denir. Astrolojide İkizler burcudur. Güneş, Mayıs ayının 21. günü bu burca girer. Minyatürlerde, belinde okluk bulunan ve elinde yay tutan bir adamın, koyuna binmiş hali olarak tasvir edildiğinden “Zülcesedeyn”, “Düpeyker” veya “İkizler” adı verilmiştir. Bu burcun mizacı havai olup, kuru ve karanlıktır. Renk olarak sarı ve beyaza; iyi insan olarak alim, hakim, şair ve yazara; kötü insan olarak sahtekar hırsızlara; civanmert olanlara; hayvanlardan da ehli hayvan olanlara delalet eder.

Metinde, Uludağ’ın yüksekliği ve yeşilliğini tasvirde, kinayeli olarak kullanılmıştır:

Olup her kıle sengi cedye pāye
Ser-i cevzāya şalmış şāhi sāye

5.1.9.10. Çerh: bkz. “Felek”

5.1.9.11. Çerh-i berîn: bkz. “Felek”

5.1.9.12. Dokuz Asuman: bkz. Felek.

5.1.9.13. Dokuz kat felek: bkz. “Felek”

5.1.9.14. Encüm: bkz. “Ahter”

5.1.9.15. Felek

Gök, gökyüzü, sema; talih, baht, kader; her gezegene mahsus gök tabakası. Çoğulu, “eflak”tır. Batlamyos sisteminden çıkarılan bir düşünüşe göre dünya, kainatın merkezidir. Dünyayı, iç içe geçmiş soğan zarı gibi dokuz felek çevreler. Bu felekler, dünya göğünden başlamak üzere yedi tanesi, yedi gezegenin feleğidir. Birinci felekte Ay olmak üzere sırasıyla Utarid, Zühre, Şems, Mirrih(Merih), Müşteri ve Zühal gezegenleri bulunur. Sekizinci felek olan Kürsi, sabit yıldızlar ve burçlar feleğidir. Dokuzuncusunda da cisimden arınmış olan ve bütün felekleri saran en

büyük, en yüksek felek “Felek-i Atlas” bulunur. Hükema felsefesine göre, “Sekizinci feleğe, Kürsi⁴²⁹; Dokuzuncuya da “Arş”⁴³⁰ denir.

Zemīn üstinde çerh-i bī-sütundur
Felek yanında toñmuş bir tütündür

Bu sengīn kadrile ol kūh-ı fāyık
Nigīn-i hātem olsa çerha lāyık

Muḥīt-i devri toğuz āsumanca
Topunuñ merkezi iki cihānca

Felek ‘ācine urmuş tığ-i sūhān
Yıgılmış rīzeler mānend-i kūhān

Meger ol kullödür çerha hem-ser
Ki dün gün tal‘atıdur şubḥ-ı enver” (4.s)

“Döner kilki şarīrinden felekler
Sebağ alur beyānından melekler”(7.s)

“Çeküp ser ‘arşa tāk-ı hānḳāhı
Felek üstünde ḥar-gāh-ı ilāhī”(7.s)

⁴²⁹ Tasavvuf ve Hükema felsefesini birleştirenler, içinde hiçbir şey olmayan ve dümdüz olan Atlas Feleğine “Kürsi” adını verirler.(İskender pala, age, s. 307.)

⁴³⁰ çadır, çardak, taht; eski astronomide, Batlamyos nazariyesine göre, bütün felekleri çevreleyen ve hepsinin üstünde ve yıldızlardan boş kabul edilen, Dokuzuncu kat gökteki “felekü’l-eflak, felek-i a‘zam veya felek-i Atlas da denir. İnanişā göre, buradan itibaren Allah ilminin başlaması ve “levh-i mahfuz”un, Arş’ta bulunduğu inanılması dolayısıyla, mecazi olarak, Allah’ın takdirinin geldiği yer olarak bilinir. Allah’ın kudret ve ululuğu bu kattan evrene yayılır. Bu nedenle Arş-ı Rahman, Arş-ı Ala, Arş-ı İlahi, Arş-ı Yazdan ve Felek-i Azam olarak da bilinmektedir.

5.1.9.16. Heft-evreng

Dilimizde, “Yedi kardeşler” takım yıldızı olarak bilinen yıldız kümesi. Büyük ve küçük ayıyı meydana getiren yedi yıldız. Edebiyatımızda dağınıklık, perişanlık halleri için kullanılır.

5.1.9.17. Hilâl: bkz. “Ay”

5.1.9.18. Kamer: bkz. “Ay”

5.1.9.19. Meh: bkz. “Ay”

5.1.9.20. Merih (Mirrîh, Behrâm)

Seyyâre kürelerinin beşincisi; Güneş ile Müşteri küresinin arasında olup, rengi ateş kırmızısıdır. Burcu da Hamel(Koç) burcudur.⁴³¹

Kelimenin değişik anlamları vardır; Güneş yılında her ayın 20. günü, bu günün işlerini düzenlemekle görevli melek, Sasaniler soyundan bir hükümdar; bu hükümdar 20 yıllık saltanatında Gūr, yani yaban eşiği avına meraklı olduğundan adına “Behram-ı Gūr” denilmiştir. Gur, aynı zamanda “çukur, mezar” anlamlarına da gelir. Rivayete göre Behram, çok sevdiği yaban eşiği avlarının birinde eşiği kovalarken bir çukura düşüp, ölmüştür.

İran mitolojisinde Behram yada Merih, savaş tanrısıdır; dolayısıyla şairler, Behram’ın adını hem kahraman hem de savaş ilahı olarak anarlar.⁴³²

Eserde, savaş ilahı olarak bilinen Behram, Kış’ın şiddetinden korkup, elindeki alet ve silahlarını bırakıp kaçır;

“...ve Behrâmuñ cânında ârâmı kalmayup âlât-ı darb u harbi elinden yabana atdı”(72.s)

5.1.9.21. Müşteri

Mars, Bircis, Jüpiter, Hürmüz, Erendiz, Sakıt olarak da bilinen Altıncı felekte bir gezegendir. Bu yıldızın etkisinde doğanlar terbiyeli, utangaç, yumuşak huylu, alçak gönüllü ve cömert olurlar. Düzgün ve güzel söz söylerler. Feleğin kadısı ve

⁴³¹ Ahmet Atilla Şentürk: XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2002, s. 176.

⁴³² İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 76.

hatibi olarak bilinir. Sa'd-ı Ekber; büyük kutluluk olarak kabul edilmiştir. Pazartesi gecesi ile Perşembe gündüzlerine hakimdir. Mavi rengin sahibidir. Merih(Mirrih) ve Ay(Kamer) dostları; Zühre ve Utarid ise düşmanlarıdır. Özellikle methiyelerde adı geçen kişiler bu yıldıza benzetilirler.

Metinde, uğurlu sayılmasıyla anılmıştır:

“talī'a-i leşkerüm Sa'd-ı Ekber gibi pīrüz-rüz ve şahīfe-i tīg u hañcerüm şems-i hāver gibi 'ālem-sūzdur.

5.1.9.22. Necm: bkz. “Ahter”

5.1.9.23. Nokta-i Rebī'

Rūmī takvimde, 9 Mart; Güneş'in burçlar üzerinde bulunduğu gündür. Yani gece ile gündüzün eşit olduğu 21 Mart, Nevruz başlangıcı. Bu tarih, Celali takviminde yılbaşısıdır. İran'da esiden beri iki ayrı güne bu ad verilir. Bunlardan birincisi, “Nevrüz-i amme” denilen, Güneş takviminin ilk ayı olan Ferverdin ayının ilk günüdür. Güneş, bugünde Koç burcuna girer. Efsaneye göre Allah, kainatı ve insanları bugünde yaratmış ve bütün yıldızlar bugün dönmeye başlayıp, Koç burcundan geçmişlerdir. Bir başka rivayette de Cem, bütün dünyayı dolaştıktan sonra Azerbaycan'a gelmiş ve burasını çok beğenmesi üzerine buraya bir taht yaptırmıştır. Gerk taht gerekse elbise ve tacındaki mücevherler, güneşin doğmasıyla birlikte ıslıl ıslıl yanmaya başlamış bunu gören halk da bugünde bir başkalık var deyip, adına “Nevrüz”; yani “yeni gün”, Cem'e de “şīd (ışık)” kelimesini ekleyerek, “Cemşīd” demişlerdir.

Nevruz adıyla bilinen diğer bir gün ise yine Ferverdin ayının yedinci günüdür. Bu tarihten sonra İran şahları, her iki nevrüz arasında geçen altı günlük zaman zarfında halkın arasına karışıp, onların ihtiyaçlarını giderirler; hapiste olanlar serbest bırakılır ve içkili meclisler kurdurarak hoşça vakit geçirirlermiş. Bu günlerde, özel yapılmış macunlar yenilip, kırlarda gezintiler düzenlenirmiş.

Divan edebiyatında Nevruz, baharla ilgili olarak verilir ve bayram olarak kabul edilir. Ayrıca bu günlerin coşkusunu, anlam ve önemini anlatan Nevruziyeler kaleme alınıp, padişah veya diğer devlet ileri gelenlerine takdim edilir. Bunun karşılığında da altın, para veya değerli kumaşlarda oluşan hediyeler verilir.

“Her zamānda neyyir-i a‘zam ki āfitāb-ı gerdūn-tāb-ı ‘ālemdür bi-emr-i hālik-ı celīl ve hūkm-ı rāzık-ı cemīl nokta-ı ‘adl-ı rebī‘iye taḥvīl ve aḥvāl-i zemīn ü zamān ve aḥkām-ı kevn ü mekân tebdīl gösterüp leyl ile nehār hem-ser ya‘ni ki gice vü gündüz berāber olur Şems-i münīrūñ mesīri mu‘addilü’n-nehār eşīr-i ma‘delet-i te’sīr olup leyālī ve eyyām kemāl-i ‘itidāl bulur ve mizāc-ı saḫīm-i hevāya lūtf u istikāmet irişüp nabz-ı Şemsā vü Şabā ve ḥüsn ü intizām üzre ḥareket ide başlar”(13.s)

5.1.9.24. Nüh tak: bkz. “felek”

5.1.9.25. Pervin

Ülker yıldızı, Süreyya olarak da bilinen yıldız kümesidir. Sevr burcu veya Hamel burcunda kümelenen bir takım yıldızdır. Kamer(Ay) menziline olup, sevgilinin benlerine benzetilir; sevgilinin yüzü Ay olunca benleri de Pervine benzer. Yine sevgilinin gözyaşındır. Şair, sevgilinin Asman olan eşiğini, gözyaşı Pervinleriyle süsler. Şair, kendi şiirinden bahsederken de onu, “İkd-ı Süreyya”, “Silk-i Cevher” ve “rişte” olarak telakki eder.⁴³³

Bu metinde de şair, sözlerini pervine ve diğer yıldızlara benzetmiştir:

“Şī‘r-i ḥübān gibi şī‘r-i necm-i Şī‘rīden güzel

Neşri neşr-i neşre nazmı nazm-ı Pervīnden güzel”(11.s)

5.1.9.26. Sipihr: bkz. “Felek”

5.1.9.27. Şemse: bkz. “Afitab”

5.1.9.28. Utarid (Merkür)

“Debīr-i Felek” de denilen bu seyyâre, diğer gezegenler içerisinde Güneş’e en yakın olanıdır. Burcu, Cevzâ’dır. Utarid’in hakim olduğu burçlarda doğanlar anlayışlı, zeki ve kurnaz olurlar. Bu yıldızın, Pazar gecesi ile Çarşamba gündüzünde etkili olduğuna inanılır. Feleğin katibi kabul edilir. Güzel söz ve yazı ile sanatkarlığın sembolüdür; dolayısıyla katip ve yazarların piri olarak sayılır. Bu gezegen, aynı

⁴³³ age, s. 403.

zamanda, hile ve yalancılığın sembolüdür. Dost yıldızı Kamer; düşmanları ise Şems ve Zühre'dir.⁴³⁴

5.1.9.29. Zühal

Yedinci katta bulunan Satürn gezegenidir. Diğer adı "Keyvan"dır. Yıldız ilmine göre "Nahs-ı Ekber"(en büyük uğursuzluk)dir. Bu yıldızın tesiri altındaki burçlarda doğanlar ahmak, cahil, cimri, yalancı vs. olurlar. Mitolojiye göre gök ile yerin oğlu olarak bilinir. Zaman tanrısı olup, ekip biçmeyi korur. Rengi, siyaha bakan boz yeşildir. Onun hakim olduğu senede soğuklar şiddetini artırır. Hz. Adem, Zühal devrinde yaratılmıştır. Dolayısıyla Adem ve Zühal kelimeleri, "ebced" hesabında aynı rakamı(45) verirler. Yedinci felek, onun emrindedir. Çarşamba gecesi ile Cumartesi gündüzü, Zühal'in tesirindedir. Eski Coğrafya ilmine göre, yedinci iklime hakimdir; bu iklim kuşağında Hintliler gibi siyah tenli insanlar yaşar. Yedinci kata oturup, oradan aleme nezaret eder. Yüksekte oturduğu ve rengi siyah olduğu için şairler, onu sarayların damlarında pâsbânlık eden Hintlilere benzetmişlerdir. Feleğin hazinedarı olarak da bilinir. Zühre ve Utarid, dostları; Şems ve Kamer, düşmanlarıdır.⁴³⁵

Metinde, Uludağ'ın uzaktan tasvirinde, yükseklik olarak Zühal'e ulaştığı anlatılmaktadır. Ayrıca ikinci mısradaki geçen "meh"(ay) ile de tezat oluşturur; zira Zühal, Kamer'le düşmandır:

"Ne küh ırmış Zühâl bâmına başı

Şikest itmiş mehûñ cāmını taşır"(4.s)

5.1.9.30. Zühre

Üçüncü feleğin sahibidir. Nahid, Çobanyıldızı, Sa'd-ı Asgar(küçük kutluluk) olarak bilinir. Bu yıldızın etkisindeki burçlarda doğanlar güzel, zarif, zevk sahibi, zeki, kabiliyetli ve sanatkar olurlar. Duygusal karakterlidirler. Cuma günü ve Salı gecesi, onun tesirindedir. Yeşil ve parlak renkler de ona aittir. Bu yıldızla bakmak

⁴³⁴ Ahmet Atilla Şentürk: XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2002., s. 178.

İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 504.

⁴³⁵ Ahmet Talat Onay: Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Akçağ, Ankara 2000, s. 471.

İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 538.

gönlü ferahlatır ve ruha neşe saçar. Divan şiirinde şarkı, aşk, güzellik ve çalgı ile birlikte anılır.

Kış'ın şiddetli hücumundan korkup, ödü patlar;

“ve nîrân-ı nücûm-i pür-rücûm ol ‘asker-i pür-hücûmuñ şalâbet ü şadmeti bülendin muntafî oldı Zührenüñ zehresi çāk olup esbâb-ı sūz u sâzı uşatdı”(72.s)

5.1.10. ÖRF VE ADETLER

Edebi eserlerin, sanat eseri olma iddiası yanında, yazıldığı döneme ait hususiyetleri barındırmaları açısından da önemli tarihi kaynaklardır. Pek tabiidir ki edebiyat, insan duygu ve düşüncelerinin yazılı veya sözlü ifadeleridir. Dolayısıyla işlenen her konu insan merkezlidir. En olmadık hayaller bile kaynağını, hayattan alır. Sanatçı, ele aldığı konuyu, var olan sanat birikimi ve kabiliyetiyle işler ve ortaya bir sanat eseri koyar.

Divan edebiyatı sanatçısı için de durum aynıdır; olayların özü, yaşamdan alıntı olmakla birlikte şairin yapmak istediği, konuyu farklı açılardan ve farklı şekillerde ifade etmektir. Bunu yaparken de gelenekten gelen birtakım klişeleşmiş ifadeler(mazmun) ve edebi sanatlar dediğimiz mecaz ve benzetme unsurlarından faydalanır. Dolayısıyla “Divan ozanlarının kullandıkları bazı deyimlerin dışını kazırsanız, dökülen bu kabukların altından toplum çıkar.”⁴³⁶ Buradan yola çıkarak, Klasik edebiyatımızda, özellikle mesneviler, birer sanat şaheseri olmaları yanında, müellifin yaşadığı ortamı, o dönemin sosyal ve siyasal hayatını, bu hayatın bazı detaylarını yansıtmaları yönüyle de dikkate şayandırılar.

Lamiî'nin Münâzarâ-i Sultan-ı Bahâr Bâ-Şehriyâr-ı Şitâ Mesnevisi'nde de şairin yaşattığı döneme ait gündelik yaşam, halk inanışları ve bazı kabulleri görmek mümkündür. Bu yönüyle eser, dönemin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı hakkında çok önemli bilgileri içeren tarihi vesika niteliği taşımaktadır. Sanattan siyasete, devlet yönetiminden gündelik yaşama, bilimden edebiyata kadar uzanan geniş yelpazede, bu adet ve inanmaları şu şekilde sıralayabiliriz;

⁴³⁶ Rüştü Şardağ; Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler, “Divan Şiirine Toplum Açısından Bakış”(Haz. Mehmet Kalpaklı), YKY, İstanbul, Aralık 1999, s. 187.

5.1.10.1. Avcılık

İlk insanla birlikte ortaya çıkan en eski meslektir. Hayatı idame etmek için ortaya çıkan bu meslek yerleşik hayata geçildikten sonra da eğlence vasıtası olarak günümüze kadar devam etmiştir. Tahkiyeye dayalı pek çok edebi eserde, bu meslekten bahsedilir. Avcılık, özellikle, çöllerde yaşamını sürdüren Araplar arasında geleneksel yaşam biçimi ve geçim kaynağıdır. Avcılığın çeşitlerinden biri de “Şahin, Atmaca, Kartal” gibi vahşi hayvanlarla “Güvercin” avlamaktır.

Metinde, baharın büyüüne ve zafer sarhoşluğuna kapanan canlılar, normal zamanlardaki alışkanlıklarını bırakarak birbirleriyle dost olurlar. Bu sahnelerin birinde de “Şahin”, her zaman avlayıp yediği bülbül ve keklik kuşunu kanatları altına alır;

“Şeh-per-i şāhīn ser-i bülbül ü dürrāce sāyebānlıklar eyledi”(30.s)

5.1.10.2. Baykuşun Uğursuzluğu

“Büm-veş meş’ūmsun her būma sen”(17.s)

5.1.10.3. Cülus(cülus-i hümayun)

Bahar Sultanı, Kış Şehriyarının askerlerini Uludağ’dan çıkardıktan sonra ülkede *cülus* merasimi düzenlenir. Bu merasimde hükümdara, İslam toplumlarındaki adıyla *biat*⁴³⁷ edilerek, hükümdarlığı tescillenmiş olur. Bu törene, başta sadrazam olmak üzere, devletin bütün ileri gelenleri saray görevlileri ve sarayda ikamet eden bütün eşraf, önceden belirlenmiş protokol sıralarına uygun bir şekilde, yeni padişaha bağlılıklarını ifade ederler. Belirli bir seramoni düzeneği içerisinde gerçekleşen bu törenin mazisi, Hz. Muhammed’e kadar dayanmaktadır. Hz. Peygamber’in vefatından hemen sonra toplanan sahabeler, halife seçimi yaptıktan sonra defin işlemini gerçekleştirmişlerdir. Ardından gelen İslam devletleri Abbasiler ve Emeviler’de de bu gelenek devam etmiş; nihayet İslam’ı kabul eden Türk devletleri Samaniler, Gazneliler, Selçuklular, Moğallar ve son olarak Osmanlılar da aynı düzen içerisinde yöneticilerini seçmişlerdir.

⁴³⁷ “Biat, İslam devletlerinde idare edenle idare edilenler arasında yapılan, seçim veya bağlılık karakteri taşıyan sosyo-politik akittir.”(Dündar Alikılıç; Osmanlı’da Devlet Protokolü ve Törenler-İmparatorluk Seramonisi, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul, Mart 2004, s. 41.)

Biat geleneği Osmanlı Devleti'nde, *el öpmek, etek öpmek, tahta yüz sürmek* şeklinde ifade edilmiştir. “Has Oda”nın demir kapısından çıkılarak başlayan seramonide padişah, “Hırka-i Saadet” yanında iki rekat şükür namazı kılar. Padişah, saltanat alameti olarak başına, *Yusûfî* denilen sorguçlu bir sarıkla; sırtına *Â'lâ kaplı kapaniçe* denişen ve göğsü mücevher şemseli, büyük yakalı samur erkan bir kürk giyer. Kendisi için özel olarak Babüssaâde dışında kurulmuş olan tahta oturduktan sonra ilk biat, sadrazam ve şeyhülislam tarafından gerçekleştirilir. Daha sonra da rütbe ve derecesine göre diğer görevliler sırasıyla gelip bağlılıklarını bildirirler.

Diğer taraftan münecimbaşı denilen saray görevlisi, yeni hükümdarın tahta oturması için *saat-i muhtar* denilen uygun düşecek saati hesaplar. Eski bir Türk töresi olan bu saat hesaplaması önemli bir ayrıntıdır.

Tahta çıkan hükümdarın, saray ve devlet işleyişiyle alakalı birtakım hükümler hazırlatması da başka bir ayrıntıdır; *Zâyiçe-i Tali-i Âli* denilen bu hükümler, münecimbaşı tarafından yazılıp padişaha taktim edilir.

Yeni padişahın cülus tarihi, saray protokolünün düzenleyicisi olan *teşrifatçı* tarafından, törene katılacak olanlara tebliğ edilir. Bunun üzerine davetliler de törene uygun kıyafetleriyle gelip icabet ederler.

Cülus merasiminin ardından padişah, “*kullarımın bahşişi ve terfii makbulümdür...verilsin*” dedikten sonra sadrazam tarafından resmi divan toplantısı başlar ve bu toplantıda yeni atamalarla birlikte bahşişler dağıtılır. Bu saatten itibaren artık yeni yönetimin işleyişi başlar; tahta geçen padişahın isminin, ünvanının ve tahta geçiş tarihinin belirtildiği paralar basılır, Sarayburnu'ndan toplar atılır, ahaliye duyurulması için tellal çıkartılır; Ayasofya, Fatih, Süleymaniye ve Sultan Ahmed camilerinde salâ okutulur. Aynı ilanının devamı olarak, Osmanlı sınırları içerisinde bulunan memleketlere fermanlar gönderilir; cami ve mescitlerde padişah adına hutbeler okutulur; başka illerde bulunan darphanelere *hükm-i şerif* ile paranın hükümdar adına bastırılması emredilir; ilişkileri bulunan devletlere, yeni padişah adına, tahta çıktığını bildirir *nâme-i hümayûn* hazırlattırılıp gönderilir. Bunların dışında başta Kırım Hanı olmak üzere Eflak ve Boğdan voyvodalarına ve Erdel krallığına da cülus haberleri ulaştırılır.⁴³⁸

⁴³⁸ Dündar Alıkcı; Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler-İmparatorluk Seramonisi, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul, Mart 2004, s. 41.

“Çünkü Sultân-ı Bahâruñ ‘azmi ve Şehriyâr-ı Şitâyla rezmi haberleri ‘âlemlere münteşir oldu az müddetde ve ednâ-sâ‘atde ol şahrâ ki Sultân-ı Bahâr anda cülûs-i hümâyûn buyurmuşdı ‘asâkir-i gerdün-me’âşirle tıldı pes huddâm-ı kirâm-ı şâhî ve ferrâşân-ı sedre-kıyâm-ı pâdişâhî salânat bârgâhını ve erguvânî ‘izz ü şevket otaqlarını ve kâdr u rif‘at u şâklarını getirüp bir püšte-i aha ve bir tell-i felek-mahzar üzerinde kurdılar beraber çerh-i atlas ve âsumânî mukarnes mânend-i tak-i sipihr revâk-ı mâh u mihr gül-i bādâmdan hıyâm-ı sidre-kıyâm serâ-perdeler ve günlükler urdılar...pîrâmûn-ı basî‘-i rub‘-ı meskûna bisât-ı günâ-gün ve fereş-i bukaletmün döşediler ve zîbâ-mesnedler ve dîbâ-mak‘adlarla ki şahn-ı zemîne şöyle zînet verdiler ki nigâr-hâne-i nakkaşân-ı Çin ü Hıta’yı nesh eyledi ve kâr-nâme-i dilberân-ı hüsn ü behâyı fesh eyledi Beyt:

Zemîn şahnı sipihr-âyn tınandı

Görüp hurşîd reşk odına yandı

ve serîr-i salânat-ı gerdün nazîri çehâr-kâ‘ime ve devâm u karar ve ihtisâm ü iftiha üzerine üstüvâr eylediler pes nusret ü zafer ‘alemleri hümâ-yı şeref-güster gibi yer yer bâl ü per açup ser-i zemîne belki çerh-i berîne sayeler şaldılar Beyt:

Her biri açup mülk-veş perr ü bâl

Gösterür bir demde biñ dürlü hayâl

Serhengân-ı tıyûr şûr-i sürûrla Sultân-ı Bahâruñ zuhûrunı i‘lâm u i‘lâna başladılar Gülbâng-ı cüyüş deryâlayın cüş u hurüş ve idüp ‘arşa-i zemîn ü zamânı ve memleket-i kevn ü mekânı tutdı...tahte’l-‘arz olan künûz-ı mahzûnın ve emvâl-i meknûnın ihrac idüp cemî‘-i sipâh-ı nusret-penâhına şığâr u kibârına her ne kim var ise işâr u nişâr eyledi şöyle ki ağ akçe kara yer oldu ve kîse-i rûzgâr dînâr-ı encüm-şümârla tıldı Mefâlîs-i bağ ve mesâkîn-i râğ bunca rûzgâr idi ki bād-peymâlîg eyleyüp hâk-sâr dâmenlerini hemyân gibi pür idüp yoksulluğa ebedî tevbe kıldılar La‘l-i Dirahşân ki ciger-küşe-i kân-ı Bedahşândur ve yakût-ı sı-râb ki hûn-i dil-i deryâ-yı kâm-yâbdur Haşbâ vü Baḥḥâ gibi ayaklar altında döküldi kaldı Beyt:

Şahn-ı gabrâ oldu gevher içre garḳ

Şân felek meydânı aḥter içre garḳ

ve izhār-ı ‘adālet ve envā-ı istimālet idüp ol ‘asker-i gerdün-me’āsire bir yüzden söyledi ki mecārī-yi umūr-i cihānda ve mevārid-i aḥkām-ı kevn ü mekānda ḥayr u şer ve nef’ ü ḍarrdan her ne kim vāqı’ olur taḳdīr-i mülk-i ḳadīr ve musaḥḥar-ı sulṭān-ı bī-vezīrdür ⁴³⁹ وهو القاهر فوق عباده وهو الحكيم الخبير her kim ki dīde-i başireti sürme-i tevḫīḳ-i Rabbānī birle rūṣenāyī bula ve ḡamīr-i münīri envār-ı ilhām-ı Subhānī birle münevver ola...lā-cerem anuñ gibi şāḥib-i devlet her ne cānibe ki teveccüh ide bi-‘avni’llahi iḳbāl aña istikbāl eyler ve sa‘ādet her yüzden dest-gīr olup ‘adūsını pāy-māl eyler her arzu ḥalkasın ki deperde bī-tevaḳḳuf fethü’l-bāba sebeb olur ve anuñ gibi sa‘ādet-mendūñ aḥvālī her zamānda bü’l-‘aceb olur ammā eger mebdādī-i āmālinde ve muḳaddemāt-ı aḥvālinde nev‘an taḳallübāt u taḡayyürāt yüz göstere yine kūh-ı şāḥib-i vaḳār gibi ṣābit-ḳadem ve ber-ḳarār gerek Beyt:

‘Aceb mi bula kāruñ in‘īḳādı

Ki olur her in‘īḳādūñ bir gūṣādı

ki kār-ı rüzgārda ıztırāb u gerdiş-i çerḡ-i devvārda inḳılāb çok olur himmet-i ‘anḳā-yı bülend-pervāz ve ‘azīmet-i varḳā-yı cān-bāz gerekdür Beyt:

Merd-i bī-ḡayret esīr-i ḥākdür

Bāl-i himmet müselleml-i eflākdür

İmdi ‘azīmet miyānına himmet kemerin bağlayup yürüyelüm gubār mişāl leşker-i cerrārla şahrārlar yüzün bürüyelüm ‘dānuñ başına bu giñ-i dünyāyı tār ve düşmenüñ gözine bu rūṣen cihānı teng ü tār idelüm bir neberd idelüm ki tuḡrā-yı kār-nāme-i pādīşāhān-ı gerdün iḳtidār oluna ve bir kār-zār kılalum ki dībāce-i menāḳıb-ı cihāndārān-ı rüzgār kılına didi pes cān u dilden ser-ā-ser leşker sem‘an ve tātaten diyüp ‘azīmet birle muşammem ve el bir idüp cān ü baş oynamak üzre ṣābit-ḳadem olalar”(24-27.s)

Saltanata bağlılık, İslam’dan önce Türk gelenekleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu gelenek, İslam’la birlikte dini bir hüviyet kazanmıştır. İdarecilere bağlılık “sünnet” olarak kabul edilmiştir.

“her zamānda müdāra ile ‘amel āyīn-i ehl-i sünnet ve nuṣṣ u pendle kār- ḳānūn-ı ḳavm-i ḥikmetdür”(70.s)

⁴³⁹ “Kullarının üstünde kāhır O, hākim O, habīr O”, K. K. En’ām 18.

Kış Şehriyari'nın zulüm ve istibdadından bunalan halk, Bahar Sultanı'nın elçisi ve habercisi Nesim'in önüne gelip pişmanlıklarını ve ardından da sultana bağlılıklarını bildirirler;

“bunların hüd-cevri ü ezîyet-i Şehriyâr-ı Şitâdan cânlarına geçmişdi ve kürbet-i kaht u şiddet fakr u ınâdan her biri kûşeye kaçmışdı ve dâ'ima du'âları رينا اخرجنا من هذه القرية

⁴⁴⁰الظالم اهلها idi ⁴⁴¹وضاقت عليهم الارض بما رحبت mışdâkınca tenknâ-yı miḥnetde bî-ser u pâ idi

⁴⁴²عسى ربنا ان يبدلنا خيرا منها اننا الى ربنا راغبون diyüp elṭâf-ı Yezdânî ve a'ṭâf -ı Şamedânîye müterakḳıblardı pes cümleten şâhib-i nāmūs cāsūs-i Nesîmüñ öñine gelüp idi eyitdiler ki ⁴⁴³استغفر لنا ذنوبنا اننا كنا خاطين ḥaṭâ vü taḳşîrlerine ve sū'-i tedbîrlerine i'tirâf idüp didiler ki Beyt:

Peşîmânuz şehâ bu pişelerden

Perişânuz yavuz endîşelerden”(15-16.s)

5.1.10.4. Esaret

Eski çağlardan beri, galip gelen tarafın elde ettiği kazanımların başında gelir. Bu kişiler, düşman ordusunda savaşan askerler labileceği gibi istila edilen yöre halkı da olabilir. Kadın esirlerine “cariye”, erkeklerine “kul, köle” denilen bu kişiler, Zafer kazanıldıktan sonra, yurtlarından koparılıp, götürüldükleri memleketlerde, köle pazarlarında zengin eşrafa satılır ve ücretsiz olarak her işte çalıştırılır.

Kış Şehriyari'nın ordusu, Bahar ülkesini talan ettikten sonra, ahaliyi de kılıç zoruyla toplayıp, kendilerine hizmetkar yaparlar:

“tîğ-i âbdâr-ı âteş-bârla helâk itdiler ve kimiñ esîr idüp kayd u bende hîdmetlensünler diyü şehre gönderdiler”(53.s)

Metinde, tembellik ve gayretsizlik esaret olarak telakki edilmiştir:

“Merd-i bî-gayret esîr-i ḥâkdür

Bâl-i himmet müsellemler-i eflâkdür.”(29.s)

⁴⁴⁰ “Yâ Rabbenâ! Bizleri bu ahali zâlim memleketten çıkar.”, K. K. Nisâ 75.

⁴⁴¹ “Bütün genişliğine rağmen yeryüzü, başınıza dar gelmiştir.” K.K.Tevbe 25.

⁴⁴² “Belki Rabbimiz, bize onun yerine ondan daha iyisini verir. Biz Rabbimize yönelir, O'ndan umarız.”, K. K. Kalem 32.

⁴⁴³ “Bizim için günahlarımıza istiğfar ediver, bizler hakikaten büyük günah işlemiştik.”, K. K. Yusuf 97.

Esaret ve kafes kelimeleri, tenasüplü olarak kullanılır;
 “Genciş-vār herkes esīr-i kafes ve zübāb-girdār haşş u ‘ām giriftār-ı dām
 olmuşdı”(100.s)

5.1.10.5. Galip Gelen Sultanın Bu Muzafferiyetinin Etrafa Duyurulması

Bahar Sultanı, Kış Şehriyarı’nı Uludağ’dan çıkarıp, galip geldikten sonra, adet olduğu üzere, bu muzafferiyetini etraf illere memleketlere ilan eder;
 “Gün günden ecrām-ı sa‘adet burūc-i siyādetden t̄ālī^c ve envār-ı şeref taraf taraf lāmi^c
 olmağa yüz tutdı”(52.s)

Kış ordusunun kumandanı Sarsar-ı Safder, Bahar Sultanı’nı alt ettikten sonra etraf memleketlere haberci ve ulaklar salarak zaferini duyurur:
 “eṭrāf-ı memālike ve şāhān-ı şāhib-i ārayike nāmeler perākende idüp ulaqlar şaldı ve her yere kim haberler gönderdi re‘āyāsın kendüye döndürdi ⁴⁴⁴اليوم احل لكم الطيبات diyüp eşnāf-ı maṭ‘ūmāta ve envā^c-ı şemerāta ākınlar şaldırdı in‘ām u ihsān keffini baş idüp zīr-i dest olanlara nişār-ı zer ve īşār-ı güher kıldı Sulṭān-ı Bahāruñ rūsūm-ı divānını şafḥa-i ‘ālemden ḥakk idüp yuydı ve ru‘ūnet u istikbār a‘yānını bulup, libās-ı fāhirlerin şoydı”(87.s)

5.1.10.6. Haberleşme

5.1.10.6.1. Rüzgar

Edebi metinlerde, insanlar dışında, habercilik ve postacılık görevleri insan üstü varlıklara, kuşlara ve güvercinlere de verilmiştir. Dolayısıyla gelenekte var olan bu mazmunu, şair de kullanmıştır. Kendisi allegorik bir eser olan Münazara-i Sultan-ı Bahar ba-Şehriyar-ı Şita Mesnevisi’nde seher yeli Nesim, aynı zamanda Bahar Sultanı’nın elçisi ve habercisidir;

“Nesīm-i ‘ayyārī ki şeb-rev-i rūzgārī ve peyk-i çālāk-ı mülk ü diyārdür istīlā-yı Şitādan müteferriḳ olup küşelere taḥaşşūn iden fırḳaya ḥufyeten istimāetler virmek içün ve eṭrāf-ı bilād-ı ḥurrem-nihādda münzevī olan sipāh-ı zafer-penāhı cümleten

⁴⁴⁴ “Bugün pāk nimetler sizin için helāl kılındı.”, K. K. Mâide 5.

virme*k* içün her cānibe belki ser-cümle memālik-i meşārık u meğāribe revān u devān eyledi”(14-15.s)s

“Evvelā terhīb ü tehdīd yüzinden bu resme nāme tesvīd idüp Peyk-i Şabā-yı hümā-reftārla Şehriyār-ı Şitāya gönderdi”(17.s)

“Nāgāh bu eşnāda kāyidān-ı rüzgār ve kāşidān-ı leyl ü nehār haber getürdiler ki Şehriyār-ı Şitā giceyi gündüze katup uşde bir leşker-i gerdün-girdār ve bir ‘asker-i encüm-şümārla irişdi” (95.s)

5.1.10.6.2. Kuş

Halk edebiyatı mahsullerinden olan hikaye, destan ve masallarda kullanılan değişmez motiflerden biri de kuşların habercilik fonksiyonlarıdır. Kimi zaman iki kişi arasında kimi zaman da savaş hallerinde bu motif karşımıza çıkar.

Metinde, Safkıran Kasırga, Bahar Sultanı’nın mukabele edemeyeceğini Kış Şehriyari’na bildiren mektubunu bir kuşla gönderir:

hemān-dem Şehriyār-ı Şitāya bir peyk-i kebūter-pervāz uçurup Sulţān-ı Bahāruñ muķābeleyle gelmedin hezīmetin ve cānib-i şahrāya nüzūl idüp firāra ‘azīmetin bildürdi.

5.1.10.7. Hücumdan Önce Askeri Gale yana Getirmek

Osmanlı Devleti’nde savaşa başlamadan, orduyu galeyana getirmede çeşitli hazırlıklar yapılır. Daha “Sefer Alayı” düzenlenirken Peygamber’in sancağı olan “Sancak-ı Şerif” özel bir törenle çıkartılır ve bunun manevi huzurundan istifade edilir. Bunun anlamı, Osmanlı padişahının “Halife-i Müslimin” ve Resulullah’ın vekili” olmasıdır. Bu sebeple savaşlar, Allah için savaşma (İ’lâ-yı Kelimetullah) felsefesine dayanan “cihat” içindir. Bu uğurda ölmanın mükafatı da hiçbir müslümanın ibadet ederek ulaşamayacağı “şehitlik” mertebesidir.

Askeri coşturmada kullanılan başka bir yöntem de kahramanlık menkabelerinin anlatılmasıdır. Nilüfer, Hud ve Yehud kavminin kıssalarını anlatarak askerleri galeyana getirir;

“Her fāyifeden leşkere hıdmet için ve her fırka-i ‘akere şevket için bile sürdiler Nilüfer-i hırşîd-ferr ki Kāv-m-i Yehūd’dan ve Ümmet-i Hūd’dan dem urdı zerrîn tolgalar giyüp koşun koşun alaylar bağladı”(28.s)

Tarih boyunca, orduyu galeyana getirmede müzik unsurlarından da istifade edilmiştir. Özellikle 17. yüzyıldan sonra çeşitli vurmalı ve üflemeli müzik aletleri kullanılarak, askerlerin ritmik bir şekilde, savaş meydanında hareket etmeleri sağlanmıştır. Metinde, Güneş ve Ay, altın ve gümüş deflerle askerleri coşturur; “Nağamāt-ı ikbāl ü sa‘adet evc-i āsumāna irdi ve bu şafādan mihr ü māh zerrîn ü sīmīn deflerle rakş urup çerha girdi”(30.s)

5.1.10.8. Hücumdan Önce Padişahın Divanı Toplayarak Müşavere Etmesi

Ordu, savaş alanına geldikten sonra son bir defa teçhizatı kontrol edilir; eksikler varsa giderilir ve baş kumandan(sultan), planlarını son kez gözden geçirir.

Kış Şehriyari, Uludağ’a geldikten sonra birkaç gün dinlenmeye çekilir, ordunun eksikleri giderilir; komutanları ve diğer ileri gelenleriyle müşaverede bulunur; “Huşûsâ kim Şehriyâr-ı Şitâ leşkerinüñ şîr-i jiyân ve pîl-i demânları anuñ kılâline taşaşsun ve tilâinde temekkün itmîşdür pes bir kaç gün kendinüñ ‘asker-i zafer-rehberi ârām diyu buyurdi ki zeyl-i kühsârda makām idinsünler diyü tevaqquf gösterdi ve ümerâ vü nüvvâb ü aşhâb ü etrâbla müşâvere eyleyüp ki leşkerüñ mühimmâtın ve küh-ı felek-burûc için yarâg u yâtin kayurdi”(31.s)

5.1.10.9. Padişah Adına Saltanat Menşurunun Katip Karafından Yazılması

Saray katibi, kazanılmış olan zaferi kayıtlara geçirir; “...ve münşî-i dehr harîr-i sipihre saltanat menşûrını Sultân-ı Bahâr adına yazdı”(52.s)

5.1.10.10. Padişahın huzuruna çıkma adabı (Arza Girme)

Bugünkü anlamda protokol denilen saray teşrifatında, padişahın huzuruna çıkma, belirli kaidelere bağlıdır. Bu teşrifat, “arza girme” olarak adlandırılır. Gerek divan üyeleri gerekse elçiler, padişahın huzuruna çıkarken büyük bir tazimle girer. Özellikle elçilerin huzura kabûlü, temsil ettiği ülkenin ağırlığına göre önem kazanır.

Elçi, ülke topraklarına ayak bastığı andan itibaren devletin koruması altına girer. Payitahta girdikten sonra da her türlü ihtiyacını karşılayabilecek kendisine tahsis edilen yerde dinlenmeye çekilir ve padişahın kabul edeceği günü bekler. Bu zaman geldiğinde de elçilere ayrılan özel bir odada, saray görevlileri tarafından, kıyafeti değiştirilir. Daha sonra iki kişinin kollarında arz odasına alınan elçi, büyük bir tazimle eğilir; eğer gayrimüslimse padişahın eteğini öper. Ardından ülkesinden getirdiği hediyeleri ve mektubu takdim ettikten sonra başı önünde geri geri çıkar. Burada elçi, temsil edilen ülkenin konumuna göre ya yüzyüze görüşür ya da bir kafes arkasından derdini anlatır.⁴⁴⁵

Nesim'in, Bahar Sultanı'nın huzuruna çıkması: "...müjde vü beşâretle gelüp, Sulţân-ı Bahârdan yaña gitdi ve bârgâh-ı 'âlem-penâha yüzler sürüp..."(16.s)
 "...ve gelüp Sulţân-ı Bahâruñ 'izz u huzûr-i mevfüru's-sürûrında 'arza kıldı"(27.s)
 "pes sürüp Sulţân-ı Bahâruñ 'izz-i huzûruna irdi ve zemîn-i hıdmete şifâh-ı edeb birle buse virdi ve mâfî'z-zamîrini tefsîr ve hikmet-âmiz birkaç kelime takrîr itmege icâzet alup eyitdi ki..."(37.s)

5.1.10.11. Saltanat Cübbesinin Dokunup Giydirilmesi

Zafer sonrası, muzaffer kumandana yeni bir cübbe dokunur;
 "ve nesâc-ı tabî'at dîbâc-ı hil'at-ı kerâmeti işbu bahtiyâr-ı tâcdâr adına toğkudi"(52.s)

5.1.10.12. Savaşa Asker Toplanması İçin Haberciyle Ferman Çıkartılması

Osmanlı askeri teşkilatında, yeniçeriler gibi maaşlı askeri birlikler yanında, sefer zamanlarında, gönüllü birlikler de mevcuttur. Bu birlikler, sefer hazırlıkları kapsamında, padişah fermanıyla gönderilen haberciler vasıtasıyla organize edilir. tabiidir ki yılın belirli dönemlerinde, sürekli sefere çıkan bir devlette sefer, sadece "gaza" değil; aynı zamanda da meslektir. Zira savaş sonrası elde edilen ganimetlerin bir bölümü, savaşa katılan askerler arasında taksim edilir.

⁴⁴⁵ Dündar Alıkcı; Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler-İmparatorluk Seramonisi, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul, Mart 2004, s. 53.

“Vaqtā kim bu haber-i meserret-efzā ve eṣer-i mazarrat-zidā Sultān-ı Bahāruñ sem‘i cem‘ine ve gūṣ-i hūṣına irdi. Eṭrāf-ı memālike ve ṣāhān-ı ṣāhib-i arāyike nāmeler ve peykler irsāl eyleyüp leṣker cem‘ olmasın buyurdı”(16.s)

5.1.10.13. Savaş Stratejileri

Öteden beri, hareketli birliklere sahip olan Türk ve İslam ordularının başarıyla uyguladıkları, geriye çekilip, gücünü toplamış bir vaziyette tekrar düşman üzerine yürüme stratejisi, bu ordulara çok büyük zaferler kazandırmıştır.

Kış Şehriyari, Uludağ’a gelip yerleşince, Bahar Sultanı da geriye çekilmiş gibi görünüp, aslında güç toplamak için faaliyetlerde bulunur;

“Felā-büd ḥaṣma meydān ve birkaç gün cevelān virmek yüzünden sevāhil-i deryāya ve emākin-i bihiṣt-āsāya çekilüp zāhirde taḥammül ü ıṣṭibār ve sūkūn u vaḳār şüretin göstermiş idi ammā ma‘nide techīz-i ‘asākır-i gerdūn-me’āsire meṣṣūl olup tertīb u tehiyye-i esbāb-ı saltānāt-ı kāhire eylerdi ve Muḳaddemāt-ı feth u zafer tertibin ma‘lūm ve mebdā-i esbāb-ı nuṣret-eṣer tehziḳin mefhūm idincek...”(14.s)

5.1.10.14. Sefer Hazırlığı (Sefer-i Hümayun)

Türklerde savaş ilanı, en gösterişli merasimlerin başında gelir; özellikle padişahın da iştirak edeceği savaş öncesi hazırlıklar tam bir gövde gösterisidir. Savaş ilanı, tuğ ve bayrak merasimi ile başlar. Tuğ veya bayrağa kurban kesme ile de savaş andı yapılmış olurdu. Avrupalı seyyahlardan Antoine Galland, “*Padişahın bugün sefere gitmek üzere şehirden dışarı çıkışındaki ihtişamın ve hayret verici debdebenin güzelliğine yaklaşacak başka hiçbir şey görmemiştim. Bu olay, bütün hayatımca gördüğüm şeylerin en güzeliydi; dünyanın hiçbir yerinde bundan güzel bir tören yapılamazdı.*”⁴⁴⁶ şeklinde hayranlığını dile getirmiştir. Yine başka bir seyyah Georg Schreiber, “...o zamana kadar bir benzeri daha görülmemiş görkemde, çok büyük bir geçit töreni yapılmıştı...” diyerek, bu ihtişamı vurgulamıştır.

Padişahın bizzat katıldığı sefer olan “Sefer-i Hümayun” törenleri üç kademeli olup ilki, padişahın savaş tuğlarının saray avlusuna dikilmesi; ikincisi, padişahın savaş otağının kurulması; üçüncüsü de sefer alayının geçit merasiminden oluşur.

⁴⁴⁶ age, s. 63.

“Tuğ-i Hümayun” çıkarılması, padişahın katılacağı sefer öncesinde yapılan ilk merasimdir. Tuğların çıkarılacağı gün, bütün devlet erkanı, merasim kıyafetleriyle protokol sırasına göre hazır bulunur. Herkes yerini aldıktan sonra hassa müezzinleri ayakta, *Sûre-i Feth-i Şerîf* ve *Fâtihâ* okunur. Ardından, arz ağası denilen görevliler tuğları çıkarırlar. Bu seramoniden sonra da ikinci olarak, “Otağ-ı Hümayun” hazırlıkları başlar. “Tehîmgâh” adı verilen otağ yerinde, başta padişah çadırı ve tuğları olmak üzere herkesin çadırları kurulur, tuğlar dikilir.

“Hemân-dem Sultân-ı Bahâr bir vaqt-i sa‘îd çün ıyd ihtiyâr olunsun diyu buyurdi Hâkîm-i mühendis-i te’yîd-i âsumânî su‘ûd u şeref takvîmini zîc-i ‘inâyet cedâvilinden istihrâc itmek için rub‘-ı dâyre-i eflâk ki şaḥîfe-i hıttâ-ı ḥâkdür nazar şaldı ve usturlâb-ı temhîdât ‘avn-ı Rabbânî birle aḥter-i ḥuceste-fâl-i iḳbâlüñ irtifâ‘ın aldı bir rûz-ı pirûz ve bir sâ‘at-i dil-fürûz ihtiyâr itdi ki ecrâm-ı nuḥûset-i ric‘atde ve a‘lâm-ı sa‘âdet-i rifatde idi ve gelüp Sultân-ı Bahâruñ ‘izz u ḥuzûr-i mevfûru’s-sürûrında ‘arza kıldı. Sultân-ı Bahâr dahî tertîb-i şâhib-kırânî ve âyîn-i cihân-bânî mûcibince leşker-i cerrâr-ı seyl-girdârına hemân-dem göç buyurdi muḳaddemâ Çemen piyâdesini ve sebze-i demen-pâyesini deryâ-yı aḥzar-ı felek-maḥzar gibi öñince sürdi ve ḳol ḳol Lâle vü Zaymerân ü Şakâyık-ı Nu‘mân gurâbîn-i türkâna kızıl börg ile ve hezârân sâz u berg ile ârâste kıldı ki bisât-ı hâmûn yâḳût u la‘le muraşşâ‘ dîbâya döndi Beyt:

Garb leşkeridür kızıl Lâleler

Ağa Zaymerândur Şakâyık re’îs

ve Bâbünc u Semen ü Nergis ü Nesteren yeñiçerisin yarâğ u yatla ve ceng için ‘acâyib âlâtla bir tavırla pîrâste ve bir üslupla ârâste itdi ki basîṭ-i zemîn-i buḳalemûn deryâ-yı mevvâca beñzedi Beyt:

Yeñiçeri semen ü Nesterenle Bâbunc

Ağası Yâsemen ü ketḥüdâsı Zanbaḳlar

ve leblâb-ı ‘âlî-cenâb-ı şâbları tâb-ı âfitâb gibi ḥarîrden resenlere pîc ü tâb ve ejder-i girdâr ḳullâblar virtüp felekler burcına kemendler pertâb itdiler Beyt:

Felekler burcuna atup kemendi

Kesdiler gazâl ü şîrebendi

Her t̄ayifeden leşkere h̄ıdmet içün ve her fırka-i ‘akere şevket içün bile sürdiler
Nilüfer-i h̄urşid-ferr ki K̄avm-i Yehūd’dan ve Ümmet-i Hūd’dan dem urdı zerrīn
tolgalar giyüp koşun koşun alaylar bağladı Mışra‘:

Şanasın kim cihān altuna batdı

ve Benefşe-i kebūd ki; cünūd-i Ermīn-zemīn ve sipāh-ı āsumān tezyīndür Ejderhā
ser-müşgīn dest-i çublar götürüp dizin dizin şaflar çekdi Mışra‘:

Diyesün kim zemīn göge boyandı

ve Sūsen-i āzāde ki Nesl-i ‘Āddur leşker-i Bağdān ve mübārizān-ı meydān gibi
elmāsī t̄ıg ü teberler ber-ser eyleyüp küllerin kıvırup kellelikler izhār itdiler
K̄aranfiller ki sikke-şüret Rūmī yigitlerdür resm-i K̄alenderī ve Āyīn-i H̄ayderīler
üzre cüst ü çābük h̄ıdmetde miyān-beste kıldılar. Sünbül ki; cemā‘at-keş-i Hind ü
Sind’dür; k̄āyide-i cāmīler ve t̄avr-ı imāmīler gibi müy-ı meftüllerini yollarda çārüb
idüp şikestelikler gösterdiler Mışra‘:

Ki dervīşāne takşiri ne kerdend

ve bu piyādelert̄ūn der-pençe Bīd ü Sefīdār ve Şimşād u Çenār şeh-süvārlarına tertīb ü
tezyīn virdürdi. Beyt:

Sipāhī halkıdur eşcār-ı zībā

Sipihr-āyīn giyerler sebz-dībā

Gül-bünler güneş gibi zerrīn sipihrlerini sīnelerine çeküp goncelerden la‘līn miğferler
urunup encüm-āyīn zīnetler gösterüp felek-şıfat sebz-‘alemler kaldırdılar ve ezhār u
eşcār envār-ı sipihr-i āteş-bār gibi sīmīn kārūreler tutup neft-endāzlıklar gösterdiler
ve ser-efrāzān-ı milket-i nīstān k̄argudan sügülerin sā’ide alup resm-i gāziyān ve
tavr-ı tāziyān üzre tūglar şokunup t̄aylasānlar şarkıtdılar ve gül-bih ve armūd
cündīleri āyīn-i İslām üzre ihyā-yı sūnnet eyleyüp hil‘at-ı ‘ıyd-ı sa‘īd gibi nazīf ü laṭīf
cedīd aq-bayrāmī cāmeleriyle rüy-i zemīni sefīd itdiler ve gülnār-ı āteş-bār nevk-i
h̄ārdan ser-tiz hançerler takınup āfitāb-ı ‘ālem-ārā gibi h̄ıdmetinde sürh-rüyulıklar ‘arz
eylediler ve t̄acdārān-ı Yāsemīn ki sipāh-ı h̄āver-zemīndür māh-tāb gibi tātār
külāhlarına pīç ü t̄āb virüp bu meydānda cān u bāş oynamağa h̄āzır oldular. Beyt:

Maḥşer-ābād oldu şān şahn-ı zemīn

Nītekīm encümle bu çerh-i berīn

ve bu tertīb u tezyīni ve terḥīb u āyīni görüp Ebr-i nāmdār daḡī diyār-ı deryā-bārda şehriyārdur leşker-i cerrār-ı Sulṭān-ı Bahāra hevā-darlık eyleyüp, Ra'd u Berķ topçularını ve şā'ika ve tegerg tüfenkcilerini bu 'azm ü rezme tergīb eyleyüp, biyle yürüdi. Bir vechle ki zemīn ü āsumānı huyūl çün süyūl-i Sulṭānı ser-ā-ser bürüdi. Beyt:

İñledi tağlar deñizler gömledi

Ditredi yirler hevālar gürlledi”(27-30.s)

5.1.10.15. Sefer İçin Uğurlu Saatin Tespiti

Sefer kararı çıktığında, bütün hazırlıklar yapıldıktan sonra hareket için, “Müneccimbaşı” tarafından “saat-i muhtar” denilen uğurlu saat ayarlaması yapılır. Bu saat tespit edildikten sonra padişah tarafından göç emri verilir; “Hemān-dem Sulṭān-ı Bahār bir vaqt-i sa'īd çün 'ıyd ihtiyār olunsun diyu buyurdu Ḥakīm-i mühendis-i te'yīd-i āsumānī su'ūd u şeref taķvīmīni zīc-i 'ināyet cedāvilinden istihrāc itmek için rub'-ı dāyire-i eflāk ki şāḡife-i ḡıṭṭa-ı ḡākdür naẓar şaldı ve uşurlāb-ı temḡidāt 'avn-ı Rabbānī birle aḡter-i ḡuceste-fāl-i iķbālūñ irtifā'ın aldı bir rüz-ı pirüz ve bir sāt-i dil-fürüz ihtiyār itdi ki ecrām-ı nuḡūset-i ric'atde ve a'lam-ı sa'adet-i rif'atde idi ve gelüp Sulṭān-ı Bahāruñ 'izz u ḡuzūr-i mevfūru's-sürürında 'arza kıldı Sulṭān-ı Bahār daḡī tertīb-i şāḡib-ķırānī ve āyīn-i cihān-bānī mūcibince leşker-i cerrār-ı seyl-girdārına hemān-dem göç buyurdu muḡaddemā Çemen piyādesini ve sebze-i demen-pāyesini deryā-yı aḡzar-ı felek-maḡzar gibi öñince sürdi ve ḡol ḡol Lāle vü Zaymerān ü Şaḡāyık-ı Nu'mān ḡurābīn-i türkāna kızıl börg ile ve hezārān sāz u berg ile ārāste kıldı ki bisāt-ı hāmūn yāḡūt u la'le muraşşā' dībāya döndi”(27.s)

“ve münşī-i dehr ḡarīr-i sipihre salṭanat menşūrını Sulṭān-ı Bahār adına yazdı ve şāḡib-ayār-ı rüzḡār şafāyih-i leyl ü nehāra cihān-darlık sikkelerini bu şāh-ı kām-kār adına kazdı ve ḡaṭīb-i zamān minber-i şeş-pāye-i kevn ü mekānda rub'-ı meskūn şehriyārlıḡını bu ḡusrev-i nāmdār okudı ve nesāc-ı ṭabī'at dībāc-ı ḡil'at-ı kerāmeti işbu baḡtiyār-ı tācdār adına ṭoḡudı”(52.s)

5.1.10.16. Sultan Mührü

Eser, Kanuni döneminde yazılmış ve bu hükümdara taktim edilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın tuğrası(padişah mührü) meşhurdur. Uludağ, heybeti ve vakarıyla sanki dünyaya vurulmuş bir sultan mührüdür;

“Bu sengin kadrile ol küh-ı fâyık
Nigîn-i hâtem olsa çerha lâyıķ”(4.s)

5.1.10.17. Sultan Otağının Savaş Alanına Kurulması (Sefer-i Hümayun)

Bütün sefer hazırlıkları tamamlanan ordu, padişahın İstanbul'daki ordugahından katılmasıyla birlikte harekete başlar. “*Nitekim, Zilkade 1038(Haziran 162) tarihinde İran Üzerine yapılacak seferde, ordu Üsküdar'a geçmiş ve yüksekçe bir yerde padişahın otağ-ı hümayunu kurulmuştur.*”⁴⁴⁷ Bahar Sultanı, her yere hakim, cennet gibi bir yere saltanat çadırını kurdurur;

“...ve kendüsi ferr-i devlet ve kerr-i şavlet birle a'läm-ı nuşret-i'lâminı efrâşte idüp bir şahrâ-yı melsâ-yı bihişt-âsâya çıķup oturdı”(16-17.s)

5.1.10.18. Sultan Adına Cihandarlık Sikkesinin Bastırılması

Galip gelen sultan adına para bastırılır;

“ve şâhib-‘ayâr-ı rûzgâr şafâyiğ-i leyl ü nehâra cihân-dârlık sikkesini bu şâh-ı kâm-kâr adına kazdı”(52.s)

5.1.10.19. Sultan Adına Hutbe Okutulması

Kazanılan zafer neticesinde, ülkedeki bütün camilerde, padişah adına hutbe okutulup, muzafferiyetinin devamı için dualar edilir;

“ve haţib-i zamân minber-i şeş-pâye-i kevn ü mekânda rub‘-ı meskûn şehriyârlığını bu husrev-i nâmdâr okudı”(52.s)

5.1.10.20. Sürme Çekmek

“Çekerler sürme” (kadınların süslenmesi)

⁴⁴⁷ age, s. 89.

5.1.10.21. Şifa İçin Kaplıcalara Gitmek

Günümüzde de tıbbi olarak yararları kabul edilen kaplıca sularında şifa arama, mitolojik devirlerden beri süregelen bir gelenektir.

5.1.10.22. Türbelere Adak Adama

Özellikle semavi dinlerde, yaşayan insanlar için mezarların kutsiyeti her zaman yüce olmuştur. Buraların manevi ikliminden olsa gerek, Allah'tan bir dilek veya bir istekte bulunurken, mabetler dışında, türbeler daima buluşma yeridir. İnanç sisteminde, Tanrı'dan bir şeyler isteme, niyaz etme olarak bilinen “dua”nın, daha makbül olacağı yerler vardır; bunlar camiler, tekkeler ve diğer mabetlerdir. Arıca yaşantısında halk belleğine bıraktığı olumlu intibalardan dolayı, bazı kişi mezarları da birer niyaz yeri olarak yerleşmiştir. Bu yerlerde, dünya veya ahirete ait her ne dilek varsa yerine geleceği kabul edilir. Kutsal kabul edilen bu yerlere, kadınların daha çok ilgisi olur. Günümüzde de iş bulmak, kısmet aramak ve hastalıklara şifa bulmak için gidilen uğrak yerleridir.

Metinde, Kaplıca ile Sarsar-ı Safder arasında geçen diyalogda, Kaplıca, kendine ait bu özelliğini Sarsar-ı Safder'e anlatır:

“kara yazulu dil-dâreler nazarumda hâme-vâr yaşlar döküp nâme-girdâr yüz aklığın hâşıl iderler”(84.s)

5.1.10.23. Yas Tutma (Matem)

Matem hüznün, keder ve musibet zamanındaki ağlayış, yas; yaslı, kederli hallerdir. Tarihte siyah renk, matemden rengidir; ölüm ve ayrılık gibi nedenlerden dolayı, özellikle kadınların duyduğu üzüntüyü ifade eden ritüellerin başında, belirli bir zaman dilimini kapsayacak şekilde siyahlara bürünme vardır. Şark kültürü içerisinde anılır. Karşılıklı ahid sayılan bu ritüelde zarara uğrayan taraf, aynı zararı karşı tarafa ödetmediği sürece bu matem devam eder; İslam dininin il kuruluş yıllarında, Müslümanlara karşı, Bedir Savaşı'nı kaybeden Kureyşliler siyahlara bürünürler. Bu gelenek günümüzde de yılda bir defa olmak üzere, İmam Hüseyin için yapılmaktadır; Muharrem ayının ilk on gününde Şiiler, Hz. Hüseyin için yılda bir kere toplanıp, yas tutarak mersiyeler okurlar.

Eserde, Kış Şehriyarı Bahar Sultanı'nı mağlup ettikten sonra gökyüzü karalar giyininip, yas tutar;

“Egerçi kim āsumān mātēmlele qaralar giyüp çeşm-i sitāre nihānī kanlar ağladı”(91.s)

5.1.11. MESLEKLER VE MESLEK ERBABI

5.1.11.1. Astrolog(gökbilimci, müneccimbaşı)

“Hakīm-i mühendis-i te'yīd-i āsumānī”(27.s)

5.1.11.2. Demirci

“Cihān halkını bu yüzden kendüye ışıdırmağ için tırmayup şovuk demür döğdi”(95.s)

5.1.11.3. Simsar (Komisyoncu)

“ve bunlar şol simsārlardur ki ellerin hāke şunsalar zer ve senge yapışsalar gevher iderler”(97.s)

5.1.11.4. Gemici ve Denizci

“Mellāh-ı ‘azm ki siyāh-ı hurremdür lenger-i şabrı deryā-yı taḥammülden çeküp, sefine-i iḳdām u sa‘y içine almışdur ve bādbān-ı ‘azīmeti bāl-i himmet gibi açup gayret keştisin şavb-ı taraf-ı maḳşūd üzre şalmışdur”(20.s)

“Fülk-i āfitāb-ı felek tāb-ı nūrdan bād-bān açup murg-vār tayyār iken girdāb-ı deryā-yı kıra düşüp batdı”(32.s)

“Seren ser kaldırıp çerḡ-i berīne

Dümen dem indirüp gavr-ı zemīne”(98)

5.1.11.5. Çoban

“Olup her kule sengi cedye pāye

Ser-i cevzāya şalmış şāhi sāye”(4.s)

5.1.11.6. Marangoz

“Felek ‘ācine urmuş tığ-i sūhān
Yığılmış rızeler mānend-i kūhān”(4.s)

5.1.11.7. Madencilik

Uludağ’a uzaktan bakan biri, yukarıdan aşağıya doğru uzanan buzla kaplı vadilerini, billur gibi parlak mermer yatağı zanneder;

“Ne vādi her biri bir kân-ı mermer
Tolu billürdur āyīne-manzar”(4.s)

“Celīdin şanma anuñ āb-ı beste
Yir üzre çerh-ı sīmīndür şikeste”(4.s)

“Felek-āyīn zeberceddendür ol tağ
Cihānda alnı açıkdur yüzi ağ”(5.s)

5.1.11.8. Müzisyen

“Muğannī-yi devrān ve muṭrib-i zamān işbu sūrūd-ı pūr-sūrūla teğannīler
idüp...”(59.s)

5.1.11.9. Nahl-bend

Ağaç budayıp, tanzim eden kimse, balmumundan süs ağacı yapan yapan kimse, balmumcu. “her nahl-bend-i şīrīn-kār, bir zīnet-i pūr-naḳş u nigār ‘arza kılup, zemīn kār-ḥānesin mevḳıf-ı ‘araşāta beñzetdi.”(55.s)

5.1.11.10. Nalbant (Na‘l-bend)

Na‘l-bend şākirdi(nalbant çırağı)

5.1.11.11. Rakkas

Her yaña bir ‘āmm-ı bezm-i ḥāş idi
Şāḥlar ṭāvūs-veş rakḳāş idi

5.1.12. TIP

Nevruz başlangıcı olan 21 Mart günü, Hz. İsa'nın ölümleri dirilttiği gibi Güneş'in dünyayı ısıtması ve tabiatı yeniden canlandırması;

“Kuvā-yı nāmiyye ki ṭabīb-i ḥāzık ve ḥakīm-i fā'ik ister ki ⁴⁴⁸ به الارض بعد موتها mūcibince ‘ālemi iḥyā idüp i‘cāz-ı Mesīḥā gösterüp ve tebriyyü'l-ekmehe muḳtezāsınca kür-ı māder-zād-ı nergisüñ dīdesini āfitāb-ı rüşen-nihāduñ mīl-i zerrīni birle açup münevver kıla”(13.s)

“İnkılāb üstindedür çerḥ-i berīn

Geh şa‘ādet geh nuḥūsetdür qarīn”(8.s)

“Pür-teşennücdür zemīn ve laḳve olmuş cūylar

Lerzeler ṭutmuş biḥārı ra‘şe olmuş da āfitāb”(14.s)

Bahar Sultanı, aralıksız devam eden zevk ve eğlence alemlerinden yorulmuş ve yaşlanmıştır. Yorgun ve hasta düşen Sultan'ı “ebr-i nāmdār” ve “hakīm-i rüzgar” iyileştirmeye çalışırlar;

“Her ne kadar kim ṭabīb-i ebr- i nām-dār-ı āb-ı ḥayāt-girdār cān-baḥş şerbetler içürdi, şıḥḥat-pezīr olmadı ve her nedeñlü kim ḥakīm-i rüzgār ta‘dīl-i mizāc için tebdīl-i hevāyla ‘ilāc buyurdi, fā'ide bulmadı. kıṭ‘a:

Olmaya çün kâbil-i şıḥḥat mizāc

Revḡan-ı bādām yübūset virür

Ṭālī‘-i bergeştaye idbār için

Aḥter-i iḳbāl nuḥūset virür”(62.s)

5.1.13. MÜZİK

Eserde müzik unsurlarına sıkça yer verilmiştir. Hem kış mevsiminde hem de bahar mevsiminde, farklı mekanlarda farklı nedenlerle mücadeleden, savaşıardan bunalan bütün varlıklar, zaman zaman kendilerini musikin ritmine bırakırlar. Daha

⁴⁴⁸ “ (Biliniz ki Allah) ölümünden sonra yeri diriltir.”, K. K. Hadid 17.

metnin başında şair, söz ustalarını birer bülbül gibi şakıdır. İlkbaharın gelmesiyle coşan söz üstadı şairler, güzel nağmelerini, bülbül ve tuti gibi terennüm etmeye başlarlar;

“Ol dil-keş nevâlar ki bülbülân-ı gülistân-ı feşâhat şıdķ u şafâ hengâmında anuñla ser-âgâz eylerler ve ol hoş-âvâzlar ki tûñiyân-ı şekeristân-ı melâhat mihr ü vefâ eyyâmında andan pür-süz ü sâz olurlar”(1.s)

Ardından, Bahar Sultanı'nın, Kış Şehriyarı'nı alt edip bahar ülkesinden çıkarmasıyla birlikte, memlekette bir bayram havası esmeğe başlar. Bütün baharla birlikte dirilip yeniden can bulan tabiat ve içindeki varlıklar, bu demin zevk ve şevkinden, canları tenlerine sığmaz hale gelir; gül, yakasını yırtıp bülbül, gönülden bir ahçeker. Bütün serviler raksa durur ve sema'a dururlar. Sular, yeni nağmeler çalmaya başlar; bunu gören kuşlar da bu nağmelerle uçmaya başlarlar;

Zevķ u şevķ u hâletinden bu demüñ

Şığmayup cānı tenine ‘âlemüñ

Yakasını şubh-veş gül kıldı çāk

Bülbül itdi dilden âh-ı derd-nāk

Rakşa girdi serv ü ‘ar‘ar çerh-vār

Pür-semā‘ oldı şafādan her dīyār

Cūylar ter-nağmeler sâz itdiler

Murğlar âhenge pervâz itdiler(51.s)

Kaknuslar, garip şarkılarla bu cümbüşe katılırlar; meclisler kurulup içkiler içilir. Bu eğlenceler, dünyayı sarhoş eder; “...mihr ü vefâ Kaķnūsıları elhān-ı ğarīb ve âvâz-ı dil-firīb ile nağme-zenān ser-âgāza başladılar. Beyt:

Cihān sermest olup cām-ı ʔarabdan

Pür oldı dehr içi şūr u şağabdan”(52.s)

Böylece, hoş nağmelerle dolan bu köhne dünyanın ʔehresi değişir;

“Yüzi bu köhne deyrüñ tāzelendi

Nevālardan cihān āvāzelendi”(52.s)

Her tarafa kurulan eğlence meclislerinde Şāhlar, rakkas olurlar;

Her yaña bir ‘ām-ı bezm-i hūş idi.

Şāhlar ʔāvūs-veş rakķāş idi(54.s)

Ud ve sandal, düzenli bir iş haline gelen eğlencede işleri, sürekli yanıp yakılmaktı;

‘Ūd u şandal seyr idüp bu verzişi

Dem-be-dem yanup yakılmaķdı işi(55.s)

Zamanın ʔalgıcı ve şarkıcıları, bütün neşe ve iştiyaklarıyla ʔalıp, şarkılar söyler; “Muğannī-yi devrān ve muṭrib-i zamān işbu sürūd-ı pür-sürūrla teğannīler idüp...”(59.s)

Bahar Sultanı’nın Kış Şehriyarı karşısında almış olduğu zafer üzerine yeryüzünü sevinç ve neşe kaplar. Ay ve Güneş de bu eğlenceye, altın ve gümüş defleriyle eşlik ederler. Bütün canlılar arasındaki husumet kalkıp yerini güzelliğe bırakır; adeta kurtla kuzu bir arada olur;

“Zamāyir-i kevn ü mekān ezhār-ı şıdk u şafā ile mu‘aṭṭar ve serāyir-i zemīn ü zamān envār-ı mihr ü vefā ile münevver oldı nağamāt-ı iķbāl ü sa‘adet evc-i āsumāna irdi ve bu şafādan mihr ü māh zerrīn ü sīmīn deflerle rakş urup ʔerḥa girdi şeh-per-i şāhīn ser-i bülbul ü dürrāce sāyebānlıķlar eyledi ve pençe-i şīr-i ğarīm pāy-ı güzīn ü āhūdan hār-ʔīnlıķler kıldı”(30-31.s)

Bahar demek eğlence, alem demektir; uzun kış gecelerinin soğuk, bunaltıcı, kapalı havasından sıkılan insanlar ve bütün canlılar, baharla birlikte, kendilerini tabiatın kucağına atarak yeniden canlanıp zindelik kazanırlar. Tabiattaki her nesne, kendince bu zevk u safa hengamında boy gösterir; yer, içer, eğlenirler; “İyş u ʔişrete

ve bezm-i şoḥbete oturdılar kerem-dil şākīler ⁴⁴⁹ تسقون فيهما من كل ساكن مزاجها كافورا āyetin okuyup kūt-ı revān için yākut-ı revāna devrān gösterüp Bağbān-ı cihān gibi cinān bāğını sīrāb u şādāb itdiler ve leşker-i āfitāb şarāb-ı ‘ālem-tābla gumūm u hūmūm kişverin ser-ā-ser ḥarāb u yebāb itdiler Meşnevī

Māh-rūlar şundı yākut-i müzāb

Çehreler gün gibi oldi la’l-i nāb

Her kim ol tiryāk-i cānı kıldı nūş

Kaynayup kanı cigerden kıldı cūş

Hāne-i dil-cāmıdur beñzer kadeḥ

Sīneler andan şafā cānlar feraḥ

Hāk budur cān bezminüñ kandīlidür

Ḳufl-ı uḥrānuñ kilidi dildür

Māye-i cāndur ḥakīm aşlınca ol

Nūr-i Yezdāndur muḡān qavlınce ol

Çemen-i pür-semenüñ muraşşa‘ tahtında aşḥāb-ı şıdk u şafā kāmuranlıklar idüp

⁴⁵⁰ متكين على فرش بطائنها من استبرق şüretin inşā kıldılar ve dıraḥt-ı nīk-baḥtuñ tahtında erbāb-ı

⁴⁴⁹ “Şüphesiz iyi insanlar(cennetle) katığı kafur olan kadehten içki içeceklerdir.”, K.K. İnsan 5.

⁴⁵⁰ “Astarları atlastan mefruşata yaslanırlar. Her iki cennetin derimi(devşirmesi) de yakındandır.”, K. K. Rahman 54.

mihr ü vefâ cilve-nümâlık gösterüp ⁴⁵¹فصارات الطرف fî-taḥṭi'l-ḥıyâm-ı sîretin ifşâ itdiler

Meşnevî:

Her yaña bir ʿām-ı bezm-i ḥāş idi

Şāhlar ṭāvūs-veş rakḳāş idi

ʿŪd u şandal seyr idüp bu verzişi

Dem-be-dem yanup yakılmaḳdı işi

Beyt:

Ḳangı vaşfin idem ol bezmüñ beyân

Ḳ'anda ḥayrân olmuş idi ʿaql ü cān

Ve'l-ḥāşıl her kūh u vādī ve şaḥārī vü bevādī ʿıyş u mütemādī ve luʿb u lehv ü şādī
birle ṭoldı her bülbul-i cān bu elḥānla pür-nevā ve her ṭūṭī-yi cinān işbu beyānla
şekker-ḥā oldı Meşnevî:

Gel ey dil nāle ḳıl bülbüller ile

Açıl ʿışret demidür güller ile

Bu āhen-i dilleri āhuñla nerm it

Nevālar gösterüp āhengi germ it

Ḳomaḡıl lāle-veş cān içre dāḡı

Ki fırsat elde iken ṭut ayāḡı

⁴⁵¹ “O cennetlerde önlerine bakan öyle dilberler var ki, bunlardan önce onlara ne insan ne de cin dokunmştur.”, K. K. Rahmān 56.

Bu çağlar geçmeden dād al cihāndan

Sürūdın kesmedin dem rūd-ı cāndan

Şalādur hāy u hūy dīde kıl bāz

İdersin hey diyünce murğ-pervāz

Ḳulāğ ur gül gibi kim murğ-ı şeb-ḥīz

Nice itmiş seherden nālesin tīz

Düzüp hengāmeler murğān-ı pür-hāy

Şular ırlar terān bülbul çālar nāy

Semenler berg-i terlerden tutar def

Çalar şurīde olup cūylar kef

İki koldan dizilmiş serv ü ‘ar‘ar

Şıra kalğar çemende bād-ı şarşar

Şular gizlenbec oynar bāğ içinde

Çiçeklerle yeşil yaprağ içinde

Şabā kapup külāh-ı yāsemīni

Ḳılur sac yolması dürr-i şemīni

Oyuncı başıdur bād-ı sebük-bār

Kovalar birbirin eţfāl-i ezhār

Ağaçlar elleşür berg-i ter ile

Çiçekler yolışur bülbüller ile

Şabā öñince manend-i kebüter

Hevāyī taqlalar urur gül-i ter

Țutuşdukça şüküfeyle çemen el

İrüp her birine bāğda geçer yel

Şühübden od kıpar ebr-i güher-rîz

Gül-efşānluk ider bād-ı şehir-ķîz

Dönüp oynar şular çenberler ile

Yeşil yaprağdan hançerler ile

Țurur dem-beste kıalup erguvānlar

Yarışur bād ile āb-ı revānlar

Riyāķile reyāķîn tor top oynar

Çenār el kıarşar eyler rakş ‘ar‘ar

Hoş itmiş şāh-ı şūhı tonadup bād
Çemende curcunā oyununda üstād

Gül-i bādāma nergisler göz eyler
Karanfil bāğa nesrini yüz eyler

Şular āyine-manzardur felek-vār
Kevākib şüretidür anda ezhār

Çemenler gök nücümü jālelerdür
Semenler āy ve şular hālelerdür

Muḥaṣṣal her tarafdur mahşer-ābād
Görenler hūr-ı ‘adni eylemez yād

Bakanlar aña ‘ayn-ı ‘ibret ile
‘Aceb mi kalsa rāy-ı hayret ile

Ko zühdi Lāmi‘ī olğıl şabā-ḥiz

Gül eyyāmı degüldür vaqt-i perhiz(53-58.s)

“Nāy-ı sūhte-ciger āteşin demlerle semā‘ ehlinün bağrın tağlardı muṭribler derd ü
gam ve sürüdiyla çeng ü ‘üda yakılar yakup dirlerdi”

“Diñleyenler nālemi inlerse ney gibi revā”

Kim tokuz çerhi yakar bir demde bu odlu hevā”

“Ve saķiler ayaklara düşüp kanlu yaşlarla bunu okurlardı ki

Ciger ol la‘l-i leb-i dilber g amından

 ade  gibi ser- -ser  ana yundı”

5.1.14. ÖZEL TER MLER VE ADLAR

5.1.14.1. Ab-ı Hay t

Ölümsüzlük suyu anlamındadır. *Ab-ı hayvan, ayn ’l-hayat, ab-ı  skender, ab-ı c van, ab-ı Hızır, ab-ı  skender  e me-i hayvan, ab-ı beka, ab-ı cavidan , ab-ı zindegan , bengisu* gibi çeşitli kavramlarla karşılanır. Kaynağı, karanlıklar ülkesi olan “Zulum t”tır. Efsaneye göre  skender-i Zülkarneyn, vezirleri Hızır ve  lyas ile birlikte bu suyu aramaya çıkarlar; Hızır ile  lyas bir yöne,  skender-i Zülkarneyn de başka bir yöne giderler. Karınlarını doyumak için bir çeşmenin başında oturup, yanlarında getirdikleri balığı yemeye hazırlanırken çeşmenin suyundan bir damla, balığın üzerine gelir ve balık canlanarak suya kar ır. Bunun  zerine Hızır ve  lyas, aradıkları suyun bu olduğunu anlayıp, bu sudan kana kana içerek kıyamete kadar sürecek  l ms zl  e kavu urlar. Ancak kendilerine Allah tarafından gelen bir emirle ab-ı hayattan, Zülkarneyn’e haber vermezler veya haber vermek için yola çıkarlar. Ancak bir daha bu suyu bulamazlar.

Kur’an’da⁴⁵² da çeşitli ayetlerde adı geçen ab-ı hayat suyu, tasavufta ilahi aşkın sembolüdür; “vahdet”i temsil eder. M r id-i kamilin, insan aklını dirilt en söz ve bakı larıdır. Halk edebiyatında da kullanılan bu mazmun, manevi ne eyi, a k ve irfanı karşılar. Şiirde ince ve saf söz olarak kullanılır. Aynı zamanda sevgilinin duda ı da ab-ı hayattır. Buna mukabil, dudaklar çevreleyen ayva tüyleri de “zulumat” ülkesidir.

5.1.14.2. Amber ( Anber)

Hint denizlerinde yaşayan bir balıktan çıkartılan yumuşak, yapışkan ve siyah renkte, güzel kokulu bir maddedir. Anber, aslında balığın içerisinde bir ur olup, dışarı atılmaktadır. Atılan bu ur, deniz yüzeyinde parça parça vaziyette ve kıyıya vurmaktadır. Şairler bu maddeden kokusu ve rengi dolayısıyla bahsederler. Şiirde sevgilinin saçı daima misk veya anber kokar. Sevgilideki hat ve benler ise anberin

⁴⁵² Kehf 60-72; Saffat 123-130 ve Enam 85

bizzat kendisidir. Eski tıpta mide, karaciğer ve kalp hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Duyguları güçlendirici etkisi vardır. Ayrıca gaz giderici özelliği de vardır. Anber, şairin şiiri ve bahar mevsiminin kokusu olarak telakki edilir. “Anber-i nâb” ve “Anber-i sârâ” saf anber olup, “micmer” ve “buhur” ile birlikte tenasüplü olarak kullanılır. Ayrıca Peygamberimizin saçı için “Anber-i erzân” tabiri kullanılır.

5.1.14.3. Ayine: bkz. “İskender”

5.1.14.4. Bedahşân

Günümüzde bir kısmı Afkanistan bir kısmı da Rusya sınırları içerisinde kalan Yukarı Sind ve Horasan bölgesinde, Kabil ie Yarkent arasında dağlık bir memleketdir. Eski çağ tarihinde “Bakteria” olarak geçer. Çok eski zamanlardan beri burada, şehre de adını veren “bedahş” denilen maden çıkarılır. Bu taş, yakut taşından dolayı herkesin ilgisini çekmiş ve edebiyatta da bir yakut cinsi olan la’l taşı ile birlikte anılır olmuştur. Bedahşan, sevgilinin dudağını temsil eder ve hemen her şairde sevgili dudağı, “la’l-i Bedahşan” olarak tasvir edilir.

5.1.14.5. Belâgât

“Söz ve yazının açık, düzgün ve sanatlı olması ile fikirlerin doğru, güzel ve yerinde anlatılmasını konu edinen bilim dalı.”⁴⁵³ Önceleri yalnızca belagatin, birbirinden açık, değişik ifade yollarını öğreten bölümü olan “beyan” ile dilin cümle yapısındaki incelikleri ve cümlelerin konuya uygun kullanım yollarını öğreten “maânî”yi kapsayan bir terimken; sözü, sanatlarla güzelleştirmeyi öğreten “bedî”i de dahil ederek, bugünkü “belagat ilmi”ni meydana getirmiştir. Belagat, önceleri “sözün, fasih olmakla beraber, yer ve duruma uygun olması” şeklinde tanımlanırdı. Dolayısıyla belagatin, bir bütünlük arzetmesi için fesahatin şart olduğunu göstermektedir. Fesahat ise “söz ve yazıda kelime, mana, anlatış, ahenk, dizim ve amaç yönünden kusur bulunmamasıdır. Bu şekil söylemlere “fasih” denir. Fasih söz söylenir; işitilirken ahenk oluşturur ve anlamı, hemen zihne yerleşir.

Bu tanımlardan ve açıklamalardan yola çıkılarak, eski belagatçiler, Kur’an-ı Kerim’i, salt belagat örneği olarak gösterirler.

⁴⁵³ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 78.

Belagat, yukarıda tanımları da verilen üç ana bölümden oluşur: Maânî(yerinde söz söylemek), beyân(sözü en açık biçimde izah etmek) ve bedî(sözü süsleyip, söylemek).

Belagat, önceleri cahiliye Arapları tarafından kuvvetlice kendini göstermişolmasına karşın; sistematik bir bilim dalı olması, İslam dini ile olmuştur. Bu konuda ilk ve en önemli eser, Zemahşerî'nin(öl. 1144) "*Essâsü'l-Belâga*"dır. Batı edebiyatında ise Aristo'nun, "*Rhetorique*"si vardır.

5.1.14.6. Beyân: bkz. "Belagat"

5.1.14.7. Bezm

İçkili, eğlenceli meclis, toplantı, dernek. Günümüzde de hala devam eden bir eğlenme şekli olan, bahar mevsiminde, mesire yerlerinde, kırlarda ve diğer açık alanlarda yapılan bu eğlenceye, eski devirlerde daha çok rağbet edilirdi. Özellikle şairlerin rağbet ettikleri bu eğlence meclislerinde sevgili, saki, gazelhan, rakkas, mutrib, yârân ve içki bu meclislerin değişmez ritüelleridir. Bezm alemleri, yalnızca açık alanlarda yapılmaz; evlerde, meyhanelerde ve hatta (mecazi olarak) tekkelerde de yapılırdı.

Bezmdde, herkes daire oluşturacak şekilde yan yana oturur; saki elinde, "rat-ı gırân" denilen büyük içki kadehi ile ortada döner ve herkese aynı içki kasesinden şarap ikram ederek onları gam ve kederlerinden uzaklaştırırdı. Mumlarla aydınlatılıp, buhurla kokulandırılan bu alemlerde, mutrib ve mugannilerin önderliğinde, orada bulunanlar musiki ve raksa da doyarlardı. Sabahlara dek, esenlik ve şenlik içinde süren bu meclislerin tek kötü tarafı, çabuk bitmesidir.

5.1.14.8. Büt (put)

Müşriklerin ağaç, toprak, mermer gibi katı maddelerden yapıp, taptıkları heykel. İnsan şeklinde, güzelce yontulmuş olanına da "sanem denir.

Doğu edebiyatlarında "büt" sevgili, mahbu, mahbube ve genç anlamındadır. Aşık, sevgilisine(büt'e) secde etmeyi vacip kabul eder.

5.1.14.9. Cemal

Kelime manası olarak “yüz güzelliği; Allah’ın lutfu”. Tasavvufta, Allah’ın tecellisidir. Yüz güzelliği manasında, “Dîdâr” kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanılır. Sevgilinin yüz güzelliğinin büyük bölümünü, didar oluşturur. Çünkü sevgili kaş, yanak, göz, dudak gibi güzelliklere sahiptir. Dolayısıyla sevgili, “bir güzellik meydanı veya güzellik harmanıdır.” Bu sebeple Cemal kelimesi, genellikle tasavvufi anlamda kullanılır.

5.1.14.10. Çeşme-i Hayvan: bkz. “Ab-ı Hayat”

5.1.14.11. Deyr

Manastır, kilise ve dünya anlamlarında kullanılan kelime mecazi olarak “Meyhane” yerine kullanılır. Edebiyatta, kilisenin güzel resimler ve mozayik güzelliğinden dolayı çelipa, büt, tersa gibi kelimelerle tenasüplü olarak kullanılmıştır.

5.1.14.12. Dūd

Duman, tütün. Divan edebiyatında aşığın eylediği ahlardan bir duman çıkar ve göğe yükselip Allah katına ulaşır. “Dūd-i âh” tamlaması, beddua yerine kullanılır. Sevgilinin aydınlık yüzündeki ayva tüyleri de bir dumanı andırır. Çünkü güzelin yüzünde tüy bitmesi, istenmeyen bir durumdur. Oysa aşıkların âhının dumanı, orada yer edinmiştir.

5.1.14.13. Dürr (lû’lû’)

İnci anlamındaki kelime, Divan edebiyatında sevgilinin dişleri, teri, vuslatı; aşığın gözyaşı; şairin şiiri ve güzel sözler yerine kullanılır. Dürün en çok kullanılan özellikleri; denizde sadef içerisinde oluşması, iriliği ve parlaklığıdır. Sade, inci kabuğu, inci yapan hayvan. Bu hayvan daha çok Hint ve Çin denizlerinde bulunur; deniz kaplumbağalarına benzeyen bir çeşit istiridyedir. Nisan ayının 18’inde, deniz yüzeyine ve sahile çıkarak ağzını açar ve yağmur tanesini yutar. Daha sonra bu yağmur tanesi, sadefin içinde inciye dönüşür. Eğer sadef, iki yağmur tanesi yutarsa

iki inci olur ve inci taneleri küçük olur. Ancak makbul olan tek inci tanesidir. Divan şiirinde sadef, şekil yönüyle kulak ve göze benzetilir.⁴⁵⁴

5.1.14.14. Efsün

Sihir, büyü; olağandışı haller ortaya koyma halidir. Tarihi sertüveni, insanlık tarihi k adar eskidir. Kur'an'da o lumsuz o larak b ahsi g eçen e fsun, H z Musa i le d e tenasüplüdür; zira bu dönemde büyücülük, çok ileri derecededir. Firavun'un huzurunda, Hz Musa'nın asası, Allah'ın izniyle bir yılan olup, orada bulunan yılanları yutar. Bu olayı telmih eden çok sayıda beyit vardır. Divan şiirinde sevgili, tam bir büyücüdür; en büyük büyüsü olan güzelliği ile aşıkları büyüler.

Büyü denilice akla gelen isimler, Kur'an'da adları geçen Harut ve Marut adlı meleklerdir.⁴⁵⁵ Bu konuyla alakalı tefsirlerde anlatılan pek çok hikaye vardır. Bu hikayelerde, Harut ile Marut, imtihan için Allah tarafından seçilerek yeryüzünde, Babil'e gönderilir. Gündüzleri, insanların işleriyle uğraşıp, geceleri de İsm-i A'zam duasını okuyarak göğ'e çıkarlar. Bir gün kocasından şikayetçi olan Zühre adında bir kadın gelir. Kadından çok hoşlanan Harut ile Marut, onunla birlikte olmak isterler. Ancak kadın üç şart öne sürer; içki içmek, kocasını öldürmek ve puta tapmak. İlk gün bunları kabul etmeyen Harut ile Marut, daha sonra dayanamayarak bunların en hafifi olarak görünen içki içmeyi kabul ederler. İçkiyi içen melekler(Harut ile Marut) arkasından da hem puta taparlar hem de kadının kocasını öldürürler. Bu arada İsm-i A'zam duasını öğrenen kadın, bu duayı okuyarak göğ'e çıkar. Allah, ibret olması için bu kadını göğ'de bir yıldız haline getirir. Şimdiki Zühre(Çobanyıldızı, Venüs), adı geçen bu kadındır. Diğer taraftan Harut ile Marut da Babil'de bir kuyuya, ayaklarından asılmak suretiyle kıyamete kadar cezalandırılır. Adı geçen bu kuyuya da Çâh-ı Babil denir.

Divan şairleri Harut ve Marut'la birlikte Babil, Çâh-ı Bâbil, cadu, büyü ve sihri çok anarlar; sevgilinin gözleri, gamzesi ve saçları, sihirde Harut ile Marut'un üstadları olarak gösterilir. Ayrıca Çâh-ı Bâbil de sevgilinin çene çukurudur.⁴⁵⁶

⁴⁵⁴ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü Akçağ, Ankara, s. 419)

⁴⁵⁵ K.K. Bakara 102.

⁴⁵⁶ Dursun Ali Tökel: Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar-Şahıslar Mitolojisi, Akçağ, Ankara 2000, s. 359.

5.1.14.15. Fesāhat: bkz. “Belagat”

5.1.14.16. Fütüvvet: bkz. “Ahi”

5.1.14.17. Gâliye-sā

Gâliye, misk ile anberden yapılmış, kadınların saçlarına ve başlarına sürdükleri, siyah renkli ve kokulu bir çeşit kına. Şiirde, kokusu ve kıymetli oluşuyla ele alınır. Genellikle diğer kokulu maddeler ve saçla birlikte kullanılır. Eski tıpta galiye, sert şişlikleri ve urları yumuşatmada kullanılırdı. Soğuktan kaynaklanan baş ağrılarına da iyi geldiği anlatılır. Ayrıca kadınların rahim ağrılarını giderici özelliği vardır. Yine kadınlar, yüzlerine yapay ben yaparken bu maddeyi kullanırlarmış.

Gâliye-sâ ise ıtır, güzel koku terkipleyen kimseye verilen addır.

5.1.14.18. Hasba: bkz. “Batha”

5.1.14.19. Hil’at

Kaftan. Padişah veya vezir tarafından beğenilen veya yeni bir görev verilen kimseye giydirilen süslü elbise. Divan şiirinde aşıklar, sevgililerin ızdıraplarını ve çektikleri eziyetleri, kendi üzerlerine giydikleri birer hil’ate benzetirler.

5.1.14.20. Hün

Kan. Divan şiirinde sevgilinin bir çok özelliği kan ile ilgilidir; gözler, gamze ve kirpikler kan dökücü özelliğe sahiptirler. Dudak, yanak ve ben ise kan renginde olduğu için aşığa kanı hatırlatan birer katildirler. Aşığın ağlayan gözlerine kan oturur ve artık kanlı yaşlar döker. Yakut, la’l ve mercan renk bakımından kana benzer. Bu anlatılanlardan hareketle kanla ilgili pek çok terkip yapılmıştır; Hün-âlūd, hün-efşân, hün-i eşk, hün-rîz, hün-i horus, hün-i Cem, hün-i câm, hün-i bât gibi. Ayrıca hün-i kebüter ve dîde-i horūs, güvercin kanı ve horoz gözü demek olup, şarap için kullanılan terimler olmuştur.⁴⁵⁷

5.1.14.21. İrem

Şam veya Yemen’de, Tanrılık iddiasında bulunan, eski Ad kavminin kralı Şeddad tarafından, Cennet’e benzetilerek yaptırılan bahçenin adıdır. Edebiyatta, daha

⁴⁵⁷ Ahmet Talat Onay: Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Akçağ, Ankara 2000, s. 249.
İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 234.

çok “Bağ-ı İrem” olarak adı geçer. Daha sonra bu bahçe, Allah’ın gönderdiği bir tufan ile yerle bir olur. Şiirde, güzel bahçeler, sevgilinin güzel yüzü ve diğer güzellikleri İrem’e teşbih edilir.

5.1.14.22. Kaf Dağı

Efsanelerde Ye’cüc ile Me’cüc, Anka ve diğer soyut varlıkların bulunduğu, dünyanın etrafını çevrelediğine inanılan, aşılması imkansız dağlar zincirinin adıdır. Olağanüstü olayların anlatıldığı halk masallarında çokça kullanılan bir mekan motifidir. Bu dağın yüksekliği 500 fersah; bir çok yeri suyla kaplıdır. Masallarda adı zikredilen Ejderha, melekler tarafından bu dağın arkasına atılmıştır. Güneş ışıkları, Kaf Dağı’na çarptıkça yeşile boyanır ve oradan da aksedince maviye ürünür. Gökyüzünün maviliği de buradan gelmektedir. Kur’an’da da adı zikredilen bu efsanevi dağ, edebiyatta yüksekliği, uzaklığı, ihtişamı ve kanaat sembolü olarak kullanılır. İsrailiyyat kaynaklarında bu dağın ucu, dünyanın altında bulunan kayaya değdiğinde deprem olduğuna inanılır. Kaf Dağı, tasavvuf terminolojisinde mürşid-i kamilin vücudunu temsil eder.⁴⁵⁸

Güneş, Uludağ tarafından doğunca sanki zulmet devi, başını kaldırmış gibi olur:

“Kâfdan çünkim güneş gösterdi kaç

Dîv-i zulmet yakasına çekdi baş”(33.s)

Özel olarak adları anılmış mekan adları dışında, hikayenin genişlik kazanmasında genel olarak mekan ifade eden yer adları da vardır; bahçeler, çemenler, mekanlar, yurt, yer, memleket, tepeler, vadiler, deniz kenarları, garp, şark, yeryüzü, ülke, her taraf, muharebe meydanı, Uludağ etekleri, deniz, gaza meydanı, er meydanı, diyâr, ova, sahralar, dağlar, dağ diyarının kaleleri, mezar, mabedler, meyhaneler.

5.1.14.23. Kân

Maden ocağı, bir şeyin kaynağı; hazine, genc. Kan kelimesi “bir şeyin menbaı, kaynağı anlamında kullanıldığı zaman daha çok gevher, pirüze, inci, altın, la’l, yakut, bedahşan gibi madenlerle birlikte anılır. Övülen kişi bir “mürüvvet kanı, kerem

⁴⁵⁸ age, s. 273.

kanı”dır. Kâñ, denizle birlikte kullanılırsa bolluk anlamı taşır. Kelime, zaman zaman sevgiliye de izafe edilir.⁴⁵⁹

5.1.14.24. La‘l

Yakut’a benzeyen, kırmızı ve değerli bir süs taşı. Rivayete göre aslında ak bir taş olduğu halde ciğer kanıyla boyanıp, güneşe bırakılır. Güneş ışınlarının etkisiyle kırmızı renge bürünürmüş. Bu taş kemer, gerdanlık, yüzük, kadeh, küpe, hokka, cilt kapağı vs. eşyaların yapımında kullanılır. Edebiyatta en çok sevgilinin dudağı için benzeyen olur. Bazen aşığın gözü ve kanlı göz yaşları da la’le benzer. Kıymetli oluşlarından dolayı şairler, kendi şiirleri de la’le benzetirler.

“La‘l-i Dıraḥşān ki; ciger-kūşe-i kân-ı Bedaḥşāndur ve yākūt-ı sī-rāb ki, ḥūn-i dil-i deryā-yı kām-yābdur; Ḥaṣbā vü Baṭḥā gibi ayaklar altında döküldi kaldı.”(28)

5.1.14.25. Latīfe

Latife, Arapça lutf kelimesinden türetilmiştir. Güldürecek tuhaf ve güzel söz, hikaye, güldürmek, eğlendirmek için söylenen söz, yapılan hareket; ciddi olmayan söz, şaka, nükte, espri anlamlarındadır. Hiciv türünün benzerleri arasında da geçen kelimenin tasavvufi anlamı ise “sezilen fakat ifade edilemeyn çok gizli ve ince mana; içe doğan manevi işaret.”⁴⁶⁰ “Hal inceliklerine sahip, kalbe işaret neden bir kelime. Zihinde parlayan anlayışla zuhur eden ve manasındaki incelik sebebiyle anlatılamayan bir işarettir.”⁴⁶¹

5.1.14.26. Mercān

Divan şiirinde, süs olması yönüyle işlenir. Ayrıca sevgilinin dudağı, ağzı; aşığın kanlı gözleri ve göz yaşları mercana benzetilir.

5.1.14.27. Meşreb

Arapça, “su içecek yer” anlamında kullanılan bir kelime olup, ıstılahta hayat tarzı, duyuş ve tutum biçimini gösterir

⁴⁵⁹ age, s. 281.

⁴⁶⁰ Metin Akkuş, Nef’i ve Siham-ı Kaza, Akçağ, Ankara 1998, s. 32.

⁴⁶¹ Ethem Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Rehber, Ankara, Ekim 1997, s. 470.

5.1.14.28. Mihr-i Cān

Can güneşi; Türk müziğinde bir makam.

5.1.14.29. Mīzān

Sözlük anlamı terazi, tartı. İstilah ise iki anlamı vardır; bunlardan ilki, mahşer dünü kurulacak olan ve her insanın iyilik ve kötülüklerinin tartılacağı teraziye denir. İkinci istilah anlamı ise burçlarla ilgili olan Terazi Burcu'dur. Bu burç, 24 Eylül ile 23 Ekim arasında doğan kişiler üzerinde etkili olur. Terazi burcu, Sünbüle(Başak) urcunun yanında bulunan bir yıldız kümesi olup, tamamı dört yıldızdan oluşur. Bu burcun etkisinde doğanlar neşeli, gamsız ve adaletli olurlar. Yıldızı, Zühre'dir.

Divan şiirinde terazi anlamıyla da kullanılır ve Hz. Yusuf'un teraziye konulup, satılmasına telmih yapılır.

5.1.14.30. Mūm

Daha çok tasavvufi anlamda, mecazi olarak kullanılan kelime pervane keleşi ile birlikte kullanılır. Mum, aşık olunanı; yani Allah'ı pervanede Allah'a aşık olan kişiyi temsil eder. Gezegenlerin Güneş etrafında döndüğü gibi pervane de mumun ateşi etrafında döner; döndükçe, daire daralır ve sonunda pervane ateşle bütünleşip, cismini ateşe dönüştürür; yani seven, sevdiğine kavuşup, O'nun rengiyle boyanır. Bu renk, "sıbgatullah(renksizlik)"tır.⁴⁶²

5.1.14.31. Nühüfte

Türk Musikisi'nde kullanılan eski birleşik makamlardan birinin adıdır. Yegah ile Uşşâk karışımı bir makamdır. Hüseyinî ile de bağlantılıdır. Ayrıca Nühüfte kelimesi, "gizli, saklı" anlamıyla da tevriyeli kullanılır.

5.1.14.32. Pervâne

Geceleri ışığın etrafında görülen küçük keleş. Bu keleşler sürekli, bir ateşin etrafında döner ve en sonunda da bu ateş kendilerini atarak ölürler. Tabiatlarında var olan bu özellikleri, şairlere ilham kaynağı olmuş ve mum ışığında şiir yazan şairler, hemen yanıbaşlarındaki bu küçük hayvanı şiirlerine konu edinmişlerdir. Bu şiirlerde

⁴⁶² age, s. 516.

pervane, muma aşık biri olarak tahayyül edilir. Şair, kendisini veya aşığı muma, sevgiliyi de şem(mum)e benzetir. Hatta bazen sevgilinin yanağını muma, yanağın üzerindeki ben'i de pervaneye benzetir. Bazen şair, pervanenin aşkını, örnek gösterir. Bazende, pervanenin aşık oluşunu, aşığın kendisinden öğrendiğini söyleyerek övünür. Çünkü pervane sessizce ve gürültü etmeden can veren sadık bir aşık timsalidir; tek bir ışık etrafında döner ve sonunda da bu ateşte kendini yakar.

Tasavvufta ise pervane, Allah'a ulaşp, onda yok olmayı gaye edinen sufiyi temsil eder. Buradaki ışık, İlahi aşk; pervane ise bu aşka kendini kaptırarak yanıp kavrulan tarikat ehlidir.

“Gümüş pervāneler tutup sipihri
Söyündürdi meger kim şem^c-i mihri”(98.s)

5.1.14.33. Sāhib-kırān

Her zaman başarı, üstünlük kazanan hükümdar; ünlü bir lale adı.

5.1.14.34. Şihāb

Kıvılcım, kayan yıldız. Kıvılcımla ilgili halk arasında oldukça değişik inanışlar mevcuttur. Bunlardan biri, yıldız kayması ile ilgilidir; inanışa göre Şeytan, bazı haberleri öğrenebilmek için Arş'a yaklaştığında melekler, yıldızları Şeytan'a doğru atmak suretiyle onu Arş'tan uzaklaştırırlarmış. Bir başka inanış ise yanan ateşten kalan kıvılcımlarla ilgili olanıdır; burada da tam söndürülmemiş ateşten arta kalan kıvılcımlarla, Şeytan'ın yangın çıkaracağı inanışdır. Bu inanış aslında ateşin tamamen söndürülmesi için uydurulmuş bir efsanedir.

5.1.14.35. Şuğl

İş, meşgale; dert, gaile; Türkler tarafından bestelenmiş Arapça güfteli ilahilere verilen ad.

5.1.14.36. Tüğ

At kuyruğu bağlanmış, ucu altın yaldızlı top ile süslenmiş bir tür mızrak. Türklerde devlet nişanesi olarak bilinir. Önceleri, Yak öküzünün kuyruğundan

yapılırken sanra at kuyruğu kullanılmıştır. Mehteran takımının önünde bulunur ve padişahı temsil eder. Padişah dışında birkaç devlet erkanının da tuğ'u bulunur.

Padişahın ordunun başında bizzat bulunacağı bir sefere karar verdiğinde yapılan ilk merasim, padişah tuğlarının Babüssaade'ye çıkarılması olup, bu hareket bir sefere işarettir. Tuğların çıkarılacağı gün başta sadrazam olmak üzere bütün devlet ricali, bu törende hazır bulunur. Bunun için vezirlere, bir gün öncesinden "sadaret kethüdası" tarafından davetiyeler çıkarılır; diğer devlet ricali de "çavuşbaşı" tarafından gönderilen tezkirelerle sarayın Orta Kapısı'nda hazır bulunmaları bildirilir.⁴⁶³

5.1.14.37. Ud

Öd ağacı. Küçük ve ince çubuklar halinde bulunur ve güzel koku elde etmek için kullanılır. Özellikle toplantılarda, meclislerde yakılır.

5.1.14.38. Ümerā

Emirler, begler; **ask.** Binbaşı, yarbay, albay rütbelerinde bulunan fermanlı subaylar.

5.1.14.39. Üns

Alışkanlık, alışıklık; **tas.** Allah'ın, insan kalbinde görünmesi.

5.1.14.40. Verd

Gül, doru at. Hz. Muhammed'in yedi atından biri.

5.1.14.41. Yākut-i Ahmer

Kırmızı yakut. **mec.** şarap.

5.1.14.42. Yākut-i müzāb

Erimiş yakut. **mec.** göz yaşı; kırmızı şarap, kan.

⁴⁶³ Dündar Alıkcı: Osmanlıda Devlet Protokolü ve Törenler-İmparatorluk Seramonisi, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul, Mart 2004, s. 83.

5.1.14.43. Zümrüt (Zümürüt)

Yeşil renkli, kıymetli bir aş adı. İnanişâ göre, yılan ve akrep gibi zehirli hayvan ısırığında “iki arpa ağırlığınca” içirildiği zaman zehirden eser kalmaz. Yılan ve akrep, bu taşın olduğu yerde durmaz; yılan, zümrüdü gördüğünde gözleri kör olurmuş. Yine aynı inanişâ göre, “sara” hastalığının tedavisinde, erkek evlat doğurmada kullanılır. Bu inanişâların hepsi Doğu kaynaklıdır ve hurafelerden ibarettir.

6. EDEBİ TÜRLER

6.1. Pend-nâme

Farsça bir kelime olup, ders vermek, nasihat etmek, öğüt vermek anlamlarındadır. Bu tür ahlaki dersler vermeyi amaçlayan eserlere de “Pend-nâme” denir. Pend-nameler, sosyal içerikli eserlerdir; toplumun aksayan tarafları, yönetim zaafı, eşitlik ve adaletsizlik vb. konular işlenir.

Metinde, hem Bahar Sultanı’nın Kış Şehriyari’na hem de Kış Şehriyari’nin Bahar Sultanı’na itham ettiği suçlamalar ve hatalar dile getirilmiştir;

“Ra’iyyet-i memleketle emānetullahdur her zamānda senüñ zulm ü dālālet-encāmuñla gümrāhdur bilmez misin ki ‘ākibet-i zulm vaḥim ve ol meslege sālīk olanlar aşḥāb-ı caḥīmdür Beyt:

Şu kim zulm u fesādı itdi pīşe

Anuñ la’netledür zikri hemīşe

⁴⁶⁴ rāyet-i şevket ü iktidār dest-i tecebbür ü istikbārla olmaz kerr ü ferr-i saltanat ve iftiḥarla istiẓhār-ı keşret-i a’vān-ı enşārla şüret bulmaz ḥaḳīkatde sen ‘adüvvü’ d-din ve zerdüşt-āyīnsin ki müslümānları āteş-perest ve livā-yı dīn-i İslamı şikest itdün ⁴⁶⁵ ان الشريك لظلم عظيم Beyt:

Dem olur āteş-āyīn dūd-ı mazlūm

Eridür nice āhen-cāmı çün mūm”(17-18.s)

“Belī cihāngīri vü cihāndārı ve fermān-dihī vü kāmkarı şol şāḥib-i devlete müsellemdür ki himmet-i ‘ālī-rütbeti rüz u şeb nuşret-i ehl-i dīn u taḳviyyet-i ‘ibād-ı Rabbü’l-‘ālemīn ve ihyā-yı sünen-i Seyyidü’l-Mürselīn ola ve naşbu’l-‘ayn-ı zamīr-i

⁴⁶⁴ “De ki: ‘Arz’da bir gezin de bakın bundan evvelkilerin akıbeti nasıl olmuş? Onların ekserisi müşrik idiler.”, K. K. Rûm 42.

⁴⁶⁵ “Şirk çok büyük bir zulümdür.”, K. K. Lokman 13.

münîrini zu'afāya şefkat u rahmet ve fuḳarāya 'ināyet ü himmet eyleye her sa'adet-mendüñ ki dirāht-ı bahtı gülşen-i salṭanatda neşv ü nemā bula anuñ āsar-ı ḫayāt-ı ḫurrem-şifātı 'ālemde ikāmet-i merāsım-i emr-i ma'rūf ve levāzım-ı nehy-i münker olmak gerekdür ve her şāhib-i ḳadr-bülendüñ ki nihāl-i iḳbālī cūy-bār-ı pādīşāhiden ser-sebz ü şādāb ola nev-bāve-i vücūd-ı pür-cūdi ḫalāyıkā iṣāl-i ḫayr u nef' ve istiṣāl-i şerr ü ḍarr olmak vācib rekdür ḫār-ı zulm ü bī-dād nevk-i tığ u sinānla mazlūmlar pāyından çıkmadın gülbün-i salṭanat ser-sebz ü ḫandān olmaz ve ḫas u ḫāşāk-ı miḫnet ü fesād bād-ı luṭf u iḫsānla sitem-dīdeler dāmeninden refte olmadın zülāl-ı enhār-ı şıdk u şafā tamām ceryān bulmaz çemen-i mülke beḳā-yı tarāvet bārān-ı ma'deletden olur ve çeşme-sār-ı dīne devām cereyān-ı imdād-ı mekremetden gelür el-ḳışsa Şehriyār-ı Şitā egerçi kim leşkerüñ i'rāzın ve ehl-i ḳışverüñ inḳıbāzın fehm eyledi lakin çün efsürde-dimāğdı Ğayret pāyını efsürde şi'āb-ı tilālī berkidüp ḳılāle taḫaşşün ḳıldı ve 'azm-i müdāfa'a vü muḳābele ve ḳaşd-ı mümāna'a vü muḳātele ḳıldı.”(21-22.s)

“Ey dil-āverān-ı meydān-ı mübārezet ve ey hūner-verān-ı ma'reke-i şecā'at! Zinhār ve zinhār ḫātır-ı 'ātırūñuz işbu umūr-i pür-nüfüruñ muḳaddemātından şikeste ve zamīr-i münīrūñuz işbu aḫkām-ı pür-ḡarāmuñ mebādīsinden dil-ḫaste olmasun ki min-ba'd fırsat ve Cenāb-ı Vehhāb'dan nuşret bizimdür ki 'aduvv-i daḡal ve düşmen-i pür-ḫiyel elinden geldikce ḳuvvet-i bāzūsına 'amel ve mekr ü destānla cidāl ü cedel gösterdi çün Yārī-yi Bārī bizimle idi Bārī andan bir kār zuhūra gelmedi ki yādgār-ı menāḳıb-ı kār-zār ve ser-nāme-i dāsītān-ı rüzgār ola. Beyt:

شور بختی که دهد دامن اقبال از دست

زود باشد که از ان غصا کریا بدرد

⁴⁶⁶ ذهب الله بنورهم وتركهم في ظلمات لا يبصرون hemān 'azīmet rikābına himmet pāyını muḫkem başmak ve du'a tırlerini pür-nāb idüp gurūr u istikbār yāyını yaşmak gerek ve dest-i şecā'ati ḫamiyyet āstīninden iḫrāc idüp bir vech ile dest-bürdimiz izḫār eyleyelüm ki merīḫ-i şemşīr-dāruñ engüşt-i ta'accübi ḫayret dehānından ḳala ve kār-zārumuzdan

⁴⁶⁶ “Allah nurlarını gideriverip, kendilerini zulmetler (karanlıklar) içinde bıraktı. Artık onlar görmezler.”, K. K. Bakara 17.

rūzgār-ı zūr-kār ve sipihr-i kīne-güzār ‘ibretten naşîbin ala ki bu aḥvāl-i pūr-melāl bize tenbîhât-ı Rabbânî ve işārât-ı âsumânîdür Hâzret-i Hâḡḡ ve Fa‘âl-i muṭlak her şâhib-i devletüñ ki rāyet-i şevketini ser-firāz ve dil-i pūr-emniyyetini gayrîlerden bî-niyāz itmek dileye muḡaddemā muḡaddemāt-ı aḥvālinden fi’l-cümle in‘ikād ve ibtidā-yı mebdâî-yi umûrunda nev‘an iştidād göstere Beyt:

Bulur çün çok beste-ḡaṡırlar gūşādı

Olur gamdan öḡiş taḡşîl-i şādî

Pes ⁴⁶⁷ اذا اراد الله شئ ياهيا اسبابه mu...teâsınca yine esbâb-ı rif‘ati anuñ çün âmâde

⁴⁶⁸ وما يفتح الله للناس من رحمة فلا ممسك لها fehvâsınca girü ebvâb-ı saḡâdeti yüzine gūşâde ...ılur

mübeşşer-i jâlem-i πayb ki mülhem-i şavâb lâ-reybdür ⁴⁶⁹ ان هو الاوحى يوحى

⁴⁷⁰ فاوحى الى عبده ما اوحى mucibince bu gice işbu bendesine şöyle beşâret virdi ki Şehriyâr-ı

Şitânuñ bu cesâreti kendü vücûduna «asâret ve işbu πurûr u şavleti öz cânına letdür

min-baıd hünkâr-ı †ulûj-ı fet√ u nuşret ve mebd-i @uhr-i übbehet ü şevket bu

cânibdendür ve’l-√âşıl cân ...ulâπına a«bâr-ı meserret-â&âr do...undı ve âyet-i

⁴⁷¹ عسى ربكم ان يهلك غدوكم o...undı ve şübhe yo...dur ki bu ilhâm-ı Sübhânı mav√a

jînâyet-i Yezdânı ve hidâyet-i ~amedânıdır”(34-36.s)

“Pend-i ḡikmet eylemez Mecnûna kâr ey ‘aḡıl eri

Nâfi‘ olmaz kür-ı mâder-zâda kuḡl-i cevheri”(71.s)

6.2. Cemreviye

Cemre, Şubat ayından itibaren havaların ısınmasında kullanılan kalıplaşmış bir kelimedir. “cemre düşmesi” şeklinde kullanılır.

Bu tarihte, zamanın ileri gelen kişilerine, onları övücü niteliklerde kaleme alınmış eserlere de “Cemreviye” adı verilir. Bazen cemreviyeler de bahariye, şitaiye, sayfiye, temmuziye, hazaniye gibi methiye konusu olabilmektedir. Bu tür şiirlerde,

⁴⁶⁷ “Allah, bir şeyin olmasını istediği zaman onun şartlarını hazırlar, onu kolaylaştırır.”

⁴⁶⁸ “Allah insanlara rahmetinden her neyi açarsa onu tutacak, kısacak yoktur.”, K. K. Fâtır 2.

⁴⁶⁹ “O (Kur’an) sade bir vahiydir, ancak vahyolunur”, K. K. Necm 4.

⁴⁷⁰ “Verdiği kuluna verdiği vahyi”, K. K. Necm 10.

⁴⁷¹ “Rabbiniz hasmınızı helak edip (de sizi yeryüzünde halife kılacak)”, K. K. A’râf 129.

kasidenin sunulduğu kişi için, cemrenin uğurlu olması temennileri sıralanır. Cemrenin, bir bahar müjdecisi ve habercisi olması nedeniyle “bahariye” niteliği taşırlar. Genellikle de bir caize almak için yazılırlar.

Kış Şehriyarı, Bahar Sultanı’nın tehditkar mektubunu, dinledikten sonra, “Peyk-i Şabâ”nın elinden hışımla alıp, parçalayarak ateşe atar;

“Çünkim bu nâme-i müşğîn-î hitâm, Şehriyâr-ı Şitânuñ öñinde okundu. Güyâ ki sîne-i pür-kînesine bir mismâr-ı cân-sipâr dokundu. Hışm-ı âteşinden dîg-i dimâğî galeyân eyleyüp, şöyle kaçıldı ki, ra‘d-vâr gürleyüp, berķ-âyîñ şâkdı ve ol kitâb-ı takrî‘-i hıfâbı Peyk-i Şabânuñ elinden alup, gül gibi şad-pâre kılup, oda urdı.”(20-21.s)

Kış Şehriyarı, aslında kendi akîbetini ateşe atmaktadır. Mecazi olarak canlandırılan bu sahne, “cemre”nin toprağa düşmesi olarak değerlendirilebilir. Zira bu olaydan sonra Peyk-i Sabâ, olup bitenleri, Bahar Sultanı’na aktardıktan sonra, aslında bu parçalanıp yanan mektubun, Kış Şehriyarı’nın sonunun olduğu vurgulanmaktadır;

“Çün Peyk-i Sabâ, Şehriyâr-ı Şitânuñ bu hiddet ü şiddetin gördi. Sürüp, Sultân-ı Bahâruñ öñine gelüp, zemîn-i hîdmete yüz urdı ve Şehriyâr-ı Şitânuñ cânına od düşdüğün ve derûni nâr-ı gâzabdan tutuşduğün söyledi ve nâme-i şâhî ve cerîde-i pâdişâhiye itdüğü edebsizliklerini şerh eyledi. Sultân-ı Bahâruñ heman zebân-ı hîkmet-beyânından bu ‘ibâret-i pür-isti‘âret geldi ki, ⁴⁷² مزق کتابی واللہ ممزق ملکہ Bî-çâre ne bilsün ki ol şad-pâre kılduğı kendünün beķâ-yı mülki nâmesidür ve ‘ömr ü hayâtı câmesidür ki; devleti âhîr ve zevâli karîb olmuştur ve kemâl-i şevketi ve cemâl-i salţanatı nihâyetin bulmuştur.”(22.s)

6.3. Sakiname

Saki, kelime anlamı kadeh sunan, içki veren anlamlarındadır. Divan şiirinde eğence meclislerinin baş aktörüdür. Hem içki sunar hem de ortada dolaşarak meclise neşe saçar. Kimi zaman aşığın gözünde sevgili, bir sakidir; kimi zaman da saki, sevgili kadar yakındır. Bezm alemlerinde “mutriblik yapar; bu durumlarda saki, güzelliği ile dikkati çeker.

⁴⁷² “Mektubumu yırttı; Allah da onun mülkünü parçalasın.”

Sakiname, kaynağını Arap “hamriyye”⁴⁷³lerinden alan, Klasik Doğu edebiyatlarında gerçek ya da mecazi anlamıyla içki ve içki alemlerinin methedildiği manzum eserlere denir. Gerçek anlamda ilk sakiname örneği, Şemseddin en-Navecî’nin(öl. M. 1455) M. 1421’de yazdığı, *Hilbetü’l-Kümeýt* adlı eseridir. Araplardan İranlılara geçen sakiname türünün İran’daki başlangıcı, Sasaniler’e kadar uzanmaktadır. Klasik İran edebiyatının en tanınmış sakiname örneğini, XVII. yüzyılın başında, Zuhûrî vermiştir.

Sakinameler, daha çok mesnevi biçimiyle yazılmıştır; ancak terkeb-i bend, terci-i bend ve kaside şekillerinde de örnekler mevcuttur.

Türk Klasik edebiyatında, XVII. yüzyılda, altın çağını yaşayan bu türün ilk örneğini Revanî(öl. M. 1524), 557 beyitlik mesnevi biçiminde, *İşretnamesi*yle vermiştir. Ancak bu eserden önce, Çağatay edebiyatında, Ali Şir Nevaî’nin(öl. M. 1501) *Fevâidü’l-Kiber* adlı divanı içerisinde, 457 beyitli sakiname örneği vardır.⁴⁷⁴

Sakinameler, manzum hikayelerde ve söz arasında, ilham yolunun açılması için de bulunabilir. Uzun manzum hikayelerde aşıklar, zihin açmak için sakiden şarap istemesi adettendir. Buradaki saki ve şarap, birer semboldür.

“Mâh-rûlar şundı yâkut-i müzâb

Çehreler gün gibi oldi la’l-i nâb

Her kim ol tiryâk-i cânı kıldı nûş

Kaynayup kanı cigerden kıldı cûş

Hâne-i dil-câmıdur beñzer kadeh

Sîneler andan şafâ cânlar ferah

⁴⁷³ Arap edebiyatında, içkinin övülüp, sarhoşluğun cazibesinin anlatıldığı şiirlerdir. Özellikle Cahiliye dönemi şairleri arasında çok yaygın olan bu tür, içkinin yasaklanmasıyla birlikte unutulmaya yüz tutmuş; ancak Emevîlerle birlikte yeniden canlanmıştır. Özellikle Ebu Nüvâs’ın(öl. H. 813) hamriyyat türünde güzel manzumeleri mevcuttur. Çoğunluğu gazel biçiminde olan bu şiirlerin tamamı sakiname örneği sayılmasa da kaynağını teşkil ederler.

⁴⁷⁴ İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, s. 422.
Tahirü’l-Mevlevî Edebiyat Lügati, Enderun Kitabevi, İstanbul 1973, s. 128.

Ḥaḵ budur cān bezminüñ ḵandīlidür

Ḵufl-ı uḥrānuñ kilidi dīldür

Māye-i cāndur ḥakīm aşlınca ol

Nūr-i Yezdāndur muḡān ḵavlince ol”(54.s)

“Gel ey dil nāle ḵıl bülbüller ile

Açıl ‘işret demidür güller ile

Bu āhen-i dilleri āhuñla nerm it

Nevālar gösterüp āhengi germ it

Ḵomaḡıl lāle-veş cān içre dāḡı

Ki fursat elde iken tut ayāḡı

Bu çāḡlar geçmeden dād al cihāndan

Sürūdın kesmedin dem rūd-ı cāndan

Şalādur hāy u hūy dīde ḵıl bāz

İdersin hey diyünce murḡ-pervāz

Ḵulāḡ ur gül gibi kim murḡ-ı şeb-ḡīz

Nice itmiş seḡerden nālesin tīz

Düzüp hengâmeler murgân-ı pür-hây

Şular ırlar terân bülbül çâlar nây

Semenler berg-i terlerden tutar def

Çalar şuride olup cûylar kef

İki kıoldan dizilmiş serv ü ‘ar‘ar

Şıra kalğar çemende bād-ı şarşar

Şular gizlenbec oynar bāğ içinde

Çiçeklerle yeşil yaprag içinde

Şabā kapup külāh-ı yāsemīni

Kılur sac yolması dürr-i şemīni

Oyuncu başıdur bād-ı sebük-bār

Kovalar birbirin eṭfāl-i ezhār

Ağaçlar elleşür berg-i ter ile

Çiçekler yolışur bülbüller ile

Şabā öñince manend-i kebüter

Hevāyī taqlalar urur gül-i ter

Ṭutuşduķça şükûfeyle çemen el

İrüp her birine bâğda geçer yel

Şühûbden od kıpar ebr-i güher-rîz

Gül-efşānluk ider bād-ı seher-ḥîz

Dönüp oynar şular çenberler ile

Yeşil yaprağdan ḥançerler ile

Ṭurur dem-beste kıalup erguvānlar

Yarışur bād ile āb-ı revānlar

Riyāḥile reyāḥîn tor ṭop oynar

Çenār el kıarşar eyler rakş ʿarʿar

Ḥoş itmiş şāḥ-ı şūḥı ṭonadup bād

Çemende curcunā oyununda üstād

Gül-i bādāma nergisler göz eyler

Ḳaranfil bâğa nesrîni yüz eyler

Şular āyîne-manzardur felek-vār

Kevākib şüretidür anda ezhār

Çemenler gök nücümü jālelerdür

Semenler āy ve şular hālelerdür

Muḥaṣṣal her ṭarafdur maḥşer-ābād

Görenler ḥūr-ı ‘adni eylemez yād

Bakanlar aña ‘ayn-ı ‘ibret ile

‘Aceb mi kalsa rāy-ı ḥayret ile

Ḳo zühdi Lāmi‘ī olgıl şabā-ḥız

Gül eyyāmı degüldür vaḳt-i perhız”(56-58.s)

“Velākin cihān bu sürürla oda ‘ūd ve ‘ūda od urup sürüdlar bağladı rüdlar cām-ı Cem ve āyīne-i İskender birle çemen mülkünde sākīlık ve saḳālīk itmege başladı ve hevā-yı şu‘bede bāz-ı Şehriyār-ı Şitā ḥuzūrunda bu bezme dem-sāzlīklar gösterüp ‘acīb lu‘betler ve ḡarīb şan‘atlar izḥār itdi ‘arşa-i dıraḡtistānda ve şaḡn-ı gülistānda āhen-i menfūşdan ve ḳuṭn-ı maḥlūcdan ‘afārīt-i zevi’l-ḳurūn ve şaḡra-i cin ü semendūñ gibi heyākil-i muḡtelifetü’t-timşāl ve temāşil-i ḡarībetu’l-eşkāl bağlayup mülk-i cihāna bir hirāsān şaldı ki siba‘ u zība‘ ins ü cān görüp dem-beste vü ḥayrān ḳaldı”(91.s)

6.4. Şehr-engiz

Divan edebiyatında bir şehir ile o şehrin mahbûbları hakkında yazılan manzum eserlerdir. Küçük kitapçıklar şeklinde düzenlenen şehr-engizler, yalnızca Türk edebiyatında görülen milli bir nazım türüdür. Şekil olarak, klasik mesnevi biçimine uygun olarak tanzim edilirler. Baş kısmında Tevhid, Münacât, Na’t gibi bölümler bulunur. Konu bölümünde ise önce Şehrengiz yazılan şehir hakkında birkaç beyit ile

bilgiler verilip, övgüler yapılır. Yerine göre bahar veya tabiat tasvirleri yapıldıktan sonra o şehrin mahbubları hakkında beyitlere geçilir. Bu güzeller hakkında yapılan bir iki beyitlik tanımlamadan sonra bu kişilerin en belirgin yönleri ve ünlü oldukları alanlar anlatılır. Şehrengizler, dönemin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı hakkında da önemli bilgiler verir. Bunların içinde farklı niteliğe sahip olanı, Lami‘î Çelebi’ye ait “Bursa Şehrengizi”dir. Kanuni’nin Bursa’yı ziyaret edeceği haberi üzerine kaleme alınan eser, Bursa’nın tanıtımına hasredilmiştir. Türk edebiyatında ilk şehrengizi, Mesihi, Edirne hakkında yazmıştır. Şehrengiz yazılan diğer şehirler ise İstanbul, Edirne, Manisa, Yenişehir, Antakya, Belgrad, Yenice, Üsküp ve, Mostar.

6.5. Şitaiye

Genellikle kasidelerin “teşbib” bölümlerinde kış ve kışın şiddetli soğuklarının tasvir edildiği zamana dayalı türlerdir.

“Velâkin cihân bu sürûrla oda ‘ūd ve ‘ūda od urup sürûdlar bağladı rûdlar cām-ı Cem ve âyîne-i İskender birle çemen mülkünde sâķılık ve saķalık itmege başladı ve hevâ-yı şu‘bede bâz-ı Şehriyâr-ı Şitâ huzûrunda bu bezme dem-sâzlıklar gösterüp ‘acîb lu‘betler ve ğarîb şan‘atlar izhâr itdi ‘arşa-i dirâhtistânda ve şahn-ı gülistânda âhen-i menfûşdan ve kûtn-ı maḥlûcdan ‘afârît-i zevi’l-kurûn ve şaḥra-i cin ü semendûñ gibi heyâkil-i muḥtelifetü’t-timsâl ve temâşil-i ğarîbetü’l-eşķal bağlayup mülk-i cihâna bir hirâsân şaldı ki siba‘ u zîba‘ ins ü cân görüp dem-beste vü ḥayrân kaldı ⁴⁷⁵ يعملون له ما يشاء من محاريب و تماثيل و جفان كالجواب و قدور راسيات ser u ser-efrâzı gümüşden mîl ve çenâr-ı be-hencârı billûrdan pîl eyledi ⁴⁷⁶ فالناله ملحد يدان اعمل سابغات ve dirâht-ı şanavberden havâ yaylaḳlar ve şâḥ-ı terlerden sîmîn ‘aḳ‘aḳlar düzdi

Güyâ ki her biri pervâze bâl ü per açmış ṭururlar veyâ ṭâvûs-vâr evc-i hevâda cevân ururlar ve ṭurfe âvîzelerle çerḥ-i muḳarnes üzre işler aşdı ve minḳallerüñ keffinde süzende aḥkeri yâķût-ı aḥmer eyleyüp sipîhrüñ baĝrına encüm-âyîn odlar başdı ammâ bu böyle iken Şehriyâr-ı Şitânüñ meḥâbet ü şiddeti bir meşâbede ve

⁴⁷⁵ “O cinler, Süleyman’a kalelerden, heykellerden, büyük havuzlar gibi çanaklardan, sabit büyük kazanlardan ne dilerse kendisine yaparlardı.”, K.K. Sebe 13.

⁴⁷⁶ “O’na demiri de yumuşattık. Geniş zırhlar yap.”, K.K. Sebe 10-11.

necâbet ü hiddeti bir derecede idi ki gündüzler keşef-vâr kimse hücrelerinden taşra baş çıkarmağa kâdir olmazdı ve giceler zâg u zağan girdâr hâlâyık-ı âzmerde olup âşiyânına yol bulmazdı zemîn kerem-i ibrişim gibi lu'âb-ı dehânından kendüsine kefen düzmişdi zamân şîr-i jiyân gibi rûbâh u şağālîn postın yüzmişdi genciş-vâr herkes esîr-i kâfes ve zübâb-girdâr haşş u 'âm giriftâr-ı dâm olmuşdi her kişi bir bucağa girüp mânend-i hevâmm u sevâmm zâd u müstehâm olmuş idi mâhîler semender hâline reşk iderdi ki âteşden hişârı vardır diyü bûlbûller tûfîleri ta'accüblerdi ki mecâl-i güftârı vardır diyü Ejdehâ-girdâr mârılar pür-pîç ü tâb olmuş resen-pîşe gibi ve hortûm-ı yılân âstîn ü bî-dest gibi boşalmış köhne kîse gibi 'amelden kalmışdı. Şâhinler merd-i maşâff iken, pîşe-mişâl gamdan nâ-tüvân olmuşdi ve 'anqâlar sultân-ı Kâf iken, perî-şîfat 'âlemden nihân olmuşdi ve nesnâs gibi qalup, nâs-ı havf u hirâs ile tölmişdi. Perrendeler siñek gibi bir fûrce-i çüb ve kâf-ı kemîn ararlardı ki; siñüp aña ilticâ idelerdi ve derendeler şağal-âyîn bir şikâf-ı seng ve sürâh-ı zemîn isterlerdi ki kaçup, anda câ idelerdi ve cümle enâs-ı havf u hirâsla tölmiş idi ve a'yân-ı şehir ve erkân-ı dehr her biri bir gürg-i hûn-hevâr ve şîr-i merdûm-âzâr iken, miş-girdâr ve har-güş-vâr post-püş olup, mekanlarından taşra çıkmazdı. Felekler 'âlemi toköz tolanurdu, bir nân içün melek yâ Rab yâ Rab çağırurlardı.” (91-93)

7. DİL VE ÜSLUP

Bütün edebi türler, özellikle şiir, bir dil sanatıdır. Edebi metinlerde kullanılan dil, hem bakış açısının tutarlı olup olmadığını, hem de anlatılanların gerçeğe uygunluğunu belirler. Dolayısıyla sanatçı, “belirli bir amaca hizmet etmek üzere bir araya getirilmiş bir işaretler sistemi veya işaretlerden ibaret bir yapı olan” eseri yazma aşamasında, kurmaya çalıştığı itibari alemin inandırıcı ve anlattıklarının gerçekçi olmasını istiyorsa dile, gereken önemi vermek zorundadır.⁴⁷⁷

Üslup kelimesi Arapça'dır; Latince, *stylus*'un karşılığıdır. Türk edebiyatında Namık Kemal, Süleyman Paşa ve Münif Paşa tarafından *beyân* olarak kullanılan kelime, Recai-zâde Mahmut Ekrem'le birlikte *üslup* şeklinde kullanılmıştır. Kelime

⁴⁷⁷ Mehmet Tekin; Roman Sanatı ve Roman Unsurları, Selçuk Üniv. Eğitim Fak. Yay., Konya 1989, s. 61.

anlamı olarak da “*Her şahsın fikir, duygu, düşünce ve hayallerini anlatmadaki hususi tarzı olarak tarif ve izah edilmiştir.*”⁴⁷⁸ Günümüz Türk edebiyatında da *tarz, usûl, biçem, yöntem, deyiş, yol* şeklinde de kullanılmaktadır. Başka bir ifadeyle üslup dilin, kullanılış tarzı, konunun işleniş biçimi ve anlatılış yoludur.

Üslubun birinci özelliği şahsi ve şahsiyetli oluşudur. İkinci özelliği bir yanıla dile, öbür yanıla da biçim ve içeriğe bağlıdır. Zira üslup, büyük ölçüde dilin mahsulüdür. Ancak üslubu tamamlayan diğer unsurlar yazarın mizacı, fikir ve dünya görüşüdür. Bu tarzla kaleme alınmış bir eser, “edebî” değer taşır. Dolayısıyla üslubun, “edebilikle” paralelliği söz konusudur. “Cohen’e göre şiiri şiir yapan üsluptur.” Üslup, kesinlikle bir rastlantının sonucu olamaz; tam tersi, rastlantıları bertaraf etmek için vardır. Üslubun yazardan yazara ve şahıstan şahısa olduğu kadar biçim, tür, mekan, zaman, akım, verici ve alıcının seviyesine göre değişkenliği söz konusudur. Son olarak da üslup, birtakım sanatlarla anlatılmayı gerektirmektedir.⁴⁷⁹

Lami‘î Çelebi, “Hayatı ve Edebi Kişiliği”nde de belirtildiği üzere, nazımda birinci derece bir şair olmasa da Divan nesrinde çok önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla sanatçının bu alandaki eserlerinin dili, mükemmele yakındır. Seci yapmada ve anlam sanatlarında oldukça mahirdir. Sözelimi, kelimelerdeki seslerden yola çıkarak farklı anlamlarda kelimeler kullanarak bu alandaki ustalığını sergilemiştir;

“Bu *bâğuñ* saña *bâğ* idüğün mülâhaza kılmaduñ ve *gülnânıñ* âhîri, *zâr* idüğün bilmedüñ. *gonçe* senüñ *goncane* ve *gülnün* yüzüne *güldüğine* mağrûr olduñ. *Yâsemende*ki şûret-i *yâsı* ve *lâlesi* gibi *lâl* olacağün fikr itmeyüp, memkûr olduñ. Nergis-mişâl âhîrî (burada renk özelliği aranmıştır)mu‘tellü’l-‘ayn ve zerd ü *zâr* olup, ‘işâya düşüp bî-kes kalacağün yâd itmedüñ. *Andelib-i bî-nevânıñ* *nevâsına* firîfte ve tûñ-yi hezel-güyuñ gınâsına şîfte olup, bunuñ sürüdü mâtem ve anuñ nevhâsı derd u gam idüğün *tefekür* eyleyüp, *feryâd* itmedüñ. *Servinden* *mesrûr* ve *şimşâdından* *şâd* olduñ. Hılâfı muşavver iken *nûr* bostânını *nûr-ı itikâd* itdüñ ve *Nâden* ve çenârınıñ evvel ve âhîr *nân* muqarrer iken, eşcârı lisân-ı hâlîle söyler ki; ‘âkıbet minşâr-ı

⁴⁷⁸ Ahmet Çoban; Edebiyatta Üslup Üzerine(Sözün Tadını Dilde Duymak), Akçağ, Ankara 2004, s. 13.

⁴⁷⁹ age, s. 17-18.

miñnetle serüñ şad-şāh olıserdür tā ki engüri göz yaşlardan döküp, āşikāre dir ki şoñ dem ‘ineb gibi ‘aşr elinden baġruñ kân tolıserdür.”(75-76.s)

7.1. Kafiye ve Redif

Divan şiirinde en çok kullanılan kafiye olma özelliğini taşıyan “Zengin kafiye”, bu metinde de ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Bunun dışında “Tam kafiye”ye de yer verilmiştir;

Diñleyenler nālemi inlerse ney gibi revā

Kim tokuz çerçi yaķar bir demde bu odlu hevā(-evā takısıyla zengin kafiye)

Şi‘r-i hūbān gibi şi‘r-i necm-i Şi‘rīden güzel

Neşri neşr-i neşre nazmı nazm-ı Pervīnden bedel(-el takısıyla tam kafiye)

7.2. Seci⁴⁸⁰

Kelime anlamı olarak sec‘i: “Güvercin ve kumru gibi kuşların nağmeleri; birbiri arkasından tekrarlamak suretiyle şakıması, ötmesi” demektir. Edebi terim olarak sec‘i: “Cümle aralarında ve cümle sonlarında yapılan kafiye” karşılığında kullanılmıştır. Kısaca, şiirdeki kafiyenin, nesirdeki karşılığıdır. “Seci, bütünüyle metni yanlış okumayı önlemek için kullanılmıştır.” Bunun yanında, “arka arkaya ritmik bir şekilde devam eden seci, cümleye musikili bir ifade gücü kazandırır. Seciler başta, ortada ve sonda bulunuşlarına göre değişik isimler alırlar.

Seciyi, “Belagatçiler” ve “Yenilikçiler” farklı şekillerde tanımlamışlardır; Belagatçiler, Arap edebiyatındaki belagat geleneğine uygun olarak tanımlamışlardır. Bu sistem, seciyi meydana getiren kelimeler arasındaki beraberlik yönlerinin azlığını veya çokluğunu esas alır. Buna göre ifade veya cümle sonlarındaki kelimelerin veya bu kelimelerdeki seslerden birkaçının birbirine uygunluğu seciyi oluşturur.

Belagatçiler seciyi üç grupta toplamıştır:

a- **Mutarraf Seci:** İfade sonlarında bulunan kelimelerde tam bir vezin uygunluğu olmayıp, sadece nesirde kafiyei meydan getiren harflerin uygunluğudur;

“Çünkü bu nāme-i müşğīn-*hītām*, Şehriyār-ı *Şitānuñ* öñinde okundı.”(23.s)

⁴⁸⁰ Bu bölümdeki teorik bilgiler Doç. Dr. Metin Akkuş, Eski Türk Edebiyatı Nesir Ders Notları Erzurum 2000; Tahirü'l-Mevlevi Edebiyat Lügatı, Enderun Kitabevi, İstanbul 1973 adlı eserlerden alınmıştır.

b- **Mütevâzî Seci:** Fasıla ya da ifade sonlarındaki kelimelerin hem vezin hem de revî bakımından birbirine benzemesidir;

“bu fennüñ üstâdlarına ve belâgat çerhîñ rüşen-nihâdlarına ta‘n u levîm câyiz degildür ve anlaruñ faẓl u kemâline ve hüsni-maḳâline ol ḳadar nesne mâni‘ ve ḥâciz degildür ki her biri selâkat-ı nihâd ve siyâkat-ı murâdda bir şâ‘ir-i zü-fünûn ve bir sāḫir-i pür-füsündür”(11.s)

c- **Murassa(Muvazî‘aynı değerleri taşıyan, uyumlu):** Cümlelerde bir veya daha çok kelimenin hem vezin hem revî hem de harf sayısında ortaya çıkan uygunluktur;

“ḥālîyâ nice mevâzi‘-i şerîfesin ve biḳâ‘-ı laṭîfesin gülîstân eyyâmında ve tâbîstân hengâmında mevâli-yi ehl-i İslâm ve ahâli-yi zevi‘l-efhâm müşerref ederler”(6.s)

Yenilikçilere Göre Seci:

a- **Mutlak Seci:** Cümle sonundaki secilerin, bir kelime aracılığı ile birbirine bağlanmamasıdır;

“gâh olur ki Feryûz-ı firûz Sulṭân-ı Rebî‘a kılavuz olup”(9.s)

b- **Mukayyet (Rapti) Seci:** Cümlelerin, tamlama ve ibarelerin sonlarındaki kelimelerin birbirine atfedilmesi ya da bir kelime ile birbirine bağlanabilmesidir. Bu uyum genellikle fıkra sonlarında görülür;

“Burûsa’nuñ bihişt-âsâ yaylaḳlarına ve kılâl-i tılâl felek-nîṭâḳlarına ve mâ‘ü’l-hayât gibi ‘uyûn u enhârına ve Hızr-şîfat çemenlerine ve nâr-ı Mûsâ gibi münevver ezhârına ve şemâyim-i nesâyim-i cân-perverine ve şafâ-yı hevâ-yı riyâḥ-ı râḫat-güsterine irdi.”(4.s)

“Her suḥandân-ı faşîḫü’l-lisân ve her ehl-i ‘irfân-ı melîḫü’l-beyân ol kūh-i felek-şükûhuñ ta‘rîfinde ve anuñ menâzil-i mülk-i menâhilinüñ tavşîfinde ‘Alî-vâr belâgat Düldülüne süvâr olup meydâna girdi”(4.s)

c- **Mefrûk (Ayrılmış) Seci:** Nesirde, redif ve revinin birlikte değerlendirilmesidir; secinin, redifli olarak söylenmesidir.

“Terbiyemle müy-i Sünbül gâliye-sâdur ve tasfiyemle rûy-i Gül, meh-âsâdur”(19.s)

7.3. İktibaslar

7.3.1. Ayetler

- (1) هو الذى لا اله الا هو لا يعذب من عمله متقال ذرة فى الارض ولا فى السماء⁴⁸¹
- (1) بالعشى والابكار⁴⁸²
- (1) فى الليالى والاسحار⁴⁸³
- (2) يا ايها الذين آمنوا صلوا عليه وسلموا تسليماً⁴⁸⁴
- (2) وجعل كلمة الذين كفروا السفلى⁴⁸⁵
- (10) انا جند الله الغالب فى المشارق والمغارب⁴⁸⁶
- (13) رب اشرح لى صدرى ويسر لى امرى⁴⁸⁷
- (14) لم يخلق مثلها فى البلاد⁴⁸⁸
- (14) وارم ذات العماد⁴⁸⁹
- (15) به الارض بعد موتها⁴⁹⁰
- (16-17) كمتروكم امن جنات وعيون وذى زرع ومقام كريم ونعمة كانوا فيها فاكهين⁴⁹¹
- يا ايها الذين آمنوا اذكروا نعمة الله عليكم اذ هم قوم ان يبسطوا اليكم ايديهم فكف ايديهم عنكم
- (16) واتقوا الله وعلى الله فليتوكل المؤمنون⁴⁹²
- (17) ربنا اخرجنا من هذه القرية الظالم اهلها⁴⁹³
- (17) وضائق عليهم الارض بما رحبت⁴⁹⁴
- (17) عسى ربنا ان يبدلنا خيراً منها انالى ربنا راغبون⁴⁹⁵
- (15) واشتعل الرأس شيباً⁴⁹⁶
- (16) استغفر لنا ذنوبنا انا كنا خاطين⁴⁹⁷

⁴⁸¹ “Rabbinden ne yerde, ne gökte zerre miskali ve ondan daha küçük, ne daha büyük hiçbir şey kaçmaz”, K. K. Yunus 61.

⁴⁸² “Akşam sabah tesbih eyle” K. K. Ali İmran 41.

⁴⁸³ gece ve gündüzlerde Ayet

⁴⁸⁴ “Ey inananlar, siz de ona selat edin, (onun şanını yüceltmeğe özen gösterin); içtenlikle selam edin (ona esenlik dileyin).” K.K. Ahzâb 33/56.

⁴⁸⁵ “Allah öyle yaptı ki, o küfredenlerin kelimesini en alçak etti.”, K. K. Tevbe 40; -E

⁴⁸⁶ “Muhakkak ki biz, doğuda ve batıda galip olan Allah’ın askerleriyiz.” Ayet

⁴⁸⁷ “Dedi: ‘Ya Râb! Benim göğsüme genişlik ver ve bana işimi kolaylaştır.’”, K. K. Tâhâ 24-25.

⁴⁸⁸ “O beldeler içinde onun eşi yaratılmamıştır.”, K. K. Fecr 8.

⁴⁸⁹ “Yüksek sütunlu İrem’e.”, K. K. Fecr 7.

⁴⁹⁰ “(Biliniz ki Allah) ölümden sonra geri diriltir.”, K. K. Hadid 17.

⁴⁹¹ “Onlar geride nice şeyler bıraktılar; bahçeler, çeşmeler, ekinler, güzel makamlar ve zevk ü safa sürecekleri nice nimetler!” K.K. Duhan 25-27.

⁴⁹² “Ey iman edenler! Allah’ın üzerinizdeki o nimetini anın ki bir vakit size bir kavim el uzatmayı kurmuştu da O bunların ellerini size dokunmaktan men etmişti. Siz hep Allah’a (sığınıp) korunun ve mü’minler yalnız Allah’a dayansınlar.”, K. K. Mâide 11.

⁴⁹³ “Yâ Rabbenâ! Bizleri bu ahalisi zâlim memlekettten çıkar.”, K. K. Nisâ 75.

⁴⁹⁴ “Bütün genişliğine rağmen yeryüzü, başınıza dar gelmiştir.” K.K.Tevbe 25.

⁴⁹⁵ “Belki Rabbimiz, bize onun yerine ondan daha iyisini verir. Biz Rabbimize yönelir, O’ndan umarız.”, K. K. Kalem 32.

⁴⁹⁶ “Baş, ihtiyarlık aleviyle alev aldı.”, K. K. Meryem 4.

- (17) ظلمنا انفسنا وان لم تغفر لنا وترحمنا لنكون من الخاسرين⁴⁹⁸
- (17) انكم لفي خلق جديد⁴⁹⁹
- (17) ذلك وعد غير مكذوب⁵⁰⁰
- (19) قل اللهم مالك الملك تؤتي الملك من تشاء وتذل من تشاء لديك الخير انك على كل شيء قدير⁵⁰¹
- (19) وبالاجابة جدير⁵⁰²
- (19) قل سيرا في الارض فانتظروا كيف كان عاقبة الذين من قبل كان اكثرهم مشركين⁵⁰³
- (20) ان الشريك لظلم عظيم⁵⁰⁴
- (20) وما ربك بغافل عما تعملون⁵⁰⁵
- (20) السلطان الله في الارض⁵⁰⁶
- (20) له الامر والخلق فتبارك الله احسن الخالقين⁵⁰⁷
- (21) ان الله به الارض بعد موتها⁵⁰⁸
- (21) فانظروا الى اثار رحمة الله⁵⁰⁹
- (21) اليوم تجزون ما كنتم تعملون⁵¹⁰
- (22) ان الله يامركم ان تودوا الامانات الى اهلها⁵¹¹
- (22) فيؤم مذ لا ينفع الذن ظلمو معذر تهم ولا هم يستعتبون⁵¹²
- (23) فأتنا باماعتدنا ان كنت من الصادقين⁵¹³
- (23) ويتكبرون في الارض بغير الحق⁵¹⁴
- (24) والذين يؤذون المؤمنين وبغير ما اكتسبوا فقد احتملوا بهتاناً وإثماً مبيناً⁵¹⁵

⁴⁹⁷ “Bizim için günahlarımıza istiğfar ediver, bizler hakikaten büyük günah işlemiştik.”, K. K. Yusuf

97.

⁴⁹⁸ “Nefislerimize zulmettik; eğer sen bize mağfiret etmez, merhamet buyurmazsan, şüphe yok ki hüsrana düşenlerden oluruz.”, K. K. A’raf 23.

⁴⁹⁹ “Muhakkak ki siz yeni bir yaratılış içinde bulunacaksınız”, K. K. Sebe 7.

⁵⁰⁰ “Bu, yalanlanamayacak bir tehdittir.” K.K. Hüd 65.

⁵⁰¹ “De ki: Ey mülkün sahibi olan Allah’ım! Dilediğine mülk verirsin, dilediğinden de mülkü çeker alırsın; dilediğini yüceltir, dilediğini alçaltırsın. Hayır, yalnız senin elindedir. Gerçekten sen, her şeye gücü yetersin.” K.K. Al-i İmrân 26.

⁵⁰² “Görülen gereklilik üzerine...”

⁵⁰³ “De ki: ‘Arz’da bir gezin de bakın bundan evvelkilerin akıbeti nasıl olmuş? Onların ekserisi müşrik idiler.”, K. K. Rûm 42.

⁵⁰⁴ “Şirk çok büyük bir zulümdür.”, K. K. Lokman 13.

⁵⁰⁵ “Rabbin ne yaptığınızdan ve ne yapacağınızdan gafil değil”, K. K. Hüd 123.

⁵⁰⁶ “Sultan, Allah’ın yeryüzündeki temsilcisi; halifesi.” AYET

⁵⁰⁷ “Bak ne şanlı o Allah, yaratanların en güzeli”, K. K. Mu’minûn 14.

⁵⁰⁸ “Arzı –ölmüşken- diriltmesinde”, K. K. Bakara 164.

⁵⁰⁹ “Allah’ın rahmetinin belirtilerine bir bak.”, K.K. Rûm 50.

⁵¹⁰ “Bugün o yaptığınız amellerin cezası verilecektir.”, K. K. Câsiye 28.

⁵¹¹ “Haberiniz olsun ki Allah size şunları emrediyor: Emanetleri ehline veresiniz.”, K. K. Nisâ 58.

⁵¹² “Artık o gün zulmedenlere mazeretleri fayda vermez ve dertlerinin çaresine bakılmaz.”, K. K. Rûm 57.

⁵¹³ “Eğer sadıklardan isen, haydi bizi tehdit edip durduğun o azabı başımıza getir (de) görelim.”, K. K. A’raf 70.

⁵¹⁴ “Yeryüzünde o haksızlıkla büyüklenenleri ki(ayetlerimden uzaklaştıracağım.)”, K. K. A’raf 146.

- (25) فقد دلّ دلّال بعيداً⁵¹⁶
- (25) فقد خسر خسر انامينا⁵¹⁷
- (25) انفتحت ما في الارض جميعا ما الفت بين قلوبهم⁵¹⁸
- (26) والله ينصر من يشا⁵¹⁹
- (26) ان الله بالغ امره قد جعل الله لكل شئ قدراً⁵²⁰
- (28) وآتيناه من الكنوز ما ان مفاتحه لتنزيها العصابة اولى القوة⁵²¹
- (28) وهو القاهر فوق عباده وهو الحكيم الخبير⁵²²
- (28) ومن يتوكل على الله فهو حسبه⁵²³
- (28) وافوض امرى الى الله⁵²⁴
- (36) افارسلنا عليهم سيد العرم⁵²⁵
- (37) الحكم الله العلى الكبير ذلك تقدير الملك القدير⁵²⁶
- (37) عسى ان تكرر هو اشيئا وهو خير لكم⁵²⁷
- (38) ذهب الله بنورهم وتركهم فى ظلمات لا يبصرون⁵²⁸
- (39) اذا اراد الله شيئا فاهيا اسبابه⁵²⁹
- (39) وما يفتح الله للناس من رحمة فلا ممسك لها⁵³⁰
- (39) ان هو الا وحى يوحى⁵³¹
- (39) فاوحى الى عبده ما ووحى⁵³²
- (39) عسى ربكم ان يهلك غدوكم⁵³³
- (41) وما الحياة الدنيا الا متاع الغرور⁵³⁴

- ⁵¹⁵ “Mü’minin ve mü’minata (mümin erkek ve kadınlara) sebebiyet vermedikleri bir vechile eza edenler şüphesiz bir buhtan (açık bir vebal) yüklenmişlerdi.”, K. K. Ahzâb 58.
- ⁵¹⁶ “Uzak bir sapıklığa düşmüştür.”, K.K. Nisâ 116.
- ⁵¹⁷ (Şeytanı dost edinirse) şüphesiz açıktan açığa hüsrana düşmüştür.”, K. K. Nisâ 119.
- ⁵¹⁸ “Yoksa yeryüzünde ne varsa hepsini sarfetseydin, yine onların kalplerini te’lif edemezdin”, K. K. Enfâl 63.
- ⁵¹⁹ “O, kimi dilerse muzaffer kılar.”, K. K. Rûm 5.
- ⁵²⁰ “O ona yetişir , herhalde Allah emrini yerine getirir. Allah her şey için bir miktar tayin etmiştir.”, K. K. Talâk 3.
- ⁵²¹ “Ona öyle hazineler vermiştik ki, anahtarları gerçekten güçlü kuvvetli bir bölüğe ağır geliyordu.”, K.K. Kasas 76.
- ⁵²² “Kullarının üstünde kâhır O, hâkim O, habîr O”, K. K. En’âm 18.
- ⁵²³ “Ve her kim Allah’a tevekkül kılar, O ona yetişir.”, K. K. Talâk 3.
- ⁵²⁴ “Ben emrimi Allah’a havale ediyorum.”, K. K. Mü’min 44.
- ⁵²⁵ “Onların üzerine Arim selini gönderdik.”, K.K Sebe 16.
- ⁵²⁶ “İşte hüküm O yüce, O büyük Allah’ındır. İşte O yüce Allah’ın taktiri ne büyüktür.”, K.K. Mü’min 12.
- ⁵²⁷ “Olur ki bir şeyi seversiniz, halbuki hakkınızda o bir şerdir.”, K. K. Bakara 216.
- ⁵²⁸ “Allah nurlarını gideriverip, kendilerini zulmetler (karanlıklar) içinde bıraktı. Artık onlar görmezler.”, K. K. Bakara 17.
- ⁵²⁹ “Allah, bir şeyin olmasını istediği zaman onun şartlarını hazırlar, onu kolaylaştırır.” AYET
- ⁵³⁰ “Allah insanlara rahmetinden her neyi açarsa onu tutacak, kısacak yoktur.”, K. K. Fâtır 2.
- ⁵³¹ “O (Kur’an) sade bir vahiydir, ancak vahyolunur”, K. K. Necm 4.
- ⁵³² “Verdiği kuluna verdiği vahyi”, K. K. Necm 10.
- ⁵³³ “Rabbiniz hasmınızı helak edip (de sizi yeryüzünde halife kılacak)”, K. K. A’râf 129.

- (41) انما المؤمنون اخوة فاصلحوا بين اخويكم واتقوا الله لعلكم ترحمون⁵³⁵
- (43) کم من فئة قليلة غلبت فئة كثيرة باذن الله⁵³⁶
- (43) ايلى من الايمان والعملة من عمل الشيطان⁵³⁷
- (43) لاكن الخير لا يؤخر⁵³⁸
- (45) رب حيلة لصاحبها⁵³⁹
- (45) الغتنة تأمة لعن الله من ايقظها⁵⁴⁰
- (46) والذين جاهدوا فينا لنهدينهم سبلنا⁵⁴¹
- (54) وظنوا انهم مانعتهم حصونهم⁵⁴²
- (54) لاعاصم اليوم من امر الله⁵⁴³
- (54) فقطع دابر القوم الذين ظلموا والحد الله رب العالمين⁵⁴⁴
- (54) ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء والله ذو الفضل العظيم⁵⁴⁵
- (55) فمحونا اية الليل وجعلنا اية النهار مبصرة لتبتغوا فضل من ربكم⁵⁴⁶
- (55) وهو الذي جعل لكم الليل لباسا والنوم سباتا وجعلنا النهار نشورا⁵⁴⁷
- (55) فيومئذ لا يستل عن ذنبه انس ولا جان⁵⁴⁸
- (55) الاتخافوا ولا تحزنوا وابشروا بالجنة التي كنتم تعدون⁵⁴⁹
- (55) ولكم فيها ما تشتهي انفسكم ولكم فيها ما تدعون⁵⁵⁰
- (55) اهتزت وربت من كل زوج بهيج⁵⁵¹
- (57) هاذه جنات عدن يدخلونها⁵⁵²

⁵³⁴ “Yoksa dünya (alçak) hayat aldatici bir metâdan başka bir şey değil.”, K. K. Ali İmrân 185.

⁵³⁵ “Mü'minler ancak kardeşler; onun için iki kardeşinizin aralarını düzeltin ve Allah'tan korkun (da bozuşmayın) ki rahmete şâyân olasınız.”, K. K. Huccurât 10.

⁵³⁶ “Nice az bir cemiyet, çok bir cemiyete Allah'ın izniyle galebe çalmışlar.”, K. K. Bakara 249.

⁵³⁷ “Teennî imandan, acele ise şeytanın işlerindendir.” AYET

⁵³⁸ “fakat hayır(lı işler), geciktirilmez.” AYET

⁵³⁹ “Nice hileler, sahibine aittir.”: -E AYET

⁵⁴⁰ “Fitne uykudadır; onu uyandırana Allah lanet etsin.” AYET

⁵⁴¹ “Bizim uğrumuzda mücadele edenlere gelince, elbette biz onlara yollarımızı gösteririz.”, K. K. Ankebût 69.

⁵⁴² “Siz çıkacaklarınızı zannetmediniz; onlar da zannettiler ki”, K. K. Haşr 2.

⁵⁴³ “Allah'ın emrinden koruyacak yoktur.”, K. K. Hûd 43.

⁵⁴⁴ “Artık o zulmedip duran kavmin kökü kesilmişti. Hamdolsun Allah'a, O rabbu'l-âlemin'e.”, K. K. En'âm 45.

⁵⁴⁵ “O, Allah'ın fazlıdır (lutfudur), onu dilediği kimselere verir ve Allah çok büyük fazl sahibidir.”, K. K. Hadîd 21.

⁵⁴⁶ “Halbuki biz geceyi, gündüzü iki ayet yaptık, sonra gece ayetini mahvettik (gideriverdik) ve gündüz ayetini gösterici kıldık ki rabbinizden fazl talep edesiniz.”, K. K. İsrâ 12.

⁵⁴⁷ “O dur O ki size geceyi bir geygi (örtü) yaptı, uykuyu bir tatil de gündüzü bir nüşur (yeni bir hayat) kıldı.”, K. K. Furkan 47.

⁵⁴⁸ “O gün sorulmaz cürmünden artık ne bir insan, ne de bir can.”, K. K. Rahman 39.

⁵⁴⁹ “Korkmayın, mahzun olmayın va'd olunup, durduğunuz cennet ile neşeyâb olun (müjdelenin) “, K. K. Fussilet 30.

⁵⁵⁰ “(Melekler şöyle diyeceklerdir:) burada canlarınız neyi isterse (hepsi sizindir). Size burada ne isterseniz var.” K.K. Fussilet 31.

⁵⁵¹ “Derken suyu indirdiğimiz zaman ihtizaz eder (deprenir), kabarır da her dilber (güzel) çiftten nebatlar bitirir.”, K. K. Hacc 5.

- (57) ولهم فيها أزواج مطهرة وهم فيها خالدون⁵⁵³
- (58) وجزاهم بمصابر وجنة وحريرا⁵⁵⁴
- (58) عينا فيها تسما سلسبيل⁵⁵⁵
- (58) تسقون فيها من كل ساكن من اجها كافورا⁵⁵⁶
- (59) متكين على فرش بطائنها من استبرق⁵⁵⁷
- (59) قاصرات الطرف⁵⁵⁸
- (60) ورفعنا بعضهم فوق بعض درجات ليتخذ بعضهم بعضا سخريا⁵⁵⁹
- (67) ولويسط الله الرزق لعباده ليغوا في الارض⁵⁶⁰
- (70) فارسلنا عليهم رجا صر صرافي ايام نحسات⁵⁶¹
- (70) ايعدكم انكم اذا متم وكنتم ترابا وعظاما انكم مخرجون هيهات هيهات لما تعدون⁵⁶²
- (72) صفر آفاق لو نها تسر الناظرين⁵⁶³
- (73) كانهن الياقوب والمرجان⁵⁶⁴
- (73) ترمى بشرر كالقصر كانه جمالة صفر⁵⁶⁵
- (75) واذا اردنا ان نهلك قرية امرنا ثم فيها ففسقوا فيها فحق عليها القول فدمرناها تدميرا⁵⁶⁶
- (75) واذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلاما⁵⁶⁷
- (76) فقول لا اله الا الله لعل يتذكروا يخشى⁵⁶⁸
- (78) ان الله وانا اليه راجعون⁵⁶⁹

- ⁵⁵² “Adn cennetleri...onlara girecekler.”, K. K. Ra'd 23.
- ⁵⁵³ “Çok pâk zevceler de var, hem onlar orada ebedî kalacaklar.”, K. K. Bakara 25.
- ⁵⁵⁴ “Sabırlarına mukabil onlara bir cennet ve bir harîr (ipek) verir.”, K. K. İnsan 12.
- ⁵⁵⁵ “Bir çeşme ki, adına Selsebil denir.”, K.K. İnsan 18.
- ⁵⁵⁶ “Şüphesiz iyi insanlar(cennetle) katığı kafur olan kadehten içki içeceklerdir.”, K.K. İnsan 5.
- ⁵⁵⁷ “Astarları atlastan mefruşata yaslanırlar. Her iki cennetin derimi(devşirmesi) de yakındandır.”, K. K. Rahman 54.
- ⁵⁵⁸ “O cennetlerde önlerine bakan öyle dilberler var ki, bunlardan önce onlara ne insan ne de cin dokunmuştur.”, K. K. Rahmân 56.
- ⁵⁵⁹ “Onların o dünya (alçak) hayattaki maişetlerini (geçimlerini) aralarında biz taksim ettik ve bir kısmını diğerinin derecelerle üstüne çıkardık ki bazısı bazısını tutsun çalıştırsın.”, K. K. Zuhruf 32.
- ⁵⁶⁰ “Bununla beraber Allah kullarına rızık bol bol seriverse, arz'a azar ve taşkınlık ederlerdi.”, K. K. Şûra 27.
- ⁵⁶¹ “Biz de kendilerine dünya (alçak) hayatta zillet azabını tattırmak için nuhusetli (uğursuz) günlerde üzerlerine bir sarsar rüzgarı salıverdık.”, K. K. Fussilet 16.
- ⁵⁶² “Siz öldüğünüz ve bir toprak, bir yığın kemik olduğunuz vakit muhakkak çıkarılacaksınız! Diye mi va'd ediyor? Heyhat! O va'd olduğunuz şey ne kadar uzak.”, K. K. Mü'minûn 35-36. : -E
- ⁵⁶³ “Bir bakara ki sapsarı, rengi bakanlara sürur verir.”, K. K. Bakara 69.
- ⁵⁶⁴ “Onlar, yakut ve mercan gibidirler.” K.K. Rahmân 58.
- ⁵⁶⁵ “Çünkü o öyle şirareler (kıvılcımlar) atacaktır ki her biri bir saray gibi, sanki sarı sarı hopalar (develer) gibi.”, K. K. Mürselât 32-33.
- ⁵⁶⁶ “Bir memleketi helâk etmek murad ettiğimiz vakit ise onun devletlilerine (itaat) emrederiz, onlar itaat etmez de orada fisk yaparlar; bunun üzerine o memleket aleyhine hüküm hak olur. Artık onu tedmir (yerle bir) eder de ederiz.”, K. K. İsrâ 16.
- ⁵⁶⁷ “Onlar ki arzın üzerinde tevazuyla yürürler ve cahiller kendilerine laf attığı vakit ‘Selâmetle!’ derler.”, K. K. Furkan 63.
- ⁵⁶⁸ “Varın da ona (Firavn'a) belki dinler veya korkar diye yumuşak dille söyleyin.”, K. K. Tâhâ 44.

(78) لمتروها⁵⁷⁰

(79) لاز الت منصور الى (فى نفخ الصور)⁵⁷¹

(79) فيه ظلمات ورعد ويرق⁵⁷²

(79) ظلمات بعضها فوق بعض⁵⁷³

(80) قل اللهم فاطر السموات والارض عالم الغيب والشهادة انت تحكم بين عبادك فيما كانوا

فيه يختلفون⁵⁷⁴

(80) انزل لنا الحديد فيه بأس شديد⁵⁷⁵

(81) وما الحيوة الدنيا الا لعب ولهو⁵⁷⁶

(82) وضرب الله مثلا قرية كانت آمنة مطمئنة يأتيها رزقها رغدا من كل مكان فكفرت بانعم الله

ايصنعون⁵⁷⁷

(83) انظروا يا اهل الانصار فاعتبروا يا اولى الابصار⁵⁷⁸

(83) ان الذين اتخذوا العجل سينالهم غضب من ربهم وزلزال فى الحياة الدنيا⁵⁷⁹

(83) من كان يريد العاجلة عجلنا له فيها ما نشاء لمن نريد ثم جعلنا له جهنم يصليها مذمومًا مدحورًا⁵⁸⁰

(83) لم اتخذتم ربا⁵⁸¹

(83) لقد جعلتم شيعاتكاد السموات يتفطرن منه وتنشق الارض وتخر الجبال هدا⁵⁸²

(83) فقد ضل ضلالا مبينا⁵⁸³

(83) من اتخذ الهه هويه واضله الله⁵⁸⁴

(84) افانتم ان يحسف بكم جانب البر او يرسل عليكم حاصبا⁵⁸⁵

(85) الفلك المشحون⁵⁸⁶

⁵⁶⁹ “Biz Allah içiniz ve biz O’na döneceğiz.”, K. K. Bakara 156.

⁵⁷⁰ “Allah, sizin görmediğiniz...”, K.K. Tevbe 26, Tevbe 40, Ahzâb 9.

⁵⁷¹ “Bir de su üfürülmüştür.”, K. K. Yâsin 51.

⁵⁷² “...bunların durumu karanlıklar, (gök)gürleme(leri) ve şimşekler içinde...”, K. K. Bakara 19.

⁵⁷³ “Öyle zulûmat ki birbiri üstüne(yığılmış).”, K. K. Nûr 40.

⁵⁷⁴ “De ki: ‘Ey gökleri ve yeri yaratan ve gayb u şهادeti bilen Allah’ım! Kullarının arasında o ihtilaf edip durdukları şeyler hakkında sen hüküm vereceksin!”, K. K. Zümer 46.

⁵⁷⁵ “Bir de demiri indirdik, onda hem çetin bir sertlik.”, K. K. Hadîd 25.

⁵⁷⁶ “Dünya (alçak) hayat bir oyundan, bir oyalanmadan başka nedir?”, K. K. En’âm 32.

⁵⁷⁷ “Bir de Allah bir şehri mesel yaptı ki emniyet ve asayiş içinde idi, ona her yerden rızık bol bol geliyordu; derken Allah’ın nimetlerine nankörlük etti, Allah da ona o yaptıkları sanatla açlık ve korku libasını tattırırverdi.”, K. K. Nahl 112.

⁵⁷⁸ “Ey görececek gözleri olanlar, düşünün de ibret alın.” K. K. Haşr 2.

⁵⁷⁹ “Şüphesiz o buzağıya tapınanlara rablerinden bir gazab ve dünya hayatında bir zillet erişecek.”, K. K. A’râf 152.

⁵⁸⁰ “Her kim peşin istiyorsa ona dünyada peşin veririz, dilediğimiz kadar istediğimize; sonra da ona cehennem tahsis ederiz, mezmum, matrud (kınanmış, kovulmuş) bir halde ona yaslanır.”, K. K. İsrâ 18.

⁵⁸¹ “Başka rabler mi edindiniz?”, K.K. Al-i İmrân 64.

⁵⁸² “And olsun ki, pek ağır, pek çirkin bir iddiaya cüret ettiniz. Az daha o yüzden gökler çatlayacak ve dağlar yıkılıp yerlere geçecek.”, K.K. Meryem 89-90.

⁵⁸³ “Her kim Allah ve Resulüne âsi olursa açık bir sapıklık etmiş olur.”, K. K. Ahzâb 36.

⁵⁸⁴ “Heva ve hevesini tanrı edinen...” , K.K. Câsiye 23.

⁵⁸⁵ “Ya çıktığınızda kara tarafında sizi yere geçirivermesinden veya üzerinize çakıllı bir rüzgâr salıvermesinden güvende misiniz?”, K. K. İsrâ 68.

- (85) الم يرواكم اهلكنامن قبلهم من القرن⁵⁸⁷
- (86) لكلى عالمين هفدة وكللى صبار مين نبوة⁵⁸⁸
- (86) والله الغالب على امره⁵⁸⁹
- (87) ولن تجد لسنة الله تبديلا⁵⁹⁰
- (87) فللرحمن الطاف خفيدة⁵⁹¹
- (87) بعد عسر يسرا⁵⁹²
- (87) ويشر الصابرين اللذين اذا اصابتهم مصيبة⁵⁹³
- (87) وانما يوفى الصابرون اجرهم بغير حساب⁵⁹⁴
- (88) ان عبادى ليس لك عليهم سلطان⁵⁹⁵
- (88) ومن اساقعلها⁵⁹⁶
- (88) وجز اسيرة سبعة مثلها⁵⁹⁷
- (95) اليوم احل لكم الطيبات⁵⁹⁸
- (95) انكم لن تنالوا متحيون بالصبر ما تكرهون للصبر ما تكرهون⁵⁹⁹
- (97) واشتعل الرأس شيبا⁶⁰⁰
- (98) والله عزيز ذو انتقام⁶⁰¹
- (99) يعملون له ما يشاء من محاريب وتماثيل وجفان كالجواب وقدور راسيات⁶⁰²
- (99) يب وتماثيل وجفان كالجواب وقدور راسيات⁶⁰³

7.3.2. Lafz-ı Manevi

“Ezan”da kısaca, “haydi iyiliğe!” anlamında kullanılan bir ifadedir.

Metinde, Bahar ordusundan arta kalanlar, sabah ezanıyla birlikte uyandığında Kış ordusunu karşılarında görürler.

⁵⁸⁶ “Dolu dolu gemiyle...”, K. K. Yâsin 41.

⁵⁸⁷ “Baksalar ya kendilerinden önce nice nesiller helak etmişiz.”, K. K. Yâsin 31. : -E

⁵⁸⁸ Her alim hataya düşebilir, her katı kalplinin bir peygamberi vardır (Her Firavun’un bir Musa’sı vardır):

⁵⁸⁹ “Allah, yaptığı işte üstün bir güce sahiptir.”, K. K. Yusuf 21.

⁵⁹⁰ “Sen Allah’ın kanununu değiştirmeye asla çare bulamazsın.”, K. K. Ahzâb 62.

⁵⁹¹ Rahman olan Allah, lütufları gizlice verendir. AYET

⁵⁹² “Muhakkak ki her güçlülükle beraber bir kolaylık vardır.”, K.K. İnşirâh 5-6.

⁵⁹³ “Müjdele o sabırlıları ki başlarına bir musibet geldiği vakit,” K. K. Bakara 155-156.

⁵⁹⁴ “Ancak sabredenlerdir ki ecirlerine (mükâfatlarına) hesapsız erdirilir.”, K. K. Zümer 10.

⁵⁹⁵ “(Ey İblis) Hakikat o kullarıma, senin onlar üzerine bir saltanatın yoktur.”, K. K. Hicr 42.: -E

⁵⁹⁶ “Kim de kötülük ederse, zararı kendisinedir.” K.K. Fussilet 46.

⁵⁹⁷ “Kötülüğün cezası da misli kötülüktür.”, K. K. Şûra 40.

⁵⁹⁸ “Bugün pâk nimetler sizin için helâl kılındı.”, K. K. Mâide 5.

⁵⁹⁹ Muhakkak ki siz sevdiğiniz şeylere, sevmediklerinize sabretmedikçe ulaşamazsınız. AYET

⁶⁰⁰ “Artık kemik gevşedi benden ve baş bembeyaz alev aldı (saçlarım ak oldu)”, K. K. Meryem 4.

⁶⁰¹ “Muhakkak ki Allah’ın ayetlerini tanımayanlar için çetin bir azap vardır.” K.K. Al-i İmrân 4.: -M, Ö

⁶⁰² “O cinler, Süleyman’a kalelerden, heykellerden, büyük havuzlar gibi çanaklardan, sabit büyük kazanlardan ne dilerse kendisine yaparlardı.”, K.K. Sebe 13.

⁶⁰³ “O cinler, Süleyman’a kalelerden, heykellerden, büyük havuzlar gibi çanaklardan, sabit büyük kazanlardan ne dilerse kendisine yaparlardı.”, K.K. Sebe 13.

‘Ale’ş-şabāh bāng-i hayya ‘aleş’-şalāh birle h^vāb-ı gafletden gözlerin açup...

Turur küfrile turmaz zulm ile mülk (23.s)

(1) وتسليمات زكيات حبيب رب العالمين⁶⁰⁴

(1) تحيات طيبات سيد الاولين والآخرين⁶⁰⁵

(2) وعلى آله وصحبه المقتسين من انوار افضاله وكماله⁶⁰⁶

(3) عند ذكر الابرار يستضيء القلوب بالانوار⁶⁰⁷

(3) ان زلال العرفان حياة الجنان واهله فيها كالحيثان⁶⁰⁸

Emru ma‘rûf, Nehyu münker (el-Emru bi’l-ma‘ruf ve’n-nehyu ‘ani’l-münker)

Arapça iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma anlamında Arapça bir terkiptir. İnsanları, kurtuluşlarına vesile olacak şekilde yönlendirmeye “*el-emru bi’l-ma‘ruf*”; İslam şeriatı açısından yasak olan konulara engel olmaya da “*en-nehyu ani’l-münker*” denir. Başka bir ifadeyle *el-emru bi’l-ma‘ruf*, hayra kılavuzluk etmek, kitap ve sünnete uygun olanı emretmek, Allah’ın söz ve amel açısından kulundan razı olduğu şeyleri göstermektir. *en-nehyu ani’l-münker* de kötülüğe engel olmak, nefis ve şehvetin meylettiği unsurları yasaklamak, Allah’ın dininde doğru olmayan şeyi kötülemektir.

Toplumda daha çok idareciler ve ileri gelenler için kullanılan bir ifade olup, metinde adaletli hükümdarın düsturlarının en önemlisi olarak verilmiştir;

“Anuñ āsār-ı hayāt-ı hürrem-şifâtı, ‘ālemde ikāmet-i merāsım-i emru ma‘rûf ve levāzım-ı nehyu münker olmak gerekdür”(21.s)

Beyt: (10)

چونست روز کارت با یار دولت اسا

وصلست یا قر اق و یا جنک و یا مواسا⁶⁰⁹

Beyt: (10)

جانه مبرس حاله پان بری شمائل

هر دم در انقلابم همچون هوای برسا⁶¹⁰

⁶⁰⁴ Alemlerin Rabbinin sevgilisine en temiz selamlar olsun.

⁶⁰⁵ Evvelkilerin ve sonrakilerin efendisine selamlar olsun.

⁶⁰⁶ Kemal ve faziletlerinden dolayı, seçkin Peygamber’in Sahabesine ve ailesine de selam edin.

⁶⁰⁷ Akıllı kişiler konuştuğu zaman kalpler aydınlanır.

⁶⁰⁸ Kuşkusuz bilginin lezzeti, cennetlerin ve o cennette yaşayanların hayatı gibidir.

⁶⁰⁹ “Devlet gibi yar ile günlerin nasıl geçiyor?/ Vuslat mı, savaş mı ya da barış mı?”

⁶¹⁰ “Ey sevgili! O melek yüzlü güzel ile olan hālimi soruyorlar/ Her zaman Bursa’nın havası gibi değişim içindeyim.”

(11) يعرف المرء من طي لسانه لا من طيلسانه⁶¹¹

(11) كلموا الناس على قدر عقولهم⁶¹²

(12) هم قوم وصلوا مدار جهنم ويلغوا معارجهم⁶¹³

Nazm: (12-13)

نه رای انکه کنم التزام این دعوی

نه روی انکه ز فرمان یار بیجم سر

نه دستگاه کمالی بری این معنی

نه جای انکه تجاسر شود از این برتر⁶¹⁴

(12) فاما الضرورات تبيح المحظورات والمأمور معذور⁶¹⁵

(12) وعين الرضا من كل عيب كليله⁶¹⁶

Mesnevi: (14)

وها أنا شرعت في المقصود

متوكلا على الصمد المعبود⁶¹⁷

(14) ترا بها الطيب من النسيم وماها الطف من التنسيم⁶¹⁸

Beyt: (14)

خوشا بر ساو وصف بی مثالش

خداوند انکه دار از زوالش⁶¹⁹

(14) الافى دهر کم نفخات فتعروضوا لها⁶²⁰

(15) واقترض الحال عيها⁶²¹

(16) ارسل الحكيم ولا يوصته⁶²²

Mısra: (17)

فزال عنك الى اعداك الالم⁶²³

Beyt: (18)

انتالذی اجدی باخذ ممالك

⁶¹¹ “İnsan, konuşmasıyla kendini anlatır; giyimiyle değil.”

⁶¹² “İnsanlarla, onların akılları derecesinde konuşun.”

⁶¹³ “Onlar, derecelere ve mertebelere ulaşan bir kavimdi.”

⁶¹⁴ “Ne öyle bir görüşe sahibim ki iltizam edeyim/ Yarın fermanından yüz çevirebilecek bir yüzüm de yok/ Ne bu dava için mükemmel bir zenginlik var/ Ne de cesaretlendirmede ondan daha üstün bir yer var.”

⁶¹⁵ “Zaruretlar, haramları mübah kılar ve emredilen de mazurdur.”

⁶¹⁶ “Rıza gözü, bütün ayıplardan yorgun düşmüştür.”

⁶¹⁷ “Hiçbir şeye muhtaç olmayan Allah’a güvenerek bu işe başladım.”

⁶¹⁸ “Onun toprağı, nesimden daha hoş ve suyu, Tesnim’den daha latiftir.”

⁶¹⁹ “Bursa ve onun konumu ne hoş ve emsalsizdir/Allah, onu zevalinden saklasın.”

⁶²⁰ “Şüphesiz ki sizin yaşantınızda nimetler vardır. Dikkat edin, kalben ona yönelin.”

⁶²¹ “Aynı hali yaşamak bir ayıptır.”

⁶²² “Hakimi gönder ve ona tavsiyede bulunma.”

⁶²³ “Elem, senden düşmanlarına geçti.”

لا سيما في اكتساب كنز موارث⁶²⁴

(21) ربح الموحدون وخسر الملحدون فسبحان الله⁶²⁵

(22) فيومٌ لا ينفعُ الذن ظلمومٌ معذر تهم ولا هم ولا الندامة امر من السهم القنول

واحد من السيف المسلول قد ختمنا الكلام واعلمنا المرام والسلام على ذوى الاسلام يستعقبون⁶²⁶

(24) مزق كتابي والله ممزق ملكه⁶²⁷

(25) اذا تم امر دنانقصه⁶²⁸

(34) المشاورة حصن السلامة وامن من الملامة⁶²⁹

Beyt: (38)

شور بختي كه دهد دامن اقبال از دست

زود باشد كه از ان غصاكر يبايدست⁶³⁰

(41) الصلح خير⁶³¹

(42) من اعان ظالم اسلط الله عليه⁶³²

(44) من هاب خاب⁶³³

(44) لعن الله على كل من له لسانان⁶³⁴

(46) عظم نفسك ثم عظم الخلاق والافاستحي مني⁶³⁵

(54) من تجاير أسه فقد ربح⁶³⁶

Beyt: (58)

از لطف وخلق نافه كشاكشت دهر را

پر عطر ساخت جيب وز مين وسپهر را⁶³⁷

(58) پر عطر ساخت جيب وز مين وسپهر را⁶³⁸

(68) حر الصيف كحد السيف⁶³⁹

⁶²⁴ “Ülkelere sahip olmaya en layık olan sensin. Özellikle de miras kalan hazinelerin kazanılmasında...”

⁶²⁵ Allah’ın birliğine inananlar kazançlıdır; O’nu inkar edenler zarardadır. Allah’ı tesbih ederim (Allah’ın büyüklüğünü anarım)

⁶²⁶ “Artık o gün zulmedenlere mazeretleri fayda vermez ve dertlerinin çaresine bakılmaz.”, K. K. Rûm 57.

⁶²⁷ “Mektubumu yırttı; Allah da onun mülkünü parçalasın.”

⁶²⁸ “Bir iş tamamlandığında ona yeni bir kusur arız olur.”

⁶²⁹ “Danışma, kurtuluş kalesi ve kınanmadan emniyettir”.

⁶³⁰ be-derd: bed-rû: E; be-dest: MC

⁶³¹ “Barış, hayırdır.”

⁶³² “Kim ki bir zâlîme yardım ederse Allah, o zalimi ona musallat eder.”

-E

⁶³³ “Her kim korkarsa, kaybeder”: -E

⁶³⁴ Allah, iki dilli ve iki yüzlü olanları lanetledi.”: -E

⁶³⁵ “Önce nefesine, sonra da diğer insanlara tavsiyede bulun, böyle yapmadığın takdirde benden utan.”: -

E

⁶³⁶ “Başını koruyan(kurtaran), lüzumsuz konuşmayan kazanmıştır.”

⁶³⁷ Senin lütfun ve yaratıcılığından kaynaklanan misk kokusu sünyayı sardı. Yeri ve göğü ıtır kokusu sardı.

⁶³⁸ Yer, gök; açık alanlar, dip köşe ıtırıla doldu.

⁶³⁹ “Yazın harareti, kılıcın keskinliği gibidir.”

- (70) كأنامن كان⁶⁴⁰
 (71) جونكار زمانه بي وفاييست⁶⁴¹
 (71) الناس اشبهه بز مأهم من أبأهم⁶⁴²
 (74) اعلى الله تعالى دعا⁶⁴³ هما وارفع الى السماء قوايمها⁶⁴³
 (74) من طلب شيئا وجد وجد ومن قرع بابا ولج ولج⁶⁴⁴
 (75) عمد الامتحان يكرم المراديه⁶⁴⁵
 (75) معارضة الفاسد بالفاسد ومعارضة الشر بمثله العاد⁶⁴⁶
 (75) عظموا القاداركم بالتغافل⁶⁴⁷
 (76) اذا جاوز الامر حده انعكس ضده⁶⁴⁸
 (79) ما برحت منشورة الى يوم النشور⁶⁴⁹

Beyt: (84)

- جيوشا مثل اعد الدين النجوم
 على الاعداء قهر اكال رجوم⁶⁵⁰
 (85) قدر سل اليكم الكتاب وختم الخطاب فاسر عوافي الجواب ان ياتيكم العذاب ثم السلام منامن
 اتبع المنا⁶⁵¹
 (85) ما وجس في نفسه خيفة⁶⁵²
 (86) المايكدر ثم يرجع صاقيا⁶⁵³
 (87) انا عند المنكسرة قلوبهم⁶⁵⁴
 (89) الوقت سيف قاتع⁶⁵⁵
 (98) الفرار مما لا يطاق من سنن المرسلين⁶⁵⁶
 (98) لا عار من الفرار عند انفصام الاختيار⁶⁵⁷

⁶⁴⁰ “Kim olursa olsun.”

⁶⁴¹ “Zaman(ın işi) vefalı değildir.”

yîst: nîst: MC; -E

⁶⁴² “İnsanlar, babalarından daha çok, zamanlarına uyarlar(Arap atasözü.):” -E

⁶⁴³ “Allah onların dualarını ve milletlerini yüceltsin.”: -E

⁶⁴⁴ “Kim bir şey talep eder ve gayret ederse, onu bulur; kim bir kapıyı çalar da ısrar ederse, içeri girer.”

⁶⁴⁵ “Kişi, imtihan esnasında cömertlik gösterir.”: -E

⁶⁴⁶ “Kötü, kötüyle; şer de kendi benzeriyle def edilir.”

⁶⁴⁷ “Çevrenizi, fazla abartınız.”: -E

⁶⁴⁸ “İş, haddini aşarsa, zıddı ortaya çıkar.”

⁶⁴⁹ Kıyamet gününe kadar, yaygınlığını sürdürmektedir.

⁶⁵⁰ Düşmanların üzerine taş yağdıran ve yıldız sayısı kadar çok askerler.

⁶⁵¹ Size mektubu gönderdi ve sözü bitirdi. Size azap gelmeden önce, cevap vermede acele ediniz. İyilik yapanlara bizden selam olsun.: -M, MC, E, S

⁶⁵² Cüssesi olan, nefse korku verir.

⁶⁵³ Su kirlenir, sonra aslına döner.

⁶⁵⁴ Ben, kalpleri kırık olanların yanındayım.

⁶⁵⁵ Zaman, keskin bir kılıçtır: -MC, E, S, Ö

⁶⁵⁶ Gücünün yetmediği şeyden kaçınmak, peygamberlerin sünnetlerindendir: -E

⁶⁵⁷ Seçme şansının olmadığı yerde kaçmak ayıp değildir.

(102) حفيفة الظلم قاطع الحيات ومانع النبات⁶⁵⁸

(104) ان فى ايام دهركم نفحات الافتعروضوا لها⁶⁵⁹

(104) مارايت شيئا الاور ايتا لله معه⁶⁶⁰

7.3.3. Atasözleri

“Kati elden tabānca yimeyen baş

Şanur bāzūsın āhen müştüni taş”(23.s)

Süngü, çuvala girmez;

“süngü çuvalda gizlenmez”(44.s)

Karanlık gecede iz izlenmez;

“karañu gicede iz izlenmez”(44.s)

Atılmış ok geri dönmez;

“atılmış ok girü dönmez”(44.s)

Fırsat kuşu, bir dala iki kez konmaz

“murğ-i fırsat bir budaga iki kez konmaz.”(44.s)

Eski düşman, dost olmaz;

“eski düşmen dost olmak muhāl”(46.s)

Düşmana zaman ve meydan vermek batıl hayaldir;

“adūya mühlet ü meydān virmek bâtıl hayāldür”(46.s)

Zalime rahmet ve merhamet, vebaldir;

“Ve zālime raḥm ü merḥamet vebāldür” (46.s)

Savaşın sonu belli değildir;

“ceng ü cidālūñ me’ali ma’lūm degildür” (47.s)

Bir mülke iki sultan olmaz;

Bir memleketde iki şāḥib-kırān kıtālden ve bir bışede iki şīr-i jiyān cidālden ḥālī olmaz 48.s

Su uyur, düşman uyumaz;

Cihān içinde bu söz bī-bedeldür

⁶⁵⁸ “Zulmün varlığı, hayatı kesmek(öldürmek) ve nebatatı yok etmektir”: -E

⁶⁵⁹ “Şüphesiz ki sizin günleriniz ve yaşantınızda bereketli nimetler vardır. Dikkat edin ona kalben yönelin.”

⁶⁶⁰ Ben ne gördüysem, Allah’ı da birlikte gördüm.

Şu uyur düşmân uyumaz meşeldür 69.s

Kurt dumanlı gün arar;

Mâr-ı efsürde gibidür düşmen

Germ idüp fırsat anı zinde kıılır

7.3.4.Deyimler

Metinde, günümüzde de sıkça kullanılan pek çok deyim vardır. Bu deyimler şunlardır:

alfı açık yüzi ağ ol-5.s, avucı içine al-103.s, ahter-i iqbāl 68.s, na'f-bend şakirdi gibi bir na'le vü bir mîha kaçmağı ko-(nalına mihına vur-)45.s, cānlarına od düş-73.s, derūnları lehīb-i hayretten tutuş- 73.s, seyr kıl- 73.s, göz eyle- 62.s, yüz eyle- 62.s, def tut- 63.s, el ver- 54.s, kemāline er-(kemale er-) 54.s, karar et- 55.s, intizār göster- 53.s, hirāsan şal- 52.s, firār eyle- 52.s, şöret bul- 52.s, imtidād bul- 63.s, fitneler uyandır- 45.s, leb-ber-leb ol- 51.s, dem ur- 43.s, nazar kıl- 42.s, sezā-vār ol- 41.s, ser-āgāz ve pervāz kıl- 41.s, iqdām et- 40.s, āvāzelerüñ sâzına dem-sâz ol- 41.s, kerr ol- 41.s, haşr ol- 41.s, vaşl ol- 67.s, dem-beste kal- 40.s, rāzı ve mütekāzî ol- 41.s, büse ver- 42.s, cān kulağı 40.s, beşāret ver- 40.s, cem' eyle- 37.s, tarmār kıl- 37.s, nefes ur- 37.s, zuhūr et- 37.s, haberdār ol- 36, bī-dār ol- 36.s, ihyā-yı sūnnet eyle- 32.s, şeref bul- 34.s, tūlū' kıl- 34.s, 'arz eyle- 32.s, emr et- 37.s, göç buyur- 30.s, ittifāk et- 37, vifāk et- 37.s, şerh eyle- 24.s, devleti āhir, zevāli karīb ol- 24.s, nihāyetin bul- 24.s, tecessūs ü tefahhuş eyle- 36.s, irāz eyle- 24.s, itirāz eyle- 25.s, alınıdaki kara yazı 25.s, el yu-1.s, dil-haste(olamak)1.s, tābnāk eyle-1.s, pāk eyle- 1.s, yüz sür- 3.s, ta'rīf et- 4.s, (ebyāt) irād eyle- 4.s, şikest et- 4.s, bağına taş bas- 5.s, baş götür- 6.s, Kāşāneler binā et- 6.s, ma'mūr u merākıt huzūr eyle- 6.s, müşerref eyle- 6.s, maķām edin- 6.s, zikr olun- 6.s, cem' ol- 6.s, ders et- 7.s, bağı yağın erit- 7.s, sebak(ders) al- 7.s, ser çekmek 8.s, nazar sal- 8.s, kalbe teselli ver- 8.s, meşhur ol- 8.s, 'arz et- 9., kılavuz ol- 9.s, cem' et- 9.s, semā' et- 10.s, nişār ol- 11.s, işār ol-(ikram, bahiş, cömertçe verme) 11.s, tebdīl göster- 14.s, kemāl-i 'itidāl bul- 14.s, ihyā et- 14.s, fetḥ eyle- 14.s, meydan ve cevalān ver- 16.s, meşgūl ol-16.s, revān u devān eyle- 16.s, geşt-i cihān ve tayy-i mekān eyle- 16.s, gönlüne gir- 16.s, haber ver- 16.s, āzād ol-

16.s, ferāmūş it- 16.s, i'tirāf it- 17.s, yüz sür- 17.s, haberlerin getir- 18.s, nāmeler ve peykler irsāl eyle- 18.s, cem^c ol- 18.s, cem^c et- 18.s, sālîk ol- 19.s, şüret bul- 19.s, şikest it- 19.s, ma^cmūr et- 20.s, pür-nūr eyle- 20.s, muṭarraz ol-(süslendirilmiş, nakışlı) 20.s, müşerrez ol- (şirazesı olan) 20.s, alnı açık yüzü ak ol- , üzeriñe yürü- 21.s, yüzün bürü- 21.s, hazır ol- 21.s, bünyād kıl- 21.s, qarīn ol-21.s, munṭafī vü nā-yāb et-21.s, ḥarāb u yebāb eyle- 21.s, kana yun- 22.s, āba dön-(su kesil-) 22.s, ilkā ve işğā et- 22.s, teslīm et- 22.s, başuñ alup git- 22.s, nādan(cahil, bilmez) ol- 22.s, gurūr et- 22.s, galeyān eyle- 22.s, gül gibi şad-pāre kılup 22.s, oda ur- 22.s, ḥitāb et- 22.s, cem^c ol- 23, 26.s, yüz döndür-23.s, el altından haberler gönder-23.s, cānlarına geç- 23.s, neşv ü nemā bul-23.s, refte ol- 24.s, ceryān bul- 24.s, fehmi eyle- 24.s, taḥaşşün kıl-24.s, münteşir ol- 26.s, cülūs-i hümāyūn buyur- 27.s, neş eyle- 27.s, fesh eyle- 27.s, oda yan- 27.s, üstüvār eyle- 27.s, sāyeler şal- 27.s, cūş u ḥurūş et- 28.s, iḥrāc et- 28.s, işār u nişār eyle- 28.s, tevbe kıl- 28.s, ğarḳ ol- 28.s, vāḳi^c ol- 28.s, rüşenāyī bul-(aydınlığı bul-) 29.s, münevver ol- 29.s, himmet kıl- 29.s, 'azīmet et- 29.s, teveccüh et- 29.s, istikbāl eyle- 29., dest-gīr ol- 29.s, pāy-māl eyle- 29.s, sebeb ol- 29.s, yüz göster- 29.s, iktidār ol- 30., 'azīmet birle muşammem ve el bir idüp cān ü baş oynamak üzre sâbit-ka-dem ol 30.s, istiḥrāc it- 30.s, Nazar şal- 30.s, ihtiyār it- 30.s, 'arza kıl- 30.s, ārāste kıl- 30.s, dem ur- 31.s, alaylar bağla- 31.s, şaflar çek- 32.s, ber-ser eyle- 32.s, miyān-beste kıl- 32.s, şikestelikler göster- 32.s, tertīb ü tezyīn vir- 32.s, sīnelerine çek- 33.s, sefid it- 33.s, pīç ü tāb vir- 33.s, cān u bāş oyna- 33.s, ḥazır ol- 33.s , tergīb eyle- 33.s, raḳş ur- 34.s, ser çek- 35.s, maḳām idin- 35.s, müşāvere eyle- 35.s, baş çıkar- 35.s, ārām eyle- 36.s, dām eyle- 36.s, şavletine i'timād ve devletine istinād id- 36.s, Şeb-ḥūn eyle- 37.s, inḥidār id- 37.s, mütte'essir ve mütegayyir olma- 37.s, ḥāk-sār ol- 38.s, icāzet al- 42.s, tefvīz olun- 43.s, taḳlīd kılın- 43.s, şulḥ olun- 43.s, cevāb-ı müsteṭāb vir- 43.s, tünd ol- 45.s, yüz tut- 47.s, revāne ol- 48.s, cān at- 48.s, tavaṭṭun göster- 50.s, hem-meşreb ol- 53.s, mülākāt it- 54.s, nüzül ve vuşul id- 55.s, nüzül eyle- 55.s, mülākī ol- 55.s, helāk it- 55.s, kayd u bandle ḥidmetlen- 55.s, esīr id- 55.s, haber al- 55.s, naşb eyle- 56.s, pür-şadā kıl- 57.s, nidā id- 57.s, nāle kıl- 63.s, dīde kıl- 63.s, hengāmeler düz- 63.s, bülbul çalar nāy 63.s, od kap- 64.s, dem-beste ḳal- 64.s, yād eyle- 65.s, dem-bete kıl- 70.s, defteri düril- 70.s,

boynı urul- 70.s, yile vir- 70.s, seyle vir- 70.s, haşyet id- 76.s, zann id- 76.s, dehşet eyle-76.s, pāymāl eyle- 76.s, galebe id- 76.s, hūrūc olun-77.s, göz açdur- 77.s, beyān kıl- 81.s, elleşüp tırış- 83.s, buse vir- 83.s, yerine getir- 83.s, dem ur(vur-) 85.s, baḡruñ kân tol- 86.s, firār id- 89.s, qarār id- 89.s, umāc eyle- 89.s, elinden her ne gelürse te'hīr it- 93.s, yüz bul- 93.s, revāne ol- 93.s, 'add id- 93.s, keşīde ol- (tertiplenmiş, dizilmiş) 95.s, ğarķ ol- 101.s, ayak götür- 102.s, 'azm eyle- 102.s, firār it- 103.s, qarār it- 103.s

SONUÇ

Lami'î'nin vermiş olduğu eser sayısına ve çeşitliliğine bakıldığında onun, dönemin koşulları içerisinde çok iyi bir eğitim aldığını söylemek mümkündür. Zira bu eserlerde edebiyat, sanat, dil, tarih, coğrafya; fıkıh, hadis, kelam, siyer, tasavvuf gibi konular ele alınmıştır. Sanatçının eserlerinde görülen bir diğer önemli özellik de doğduğu yer olan Bursa'ya karşı duyduğu sevgi ve bağlılıktır. Bu doğrultuda Bursa'yı konu alan Şehrengiz'ini Kanuni Sultan Süleyman'ın, Bursa'yı ziyareti üzerine yazmıştır. Bu eserin diğer şehrengizlerden ayrılan en önemli yönü, yörenin güzellerini değil; güzelliklerini anlatmasıdır.

Lami'î Çelebi'nin Bursa ve çevresi üzerine kaleme aldığı bir diğer eseri de Münāzara-i Sultān-ı Bahār Bā-Şehriyār-ı Şitā'dır. Şair bu eserinde, Uludağ'ın “keşiş” adından duyduğu rahatsızlıktan yola çıkarak hem Bursa'nın detaylı bir haritasını hem de hüküm süren iklim özelliklerini anlatmaktadır. Ayrıca eser, yazıldığı Kanuni dönemi hakkında da bilgiler vermektedir. Bu açıdan, şairin daha önce yazmış olduğu Şehrengiz'inin devamı ve tamamlayıcısıdır. Manzum ve mensur karışımı olan eser, konusu itibarıyla da orjinaldir. Şair, Farsça “keşiden” lafzının çağrışımından yola çıkarak mevsimlerin mücadelelerini ortaya koymuştur. Lami'î'ye bu konuyu işlemede kolaylık sağlayan en önemli unsur, kurguda seçmiş olduğu, karşıdakini susturmaya dayalı “münazara” tarzıdır.

Tahkiyeye dayanan eserde seçilmiş olan kahramanlar, semboliktir. Eser bu yönüyle güzel bir hüsn-i talil örneği sergilemektedir. Eserin dili, XVI. yy Anadolu Türkçe'sidir. Ancak içerisine serpiştirilen ayet ve hadisler; Arapça-Farsça beyit ve ibareler, anlama derinlik katmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAZMALARIN TAVSİFİ

Eserin bulunduğu kütüphaneler şunlardır:

- Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., Nu: 1904/1, 2833.
- Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Böl., Nu: 1461.
- Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi Böl., Nu: 1461.
- Damad-zâde Muh. Murâdî Kütüphanesi, Nu: 124.
- Millet(Ali Emirî) Kütüphanesi, Edebiyat Nu: 589.
- İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY Nu: 3068.
- İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY Nu: 635,825.
- İstanbul Belediyesi Kütüphanesi, Muallim Cevdet Böl., Nu: 312.
- Atatürk Üniv. (Seyfettin Özege) Kütüphanesi Agâh Sırrı Levend Yazmaları, Nu: 300, 277.

- Kayseri İlahiyat Fak. Kütüphanesi, Nu: 4475.
- Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Kütüphanesi, Nu: 394, 3016.
- Blochet, Nu: A.F. 165.
- Pertsch, Nu: 400 Diez A. 8-137.
- Viyana, Kraft, Nu: 158.

Matbu nüsha: Münâzara-i Bahâr u Şitâ, İstanbul, İzzet Efendi Matbaası, 1290 H., 75 s., (Küçük Boy)

Ancak bu nüshaların hepsine ulaşma imkanımız olmadı. Ulaşabildiğimiz nüshalar,

- Süleymaniye Ktp, Esad Efendi Böl., Nu: 2833.
- İst. Bel. Ktp, Muallim Cevdet Böl., Nu: 312.
- Millet(Ali Emirî) Ktp, Edebiyat Nu: 589.
- Atatürk Üniv. S.Ö. Ktp. A.S.L. Yaz., Nu: 300.
- Münâzara-i Bahâr u Şitâ, İst., İzzet Efendi Mat., 1290 H., 75 s., (Küçük Boy)

1- Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., Nu: 2833.

“Ol dil-keş nevâlar ki bülbülân-ı gülistân-ı feşâhat...”sözleriyle başlar. Rik’a hatla ve Türkçe olan eser 1b-69b varakta, 13 satırlı, tek sütunludur. Eserin manzum kısımları çift sütunludur. Eser

Ebed ‘ömri Bahârın tâze kılğıl

Ki hergiz görmesün Bād-ı Hızānı

beyti ile son bulur.

2- İstanbul Belediyesi Kütüphanesi, Muallim Cevdet Böl., Nu: 312.

“Ol dil-keş nevālar ki bülbulān-ı gülistān-ı feşāhat” sözleriyle başlayan eser Ta’lik hatla Türkçe’dir. 1b-63b varakta; 15 satır, mensur kısımlar tek sütun, manzum kısımlar ise iki sütundur. Eserin sonunda “fī-şehr-i Rebi’u’l-evvel, sene 932 (M.1526), fī-beldetin Burūsa temmet kaydı bulunmaktadır. Eser,

Ebed ‘ömri Bahārın taze kılğıl

Ki hergiz görmesün Bād-ı Hızānı

beyti ile son bulur.

3- Millet Genel Kütüphanesi, Ali Emiri Böl., Nu: 589

“Ol dil-keş nevālar ki gülistān-ı feşāhat şıdķ u şafā hengāmında ānufla ser-āğāz eylerler” sözleriyle başlar. Ta’lik hatla ve Türkçe olan eser 2b-44a varaktadır. 19 satırlı eserin mensur kısımları tek; manzum kısımları ise çift sütunludur. Eserin temmet kaydında yazarının Ahmed bin Ali olduğu ve 26 Ramazan 982 (M.) tarihi kayıtlıdır. Eser,

Ebed ‘ömri bahārın taze eyle

Ki hergiz görmesün bād-ı hızānı

beyti ile son bulur.

4- Atatürk Üniv. Seyfettin Özege Ktp., A.S.L. Yazmaları, Nu: 300

14X20 ebadında, karton, sırtı çahar kuşeli, dipköstekli, şirazeli olan eser, “Ol dil-keş nevālar ki gülistān-ı feşāhat şıdķ u şafā hengāmında ānufla ser-āğāz eylerler” sözleriyle başlar. Nesih hatla ve Türkçe olan eser, 1b-77b varaktadır. 13 satırlı eserin mensur kısımları tek; manzum kısımları çift sütunludur. Sayfaların etrafı altın cetvelli, payendelidir. Eser,

Ebed ‘ömri bahārın taze eyle

Ki hergiz görmesün bād-ı hızānı

beyti ile son bulur.

5- Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Böl., Nu: 484

Zencirekli, miklepli, meşin sırtlı 70X140 mm ebadında; aharlı, cedvelli olan eser, 1b-73a varaktadır. Her varak 13 satır olup, ta’lik hatla kaleme alınmıştır.

Başlıklar ve ayetler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eser, “Ol dil-keş nevâlar ki bûlbûlân-ı feşâhat şıdķ u şafâ hengâmında ânuñla ser-âğâz eylerler” cümlesiyle başlayıp,

“Ebed ‘ömri bahârın taze eyle

Ki hergiz görmesün bād-ı hâzânı”

beyti ile son bulur. Müstensih ve istinsah tarihi belli değildir.

Yazma nüshalar dışında istifade ettiğimiz 1290 H.yılında, İstanbul İzzet Efendi Matbaasında basılmış, Münâzara-i Bahâr u Şitâ Li-cenâb-ı Lami‘î Çeşebi başlıklı, küçük boy, 75 sayfalık matbu nüsha bulunmaktadır.

TRANSKRİPSİYONLU METİN

MÜNĀZARA-İ SULTÂN- I BAHĀR BĀ ŞEHRIYÂR-I ŞİTÂ*

Bismillahirrahmanirrahîm

[Ms.2;S1b;Ö1b;MC5b;E2b;P1b]

Ol dil-keş nevâlar ki bûlbûlân⁶⁶¹-i gülîstân⁶⁶²-i feşâhat şıdık u şafâ hengâmında anuñla ser⁶⁶³-âğâz eylerler ve ol hoş-âvâzlar⁶⁶⁴ ki tûtiyân-ı şekeristân-ı melâhat mihr ü⁶⁶⁵ vefâ eyyâmında andan pür-süz ü sâz olurlar şükr ü senâyı Kird-gâr-ı âlem ve hamd-i bî-intihâ-yı Perverd-gâr-ı benî âdemdür ki şaḥâyif-i evrâk-ı gülzârı ve şafâyiḥ-i eṭbâk-ı⁶⁶⁶ leyl ü nehârı şuhûd u nazar erbâbına cerîde-i ḥikmet ve ser⁶⁶⁷-defter-i ʿibret eyledi Kıtʿa:⁶⁶⁸

Mîzbândur ki felek bezminde

Birbiri içre yedi çerḥi şaḥan

Mâsivâdan dil ü cân el yumağa

Sîm ü zerden meh ü mihr iki legen

⁶⁶⁹ behret-i envâr-ı Cemâle ve zahret-i âşâr-ı Celâle ve şol dil-güşâ⁶⁷⁰ [P2a]ezkâr ki ⁶⁷¹ şavâmiʿ-i mülk ü melik⁶⁷² andan [MC6a;Ö2a]memlûdur ve ol rûḥ-efzâ aḥbâr ki ⁶⁷³ mesâmiʿ-i sükkân-ı⁶⁷⁴ felek anuñla⁶⁷⁵ toṭtoludur ⁶⁷⁶ [Ms.3] ⁶⁷⁷ küfr ü ḍalâletle dem-
beste iken ve nüfûs-ı âdemiyyân derd-i gayy u⁶⁷⁹ cehâletle dil-ḥaste iken rûy-i münevveriyile tâbnâk ve şerʿ-i muṭaḥharı ile pâk eyledi Kıtʿa:⁶⁸⁰

* Münâzarâ-i Sultân-ı Bahâr Bâ-Şehriyâr-ı Şitâ: Kitâb-ı Münâzarâ-i Bahâr u Şitâ:Ö; Kitâb-ı Münâzarâ-i Bahâr u Şitâ-ı Lâmiʿî Çelebî Raḥmetullahi: E; Risâle-i Şayf u Şitâ: P

⁶⁶¹ bûlbûlân: -E

⁶⁶² gülîstân: -P

⁶⁶³ ser: -S

⁶⁶⁴ âvâzlar: edâlar: M, Ö, MC,P

⁶⁶⁵ ü: -E

⁶⁶⁶ eṭbâk-ı: -E

⁶⁶⁷ ser: -S, Ö, MC, E,P

⁶⁶⁸ Kıtʿa: Beyt E

⁶⁶⁹ “Rabbinden ne yerde, ne gökte zerre miskali ve ondan daha küçük, ne daha büyük hiçbir şey kaçmaz”, K. K. Yunus 61.

⁶⁷⁰ güşâ: keş S, P

⁶⁷¹ “Akşam sabah tesbih eyle” K. K. Ali İmran 41.

⁶⁷² mülk ü melik: mülk-i melik: M

⁶⁷³ gece ve gündüzlerde

⁶⁷⁴ sükkân-ı: -E

⁶⁷⁵ anuñla: -M; andan: E, S

⁶⁷⁶ Evvelkilerin ve sonrakilerin efendisine selamlar olsun.

⁶⁷⁷ Alemlerin Rabbinin sevgilisine en temiz selamlar olsun.

Dergehinde kara kul hem çü zemîn
Bir alâ bürd ile sultân-ı karîn

Bende-i halka be-güş-i mäh⁶⁸¹ u mihr
Bezminüñ süfre-keşi çerh-i berîn⁶⁸²

neşr⁶⁸³ ⁶⁸⁴ammā baʿd ⁶⁸⁵ya ayyuha l-dīn āmanū aʿlāhiye w-salimū aʿlāhiye ⁶⁸⁶وعلی آله وصحبه المقتبسین من انوار افضاله وکماله ⁶⁸⁷edā-yı ferāyızden şofra kaffe-i müslimîn ve ʿāme-i ehl-i zemîn üzerine berāhîn-i ʿaqlî vü delāyil-i naklî birle vâcib olan duʿā-yı pâdişâh-ı [P2b]İslâm ve şenâ-yı zıllu'l-lahu'l-melik[S2b]jü'l-ʿallâmdur [Ö2b]ki vücûd-i şerîfi ve ʿunşur-i [E3a]laṭîfi cümle ʿâlemüñ rûhı ve şaʿadetlerüñ sebeb-i fütuhıdır rây-ı rezîni⁶⁸⁶ ve fikr-i metîni fihrist-i mekârim-i ahlâk u kânûn-i merâsîm-i afâkdur himmet-i bülendi ve emniyyet-i ercümendi ihyâ-yı meʿâlim-i şerʿat [MC6b]ve İlâ-yı⁶⁸⁷ Sünnet üzre maḳşûrdur tîğ-i âteş demârı kâhîr-i aʿdâ-yı⁶⁸⁸ dîn ü devlet⁶⁸⁹ ve kalem-i gevher-bârı nâzım-ı menâzım-ı mülk ü milletdür leşker-i zafer-rehberi hâfız-ı şüğûru'l⁶⁹⁰-İslâm ve'l-müslimîndür⁶⁹¹ ve ʿasker-i encüm-peykeri râcim-i şeyâṭîn-i şerʿi-mübîndür⁶⁹² ⁶⁹³و جعل كلمة الذين كفروا السفلى ⁶⁹⁴zıll-ı zalîl-i rāyet-i aʿlâsından mefhûmdur⁶⁹⁵ Beyt: şahfa-i mencûk-ı meh-âsâsında mefhûmdur⁶⁹⁶

Hürşîd sipîhr-i şehriyârı
Cemşîd serîr-i tâcdârı

neşr: Dûdmân-ı rûşen-nihâdınüñ⁶⁹⁶ dühn-i kanâdîli aşhâb-ı küfr ü [P3a]dalâlüñ yürekleri yağıdır ve hanedân-ı pāk-tikâdınüñ hüsni sîretleri [Ö3a]ve lutf u

⁶⁷⁸ berd-i: bir: E

⁶⁷⁹ derd-i gayy u: derd ü gamı: E

⁶⁸⁰ Kıṭʿa: -E; li-müʿellifihi: M

⁶⁸¹ mäh: meh: P

⁶⁸² kıt'anın tamamı E'de yok.

⁶⁸³ Kemal ve faziletlerinden dolayı, seçkin Peygamber'in Sahabesine ve ailesine de selam edin.

⁶⁸⁴ "Ey inananlar, siz de ona selat edin, (onun şanını yüceltmeğe özen gösterin); içtenlikle selam edin (ona esenlik dileyin)." K.K. Ahzâb 33/56.

⁶⁸⁵ üzerine: üzerinde: S

⁶⁸⁶ rezîni: redîfi: E

⁶⁸⁷ ilâ-yı: -M; aʿlâm-ı: P

⁶⁸⁸ kâhîr-i aʿdâ-yı: kâhîr: Ö

⁶⁸⁹ devlet: devletdür: MC, S, E, Ö, P

⁶⁹⁰ şüğûru'l: şüğûr-ı: E

⁶⁹¹ müslimîndür: müslimîn: M, P

⁶⁹² "Allah öyle yaptı ki, o küfredenlerin kelimesini en alçak etti.", K. K. Tevbe 40; -E

⁶⁹³ mefhûmdur: mefhûm: M; merkûmdur: E

⁶⁹⁴ "Allah mansur ve aziz kılacak", K. K. Fetih 3; -E

⁶⁹⁵ şafha-i Mencuk meh-âsâsından mefhûmdur: -E; mefhûmdur: merkûmdur P

⁶⁹⁶ nihâdınüñ: nihâduñ: E

serîretleri⁶⁹⁷ dîn ü devlet çerâğıdır Zât-ı mekârim-i âyâtı mazhar⁶⁹⁸-ı şîfât-ı ilâhîdür⁶⁹⁹ ve mazhar-ı beyyânât-ı nâ-mütenâhîdür Kıt'a:⁷⁰⁰

[Ms.4;S3a]

Esse her yirde bād-ı luṭfî açar

Bir dem içinde yüz gül ü süsen

Hāk-i pâyine yüz süren dilemez

Şoḥbet-i yâsemîn ü bezm-i semen

وهو السلطان ابن السلطان خلاصه عثمان المختص بمز يد عنايت الرحمن حضرت سلطان سليمان خلد الله سبحانه ملكه: nesr
وسلطانه ونشر على العالمين بره واحسانه تعظيما وتكراما دام القمر [MC7a] يبدده وهاله وما المعروض بنجمه والارض ياله
آمين يارب العالمين بحق محمد واله اجمعين⁷⁰¹

[E3b] Sebeb-i Tahṛîr -i İn Maḳāle ve Mûcib-i Tasṫîr-i İn Risāle⁷⁰²

Bir gün bu faḫîr-i⁷⁰³ ḫaḫîr ve müstemend-i nâ-gürîz⁷⁰⁴ المعترف بعيوب نفسه وجعل الله يومه
خير امن امسه اعني محمود بن عثمان بن علي [P3b] الشهير باللامعي عفي عنهم الرب صانه الله عن البأسافي العلي وكفي بهم البر الولي⁷⁰⁵
maḫrûsa-i Burûsa'da⁷⁰⁶ الصبح والمساء [Ö3b]ba'zı ḫullân-ı vefâ ve ihvân-ı safâyla bi-
tarîḳı'l-luṭfî ve'l-müvâsa kendü kaşānemde ve ʿuzlet-ḫānemde oturup gāḫ zîkr-i
himem-i ʿāwārif ki[S3b]⁷⁰⁷ عند ذكر الابرار يستضيء القلوب الانوار ve gāḫ naql-i ḫikem-i⁷⁰⁸ maʿārif
kılınup ki⁷⁰⁹ 710 ان زلال العرفان حياة الجنان واهله فيها كالحياتان⁷¹⁰
münāsebetle söz Burûsa'nuñ bihişt-āsâ yaylaḳlarına ve kılāl-i tılāl felek-nitāḳlarına⁷¹²
ve mā'ü'l-hayât gibi ʿuyûn u enhārına ve Hızr-şîfat çemenlerine ve nār-ı Mûsâ gibi

⁶⁹⁷ ve luṭf u serîretleri: -MC, E; ve ḫüsn-i serîrleri: Ö

⁶⁹⁸ mazhar: manzar: P

⁶⁹⁹ ilâhîdür: ilâhî: MC, E, S, Ö

⁷⁰⁰ Kıt'a: Beyt: M, E

⁷⁰¹ Cenab-ı Hakk'ın bolca lutfuna mahzar olmuş Osman (Osmanlı Devleti)'ın sonuncusu, Hz. Sultan Süleyman'dır; Ay, ilk doğuşundan hilal haline geldiği ve gökteki yıldızların parıltısı yer havuzunda (yeryüzünde) parladığı sürece Allah (cc), Onun ülkesini ve saltanatını daim eylesin ve alemlere iyiliğini, ihsanını hürmet ve cömertlik adına yaysın. Ey alemlerin Rabbi, Hz. Muhammed ve onun ailesi (ehl-i beyt)'nin hakkı için duamı kabul et!

-M: آمين يارب العالمين بحق محمد واله اجمعين

⁷⁰² başlığın tamamı, E'de tekrar edilmiştir.

⁷⁰³ -i: u: Ö

⁷⁰⁴ müstemend-i nâ-gürîz: müstemend-i nâ-gürîz:M

⁷⁰⁵ Günahkar olarak bilinen ben –Allah onun bu gününü, dünden daha iyi yapsın- Lami'î diye meşhur – Yüce Rabbim onları bağışlasın ve onlara dost, akıllı bir kişi yeter- Ali oğlu Osman oğlu Mahmud'um.

⁷⁰⁶ Allah, o beldeyi (Bursa) hasardan korusun!

⁷⁰⁷ Akıllı kişiler konuştuğu zaman kalpler aydınlanır.

⁷⁰⁸ -i: ü: S

⁷⁰⁹ ki: -Ö

⁷¹⁰ Kuşkusuz bilginin lezzeti, cennetlerin ve o cennette yaşayanların hayatı gibidir.

⁷¹¹ sevḳ: -P

⁷¹² ve kılāl-i felek- nitāḳlarına: -E; ve kılāl-i tılāl felek-nutāḳlarına: M, MC, S

münevver ezhārına ve şemāyim-i nesāyim-i cān-perverine ve şafā-yı hevā-yı riyāh-ı rāḥat⁷¹³-güsterine irdi her suḥandān-ı faşīḥü'l-lisān ve her ehl-i 'irfān-ı melīḥü'l-beyān ol kūh-i⁷¹⁴ felek-şükūhuñ ta'rīfide ve anuñ [MC7b;P4a]menāzil-i mülk-i menāhilinüñ tavşīfide 'Alī-vār⁷¹⁵ belāgat Düldülüne süvār olup meydāna girdi ve⁷¹⁶ bu ḥaķır⁷¹⁷-i lā'ubālī Burūsā-yı Cennet [Ö4a]ḥavālīnüñ sābıkan midḥatide⁷¹⁸ bir *Şehr-engīz* söylemişdüm ve ol kūhsār-ı gerdün-vaķārı ta'rīf idüp [Ms.5]bir nice ebyāt irād eylemişdüm yārān-ı şatırdan⁷¹⁹ bir maḥzūzuñ⁷²⁰ levḥ-i ḥātır-ı 'atırında⁷²¹ ol nigārende-i⁷²² kalem-müşgīn⁷²³-raķam ser-cümle [E4a]maḥfūz imiş hemān-dem bülbul-vār terennüm-zenān zebāna ve tūṭī-şıfat tekellüm-künān beyāna gelüp eyitdi ki Meşnevī:⁷²⁴

[S4a]

Ne kūh irmiş Zühāl bāmına başı

Şikest itmiş mehüñ cāmını taşı

Zemīn üstinde çerḥ-i bī-sütundur
Felek yanında toñmuş bir tütündür⁷²⁵

Muḥīṭ-i devri⁷²⁶ tokuz āsumanca
Topunuñ merkezi iki cihānce

Bu sengīn ḳadrile ol kūh-ı fāyık
Nigīn-i ḥātem olsa çerḥa⁷²⁷ lāyık

Olup her kule⁷²⁸ sengī cedye pāye
Ser-i cevzāya şalmış şāḥi sāye

[P4b]

Gören vādīlerin berf ile memlū
Şanur kim berķ urur mehtābdan⁷²⁹ şū

⁷¹³ rāḥat: -P

⁷¹⁴ -i: u: Ö

⁷¹⁵ vār: vārī: Ö

⁷¹⁶ ve: -MC

⁷¹⁷ ḥaķır: faķır: P

⁷¹⁸ midḥatide: medḥinde: MC

⁷¹⁹ şatırdan: şatır: MC

⁷²⁰ bu maḥzūzuñ: bir bir maḥfūzuñ: E; bir maḥzūzuñ: S

⁷²¹ ḥātır-ı 'atırında: ḥātırında: E

⁷²² nigārende-i: kâjende-i: Ö

⁷²³ müşgīn: miskīn: MC

⁷²⁴ meşnevī: li-müellifihī: M; Beyt: E

⁷²⁵ tonmuş bir tütündür: bir tonmuş düttündür: MC; tonmuş bir düttündür: E, S, Ö

⁷²⁶ devri: düzi: Ö

⁷²⁷ olsa çerḥa: çerḥ olsa: MC, E, S, Ö

⁷²⁸ Olup her kule: Olur ser-i kula: MC

⁷²⁹ mehtābdan: mehtābla: MC

Ne vādi her biri bir kân-ı mermer
Tolu billürdur âyīne-manzar
[Ö4b]

Celîdin şanma anuñ āb-ı beste
Yir üzre çerh-ı sîmîndür şikeste
[MC8a]
Kılâlinde⁷³⁰ görinen şubh-âşâr
Değildür berf ey yâr-ı hevādâr

Felek ʿâcine urmuş tîğ-i sūhân
Yıgılmış rîzeler mânend-i kûhân

Meger ol kûlledürür çerha hem-ser
Ki dün gün talʿatıdur şubh-ı enver

Yâ bir üstür durur sermest ü pür-kîn
Dehânı pür-kef olmuş kûlzüm-âyîn

Zemîn pahtîsin⁷³¹ itmiş zîr-rân ol
Felek biline kesmiş inûben yol
[S4b]

Hevâ üzre belâ mîğine beñzer
Yire inmiş kazâ tîğine beñzer

Riyâzet ehli gibi gözleri yaş
Kânâʿat birle başmış bağına taş

Libâs-ı Hızr u vazʿı kûṭb-i eflāk
Niyâz içre başı ʿüryân yüzi hāk

Felek-âyîn zeberceddendür ol tağ
Cihānda alnı açıkdur yüzi ağ
[P5a]

Akar her güşeden bîñ çeşme-i rahşân
[E4b]
Biri ol çeşmenüñ mihr-i dıraḥşân

Giyâhı ser-te-ser dârü-yi nâfiʿ
Ecelden gayri derde cümle dâfiʿ

Cinân ehline ābiş-ḥor bîñarı
Ġazâl-i mihre oḭlaḳ sebze-zârı

⁷³⁰ Kılâlinde: Kılâlinde: E, Ö

⁷³¹ pahtîsin: tahtın: Ö

[Ms.6]neşr: [Ö5a]Çünkü ol yâr-ı sühandân-ı şîrîn-beyân iş⁷³² bu resme şeker-güftâr ve bu rengîn-eşcârla kelâmuñ sevkin ve aşhâb-ı bezmüñ şevkin arturdı pes içlerinden biri baş getürüp⁷³³ eyitdi ki bu cebel-i bî-bedel ki burûc-i [MC8b]âsumânî gibi merta^c-ı cedy vü hameldür âb-ı hoş-güvârı dil-güşâ ve hevâ-yı müşk⁷³⁴-bârı rûh-efzâdur⁷³⁵ ve⁷³⁶ hâk-i ‘anber-sirişti gâliyâ-sâdur haqîkatde her güşesi firdevs-i berîn bâğı⁷³⁷ amma hayf u dirîğ ki nâm-ı pür-ihtirâmı “Keşiş Tağı” dur⁷³⁸ Millet-i Mesîhâ [S5a]ve Ümmet-i ‘İsâ ki ruhbâniyyet pîşeleri ve inkıta^c ü⁷³⁹ ‘uzlet dün ü gün⁷⁴⁰ endîşeleridür⁷⁴¹ Kadîmü’l-eyyâmdan bu kühî ihyâ ve⁷⁴² her bir hurrem yirinde nice ‘uzlet-hâne⁷⁴³ ve⁷⁴⁴ ferâgat içün kâşânelar binâ⁷⁴⁵ idüp ma‘mûr u merâkid-ı⁷⁴⁶ huzûr eylemişler imiş⁷⁴⁷ nitekim kulle-i [P5b]gerdün püllesinüñ ucunda henüz andan ‘alâyim ü âşâr ve merâsim ü etvâr bâkîdür egerçi kim her biri bünyân-ı⁷⁴⁸ küfr ü dâlâl⁷⁴⁹ gibi harâb ve bünyâd-ı⁷⁵⁰ fışk u cehâlet gibi yebâb yatur ve⁷⁵¹ hâliyâ nice mevâzi^c-i şerîfesin⁷⁵² ve bîkâ^c-ı laţîfesin [Ö5b]gülistân eyyâmında ve tâbistân⁷⁵³ hengâmında mevâlî-yi ehl-i İslâm ve ahâlî-yi zevî’l-ifhâm müşerref iderler ve anca menâzil-i gerdün-mahâfilin aşhâb-ı haqîkat ve erbâb-ı tarîkat maqâm idinmişlerdür nitekim ol⁷⁵⁴ *Şehr-engîz*de anlaruñ icmâl-i ahvâlî ve lutf-i âdâb ü hüsn-i hışâlî bu resme⁷⁵⁵ zîkr olunmuşdur⁷⁵⁶ Meşnevî:⁷⁵⁷

Bi-hamdi’l-lah ki şimdi ol diyârı

[E5a;MC9a]

Maqâm-ı ehl-i İslâm itdi Bârî⁷⁵⁸

⁷³² iş: uş: MC

⁷³³ getürüp: götürüp: MC, S; kaldırup: Ö

⁷³⁴ müşk: misk: E

⁷³⁵ efzâdur: efzâ: MC

⁷³⁶ Ve: -E, S

⁷³⁷ bağı: bağıdur: MC, E, S, Ö, P

⁷³⁸ amma hayf u dirîğ ki nâm-ı pür-ihtirâmı ‘Keşiş Tağı’dur: -E

⁷³⁹ ü: -ı: Ö

⁷⁴⁰ dün ü gün: -Ö

⁷⁴¹ ve inkıta^c ü ‘uzlet dün ü gün endîşeleridür: -P

⁷⁴² bu kühî ihyâ ve: biri bu kühî: E

⁷⁴³ hâne: hânelar: E

⁷⁴⁴ ve: -Ö

⁷⁴⁵ binâ: bünyâd: Ö

⁷⁴⁶ merâkid-ı: merâkla: Ö

⁷⁴⁷ eylemişler imiş: eylemişlerdir: E; idinmişler imiş: P

⁷⁴⁸ bünyân-ı: bünyâd-ı: E

⁷⁴⁹ dâlâlet: dâlâl: M

⁷⁵⁰ bünyâd-ı: bünyân-ı: E, S

⁷⁵¹ Ve: -E

⁷⁵² şerîfesin: şerîfesi: M

⁷⁵³ eyyâmında ve tâbistân: zamânında ve bostân: Ö

⁷⁵⁴ Nitekim ol: nitekim: MC; ol: E

⁷⁵⁵ âdâb ü hüsn-i hışâlî bu resme: âdânî: E

⁷⁵⁶ olunmuşdur: olmuşdur: E

⁷⁵⁷ meşnevî: beyt: E; li müellifihi: M

⁷⁵⁸ Bârî: Yârî: Ö

Olup bir yanı ‘ilm ehline yaylāğ
 ılurlar cem‘ olup ağ üstünü bāğ

[S5b]Aarlar⁷⁵⁹ ‘ara-i cennet-avālī
 Yaparlar er-ve ucrāt-ı ‘ālī

Meger ol küh durur⁷⁶⁰ det-i Buārā
 [P6a]
 Ki ‘ilm ehline mecma‘dur her ārā

Ourlar ders iderler bas-i ‘ilmi
 ılurlar kesb-i fal u adr u ilmi⁷⁶¹

Gehī ‘ilm-i⁷⁶² netāyic geh vesāyīt
 Gehī fikr-i⁷⁶³ mürekkeb geh besāyīt

Kelāmı her birinüñ pür-ma‘ānī
 İderler sır-ı⁷⁶⁴ ikmetden beyānı
 [Ms.7;Ö6a]
 Cihān müşkillerin tefsīr⁷⁶⁵ iderler
 aıat sözlerin tahrīr iderler

Uyarup her gīce encüm erāğın
 Eridürler amıyla⁷⁶⁶ bağrı yağın

Diyüp āle’llahu āle’r-resūli
 Yazarlar her fūru⁷⁶⁷ ü her ‘uūli⁷⁶⁸

Döner kilki arīrinden⁷⁶⁹ felekler
 Seba alur beyānından melekler

Kerübīyān-ı udsīler ribātı
 arīm-i Ka‘be ile irtibātı

⁷⁵⁹ Aarlar: Aar: E

⁷⁶⁰ kühdurur: kühdur: S, Ö

⁷⁶¹ ilmi: ‘ilmi: Ö

⁷⁶² ‘ilm-i: ‘ilm ü: Ö

⁷⁶³ fikr-i: fikr ü: E

⁷⁶⁴ sır-ı: ter-i: E

⁷⁶⁵ tefsīr: tasīr: M

⁷⁶⁶ amıyla: felekler: M

⁷⁶⁷ aslı “fūrāğ”dır.

⁷⁶⁸ aslı “uūl”dür.

⁷⁶⁹ arīrinden: arīrinden: MC, S; arīrinden: Ö

Çeküp ser ‘arşa tāk-ı hānkhānı
Felek üstünde har-gāh-ı ilāhī

‘Aceb cennetdür ol tāk-ı felek-sān
Ki çarub anda zülf-i⁷⁷⁰ hūr u⁷⁷¹ ğılmān

Niyāz u ‘uzlet erbābına mi‘rāc
Şafā vu vahdet aşhābına minhāc
[S6a]

Burağ-ı cān iden ‘aql-ı ma‘ādi
N’ola tavf itse ol gerdūn nihādı⁷⁷²
[MC9b]

İrüp eflāke andan bāng-i ezkā
[P6b]
Melekler yañılur⁷⁷³ tesbīhin ey yār

Çeken⁷⁷⁴ ser anda ceyb-i erbā‘īne
Nazar şalmaz⁷⁷⁵ sekiz huld-i berīne

İdüp⁷⁷⁶ her bir nazar bīñ feth-i ‘ālem
Görür zīr-i kadem eflāki her dem
[E5b]

Meger kim Tūr’dur ol cāy-ı hācāt⁷⁷⁷
Ki anda ehl-i hāl eyler münācāt
[Ö6b]

Ne tañ ol tağda⁷⁷⁸ nūr-i tecelli
Seher-veş kalbe virürse teselli

nesr: Amma yine bu⁷⁷⁹ kühsār-ı nāmdār ol aqvām-ı küfre nisbeti ile şöhet⁷⁸⁰
bulmuşdur ve ol firāk-ı tuğyāna ‘izāfetle meşhūr olmuştur⁷⁸¹ El-kışsa “Zikrinūñ bu⁷⁸²
‘üvnāni noqşandan berī ve ‘aybdan ‘arī degildür” didi çün ol bülbül-i bülend-pervāz
bu yüzden ser-āğāz eyledi ve⁷⁸³ ol tūti-yi suhan-perdāz⁷⁸⁴ işbu nükteyi söyledi haķır

⁷⁷⁰ zülf-i: zülf ü: E

⁷⁷¹ u: -E

⁷⁷² bu beyit M’de yok

⁷⁷³ yañılur: yañılup: MC

⁷⁷⁴ Çeken: Çeküp: Ö

⁷⁷⁵ şalmaz: kılmaz: E

⁷⁷⁶ İdüp: Olur: MC

⁷⁷⁷ hācāt: cāt: Ö

⁷⁷⁸ tağdan: tağda: M

⁷⁷⁹ bu: ol: E

⁷⁸⁰ ile şöhet: -P

⁷⁸¹ ve ol firāk-ı tuğyāna ‘izāfetle meşhūr olmuştur: -E

⁷⁸² bu: her: E

⁷⁸³ ve: -Ö

eyitdüm belî bu bâbda her ne⁷⁸⁵ güftâr ki⁷⁸⁶ itdüñ rāstdur ve⁷⁸⁷ her ne kim îrād⁷⁸⁸ eyledüñ⁷⁸⁹ bî-kem ü kâstdur zîrâ efhâma tebâdur ve evhâma tecāsür iden oldur ammâ hasb-i hâl ve maşdüka-i makâl ol [S6b]degildür belki keşiş⁷⁹⁰ burada luğat-i Farsî üzre muṭteberdür⁷⁹¹ ki keşişden lafzından⁷⁹² ism-i maşdardur [P7a]çekişmek dimekdür zîrâ bu küh-i āsumān-āsā⁷⁹³ her zamānda menbaṭ-ı hevâ ve havâle-i deryâdur⁷⁹⁴ gâh deryâ lînet ve germiyyet gösterüp âşâr-ı Bahâr [MC10a]heyecân eyler ve gâh işbu cebel şiddet ü bürüdet ṭarz [Ö7a]idüp ṭarşa-i⁷⁹⁵ diyârı mihr-i cân⁷⁹⁶ eyler [Ms.8]Beyt:⁷⁹⁷

İnkılâb üstindedür çerh-i berîn

Geh şaʿâdet geh nuḥûsetdür karîn

Ve'l-hâşıl gâh olur ki Feryüz-ı firûz⁷⁹⁸ Sulṭân-ı Rebîʿa kılavuz olup leb-i⁷⁹⁹ deryâdan ʿalemler efrâşte kılup cünd-i sermâyı ve leşker-i Şitâyı şıyup muṭlaqu'l-cinân ve fâriğu'l-cinân memleketde ʿazm-i bezm-i kāmranî ve ʿıyş u⁸⁰⁰ nûş-i şādmānî eylerken kabâyıl kabâyıl cemʿ idüp min-baʿd aşhâb-ı Şimāl üzerine⁸⁰¹ nuşret ve erbâb-ı [E6a]ḍalāl⁸⁰² üstüne fırsat bizimdür⁸⁰³ diyüp ser-i kûhsâra⁸⁰⁴ gün-â-gün râyât-ı hürşîd-âyât diküp hışn-ı haşîn mefâriḳ-ı şevâhıḳı ve metn-i hadâyıḳ-ı şakâyıḳı [P7b]hafâza-i Rebîʿüñ elinden alur Sulṭân-ı Bahâr-ı⁸⁰⁵ kāmkar⁸⁰⁶ dahî bu defʿa gâfil [S7a]ve ʿişret ü şoḥbetle muʿâmil bulunduk ḥâliyâ muḳâbele müyesser ve muḳâtele mutaşavver degildür diyüp tedricle çekilüp gelüp⁸⁰⁷ sevâhil-i deryâya ve emâkin-i hurrem-câya iner [Ö7b]ve yine fırsat u ruḥşat bulup, ʿasker-i zafer-rehber ile ve aṭlâm-ı hürşîd-peyker ile yürüyüp⁸⁰⁸ انا جند الله الغالب في المشارق والمغارب diyüp

⁷⁸⁴ perdâz: pervâz: Ö

⁷⁸⁵ ne: -M

⁷⁸⁶ ki: -Ö

⁷⁸⁷ ve: -Ö

⁷⁸⁸ bu bâbda...eyledüñ: -E

⁷⁸⁹ eyledüñ: itdüñ: MC, S, Ö

⁷⁹⁰ lafz-ı keşiş: keşiş: M

⁷⁹¹ muṭteberdür: muṭabbirdür: Ö

⁷⁹² lafzından: -P

⁷⁹³ āsâ: -M

⁷⁹⁴ havâle-i deryâdur: havâle-i deryâ-yı deryâdur: MC, E

⁷⁹⁵ ṭarşa-i: -Ö

⁷⁹⁶ diyârı mihr-i cân: deryâyı pür-iztirâb: E

⁷⁹⁷ beyt: li müellifihi; M;

⁷⁹⁸ firûz: -M

⁷⁹⁹ leb-i: -Ö

⁸⁰⁰ u: -MC, S; -ı: Ö

⁸⁰¹ üzerine: üzre: Ö

⁸⁰² ḍalāl: ḍalâlet: E, Ö

⁸⁰³ bizimdür: bezmidür: Ö

⁸⁰⁴ kûsâra: kûhsârda: E

⁸⁰⁵ Bahâr-ı: -P

⁸⁰⁶ Sulṭân-ı Bahâr-ı kāmkar: Sulṭân-ı Bahâr: Ö

⁸⁰⁷ gelüp: -M

⁸⁰⁸ “Muhakkak ki biz, doğuda ve batıda galip olan Allah’ın askerleriyiz.”

[MC10b]Şitānuñ gāretcilerin ve şermānuñ ḥasāretcilerin ve⁸⁰⁹ deşt ü hāmūndan⁸¹⁰ belki hıttā-ı rub^c-ı meskūndan sürüp çıkarur⁸¹¹ Beyt⁸¹²

Gerdīş-i rüzgār pür-demdür⁸¹³

Gāh şādī vü gāh mātemdür

nesr: Ma'a'l-kışsa bu üslūb ile⁸¹⁴ her⁸¹⁵ zamānda ve iş bu āyīnle her āvānda⁸¹⁶ tarafeynden döndürüşmeler ve ahtırışmalar⁸¹⁷ bu kūhsār-ı rüzgāruñ ta'affüniyle⁸¹⁸ ve dest-i taşarrufiyle olmağın bu kūh-i pür-keş-ā-keşe Keşiş Tāgı dimişlerdür didüm⁸¹⁹ hikāyet iderler ki bir 'āşık-ı [P8a]jāzāde ve⁸²⁰ şādık-ı dildāde 'Acem'den yārānı⁸²¹ bu resme sū'āl-i aḥvālī⁸²² ve istifsār-ı mā-fi'l-bālī⁸²³ eylemişler ki Beyt:

جوتست روز کارت با یار دولت اسما

وصلست یافراق و یاجنک و یامواسا⁸²⁴

Ol daḥī bu yüzden cevāb [S7b]virmiş ki⁸²⁵ [Ms.9]Beyt:⁸²⁶

میرس حالم بان بری شمائل⁸²⁷ [E6b;Ö8a]جانه

هر دم در انقلا یم همچون هوای برسا⁸²⁸

Çün ol yār-ı şādık ve ḡam-ḥ^vār-ı muvāfık bu takrīr-i dil-pezirī istimā^c itdi derūn-i dilden zevk u şafāyla sema^c itdi⁸²⁹ ve tazarru^c ve⁸³⁰ zārī vü 'arz-ı ḥāksārı idüp bu takrīrūñ⁸³¹ mufaşşal⁸³² tefsīrini⁸³³ ve iş⁸³⁴ bu taşvīrūñ mükemmel taḥrīrini tevaḥḫu^c eyledi ve eyitdi ki ümīd-vārī [MC11a]ve şart-yārī oldur ki ol⁸³⁵ cerīde-i çün

⁸⁰⁹ ve: -M, S, E, Ö

⁸¹⁰ hāmūndan: hāmūn: E

⁸¹¹ çıkarur: çıkardur: E

⁸¹² beyt: -E; li-mü'ellifihi: M

⁸¹³ pür-demdür: bir demdür: E

⁸¹⁴ ile: üzre: P

⁸¹⁵ her: bir: E

⁸¹⁶ āvānda: anda: E

⁸¹⁷ ve ahtırışmalar: -M, E, Ö

⁸¹⁸ ta'affüniyle: ta'affüfiyle: E, Ö, S

⁸¹⁹ didüm: -Ö

⁸²⁰ ve: ve bir: Ö

⁸²¹ 'Acem'den yārānı: yānī: E

⁸²² aḥvālī: aḥvāl: E, S, Ö

⁸²³ bālī: bāl: E, S, Ö

⁸²⁴ "Devlet gibi yar ile günlerin nasıl geçiyor?/ Vuslat mı, savaş mı ya da barış mı?"

⁸²⁵ -M

⁸²⁶ beyt: -MC

⁸²⁷ گفتا جانه: M

⁸²⁸ "Ey sevgili! O melek yüzlü güzel ile olan hālimi soruyorlar/ Her zaman Bursa'nın havası gibi değişim içindeyim."

⁸²⁹ derūn-i dilden zevk u şafāyla sema^c itdi: -Ö, P

⁸³⁰ tazarru^c ve zārī: tazarru^c-i zār: Ö

⁸³¹ takrīrūñ: taḥdīrūñ: E

⁸³² mufaşşal: tefeşşul-i: Ö

⁸³³ tefsīrini: tefsirin: E

⁸³⁴ iş: uş: MC

⁸³⁵ ol: -MC

hâriṭenüñ⁸³⁶ selâmet-i⁸³⁷ elfâzı hoş-âyende ve ʿuzûbet-i maʿânîsi şafâ-efzâyende ola bi
hamdî'llâh ki Beyt:⁸³⁸

Feşâhat ʿarşasınun döldüli sen
Belâgat ravzasınun bülbüli sen

ki⁸³⁹ يعرف المرء من طي لسانه لا من طيلسانه Beyt:⁸⁴⁰

[P8b]

Beyân tûṭîleri gūyâ gerekdür

Suḥân bâğında şekker-ḥâ gerekdür

ki herkes⁸⁴¹ anuñ bostânında gülçîn ve her ehl-i heves taʿbîrine⁸⁴² âferîn u taḥsîn⁸⁴³
ide ki⁸⁴⁴ 845 كلوا الناس على قدر عقولهم ne ân ki mürâselât-ı ḥʿâce-i cihân gibi muğlaḳ ʿibârât

[Ö8b]u muʿaḳḳad istiʿârâtla murâdı⁸⁴⁶ muḥıll ola [S8a]ve münşeʿât-ı tâcüʿl-meʿâsir
gibi keşret-i ʾirâd-ı nazmiyyât ve dūr u dırâz temhidât-ı⁸⁴⁷ muḳaddemâtla ḥâtırı⁸⁴⁸
mümill ola ḥaḳîr eyitdüm temennâñ maʿḳûl ve istidʿâñ maḳbûl Beyt:⁸⁴⁹

Yok lücce-i feyz-i Ḥaḳda imsâk

Nâdirdür⁸⁵⁰ egerçi gevher-i pâk

amma bu fennüñ üstâdlarına ve belâgat çerḥintüñ rüşen-nihâdlarına⁸⁵¹ taʿn u levn
câyiz degildür ve anlaruñ [E7a]fazl u kemâline ve ḥüsn-i maḳâline ol kadar nesne
mâniʿ ve ḥâciz degildür ki her biri selâkat-ı nihâd ve siyâkat-ı murâdda bir şâʿir-i zü-
fünün ve bir sâḥir-i pür-füsündür [MC11b]ki maʿânî-i ʿarâyîşine kisvet-i⁸⁵² ʿibârât-ı
[Ms10]laṭife ve ḥilʿat-ı istiʿârât-ı şerîfe ile cilveler virmişlerdür ki [P9a]ṭāvūsân⁸⁵³-ı
gül-zâr-ı⁸⁵⁴ ḳudsî-cevelânı temâşâsında ser-gerdânlardur⁸⁵⁵ ve gūşlarını ıḳd-ı
manzûm gibi ferâyid-i zîver-i neşr ile geh⁸⁵⁶ cânlar aña⁸⁵⁷ nişâr olmağa yarar ve
gerdenlerini dürr-i mensûr gibi ḳalâyid-i⁸⁵⁸ ḥilye-i nazm ile geh yoluna ḥânümânlar

⁸³⁶ cerîde-i ḥarîtenüñ: cerîde-i çün ḥarîtenüñ : M, MC, E, S

⁸³⁷ selâset-i: selâmet-i: E

⁸³⁸ beyt: li-müʿellifihi: M

⁸³⁹ “İnsan, konuşmasıyla kendini anlatır; giyimiyle değil.”

⁸⁴⁰ beyt: li-müʿellifihi: M

⁸⁴¹ ki herkes: ve herkes ki: P

⁸⁴² taʿbîrine: -MC

⁸⁴³ u taḥsîn: -P

⁸⁴⁴ ki: -E

⁸⁴⁵ “İnsanlarla, onların akılları derecesinde konuşun.” **Hadîs-i Şerîf.**

⁸⁴⁶ murâdı: edâyı: E

⁸⁴⁷ dūr u dırâz-ı temhîd-i: dūr u râz-ı temhîdi: E; dūr u râz-ı temhidât-ı: M; devr-i dırâz-ı temhîd-i: Ö

⁸⁴⁸ ḥâtırı: ḥâtırları: P

⁸⁴⁹ beyt: li-müʿellifihi: M; müfred: MC, Ö; ferd: S

⁸⁵⁰ Nâdirdür: Nâdir: E

⁸⁵¹ nihâdlarına: aḥterlerine: Ö

⁸⁵² kisvet-i: -E, S

⁸⁵³ ṭāvūsân: ṭāvus: P

⁸⁵⁴ gül-zâr-ı: -Ö

⁸⁵⁵ ser-gerdânlardur: ser-girdârlardur: E; ser-gerdân: M

⁸⁵⁶ geh: -M, P

⁸⁵⁷ aña: -Ö

⁸⁵⁸ ḳalâyid-i: ḳavâyid-i: E

İşār olmağa [Ö9a]sezā-vārdur zīnet-i tāze ve⁸⁵⁹ ārayış-i bī-endāzeler eylemişler ki
hūr-i maqşūrāt-ı cinānī⁸⁶⁰ hūsn ü⁸⁶¹ bahāsına hayrānlardur⁸⁶² هم قوم و صلوا مدار جهم و بلغوا معارجهم⁸⁶²
Beyt:⁸⁶³

[S8b]

Şîr-i hūbān gibi şîr-i necm-i Şîrîden güzel

Nesri neşr-i neşre nazmı nazm-ı Pervînden güzel⁸⁶⁴

Lākin ol ki⁸⁶⁵ yārān-ı şafāya ve hūllān-ı vefāya me'mūl ve mültemesdür işāret-i
beşāret-nümāları ol bābda kāfî vü besdür her ne kim⁸⁶⁶ feyyāz-ı bī-imtinān lūtf u
ihşān eyleye kümün-i⁸⁶⁷ sevāddan şikeste-beste⁸⁶⁸ beyāza çıkup ma'rūz-ı ihvān ve
pīşkeş-i ehl-i miyān⁸⁶⁹ ola⁸⁷⁰ ki me'arib-i⁸⁷¹ eviddāyı redd-i⁸⁷² mürüvvetden dūr ve
meṭālib-i [P9b]eḥibbāyı ser- fütüvvetden mehcūrdur egerçi kim⁸⁷³ Nazm:⁸⁷⁴

نه ای انکه کنم التزام این دعوی

نه روی انکه ز فرمان یار بیجم سر

[MC12a]

نه دستگاه کمالی بری این معنی

⁸⁷⁵ نه جای انکه تjasر شود از ان برتر

⁸⁷⁶ [Ö9b] du'āsını رب اشرح لی صدری و یسر لی امری⁸⁷⁷ dinilüp فاما الضرورات تبیح المخظورات والمامور معذور
cān u dilden vird-i evḳāt⁸⁷⁸ idinüp⁸⁷⁹ bu tezkirenüñ taḥrîrine bi'l-'aczi ve'l-ḳuşūr ve
bi-envā'i'l-ālāmi ve'l-fütūr şūrū' olunup kümün-i⁸⁸⁰ taḳḳid u tesvîdden zuhūr-i beyāz-ı

⁸⁵⁹ ve: vār: MC

⁸⁶⁰ maqşūrāt-ı cinānī: maqşūrātü'l-cinān: E

⁸⁶¹ ü: -E

⁸⁶² "Onlar, derecelere ve mertebelere ulaşan bir kavimdi."

⁸⁶³ beyt: -E

⁸⁶⁴ güzel: -E; bedel: MC, M, S

⁸⁶⁵ ki: -P

⁸⁶⁶ Kim: ki: E

⁸⁶⁷ Kümün-i: Mükévven-i: E

⁸⁶⁸ şikeste beste: -E

⁸⁶⁹ ehl-i miyān: ehl-i beyān: MC, S, E, Ö

⁸⁷⁰ ola: olan: E

⁸⁷¹ me'arib-i märebe-i: MC, E

⁸⁷² redd-i: -Ö

⁸⁷³ Egerçi kim: -E

⁸⁷⁴ nazm: beyt: MC, Ö; Şîr: P

⁸⁷⁵ "Ne öyle bir görtüşe sahibim ki iltizam edeyim/ Yarin fermanından yüz çevirebilecek bir yüzüm de yok/ Ne bu dava için mükemmel bir zenginlik var/ Ne de cesaretlendirmede ondan daha üstün bir yer var."

⁸⁷⁶ "Zaruretler, haramları mübah kılar ve emredilen de mazurdur."

⁸⁷⁷ "Dedi: 'Ya Râb! Benim göğşüme genişlik ver ve bana işimi kolaylaştır.'" K. K. Tâhâ 24-25.

⁸⁷⁸ vird-i evḳāt: vird-i evḳād: M

⁸⁷⁹ idinüp: eylenüp: MC

⁸⁸⁰ kümün-i: mükévven-i: E

temhîde [S9a]ihrâc olundu erbâb-ı keremden mes'ûl ve aşhâb-ı himemden me'mûldür
ki Mısrâc⁸⁸¹

وعين الرضامن كل عيب كليله⁸⁸²

muhteşâsınca yüz 'uyûb içinde bir hünere ve deryâ içinde⁸⁸³ bir⁸⁸⁴ gühere nâzır
olalar⁸⁸⁵ [Ms.11]Beyt:⁸⁸⁶

Bu hûbuñ dimezem nokşânı yokdur

Benüm gibi ser-â-pâ 'aybı çokdur

ve her tensîk-i erķamda ki mezellât-ı aķdâm-ı aķlâm⁸⁸⁷ ve her tevfiķ-i
[P10a]merâmdaki hefevât-ı mevâķı'-ı kelâm göreler mürüvvat ü⁸⁸⁸ fütüvvat yüzinden
ihşân-ı işlâhın buyuralar⁸⁸⁹ belî anlar kim fazl u kemâl ve hüsnu'l-hışâl şâhibleridür
ve 'ufuvv u ğufrân ve luṭf u ihşân râġıblarıdur 'ayb-cüylük ve bed-hüylük⁸⁹⁰
eylemezler şân-ı şerîflerinde kihterlerüñ sırr-ı 'uyûbundan 'afv u iġmâz gâlib ve zât-ı
müniflerinde ḥaķîrlerüñ [MC12b]keşf-i taķşîrâtından [Ö10a]icrâz ve def'-i icrâz
râciḥ olur Meşnevî:⁸⁹¹

Olsa yüz biñ 'ayb içinde bir hüner

Ol hünerdir manzar-ı ehl-i nazar

'Aybı görmez dîde-i hâk-bîn ebed

Bâṭıluñ 'aynın hüner eyler remed

[S9b]

وها اناشرعت في المقصود

متوكلا على الصمد المعبود⁸⁹²

İbtidâ-i Münâzara-i Sultân-ı Bahâr Ba⁸⁹³-Şehriyâr-ı Şitâ-yı Nâm-dâr
İşbu belde-i tayyibe-i tîbe⁸⁹⁴-mişâl a'ni maḥrûsa-i Burûsa-i ħurrem-cemâl ki
⁸⁹⁵ anuñ beyânında⁸⁹⁶ [E8a]bir rivâyetdür⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ و ارم ذات العماد anuñ
şânında⁸⁹⁹ bir âyetdür Şî'r:

⁸⁸¹ mısrâc: -E, S, Ö

⁸⁸² "Rıza gözü, bütün ayıplardan yorgun düşmüştür."

⁸⁸³ içinde: içinden: E, S

⁸⁸⁴ bir: -M, E, S, Ö, P

⁸⁸⁵ olalar: ola: Ö

⁸⁸⁶ beyt: li-mü'ellifihi: M

⁸⁸⁷ aķlâm: erķāma: MC

⁸⁸⁸ ü: -i: Ö

⁸⁸⁹ buyuralar: buyururlar: Ö

⁸⁹⁰ ve bed-hüylük: -P

⁸⁹¹ meşnevî: beyt: Ö; nazm: E; li-mü'ellifihi: M; Şî'r: P

⁸⁹² "Hiçbir şeye muhtaç olmayan Allah'a güvenerek bu işe başladım."

⁸⁹³ Ba: Ve: E

⁸⁹⁴ tîbe: -MC, S, E, Ö

⁸⁹⁵ "O beldeler içinde onun eşi yaratılmamıştır.", K. K. Fecr 8.

⁸⁹⁶ beyânında: beyânından: E, S

⁸⁹⁷ rivâyetdür: rivâyet: MC, M, S, Ö

⁸⁹⁸ "Yüksek sütunlu İrem'e.", K. K. Fecr 7.

⁸⁹⁹ şânında: şânından: E

[P10b]

ترابها طيب من النسيم

وماؤها الطف من التسنيم⁹⁰⁰mesken-i ‘ulemā-i kirām ve medfen-i evliyā-i ‘izāmdur⁹⁰¹ Beyt:

خوشا برسا و وصف بی مثالش

خداوندانکه دار از زوالش⁹⁰²

Her zamānda neyyir-i a‘zam ki āfitāb-ı gerdūn-tāb-ı ‘ālemdür bi-emr-i ḥālik-ı celīl ve ḥükm-ı rāzık-ı cemīl nokta-ı ‘adl-ı rebī‘iye taḥvīl ve aḥvāl-i zemīn ü zamān⁹⁰³ ve aḥkām-ı kevn ü mekân⁹⁰⁴ tebdīl gösterüp leyl ile⁹⁰⁵ nehār [Ö10b]hem-ser ya‘ni ki⁹⁰⁶ gice vü⁹⁰⁷ gündüz berāber olur şems-i münirüñ mesīri mu‘addilü’n-nehār eşīr-i ma‘delet-i te’sīr olup [MC13a]leyālī ve eyyām kemāl-i ‘itidāl bulur ve mizāc-ı saḳīm-i⁹⁰⁸ hevāya lütf u istikāmet irişüp [Ms12]nabz-ı Şemsā vü Şabā ve⁹⁰⁹ ḥüsn ü⁹¹⁰ intizām üzre hareket ide başlar [S10a]Kuvā-yı nāmiyye ki ṭabīb-i ḥāzık ve ḥakīm-i fā’ik ister ki⁹¹¹ به الارض بعد موتها⁹¹² mücibince ‘ālemi ihyā idüp i‘cāz-ı Mesīhā gösterüp⁹¹² ve tebriyyü’l-ekmehe muktezāsınca [P11a]kūr-ı māder-zād-ı nergisüñ dīdesini āfitāb-ı rüşen-nihāduñ mīl-i zerrīni birle açup münevver kıla⁹¹³ الافى دهر کم نفحات فتعرضوا لها⁹¹⁴ meşām-ı pūr-zükām-ı eyyāmı revāyiḥ-i ṭayyibe-i reyāḥīn ve fevāyiḥ-ı miskiyye-i verd ü nesrīn ile⁹¹⁵ feth eyleyüp mu‘aṭṭar ide ṭabī‘at-ı ‘āleme⁹¹⁶ ki şiddet ü bürüdet-i a‘sar ve keşret-i ruṭūbet-i emtār u enhārla laḳve ‘arız olmuşdı⁹¹⁷ Beyt:⁹¹⁸

Pūr-teşennücdür⁹¹⁹ zemīn ü laḳve olmuş cūylarLerzeler tıtmış biḥārī⁹²⁰ ra‘şe olmuş āfitāb⁹⁰⁰ “Onun toprağı, nesimden daha hoş ve suyu, Tesnim’den daha latiftir.”⁹⁰¹ ‘izāmdur: ‘izām: Ö⁹⁰² “Bursa ve onun konumu ne hoş ve emsalsizdir/Allah, onu zevalinden saklasın.”⁹⁰³ zamān: zamāna: E, Ö⁹⁰⁴ mekân: mekāna: E, Ö⁹⁰⁵ ile: ü: E⁹⁰⁶ ki: -E, S, Ö, M⁹⁰⁷ vü: -Ö⁹⁰⁸ saḳīm-i: müstaḳīm-i: Ö⁹⁰⁹ ve: -E, S, Ö⁹¹⁰ ü: -M; -i: S⁹¹¹ “ (Biliniz ki Allah) ölümden sonra geri diriltir.”, K. K. Hadid 17.⁹¹² gösterüp: göstere: E, S, Ö⁹¹³ “Şüphesiz ki sizin yaşantınızda nimetler vardır. Dikkat edin, kalben ona yönelin.”⁹¹⁴ vefkınca: -P; vakfınca: E⁹¹⁵ ile: birle: MC⁹¹⁶ ‘āleme: ‘ālem: E⁹¹⁷ olmuşdı: olunmadı: E⁹¹⁸ beyt: -E; li-mü’ellifihī: M⁹¹⁹ teşennücdür: teşebbuḥdur: MC⁹²⁰ biḥārī: cihānı: Ö

[E8b]Şemsî âteşi vü⁹²¹ rübüb haşiyetlü ve harâretlü ma‘acın ü hubüb ile ıslâh
[Ö11a]eyleye Cibāl-i⁹²² rasihât-ı berf-vârî ve kılâl-i şamihât-ı rûzgâr-güzârı ki
vaqâyi‘-i⁹²³ leyl ü nehâr fitne-bârla pîr-i⁹²⁴ fertût ve fakîr-i bî-kût⁹²⁵ olup
⁹²⁶واقتضح الحال عيها ⁹²⁷واشتعل الرأس شيبا şüretin izhâr itmiş idi Beyt:⁹²⁸

[P11b]

Pîr-i fânî gibi kuhsâruñ ağarmış dîdesi

[MC13b;S10b]

Âteş olmuş bu elemelerden cihānuñ sînesi⁹²⁹

ve⁹³⁰ Hızr-vâr yine başdan ser-sebz⁹³¹ ü kām-kār ve tāze-civān-ı pür-iqtidār ide ve
Nesîm-i ‘anber-bār ve sehāb-ı güher-nişār ki meşşāta-i cihān ve naḥl-bend-i kevn ü
mekāndur diler ki ‘ıkd-ı le’ālî şebnem-i mütelālî⁹³² birle her berg-i terüñ güşını pür-
dürri-şeh-vār ide ve⁹³³ rüy-i gülî tāzeleyüp mānend-i garra-i meh-garrā ve müy-i
sünbülî şāneleyüp şeb-āsā müşgîn ü muṭarrā eyleye Lālenüñ ṭal‘atın pür-gāze ve
Servüñ kāmetin pür⁹³⁴-endāze idüp cemāl-i ‘āleme zīb ü fer vire el-kışşa her bār ki bu
diyārda iş bu yüzden āsar-ı zuhūr ide başlaya Şehriyār-ı Şitā ki tātār-ı nāştādur
[Ms13]‘ale’l-gāfle gelüp kūh u hāmūn [Ö11b]ve memālik-i rub‘-ı meskūnda nehb ü
gāret ve envā‘-ı ḥasāret [P12a]itmegin ve⁹³⁵ Sulṭan-ı Bahār ki burhān-ı fā‘il-i
muḥtārdur ve şāhib-kırān-ı rûzgārdur felā-büd ḥaşma meydān ve birkaç gün cevalān
virmek yüzünden sevāhil-i deryāya ve emākin-i bihişt-āsāya çekilüp zāhirde
taḥammül ü ıstıbār [S11a]ve sükūn u vaqār şüretin göstermiş idi ammā ma‘nide
techiz-i ‘asākir-i gerdūn-me’āsire meşgūl olup tertīb u tehiyye-i esbāb-ı salṭanāt-ı
kāhire eylerdi ve⁹³⁶ muḥaddemāt-ı fetḥ u zafer tertibin ma‘lūm [MC14a]ve mebadî-i
esbāb-ı⁹³⁷ nuşret-eşer tehzibin⁹³⁸ mefhūm idincek⁹³⁹ muḥaddemā Nesîm-i ‘ayyārî ki
şeb-rev-i⁹⁴⁰ rûzgārî⁹⁴¹ [E9a]ve peyk-i çālāk-ı mülk ü diyārdür istilā-yı Şitādan
müteferriḳ olup küşelere⁹⁴² taḥaşşūn iden fırkaya ḥufyeten istimāletler virmek için ve

⁹²¹vü: -M

⁹²²Cibāl-i: Ḥayāl-i: MC

⁹²³vaqāyi‘-i: vaqā‘-i: MC

⁹²⁴pîr-i: pür: MC

⁹²⁵bî-kût: bî-kuvvet: MC, Ö

⁹²⁶“Aynı hali yaşamak bir ayıptır.”

⁹²⁷“Baş, ihtiyarlık aleviyle alev aldı.”, K. K. Meryem 4.

⁹²⁸beyt: li-mü’ellifihî: M

⁹²⁹Cibāl-i rasihât-ı berf-dārî ...Âteş olmuş elemelerden cihānuñ sînesi: -E

⁹³⁰ve: -M, MC, E, S, Ö

⁹³¹ser-sebz: sebz-ser: Ö

⁹³²mütelālî: mütālāyî: E

⁹³³Ve: -M, MC, S, Ö

⁹³⁴pür: bir: MC

⁹³⁵ve: -M, MC, S, Ö, P

⁹³⁶Ve: -M, MC, S, Ö

⁹³⁷tertibin ma‘lūm ve mebadî-yi esbāb-ı: ve: E

⁹³⁸eşer tehzibin: eşerin: E

⁹³⁹idincek: idincek: M, S

⁹⁴⁰rev-i: -Ö

⁹⁴¹rûzgārî: rûzgārdur: E

⁹⁴²küşelere: küşelerde: MC

eṭrāf-ı bilād-ı ḥurrem-nihādda münzevī⁹⁴³ olan sipāh-ı zafer-penāhı cümleten virmek⁹⁴⁴ için her cānibe belki ser-cümle memālik-i meşārık u meğāribe revān u⁹⁴⁵ devān [P12b]eyledi ve eyitdi anlar ki [Ö12a]risālet ü istimālet⁹⁴⁶ aḥvālını kâyırmışlardır⁹⁴⁷ ارسل الحكيم ولا يوصته⁹⁴⁷ diyu buyurmışlardır pes Peyk-i Nesīm daḥī rāh-ı sāʿy u talebde rüz u şeb pūyān ve meṭālib-i sulṭānı cān u dilden cūyān olup geşt-i cihān ve ṭayy-i mekān eyleyüp ḥalāyık-ı ʿālemüñ göñüllerine girdi ve hücum-ı Sulṭān-ı Bahārdan her birine ḥaberler virdi Beyt:⁹⁴⁸

Güler yüzler ider dil-ḥasteyi şād

Ferah sözden olur cān ḡamdan āzād

ve istimāletler eyleyüp⁹⁴⁹ didi ki⁹⁵⁰ Ey ṭāyife-i ḥāyife-i firīfte ve ey şirizme-i şāḥib-i

zimme-i şifte niʿam-ı sālīfe-i Sulṭān-ı Bahārı unutduñuz mı كمتروا من جنات وعيون وذى زعم مقام

⁹⁵¹ ve ol ʿıyş-ı mühennā ve ʿişret-i⁹⁵² ḥuşk-vārı ferāmūş itdünüz كريم ونعمة كانوا فيها فاكهين

mi? يا ايها الذين آمنوا اذكروا [MC14b]نعمة الله عليكم اذ هم قوم ان يبسطوا [Ö12b]اليكم [P13a]ايديهم فكف ايدهم عنكم

⁹⁵³ bunların ḥōd- cevri ü ezīyeti Şehriyār-ı Şitādan cānlarına واتقوا الله وعلى الله فليتوكل المؤمنون

geçmişdi ve kürbet-i kaḥt u şiddet faqr [Ms14]u ʿinādan⁹⁵⁴ her biri küşeye kaçmışdı⁹⁵⁵

ve dāʿima duʿāları⁹⁵⁶ ربنا اخرجنا من هذه القرية الظالم اهله⁹⁵⁶ idi⁹⁵⁷ وضاقا عليهم الارض بما رحبت

mışdākınca tenknā-yı [E9b]miḥnetde bī-ser u pā idi⁹⁵⁸ عسى ربنا ان يبدلنا خيرا منها انا الى ربنا راغبون

diyüp⁹⁵⁹ [S12a]eltāf-ı Yezdānī ve aṭāf-ı Şamedānīye müterākķıblardı⁹⁶⁰ pes cümleten

şāḥib-i nāmūs cāsūs-i Nesīmüñ öñine gelüp eyitdiler ki⁹⁶¹ استغفر لنا ذنوبنا انا كنا خاطين⁹⁶¹ ḥaṭā

⁹⁴³ münzevī: menzīlī: E

⁹⁴⁴ virmek: dirmek: Ö

⁹⁴⁵ u: -E

⁹⁴⁶ ü istimālet: -M, MC, S, Ö, E

⁹⁴⁷ “Hakimi gönder ve ona tavsiyede bulunma.”

⁹⁴⁸ beyt: li-müʿellifihī: M

⁹⁴⁹ eyleyüp: idüp: MC

⁹⁵⁰ Ve istimāletler eyleyüp didi ki: -Ö

⁹⁵¹ “Onlar geride nice şeyler bıraktılar; bahçeler, çeşmeler, ekinler, güzel makamlar ve zevk ü safa sürecekleri nice nimetler!” K.K. Duhan 25-27.

⁹⁵² ʿıyş-ı mühennā ve ʿişret-i: ʿıyş u ʿişret-i: E; ʿıyş-ı müheyyā ve ʿişret-i: Ö

⁹⁵³ “Ey iman edenler! Allah’ın üzerinizdeki o nimetini anın ki bir vakit size bir kavim el uzatmayı kurmuştu da O bunların ellerini size dokunmaktan men etmişti. Siz hep Allah’a (sığınıp) korunun ve mü’minler yalnız Allah’a dayansınlar.” K. K. Mâide 11.

⁹⁵⁴ ʿinādan: ḡinādan: MC, S, P

⁹⁵⁵ Ve kürbet-i kaḥt u şiddet faqr u ʿinādan her biri küşeye kaçmışdı: -E

⁹⁵⁶ “Yâ Rabbenâ! Bizleri bu ahalisi zâlim memleketten çıkar.” K. K. Nisâ 75.

⁹⁵⁷ “Bütün genişliğine rağmen yeryüzü, başınıza dar gelmiştir.” K.K.Tevbe 25.

⁹⁵⁸ “Belki Rabbimiz, bize onun yerine ondan daha iyisini verir. Biz Rabbimize yönelir, O’ndan umarız.” K. K. Kalem 32.

⁹⁵⁹ diyüp: -E

⁹⁶⁰ müterākķıblardı: meraķķıblardı: Ö

⁹⁶¹ “Bizim için günahlarımıza istiḡfar ediver, bizler hakikaten büyük günah işlemiştik.” K. K. Yusuf

vü takşirlerine ve sū'-i tedbirlere i'tirāf idüp didiler
ki ⁹⁶² ظلمنا انفسنا وان لم تغفر لنا وترحمنا لنكون من الخاسرين Beyt: ⁹⁶³

Peşimānuz şehā bu pîşelerden
Perişānuz yavuz endişelerden

[P13b]Nesīm-i nāmver dahī her birine ba'de ez ⁹⁶⁴-āzmāyış-i ⁹⁶⁵ انکم لفی خلق جدید buyurup
hüsn-i va'delerle sitāyış itdi ⁹⁶⁶ ذلك وعد غیر مکذوب [Ö13a]diyüp sürür u ⁹⁶⁷ beşāşet itdi ⁹⁶⁸ ve
müjde vü ⁹⁶⁹ beşāretle gelüp Sultān-ı Bahārdan yaña [MC15a]gitdi ve bārgāh-ı 'ālem-
penāha yüzler sürüp eyitdi ki Mışra': ⁹⁷⁰

⁹⁷¹ فزال عنک الی اعداک الالم

Erbāb-ı ihtifā ⁹⁷² vü kümünüñ ve ⁹⁷³ 'asākir-i gerdün-ma'āsire rub'-i meskūnuñ
haberlerin getürdi ⁹⁷⁴ ki ser-ā-ser qarīb ü ba'īd ve ahrār u 'abīd Şehriyār-ı Şitānuñ
zulmünden fūrūmānde ve muẓtariblerdür ⁹⁷⁵ ve ferr-i kudūm-i 'adālet-āşār-ı şāhib-
kırāna ve kerr-i hücūm-i[S12b]ma'adelet-dişār-ı sultāna āmāde vü müterakķiblerdür ⁹⁷⁶
Beyt: ⁹⁷⁷

انتالذی اجدی باخذ ممالك

⁹⁷⁸ لاسیمافی اکتساب کنز موارث

Vaktā kim bu haber-i meserret-efzā ve eşer-i mazarrat-zidā ⁹⁷⁹ Sultān-ı Bahāruñ sem'i
cem'ine ve gūş-i hūşına ⁹⁸⁰ irdi eṭrāf-ı memālike ve şāhān-ı şāhib-i arāyike nāmeler ve
peykler irsāl eyleyüp ⁹⁸¹ leşker cem' [P14a]olmasın buyurdı ve kendüsi [E10a]ferr-i
devlet ⁹⁸² ve kerr-i şavlet birle a'lām-ı nuşret-i'lāmını efrāşte idüp bir şahrā-yı melsā-
yı ⁹⁸³ bihişt-āsāya çıkup oturdi [Ö13b]ve Şehriyār-ı Şitāyla mābeynlerinde olan

⁹⁶² “Nefislerimize zulmettik; eğer sen bize mağfiret etmez, merhamet buyurmazsan, şüphe yok ki hüsrana düşenlerden oluruz.”, K. K. A'raf 23.

⁹⁶³ beyt: li-mü'ellifihi: M

⁹⁶⁴ ez: -E

⁹⁶⁵ “Muhakkak ki siz yeni bir yaratılış içinde bulunacaksınız”, K. K. Sebe 7.

⁹⁶⁶ “Bu, yalanlanamayacak bir tehdittir.” K.K. Hūd 65.

⁹⁶⁷ u: -Ö

⁹⁶⁸ itdi: -M, MC, S, Ö

⁹⁶⁹ vü: -Ö

⁹⁷⁰ mışra': -MC, E, Ö

⁹⁷¹ “Elem, senden düşmanlarına geçti.”

⁹⁷² ihtifā: ihtifānuñ: E

⁹⁷³ kümünüñ ve: -E

⁹⁷⁴ getürdi: getürdüm: E

⁹⁷⁵ muẓtariblerdür: muẓtar olmuşlardur: E

⁹⁷⁶ müterakķiblerdür : müterakķib: E

⁹⁷⁷ Beyt: -E; Şi'r: P

⁹⁷⁸ “Ülkelere sahip olmaya en layık olan sensin. Özellikle de miras kalan hazinelerin kazanılmasında...”

⁹⁷⁹ ve eşer-i mazarrat-zidā: -E

⁹⁸⁰ gūş-ı hūşına: gūş u hūşına: MC, Ö: gūş-ı pūşına: E

⁹⁸¹ ve peykler irsāl eyleyüp: virdi: E

⁹⁸² ferr-i devlet: ferr-i 'adālet: M; ferr ü devlet: E

⁹⁸³ melsā-yı: -E

müdārā ve muḥāba ḥicābların götürdi⁹⁸⁴ evvelā terḥīb⁹⁸⁵ ü tehdīd yüzinden bu resme nāmeyi⁹⁸⁶ tesvīd idüp⁹⁸⁷ Peyk-i Şabā hümā-reftārla Şehriyār-ı Şitāya⁹⁸⁸ gönderdi⁹⁸⁹

[Ms15]Nāme Firistaden-i⁹⁹⁰ Sulṭān-ı Bahār Be-Şehriyār-ı Şitā

⁹⁹¹ قل اللهم مالك الملك تؤتي الملك من تشاء وتذل من تشاء لديك الخيرانك [MC15b] على كل شئى قدیر

⁹⁹² وبالاجابة جدير [S13a]Ey Şehriyār-ı Ğaddār ve ey ḳahhār-ı kīne-ğüzār sen ki sipeh-sālār-ı Şitā vü⁹⁹³ tātār-ı nāştāsın her zamānda erāzil-i⁹⁹⁴ bilāddan bir nice etrāk u ekrād-ı bed⁹⁹⁵ -nihādı cem^c idüp işüñ fışk u fesād⁹⁹⁶ ve tuğyān-ı⁹⁹⁷ ‘inād ve ta‘zīb-i⁹⁹⁸ ‘ibād ve taḥrīb-i bilāddur her mülke⁹⁹⁹ ki¹⁰⁰⁰ ḳudūm-i mezmūmuñ¹⁰⁰¹ ḥaberi ve hücūm-i [P14b]pür-hümūmuñ¹⁰⁰² eṣeri ire revnaḳ-ı ma‘mūri ol ḥıṭṭadan dūr¹⁰⁰³ ve şafā-yı meşḳūri ol buḳadan mehcūr olur Mışra‘¹⁰⁰⁴

Büm-veş meş’ūmsun her būma sen¹⁰⁰⁵

Ra‘iyyet-i memleket ki emānetu’llahdur her zamānda¹⁰⁰⁶ senüñ ḳulm ü¹⁰⁰⁷ ḳalālet-[Ö14a]encāmuñla gümrāhdur bilmez misin ki ‘āḳibet-i ḳulm vaḥim¹⁰⁰⁸ ve ol meslege sālik olanlar aşḫāb-ı caḥīmdür Beyt:¹⁰⁰⁹

⁹⁸⁴ götürdi: getürdi: M, E.

⁹⁸⁵ terḥīb: terğīb: E

⁹⁸⁶ nāmeyi: nāme: MC, E, S, Ö

⁹⁸⁷ idüp: olunup: E

⁹⁸⁸ Şehriyār-ı Şitā-yı nāmdāra: Şehriyār-ı Şitāya: M

⁹⁸⁹ Evvela...gönderdi: -M

⁹⁹⁰ Firistaden-i: -P

⁹⁹¹ “De ki: Ey mülkün sahibi olan Allah’ım! Dilediğine mülk verirsın, dilediğinden de mülkü çeker alırsın; dilediğini yüceltir, dilediğini alçaltırsın. Hayır, yalnız senin elindedir. Gerçekten sen, her şeye gücü yetensin.” K.K. Al-i İmrān 26.

⁹⁹² “Görülen gereklilik üzerine...”

⁹⁹³ Şitā vü: Şāh u: Ö

⁹⁹⁴ erāzil-i: ezāzil-i: E

⁹⁹⁵ bed: -E

⁹⁹⁶ fesād: fücür: E; fesāddur: P

⁹⁹⁷ tuğyān-ı: tuğyān u: E, S, Ö

⁹⁹⁸ ta‘zīb-i ‘ibād: ta‘zīb ü ‘inād: Ö

⁹⁹⁹ mülke: kimse: E

¹⁰⁰⁰ ki: -M, MC, S, Ö, F

¹⁰⁰¹ mezmūmuñ: mezḳūmuñ: Ö

¹⁰⁰² ḥaberi ve hücūm-i pür-hümūmuñ: -E

¹⁰⁰³ dūr: döner: Ö

¹⁰⁰⁴ mışra‘: -E, Ö

¹⁰⁰⁵ Büm-veş meş’ūmsun her būma sen: -E

¹⁰⁰⁶ Her zamānda: -Ö

¹⁰⁰⁷ ḳulm ü: ḳulem-i ḳulm-i: MC, S, Ö; ḳulm-i ḳulm-i: E; ḳulm-i ḳalūm-i: P

¹⁰⁰⁸ vaḥim: ḥīm: Ö

¹⁰⁰⁹ beyt: li-mü’ellifihī: M

Şu kim zulm u fesâdı itdi pîşe
[E10b]

Anuñ la‘netledür zikri hemîşe

¹⁰¹⁰ رāyet-i şevket ü ¹⁰¹¹ قل سىروافى الارض فاتظروا كيف كان عاقبة الذين من قبل كان اكثرهم مشركين
iktidār dest-i tecebbür ü ¹⁰¹² istikbārla ¹⁰¹³ olmaz kerr ü ferr-i ¹⁰¹⁴ [S13b]salṭanat u
iftihārla istizhār-ı keşret-i a‘vān-ı enşārla şüret bulmaz haqīkatde sen ‘adüvvü’d-din
ve zerdüşt-āyīnsin ki müslümānları âteş-perest ve livā-yı dīn-i İslamı şikest itdūñ
¹⁰¹⁵ Beyt: ¹⁰¹⁷ ان الشريك لظلم عظيم ¹⁰¹⁶ وماريك بغافل عما تعملون وهو [MC16a] الشيع العليم

Dem olur âteş-āyīn ¹⁰¹⁸ dūd-ı ¹⁰¹⁹ mazlūm

Eridür nice āhen-cāmı ¹⁰²⁰ çün mūm

Ben ki Sulṭān-ı Bahār ve şāhib-kırān-ı [P15a]kām-kārum ¹⁰²¹ السلطان ظل الله فى الارض
mışdākınca rüz u ¹⁰²² şeb şuğlum ‘adl u dād ve ta‘mīr-i bilād [Ö14b]ve aşhāb-ı ¹⁰²³
fesād ve ‘azm-i cihād ve ĩkāz-ı erbāb-ı rıkkatdur baş-ı envāc-ı mevāid-i mevfūrumla
basīṭ-i zemīni ma‘mūr iderüm ve neşr-i eşnāf-ı fevāyid-i meşkūrumla ¹⁰²⁴ çerh-ı berīni
pür-nūr eylerüm ħuffāt u ‘urrā-ı ¹⁰²⁵ kāyināt her zamānda ħil‘at-i fāhiremle ¹⁰²⁶ ħ‘āce-i
nām-dār olur ¹⁰²⁷ ve mesākin-i emākin-i şeş-cihāt her anda ni‘met-i zāhirem ile ‘ayyaş
[Ms16]u kām-kār olur ¹⁰²⁸ netāyic-i āb u ħāk u ¹⁰²⁹ ṭab‘-ı çābūk ü çālākumuñ ¹⁰³⁰
eşerleridür ve’lhāşıl ser-cümle şanāyic-i ¹⁰³¹ [S14a]bedāyic ki vedāyic-i ¹⁰³² ṭabāyic ¹⁰³³
görünür Bi-izni’llahi te‘ālā zīr ü bālā tevābi‘-i fermān-berdārum ¹⁰³⁴ ve zāde-i şunı
felek-[E11a]āşārumdur mazhar-ı ibda‘ ve maşdar-ı iħtirā‘um şāhib-i keşf ü kerāmāt
ve ma‘den-i ħ‘ārık-ı‘ādātum seng-i Bedeşşāna reng ü ṭarāvet ve lu‘āb-ı zenbüre şifa

¹⁰¹⁰ “De ki: ‘Arz’da bir gezin de bakın bundan evvelkilerin akıbeti nasıl olmuş? Onların ekserisi müşrik idiler.”, K. K. Rûm 42.

¹⁰¹¹ Rāyet-i şevket ü: Rivāyet-i şevket ü: Ö; Rāyet-i şevketle: E

¹⁰¹² ü: -MC, E

¹⁰¹³ istikbārla: istikbarla efrāste: S

¹⁰¹⁴ ferr-i: ferr ü: E

¹⁰¹⁵ “Rabbin ne yaptığınızdan ve ne yapacağınızdan gafil değil”, K. K. Hūd 123.

¹⁰¹⁶ “Şirk çok büyük bir zulümdür.”, K. K. Lokman 13.

¹⁰¹⁷ beyt: li-mü’ellifihī: M

¹⁰¹⁸ âteş-āyīn: âteş-īn: E

¹⁰¹⁹ dūd-ı: dūd u: Ö

¹⁰²⁰ cāmı: cānı: MC, S, E, Ö

¹⁰²¹ “Sultan, Allah’ın yeryüzündeki temsilcisi; halifesi.” Hadīs-i Şerīf

¹⁰²² u: -E

¹⁰²³ aşhāb-ı: ıslāh-ı: P

¹⁰²⁴ basīṭ-i zemīni ma‘mūr iderüm. Ve neşr-i eşnāf-ı fevāyid-i meşkūrumla: -E

¹⁰²⁵ ‘urrā-ı: ğuzāt-ı: E; ‘urrāt-ı: S; ğurrāt-ı: Ö

¹⁰²⁶ fāhiremle: fāhirem: MC

¹⁰²⁷ olur: -M; olurla: E

¹⁰²⁸ olur: olurlar: E

¹⁰²⁹ u: -M, MC, S, Ö

¹⁰³⁰ çālākumuñ: çālākuñ

¹⁰³¹ şanāyic-i: şanāyic u: Ö

¹⁰³² bedāyic ki vedāyic-i ṭabāyic: bedāyic-i ṭabāyic ki: E

¹⁰³³ ṭabāyic: -P

¹⁰³⁴ berdārum: berdārumdur: Ö

vü halâvet benüm terbiyetümlüdür tab^c-ı cismanî bu hânede bîgâne ve ‘âkl-ı heyûlânî bu kâşânede dîvânedür [P15b]ki bir şâhda hâr u şemerüñ istimdâdı âb [MC16b]ju hevâ-yı cân-perverümle nice olur ve bir cevherde hall ü hamruñ isti‘dâdı neşv ü nemâ-yı¹⁰³⁵ [Ö15a]safâ-güsterümle ne resme şüret bulur ki?¹⁰³⁶

¹⁰³⁷ له الامر والخلق فتبارك الله احسن الخالقين

ان الله يحيى الارض بعد موتها¹⁰⁴⁰ çün sırr-ı¹⁰³⁹ رنج الموحدون وخسر الملحدون فسبحان الله¹⁰³⁸
bendedür pes envâr-ı¹⁰⁴¹ 1042 فانظروا الى اثار رحمة الله¹⁰⁴² çehremde tâbendedür lâ-cerem
bisât-ı küh u hāmūnda ve basîṭ-i ‘arz-ı buḳālemūnda¹⁰⁴³ her kisvet-i nazîf ve her
hil‘at-i şerîf ki tîrâz-ı şıbgatu’llāhla muṭarraz olur anuñ mecmū‘a-i evrākı ve seffine-i
eṭbākı ser-cümle benüm şan‘at-ı dest-[S14b]bürdümle müşerrez olur¹⁰⁴⁴ Beyt:¹⁰⁴⁵

Cihân ser-sebzdür âşârum ile

Zemîn pür-necmdür ezhârum ile

Terbiyemle mûy-i Sünbül gâliye-sâdur ve tasfiyemle¹⁰⁴⁶ rûy-i Gül¹⁰⁴⁷ meh-âsâdur¹⁰⁴⁸
el-kışsa âşâruma ‘add u eṭvâruma ḥadd yokdur uş aḥkām-ı kaẓâ cereyânımı
‘âlemîne¹⁰⁴⁹ icrâ için ve a‘lām-ı zafer leme‘ânımı menşüb-ı künbed-i ḥadrâ itmek
içün leşker-i¹⁰⁵⁰ [P16a]nuşret-penâhumla üzeriñe yürüdüm ve âlât-ı ḥarb [Ö15b]ju
esbâb-ı ḍarbla¹⁰⁵¹ şahrâlar yüzün bürüdüm Mışra‘:

Eger merdiseñ ḥâzır ol vaḳtiñe¹⁰⁵²

¹⁰⁵³ اليوم تجزون ما كنتم تعملون Beyt:¹⁰⁵⁴

[MC17a]

Şeyâṭîn-i ‘adüvv üstine her-bâr

Rücüm-endâzdur ḥaylüm melek-vâr

¹⁰³⁵ nemâ-yı: nemâ ve: Ö

¹⁰³⁶ ki: -M, MC, S, E, P

¹⁰³⁷ “Bak ne şanlı o Allah, yaratanların en güzeli”, K. K. Mu‘minûn 14.

¹⁰³⁸ Allah’ın birliğine inananlar kazançlıdır; O’nu inkar edenler zarardadır. Allah’ı tesbih ederim
(Allah’ın büyüklüğünü anarım)

¹⁰³⁹ çün sırr-ı : -M, MC, S; çün: E

¹⁰⁴⁰ “Arzı –ölmüşken- diriltmesinde”, K. K. Bakara 164.

¹⁰⁴¹ envâr-ı: -Ö

¹⁰⁴² “Allah’ın rahmetinin belirtilerine bir bak.”, K.K. Rûm 50.

¹⁰⁴³ lâ-cerem bisât-ı küh u hāmūnda ve basîṭ-i ‘arz-ı buḳālemūnda: -P

¹⁰⁴⁴ Lâ-cerem... müşerrez olur: -E

¹⁰⁴⁵ beyt: -E; li-mü’ellifihi: M

¹⁰⁴⁶ tasfiyemle: taẓyîkümle: P

¹⁰⁴⁷ rûy-i Gül: rûy: MC

¹⁰⁴⁸ Terbiyemle... meh-âsâdur: -E

¹⁰⁴⁹ ‘âlemîne: ‘âleme: E

¹⁰⁵⁰ leşker-i: -MC, E, S, Ö, P

¹⁰⁵¹ ḍarbla: ẓarbla: Ö

¹⁰⁵² “Eger merd iseñ ḥâzır ol vaḳtiñe” mısrası, Ö’de “Rücüm-endâzdur ḥaylüm melek-vâr”
mısrasından sonra gelmektedir.

¹⁰⁵³ “Bugün o yaptığınız amellerin cezası verilecektir.”, K. K. Câsiye 28.

¹⁰⁵⁴ Beyt: li-mü’ellifihi: M

ve ol İrād¹⁰⁵⁵ itdigüñ fitne vü fesād nīrānını ve būnyād kıldıguñ zulm ü ‘inād [Ms17]būnyānını ‘ināyet-i Rabbānī¹⁰⁵⁶ ve te’yīdāt-ı āsumānī [E11b]karīn olup āb-ı ma‘delet inşāf-me‘ābumla bir demde muntafī vü nā-yāb¹⁰⁵⁷ idem ve tāb-ı mekremet-i maḥmidet-niṣābumla evvel kademde¹⁰⁵⁸ ḥarāb u yebāb eyleyem min-ba‘d bir sâ‘at karar ve bir an ıstıbār yokdur mellāh-ı ‘azm ki siyāh-ı¹⁰⁵⁹ ḥurremdür lenger-i [S15a]şabırı ka‘r-ı¹⁰⁶⁰ deryā-yı taḥammülden çeküp sefīne-i ikdām u sa‘y içine almışdur¹⁰⁶¹ ve¹⁰⁶² bādbān-ı ‘azīmeti¹⁰⁶³ bāl-i himmet gibi açup gayret keştisin şavb-ı taraf-ı¹⁰⁶⁴ maḥşūd üzre şalmışdur İnşā‘allahu’r-Raḥmān şurta-ı¹⁰⁶⁵ tevfiḳ hem ‘inān u refiḳdür [P16b]ve bedreka-i ‘ināyet reh-nümā-yı tarīḳdür ki¹⁰⁶⁶ Sa‘d-ı[Ö16a]Ekber gibi pīrüz-rüz¹⁰⁶⁸ ve şahīfe-i tığ u¹⁰⁶⁹ ḥançerüm şems-i ḥāver¹⁰⁷⁰ gibi ‘ālem-sūzdur ve¹⁰⁷¹ her zamānda ḥarb u ḍarbumuñ¹⁰⁷² şadmeti şadāsından ka‘r-ı deryāda nehengüñ zehresi āba dönmişdür ve her mekānda ‘azm ü rezmimüñ ḥaşmeti nidāsından şaḥn-ı şahrāda pelengüñ pençesi kana yunmuşdur heman ol yegrekdür ki gūrūr u istikbārı [MC17b]dimāguñdan ilḳā¹⁰⁷³ ve pend-i¹⁰⁷⁴ sūd-mendi¹⁰⁷⁵ gūş-ı cān u dille ıṣḡā eyleyüp ser-ā-ser memleketi baña teslīm idesin¹⁰⁷⁶ 1077 ان الله يأمركم ان تودوا الامانات الى اهلها فيومئذ لا ينفع الذين ظلموا معذرتهم ولا هم ولا [S15b]الندامة امر من السهم القبول يستعجبون¹⁰⁷⁸ veyāḥud bir kadem evvelden iḳlīm iḳlīm başuñ alup gidesin

¹⁰⁵⁵ İrād: İḳād: MC, E, S, Ö, P

¹⁰⁵⁶ ‘ināyet-i Rabbānī: -Ö

¹⁰⁵⁷ muntafī vü nā-yāb: muntafī: Ö; nā-yāb: E

¹⁰⁵⁸ evvel kademde: -E

¹⁰⁵⁹ siyāh-ı: sebbāh-ı: P

¹⁰⁶⁰ ka‘r-ı: -M, MC, S, Ö, E

¹⁰⁶¹ u sa‘y içine almışdur: -E

¹⁰⁶² Ve: -S

¹⁰⁶³ Ve bādbān-ı ‘azīmeti: -E

¹⁰⁶⁴ taraf-ı: -M, MC, E, S

¹⁰⁶⁵ şurta-ı: şart-ı: Ö

¹⁰⁶⁶ Kimin izzeti, şerefi doğru olursa başarısına yardımcı olur.

¹⁰⁶⁷ leşkerüm: leşker: E

¹⁰⁶⁸ pīrüz-rüz: pīrüz-ı rüz: Ö

¹⁰⁶⁹ u: -Ö

¹⁰⁷⁰ şems-i ḥāver: şems ü ḥāver: Ö

¹⁰⁷¹ Ve: -M, MC, E, S

¹⁰⁷² ḥarb u ḍarbumuñ: ḍarb u ḥarbumuñ: E; ḥarb u ḍarbumuñ: Ö

¹⁰⁷³ ilḳā: ilḡā: MC, E, S

¹⁰⁷⁴ pend-i: peyvend-i: Ö

¹⁰⁷⁵ sūd-mendi: sūd-mendümi: MC, E, S, Ö

¹⁰⁷⁶ idesin: eylesin: Ö

¹⁰⁷⁷ “Haberiniz olsun ki Allah size şunları emrediyor: Emanetleri ehline veresiniz.”, K. K. Nisâ 58.

¹⁰⁷⁸ “Artık o gün zulmedenlere mazeretleri fayda vermez ve dertlerinin çaresine bakılmaz.”, K. K. Rûm

¹⁰⁷⁹ واحد من السيف المسلول قد ختمنا الكلام واعلمنا المرام والاسلام على ذوى الاسلام ve illā şoñra nādan olup ğurūr itmenüñ fāyidesi yokdur¹⁰⁸⁰

Hışm-giriften-i Şehriyār-ı Şitā-rā¹⁰⁸¹ Ez-Nāme-i Sultān-ı Bahār

[E12a;Ö16b;P17a]

Çünkü bu nāme-i müşgīn¹⁰⁸²-hītām Şehriyār-ı Şitānuñ öñinde okundu ğüyā ki sine-i pür-kīnesine¹⁰⁸³ bir mismār-ı cān-sipār dokundu¹⁰⁸⁴ hışm-ı ateşinden¹⁰⁸⁵ dīg-i dimāğı galeyān eyleyüp şöyle kaķıdı ki ra‘d-vār ğürleyüp berķ-āyın şāķdı ve¹⁰⁸⁶ ol kitāb-ı takrī‘-i¹⁰⁸⁷ hītābı Peyk-i Şabānuñ elinden alup ğül gibi¹⁰⁸⁸ şad-pāre kılup¹⁰⁸⁹ oda urdı ğāyibāne Sultān-ı Bahāra hītāb idüp¹⁰⁹⁰ eyitdi ki¹⁰⁹¹ فأتنا بما تعدنا ان كنت من الصادقين¹⁰⁹² mezhebine zehāb ve¹⁰⁹³ derūnın nār-ı hışmla pür-tāb idüp hemān-dem Rüstem-vār ğaζab raħşına süvār olup [MC18a]leşker-i diyār-ı şığār u kibār her ne kim vār cem‘ olsun diyu buyurdu [Ms18]Beyt:

Göñül kāşānesin kılsa ğaζab od

Ȧolar şaķfı dimāğuñ ser-tā-ser od

[S16a]Amma sa‘y-i bī-fāyide ve cehd-i bī-‘āyide kıldı ki sipāh u re‘āyā a‘nī vażī‘ u şerīf-i berāya ser-ā-ser [P17b]yüz döndürmüşlerdi ve Sultān-ı Bahāra el altından haberler göndermişlerdi¹⁰⁹⁴ ol ğaddār-ı bed-[Ö17a]ğirdāruñ cevır ü eziyetinden ve aħvāl-i bī-hamiyetinden cānlarına ğeçmişdi. Mışra‘:

Ȧurur küfrile Ȧurmaz zılm ile mülk

Muķtezāsınca ğalāyıķuñ her biri bir kūşeye kaķmışdı belī cihāngīri vü cihāndarı ve fermān-dihī vü kāmķarı¹⁰⁹⁵ şol şāhib-i devlete müsellemdür ki himmet-i ‘ālī-rütbeti rüz u¹⁰⁹⁶ şeb nuşret-i ehl-i dīn u taķviyyet-i ‘ibād-ı Rabbü’l-‘ālemīn ve ihyā-yı sünen-i¹⁰⁹⁷ Seyyidü’l-Mürselīn ola¹⁰⁹⁸ ve naşbu’l-‘ayn-ı zamīr-i¹⁰⁹⁹ münīrini zu‘afāya şefķat

¹⁰⁷⁹ “Savaşıta kılıçların kullanılmasından dolayı pişmanlık yoktur. Biz sözü bitirdik, meramımızı bildirdik. Selam, barışı isteyenlere olsun.”; -E

¹⁰⁸⁰ ve illā şoñra nādam olup ğurūr itmenüñ fāyidesi yokdur: -M, MC, S, Ö, P

¹⁰⁸¹ rā: -E, Ö

¹⁰⁸² müşgīn: misgīn: MC

¹⁰⁸³ pür-kīnesine: pür-kīne: Ö

¹⁰⁸⁴ dokundi: tokundi: MC, E, S

¹⁰⁸⁵ Hışm-ı ateşinden: Hışm-ı ateşden: Ö

¹⁰⁸⁶ Ve: -E

¹⁰⁸⁷ takrī‘-i: tefrī‘-i: E

¹⁰⁸⁸ ğül gibi: -Ö

¹⁰⁸⁹ kılup: -E

¹⁰⁹⁰ idüp: -E

¹⁰⁹¹ “Eğer sadıklardan isen, haydi bizi tehdid edip durduğun o azabı başımıza getir (de) görelim.”; K. K.

A’raf 70.

¹⁰⁹² “Yeryüzünde o haksızlıkla büyüklenenleri ki(ayetlerimden uzaklaştıracığım.)”; K. K. A’raf 146.

¹⁰⁹³ zehāb ve: zāhib olup: E

¹⁰⁹⁴ ve Sultān-ı Bahāra el altından haberler göndermişlerdi: -M, Ö, P

¹⁰⁹⁵ fermān-dihī vü kāmķarı: -MC

¹⁰⁹⁶ u: -E, Ö

¹⁰⁹⁷ sünen-i: -Ö

u rahmet¹¹⁰⁰ ve¹¹⁰¹ fuḳarāya ʿināyet ü himmet eyleye¹¹⁰² her saʿādet-mendüñ ki dıraht-ı bahtı [E12b]gölşen-i salṭanatda neşv ü nemā bula anuñ āsār-ı¹¹⁰³ hayāt-ı hurrem-şifātı ʿālemde iḳāmet-i merāsım-i emr-i maʿrūf ve levāzım-ı nehy-i münker olmak gerekdür ve her şāhib-i ḳadr-bülendüñ ki nihāl-i iḳbālī cūy-bār-ı pādīşāhīden ser-sebz ü şādāb¹¹⁰⁴ ola nevbāve-i¹¹⁰⁵ vücūd-ı¹¹⁰⁶ pür¹¹⁰⁷-cūdi ḫalāyıḳa işāl-i¹¹⁰⁸ ḫayr [MC18b;S16b]u nefʿ ve istişāl-i şerr ü darr olmak vācib gerekdür¹¹⁰⁹ ve her şāhib-i ḳadr-bülendüñ ki nihāl-i iḳbālī cūy-bār-ı pādīşāhīden ser-sebz ü şādāb ola nevbāve-i vücūd-i pür-cūdi ḫalāyıḳa işāl-i ḫayr u nefʿ ve istişāl-i şerr ü darr olmak vācib gerekdür¹¹¹⁰ والذين يؤذون المؤمنين والمؤمنات بغير ما اكتسبوا فقد احتملوا بهتانا وإثما مبينا [Ö17b;P18a] ḫār-ı zulm ü bī-dād nevk-i tīg u sinānla mazlūmlar¹¹¹¹ pāyından çıkmadın gülbün-i salṭanat ser-sebz ü ḫandān olmaz ve ḫas u ḫāşāk-ı miḫnet ü fesād bād-ı luṭf u iḫsānla sitem-dīdeler¹¹¹² dāmeninden refte olmadın zülāl-ı¹¹¹³ enhār-ı şıdḳ u şafā tamām cereyān bulmaz çemen-i mülke beḳā-yı tarāvet bārān-ı maʿdeletden olur ve çeşme-sār-ı dīne devām cereyān-ı imdād-ı mekremetden¹¹¹⁴ gelür el-ḳışşa Şehriyār-ı Şitā egerçi kim leşkerüñ iʿrāzın ve ehl-i kişverüñ¹¹¹⁵ inḳıbāzın fehm eyledi lakin çün¹¹¹⁶ efsürde-dimāḡdı gayret pāyını efsürde şiʿāb-ı tilālī¹¹¹⁷ berkidüp¹¹¹⁸ ḳılāle taḫaşşün ḳıldı ve ʿazm-i müdāfaʿa vü muḳābele ve ḳaşd-ı mümānaʿa vü muḳātele ḳıldı¹¹¹⁹

Ḥaber-dāden-i Nesīm-i Cāsūs¹¹²⁰ Sulṭān-ı Bahār-rā Ez-Aḫvāl-i Şehriyār-ı Şitā
Çün Peyk-i Sabā Şehriyār-ı Şitānuñ bu ḫiddet ü şiddetin gördi [P18b]sürüp
[S17a]Sulṭān-ı[Ö18a]Bahāruñ öñine gelüp zemīn-i ḫidmete yüz urdı ve Şehriyār-ı

¹¹⁰⁸ ola: -Ö

¹¹⁰⁹ ve naşbu'l-ʿayn-ı zamīr-i: ve naşbu'l-ʿālemīn-i zamīr-i: MC; ve ʿayn-ı zamīr-i: E; ve ālihī ve naşbu'l-ʿayn-ı zamīr-i: Ö

¹¹⁰⁰ rahmet: merḫamet: E

¹¹⁰¹ ve: -Ö

¹¹⁰² himmet eyleye: himmet içün naşb eyleye: E

¹¹⁰³ āsār-ı: işmār-ı: E, Ö

¹¹⁰⁴ pādīşāhīden ser-sebz ü şādāb: pādīşāhī sebze-zārında nişānda: E

¹¹⁰⁵ bāve-i: bāde-i: Ö

¹¹⁰⁶ vücūd-i: cūy-ı: E

¹¹⁰⁷ pür: -Ö

¹¹⁰⁸ işāl-i: ittişāl-i: E

¹¹⁰⁹ vācib rekdür: vācib rāḳdur: MC; vācibübüñdür: E, Ö; vācib degdür: S

¹¹¹⁰ “Mü’minin ve mü’minata (mümin erkek ve kadınlara) sebebiyet vermedikleri bir vechile eza edenler şüphesiz bir buhtan (açık bir vebal) yüklenmişlerdi.”, K. K. Ahzâb 58.

¹¹¹¹ mazlūmlar: mazlūmuñ: E

¹¹¹² sitem-dīdeler: sitem-dīdelerüñ: E

¹¹¹³ zülāl-i: zülāle-i: E

¹¹¹⁴ mekremetden: mekremetinden: E

¹¹¹⁵ ehl-i kişverüñ: ehl-i şükürüñ: Ö

¹¹¹⁶ çün: çü: E

¹¹¹⁷ tilālī: cibāle: E

¹¹¹⁸ berkidüp: -E

¹¹¹⁹ ve ʿazm-i müdāfaʿa... muḳātele ḳıldı: -M

¹¹²⁰ Cāsūs: -E

Şitānuñ cānına od düşdügin [Ms19]ve derüni nār-ı gāzābdan¹¹²¹ tutuşduğın söyledi ve nāme-i şāhī [E13a]ve cerīde-i [MC19a]pādişāhīye itdügi edebsizliklerini şerh eyledi Sultān-ı Bahāruñ heman zebān-ı hıket-beyānından bu ‘ibāret-i pūr-isti‘āret geldi ki ¹¹²² مزق کتابی واللہ ممزق ملکہ bī-çāre ne bilsün ki ol şad-pāre kılduğı kendünüñ bekā-yı¹¹²³ mülki nāmesidür ve ‘ömr ü¹¹²⁴ hayātı cāmesidür¹¹²⁵ ki devleti āhır ve¹¹²⁶ zevālī qarīb olmuşdur ve kemāl-i şevketi ve cemāl-i salṭanatı nihāyetin¹¹²⁷ bulmuşdur ¹¹²⁸ فقد دل دلال بعیداً ve her kim muṭāba‘atum ṭarīkından i‘rāz itdi ¹¹²⁹ فقد دل دلال بعیداً ve¹¹³⁰ her kim mutāba‘atum¹¹³¹ emrine i‘tirāz¹¹³² eyledi¹¹³³ ¹¹³⁴ فقد خسر خسرانا مبیناً Beyt:¹¹³⁵

‘İzz ü devlet āsitānından¹¹³⁶ şu kim ser-piç ider

Zillet ü miḥnetle ‘ömr-i ḥāşılını hiç ider

[P19a]ve gāyībāne ḥiṭāb idüp eyitdi ki Ey bī-çāre henüz şavlet-i bāzūña [Ö18b]mağrūr ve alnuñdaki¹¹³⁷ kara yazuñla¹¹³⁸ memkürsun¹¹³⁹ bilmez misin¹¹⁴⁰ ki ol zür-pençe kendü¹¹⁴¹ cānuña miḥnet ü işkencedür¹¹⁴² [S17b]ve ol ḥaṭṭ-ı siyāh vüçüduñda naqş-ı belā vü rencedür Beyt:¹¹⁴³

Qatı elden ṭabānca¹¹⁴⁴ yimeyen baş

Şanur bāzūsın āhen müştüni taş

Sipāh u¹¹⁴⁵ ra‘iyyetden ve erbāb-ı memleketden istimdād u isti‘ānet fikrini ko ¹¹⁴⁶ ولو انفت مافی الارض جميعا ما الفت بين قلوبهم āyetin oku Beyt:¹¹⁴⁷

¹¹²¹ nār-ı gāzābdan: nār-ı gayret ü: MC

¹¹²² “Mektubumu yırttı; Allah da onun mülkünü parçalasın.”

¹¹²³ bekā-yı: -MC, E, S, Ö, P

¹¹²⁴ ‘ömr ü: ‘ömr-i: MC, E, Ö, P

¹¹²⁵ cāmesidür: cāmesi: E

¹¹²⁶ ve: -MC, E, S, Ö

¹¹²⁷ nihāyetin: nihāyet: E

¹¹²⁸ “Bir iş tamamlandığında ona yeni bir kusur arız olur.”

¹¹²⁹ “Uzak bir sapıklığa düşmüştür.”, K.K. Nisā 116.

¹¹³⁰ Ve: -MC

¹¹³¹ mutāba‘atum: mutābıkum: E

¹¹³² i‘tirāz: i‘rāz: MC

¹¹³³ eyledi: itdi: MC, S, Ö, P; itdi faḳat: E

¹¹³⁴ (Şeytanı dost edinirse) şüphesiz açıktan açığa hüsrana düşmüştür.”, K. K. Nisā 119.

¹¹³⁵ beyt: İmü’ellifihî: M

¹¹³⁶ āsitānından: āsitānında: Ö

¹¹³⁷ alnuñdaki: alnuñdağı: S, Ö

¹¹³⁸ yazuñla: yazuña: Ö

¹¹³⁹ memkürsun: memkürsin: E

¹¹⁴⁰ Bilmez misin: -MC

¹¹⁴¹ kendü: -M, MC, E, S, P

¹¹⁴² işkencedür: şikencedür: MC

¹¹⁴³ beyt: li-mü’ellifihî: M

¹¹⁴⁴ ṭabānca: ṭapanca: E

¹¹⁴⁵ u: -E

¹¹⁴⁶ “Yoksa yeryüzünde ne varsa hepsini sarfetseydin, yine onların kalplerini te’lif edemezdin”, K. K.

Enfāl 63.

Çü devlet-mende ikbāl ide idbār
Olur kārında her sâ'at ziyân-kār

[MC19b]ki¹¹⁴⁸ Gül-i emel-i kāmranī gülistān-ı āmānīde her dem Nesīm-i 'ināyet-i Rabbānī ve şebnem-i hidāyet-i āsumānī birle açılup¹¹⁴⁹ sâyir esbāb iş¹¹⁵⁰ bu meyānede bahānedur ve tuğrā-yı zafer u nuşret kār-nāme-i her devletde qalem-i te'yīd-i [E13b]¹¹⁵¹ واللّه ينصر من يشاء birle raqam olur keşret-i ensāb u etrāb ol¹¹⁵² kār-
hānede efsānedür [Ms.20]Beyt:¹¹⁵³

[P19b]

Aña kim olmaya ihsān-ı Hudā püşt ü penāh

[Ö19a]

‘Ālemi leşker¹¹⁵⁴ idinse¹¹⁵⁵ olamaz kişvere¹¹⁵⁶ şāh

Şekk yokdur ki bu ‘ināyāt-ı Sübhānī ve hımāyāt-ı Yezdānī pādīşāhlar hakkında ra‘iyyet-perverlige menūṭ ve ma‘delet-küsterlige merbūṭdur her kaçan bu vādī-yi mesdūd ve işbu mebādī-yi mefkūddur şāhib-i külāh ve mālīk-i ‘izz ü cāh [S18a]olanlar bisāt-ı devletden meṭrūd ve mülk-i¹¹⁵⁷ salṭanatdan merdūddur Beyt:¹¹⁵⁸

Ra‘iyyetle olur kişver ‘imāret

Re‘āyāsuz degül mümkün imāret

¹¹⁵⁹ ان الله بالغ امره قد جعل الله لكل شئ قدرا¹¹⁵⁹ vaqtā kim Sultān-ı Bahār ve ol burhān-ı Kird-gār bu hikmet-nikātını ve naşihat kelīmātını söyledi leşker-i zafer-rehber ve ‘asker-i encüm-peyker cem‘ olunmasına¹¹⁶⁰ emr eyledi Mışrac:¹¹⁶¹

Ki¹¹⁶² leşkerle serdār olur pādīşāh

‘Azm-fermüden-i Sultān-ı Bahār Be-Rezm-i Şehriyār-ı Şitā

[P20a]Çünkü Sultān-ı Bahāruñ ‘azmi ve Şehriyār-ı Şitāyla rezmi haberleri [MC20a]‘ālemlere münteşir oldı az müddetde ve ednā-sā‘atde ol şahrā ki [Ö19b]Sultān-ı Bahār anda cülūs-i hümāyūn buyurmuşdı ‘asākir-i gerdūn-me’āşirle

¹¹⁴⁷ beyt: -MC, E, S; li-mü’ellifihi: M

¹¹⁴⁸ Ki: -E

¹¹⁴⁹ açılup: açılır: P

¹¹⁵⁰ iş: uş: MC

¹¹⁵¹ “O, kimi dilerse muzaffer kılar.”, K. K. Rûm 5.

¹¹⁵² ol: ola: E

¹¹⁵³ beyt: -MC; li-mü’ellifihi: M

¹¹⁵⁴ leşker: kişver: Ö

¹¹⁵⁵ idinse: idinsün: MC, E, S, Ö

¹¹⁵⁶ kişvere: kişveri: E; kişver: M

¹¹⁵⁷ mülk-i: memālik-i: P

¹¹⁵⁸ beyt: li-mü’ellifihi: M

¹¹⁵⁹ “O ona yetişir, herhalde Allah emrini yerine getirir. Allah her şey için bir miktar tayin etmiştir.”,

K. K. Talāk 3.

¹¹⁶⁰ olunmasına: olup bir araya gelmesine: P

¹¹⁶¹ mışrac:ki: E

¹¹⁶² ki: -E

toldı pes huddām-ı kirām-ı şāhī ve ferrāşān-ı sidre-kıyām-ı pādīşāhī saltanat bārgāhını ve erguvānı izz ü şevket otaqlarını ve kadr u rifat u şakllarını¹¹⁶³ götürüp¹¹⁶⁴ bir püšte-i ahzar ve bir tell-i felek-mahzar üzerinde kurdılar beraber çerh-i atlas [S18b]ve asumanı mukarnes manend-i tak-i sipihr revak-ı mah u¹¹⁶⁵ mihr gül-i [E14a]bādāmdan kıyām-ı sidre-kıyām¹¹⁶⁶ serā-perdeler ve günlükler¹¹⁶⁷ urdılar Nazm:¹¹⁶⁸

Perdeler gerdūnda açdı per ü bāl
Her biri tāvūs-ı cevlanı mişāl

Ol kadar itdi tunublar izdihām
Oldi ibrişim resenler murğa dām¹¹⁶⁹

Pirāmūn-ı basit-i rub-ı meskūna bisat-ı gün-ā-gün ve fereş-i bukaletmūn dōşediler [Ms21]ve zibā-mesnedler [P20b]ve dībā-makadlarla ki¹¹⁷⁰ şahn-ı zemīne şöyle zinet¹¹⁷¹ verdiler ki nigār-hāne-i nakkaşān-ı Çin ü¹¹⁷² Hıta'yı nesh eyledi ve kār-nāme-i dilberān-ı hüsn ü behāyı fesh eyledi¹¹⁷³ Beyt:

[Ö20a]
Zemīn şahnı sipihr-āyın tonandı
Görüp hurşid reşk odına yandı

ve serir-i saltanat-ı gerdūn-naziri cehār-kā'ime ve devām u qarār¹¹⁷⁴ ve ihtişām ü iftiḥār üzerine üstüvār eylediler¹¹⁷⁵ [MC20b]pes nuşret ü zafer alemleri hümā-yı şeref-güster gibi yer yer¹¹⁷⁶ bāl ü per¹¹⁷⁷ açup ser-i zemīne belki çerh-i berīne sāyeler şaldılar Beyt:

Her biri açup¹¹⁷⁸ melek-veş¹¹⁷⁹ perr ü bāl
Gösterür bir demde biñ dürlü hayāl¹¹⁸⁰

[S19a]neşr: Serhengām-ı tuiyür şür-i sürürla¹¹⁸¹ Sultān-ı Bahāruñ zuhūrunı i'lam u i'lāna¹¹⁸² başladılar gülbang-ı cüyüş¹¹⁸³ deryālayın cüş u¹¹⁸⁴ hurüş idüp arşa-i zemīn

¹¹⁶³ kadr u rifat u şakllarını: -Ö, P

¹¹⁶⁴ götürüp: götürüp: MC, S, Ö

¹¹⁶⁵ u: -E

¹¹⁶⁶ sidre-kıyām: sidre-kıyāmlar: MC

¹¹⁶⁷ günlükler: küleklikler: E

¹¹⁶⁸ nazm: S: beyt: MC, E, Öli-mü'ellifihi: M; Şir: P

¹¹⁶⁹ P'de mısraların yerleri değişik.

¹¹⁷⁰ ki: MC

¹¹⁷¹ zinet: zinetler: E

¹¹⁷² ü: -E

¹¹⁷³ eyledi: itdi: MC, S, E, Ö

¹¹⁷⁴ cehār-kāyime ve devām u qarār: cehār-kāyime ile dām u qarār: MC; çār-kāyime ve dām u qarār: E,

S; cehār-kāyime-i devām u qarār: Ö

¹¹⁷⁵ eylediler: itdiler: MC, E, S, Ö, P

¹¹⁷⁶ yer yer: bir bir: Ö

¹¹⁷⁷ ü per: -Ö

¹¹⁷⁸ ser-i zemīne belki çerh-i berīne sāyeler şaldılar. Beyt: Her biri açup: -E

¹¹⁷⁹ melek-veş: felek-veş: P

¹¹⁸⁰ Beyt: Her biri açup mülk-veş perr ü bāl

Gösterür bir demde biñ dürlü hayāl: -M

¹¹⁸¹ Serhengām-ı tuiyür, şür-i sürürla: -Ö

¹¹⁸² i'lāna: i'lāma: Ö

ü¹¹⁸⁵ zamānı ve memleket-i kevn¹¹⁸⁶ ü mekânı tutdı pes Sultān-ı Bahār daḡı¹¹⁸⁷ mūcibince¹¹⁸⁸ taḡte'l-‘arz olan [P21a]kūnūz-ı maḡzūnın ve emvāl-i meknūnın iḡrāc idüp cemī‘-i sipāh-ı nuşret-penāhına şıḡār u kibārına¹¹⁸⁹ her ne¹¹⁹⁰ kim var ise¹¹⁹¹ iṣār u nişār eyledi şöyle ki aḡ¹¹⁹² akçe kara yer [Ö20b]oldı ve kīse-i rüzgār dīnār-ı encüm-şümārla tıldı mefālīs-i bāḡ ve mesākīn-i rāḡ [E14b]bunca rüzgār idi ki¹¹⁹³ bād-peymālīg¹¹⁹⁴ eyleyüp ḡāk-sār olmuşlardı dāmenlerini hemyān gibi pūr idüp yoḡsulluḡa¹¹⁹⁵ ebedī tevbe kıldılar La‘l-i Dirāḡşān ki ciger-kūşe-i kān-ı Bedaḡşāndur ve yāḡūt-ı sī-rāb ki ḡūn-i dil-i deryā-yı kām-yābdur Ḥaşbā vü¹¹⁹⁶ Baḡhā gibi ayaklar altında döküldi ḡaldı Beyt:

Şaḡn-ı ḡabrā oldı gevher içre ḡarḡ

[MC21a]

Şan felek meydānı aḡter içre ḡarḡ

[S19b]ve¹¹⁹⁷ iḡhār-ı ‘adālet ve envā‘-ı istimālet idüp ol ‘asker-i gerdūn-me’āşire bir yüzden söyledi ki mecārī-yi umūr-i cihānda ve mevārid-i aḡkām-ı kevn ü mekānda ḡayr u şer ve nef‘ ü ḡarrdan¹¹⁹⁸ her ne kim vāḡi‘ olur taḡdīr-i¹¹⁹⁹ mülk-i ḡadīr¹²⁰⁰ ve musaḡḡar-ı [P21b]sultān-ı bī-vezīrdür¹²⁰¹ وهو القاهر فوق عباده وهو الحكيم الخبير her kim ki dīde-i başıreti sürme-i tevfiḡ-i¹²⁰² Rabbānī birle rūşenāyī bula ve zāmīr-i münīri envār-ı¹²⁰³ [Ms22]ilhām-ı Subḡhānī birle mūnevver [Ö21a]ola وافوض امرى الى الله¹²⁰⁵ himmet kıılır¹²⁰⁴ fehvāsınca¹²⁰⁶ muḡtezāsınca ‘azīmet ider¹²⁰⁷ lā-cerem anuñ gibi şāḡib-i devlet¹²⁰⁷ her ne cānibe ki

¹¹⁸³ cuyūş: ceyş: E

¹¹⁸⁴ u: -E

¹¹⁸⁵ ü: -MC

¹¹⁸⁶ memleket-i kevn: memleket-i memleket-i kevn: MC, S, Ö; milket-i memleket-i kevn: P

¹¹⁸⁷ “Ona öyle hazineler vermiştik ki, anahtarları gerçekten güçlü kuvvetli bir bölüğe ağır geliyordu.”,
K.K. Kasas 76.

¹¹⁸⁸ Mūcibince: -P

¹¹⁸⁹ kibārına: kibārı: E; kibār: Ö

¹¹⁹⁰ her ne: -M, MC, P; ne: S, Ö

¹¹⁹¹ ise: -MC, E, S, Ö, P

¹¹⁹² aḡ: ak: Ö

¹¹⁹³ ki: kim: MC, Ö

¹¹⁹⁴ bād-peymālīg: pādişāhlīg: Ö

¹¹⁹⁵ yoḡsulu: yoḡsulu: MC

¹¹⁹⁶ vü: -i: E

¹¹⁹⁷ ve: -P

¹¹⁹⁸ dardan: darr: E

¹¹⁹⁹ taḡdīr-i: taşdīr-i: Ö

¹²⁰⁰ mülkü‘l-ḡadīrdür: mülk-i ḡadīr: M, MC, S, Ö.

¹²⁰¹ “Kullarının üstünde kâhir O, hâkim O, habîr O”, **K. K. En‘âm 18.**

¹²⁰² tevfiḡ-i: -MC

¹²⁰³ envār-ı: -E

¹²⁰⁴ “Ve her kim Allah’a tevekkül kılarsa, O ona yetişir.”, **K. K. Talâk 3.**

¹²⁰⁵ “Ben emrimi Allah’a havale ediyorum.”, **K. K. Mû‘min 44.**

¹²⁰⁶ muḡtezāsınca ‘azīmet ider: -E; fehvāsınca himmet kıılır¹²⁰⁴ وافوض امرى الى الله ومن يتوكل على الله فهو حسبه

فهو حسبه -P

teveccüh ide bi-‘avni’llahi Te‘ālā¹²⁰⁸ iķbāl añā istikbāl eyler¹²⁰⁹ ve sa‘ādet her yüzden dest-gır olup ‘adūsını pāy-māl eyler her arzu hālqasın¹²¹⁰ ki deperde¹²¹¹ bī-tevaķķuf fetħü’l-bāba sebeb olur ve anuñ gibi sa‘ādet-mendüñ aħvālī her zamānda bü’l-‘aceb olur¹²¹² ammā¹²¹³ eger mebdāī-i āmālīnde ve muķaddemāt-ı aħvālīnde nev‘an taķallübāt u tağayyürāt¹²¹⁴ yüz göstere yine kūh-ı¹²¹⁵ şāhib-i vaķār [S20a]gibi şābit-ķadem ve ber-ķarār gerek Beyt:¹²¹⁶

‘Aceb mi bula kārūñ in‘ıķādı¹²¹⁷

Olur her in‘ıķāduñ¹²¹⁸ bir gūşādı

ki kār-ı rūzgārda¹²¹⁹ ızırāb [MC21b]u gerdiş-i çerħ-i devvārda inķılāb çok¹²²⁰ olur himmet ‘anķāsı bülend[P22a]pervāz ve ‘azīmet varķāsı¹²²¹ cān-bāz gerekdür¹²²² Beyt:¹²²³

[E15a]

Merd-i bī-ğayret esīr-i hākdür

Bāl-i himmet süllem-i eflākdür

[Ö21b]İmdi ‘azīmet miyānına himmet kemerin bağlayup yürüyelüm gubār-mişāl¹²²⁴ leşker-i cerrārla şahrārlar yüzün bürüyelüm ‘dānuñ başına bu giñ dünyāyı¹²²⁵ tār ve düşmenüñ gözine bu rüşen cihānı¹²²⁶ teng ü tār idelüm¹²²⁷ bir neberd¹²²⁸ idelüm ki tuğrā-yı kār-nāme-i pādīşāhān-ı gerdün iķtidār oluna ve bir kār-zār kılalum ki dībāce-i menāķīb-ı cihāndārān-ı rūzgār kılına pes cān u dilden ser-ā-ser leşker sem‘an¹²²⁹ ve tātaten diyüp ‘azīmet birle muşammem ve el bir idüp cān ü baş oynamak üzre şābit-ķadem olalar

¹²⁰⁷ devlet: devlete: E

¹²⁰⁸ Te‘ālā: -M, Mc, E, S, Ö

¹²⁰⁹ eyler: ider: E

¹²¹⁰ hālqasın: hālqasını: E

¹²¹¹ deperde: deperder: MC

¹²¹² va ānuñ gibi sa‘ādet-mendüñ aħvālī her zamānda bü’l-‘aceb olur: -E

¹²¹³ Ammā: -MC, E, S, Ö

¹²¹⁴ teķallübāt u tağayyürāt: teķalliyātı ve tağayyirātı: Ö

¹²¹⁵ kūh-ı: -Ö

¹²¹⁶ beyt: li-mü’ellifihi: M

¹²¹⁷ in‘ıķādı: inķıyādı: MC

¹²¹⁸ in‘ıķāduñ: inķāduñ: MC

¹²¹⁹ kār-ı rūzgārda: rūzgārda: E; rūzgār-ı zūr-kārda: P

¹²²⁰ çok: yok: Ö

¹²²¹ varķāsı: varķā-yı: raķķāsı: E, Ö

¹²²² gerekdür: gerek: E

¹²²³ beyt: -M, E

¹²²⁴ mişāl: mişāle: MC

¹²²⁵ dünyāyı: cihāndārı: Ö

¹²²⁶ cihānı: dünyāyı: Ö

¹²²⁷ idelüm: ideyim: Ö

¹²²⁸ neberd: neberdīde: Ö

¹²²⁹ cān u dilden ser-ā-ser leşker sem‘an: M, Ö; ser-ā-ser leşker leşker cān u dilden: MC; ser-ā-ser leşker cān u dilden: E, S

Techîz-kerden-i Sultân-ı¹²³⁰ Bahâr Leşker-i Zafer-Peyker-i Hod-râ

[S20b]Hemân-dem Sultân-ı Bahâr bir vakt-i sa'îd çün ıyd¹²³¹ ihtiyâr olunsun diyu buyurdı hâkîm-i¹²³² mühendis-i te'yîd-i âsumânî su'ûd u şeref takvîmini zîc-i 'inâyet cedâvilinden¹²³³ istihrâc itmek için rub'-ı dâyre-i [P22b]eflâk¹²³⁴ ki şaḥîfe-i ḥıṭṭa-ı ḥâkdür nazar şaldı ve usturlâb-ı [Ö22a]temhîdât¹²³⁵ 'avn-ı Rabbânî birle aḥter-i ḥuceste-fâl-i iḳbâlûñ irtifâ'ın aldı bir rûz-ı pirûz ve bir¹²³⁶ sâ'at-i [MC22a]dil-fürûz ihtiyâr itdi ki ecrâm-ı nuḥûset [Ms23]ric'atde ve a'lâm-ı sa'âdet rif'atde idi ve¹²³⁷ gelüp Sultân-ı Bahârûñ 'izz u ḥuzûr-i mevfûr's-sürûrında 'arza kıldı Sultân-ı Bahâr daḥî tertîb-i şaḥîb-kırânî ve âyîn-i cihân-bânî mûcibince leşker-i cerrâr-ı seyl-girdârına hemân-dem¹²³⁸ göç buyurdı muḳaddemâ¹²³⁹ [E15b]Çemen piyâdesini ve sebze-i demen-pâyesini deryâ-yı aḥẓar-ı felek-maḥẓar gibi öñince¹²⁴⁰ sürdi ve kol kol¹²⁴¹ Lâle vü Zaymerân¹²⁴² ü Şaḳâyık-ı Nu'mân¹²⁴³ gurre-bîn-i türkâna kızıl börg ile ve hezârân sâz u berg ile ârâste kıldı ki bisât-ı hāmûn yâḳût u¹²⁴⁴ la'le muraşşâc dîbâya¹²⁴⁵ döndi Beyt:¹²⁴⁶

[S21a]

'Azab¹²⁴⁷ leşkeridür kızıl Lâleler

Ağa Zaymerândur Şaḳâyık re'îs

ve Bâbünc u Semen ü Nergis ü Nesteren yeñiçerisin yarâğ u yatla¹²⁴⁸ ve ceng için 'acâyib âlâtla bir tavırla pîrâste¹²⁴⁹ ve bir üslupla ârâste¹²⁵⁰ itdi ki basîṭ-i [Ö23a]zemîn-i buḳalemûn deryâ-yı mevvâca beñzedi Beyt:¹²⁵¹

¹²³⁰ Sultân-ı: -E

¹²³¹ ıyd: -Ö

¹²³² Hâkîm-i: Hükûm-i: Ö

¹²³³ cedâvilinden: cedvelinden: E

¹²³⁴ eflâk: eflâke: MC, S, Ö

¹²³⁵ temhîdât: temhîdâtı: Ö

¹²³⁶ bir: -E

¹²³⁷ Ve: -E, M

¹²³⁸ hemân-dem: -P

¹²³⁹ Muḳaddemâ: muḳaddemân: S

¹²⁴⁰ öñince: -Ö

¹²⁴¹ kol: kola: E

¹²⁴² Zaymerân: Zamîrân: Ö

¹²⁴³ Şaḳâyık-ı Nu'mân: Şaḳâyıku'n-Nu'mân: Ö, E

¹²⁴⁴ u: -E

¹²⁴⁵ dîbâya: dîbâce: M, MC, S, Ö

¹²⁴⁶ beyt: li-mü'ellifihî: M

¹²⁴⁷ 'Azab: Garb: M

¹²⁴⁸ yarağ u yatla: yarağ u yatağla yatla: Ö

¹²⁴⁹ pîrâste: ârâste: Ö

¹²⁵⁰ ve bir üslupla ârâste: -M, MC, S, Ö, P

¹²⁵¹ beyt: li-mü'ellifihî: M

[P22b]

Yeñiçeri semen ü Nesteren ile¹²⁵² Bābunc

Ağası¹²⁵³ Yāsemen ü kethüdāsi Zanbaqlar¹²⁵⁴

ve leblāb-ı ‘ālī-cenāb-ı şābları¹²⁵⁵ tāb-ı āfitāb gibi her yerden resenlere pīc ü tāb ve¹²⁵⁶
ejder-i girdār¹²⁵⁷ kullāblar¹²⁵⁸ virüp¹²⁵⁹ felekler burcına¹²⁶⁰ kemendler per-tāb itdiler
Beyt:

Felekler burcuna atup kemendi

Kemişdiler gāzāl ü şirebendi

[MC22b]Her tāyifeden leşkere hıdmet¹²⁶¹ içün ve her fırka-i¹²⁶² ‘askere şevket içün
bile sürdiler¹²⁶³ nilüfer-i hurşid-ferr ki Qavm-i Yehūd’dan ve Ümmet-i Hūd’dan dem
urdi¹²⁶⁴ zerrin tolgalar¹²⁶⁵ giyüp koşun koşun¹²⁶⁶ alaylar bağladı¹²⁶⁷ Mışraç¹²⁶⁸

Şanasın kim cihān altuna bandı¹²⁶⁹

ve Benefşe-i kebūd ki cünūd-i Ermīn-zemīn¹²⁷⁰ ve sipāh-ı āsumān tezyīndür
Ejderhā¹²⁷¹ ser-müşgīn dest-i çublar götürüp dizin dizin şaflar çekdi [S21b]Mışraç:

Diyēsün kim zemīn göge boyandı¹²⁷²

ve¹²⁷³ [Ö23a]Süsen-i āzāde¹²⁷⁴ ki Nesl-i ‘Addur leşker-i Bāgdān ve mübārizān-ı
meydān gibi elmāsī tūğ ü teberler ber-ser eyleyüp güllerin¹²⁷⁵ kurup¹²⁷⁶
kellelikler¹²⁷⁷ izhār itdiler Karanfiller ki sikke-şüret Rūmī yigitlerdür [E16a]resm-i
Kālenderī [Ms24]ve [P23b]āyīn-i Hayderīler üzre cüst ü çābük hıdmetde¹²⁷⁸ miyān-
beste¹²⁷⁹ kıldılar Sünbül¹²⁸⁰ ki cemā‘at-keş-i Hind ü Sind’dür¹²⁸¹ kāyide-i¹²⁸²

¹²⁵² Nesterenle:Yāsemenle: Ö

¹²⁵³ Ağası: Ayağı: MC

¹²⁵⁴ beytin tamamı E’de yok

¹²⁵⁵ ‘ālī-cenāb-ı şābları: ‘ālī-cenābları: MC

¹²⁵⁶ ve: virüp ol: E

¹²⁵⁷ ejder-i girdār: ecder-i girdār: Ö

¹²⁵⁸ kullāblar: kullāblardan: E

¹²⁵⁹ virüp: -E

¹²⁶⁰ burcına: burūcına: S, Ö

¹²⁶¹ hıdmet: hızzmet: E, hızzmet: S

¹²⁶² fırka-i: fırkadan: P

¹²⁶³ sürdiler: sürdürdi: MC, S, Ö; sürerdi: E

¹²⁶⁴ urdi: ururdi: MC, S, Ö

¹²⁶⁵ tolgalar: tovluglar: MC; togluglar: E, S, Ö

¹²⁶⁶ koşun koşun: karşı karşı: E

¹²⁶⁷ bağladı: bağladılar: Ö

¹²⁶⁸ mışraç: beyt: E

¹²⁶⁹ bandı: döndi: E

¹²⁷⁰ cünūd-i Ermīn-zemīn: cünūd-i Ermīn zemīn zemīn : M.

¹²⁷¹ Ejderhā: Ejdehā: MC, S; Ecdehā: Ö

¹²⁷² -E

¹²⁷³ ve: -M, MC, S, Ö,P

¹²⁷⁴ Süsen-i āzāde: Süsen-i āzād: E

¹²⁷⁵ güllerin: külehlerin: E, Ö

¹²⁷⁶ kurup: kıvrup: E, S, Ö

¹²⁷⁷ kellelikler: küllerin: M

¹²⁷⁸ hıdmetde: hıdmetinde: MC; hızzmetde: E; hızzmetde: S; hil‘atde: P

¹²⁷⁹ beste: bestelikler: P

¹²⁸⁰ Sünbül: Sünbüller: P

cāmīler¹²⁸³ ve tavr-ı imāmīler¹²⁸⁴ gibi müy-ı meftüllerini yollarda çārüb idüp
şikestelikler gösterdiler¹²⁸⁵ Mışra^c:

¹²⁸⁶ که درویشانه تقصیری نکردند

ve bu piyâdelerüñ der-pençe Bîd ü Sefîdâr ve Şimşâd u Çenâr şeh-süvârlarına¹²⁸⁷
tertîb ü tezyîñ virdürdi Beyt:¹²⁸⁸

Sipāhī halkıdur eşcār-ı zībā¹²⁸⁹

[MC23a]

Sipīhr-āyīñ giyerler sebz-dībā

Gül-bünler güneş gibi zerrīñ siperlerini sīnelerine çeküp goncelerden la‘līñ¹²⁹⁰
miğferler¹²⁹¹ urunup encüm-āyīñ zīnetler gösterüp felek-şıfat sebz-‘alemler
kaldırdılar¹²⁹² ve ezhar u¹²⁹³ eşcār envār-ı[Ö23b]sipīhr-i âteş-bār gibi sīmīñ kārūreler
tutup neft-¹²⁹⁴endāzlıklar gösterdiler¹²⁹⁵ [S22a]ve ser-efrāzān-ı¹²⁹⁶ milket-i¹²⁹⁷
nīsān¹²⁹⁸ kargudan sügülerin sâ‘ide¹²⁹⁹ alup resm-i gāziyāñ ve tavr-ı tāziyāñ üzre
tūğlar şokunup taylasānlar şarkıtdılar ve gül-bih ve armūd¹³⁰⁰ cündīleri āyīñ-i İslām
üzre ihyā-yı [P24a]sünnet eyleyüp hil‘at-ı ıyd-ı sa‘īd gibi nazīf ü laṭīf¹³⁰¹ cedīd aq-
bayrāmī cāmeleriyle rüy-i zemīni sefīd itdiler¹³⁰² ve gülnār-ı âteş-bār nevk-i hārdan
ser-tīz hançerler taķınup¹³⁰³ āfitāb-ı ‘ālem-ārā¹³⁰⁴ gibi¹³⁰⁵ hıdmetinde¹³⁰⁶ sürh-
rüyluğlar ‘arz eylediler¹³⁰⁷ ve tācdārān-ı¹³⁰⁸ Yāsemīñ ki sipāh-ı hāver¹³⁰⁹-zemīndür

¹²⁸¹ Hind ü Sind’dür: Hindüstān u Sindüstān’dur: MC

¹²⁸² Kāyide-i: Kā‘ide-i: MC, E, S, Ö

¹²⁸³ cāmīler: cāmī: MC

¹²⁸⁴ imāmīler: imāhīler: MC

¹²⁸⁵ gösterdiler: itdiler: E, S, P

¹²⁸⁶ “Dervişlere bir kusur, kalıcı değildir.”-E

¹²⁸⁷ şeh-suvārlarına: şeh-vārlarına: E

¹²⁸⁸ beyt: -E; limü’ellifihī: M

¹²⁸⁹ eşcār-ı zībā: eşcār u zībā: Ö

¹²⁹⁰ la‘līñ: -P

¹²⁹¹ miğferler: miğfer: P

¹²⁹² kaldırdılar: kaldırıp: P

¹²⁹³ u: -M, E, S, Ö

¹²⁹⁴ neft: -M, E; nuķat: MC

¹²⁹⁵ ve ezhar u eşcār...gösterdiler: -E

¹²⁹⁶ ser-efrāzān-ı: ser-firāzān-ı: E, S, Ö, P

¹²⁹⁷ milket-i: memleket-i: MC; milket-i: -P

¹²⁹⁸ nīsān: nīstān: M, E, S, Ö

¹²⁹⁹ sâ‘ide: sâ‘ide: M

¹³⁰⁰ armūd: emrūd: S, Ö

¹³⁰¹ nazīf ü laṭīf: laṭīf ü nazīf ü: Ö

¹³⁰² Ve gül-bih ve armūd...sefīd itdiler: -E

¹³⁰³ taķınup: taķılınup: Ö

¹³⁰⁴ ‘ālem-ārā: ‘ālem-tāb: MC, E, S, Ö, P

¹³⁰⁵ gibi: ki: Ö

¹³⁰⁶ hıdmetinde: hıdmetde: MC, E, Ö; hızmte: S

¹³⁰⁷ eylediler: eylerler: E

¹³⁰⁸ tācdārān-ı: tācdār-ı: E

¹³⁰⁹ hāver: hāverdür: E

māhtāb gibi tātār¹³¹⁰ külāhlarına pīç ü tāt virüp bu meydānda cān u baş oynamağa
hāzır oldılar Beyt:¹³¹¹

Maḥşer-ābād¹³¹² oldı şān şahn-ı zemīn

Nītekīm encümle bu çerḥ-i berīn

ve bu tertīb u tezyīni¹³¹³ ve terḥīb u āyīni görüp Ebr-i nāmdār daḥī ki¹³¹⁴ diyār-ı
deryā¹³¹⁵-bārda şehriyārdur leşker-i cerrār-ı Sultān-ı Bahāra hevā-darlık
[MC23b;Ö24a]eyleyüp Ra'd¹³¹⁶ u Berḥ topçularını ve şā'ika¹³¹⁷ ve tegerg
[E16b]tüfencilerini¹³¹⁸ bu 'azm ü rezme terḡīb eyleyüp bile [S22b]yürüdi bir vechle
ki zemīn ü āsumānı huyül çün süyül-i sultānı ser-ā-ser bürüdi [Ms25]Beyt:¹³¹⁹

İñledi taḡlar deñizler gümledi

Ditredi yirler hevālar gürledi

[P24b]El-kışsa Şehriyār-ı kāmkaruñ¹³²⁰ zıkr-i me'āsiri ve neşr-i mefāhiri kūh u
hāmūna ve sākīnān-ı rub'-ı meskūna irtüp cemāl-i 'ālem¹³²¹ 'adl u dādla gün gibi
münevver ve rüy-ı ḥākiyān tal'at-ı eflākiyān gibi ferḥānden-i¹³²² sikke-peyker oldı
ve¹³²³ revāyiḥ-i rāḥat ve nesāyim-i selvet her taraftan esmege başladı ve jeng-i vaḥşet
ve reng-i dehşet göñüller ayinesinden¹³²⁴ silindi Beyt:¹³²⁵

Ṭālī-i rüzgār buldı şeref

Aḡter-i Sa'd-ı dehr kıldı tūlūc

Zamāyir-i¹³²⁶ kevn ü mekān ezhār-ı şıdḡ u şafā ile mu'atṭar ve serāyir-i zemīn ü
zamān envār-ı mihr ü vefā ile münevver oldı naḡamāt-ı iḡbāl ü sa'ādet evc-i āsumāna
irdi ve bu şafādan mihr ü māh zerrīn ü¹³²⁷ sīmīn deflerle¹³²⁸ rakş [Ö24b]urup çerḥa
girdi Şeh-per-i¹³²⁹ şāhīn ser-i bülbul ü dürrāce sāyebānlıklar eyledi ve pençe-i¹³³⁰ şīr-i
ḡarīn [S23a]pāy-ı güzer ü āhūdan ḥār-çīnlıklar kıldı¹³³¹ [MC24a]pes Sultān-ı Bahār
daḥī¹³³² bu şeker-āyīne āyīn-i İslām üzre iḡyā-yı sūnnet eyleyüp ḥil'at-i seyyid gibi

¹³¹⁰ māhtāb gibi tātār: māhtāb-ı tātārī: P

¹³¹¹ beyt: meşnevī: E; li-mü'ellifihi: M

¹³¹² ābād: eyler: MC

¹³¹³ tezyīni: tezyīn: E, S, Ö

¹³¹⁴ ki: -M, MC, S, E, Ö

¹³¹⁵ diyār-ı deryā: diyārdur: Ö

¹³¹⁶ Ra'd: Ra'd: S, Ö

¹³¹⁷ şā'ika: şā'ikalarını: P

¹³¹⁸ tüfencilerini: tüfekçilerini: MC, S

¹³¹⁹ beyt: -P; li-mü'ellifihi: M

¹³²⁰ Şehriyār-ı kāmkaruñ: Şehriyār-ı kāmkar: P

¹³²¹ 'ālem: -P

¹³²² ferḥānden: ferḥānde: E

münevver ve...ferḥānden-i: -Ö

¹³²³ ve: -M, MC, S, Ö, P

¹³²⁴ āyinesinden: āyine: MC

¹³²⁵ beyt: li-mü'ellifihi: M

¹³²⁶ Zamāyir-i: -P

¹³²⁷ ü: -M

¹³²⁸ zerrīn ü sīmīn deflerle: -E

¹³²⁹ Şehper-i: Sipīhr-i: MC, S, P

¹³³⁰ pençe-i: nice: MC, P

¹³³¹ Şehper-i şāhīn...ḥār-çīnlıklar kıldı: -E

¹³³² daḥī: -M, MC, S, Ö, P

laṭîf u nazîf u cedîd aḳ bayrām cāmeler giyüp ezhâr-ı eşcâr-ı pür-envâr elinden sîmîn
ṭabâklar içinde dürrer-nişâr u gevher-bâr olup bu¹³³³ âyîn-i felek-tezyînle menzil
menzil¹³³⁴ kona göçe az müddetde bir¹³³⁵ dâmen-i kühsâr-ı gerdün-vaḳâra irdi
[P25a]gördi ki felek-girdâr bir ‘azîm kühsârdur râh-ı nâ-hemvârı [E17a]târ-ı ḥayâlden
bârîk ve dîde-i endîşeden teng ü târîkdür Ebr-i siyâhdan şeb-külâh urunmuş ve ser-â-
pâ der-bendî zirihlerle ve cevşen-i pür-girihlerle bürünmüş her kulle¹³³⁶ sengi ra’sü’l-
güle¹³³⁷ ve her¹³³⁸ çeşme-i tâbdârı ‘ayn-üş-sevre¹³³⁹ beñzer Ehrimen gibi meñbü’ş-
şekl ammâ pîç ü tâbı ejdere beñzer¹³⁴⁰ Beyt:¹³⁴¹

Ejdehâ-girdâr çekmiş çerḥa ser

Dîve beñzer çehresi bî-nûr u fer

Bildüm ki bu küh-ı âsumân-bâma ‘urûc u şu‘ûd kavî iḳdâm ve ‘azîm ihtimâmla¹³⁴²
olur ḥuşûşâ kim Şehriyâr-ı Şitâ¹³⁴³ leşkerinüñ¹³⁴⁴ şîr-i jiyân ve pîl-i¹³⁴⁵ demânları
anuñ kılâline taḥaşşun ve tilâinde temekkün itmişdür¹³⁴⁶ [Ö25a]pes bir kaç gün¹³⁴⁷
kendinüñ¹³⁴⁸ [Ms26]‘asker-i zafer-rehberi¹³⁴⁹ ârâm diyu¹³⁵⁰ buyurdı ki zeyl-i
kühsârda maḳâm idinsünler diyu tevaḳḳuf¹³⁵¹ [S23b]gösterdi¹³⁵² ve ümerâ vü¹³⁵³
nüvvâb ü aşḥâb ü etrâbla müşâvere eyleyüp ki¹³⁵⁴ المشاورة حصنا لسلامه وامن من الملامة¹³⁵⁵
leşkerüñ mühimmâtın ve küh-ı felek-[P25b]burûc içün yarâğ u yâtın¹³⁵⁶ ḳayurdı

Şeb-ḥûn-kerden-i Şehriyâr-ı Şitâ Sulṭân-ı Bahâr-râ

Çünkim melik-i rûz-i nûrânî [Mc24b]câme-i dîv-i zulmânî birle büründi ṭalâya-
i sipâh-ı jeng ü mübârizân heft-evrengle¹³⁵⁷ âsumân ḳal‘asına päsbn olmağ içün¹³⁵⁸

¹³³³ şeker-âyîne...gevher-bâr olup bu: -M, MC, S, Ö, P

¹³³⁴ menzil menzil: menzil-be-menzil: E

¹³³⁵ bir: -M, MC, E, S

¹³³⁶ kulle: güle: Ö

¹³³⁷ ra’sü’l-güle: re’isü’l güle: S

¹³³⁸ her: -E

¹³³⁹ ‘aynu’ş-sevre: ‘aynu’t-tevre: MC; ‘aynu’ş-şûra: E, Ö; ‘aynu’k-kevre: M, P

¹³⁴⁰ Ehrimen gibi ...ejdere beñzer: -E

¹³⁴¹ beyt: -E; li-mü’ellifihi: M

¹³⁴² ihtimâmla: ihtimâm: E

¹³⁴³ Şehriyâr-ı Şitâ: Şehriyâr-ı Şitânüñ: E

¹³⁴⁴ leşkerinüñ: -E

¹³⁴⁵ pîl-i: pîr-i: MC, E, S

¹³⁴⁶ itmişdür: itmişlerdür: E

¹³⁴⁷ bir kaç gün: kendinüñ: Ö

¹³⁴⁸ kendinüñ: -E; bir kaç: Ö

¹³⁴⁹ rehberi: peykeri: MC; rehberine: Ö

¹³⁵⁰ diyu: -M, E, Ö, P; ve: S

¹³⁵¹ ki zeyl-i kühsârdur, maḳâm idinsünler diyu tevaḳḳuf: -Ö

¹³⁵² gösterdi: -E, S, Ö; buyurdı: MC

¹³⁵³ vü: -Ö

¹³⁵⁴ ki: -E

¹³⁵⁵ “Danışma, kurtuluş kalesi ve kınanmadan emniyettir”; -E

¹³⁵⁶ yâtın: yatağın: Ö

¹³⁵⁷ heft-evrengle: heft-âsumân: P

¹³⁵⁸ içün: -S

serā-perde tütük-ı ufqdan bir bir¹³⁵⁹ baş çıkarup¹³⁶⁰ göründi ve talīcā-i rüz-i pīrüz tīg-i
 hurşīd-i cihān-sūzunı der-niyām-ı zallām idüp mānend-i niyām-ı cāme-i h^vāb-ı
 huzūra¹³⁶¹ girüp yatdı fülk-i āfitāb-ı felek [E17b]tāb nūrdan¹³⁶² bād-bān açup murg-
 vār tayyār [Ö25b]iken girdāb-ı deryā-yı kıra düşüp yatdı¹³⁶³ Meşnevī:¹³⁶⁴

Ya'ni mihr-i germ-rū ol kām-gāh
 Gicenüñ kıldı kara tığın penāh

Ğül-ı zulmet bağladı envāra¹³⁶⁵ rāh
 Geçdi Cem tahtına dīv-i rū-siyāh
 [S24a]

Ejder-i devrān idüp odıyla ceng
 Şīr-i gerdūn oldı encümnden peleng

Bişelerde¹³⁶⁶ siñdi qaldı gürg ü miş
 Dīv-i şeb şaydırmadı¹³⁶⁷ āfāka dış¹³⁶⁸

Dökdi encüm dāne şeb dām eyledi
 Mihr u māhı cümle ārām eyledi

[P26a]Şehriyār-ı Şitā ki kılāl-i tilāli penāh ve fırsat demini¹³⁶⁹ nigāh idüp hāzır idi
 ve¹³⁷⁰ düşmen cānibin her zamān tecessūs ü tefahhuş eyleyüp¹³⁷¹ Sulţān-ı Bahāruñ
 ahvāline nāzır idi ve zamānuñ qarı kırdı ve kūh u mağāk¹³⁷² kadīmī yurdu idi ve
 efsūn u¹³⁷³ demde¹³⁷⁴ demīne-i cihān ve āşūb-ı zamān ve afet-i devrān¹³⁷⁵ [MC25a]ve
 hīle-bāz-ı kevn ü mekān idi bildi ki Sulţān-ı Bahār şavletine i'timād ve devletine
 istinād idüp ıyş hevesiyle¹³⁷⁶ bu dem gaflet cāmından¹³⁷⁷ [Ö26a]ser-mestdür
 Beyt:¹³⁷⁸

İrdükçedür hemişe ecel şāh-bāzı çün
 Ey kebg kahkahayla nedendür bu gafletüñ

¹³⁵⁹ bir bir: yer yer: P

¹³⁶⁰ çıkarup: kaldırup: Ö

¹³⁶¹ huzūra: -E; huzurunda: P

¹³⁶² āfitāb-ı felek-tāb-ı nūrdan: -E; nūrundan: P

¹³⁶³ Fülk-i āfitāb-ı felek-tāb...düşüp yatdı: Ö'de tekrar edilmiştir; yatdı: batdı: P

¹³⁶⁴ meşnevī: li-mü'ellifihī: M

¹³⁶⁵ envāra: etvāra: MC

¹³⁶⁶ Bişelerde: Pişelerde: MC

¹³⁶⁷ şaydırmadı: şandırmadı: M

¹³⁶⁸ Pişelerde siñdi qaldı gürg ü miş/ Dīv-i şeb şaydırmadı āfāka dış: -E

¹³⁶⁹ fırsat-ı demini: fırsat-ı demin: E, S, Ö

¹³⁷⁰ ve: -MC

¹³⁷¹ eyleyüp: idüp: Ö

¹³⁷² kūh u mağāk: kūh mağāk: M

¹³⁷³ u: -E

¹³⁷⁴ demde: deminde: E

¹³⁷⁵ āfet-i devrān: fitne-i devrān: M

¹³⁷⁶ hevesiyle: yubüsetiyle: E; peyveste ile: S, Ö

¹³⁷⁷ cāmından: cāmında: E

¹³⁷⁸ beyt: -E; li-mü'ellifihī: M

[Ms27]Vakit himmet ve fırsat ganîmetdür diyüp mâhtâb-ı serd-şüret ve nücüm-ı berd-sîret¹³⁷⁹ birle ittifâk ve cân u dilden vifâk idüp Sultân-ı Bahârûn leşkerine Mısrâc¹³⁸⁰

[S24b]

Hemân sâ'at hemân lahza hemân dem¹³⁸¹

şeb-hûn eyledi¹³⁸² ve 'ale's-şabâh^{1383 1384} فارس لنا عليهم سيل العرم mücibince huyûl-i süyûla¹³⁸⁵ emr itdi yer yer¹³⁸⁶ ol kühsâr-ı felek-medârdan inhidâr¹³⁸⁷ idüp etrâf-ı leşkeri gâret ve eknâf-ı 'askeri bî-had hasâret kıldı şahn-ı hāmūni¹³⁸⁸ bir dem içinde kandan Ceyhûn [P26b]belki deryâ-yı hûn eyledi Beyt¹³⁸⁹

[E18a]

Ey gönül virme h'âb-ı gâflete¹³⁹⁰ rāh

Nā-gehān soñra ser gider¹³⁹¹ ya külāh

Leşker-i şahib-kırāndan çok ser-keşler¹³⁹² pāymāl¹³⁹³ ve nice sâbit¹³⁹⁴ kademler be r-geşte aḥvāl¹³⁹⁵ oldılar ammā çünkim¹³⁹⁶ ol 'asākîr-i felek-me'âşirūn encüm-şıfat şümârı ve deryâ mişāl kenârı yoğ¹³⁹⁷ idi ol kadar gâretten ziyāde mûte'essir¹³⁹⁸ [Ö26b]ve ol miqdâr hasâretten çok mûteğayyir olmadı [MC25b]belki leşkerūn bir tarafı ve ekser-i dilâveri ol kâr-zârdan ḥaberdâr ve ol berd-i fitne-bârdan bîdâr olmadı¹³⁹⁹ Meşnevî:¹⁴⁰⁰

Kâfdan çünkim güneş gösterdi kaç

Dîv-i zulmet yakasına çekdi baş

Şubḥ rûḥu'l-kuds-vâr urdi nefes

Meryem-i şebden Mesîḥâ toğdı bes

¹³⁷⁹berd-sîret: berd-serîret: M, MC, S, Ö

¹³⁸⁰mısrâc: -E

¹³⁸¹heman lahza hemân dem: -E

¹³⁸²eyledi: itdi: E

¹³⁸³ve 'ale's-şabâh: -M

¹³⁸⁴"Onların üzerine Arim selini gönderdik.", K.K Sebe 16.

¹³⁸⁵huyûl-i süyûla: ḥubûl-i sübûla: E

¹³⁸⁶yer yer: bir bir: Ö, P

¹³⁸⁷inhidâr: inhidâr M; inhidām: Ö : incidâr: MC, S, P

¹³⁸⁸şahn-ı hāmūni: şahn-ı hāmūn: Ö

¹³⁸⁹beyt: li-mü'ellifihî: M

¹³⁹⁰gâflete: gâfletde: E

¹³⁹¹gider: gide: E

¹³⁹²ser-keşler: ser-leşkerler: E

¹³⁹³pāymāl: pāmāl: Ö

¹³⁹⁴sâbit: -P

¹³⁹⁵aḥvāl: -Ö

¹³⁹⁶çünkim: çünki: Ö

¹³⁹⁷yoğ: yok: Ö

¹³⁹⁸mûte'essir: māsîr: Ö

¹³⁹⁹kâr-zârdan ḥaberdâr ve ol bend-i fitne-bârdan bî-dâr olmadı: kâr-zârî doymadı: E

¹⁴⁰⁰meşnevî : li-mü'ellifihî: M

[S25a]

Şāh-ı Maşrık nāgehān itdi zuhūr
Çerha dikdi şubḥ-dem¹⁴⁰¹ sancāğ-ı nūr¹⁴⁰²

Tutdı meydān çekdi tiğ-i zer-nigār
Kıldı Şāmuñ¹⁴⁰³ leşkerini tarmār¹⁴⁰⁴

Oldı encüm ḥāk-sār u ser-nigün

Toldı şahn-ı āsumān ser-cümle ḥün

Şāhib-kırān-ı ḡayūr daḡı ḥ^vāb-ı ḡurūrdan uyanup bir miḡdār bī-ḡuzūr oldı bildi kim bu ḡālet-i pūr-melālet kendüye ve sipāhına ve izzet-i¹⁴⁰⁵ [P27a]işmet-i dest-gāhına maḡzā iṭimād-ı şavlet ve inḡıyād-ı ḥ^vāb-ı ḡafletden¹⁴⁰⁶ geldi¹⁴⁰⁷
¹⁴⁰⁸ ذلك تقدير الملك القديم [Ö27a]الحكم الله العلي الكبير diyüp leşker-i perişānını¹⁴⁰⁹ cemc eyledi ve her birine [Ms28]istimāletler¹⁴¹⁰ ve himmetler idüp bu yüzden söyledi ki Ey dil-āverān-ı meydān-ı mübārezet ve ey hüner-verān-ı maʿreke-i şecāʿat zinhār ve zinhār ḡāḡır-ı ʿāḡıruñuz¹⁴¹¹ işbu umūr-i pūr-nüfūruñ muḡaddemātından şikeste ve zāmīr-i münīrūñuz işbu aḡkām-ı pūr-ḡarāmuñ¹⁴¹² mebādīsinden dil-ḡaste [MC26a]olmasun ki ¹⁴¹³ عسى ان تكرر هاشيئا وهو خير لكم [E18b] İnşāʿllāhuʿr-Raḡman bi-ʿavniʿllāhiʿl-melikiʿl-Mennān [S25b]min-baʿd fırsat ve Cenāb-ı Vehḡābʿdan nuşret bizimdür ki ʿaduvv-i¹⁴¹⁴ daḡal ve¹⁴¹⁵ düşmen-i pūr-ḡıyel elinden geldikce kuvvet-i bāzūsına ʿamel ve mekr ü¹⁴¹⁶ destānla cidāl ü cedel gösterdi çün¹⁴¹⁷ Yārī-yi Bārī bizimle idi¹⁴¹⁸ Bārī andan bir kār zuhūra gelmedi ki yādgār-ı¹⁴¹⁹ menāḡıb-ı kār-zār ve ser-nāme-i dāsītān-ı rüzḡār ola¹⁴²⁰ Beyt:

¹⁴⁰¹ şubḥ-dem: nāgehān: Ö¹⁴⁰² sancāğ-ı nūr: sancağ-ı nūr: E¹⁴⁰³ Şāmuñ: Şāhuñ: Ö¹⁴⁰⁴ beytin tamamı Pʿde yoktur.¹⁴⁰⁵ izzet-i: izzet ü: E¹⁴⁰⁶ ḡafletden: ḡafletdendür: E¹⁴⁰⁷ geldi: -E¹⁴⁰⁸ “İşte hüküm O yüce, O büyük Allahʿındır. İşte O yüce Allahʿın taktiri ne büyüktür.”, K.K. Müʿmīn 12.¹⁴⁰⁹ leşker-i perişānını: leşker-i perişānı: E¹⁴¹⁰ istimāletler: istimālet: MC, S, Ö¹⁴¹¹ ʿāḡıruñuz: ʿāḡıruñuz: M, MC, S, E¹⁴¹² ḡarāmuñ: ʿārāmuñ: Ö¹⁴¹³ “Olur ki bir şeyi seversiniz, halbuki hakkınızda o bir şerdir.”, K. K. Bakara 216.¹⁴¹⁴ ʿaduvv-i: ʿadū-yı: Ö¹⁴¹⁵ ve: -MC, E, S¹⁴¹⁶ ü: -E¹⁴¹⁷ çün: -Ö¹⁴¹⁸ bizimle idi: bizimledür: E¹⁴¹⁹ yādgār-ı: -S, P¹⁴²⁰ Bārī andan bir kār zuhūra gelmedi ki yādigār-ı menāḡıb-ı kār-zār ve ser-nāme-i dāstān-ı rüzḡār ola: Aña ne iṭibār didi: E

شور بختی که دهد دامن اقبال از دست

زود باشد که از ان غصا کر ییابدرد¹⁴²¹

¹⁴²² [Ö27b] hemān ‘azīmet rikābına ذهب الله بنورهم وتركهم [P27b] فی ظلمات لا یبصرون¹⁴²²
himmet¹⁴²³ pāyını muhkem başmak ve du‘a tırlerini¹⁴²⁴ pertāb idüp gurūr u istikbār
yāyını yaşmak gerek ve dest-i şecā‘ati hamiyyet āstīninden iḥrāc idüp bir vech ile
dest-bürdimüz izhār eyleyelüm¹⁴²⁵ ki Meriḥ-i¹⁴²⁶ şemşīr-dāruñ engüşt-i ta‘accübi
ḥayret deḥānında ḳala ve kār-zārumuzdan rūzgār-ı zūr-kār¹⁴²⁷ ve sipihr-i kīne-güzār
‘ibretden¹⁴²⁸ naşībin ala ki¹⁴²⁹ bu aḥvāl-i pūr-melāl bize tenbīhāt-ı Rabbānī ve işārāt-
ı¹⁴³⁰ āsumānīdür Ḥazret-i Ḥaḳḳ ve Fa‘āl-i muṭlak her şāḥib-i devletüñ ki [S26a]rāyet-i
şevketini¹⁴³¹ ser-firāz¹⁴³² ve dil-i pūr-emniyyetini ḡayrilerden bī-niyāz itmek dileye
muḳaddemā¹⁴³³ muḳaddemāt-ı aḥvālinden fi’l-cümle [MC26b]in‘ikād ve ibtidā-yı
mebādī-yi umūrunda nev‘an iştidād¹⁴³⁴ göstere¹⁴³⁵ Beyt:¹⁴³⁶

Bulur çok beste-ḥatırlar ḡüşādı

Olur ḡamdan öküş taḥşīl-i şādī

Pes¹⁴³⁷ 1438 müktezāsınca yine [Ö28a]esbāb-ı rif‘ati anuñ çün
āmāde¹⁴³⁹ وما یفتح الله للناس من رحمة فلا ممسك لها [P28a]fehvasınca¹⁴⁴⁰ girü ebvāb-ı sa‘ādeti
yüzine¹⁴⁴¹ ḡüşāde kıılır¹⁴⁴² mübeşşer-i ‘ālem-i ḡayb ki mülhem-i şavāb¹⁴⁴³ [E19a]lā-
reybdür¹⁴⁴⁴ 1445 فاوحى الى عبده ما اوحى¹⁴⁴⁶ an ḥuvala ḡayb¹⁴⁴⁶ mucibince¹⁴⁴⁷ bu gice

¹⁴²¹ be-derd: bed-rū: E; be-dest: MC

¹⁴²² “Allah nurlarını gideriverip, kendilerini zulmetler (karanlıklar) içinde bıraktı. Artık onlar görmezler.”, K. K. Bakara 17.

¹⁴²³ himmet: -MC

¹⁴²⁴ tırlerini: tırini: MC, E, S, Ö, P

¹⁴²⁵ eyleyelüm: eyleyem: E

¹⁴²⁶ Meriḥ-i: şariḥ-i: E

¹⁴²⁷ rūzgār-ı zūr-kār: rūzgār: E

¹⁴²⁸ ‘ibretden: ḡayret: MC; ḡayretten: P

¹⁴²⁹ ki: -MC

¹⁴³⁰ işārāt-ı: işāret-i: E, S

¹⁴³¹ şevketini: devletini: Ö

¹⁴³² ser-firāz: ser-efrāz: MC

¹⁴³³ muḳaddemā: -E

¹⁴³⁴ iştidād: iştidād: MC, Ö; istidād: E

¹⁴³⁵ göstere: gösterür: E, S, Ö

¹⁴³⁶ beyt: li-mü’ellifihī: M

¹⁴³⁷ pes: -E

¹⁴³⁸ “Allah, bir şeyin olmasını istediği zaman onun şartlarını hazırlar, onu kolaylaştırır.”

¹⁴³⁹ “Allah insanlara rahmetinden her neyi açarsa onu tutacak, kısacak yoktur.”, K. K. Fâtır 2.; -E

¹⁴⁴⁰ fehvasınca: ve: E

¹⁴⁴¹ yüzine: -MC

¹⁴⁴² kıılır: kılavuz: M

¹⁴⁴³ şavāb: şavābdur: M, Ö

¹⁴⁴⁴ lā-reybdür: lā-reyb: M, Ö

¹⁴⁴⁵ “O (Kur’an) sade bir vahiydir, ancak vahyolunur”, K. K. Necm 4.

¹⁴⁴⁶ “Verdiği kuluna verdiği vahyi”, K. K. Necm 10.

[Ms29]işbu bendesine şöyle beşâret viridi ki Şehriyâr-ı Şitānuñ bu cesâreti¹⁴⁴⁸ kendü vüçüduna hasâret¹⁴⁴⁹ ve işbu gurûr u şavleti öz cânına letdür min-ba'd hünkâr-ı¹⁴⁵⁰ tulû-ı fetî u nuşret ve mebde-i zuhr-i¹⁴⁵¹ übbehet ü şevket bu cānibdendür ve'l-ḥāşıl cān kulağına aḥbâr-ı meserret-âşâr¹⁴⁵² dokundi¹⁴⁵³ ve âyet-i¹⁴⁵⁴ عسى ربكم ان يهلك غدوكم okundu ve şübhe yokdur ki bu ilhām-ı Sübhānî [S26a]maḥza 'ināyet-i Yezdānî ve hidāyet-i Şamedānîdür vaqtā kim Sultān-ı Bahār bu taḥrîr-i pür-tenvîri eyledi ve işbu hikmet-i pür-mevhibet kelāmını söyledi ve ol ki temhid-i kavā'id-i 'adl u re'fet¹⁴⁵⁵ idi¹⁴⁵⁶ ve teşyîd-i mebānî ihsān u naşfet [Ö28b]idi¹⁴⁵⁷ yerine getürdi ve şol ki¹⁴⁵⁸ iḥyā-yı merāsım-i [MC27a]ra'yyet-perveri ve ibkâ-yı kavānîn-i merḥamet-güsteri idi sa'y-ı belîğ gösterdi¹⁴⁵⁹ [P28b]ol¹⁴⁶⁰ leşker-i cerrār ve ol 'asker-i bād-reftār kavî-dil olup hemān-dem ol Kūh-ı¹⁴⁶¹ Felek-Şükūhuñ burücuna kemend-i himmetle 'urūca ve nerd-bān-ı 'azîmetle¹⁴⁶² ḥurūca¹⁴⁶³ iḳdām itdiler ve ḥavāşş-ı¹⁴⁶⁴ tuyûr-ı sağır nefîr-i 'ām-ı dār u gîrle¹⁴⁶⁵ künbed-i çerḥ-eşîri¹⁴⁶⁶ pür-āvāz¹⁴⁶⁷ eylediler¹⁴⁶⁸ ve bezm ü¹⁴⁶⁹ rezmüñ hevāsınca ser-âgâz ve şafâ-yı veğâyla pervāz¹⁴⁷⁰ kıldılar ve kuh u hāmūn bu āvāzelerüñ sâzına dem-sâz olup bir resme yankılandı¹⁴⁷¹ ki şeş-küşe-i zemîn şıyt u şadādan taldı ve gūş-ı¹⁴⁷² çerḥ-i heftümîn-i celâcil-i rüyîn ve rây-ı maḥāfilden ker oldı şan şûr-ı baş u nûşûr¹⁴⁷³ idi ki¹⁴⁷⁴ ḥalāyık bir yire ḥaşr¹⁴⁷⁵ olup¹⁴⁷⁶ ḥāşş u

¹⁴⁴⁷ mûcibince: -P

¹⁴⁴⁸ cesâreti: ḥasâreti: E

¹⁴⁴⁹ ḥasâret: ḥasâretdür: P

¹⁴⁵⁰ hünkâr-ı: hengām-ı: P

¹⁴⁵¹ zuhr-i: zuhûr: MC, S, Ö

¹⁴⁵² âşâr: âşârı

¹⁴⁵³ dokundi: tokundi: MC

¹⁴⁵⁴ "Rabbınız hasmınızı helak edip (de sizi yeryüzünde halife kılacak)", K. K. A'râf 129.

¹⁴⁵⁵ re'fet: râfet: S

¹⁴⁵⁶ temhid-i kavā'id-i 'adl u re'fet idi: temhid-i fevā'id-i 'adl u verākıt idi: Ö; temhid-i kayd-ı kavā'id-i 'adl u re'fet idi: S

¹⁴⁵⁷ ve teşyîd-i mebānî ihsān u naşfet idi: -P

¹⁴⁵⁸ ki: -S, P

¹⁴⁵⁹ gösterdi: gösterüp: S, P

¹⁴⁶⁰ ve mebde-i zuhûr-ı übbehet...Sa'y-ı belîğ gösterdi: bizindür diyince: E

¹⁴⁶¹ kūh-ı kūh u: Ö

¹⁴⁶² ve nerdbān-ı 'azîmetle: -Ö

¹⁴⁶³ ḥurūca: -Ö; 'urūca: MC

¹⁴⁶⁴ ḥavaşş-ı: ḥaşş-ı E

¹⁴⁶⁵ gîrle: gîrler: Ö

¹⁴⁶⁶ çerḥ-eşîri: çerḥîyi: E

¹⁴⁶⁷ pür-āvāz: pervāz: E, Ö

¹⁴⁶⁸ eylediler: eylerler: Ö

¹⁴⁶⁹ ü: -M, MC, E, S

¹⁴⁷⁰ ve şafâ-yı veğâyla pervāz: -E

¹⁴⁷¹ yankılandı: yangılandı: M, Ö

¹⁴⁷² gūş-ı: gūş u: Ö

¹⁴⁷³ baş u nûşûr: -E; ba'su'n-nûşûr: MC

¹⁴⁷⁴ idi ki: -E

¹⁴⁷⁵ ḥaşr: cem': Ö

¹⁴⁷⁶ olup: oldı: E

‘āmm¹⁴⁷⁷ a‘lām-ı nuşret-i‘lāmla [S27a]aḳdām ‘ale’l-aḳdām¹⁴⁷⁸ olup bu kār-zāra¹⁴⁷⁹ nuşrete geldi ve nücüm-ı ateş-hücüm meydān-ı eflāk-ı pür-rücūmda aḳker-i mürde ve āb-ı efsürde [Ö29a]gibi dem-beste ḳaldı¹⁴⁸⁰ Sultān-ı Bahāruñ şevket-i¹⁴⁸¹ saltanatı ve ‘izzet-i¹⁴⁸² ḳadr u devleti bir¹⁴⁸³ mertebeye irdi ki āsumān-ı büleḳ-pāye¹⁴⁸⁴ āsumāne-i der-i¹⁴⁸⁵ rifatinde¹⁴⁸⁶ bende-i¹⁴⁸⁷ [P29a]ḥalḳa be-gūş olmaḡa ve āfitāb-ı felek-sāye cām-ı bezm-i ‘işretinden¹⁴⁸⁸ cur‘a-nūş olmaḡa¹⁴⁸⁹ rāzı ve müteḳāzı¹⁴⁹⁰ oldu pes ‘adl-i [MC27b]Nūşı’r-Revānı ve ‘aḳl-ı Loḳmānı birle cihāna nızām¹⁴⁹¹ ve kevn ü mekāna intizām¹⁴⁹² virüp sipāh-ı zafer-penāhı birle Şehriyār-ı Şitānuñ üzerine yürüdi

[E19b]Münāzarāt-ı Riyāh-ı Erba‘a Der-Piş-i Sultān-ı Bahār¹⁴⁹³

Vaḳtā kim Sultān-ı Bahāruñ ve ol şāhib-ḳırān-ı rüzgāruñ ‘azm ü cezmi¹⁴⁹⁴ ve ḳaşd-ı¹⁴⁹⁵ [Ms30]rezmi ‘ālemīne¹⁴⁹⁶ yayıldı ve Şehriyār-ı Şitāyla kār-zārın¹⁴⁹⁷ ve neberd-i peygārın her kişi bildi Ḳızılcayel ki Bād-ı Maşrıḳdur¹⁴⁹⁸ ve¹⁴⁹⁹ Sultān-ı Bahār ve Şehriyār-ı Şitāyla hem muvāfiḳdur¹⁵⁰⁰ diledi ki bu cihāndār-ı¹⁵⁰¹ nāmdāruñ¹⁵⁰² mābeynlerine¹⁵⁰³ [S27b]gire ve zātü’l-beyni¹⁵⁰⁴ ya‘ni cānibini iṣlāḥ için kelimāt-ı şulḥ ü şalāḥla [Ö29b]murādınca alup vire pes sürüp Sultān-ı Bahāruñ ‘izz-i ḥuzūruna irdi ve zemīn-i ḥıdmete¹⁵⁰⁵ şifāh-ı¹⁵⁰⁶ edeb birle buse virdi ve māfi’z-

¹⁴⁷⁷ ḥaşş u ‘āmm: ve ‘ālem: Ö

¹⁴⁷⁸ ‘ale’l-aḳdām: ‘alā iḳdām: Ö

¹⁴⁷⁹ kār-zāra: kār u zāra: Ö

¹⁴⁸⁰ ḳaldı: ḳıldı: E

¹⁴⁸¹ şevket-i şevket ü: E

¹⁴⁸² ‘izzet-i: ‘izzet ü: Ö

¹⁴⁸³ bir: bu: E

¹⁴⁸⁴ pāye: pāyedür: E

¹⁴⁸⁵ āsumāne-i der-i: -E; āsumān-ı der-i: MC

¹⁴⁸⁶ rifatinde: rifatde: MC

¹⁴⁸⁷ bende-i: -E

¹⁴⁸⁸ ‘işretinden: ‘işretiden: MC

¹⁴⁸⁹ ve āfitāb-ı felek, sāye-i cām-ı bezm-i ‘işretinden cur‘a-nūş olmaḡa: -E

¹⁴⁹⁰ ve müteḳāzı oldu: -E

¹⁴⁹¹ nızām: nev-nızām: P

¹⁴⁹² intizām: taze intizām: P

¹⁴⁹³ Münāzarāt-ı Riyāh-ı Erba‘a Der-Piş-i Sultān-ı Bahār: Münāzarāt-ı Riyāh-ı Erba‘a Piş-i Sultān-ı

Bahār: MC, S; Münāzarāt-ı Riyāh-ı Erba‘a ‘ıyş u Sultān-ı Bahār: E; Münāzarāt-ı Erba‘a Reyāhın Piş-i

Sultān-ı Bahār: P

¹⁴⁹⁴ cezmi: ḥarbi: Ö

¹⁴⁹⁵ ḳaşd-ı: ḳaşd u: Ö

¹⁴⁹⁶ ‘ālemīne: ‘āleme: E

¹⁴⁹⁷ kār-zārın: kār-zār: Ö

¹⁴⁹⁸ Ba‘d-ı Maşrıḳdur: Ba‘d-ı maşruḳ: MC S, Ö

¹⁴⁹⁹ ve: -M

¹⁵⁰⁰ muvāfiḳdur: meşıḳdur: E

¹⁵⁰¹ cihāndār-ı: cihāndāruñ: E

¹⁵⁰² nāmdāruñ: nāmverüñ: S, P

¹⁵⁰³ mābeynlerine: mābeynlerin iṣlāḥ idüp ortaya: P

¹⁵⁰⁴ Ve zātü’l-beyni: -E; Ve zātü’l-beyānı: Ö

¹⁵⁰⁵ ḥıdmete: ḥızmete: E; ḥızmete: S, Ö

zamîrini tefsîr ve hikmet-âmez birkaç kelime takrîr itmege icâzet alup eyitdi ki [P29b] Hazret-i şâhib-kırâna ve Cenâb-ı Sultân-ı¹⁵⁰⁷ sâti'ü'l-burhâna delâyil-i 'aqlî vü naqlî¹⁵⁰⁸ birle rûşen ve berâhîn-i haddesî ve kıyâsî ile mu'ayyendür ki dünyânuñ ve mâ-fihânuñ 'ukalâ yanında ol kadar ref' ü¹⁵⁰⁹ kadri yokdur ki anuñ vâsıtasıyle zâtü'l-beyyine şüret-i nizâc ü cidâl ve hilâf ü kıtâl düşüp sipâh [MC28a]u ra'ıyyete andan zahmet ü meşakkat irişe¹⁵¹⁰ وما الحیوة الدنیا الامتاع الغرور Havâkîn-i 'ızâma ve selâtin-i kirâma¹⁵¹¹ sezâ-vâr oldur ki eyyâm-ı devletlerinde¹⁵¹² ve hengâm-ı şavletlerinde halâyık-ı rûzgâr emn ü emânda¹⁵¹³ fâriğu'l-bâl¹⁵¹⁴ ve müreffehü'l-hâl olup¹⁵¹⁵ rûz u¹⁵¹⁶ şeb 'ıyş u 'işretde ve şafâ vü meserretde kâmurânlık¹⁵¹⁷ ideler¹⁵¹⁸ [Ö30a]ve nükte-i¹⁵¹⁹ ¹⁵²⁰ انما المؤمنون اخوة فاصلحو [S28a] بین اخیکم واتقوا لله لعلکم ترحمون zamîr-i münîr-i zamâyir-güşâ-yı sultânî ve hâtır-ı âtır-ı havâtır-nümâ-yı¹⁵²¹ hâkânîye püşide vü mahfî degüldür ki¹⁵²² bu hâkîr-i hâk-sârûñ maşlahat gördüğü oldur ki¹⁵²³ الصلح خیر muktezâsınca Şehriyâr-ı Şitâyla mabeynüñizde olan jeng-i¹⁵²⁴ küdüret ve reng-i 'adâvet şaykâl-ı muşâlahat ve muşâdağat birle âyîne-i [P30a]dilden siline ve erbâb-ı fesâd¹⁵²⁵ ve aşhâb-ı 'inâduñ kelimât-ı nifâk-âmez¹⁵²⁶ ve tesvîlât-ı¹⁵²⁷ fitne-engîzine itikâd u itimâd kim kılına¹⁵²⁸ diyâr-ı kühsâra ve¹⁵²⁹ kılâl-ı tilâl-ı gerdün-medâr Şehriyâr-ı Şitâ-yı nâmdâra tefvîz olunup ve¹⁵³⁰ milket-i¹⁵³¹ dest ü¹⁵³² hâmûn ve

¹⁵⁰⁶ şifâh-ı: -E

¹⁵⁰⁷ Sultân-ı: saltanât-ı: E

¹⁵⁰⁸ 'aqlî vü naqlî: 'aql u naql: E

¹⁵⁰⁹ ol kadar ref' ü: -E; ol kadar vakî: S, Ö

¹⁵¹⁰ "Yoksa dünya (alçak) hayat aldatici bir metâdan başka bir şey değil.", K. K. Ali İmrân 185.

¹⁵¹¹ Havâkîn-i 'ızâma ve selâtin-i kirâma: -E

¹⁵¹² devletlerinde: devlet: P

¹⁵¹³ emn ü emânda: -MC

¹⁵¹⁴ fâriğu'l-bâl: fârih: E; fâriğ: MC, S, Ö; fâriğu'l: P

¹⁵¹⁵ olup: -M, MC, S, E, Ö

¹⁵¹⁶ u: -E

¹⁵¹⁷ kâmurânlık: kâmurânlıklar: MC, S, Ö

¹⁵¹⁸ ideler: eylerler: Ö

¹⁵¹⁹ Ve nükte-i: ki Hâkî-ı cell ü 'âlâ: E

¹⁵²⁰ "Mü'minler ancak kardeşirler; onun için iki kardeşinizin aralarını düzeltin ve Allah'tan korkun (da bozuşmayın) ki rahmete şâyân olasınız.", K. K. Huccurât 10.

¹⁵²¹ nümâ-yı: -E

¹⁵²² ki: -MC, E, S

¹⁵²³ "Barış, hayırdır."

¹⁵²⁴ jeng-i: -Ö

¹⁵²⁵ erbâb-ı fesâd: erbâb-ı fesâhuñ: E

¹⁵²⁶ âmez: âmîze: MC

¹⁵²⁷ tesvîlât-ı: -E

¹⁵²⁸ kılına: olmaya ve: E

¹⁵²⁹ ve: -MC

¹⁵³⁰ ve: -M, MC, S, Ö, P

¹⁵³¹ milket-i: memleket-i: P

¹⁵³² ü: -E

şahâri-yi¹⁵³³ rub^c-ı meskûn hâzret-i şâhib-kırân-ı¹⁵³⁴ kâmkâra taklîd¹⁵³⁵ kılınup şulh oluna Beyt.¹⁵³⁶

Egerçi cengdür şehlik hevâsı

Velî şulhiyledür âlem şafâsı

[Ms31;Ö30b]Vaktâ kim Bâd-ı Maşrık kelâmın tamâm [MC28b]ve merâmın pür¹⁵³⁷ intizâm itdi Sultân-ı Bahârufî ser-heng-i berķ-i âhenklerinden Aķçayel ki Bâd-ı Kible ve merd-i hameledür¹⁵³⁸ ve hâzret-i şâhib-kırâna bende-i muķbil [S28b]ü¹⁵³⁹ maķböldür¹⁵⁴⁰ ve beyne'l-emşâl¹⁵⁴¹ ve'l-akrân ehl-i kaböldür hemân-dem suhan meydânına girüp¹⁵⁴² ve Şâhib-kırân-ı Bahâr tarafından¹⁵⁴³ cevâb-ı müsteṭâb virüp niyâm-ı kâmdan¹⁵⁴⁴ zebân¹⁵⁴⁵ hüsâmını çeküp eyitdi ki iş ağza gelmişken ve düşmenüñ boğazın almışken hamiyyet pâyını tereddüdle [P30b]başmaķ ve¹⁵⁴⁶ var kuvveti bâzûya getürmişken ve¹⁵⁴⁷ tîr-i murâdı nişâna yetürmişken gayret yayını ğafletle yaşmaķ himmet-püstlüğünden¹⁵⁴⁸ ve âzîmet-i nâ-dürüstlüğündendir Beyt.¹⁵⁴⁹

Âķil olan fevt-i furşat eylemez

Müttaķîler âzım-i ruḥşat eylemez

[E20b]Muķarrerdür ki eski düşmen dost olmaķ muḥâl¹⁵⁵⁰ ve âdûya mühlet ü meydân virmek bâṭıl ḥayâldür [Ö31a]ve zâlîme raḥm ü merḥamet vebâldür¹⁵⁵¹ من اعان ظالما سلط الله عليه Karayil ki¹⁵⁵² Bâd-ı Mağrib ve şâhib-i neberd-i ğâlibdür¹⁵⁵³ Bâd-ı Kibleye muķâbele vü müâne de idüp eyitdi ki epsem ol ki¹⁵⁵⁴ sen şalâḥ-ı âlemi¹⁵⁵⁵ bilmezsin ve te'emmul ve te'ennî yüzünden nazâr kılmazsın lâf ü güzâf

¹⁵³³ şahâri-yi: ḥişâr-ı: Ö

¹⁵³⁴ şâhib-kırân-ı: -E; Sultân-ı Bahâr: P

¹⁵³⁵ kâmkâra taklîd: Sultân-ı kârmân için yaķın: E

¹⁵³⁶ beyt: -E; li-mü'ellifihî: M; müfred: MC

¹⁵³⁷ pür: bir: MC; ber: S, Ö

¹⁵³⁸ hameledür: hamele: M, P

¹⁵³⁹ ü: -Ö

¹⁵⁴⁰ maķböldür: maķbül: P

¹⁵⁴¹ emşâl: emşâli: M, MC, S, Ö

¹⁵⁴² girüp: girdi: MC

¹⁵⁴³ tarafından: cânibinden: Ö

¹⁵⁴⁴ kâmdan: kâmuñdan: E

¹⁵⁴⁵ zebân: zübâ: Ö

¹⁵⁴⁶ ve: -M, MC, S, E, Ö

¹⁵⁴⁷ getürüşken ve: getürüp: E

¹⁵⁴⁸ püstlüğünden: püstlüğündendir: E

¹⁵⁴⁹ beyt: müfred: MC, S; li-mü'ellifihî: M

¹⁵⁵⁰ muḥâl: muḥâldür: P

¹⁵⁵¹ "Kim ki bir zâlîme yardım ederse Allah, o zalimi ona musallat eder."-E

¹⁵⁵² Karayil ki: -E

¹⁵⁵³ ve şâhib-i neberd-i ğâlibdür: ki Karayıldür: E

¹⁵⁵⁴ ki: -M,E

¹⁵⁵⁵ âlemi: âlemin: MC, E

esüp şavurursun ve kemân-ı tedbîri kolayuna çeküp çevirürsin¹⁵⁵⁶ ki¹⁵⁵⁷ bu kâr-zârûñ
 âhiri [S29a]pür-ḥaṭardur [MC29a]ve¹⁵⁵⁸ ol kim¹⁵⁵⁹ ehl-i nazardur şâhib-i ḥazerdür
 1560 من فئة قليلة غلبت فئة كثيرة باذن الله bi-ıştibâḥ ‘âkile nükte-i intibâhdur¹⁵⁶¹ taḥḳîk oldur
 ki ceng ü cidâlûñ me’âli ma’lûm degildür ki ne yire¹⁵⁶² irişe ve rûzgâr-ı feth u nuşret
 [P31a]mehebb-i gaybdan¹⁵⁶³ ne cânibe ese pes mücâmelet ü muşâlahat u¹⁵⁶⁴ şıḥḥat-ı
 ḥâl ü selâmete¹⁵⁶⁵ yaḳındür ve¹⁵⁶⁶ muḥâlefet ü mücâdelet se’âmet¹⁵⁶⁷ ü şe’âmete
 karındür Beyt:¹⁵⁶⁸

Dıraḥtı vifâḳuñ ḳamû bār olur

Ḥilâf ağacı lâyıḳ-ı nâr olur

[Ö31b]ki ‘azîzler buyurmuşlardır ve el-ḥaḳḳ dîn ü dünyâ ḳaydını ḳayırmuşlardır
 ki¹⁵⁶⁹ her kim fuẕüllük sırrını nâḥun-i cesâretle¹⁵⁷⁰ ḳaşıya soñra püşt-i dest-i ḥayreti
 [Ms32]dendân-ı dirîḡle¹⁵⁷¹ ısırur Feryüz ki Bâd-ı Şimâl ve marâziyyü’l-ḥıṣâldür¹⁵⁷²
 ileri gelüp eyitdi ki sözüñ şaḥîḥi ve ḳaşduñ şarîḥi oldur ki egerçi kim¹⁵⁷³
 1574 لكن الخير لا يؤخر mücibince cemî’-
 i burhân ü delîl ile bu emr-i celîlde ta’cîl maḳbûldür¹⁵⁷⁷ ve¹⁵⁷⁸ düşmen ḥaḳḳında
 ihmâl ve ‘adüya [S29b]imhâl gayr-i maḳbûldür bir memleketde iki şâhib-ḳırân
 ḳitâlden ve bir bişede iki şîr-i jiyân cidâlden ḥâlî olmaz Beyt:¹⁵⁷⁹

Bir kilîm içre yatur on dervîş

[MC29b]

İki şeh mülke olur miḥnet-kiş

¹⁵⁵⁶ ve kemân tedbîri kolayuna çeküp çevirürsün: -E

¹⁵⁵⁷ ki: -P

¹⁵⁵⁸ ve: -P

¹⁵⁵⁹ kim: ki: E, S

¹⁵⁶⁰ “Nice az bir cemiyet, çok bir cemiyete Allah’ın izniyle galebe çalmışlar.”, K. K. Bakara 249.

¹⁵⁶¹ (ayet) Bİ-ıştibâḥ ‘âkile nükte-i intibâhdur: -E

¹⁵⁶² yire: yirde: MC

¹⁵⁶³ mehebb-i gaybdan: -E

¹⁵⁶⁴ u: -M, MC, E, S, P

¹⁵⁶⁵ selâmete: selâmet: Ö

¹⁵⁶⁶ Ve: -MC

¹⁵⁶⁷ se’âmet: sâmet: M; seḳâmete ve: E

¹⁵⁶⁸ beyt: li-mü’ellifihî: M; maṭla’: Ö

¹⁵⁶⁹ Ki ‘azîzler buyurmuşlardır ve el-ḥaḳḳ dîn ü dünyâ ḳaydını ḳayırmuşlardır ki: -E

¹⁵⁷⁰ cesâretle: ḥasâretle: E

¹⁵⁷¹ ile: birle: E

¹⁵⁷² ḥıṣâldür: ḥıṣâl: Ö; ḥâldür: M

¹⁵⁷³ kim: -M, E

¹⁵⁷⁴ “Teennî imandan, acele ise şeytanın işlerindendir.”

¹⁵⁷⁵ lâkin: -M, P

¹⁵⁷⁶ “fakat hayır(lı işler), geciktirilmez.”

¹⁵⁷⁷ maḳbûldür: maḳbûl: M

¹⁵⁷⁸ Ve: -Ö

¹⁵⁷⁹ beyt: -E; li-mü’ellifihî: M

ve'l-hāşıl şimdi ki vaqt-i harb [P31b]ü cidâldür ferâğ ü keselden hāşıl hemîn fütür u
 hâleldür bünyâd-ı hirâs bî-esâs¹⁵⁸⁰ ve kelâm-ı peşimânî lâ-misâs [Ö32a]olur¹⁵⁸¹ ki¹⁵⁸²
¹⁵⁸³من هاب خاب Meşnevî:¹⁵⁸⁴

Vilâyet büstân şeh bâğbândur

[E21a]

Siyâset nâr u luţf âb-ı revândur

Sezâ-yı âteş olur hâr olanlar

İçer âb-ı revân gül-zâr olanlar

Bâd-ı Maşrık Feryûzdan bu cevâbı istima' idicek tünd olup eyitdi ki ey Bâd-ı Şimâl
 râst budur ki her zamânda¹⁵⁸⁵ senüñ soğukluğun¹⁵⁸⁶ 'urza-i¹⁵⁸⁷ rûzgâr ve sebep-i kâr-
 zâr olur 'aceb budur ki sen bir merd-i pür-haşyet ve müstemend-i bî-hamiyyetsin
 aḥşam olmadın şabâhlara dek hufte ve gündüzler vaqt-i duḥāya dek nühüftesin bu¹⁵⁸⁸
 böyle iken yine¹⁵⁸⁹ mübârezetden dem urursın ihvân ortasında [S30a]muḥâlefeti
 maşlahat görürsin hāmüş ol ki bu meydân muḥanneşlerüñ¹⁵⁹⁰ ve bâzû-yı¹⁵⁹¹ gūy ü¹⁵⁹²
 çevgân mü'enneşlerüñ degildür Beyt:¹⁵⁹³

Merd olan meydâna 'azm itmek gerek

Her zamân merdâne rezm itmek gerek

neşr: [Ö32b]Feryûz eyitdi Ey Bâd-ı Maşrık [P32a]sen ki iki yüzlü bir münâfıksın
 ṭabl-ı [Ms33]nifâkı kilim altında çalmak¹⁵⁹⁴ [MC30a]dilersin ve tiğ-i hılâfı leyl-i
 muzlîm¹⁵⁹⁵ içinde şalmak¹⁵⁹⁶ istersin¹⁵⁹⁷ 1598 لعن الله على كل من له لسانان وجهان bilmez misin

¹⁵⁸⁰ hirâs bî-esâs: hirâsı bî-asân: Ö

¹⁵⁸¹ ve kelâm-ı peşimânî lâ-misâs olur: -MC

¹⁵⁸² -E

¹⁵⁸³ "Her kim korkarsa, kaybeder": -E

¹⁵⁸⁴ meşnevî: beyt: E; nazm: Ö; li-mü'ellifihî: M, Şi'r: P

¹⁵⁸⁵ her zamânda: -E, P

¹⁵⁸⁶ soğukluğun: şulaqlığun: Ö

¹⁵⁸⁷ 'urza-i: 'arza-i: M, E, S: 'arşa-i: MC;

¹⁵⁸⁸ Bu: -M

¹⁵⁸⁹ yine: -P

¹⁵⁹⁰ bu meydân muḥanneşlerüñ: mihnet-i meydânlaruñ: MC

¹⁵⁹¹ bâzû-yı: bâz: Ö

¹⁵⁹² u: -Ö

¹⁵⁹³ beyt: li-mü'ellifihî: M

¹⁵⁹⁴ çalmak: çalmağ: MC, Ö

¹⁵⁹⁵ muzlîm: mazlûm: Ö

¹⁵⁹⁶ şalmak: şalmağ: MC

¹⁵⁹⁷ Ve tiğ-i hılâfı leyl-i muzlîm içinde şalmak istersin : -E

¹⁵⁹⁸ Allah, iki dilli ve iki yüzlü olanları lanetledi." : -E

ki süngü çuvalda gizlenmez ve karañu gicede¹⁵⁹⁹ iz izlenmez atılmış ok girü¹⁶⁰⁰
dönmez ve murg-i fırsat bir¹⁶⁰¹ budağa iki kez konmaz kâr âhir olmuş iken te'ñirüñ
fâyidesi ne ve¹⁶⁰² maşlahat nihâyet bulmuş iken tedbirüñ 'âyidesi¹⁶⁰³ nedür?
hemîn¹⁶⁰⁴ işüñ mekr ü telbîs ve hîle vü tedlîsdür¹⁶⁰⁵ Beyt:¹⁶⁰⁶

Ne hâcet söylemek dün gün dürügi

Çerâğ-ı kızbüñ olmaz çün¹⁶⁰⁷ fûrûgi

neşir: Belî cāhil-i gāfil ne bile ki?¹⁶⁰⁸ 1609 ربحيلة لصاحبها ve bile¹⁶¹⁰ çünkim¹⁶¹¹
serhābā¹⁶¹² vü cin¹⁶¹³ neslinden ve şeytān aslıdansın felā-büd 'urūka girüp murāduñ
[S30b]fitneler uyandırmak¹⁶¹⁴ ve hālāyıkı¹⁶¹⁵ yakup yandırmakdur
¹⁶¹⁶ الغنبة تأمة لعن الله من يقظها ve baña huftelik nisbetin ve nühüfte[Ö33a]lik
[E21b]töhmecin idersin istimāc itmedüñ mi ki merd-i dilîr¹⁶¹⁷ rûz-i rüşende dār ü gîr
eyler ve¹⁶¹⁸ ehl-i tezvîr şām-ı zulmetde teşvîr¹⁶¹⁹ ider¹⁶²⁰ Beyt:¹⁶²¹

[P32b]

Gündüz eyler merd olanlar kâr-zâr

Hîle-ger eyler şeb-i târ içre kâr

Bu dahî ma'lümdur ki huft-e-i kem-¹⁶²² azâr zālîm-i bî-dârdan¹⁶²³ yegdür Na'î-bend
şākirdi gibi bir na'le¹⁶²⁴ vü¹⁶²⁵ bir mîha¹⁶²⁶ [MC30b]kağmağı¹⁶²⁷ ko efsün u demüñ

¹⁵⁹⁹ gicede: gice: MC

¹⁶⁰⁰ girü: -M, MC, S, Ö

¹⁶⁰¹ bir: -Ö

¹⁶⁰² ve: -P

¹⁶⁰³ 'âyidesi: i'âdesi: E

¹⁶⁰⁴ Hemîn: Hemîşe: E

¹⁶⁰⁵ tedlîsdür: tedrîsdür: Ö

¹⁶⁰⁶ beyt: müfred: MC, S; li-mü'ellifihî: M

¹⁶⁰⁷ çün: çok: E

¹⁶⁰⁸ (nesr) Belî cāhil-i gāfil ne bile ki?: -E

¹⁶⁰⁹ "Nice hîleler, sahibine aittir.": -E

¹⁶¹⁰ ve bile: -E

¹⁶¹¹ çünkim: çünki: MC, E, S, Ö

¹⁶¹² ser-hābā: surh-bād: Ö, S

¹⁶¹³ cin: -E

¹⁶¹⁴ uyandırmak: uyandırmakdur: Ö

¹⁶¹⁵ hālāyıkı: halkı: E

¹⁶¹⁶ "Fitne uykudadır; onu uyandıranı Allah lanet etsin."

¹⁶¹⁷ merd-i dilîr: merd ü dilîr: Ö

¹⁶¹⁸ Ve: -M, MC

¹⁶¹⁹ teşvîr: tenvîr: Ö

¹⁶²⁰ ider: eyler: P

¹⁶²¹ beyt: li-mü'ellifihî: M; Şîr: P

¹⁶²² merdüm-i: -M, MC, E, S

¹⁶²³ bî-dârdan: bî-dâddan: M, MC

¹⁶²⁴ na'le: nağle: Ö

¹⁶²⁵ vü: -Ö

¹⁶²⁶ mîha: mîhına: MC

mü'esser degildir yeter oku hem¹⁶²⁸ Şehriyâr-ı Şitâyla dilüm ve hem¹⁶²⁹ Sultân-ı Bahâr ile elüm olsun dırsin¹⁶³⁰ her zamânda lâf u¹⁶³¹ güzâfla da'vâ meydânına girersin¹⁶³² ve cüst ü¹⁶³³ çâbüklük ve rind-i nazûklükle iki başdan top virirsin¹⁶³⁴ yûri kâr ü demüñde ve kendü âlemüñde ol ki min-ba'd bu¹⁶³⁵ iki cihândaruñ mabeynini şemşîr-i maşlahat-güzârdan gayri¹⁶³⁶ nesne ayırmaz gâfil¹⁶³⁷ oldur ki kendü emrini muhtel ve kârını mühmel koyup gayrileri¹⁶³⁸ kâyırmaz عظماء الخلاق [S31a] عظماءك ثم

¹⁶³⁹ والافاستحي مني tahkik budur ki ol hizmetüñ ki¹⁶⁴⁰ maşlahat-güzârı sen olasın bitmez [Ö33b]ve cevâb-ı nâ-şavâb¹⁶⁴¹ ve hıtab-ı¹⁶⁴² gayr-i müsteṭâbla¹⁶⁴³ kimesne işitmez pes murâd-ı zâhir ve sözüñ âhîr oldu¹⁶⁴⁴ Pes Bâd-ı Şimâl meymene-i [P33a]leşkeri ve meysere-i askerî tertîb idüp ol kühsâr-ı [Ms34]pür-burûca¹⁶⁴⁵ urûc¹⁶⁴⁶ ve ol felek-i zâtü'l-burûca hürûca yüz tıtdılar hemân-dem¹⁶⁴⁷ والذين جاهدوا فينا لنهدينهم سبلنا mışdağınca kalb-i sipâh-ı nuşret-penâh 'Arşa-i Âb-ı Hayâta ve Monlâ Alaîna yöneldi ki her küşesi ilm ehline yaylak ve bihişt-i gerdün-tıbâkdur ve meymene-i leşker-i şâh râh-ı Duğlu Babaya revâne oldu [MC31a]ki memerr-i sâlikân-ı cihân ve maḳarr-ı ehl-i seyrândur ve meysere-i asker Geyiklü Baba¹⁶⁴⁸ tarafına 'azm eyledi künbed-i¹⁶⁴⁹ hurrem ve mecma'-i 'aḳṭâb u evtâddur¹⁶⁵⁰ ve'l-hâşıl dilâverler her yañadan kılıc gibi fârtıldı ve şaf-der-şaf¹⁶⁵¹ her taraftan ok gibi atıldı ol gerdün gibi ṭâgî ki Şitâ-yi ṭâgîye [Ö34a]me'vâ¹⁶⁵² idi [S31b]encüm-şıfat kuşatdılar ve her¹⁶⁵³

¹⁶²⁷ kaçmağı: kaçmağı: Ö

¹⁶²⁸ Efsün u demüñ mü'esser degildir. Yeter oku hem: -E

¹⁶²⁹ hem: -E

¹⁶³⁰ dilüm ve hem Sultân-ı Bahâr ile elüm olsun dırsin: -P

¹⁶³¹ u: -E

¹⁶³² Her zamânda lâf u güzâfla da'vâ meydânına girersin: -M

¹⁶³³ ü: -MC

¹⁶³⁴ Ve cüst ü çâbüklük ve rind-i nazûklükle iki başdan top virirsin: -E

¹⁶³⁵ bu: -P

¹⁶³⁶ gayri: -MC

¹⁶³⁷ Gâfil: 'Âkil: MC, E, S, Ö

¹⁶³⁸ gayrileri: -P

¹⁶³⁹ "Önce nefesine, sonra da diğer insanlara tavsiyede bulun, böyle yapmadığın takdirde benden utan.": -E

¹⁶⁴⁰ ki: -M, MC, E, P

¹⁶⁴¹ cevâb-ı nâ-şavâb: cevâb-ı şavâb: Ö

¹⁶⁴² hıtab-ı: -Ö

¹⁶⁴³ müsteṭâbla: müsteṭâbuñi: P

¹⁶⁴⁴ Tahkik budur ki ol ...sözüñ âhîr oldu: -E

¹⁶⁴⁵ burûca: murûca: S

¹⁶⁴⁶ urûc: urûca: E, S, Ö

¹⁶⁴⁷ "Bizim uğrumuzda mücadele edenlere gelince, elbette biz onlara yollarımızı gösteririz.", K. K.

Ankebût 69.

¹⁶⁴⁸ Geyiklü Baba: -E; Duğlu Baba: M

¹⁶⁴⁹ künbed-i: kendü: Ö

¹⁶⁵⁰ Hemân-dem (ayet) mışdağınca.... mecma'-ı 'aḳṭâb u evtâddur: -E

¹⁶⁵¹ şaf-der-şaf: şafderler: P

¹⁶⁵² me'vâ: mâvî: MC; ma'vî: E; mād: M

¹⁶⁵³ her: -Ö

kūşe-i bāğı ve her künc-i¹⁶⁵⁴ rāğı ki ol bāğıye¹⁶⁵⁵ melce idi temāşāsına¹⁶⁵⁶ bezm ehli gibi cān atdılar

Ta'rif-i Maḳām-ı Duĝlu¹⁶⁵⁷ Ḥazretleri¹⁶⁵⁸ ve Geyiklü Baba ve Şaḥn-ı Āb-ı
Ḥayāt¹⁶⁵⁹

Ve¹⁶⁶⁰ Duĝlu¹⁶⁶¹ Baba didikleri maḳām-ı 'ālī [P33b]bir püšte-i bihişt-ḥavālidür ki ol kūhsār-ı gerdün-medāruñ kemer-gāhında ve ardınıñ¹⁶⁶² kenār-ı cādde-i rāhında¹⁶⁶³ cānib-i ğarbīde [E22a]ke's-semā'il-ulyā maşriḳ-i deryā vāḳı¹⁶⁶⁴ olup evtāddan bir 'azizüñ merḳadı ve eşhāddan bir şāhib-i temīzün meşhedidür mezār-ı müteberrek ve menzil-i mübārekdür Beyt:

Çemendür ortası anuñ felek-sān

Alur sālikler andan bü-y-ı iḥsān

Dirler ki belde-i Burūsānuñ fethi eyyāmında ve mücāhidin-i kirāmuñ sa'y hengāmında Duĝlu¹⁶⁶⁴ Baba didükleri 'aziz dervişlerle ol şuĝra-i nigeḥ-bān ve ol memerre¹⁶⁶⁵ mīzbān olup āyende vü¹⁶⁶⁶ revendeden her [Ö34b]sūhte-cigere ve aşḥāb-ı [MC31b]seferden her¹⁶⁶⁷ ehl-i güzere bir çanak duĝ vazīfe-i¹⁶⁶⁸ muḳarreri imiş¹⁶⁶⁹ velāyeti zāhir ve kerāmeti bāhir [S32a]maḫhar-ı envār-ı¹⁶⁷⁰ fütüvvet ve¹⁶⁷¹ maşdar-ı aşār-ı mürüvvet derviş imiş ḥāliyā sidre-maḳām¹⁶⁷² ve tūbā-ḥurām çamlar altında merḳadi mu'ayyen ve meşhedi mübeyyen¹⁶⁷³ ve lenger-i bihişt-peykeri bir gice miḥmānsuz olmaz imiş¹⁶⁷⁴ [P34a]hevāsı¹⁶⁷⁵ mu'aṭṭar turābı¹⁶⁷⁶ mu'anber¹⁶⁷⁷ şaḥn-ı

¹⁶⁵⁴ her künc-i: genc ü: Ö

¹⁶⁵⁵ bāğıye: yağıya: MC, E, S

¹⁶⁵⁶ Temāşāsına: Temāsına: Ö

¹⁶⁵⁷ Duĝlu: Tuĝlu: MC

¹⁶⁵⁸ Ḥazretleri: Baba: P

¹⁶⁵⁹ Ta'rif-i Maḳām-ı Duĝlu Baba ve Geyiklü Baba ve Şaḥn-ı Āb-ı Ḥayāt: Ta'rif-i Maḳām-ı Duĝlu

Ḥazretleri ve 'Ulvi Baba ve Şaḥn-ı Āb-ı Ḥayāt: M

¹⁶⁶⁰ Ve: -Ö, S

¹⁶⁶¹ Duĝlu: Tuĝlu: MC

¹⁶⁶² ardınıñ: anuñ: E

¹⁶⁶³ rāhında: dırāhında: MC

¹⁶⁶⁴ Duĝlu: Tuĝlu: MC

¹⁶⁶⁵ memerr: memerde: MC, S, Ö; memerd: E

¹⁶⁶⁶ ve: -Ö

¹⁶⁶⁷ her: -Ö

¹⁶⁶⁸ vazīfe-i: -Ö

¹⁶⁶⁹ imiş: almış: E

¹⁶⁷⁰ envār-ı : envā'-ı: E

¹⁶⁷¹ ve: -M, MC, S, E, Ö

¹⁶⁷² sidre-maḳām: sidre-ḳıyām: P

¹⁶⁷³ mübeyyen: mübeyyendür: E, S, Ö

¹⁶⁷⁴ imiş: -M, MC, S, E, Ö

¹⁶⁷⁵ Hevāsı: Hevā: Ö

¹⁶⁷⁶ turābı: nırāyı: M

¹⁶⁷⁷ mu'anber: mu'anberdür: E

dilāvizi cennetü'l-me'vā her¹⁶⁷⁸ dıraht-ı nîk-bahtı sidrettü'l-müntehā¹⁶⁷⁹
[Ms35]Meşnevî.¹⁶⁸⁰

Çerā-gāhı ki pür cedy vü hameldür

İrem gül-zārı gibi bî-bedeldür

‘Alef-zārı ser-ā-ser müşg-i¹⁶⁸¹ sünbül¹⁶⁸²

Gezüp āhūları otlar karanfül

Eyyām-ı gülistānda ve hengām-ı tābistānda rüfekā-yı¹⁶⁸³ kirām mānend-i zā'irān-ı meş'arü'l-ḥarām aña ‘āzimlerdür ve türbet-i bā-rütbetine rāgıblardur¹⁶⁸⁴ ve şafā-yı seyr-i deştine ve hevā-yı gül-geştine mülāzımlardur ‘Arşa-i ‘Araşāt ve mevķif-ı ‘Arafāt gibi¹⁶⁸⁵ her yeri¹⁶⁸⁶ mecma^c-i erbāb-ı ehl-i¹⁶⁸⁷ şafā ve her küşesi mağca^c-ı aşhāb-ı¹⁶⁸⁸ vefā olur Nesīm-i [Ö35a]Şabāhı nūkhet-i gül-berg-i terī ve nefḥa-i benefşe-i ṭāberi¹⁶⁸⁹ gibi cān-perveridür ve Şemīm-i Mesāsı¹⁶⁹⁰ bŷy-ı ‘abır ü ‘anber¹⁶⁹¹ ve rāyihā-yı müşg-i ezfer gibi¹⁶⁹² [E22b]şafā-güsterdür ve yine Geyiklü Baba¹⁶⁹³ didikleri [S32b]buķ'a-i şerīf ve ḥıttā-i laṭīf ki ḥāliyā şehristān [MC32a]ve bāğ u¹⁶⁹⁴ bostān¹⁶⁹⁵ olmuşdur ve bir nehr-i kebīr ki ol¹⁶⁹⁶ ḥıttā-i münīri iki şakķ idüp her zamānda selsebīl-i [P34b]cennet gibi cārīdür mizācī kāfūr ve cemālī pür-nŷrdur lebenden elyen ve şekkerden aḥlā¹⁶⁹⁷ güneşden rŷşen ve ķamerden eclādur Meşnevî.¹⁶⁹⁸

Derunı sīne-i ‘āşık gibi şāf

‘Uyūnuñ mecma^cı ve menba^cı Kāf

¹⁶⁷⁸ her: ve her: Ö; dehr: P

¹⁶⁷⁹ müntehā: müntehādur: E

¹⁶⁸⁰ meşnevî: beyt: Ö; li-mü'ellifihî: M; Beyt: P

¹⁶⁸¹ müşg: misk: MC

¹⁶⁸² müşg-i sünbül: sünbül ü gül: P

¹⁶⁸³ rüfekā-yı: feķā-yı: MC

¹⁶⁸⁴ rāgıblardur: rāgıblar: M, MC, S, Ö

¹⁶⁸⁵ ‘Arşa-i ‘araşāt ve mevķif-ı ‘Arafāt gibi: -E

¹⁶⁸⁶ yeri: biri: MC, E, Ö, P

¹⁶⁸⁷ ehl-i: -E

¹⁶⁸⁸ aşhāb-ı: -P

¹⁶⁸⁹ ṭāberi: ṭarī: E

¹⁶⁹⁰ Şemīm-i Mesāsı: Şemīm-i Mesā-yı: E, S; Şemīm-i Mesā-yı: MC

¹⁶⁹¹ ‘anber: ‘anberdür: P

¹⁶⁹² gibi cān-perverdür. Ve Şemīm-i Mesāsı bŷy-ı ‘abır ü ‘anber ve rāyihā-yı müşg-i ezfer gibi: -M

¹⁶⁹³ Geyiklü Baba: ‘Ulvi Baba: M

¹⁶⁹⁴ u: -E

¹⁶⁹⁵ bostān: bostāndur: Ö

¹⁶⁹⁶ ve ḥıttā-i laṭīf ki; ḥāliyā şehristān ve bāğ u bostān olmuşdur. Ve bir nehr-i kebīr ki ol: -M

¹⁶⁹⁷ aḥlā: aḥlādur: E

¹⁶⁹⁸ meşnevî: beyt: Ö; li-mü'ellifihî: M; Şi'r: P

Teni gülberg-i ter bir¹⁶⁹⁹ sîm-berdür

Nazarda 'ömre beñzer bir¹⁷⁰⁰ güzerdür

Naql olunur ki Geyiklü Baba¹⁷⁰¹ didükleri dervîş-i sultânü'l-mücâhidîn muğîşü'l-mülki ve'l-milleti ve'd-dîni'l-mü'eyyed bi-te'yîdi'l¹⁷⁰²-melikü'l-mennân Sultân Orhân ibni Sultân 'Osmân ravveha'llâhü Te'âlâ rûhahümâ ve zâde fî-ferâdîsi'l-cinân fütûhahümâ zamânında bir kaç dervîş-i [Ö35b]hem-kışlerle gelüp bu küh-i mezkûr-i şeref-manzûruñ bir maķâm-ı mestûrında¹⁷⁰³ cânib-i şarkîsinde tavaṭṭun¹⁷⁰⁴ u temekkûn¹⁷⁰⁵ göstermişdi tağlarda gezdiği yirlerde¹⁷⁰⁶ vuḥûş u ṭuyûr¹⁷⁰⁷ gelürlerdi ve andan üns ü maḥabbet koḥusın¹⁷⁰⁸ alurlardı ve kande gitse bile giderlerdi ve her yañadan gelüp anı ziyâret [S33a]iderlerdi¹⁷⁰⁹ Baba İlyâs müridlerinden ve Seyyid Ebu'l-Vefâ farîķından imiş [P35a]belki evṭâd u efrâd farîķından imiş¹⁷¹⁰ 'uyûn-ı müşâhedenüñ menba'ı [MC32b]fünûn-ı mucâhedenüñ mecma'ı vâķıf-ı ma'âric-i lâhût 'arif-i medâric-i nâsut bir dervîş-i 'uzlet-kîş imiş [Ms36]Meşnevî:¹⁷¹¹

Dem-i 'İsîde rûhullah-ı şânî

Sözi aḥkâm-ı şuhf-ı âsmânî

Beyânı¹⁷¹² cân-ı Hızra çeşme-i nûş

[E23a]

Dili pür-feyz ü¹⁷¹³ cânı baḥr-i ḥâmûş

Ol rûzgârda olan ümerâ-i kâmkârdan¹⁷¹⁴ ve rü'esâ-i nâmdârdan Turgûd Alpüñ delâletiyle¹⁷¹⁵ Ḥazret-i Orhân 'aleyhi'r-raḥmetü¹⁷¹⁶ ve'l-ḡufrân¹⁷¹⁷ Turgut İli begüñ delâletiyle¹⁷¹⁸ aña irâdet getürmişdi ve¹⁷¹⁹ cân ü dilden maḥabbet¹⁷²⁰ itmişdi ve¹⁷²¹ ol

¹⁶⁹⁹ bir: pür: M; dür: MC, Ö;

¹⁷⁰⁰ bir: E; pür: M, MC, S, Ö

¹⁷⁰¹ Geyiklü Baba: Duḡlu Baba: M

¹⁷⁰² bi-te'yîdi'l: bi-te'yidâti'l: MC, S, Ö

¹⁷⁰³ maķâm-ı mestûrında: maķâm-ı mestüretde: Ö

¹⁷⁰⁴ tavaṭṭun: tavaṭṭun ve temekkûn: S

¹⁷⁰⁵ u temekkûn: -M, MC, S, E, Ö

¹⁷⁰⁶ yirlerde: yirde: M, MC, Ö

¹⁷⁰⁷ vuḥûş u ṭuyûr: -P; gicikler: MC, E, S, Ö

¹⁷⁰⁸ koḥusın: koḥusın: Ö

¹⁷⁰⁹ Ve her yanadan gelüp ziyâret iderlerdi: -Ö

¹⁷¹⁰ Belki evṭâd u efrâd farîķından imiş: -Ö

¹⁷¹¹ meşnevî: nazm: Ö; li-mü'ellifihî: M; Şîr: P

¹⁷¹² Beyânı: Zebânı: E

¹⁷¹³ ü: -M, P

¹⁷¹⁴ ümerâ-i kâmkârdan: ümerâ-i kâmkâr: M, MC, S, Ö, P

¹⁷¹⁵ ve rü'esâ-i nâmdârdan Turgud Alpüñ dalâletiyle: -E

¹⁷¹⁶ 'aleyhi'r-raḥmetü: 'aleymimî'r-raḥmetü: Ö

¹⁷¹⁷ ve'l-ḡufrân: ve'r-rıḡvân: MC, E, S, Ö

¹⁷¹⁸ Turgud İli begüñ delâletiyle: -M, MC, S, Ö, P

¹⁷¹⁹ ve: P

¹⁷²⁰ maḥabbet: ḥüccet: Ö

livā¹⁷²² haqqıyla ve ol hürrem-cāy-ı mürāfıkıyla [Ö36a]aña bildürmişdi sonra müşārün-ileyhi ‘azîz¹⁷²³ bu külhân-ı gınâdan ol gülşen-i şafāya intikāl ve bu¹⁷²⁴ tengnā-yı fenâdan ol serāy-ı bekāya irtihāl idicek mezkûr pâdişāh-ı gerdûn-penāh anuñ üzerine türbe yaptı¹⁷²⁵ ve yanında bir cāmî¹⁷²⁶ ve bir tekve binā itdi ve ol maḳām-ı mübāreki¹⁷²⁷ vāridîne¹⁷²⁸ [P35b]ve zāyirîne melāz ü melce’ kıldı [S33b]hālîyā tamām-ı ma‘mûr-i¹⁷²⁹ ziyāret-gāh¹⁷³⁰ ve hāşılı mevfûr-ı ‘ibādet-gāhdur Meşnevî.¹⁷³¹

Tutarlar Ka‘be-âyîn hân-kāhın

Çekerler sürme gibi hāk-i rāhın

Melekler saḳfın itmiş āşiyāne

Perîler şahnı içre murğ-hāne

Şem‘-i cem‘-i ḳudsiyān fūrûg-i [MC33a]ḳandîlden münevver¹⁷³² ve dimāg-ı pür-ferāg-ı rūhāniyān buḥûr-ı çerāğından mu‘aṭṭardur hāk-i pāyı muḳbil-i¹⁷³³ şifāh-ı mülûk ve türbe-i tāb-nāki mu‘ḳırr-ı cibāh¹⁷³⁴ ehl-i sülûkdür¹⁷³⁵ Meşnevî.¹⁷³⁶

Zihî mecma‘ ki pür-ehl-i vefādur¹⁷³⁷

Ser-ā-tā-pā semā‘ u ḥōş-şafādur

[Ö36b]

Ḥarîm-i ḳudsi¹⁷³⁸ gibi devri anuñ

Ziyāret-gāhdur ḥalk-ı cihānuñ

Mencûḳ-ı ‘alemeynden şems ü¹⁷³⁹ ḳamer şikeste-dil ve çüb-ı rāyetinden serv¹⁷⁴⁰ ü¹⁷⁴¹ şanevber ḥacildür ve ol diyāruñ bağ u rāg-ı pür-eşcārı ravza-yı cinān¹⁷⁴² gibi fevākih-

¹⁷²¹ Ve: -E, S

¹⁷²² livā: edā-yı livā: P

¹⁷²³ ileyh-i ‘azîz: ileyhe olunan: E

¹⁷²⁴ bu: -E

¹⁷²⁵ yaptı: -M, MC, S, Ö; türbe: P

¹⁷²⁶ cāmî: cāmî: E

¹⁷²⁷ maḳām-ı mübāreki: maḳām-ı mübārek: E

¹⁷²⁸ vāridîne: -Ö

¹⁷²⁹ ma‘mûr-i: -E

¹⁷³⁰ ziyāret-gāh: ziyāret-ḥānedür: Ö

¹⁷³¹ meşnevî: li-mü’ellifihî: M; Şîr: P

¹⁷³² münevverdür: münevver: M

¹⁷³³ muḳbil-i: muḳabbil-i: S, Ö

¹⁷³⁴ mu‘ḳırr-ı cibāh: mu‘fer-i ḥayā: MC; mu‘affir-i ḥayā: S, Ö; muḳırr-ı ḥayā: P

¹⁷³⁵ Hāk-i pāki ... ehl-i sülûkdür: -E

¹⁷³⁶ meşnevî: -E; li-mü’ellifihî: M; Şîr: P

¹⁷³⁷ vefādur: şafādur: MC

¹⁷³⁸ ḳudsi: ḳuds: M, MC

¹⁷³⁹ ü: -E

¹⁷⁴⁰ serv: ser: M

hānedür ve sidre vü¹⁷⁴³ tūbā-miṣāl tūyūr-i melāyik pervāza āṣiyānedür her kūşesinde
bir çeşme-i hoş-güvār ‘aynū’l-ḥayāt gibi cereyān eyler¹⁷⁴⁴ [P36a]ve ḥavz-ı dīl-cūları
sīm-endām [E23b]māhīlerle rüz u¹⁷⁴⁵ şeb leme‘ān eyler [Ms37]Meşnevī:¹⁷⁴⁶

Lebenden ağ¹⁷⁴⁷ u şīrīn-ter şekerden

[S34a]

Tırāş eyler keder¹⁷⁴⁸ jengīn¹⁷⁴⁹ ḥacerden

Şafādan oldıgıyçün menba‘-ı nūr

Seḥer gün yüzini ol çeşmeden yur¹⁷⁵⁰

ammā ol ki¹⁷⁵¹ ‘Arşa-i Āb-ı Ḥayātdur fī’l-ḥaḳīḳat secde-gāh-ı hıẓr-nebātdur Ravza-i
Cennet dinilse der-ḥordur ki bir çeşmesinüñ adı Āb-ı Kevşerdür¹⁷⁵² Meşnevī:¹⁷⁵³

Oluḳlarla şular leb-ber-leb olmuş

Ḥıyāz-ı kevşere hem-meşreb olmuş¹⁷⁵⁴

[Ö37a]

İder¹⁷⁵⁵ şebbāzlar ol yerde şehnāz

[MC33b]

İder kebg-i derīler anda pervāz

¹⁷⁵⁶ فخر العلماء الكرام ذخرة الفضلاء العظام محقق الفروع والاصول مدقق المعقول والمنقول

¹⁷⁵⁷ ol¹⁷⁶⁰ مولانا اولانا¹⁷⁵⁹ شمس الملة والدين¹⁷⁵⁸ حضرة محمد الفناى عليه رضوان الله البارى

āl-i ferḥunde-ḥıṣālī ve¹⁷⁶¹ ol maḳām-ı cennet ḥavālīnūñ ṣadr-gāh-ı gerdūn-penāhını¹⁷⁶²

مد الله تعالى ظلال سنين نسلهم الشريف على منوال سنن سيد الانام¹⁷⁶³ yaylak idinmişlerdür

¹⁷⁴¹ ü: -E

¹⁷⁴² cinān: cihān: Ö

¹⁷⁴³ sidre vü tūbā: sidre-i tūbā: MC, E, Ö

¹⁷⁴⁴ eyler: -M, MC, S, E, Ö

¹⁷⁴⁵ u: -E

¹⁷⁴⁶ meşnevī: beyt: E, P; li-mü’ellifihī: M

¹⁷⁴⁷ ağ: ak: Ö

¹⁷⁴⁸ keder: gider: Ö

¹⁷⁴⁹ jengīn: rengīn: M, MC

¹⁷⁵⁰ yur: nūr: P

¹⁷⁵¹ ki: -Ö

¹⁷⁵² Ammā ol ki ‘Aşa-i Āb-ı Ḥayātdur. ..Āb-ı Kevşerdür: -E

¹⁷⁵³ meşnevī: -E; li-mü’ellifihī: M; beyt: P

¹⁷⁵⁴ beytin tamamı E’de yok.

¹⁷⁵⁵ ider: iderler: MC

¹⁷⁵⁶ -E : فخر العلماء الكرام ذخرة الفضلاء العظام محقق الفروع والاصول مدقق المعقول والمنقول

¹⁷⁶⁴ اصلهم المنيف الى قيام الساعة [P36b] القيام بحرمة محمد¹⁷⁶⁴ ve ol ki Moñla Alāñi dimekle meşhürdür ol dahī bir şahn-ı dil-keş ve¹⁷⁶⁵ mevfūru's-sürürdür ki nesāyim-i [S34b]mu'aberinden¹⁷⁶⁶ ve şemāyim-i giyāh-ı cān-perverinden revāyih-ı 'abīr ü 'anber şikeste ve fevāyih-ı misk-i ezfer dem-bestedür Meşnevī:¹⁷⁶⁷

Sürenler şu gibi rū mu'anberine¹⁷⁶⁸

Çapılmaz¹⁷⁶⁹ sebze-i huld-ı berīne

[Ö37b]

Nesīminden cihān müşgīn nefesdür

Demi şeb-ḥizler cānına besdür¹⁷⁷⁰

Sevābık-ı rüzgārda ol diyār-ı ferḥunde-āsārı mefḥarū'l-mevālī¹⁷⁷¹ merci'ü'l-ahālī el-muhteşşü bi-mezīdi 'ināyeti'r-Raḥmān¹⁷⁷² Mevlāna Yegān¹⁷⁷³ nevvera'llāhu merḳadehū bi-envāri'r-raḥmeti ve'l-Ḡufrān¹⁷⁷⁴ yaylağ idinüp anda erbāb-ı [MC34a]isti'dāda¹⁷⁷⁵ ifāde vü istifāde¹⁷⁷⁶ bābını feth¹⁷⁷⁷ itmegīn ismi Monla Alāñi dimekle şöhet bulmuşdur¹⁷⁷⁸ egerçi kim şimdi ḳalb-i 'aşıḳ-ı nā-murād gibi ol maḳām-ı ḥurrem-nihād ḥarāb u yebāb [Ms38]olmuşdur¹⁷⁷⁹ el-ḳışsa 'asākir-i gerdün-maḥāfil¹⁷⁸⁰ menzil-be-menzil yürüyüp ol mevāzi'-ı ḥurrem-menāhili¹⁷⁸¹ ser-ā-ser aldılar ve sipāh-ı Şehriyār-ı Şitāya bir vechle hirāsan [P37a]şaldılar ki cānlarında¹⁷⁸²

¹⁷⁵⁷ E : رحمة بار : رضوان الله الباری

¹⁷⁵⁸ -E : شمس الملقو الدين

¹⁷⁵⁹ -E, Ö : واولنا

¹⁷⁶⁰ ol: -M, MC, S, Ö

¹⁷⁶¹ ve: -M, MC, S, Ö

¹⁷⁶² şadr-gāh-ı gerdün-penāhını: şadr-gāhını: E

¹⁷⁶³ -E : مد الله تعالى... سيد الانام

¹⁷⁶⁴ Muhammedi: -M

¹⁷⁶⁵ ve: -E, S, P

¹⁷⁶⁶ mu'anberinden: mu'atarından: E, S; sa'terinden: M, Ö

¹⁷⁶⁷ meşnevī: -E; li-mü'ellifihī: M; Şi'r: P

¹⁷⁶⁸ mu'anberine: rū terine: P

¹⁷⁶⁹ Çapılmaz: Çılınmaz: P

¹⁷⁷⁰ şiirin tamamı E'de yok.

¹⁷⁷¹ mevālī: me'ālī: Ö

¹⁷⁷² el-muhteşşü bi-mezīdi 'ināyeti'r-Raḥmān: -E

¹⁷⁷³ Yegān: Begsān: Ö

¹⁷⁷⁴ ve'l-Ḡufrān: ve'r-Rıdvān: S, E, P

¹⁷⁷⁵ erbāb-ı isti'dāda: erbāb-ı isti'dād: E

¹⁷⁷⁶ vü istifāde: -P

¹⁷⁷⁷ bābını feth: -E

¹⁷⁷⁸ bulmuşdur: bulmuşdur tutmuşdur: Ö

¹⁷⁷⁹ Egerçi kim ḳalb-i 'aşıḳ-ı nā-murād gibi ol maḳām-ı ḥurrem-nihād, ḥarāb u yebāb olmuşdur: -E

¹⁷⁸⁰ meḥāfil: -MC

¹⁷⁸¹ menāhili: menāhil: E

¹⁷⁸² cānlarında: ḥandelerinde: E

teşebbüt¹⁷⁸³ ü qarāra mecāl ve muḳābele vü¹⁷⁸⁴ muḳāteleye ihtimāl ḳalmayup firār eylediler ḳalb-i ʿasker¹⁷⁸⁵ daḫī Āb-ı Hayātdan ve Monlā Alāñından ve Ḳurdbelānuñdan¹⁷⁸⁶ Şārı Alāña [S35a]irdiler ki¹⁷⁸⁷ şahn-ı meydān-ı felekden evsa^c bir ferḥunde-[Ö38a]murakkaʿdur¹⁷⁸⁸ ve ol diyārlarda¹⁷⁸⁹ reʿāyādan her kimi buldılar¹⁷⁹⁰ ise istimāletler¹⁷⁹¹ virdiler meymene-i ʿasker daḫī¹⁷⁹² Duḡlu¹⁷⁹³ Babadan¹⁷⁹⁴ [E24a]ve Şāhim Efendi Puñarından ve Ḳara Gölcükden ki merta^c-ı cedy vü ḥameldür¹⁷⁹⁵ ve Çatal Öyükden ki temeli felek-i aḫzār gibi bī-bedeldür¹⁷⁹⁶ gelüp Şārı Alāñda ḳalb-i ʿaskerle mülākāt itdiler¹⁷⁹⁷ ve ol şahn-ı āsumān meydānda nice günler ıyş u ışret ve bezm-i şoḫbetler idüp ḳazā-yı māfāt itdiler ve andan göçüp Hızır Bey yurdundan ve Şoprañdan Ḳırk Puñara ve¹⁷⁹⁸ ol çerḥ-i berīn gibi ḥurrem-diyāra geldiler ki¹⁷⁹⁹ her kaya dibinden āfitāb-ı raḥşān gibi [MC34b]bir çeşme-i dıraḥşān çıkup ḳol ḳol revān¹⁸⁰⁰ u devān olmuştur ne çeşme her biri bir kārīvān-ı pür¹⁸⁰¹-şafādur ki yol yol [P37b]encüm-i ḳatār ve gerdün-i meḥār gibi¹⁸⁰² revān¹⁸⁰³ olmuştur Meşnevī¹⁸⁰⁴

Ḳılur Hızruñ dilini feyzi sırāb

Şanasın çeşme-i cāndur urur tāb¹⁸⁰⁵

Ṭolu şevḳ u şafādan sīnesi mihr

ʿArūs-i ḥüsninüñ āyīnesi mihr¹⁸⁰⁶

[S35b;Ö38b]ve anda daḫī¹⁸⁰⁷ bir ḳaç gün teşrīf-i nüzül ve maḳşūd-ı dil ü cāna vuşul idüp¹⁸⁰⁸ baʿd-ezīn göçüp Çukurçemende ve ol bihiştī sebze-i demende ḳarār ve¹⁸⁰⁹

¹⁷⁸³ teşebbüt: tebettüt: Ö

¹⁷⁸⁴ muḳābele vü: -E

¹⁷⁸⁵ Ḳalb-i ʿasker: Ḳillet-i ʿasker: E

¹⁷⁸⁶ ve Ḳurdbelānuñdan: -MC, P

¹⁷⁸⁷ ki: -MC; irdiler: irdi: P

¹⁷⁸⁸ murakkaʿdur: mertaʿdur: P

¹⁷⁸⁹ diyārlarda: diyārda: E

¹⁷⁹⁰ kimi buldılar: kim ki bulurlar: Ö

¹⁷⁹¹ istimāletler: istimālet: MC, E

¹⁷⁹² daḫī: -MC

¹⁷⁹³ Duḡlu: Tuḡlu: MC

¹⁷⁹⁴ Babadan: Baba: E

¹⁷⁹⁵ ki merta^c-ı cedī vü ḥameldür: -E

¹⁷⁹⁶ ki temeli felek-i aḫzār gibi bī-bedeldür: -E

¹⁷⁹⁷ itdiler: itdiler oldular: Ö.

¹⁷⁹⁸ Ve: -E

¹⁷⁹⁹ ki: -E, P

¹⁸⁰⁰ revān: revānu: S

¹⁸⁰¹ pür: -P

¹⁸⁰² gibi: olup: P

¹⁸⁰³ gibi revān: olup revān: MC, E, S, Ö

¹⁸⁰⁴ Meşnevī: -E; li-mü'ellifihī: M; beyt: P

¹⁸⁰⁵ tāb: bāb: M, E, P

¹⁸⁰⁶ şiirin tamamı, E'de yok.

¹⁸⁰⁷ anda daḫī: andan: Ö

¹⁸⁰⁸ idüp: idinüp: E

meysere-i ‘asker-i zafer-rehber e intizār gösterdiler¹⁸¹⁰ meysere-i ‘asker daḡı Geyiklü¹⁸¹¹ Babadan ve Kuş Oynağından ve Peyk¹⁸¹² Yaylağından Kara Gölde Kilimlü¹⁸¹³ Göle nüzül eyledi¹⁸¹⁴ ve ol vādī-yi bī-hādīde sipāh-ı Şitādan ġarḡ-ı pulād olmış çok ecnād-ı ekrād-nihād bulup kār-zār itdiler ve andan¹⁸¹⁵ ol vādī-yi [Ms39]gerdün-vūs‘ati gözlerine¹⁸¹⁶ tār ve başlarına tār itdiler ve andan¹⁸¹⁷ sürüp gelüp çıkup¹⁸¹⁸ Çukurçemende bākī sipāh-ı nuşret-penāhla ve ‘asker-i deryā-iştibāhla mülākī oldılar¹⁸¹⁹ [P38a]ve taraf¹⁸²⁰ taraf kemīn-gāh vādiler yoklanup¹⁸²¹ ‘asker-i Şitādan üftāde vü perīşān ve küşelerde pinhān ve bī-nām u nişān olmış hayli kimesne buldılar¹⁸²² ve¹⁸²³ [MC35a]ol kemīn [E24b]ehlinüñ kimiñ āfitāb-ı gerdün-süvāruñ leşkeri sekenesine çignetdiler¹⁸²⁴ ve tīg-i [Ö39a]ābdār-ı āteş-bārla helāk itdiler¹⁸²⁵ ve kimiñ esir idüp kayd u¹⁸²⁶ bendle hıdmetlensünler¹⁸²⁷ diyü şehre [S36a]gönderdiler ve’l-hāşıl küşe-be-küşe şı‘āb-ı şı‘āb¹⁸²⁸ küh u vādī aḡvālını görüp aḡtardılar ve döndiler¹⁸²⁹ ve ḡaber aldılar ki Serdār-ı Şitā henüz¹⁸³⁰ ḡışn-ı¹⁸³¹ ḡaşın kulle-yi taḡaşşun¹⁸³² idüp sābit-ḡadem¹⁸³³ ve ḡaşd-ı mekr u keyd eyleyüp efsün u demdür¹⁸³⁴ p es ‘asker-i cerār Sultān-ı Bahār¹⁸³⁵ ser-ā-ser ol kulle-i ḡal‘a-i felek-medāra¹⁸³⁶ Allahu Ekber¹⁸³⁷ cevānib-i erba‘adan¹⁸³⁸ لا عاصم اليوم من امر الله¹⁸³⁹ diyüp hücüm idüp¹⁸⁴⁰ yürüdiler Şehriyār-ı Şitā bu ḡālī

¹⁸⁰⁹ ve: -M, E

¹⁸¹⁰ meysere-i ‘asker-i zafer-rehber e intizār gösterdiler: -Ö

¹⁸¹¹ Duḡlu: Geyiklü: MC, E, S, Ö

¹⁸¹² Peyk: Beg: Ö

¹⁸¹³ Kilimlü: Gülüm: M, P

¹⁸¹⁴ eyledi: itdiler: E

¹⁸¹⁵ andan: -M, MC, S, E, Ö

¹⁸¹⁶ gözlerine: gözüne: E

¹⁸¹⁷ andan: anda: E

¹⁸¹⁸ çıkup: -M, MC, S, Ö, P

¹⁸¹⁹ oldular: oldu: P

¹⁸²⁰ taraf: her: E

¹⁸²¹ yoklanup: yoklayup: E

¹⁸²² buldılar: bulundu: M

¹⁸²³ ve: -M, MC, S, Ö, P

¹⁸²⁴ çignetdiler: çignetdi: MC; çekişdiler: M

¹⁸²⁵ itdiler: itdi: E

¹⁸²⁶ u: -E

¹⁸²⁷ hıdmetlensünler: hıdmetlensünler: E, Ö

¹⁸²⁸ şı‘āb-ı şı‘āb: şı‘āb u şı‘āb: E; şı‘āb-ı şı‘āb: Ö

¹⁸²⁹ dönderdiler: döndiler: M

¹⁸³⁰ görüp aḡtardılar ve döndiler ve ḡaber aldılar ki Serdār-ı Şitā henüz: -P

¹⁸³¹ ḡışn-ı ḡaşın: ḡışn: E

¹⁸³² taḡaşşün: bī-taḡaşşün: Ö

¹⁸³³ sābit-ḡademdür: sābit-ḡadem: M

¹⁸³⁴ “Siz çıkacaklarını zannetmediniz; onlar da zannettiler ki”, K. K. Haşr 2.

¹⁸³⁵ Sultān-ı Bahār: Sultān-ı Bahāruñ: E

¹⁸³⁶ felek-medāra: felek-medāruñ: E

¹⁸³⁷ Allahu Ekber: -E

¹⁸³⁸ cānib-i erba‘adan: cānib-i erba‘asından: E

¹⁸³⁹ “Allah’ın emrinden koruyacak yoktur.”, K. K. Hūd 43.

¹⁸⁴⁰ hücüm idüp: -MC, Ö

müşâhede idicek hemân yir kara iken kandesin deyüp¹⁸⁴¹ Deşt-i Kıpçak¹⁸⁴² Yaylaqlarına diyüp¹⁸⁴³ başın kırtarmağ için ayak götürüp [P38b]bâr u büngâhını ve baqiyye-i¹⁸⁴⁴ hayl ü sipâhını Sultân-ı Bahâra kodı¹⁸⁴⁵ من تجاير أسسه فقد ربح¹⁸⁴⁶ [Ö39b]الذين ظلموا والحد الله رب العالمين¹⁸⁴⁷ قطع دابر القوم¹⁸⁴⁸ hemân dem ol asker-i cerrâr dahî¹⁸⁴⁹ ref¹⁸⁵⁰ eyleyüp çāk ol kulle-i asuman-ı tākūñ¹⁸⁵¹ ucunda¹⁸⁵² naşb [MC35b]eylediler¹⁸⁵³ ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء والله ذو الفضل العظيم¹⁸⁵⁴

[S36b]İstiklâl-i Sultân-ı Bahâr der Saltanat u Bünyâd-ı Gerdun¹⁸⁵¹-ı İyş u İşret
Vaktâ kim Sultân-ı Bahâruñ ferr-i kudüm-i adâlet-âşârından Şehriyâr-ı [E25a]Şitânuñ bünyâd-ı şevket-i bîdâdı ve bünyân-ı şavlet-i zulm ü fesâdı tamâm münhezim olup saltanat maķâşından her maķşad kemâline irdi ve şeref-i saâdet¹⁸⁵² meâlîbinden her maṭlâb murâd üzre el virdi şahîfe-i râyet nuşret-şîar-ı leyî ü nehâra¹⁸⁵³ وهو الذي جعل لكم الليل لباسا والنوم [P39a]سباتا وجعلنا¹⁸⁵⁴ rûzgâra¹⁸⁵⁵ [Ms40]من ربكم¹⁸⁵⁶ mensâz-ı meserret-efzâyla deşt ü vâdîleri pür-şadâ kılup şavt-ı aṭlâyla taraf taraf¹⁸⁵⁷ nidâ idüp eyitdi¹⁸⁵⁸ ki¹⁸⁵⁹ فيومئذ لا يسئلكم عن ذنبه أنس ولا جان¹⁸⁶⁰ ve enhâr-ı raṭbû'l-lisân¹⁸⁶¹ hânendeleri terâne-i¹⁸⁶² dil-cûları¹⁸⁶³ ki¹⁸⁶⁴ güyendelikler idüp bunu okudılar

¹⁸⁴¹ deyüp: -M, MC, S, E, Ö

¹⁸⁴² Deşt-i Kıpçak: Deşt ü Kıpçak: S, Ö

¹⁸⁴³ deyüp: -P

¹⁸⁴⁴ baqiyye-i: buṭ'a-i: E

¹⁸⁴⁵ “Başını koruyan(kurtaran), lüzumsuz konuşmayan kazanmıştır.”

¹⁸⁴⁶ “Artık o zulmedip duran kavmin kökü kesilmişti. Hamdolsun Allah’a, O rabbu’l-âlemin’e.”, K. K.

En’âm 45.

¹⁸⁴⁷ gibi: -P

¹⁸⁴⁸ ref: def: S

¹⁸⁴⁹ ucunda: evcinde: Ö

¹⁸⁵⁰ “O, Allah’ın fazlıdır (lutfudur), onu dilediği kimselere verir ve Allah çok büyük fazl sahibidir.”, K.

K. Hadîd 21.

¹⁸⁵¹ Gerdun: -P

¹⁸⁵² şeref ü saâdet: şeref-i saâdet: M

¹⁸⁵³ “Halbuki biz geceyi, gündüzü iki ayet yaptık, sonra gece ayetini mahvettik (gideriverdik) ve gündüz ayetini gösterici kıldık ki rabbinizden fazl talep edesiniz.”, K. K. İsrâ 12.

¹⁸⁵⁴ medâr-ı: medâre-i: M

¹⁸⁵⁵ rûzgâra: rûzgârda: E; rûzigâha: Ö

¹⁸⁵⁶ “O dur O ki size geceyi bir geygi (örtü) yaptı, uykuyu bir tatil de gündüzü bir nûşur (yeni bir hayat) kıldı.”, K. K. Furkan 47.

¹⁸⁵⁷ taraf taraf: -E; taraf-be-taraf: MC

¹⁸⁵⁸ eyitdiler: eyitdi: M

¹⁸⁵⁹ “O gün sorulmaz cürmünden artık ne bir insan, ne de bir can.”, K. K. Rahman 39.

¹⁸⁶⁰ terâne-i: terân-ı: M, Ö

¹⁸⁶¹ dil-cûları: dil-cûlarıyla: E, S, Ö

¹⁸⁶² ki: -E, S, Ö

¹⁸⁶³الاتخافوا ولا تحزنوا و ابشروا بالجنة التي كنتم [S37a]توعدون ve nesāyim-i [MC36a]rūh-perver-i
mu'tedililer¹⁸⁶⁴ söyleyüp ve bunlaruñ hevāsınca āhengler¹⁸⁶⁵ eyleyüp didiler ki
¹⁸⁶⁶اهتزت و ربت من كل زوج بهيج pes ¹⁸⁶⁷ولكم فيها ما تشتهى انفسكم و لكم فيها ما تدعون
muḳtezāsınca¹⁸⁶⁸ bir hıttā-i dil-āvīz ve bir buḳ'a-i şafā-engīz ḳalmadı ki şādī¹⁸⁶⁹ vü
sürür ve¹⁸⁷⁰ ferḫat¹⁸⁷¹ ü¹⁸⁷² ḫubūrla şādāb u¹⁸⁷³ ḫurrem ve ser-sebz ü muḡtenem
olmadı çeşm-i dīn ü devlet yek-ser rūşen [P39b]ve şahn-ı mülk ü millet ser-ā-ser¹⁸⁷⁴
gülşen oldı cism ü cānı 'ālem-i maraḡ u [Ö40b]seḳām¹⁸⁷⁵ ve¹⁸⁷⁶ derd ü elemden
tamām arındı meger gūş-i¹⁸⁷⁷ Benefşede fi'l-cümle şamemden¹⁸⁷⁸ eşer ve dīde-i
Nergisde simet-i seher ḳaldı¹⁸⁷⁹ hevāya şöyle i'tidāl ve cihāna [E25b]şu resme
istikāmet-i ahvāl geldi ki besīm-i Nesīm-i 'izām-ı remīme cān virmek dilerdi¹⁸⁸⁰
Meşnevī.¹⁸⁸¹

Zevḳ u şevḳ u¹⁸⁸² ḫāletinden bu demüñ

Şıḡmayup cānı tenine 'ālemüñ

Yaḳasını şubḫ-veş gül ḳıldı ḳāk

Bülbül itdi dilden āh-ı derd-nāk¹⁸⁸³

Raḳşa girdi serv ü 'ar'ar çerḫ-vār¹⁸⁸⁴

Pür-semāc oldı şafādan her dīyār

¹⁸⁶³ “Korkmayın, mahzun olmayın va’dolunup durduğunuz cennet ile neşeyâb olun (müjdelenin) “, **K. K. Fussilet 30.**

¹⁸⁶⁴ mu'tedililer: mu'tedilî: M; mu'tediler: E

¹⁸⁶⁵ āhengler: āheng: Ö

¹⁸⁶⁶ “(Melekler şöyle diyeceklerdir:) burada canlarınız neyi isterse (hepsi sizindir). Size burada ne isterseniz var.” **K.K. Fussilet 31.**

¹⁸⁶⁷ “Derken suyu indirdiğimiz zaman ihtizaz eder (deprenir), kabarıp da her dilber (güzel) çiftten nebatlar bitirir.”, **K. K. Hacc 5.**

¹⁸⁶⁸ (ayet) muḳtezāsınca: hiç: E

¹⁸⁶⁹ şādī: şādmānī: E

¹⁸⁷⁰ ve: -Ö

¹⁸⁷¹ ferḫat: -E

¹⁸⁷² ü: -E, Ö

¹⁸⁷³ şādāb u: -E

¹⁸⁷⁴ ser-ā-ser: ser-sebz: E

¹⁸⁷⁵ seḳām: seḳāmdan: M

¹⁸⁷⁶ ve: -MC

¹⁸⁷⁷ gūş-i: ki: P

¹⁸⁷⁸ fi'l-cümle şamemden: şamemden fi'l-cümle: Ö

¹⁸⁷⁹ ḳaldı: ḳalmadı: MC

¹⁸⁸⁰ dirlendi: dirler: MC

¹⁸⁸¹ Meşnevī: -M

¹⁸⁸² u: -Ö

¹⁸⁸³ derd-nāk: derd ü nāk: Ö

¹⁸⁸⁴ çerḫ-vār: çerḫ-dār: MC

[S37b]

Cüylar ter-nağmeler¹⁸⁸⁵ sâz itdiler
Murğlar âhenge pervâz itdiler

Şühluğlar eyleyüp her şâh-ı ter
Kıldılar yek-ser nişâr-ı sîm ü zer

Peyk-i püyân oluben Bād-ı Şabā

[MC36b]

Rüz u şeb tırmazlarıdı¹⁸⁸⁶ her yaña

Ṭoldı ol yağmada dürc-i gonce zer
Lâle tāsın¹⁸⁸⁷ eyledi¹⁸⁸⁸ pür-laʿl-i ter

Girdi māhuñ destine bir bedre¹⁸⁸⁹ sîm

Dāmenin ʿanberle ṭoldurdı Nesîm

[Ms41;Ö41a;P40a]

Mihre bir kuruş-ı zer irdi laʿl-fām¹⁸⁹⁰

Ceybini kıldı felek pür-dür temām

Bî-nevā iken¹⁸⁹¹ olup pür-berg ü bār

Zelle-bend oldu kamu ehl-i diyār

Şahāyif-i ḥadāyika aqlām-ı şafā ve¹⁸⁹² erkām-ı şakāyıkla¹⁸⁹³ 1894 هاذہ جنات عدن یدخلونها
kazıldı ve şafāyih-i riyāza midād-ı şāfi-nihād-ı hıyāzla
1895 yazıldı Şıdık u¹⁸⁹⁶ şafā Ṭāvusları bir şāḥdan bir şāḥa

¹⁸⁸⁵ nağmeler: nağmelerle: MC¹⁸⁸⁶ tırmazlarıdı: tırmaz eylerdi: M, E, S, Ö¹⁸⁸⁷ tāsın: ḥāsın: M¹⁸⁸⁸ eyledi: eyleyüp: P¹⁸⁸⁹ bedre: mäh-ı: Ö¹⁸⁹⁰ laʿl-fām: laʿl ü fām: Ö¹⁸⁹¹ iken: peykin: E¹⁸⁹² ve: -MC, S, Ö¹⁸⁹³ şakāyıkla: şifā kıla: Ö¹⁸⁹⁴ “Adn cennetleri...onlara girecekler.”, K. K. Ra’d 23.¹⁸⁹⁵ “Çok pāk zevceler de var, hem onlar orada ebedî kalacaklar.”, K. K. Bakara 25.

ve bir kâh'dan bir kâha cilde-künân pervâza başladılar ve mihr ü vefâ Kâknûsları elhân-ı garîb ü¹⁸⁹⁷ âvâz-ı dil-firîb ile nağme-zenân ser-âgâza başladılar Beyt:¹⁸⁹⁸

Cihân sermest olup cām-ı¹⁸⁹⁹ şarabdan

[S38a]

Pür oldı dehr içi şūr u şağabdan

Gün günden ecrām-ı saʿadet [E26a]burūc-i siyādetden tālīc ve envār-ı şeref taraf taraf lāmīc olmağa yüz tutdı¹⁹⁰⁰ ve münşī-i dehr harīr-i sipihre saltanat menşūrını Sultān-ı Bahār adına yazdı ve şāhib-ʿayār-ı rüzgār şafāyih-i [P40b]leyl ü [Ö41b]nehāra cihān-dārılık sikkesini bu¹⁹⁰¹ şāh-ı kām-kār adına kazdı¹⁹⁰² [MC37a]ve haṭīb-i zamān minber-i şeş-pāye-i kevn ü mekānda rubc-ı meskūn şehriyārlığını bu husrev-i nāmdār¹⁹⁰³ adına okudı ve nessāc-ı ṭabīʿat dībāc-ı hilʿat-ı kerāmeti işbu baḥtiyār-ı tācdār adına tokudı¹⁹⁰⁴ Beyt¹⁹⁰⁵

Yüzi bu köhne deyrüñ tāzelendi

Nevālardan cihān¹⁹⁰⁶ âvāzelendi¹⁹⁰⁷

Sultān-ı Bahār daḥī gencūr-ı rüzgāra buyurdı ki cevāhir-i zevāhir mahzenlerin aç ve sipāh-ı zafer-penāhına min-baʿd¹⁹⁰⁸ yağmadur diyüp ol güherlerden saça¹⁹⁰⁹ Beyt¹⁹¹⁰

Eylemedin mālūñı gāret ʿadū

Eyle rāh-ı dostā¹⁹¹¹ sen¹⁹¹² yağma anı

Tā müşāhede idüp yaḳinen bileler ki¹⁹¹³ ol müddet-i medīd ve ʿahd-i baʿīd çekdikleri mücāhedelerüñ şemerātı bu güherler imiş ve ol māh u sāl ʿalā taḳallübi'l-aḥvāl [S38b]künc-i gārlarda ve şeb-i tārlarda itdükleri riyāzetlerüñ netāyici māh u aḥterler imiş¹⁹¹⁴ وجزاهم بمأصبر وجنة وحريرا [Ms42]Beyt:

¹⁸⁹⁶ u: -E

¹⁸⁹⁷ ü: -MC

¹⁸⁹⁸ beyt: -M, MC; Şiʿr: P

¹⁸⁹⁹ cām-ı: -P

¹⁹⁰⁰ tutdı: -E

¹⁹⁰¹ bu: bir: E, Ö

¹⁹⁰² ve şāhib-i ʿayār-ı rüzgār, şafāyih-i leyl ü nehāra cihān-dārılık sikkesini bu şāh-ı kām-kār adına kazdı: -M

¹⁹⁰³ husrev-i nāmdār: husrev ü nāmdār: Ö

¹⁹⁰⁴ Ve nesāc-ı ṭabīʿat, dībāc-ı hilʿat-ı kerāmeti işbu baḥtiyār-ı tācdār adına tokudı: -E

¹⁹⁰⁵ beyt: li-müʿellifihī: M

¹⁹⁰⁶ cihān: felek: P

¹⁹⁰⁷ beytin tamamı Eʿde yok.

¹⁹⁰⁸ minbaʿd: minbaʿd-i niʿamā: P

¹⁹⁰⁹ Ve sipāh-ı zafer-penāhına min-baʿd-i niʿmā yağmadur diyüp, ol güherlerden saça: -E

¹⁹¹⁰ beyt: -MC, E; li-müʿellifihī: M

¹⁹¹¹ rāh-ı dostā: reh-i dostā: S

¹⁹¹² sen: -P

¹⁹¹³ yaḳinen bileler ki: -E

¹⁹¹⁴ -P; “Sabırlarına mukabil onlara bir cennet ve bir harīr (ipek) verir.”, K. K. İnsan 12.

[Ö42a]

از لطف و خلق نافه کشاکشت دهر را

پر عطر ساخت جیب وزمین و سپهر را¹⁹¹⁵

[P41a]Pes ḥalāyık-i rüzgār-ı şıgār u kibār dirhem ü dīnār yirine ḥevāce-vār
cevāhirden bārılar bağlayup¹⁹¹⁶ پر عطر ساخت جیب وزمین و سپهر را¹⁹¹⁷ diyüp¹⁹¹⁷ şahın-ı merg-
zār ve kenār-ı cūy-bārda ki¹⁹¹⁸ عینافیهاتسماسلسبیل [MC37b]andan ʿibāretdür ʿıyş u
ʿişrete ve bezm-i şoḥbete¹⁹¹⁹ oturdılar kerem-dil şākīler
¹⁹²⁰ تسقون فیها من کلسا کان مزاجها کافورا¹⁹²⁰ yāḳut-ı
revāna¹⁹²² devrān¹⁹²³ gösterüp bağbān-ı¹⁹²⁴ cihān¹⁹²⁵ gibi¹⁹²⁶ cinān¹⁹²⁷ bağını sīrāb¹⁹²⁸
u şādāb itdiler ve leşker-i āfitāb şarāb-ı¹⁹²⁹ ʿālem-tābla ğumūm u hūmūm¹⁹³⁰ kişverin
ser-ā-ser ḥarāb u yebāb¹⁹³¹ itdiler Meşnevī¹⁹³²

Māh-rūlar şundı yāḳut-i müzāb

Çehreler gün gibi oldu laʿl-i nāb¹⁹³³

[E26b]

Her ki ol tiryāk-i cānı kıldı¹⁹³⁴ nūş¹⁹³⁵Qaynayup qanı¹⁹³⁶ cigerden kıldı cūş¹⁹³⁷

¹⁹¹⁵ Senin lütfun ve yaratıcılığından kaynaklanan misk kokusu sünyayı sardı. Yeri ve göğü ıtır kokusu sardı.

¹⁹¹⁶ Yer, gök; açık alanlar, dip köşe ıtırıla doldu.

¹⁹¹⁷ (ayet) diyüp: -E

¹⁹¹⁸ “Bir çeşme ki, adına Selsebil denir.”, K.K. İnsan 18.

¹⁹¹⁹ bezm-i şoḥbete: bezm ü şoḥbete: MC, S, Ö

¹⁹²⁰ “Şüphesiz iyi insanlar(cennetle) katığı kafur olan kadehten içki içeceklerdir.”, K.K. İnsan 5.

¹⁹²¹ için: -E

¹⁹²² revāna: -M

¹⁹²³ devrān: deverān: Ö

¹⁹²⁴ Bağbān-ı: Bağ-ı: E

¹⁹²⁵ cihān: cinān: MC, E, Ö

¹⁹²⁶ gibi: -MC

¹⁹²⁷ cinān: -Ö

¹⁹²⁸ sīrāb: seyrāb: Ö

¹⁹²⁹ şarāb-ı: şerār-ı: E

¹⁹³⁰ hūmūm: hūcūm: E

¹⁹³¹ u yebāb: -M

¹⁹³² meşnevī: li-mü’ellifihī: M

¹⁹³³ laʿl-i nāb: laʿl ü nāb: Ö

¹⁹³⁴ kıldı: itdi: P

¹⁹³⁵ kıldı nūş: itdi nūş: MC, S; nūş ider: E

¹⁹³⁶ qanı: cānı: Ö

¹⁹³⁷ kıldı cūş: cūş ider: E

[S39a;Ö42b]

Hâne-i dil-câmıdur¹⁹³⁸ beñzer kadeh

Sineler andan şafâ cānlar¹⁹³⁹ ferah

Hak budur cān bezminüñ kandīlidür

Kufl-ı uhrānuñ kilidi dilidür

Māye-i cāndur hakīm aşlınca ol

Nūr-i Yezdāndur mugān kavlince ol

[P41b]Çemen-i pür-semenüñ muraşsa tahtında aşhāb-ı şıdk u şafā kāmuranlıklar¹⁹⁴⁰ idüp¹⁹⁴¹ متکین علی فرش بطائنها من استبرق şüretin inşā kıldılar ve dirah̄t-ı nīk-bahtuñ tahtında erbāb-ı mihr ü vefā cilve-nümālīk¹⁹⁴² gösterüp¹⁹⁴³ قاصرات الطرف sīretin ifşā itdiler¹⁹⁴⁴ Meşnevī:¹⁹⁴⁵

Her yaña bir ‘amm-ı bezm-i hāş idi

Şāhlar tāvūs-veş rakḳāş idi

[MC38a]

‘Üd u şandal seyr idüp bu verzişi

Dem-be-dem yanup yakılmaḳdı işi¹⁹⁴⁶

Her lu‘bet-i garīb bir şan‘at-ı ‘acīb izhār idüp¹⁹⁴⁷ çemen hengāmesini [Ms43]‘arşa-i ‘araşāta döndürdi ve¹⁹⁴⁸ her naḥl-bend-i şīrīn-kār¹⁹⁴⁹ bir zīnet-i pür-naḳş u¹⁹⁵⁰ nigār ‘arza kılup zemīn kār-hānesin mevḳıf-ı ‘araşāta¹⁹⁵¹ beñzetdi¹⁹⁵² [Ö43a]her şāhsār-ı meyvedār ‘arşa-i büstānda cevāhīr-i reng-ā-rengden āvīze gösterüp [S39b]eflāk-i pür-

¹⁹³⁸ cāmıdur: cāhıdur: MC

¹⁹³⁹ cānlar: hātılar: Ö

¹⁹⁴⁰ kāmuranlıklar: kāmuranlık: E

¹⁹⁴¹ “Astarları atlastan mefruşata yaslanırlar. Her iki cennetin derimi(devşirmesi) de yakındandır.”, K. K. Rahman 54.

¹⁹⁴² nümālīk: nümālīklar: E

¹⁹⁴³ “O cennetlerde önlerine bakan öyle dilberler var ki, bunlardan önce onlara ne insan ne de cin dokunmıştur.”, K. K. Rahmān 56.

¹⁹⁴⁴ fī taḥti’l-hıyām-ı sīretin ifşā itdiler: -M

¹⁹⁴⁵ meşnevī: beyt: E; li-mü’ellifihī: M; Şīr

¹⁹⁴⁶ ‘Üd u şandal seyr idüp bu verzişi

Dem-be-dem yanup yakılmaḳdı işi: bu beyt, E’de yok.

¹⁹⁴⁷ idüp:itdi: P

¹⁹⁴⁸ Her lu‘bet-i garīb bir şan‘at-ı ‘acīb izhār idüp, çemen hengāmesini ‘arşa-i ‘araşāta döndürdi ve: -E

¹⁹⁴⁹ şīrīn-kār: eşcār: E

¹⁹⁵⁰ u: -Ö

¹⁹⁵¹ mevḳıf-ı ‘araşāta: mevḳıf-ı ‘arafāta: MC, S, Ö

¹⁹⁵² zemīn kārḥānesin mevḳıf-ı ‘araşāta beñzetdi: -E

encüm üstine¹⁹⁵³ şan'at¹⁹⁵⁴ aşdı her cüybār-ı hoş-güvār meydān-ı gülüstānda hezār-
dūrlū bendler eyleyüp¹⁹⁵⁵ pehlevān-ı çerḡi dest-i¹⁹⁵⁶ çenberden başdı
¹⁹⁵⁷ورفعنا بعضهم فوق بعض درجات ليتخذ بعضهم بعضا سخريا [P42a]şu'bede¹⁹⁵⁸ bāz-ı eşcār gāh
tās-ı enārı aḡker-i pūr-şerārı memlū iken ḡapup fuhūl-i enāmı bir resme şifte itdi ve
gāh menārı mişāl 'amūdıları zīr-i dāmen pinhān idüp¹⁹⁵⁹ 'uḡūl-ı zevi'l-efhāmı bir
vechle firifte kıldı¹⁹⁶⁰ ki zindān-ı dimāḡuñ baṭn-ı evvelinden ḡısn-ı müşterek¹⁹⁶¹
şehriyārı maḡbūs kıldı¹⁹⁶² ve baṭn-ı muāḡirinde¹⁹⁶³ ḡayāl-i zeyrek ḡazīne-dārı
taḡayyūlden me'yūs oldı ne mutaşarrıfaya mecāl-i taşavvur ve ne de¹⁹⁶⁴
mütefekkişeye ḡudret-i tefekkūr ser-ā-ser ins ü cānı ḡayret ve ta'accüb-i
[MC38b]ıbret aldı¹⁹⁶⁵ Beyt:¹⁹⁶⁶

Ḳaḡı¹⁹⁶⁷ vaşfın idem ol bezmūñ beyān¹⁹⁶⁸

[Ö43b]

Ḳ'anda ḡayrān olmuş¹⁹⁶⁹ idi 'aḡl ü¹⁹⁷⁰ cān¹⁹⁷¹

[E27a]ve'l-ḡaşıl her kūh u¹⁹⁷² vādı ve¹⁹⁷³ şaḡārı vü bevādı 'ıyş u¹⁹⁷⁴ mütemādı ve lu'ḡ
u lehv ü şādı birle ṭoldı her bülbul-i cān¹⁹⁷⁵ bu elḡānla pūr-nevā ve her ṭūṭı-yi
cinān¹⁹⁷⁶ işbu beyānla şekker-ḡā oldı Meşnevı.¹⁹⁷⁷

[S40a]

Gel ey dil nāle ḡıl bülbüller ile

Aḡıl 'ışret demidür güller ile

¹⁹⁵³ üstine: üzerine: Ö

¹⁹⁵⁴ şan'at: şan'atlar: E

¹⁹⁵⁵ eyleyüp: idinüp: MC; geḡüp: E; oynayup: S, Ö

¹⁹⁵⁶ dest-i: -Ö

¹⁹⁵⁷ "Onların o dünya (alçak) hayattaki maişetlerini (geçimlerini) aralarında biz taksim ettik ve bir kısmını diğşerinin derecelerle üstüne çıkardık ki bazısı bazısını tutsun çalıştırsın.", K. K. Zuhurf 32.

¹⁹⁵⁸ şu'bede: şu'ūda: MC, E, S, Ö; şa'arda: P

¹⁹⁵⁹ (ayet) Şu'ūda bāz-ı eşcār gāh....şifte itdi. Ve gāh.... zīr-i dāmen-i pinhān idüp: bu şiretdi: E

¹⁹⁶⁰ kıldı: -P; ḡaldı: E

¹⁹⁶¹ ḡısn-ı müşterek: hiss-i müşterek: Ö

¹⁹⁶² kıldı: ḡaldı: MC; olup: E

¹⁹⁶³ baṭn-ı mu'āḡirinde: baṭn-ı āḡirinde: MC, P

¹⁹⁶⁴ de: -M, E, S, Ö

¹⁹⁶⁵ aldı: eyledi: MC

¹⁹⁶⁶ beyt: li-mü'ellifiḡi: M

¹⁹⁶⁷ Ḳaḡı: Ḳaḡı: E, S, Ö

¹⁹⁶⁸ beyān: tamām: E

¹⁹⁶⁹ olmuş: -MC, E, S, Ö, P

¹⁹⁷⁰ ü: -P

¹⁹⁷¹ 'aḡl-ı ins ü cān: 'aḡl ü cān: M

¹⁹⁷² u: -MC

¹⁹⁷³ kūh u vādı ve: kevn: E

¹⁹⁷⁴ u: -MC, E, S

¹⁹⁷⁵ bülbul-i cān: bülbul: E

¹⁹⁷⁶ ṭūṭı-yi cinān: ṭūṭı: E

¹⁹⁷⁷ Meşnevı: -M; beyt: Ö

Nevālar gösterüp āhengi germ it
Bu āhen-dilleri āhuñla nerm¹⁹⁷⁸ it

[P42b]

Komağıl lāle-veş cān içre dāğ
Ki furşat elde iken tut ayāğ

Bu çağlar geçmeden dād al cihāndan
Sürūdın kesmedin dem rūd-ı cāndan

Şalādur hāy u¹⁹⁷⁹ hūya dīde kıl bāz
İdersün hey diyünce murğ-pervāz

Qulāğ ur¹⁹⁸⁰ gül gibi kim murğ-ı şeb-ḥīz
Nice itmiş seherden nālesin tīz

Düzüp hengāmeler murğān-ı pūr-hāy
Şular ırlar¹⁹⁸¹ terān bülbul çalar nāy

[Ms44]

Semenler¹⁹⁸² berg-i terlerden tutar def
Çalar¹⁹⁸³ şūrīde olup cūylar kef

İki koldan dizilmiş serv ü¹⁹⁸⁴ carcar
Şıra kalğar¹⁹⁸⁵ çemende bād-ı şarşar

¹⁹⁷⁸ nerm: germ: E

¹⁹⁷⁹ u: -Ö

¹⁹⁸⁰ ur: ol: P

¹⁹⁸¹ ırlar: eyler: MC, Ö

¹⁹⁸² Semenler: Senemler: M

¹⁹⁸³ Çalar: Çeker: MC

¹⁹⁸⁴ ü: -Ö

¹⁹⁸⁵ kalğar: kalğır: S, Ö

[Ö44a]

Şular gizlenbec oynar bāğ içinde

Çiçeklerle yeşil yaprağ içinde

Şabā kapup külāh-ı yāsemīni

Qılur sac yolması¹⁹⁸⁶ dürr-i semīni¹⁹⁸⁷

[MC39a]

Oyuncu başıdur bād-ı sebük-bār

Qovalar birbirin eţfāl-i ezhār

Ağaçlar elleştür berg-i ter ile

Çiçekler yolışur bülbüller ile

[S40b]

Şabā öñince manend-i kebüter¹⁹⁸⁸

Hevāyī taqlalar urur gül-i ter

Ṭutuşduqça şüküfeyle çemen el

İrüp¹⁹⁸⁹ her birine bāğda geçer yel

[P43a]

Şühübden¹⁹⁹⁰ od kapar ebr-i güher-rīz

Gül-efşānluk ider bād-ı seher-hīz

Dönüp oynar şular¹⁹⁹¹ çenberler ile

Yeşil yaprağdan hançerler¹⁹⁹² ile

Ṭurur¹⁹⁹³ dem-beste qalup¹⁹⁹⁴ erguvānlar

¹⁹⁸⁶ yolması: lülesi: P

¹⁹⁸⁷ beytin tamamı, E'de yok.

¹⁹⁸⁸ mānend-i kebüter: mānend-i gül-ter: E

¹⁹⁸⁹ idüp: irüp: MC, E, S, Ö

¹⁹⁹⁰ Şühübden: Şihābdan: E; Şehebden: Ö

¹⁹⁹¹ şular: şu: MC

¹⁹⁹² hançerler: hançer: MC

¹⁹⁹³ Ṭurur: Ṭurup: E

¹⁹⁹⁴ qalup: qalgup: E

Yarışur bād ile āb-ı revānlar
 Riyāḥile reyāḥīn tor top oynar
 [E27b]

Çenār el karşıar eyler rakş ‘ar‘ar

Hoş itmiş şāḥ-ı şūḥı tonadup¹⁹⁹⁵ bād
 Çemende curcunā oyununda¹⁹⁹⁶ üstād¹⁹⁹⁷

Gül-i bādāma nergisler göz eyler
 Kāranfil bāğa nesrini yüz eyler

Şular āyine-manzardur felek-vār
 Kevākib şūretidür anda ezhār
 [Ö44b]

Çemenler gök nücümü jālelerdür
 Semenler¹⁹⁹⁸ ay u şular hālelerdür¹⁹⁹⁹

Muḥaşşal her tarafdur maḥşer-ābād
 Görenler ḥūr-ı ‘adni²⁰⁰⁰ eylemez yād

Bakanlar aña ‘ayn-ı ‘ibret ile
 ‘Aceb mi kalsa rāy-ı ḥayret²⁰⁰¹ ile

Ḳo zühdi Lāmi‘ī olgıl şabā-ḥiz²⁰⁰²
 Gül eyyāmı degüldür vaḳt-i perhiz

¹⁹⁹⁵ tonadup: topdan: M, E; tondan: MC, P

¹⁹⁹⁶ oyununda: oynabında: S

¹⁹⁹⁷ beytin tamamı, E’de yok.

¹⁹⁹⁸ Semenler: Semen: MC

¹⁹⁹⁹ beytin tamamı, E’de yok.

²⁰⁰⁰ ḥūr-ı ‘adni: ḥūr u ‘adni: S, Ö

²⁰⁰¹ rāy-ı ḥayret: ra‘y u ḥayret: Ö

²⁰⁰² şabā-ḥiz: seḥer-ḥiz: E

[MC39b;S41a]Ziyāfet-kerden-i Şayf-ı Mizbān²⁰⁰³ Sipāh-ı Sultān-ı Bahār-rā

Çünkü bu neşāt-ı taze ve inbişāt-ı bî-endāze bir nice günler imtidād [P43b]buldı ve bağ u rāğ-ı cihān ve etrāf-ı āb-ı revān ʿişret-ābād oldı Şayf-ı Nāmdār²⁰⁰⁴ dirler bir²⁰⁰⁵ şāhib-i iktidār var idi ki h̄ʿāce-i cihān ve mizbān-ı zamān²⁰⁰⁶ idi inʿām-ı ʿāmından her kişi behremend ve süfre-i ihsānından fakīr ü ganī zelle-bend idi [Ms45]Meşnevī:²⁰⁰⁷

Açlar tok giderdi yanından

Yiyene minnet idi h̄ʿānından

Halka yidürdüğünce niʿmetler

Şu yirine şunardı şerbetler

Niʿmeti beyāna ve mikneti²⁰⁰⁸ gümāna şıgmazdı şöhetinden şagīr u kebīr ganī vü [Ö45a]fakīr kimesneyi²⁰⁰⁹ bıgmazdı²⁰¹⁰ Sultān-ı Bahāruñ elṭāf-ı cān²⁰¹¹-perverinden muṭtanem ve ferr-i kudūm-i maʿdelet-güsterinden şād u hurrem olup diyildi ki bu niʿmetüñ²⁰¹² şükranesine ve Sultān-ı Bahāruñ bahānesine bir ʿazīm ṭoy²⁰¹³ eyleye²⁰¹⁴ ki andan vahş u ṭayra²⁰¹⁵ şalāḥ ve murğ u māhī pür-nevā²⁰¹⁶ ola Beyt²⁰¹⁷

[S41b]

Yi yidür mālūñ saña mār olmadın

Perveriş vir cāna bīmār olmadın²⁰¹⁸

Pes her gün bu²⁰¹⁹ yüzden bir iclās-ı ʿazīm ve bir ziyāfet-i ganīm eyledi [P44a]felek-i aṭlas gibi sebz-simāṭlar ve çerḡ-i pür-aḡter [MC40a]gibi mücevher-bisāṭlar döşeyüp şaḡn-ı zemīni sükkerī [E28a]niʿmetlerle ve encüm ʿadedince Çinī kāseler şerbetlerle ṭoldurdı dānelerden kevn ü mekānı²⁰²⁰ pür-ḡirmen ve ḡelvālardan yine²⁰²¹ cihānı pür-

²⁰⁰³ mizbān: -E

²⁰⁰⁴ Şayf-ı Nāmdār: Şayf u Nāmdār: Ö

²⁰⁰⁵ bir: -P

²⁰⁰⁶ mizbān-ı zamān: mīr-zebān-ı zamān: E

²⁰⁰⁷ meşnevī: li-müʿellifihī: M; beyt: P

²⁰⁰⁸ mikneti: kementi: MC; dem-keşi: P

²⁰⁰⁹ kimesneyi: -Ö; kimseyi: MC, S

²⁰¹⁰ bıgmazdı: yıgmazdı: M, Ö

²⁰¹¹ cān: cihān: MC

²⁰¹² Bu niʿmetüñ: -E

²⁰¹³ ʿazīm ṭoy: ṭoy-i ʿazīm: E, S, P; ṭoy: Ö

²⁰¹⁴ eyleye: eylene: MC

²⁰¹⁵ ṭayra: ṭuyūra: Ö

²⁰¹⁶ pür-nevā: pür-nevāle: E

²⁰¹⁷ beyt: -E; li-müʿellifihī: M

²⁰¹⁸ beytin tamamı, Eʼde yok.

²⁰¹⁹ bu: bir: M, Ö, P

²⁰²⁰ mekānı: mekān: M, MC, E

men itdi muğannî-yi devrân ve muṭrib-i zamân işbu sūrūd-ı pür-sürûrla²⁰²² tegannîler
idüp dirlerdi²⁰²³ ki Meşnevî²⁰²⁴

[Ö45b]

Seni taşlamasun dirseñ fevâkih²⁰²⁵

Bu dem var ıyş u nüş it ılma vâlih²⁰²⁶

Zemîn şimdi cevâhir²⁰²⁷ hırmenidür

Cihân büstânı gevher²⁰²⁸ maḥzenidür²⁰²⁹

Ğıdañ olsun dir iseñ laḥ ü yâkût

Kirazın bâğuñ idin cânuñ kût

Göz eyler vuşlatıyçün saña bādām

Yüri vaşl ol seni hicr itmedin dām²⁰³⁰

Yeter çek tâb-ı ʿâlemden teb ey yâr

Hıyârından dil ü cânuñ şogut var²⁰³¹

Dehānuñ ıtılu itmek²⁰³² ister ālū²⁰³³

Ki bāl bardağıdur başı belālu

[S42a]

Aña kim ıyş u ışret kayısıdur

Dem-ā-dem nuḳl-ı bezmi kayısıdur

²⁰²¹ yine: -E

²⁰²² sūrūd-ı pür-sürûrla: sūrûdla: E

²⁰²³ dirlerdi: dirdi: P

²⁰²⁴ meşnevî: li-mü'ellifihî: M; Şîr: P

²⁰²⁵ fevâkih: fevâyih: M; ḥalâyık: P

²⁰²⁶ vâlih: ʿâyık: P

²⁰²⁷ cevâhir: fevâkih: Ö

²⁰²⁸ gevher: cevher: E

²⁰²⁹ maḥzenidür: maḥzenidür: S, Ö

²⁰³⁰ beytin tamamı, E'de yok.

²⁰³¹ beytin tamamı, E'de yok.

²⁰³² İtmek: iken: MC

²⁰³³ ālū: ārū: Ö

[Ms46]

Bu dem ger itmez iseñ 'işret-i rûd
Söger ağzuña tatlu²⁰³⁴ ballu²⁰³⁵ emrûd

[P44b]

Dilerseñ itmesün elma saña āl
Yañañundan yûri şeftālûsin al

Saña kâvunlaruñ²⁰³⁶ yiter hayâli
Bugün bedr iken unudur hilâli

Diyüp uş vaqt-i 'işret geçdi eyvâ
Ruḥ-ı 'āşık gibi zerd olmuş ayva

[MC40b]

Pür iseñ piste-veş mağzıyla her bār
Çemende hoş çerezdür finduk ey yār²⁰³⁷

Demidür var üzümle kan qarışdur
Küsüp de²⁰³⁸ 'aşra sākîler barışdur

[Ö46a]

Ye bî-bār ol dilûñ denk itmedin dehr
Seni qahrıyla āveng itmedin dehr²⁰³⁹

Varup²⁰⁴⁰ divşir degilseñ murğ-ı hâne
Enârûñ bağırı kanın dâne dâne²⁰⁴¹

Bu dem incîr kim tıfl-ı lebendür
İgen ter-gonce-i şîrîn-dehendür²⁰⁴²

²⁰³⁴ tatlu: datlu: Ö

²⁰³⁵ ballu: tatlu: P

²⁰³⁶ kâvunlaruñ: kâvunlar: P

²⁰³⁷ beytin tamamı, E'de yok.

²⁰³⁸ de: dūr: MC, E, S, Ö

²⁰³⁹ beytin tamamı, E'de yok.

²⁰⁴⁰ varup: virüp: S

²⁰⁴¹ beytin tamamı, E'de yok.

Ṭoluşur bütle her bîr hinduvâne
Cigerler tâzeler dil-ḥaste câne

Dilerseñ bezm idüp mestâne nuḳli
Be-ğāyet ḥüb²⁰⁴³ olur kestâne nuḳli

Sözüñde Lāmi'î yoksa bahâne
Yeter dök bu nuḳilden²⁰⁴⁴ bize dâne

[S42b]

Bizi bu nuḳl-i ter²⁰⁴⁵ naḳli kıılır zār
Bahār efsānesin söyle yûri vār

Bu dem ol nuḳl-i şîrîn naḳli²⁰⁴⁶ besdür
Ki yārân-ı şafādan²⁰⁴⁷ mültemesdür

[P45a]Ḥaste-keşten Sulṭân-ı Bahār ve İnḳılâb-ı Ahvâl-i Rûzgār

[E28b]Dehr-i pür-ḳahr-ı keş²⁰⁴⁸-reftâruñ ahvâl-i ġarîbi ki, her zamānda ıztırâb²⁰⁴⁹
üstündedir ve sipihr-i bî-mihr-i miḥnet-medâruñ²⁰⁵⁰ eşkâl-i ġarîbi²⁰⁵¹ ki her anda
inḳılâb üstündedir eyyâm-ı ruḥşatda²⁰⁵² ve hengâm-ı furşatda²⁰⁵³ hiç bir devlet ü
şavlet zuhûra gelmez ki ġāyetî let olmaya²⁰⁵⁴ [Ö46a]ve evḳât-ı şoḥbet ve sâcât-i

²⁰⁴² beytin tamamı, E'de yok.

²⁰⁴³ ḥüb:hoş: P

²⁰⁴⁴ nuḳlden: nuḳlunden: E

²⁰⁴⁵ nuḳl-i ter: nuḳl u ter: Ö

²⁰⁴⁶ naḳli: nuḳli: Ö

²⁰⁴⁷ yārân-ı şafādan: bārân-ı şafādan: MC

²⁰⁴⁸ keş: kec: E, S

²⁰⁴⁹ ıztırâb: ıztırâb: Ö

²⁰⁵⁰ bî-mihr-i miḥnet-medâruñ: bî-mihrüñ: E; miḥnet-medâruñ: Ö

²⁰⁵¹ eşkâl-i ġarîbi: eşkâl-i ġamı: E

²⁰⁵² Eyyâm-ı ruḥşatda: Eyyâm-ı ruḥşatında: MC, E, S, Ö

²⁰⁵³ hengâm-ı furşatda: hengâm-ı furşatında: MC, E, S, Ö

²⁰⁵⁴ olmaya: -M, MC, S, E, Ö

[MC41a]işretinde²⁰⁵⁵ hergiz bir muşāḥabet ü²⁰⁵⁶ müdā'abet şadır²⁰⁵⁷ olmaz ki nihāyeti bet²⁰⁵⁸ olmaya Beyt²⁰⁵⁹

Devletinüñ evveli dev ya'nı yel²⁰⁶⁰

Şoñı ḥod letdür ne ḥācet ānı cel²⁰⁶¹

Ferahī teraḥla enbāz ve şafveti kūdūret ile hem-rāzdur işret-i gülzārī ve şoḥbet-i murğ-zārī bī-zārī olmaz²⁰⁶² şafā-yı hevā-yı cūy-bār ve beḳā-yi neḳā-yi çeşme-sārı lā-yı belādan ve cefā-yı cefādan 'ārī olmaz bu muḳaddemātuñ 'arzından²⁰⁶³ ğaraż [Ms47]ve bu temhīdātuñ mezādından murād oldur ki [S43a]Sultān-ı Bahār-ı kāmkar medda'llahu'd-duhūrī²⁰⁶⁴ ve'l-a'sār leşker-i ḳadr-i²⁰⁶⁵ nevābī²⁰⁶⁶ ve aşḥāb u ensābī birle bünyān-ı ıyş u işreti [P45b]keyvān-ı sipihrlē²⁰⁶⁷ hem-pāye ve eyvān-ı bezm²⁰⁶⁸ ü şoḥbeti māḥ u mihrlē hem-sāye ḳıldı cümle mülā'abet ebvābı²⁰⁶⁹ küşāde ve cemī'i müdā'abet esbābı āmāde²⁰⁷⁰ olup leyl ü nehār ḥalāyıkunı 'ibādet ü tāt yirine işi ıyş ü işret²⁰⁷¹ oldı²⁰⁷² ve me'ābid-i ilāhī ezḳār u evrād yirine eḡānī-yi melāhī birle ṭoldı²⁰⁷³ lā-cerem²⁰⁷⁴ ولو بسط الله الرزق لعباده لبغوا في الأرض mışdāḳınca ḥāḳ-ı 'ālem rāh-ı ḍalālete²⁰⁷⁵ [Ö47a]belki cāḥ-ı cehālete²⁰⁷⁶ düşüpsaltanat eṭvārına²⁰⁷⁷ iḥtilāl [E29a]ve memleket aḥvāline i'tilāl irişdi Meşnevī²⁰⁷⁸

²⁰⁵⁵ sâ'ât-i işretinde: sâ'ât-i işretiden: E

²⁰⁵⁶ sâ'ât-i işretinde hergiz bir muşāḥabet ü: -Ö

²⁰⁵⁷ şadır: -MC

²⁰⁵⁸ bet: teb: MC, P

²⁰⁵⁹ beyt: -E; li-mü'ellifihî: M

²⁰⁶⁰ dev ya'nı yel: āḫiri letdür: E

²⁰⁶¹ mışra', E'de yok.

²⁰⁶² bī-zārī olmaz: olmaz bī-zārī: MC; olmaz: Ö

²⁰⁶³ 'arzından: 'arzdān: E

²⁰⁶⁴ medda'llahu'd-duhūrī: ḳudretü'd-duhūrī: E; medda'd-duhūrī: S, Ö

²⁰⁶⁵ ḳadr-i: -P

²⁰⁶⁶ leşker-i ḳadr-i nevābī: leşker-i ḳadr-i tevānī: M; leşker-i nevāyī: E; leşker ü nüvvābī: S, Ö

²⁰⁶⁷ keyvān-ı sipihrlē: keyvān u sipihrlē: MC, E, S

²⁰⁶⁸ bezm: -P

²⁰⁶⁹ ebvābı: eyvānı: E

²⁰⁷⁰ āmāde: nihāda: E

²⁰⁷¹ ü işret: -M, MC, S, E, Ö

²⁰⁷² oldı: -P

²⁰⁷³ Ve me'ābid-i ilāhī ezḳār u evrād yirine eḡānī-yi melāhī birle ṭoldı: -M, Ö

²⁰⁷⁴ "Bununla beraber Allah kullarına rızık bol bol seriverse, arz'a azar ve taşkınlık ederlerdi.", K. K.

Şûra 27.

²⁰⁷⁵ 'ālem rāh-ı ḍalālete: 'ālem rāh-ı cehālete: MC, E, S, Ö

²⁰⁷⁶ cāḥ-ı cehālete: cāḥ-ı ḍalālete: MC, S, E, Ö

²⁰⁷⁷ eṭvārına: eṭvār: M

²⁰⁷⁸ meşnevî: beyt: MC, S, Ö; li-mü'ellifihî: M; Şi'r: P

[MC41b]

Bāgbān itmezse dāyim hıfz-ı bāğ

Kurşu incirün²⁰⁷⁹ olur nān-ı kelāğ

Olmasun bāguñ dir iseñ hār-zār²⁰⁸⁰

Bed-siriştün ırkını kes hār-vār²⁰⁸¹

Nergīs-i dīde-ver²⁰⁸² kurretü'l-ayn-ı devrān iken mişāl-i gül-i bādām²⁰⁸³ çeşm-i bed²⁰⁸⁴ irüp²⁰⁸⁵ mu'tellü'l-ayn oldu Bülbul-i şirīn-zebāne²⁰⁸⁶ raḡbu'l-lisān-ı cihān²⁰⁸⁷ iken²⁰⁸⁸ mānend-i sūsende zebān-ı dil zikr-i²⁰⁸⁹ lāl ü dem-beste kıldı²⁰⁹⁰ Gülün şaḥife-i rüzgārdan [S43b]çehre-i²⁰⁹¹ aşḥāb-ı ḡam u melāl gibi defteri dūrıldı²⁰⁹² [P46a]Benefşe²⁰⁹³ ıyş-ı müdāmdan²⁰⁹⁴ erbāb-ı sevdā ve ḡayāl gibi²⁰⁹⁵ muḡtellü'd-dimāğ olup boynı uruldu Yāsemen izzet-i efserini taḡt-ı Cem gibi olmaz hevāyla yile virdi Nilüfer işret-i seririni raḡt-ı mātem gibi gözyaşıyla²⁰⁹⁶ seyle virdi ittifāḡ bu ešnāda Sulṡān-ı Bahāruñ mizāc-ı şerīf ve ṡab-c-ı laṡīf-i işret-i leyl ü nehār²⁰⁹⁷ ve ḡarāret-i rüzgārdan muḡtel olup²⁰⁹⁸ ve istikāmet-i aḡvālī seḡāmete mübeddel oldu [Ö47b]ve ḡınā-i sürürından bükā-i mātem ü ḡam bedel oldu revnaḡ-ı bāzārına kesād ve şihḡat-ı eṡvārına fesād irdi her ne kadar kim²⁰⁹⁹ ṡabīb-i ebr-i nām-dār-ı²¹⁰⁰ āb-ı ḡayāt girdār cān-baḡş şerbetler içürdi şihḡat-pezi olmağı [MC42a]ve her nedeñlü kim ḡakīm-i rüzḡār ta'dīl-i mizāc için tebdīl-i hevāyla ilāc buyurđı fā'ide bulmağı [Ms48]kıṡa²¹⁰¹

Olmaya ḡün kābil-i şihḡat mizāc

²⁰⁷⁹ incirün: inciri: E

²⁰⁸⁰ hār-zār: hār u zār: E, Ö

²⁰⁸¹ hār-vār: hār u dār: Ö

²⁰⁸² dīde-ver: dīde-ver: MC, M

²⁰⁸³ mişāl-i gül-i bādām: mişāl-i gül ü bādām: E

²⁰⁸⁴ çeşm-i bed: çeşm-i ber: M

²⁰⁸⁵ irüp: idüp: M, MC

²⁰⁸⁶ zebāne: zebān: E

²⁰⁸⁷ raḡbu'l-lisān-ı cihān: mürettebü'l-lisān-ı cihān: MC; raḡbu'l-lisān-ı cihānuñ: P

²⁰⁸⁸ iken: -P

²⁰⁸⁹ zikr-i: -MC, E, S, Ö, P

²⁰⁹⁰ kıldı: kıldı: MC, S, Ö; oldu: E

²⁰⁹¹ şaḥife-i rüzgārdan çehre-i: şafḡa-i çehre-i rüzḡār: MC; şafḡa-i rüzgārdan çehre-i: E, S, Ö

²⁰⁹² defteri dūrıldı: -Ö

²⁰⁹³ Benefşe: Benefşenüñ: M

²⁰⁹⁴ ıyş-ı müdāmdan: ıyş u müdāmdan: E

²⁰⁹⁵ Benefşe ıyş-ı müdāmdan erbāb-ı sevdā vü ḡayāl gibi: -Ö

²⁰⁹⁶ gözyaşıyla: -Ö

²⁰⁹⁷ nehār: nehādan: E

²⁰⁹⁸ olup: -M, MC, S, Ö

²⁰⁹⁹ kim: -M, E

²¹⁰⁰ ṡabīb-i ebr-nām-dār-ı: -E

²¹⁰¹ Kıṡa: Meşnevī: E; li-mü'ellifihī: M; beyt: P

[E29b]

Revġan-ı bādām²¹⁰² yübüset virür

Tāli-i bergeşteye idbār içün

Aḡter-i iḡbāl nuḡüset virür

Sultān-ı Bahāruñ ṭabīʿat-ı şerīfindeki ruṭūbet-i ʿazīzi imtidād-ı [P46b]yübüset-i²¹⁰³ devrānla [S44a]āḡir oldıġı kārūra-i ḡiyāzdan bilindi ve mizāc-ı laṭifindeki ḡarāret-i ḡayli²¹⁰⁴ iştidād-ı nīrān-ı buḡrānla iştīʿāl²¹⁰⁵ bulduġı ḡehre-i riyāzından maʿlūm oldı²¹⁰⁶ Nesīm-i²¹⁰⁷ seḡer ki ʿİsī-dem ve ḡıẓr-ḡadem idi Ḳānūn-i Şifāda Mūsā-şifat şöyle yed-i beyzālar gösterdi²¹⁰⁸ kim²¹⁰⁹ eger māh-ı müberrişa ve mihr-i pür-yerekāna nazar kılsa [Ö48a]şaḡīḡ ü sālīm olurdı müfīd olmadı felā-būd bu ḡuşşa-i pür-ḡisseden cūy-i dil-cū-yı baḡr-i muḡīṭ pā-dırāz idüp²¹¹⁰ cāme-ḡāb-ı ḡarīr-i²¹¹¹ ḡemende uyurken ve pister-i perriyān çün²¹¹² semende²¹¹³ yaturken ḡalk-ı cihāndan dest-i feyzini²¹¹⁴ kesdi ve ser-i miḡnet-zedesine bir ḡarāyı bālīn idinüp baġrına ṭaş²¹¹⁵ başdı ʿuyūnuñ aġlamaḡdan seḡāb-ı bī-bārān²¹¹⁶ gibi sīnesi²¹¹⁷ ḡan ṭoldı²¹¹⁸ ve enāruñ [MC42b]sirişk-i ḡūnından ḡoḡḡa-i laʿl ü mercān gibi sīnesi ḡan ṭoldı²¹¹⁹ mecārī-yi ʿurūḡ-ı enhār südde-i derd ü miḡnetle baġlandı Āfitāb-ı āteş-şerāruñ mīl-i envāriyla cihānuñ cānı dāġlandı ki²¹²⁰ 2121 حوالصيف كحد السيف eyvānuñ şāḡib-i [P47a]derd olup elemnden baġrı ḡarardı ve ġamdan beñzi [S44b]şarardı şaḡn-ı bostānuñ ḡavm-i istişkālın ʿaṭaşdan cigeri yandı ve ʿarşa-i zemīnūñ ehl-i ḡemen-i leyyin²¹²² rüyı zaʿferāna boyandı ḡıṭʿa²¹²³

²¹⁰² Revġā-ı bādām: Revġān u bādām: Ö

²¹⁰³ yübüset-i: -M; puyüset-i: Ö

²¹⁰⁴ ḡarāret-i ḡayli: ḡarāret-i cebeli: M, S, Ö

²¹⁰⁵ iştīʿāl: iştigāl: Ö

²¹⁰⁶ oldı: kılandı: M, MC, E, S

²¹⁰⁷ buḡrānla iştīʿāl bulduġı ḡehre-i riyāzdan maʿlūm kılandı. Nesīm-i: -E

²¹⁰⁸ gösterdi: gösterürdi: S, Ö

²¹⁰⁹ kim: ki: E, S, Ö

²¹¹⁰ felā-būd bu ḡuşşa-i pür-ḡisseden cūy-ı dil-cū-yı baḡr-i muḡīṭ pā-dırāz idüp: -M

²¹¹¹ ḡarīr-i: -E, S, P

²¹¹² çün: -Ö, P

²¹¹³ semende: ḡemen-i semende: P

²¹¹⁴ dest-i feyzini: feyzini: M

²¹¹⁵ ṭaş: -M, MC, S, E, Ö

²¹¹⁶ seḡāb-ı bī-bārān: seḡāb-ı bārān: Ö

²¹¹⁷ sīnesi: dīdesi: MC, E, S, Ö, P

²¹¹⁸ ḡan ṭoldı: şoġuldu: P

²¹¹⁹ Ve enāruñ sirişk-i ḡūnından ḡoḡḡa-i laʿl ü mercān gibi sīnesi ḡan ṭoldı: M

²¹²⁰ ki: -MC, E

²¹²¹ “Yazın harareti, kılıcın keskinliġi gibidir.”

²¹²² ʿaṭaşdan cigeri yandı. Ve ʿarşa-i zemīnūñ ehl-i ḡemen-i leyyin: -E

²¹²³ Ḳıṭʿa: -E; beyt: Ö; li-mūʿellifihī: M; Şiʿr: P

Dolāb-ı çerh²¹²⁴ yaş döküp inlerse yeridür

Kim şoldı bād-ı kahrıla bağ-ı vefā dırığ²¹²⁵

[Ö48b]

Bu gam kurutdı göçleri kim kesdi feyzini

Taşup giderken illere²¹²⁶ nehr-i şafā dırığ²¹²⁷

Üzümlerüñ boynı emrüd şapına dönüp²¹²⁸ bu derdle ölmelü oldı²¹²⁹ ırmakların cânı bir kılca kalup işbu gam-ı pür-gerdle²¹³⁰ üzülmelü oldı Şehriyār-ı Şitā [Ms49]egerçi kim uzun [E30a]uzak kaçup Deşt-i Kıpçak Yaylaqlarına gitmiş ve berr ü baħr-i memālike²¹³¹ yollar kesüp Akşā-yı Kūhistān-ı Türkistāna firār²¹³² itmişdi ammā her zamānda girü Sultān-ı Bahāruñ aħvālını tefahħuşdan ve eṭvārını tecessūsden²¹³³ hālī olmayup gice ve²¹³⁴ gündüz fırsat vaktine göz dikmişdi [MC43a]çünkü²¹³⁵ Sultān-ı Bahāruñ tāb-ı tebden²¹³⁶ hasteligin²¹³⁷ ve niẓām-ı diyārınun şūr u şağābdan²¹³⁸ [P47b]şikesteligin²¹³⁹ istimāc itdi şafādan derūnı cūşa gelüp raķş u semāc itdi Beyt:²¹⁴⁰

[S45a]

Mār-ı efsürde gibidür düşmen

Germ idüp fırsatı zinde kılur

Pes hemān-dem Bād-ı Şarşar-ı āteş-maħzarı ki şaf-der-i kār-zār²¹⁴¹ ve dilāver-i bī-kārdur²¹⁴² da'vet [Ö49a]idüp buyurdi ki kişver-i Sultān-ı Bahārı tamām²¹⁴³ gāret ve ol²¹⁴⁴ memleketden²¹⁴⁵ her ħurrem diyārı bi'l-küllīye ħasāret için aķıncı ṭāyifesiyle²¹⁴⁶ 'ale'l-ğafle Sultān-ı Bahāruñ üzerine yürüye hīç kimesneye

²¹²⁴ Dolāb-ı çerh: Dolāb-veş: M

²¹²⁵ bağ-ı vefā dırığ: bağ-ı vefādur bağ: S; bağ u vefā dırığ: Ö

²¹²⁶ illere: iller: Ö

²¹²⁷ kıt'anın tamamı, E'de yok.

²¹²⁸ dönüp: döndi: E

²¹²⁹ bu derdle ölmelü oldı: -E

²¹³⁰ gam-ı pür-gerdle: gam u pür-gerdle: Ö

²¹³¹ baħr-i memālike: baħr ü memālike: Ö

²¹³² firār: qarār: MC, E

²¹³³ tecessūsden: teħabbūsden: MC, E, S

²¹³⁴ ve: -MC, S, Ö, P

²¹³⁵ Çünkü: Çünkü: E, S, Ö

²¹³⁶ tāb tebden(ash, teb ü tāb'dır.): tāb tebde: Ö;

²¹³⁷ hasteligin: dil-hasteligin: MC; hasteliği: Ö

²¹³⁸ şağābdan: şa'abdan: S

²¹³⁹ şikesteligin: şikesteligini: Ö

²¹⁴⁰ beyt: meşnevî: E; li-mü'ellifihî: M

²¹⁴¹ şaf-der-i kār-zār: şaf-der-i kār-zārdur: E

²¹⁴² bī-kārdur: peykārdur: E

²¹⁴³ tamām: -MC

²¹⁴⁴ ve ol: olduğı: Ö

²¹⁴⁵ memleketden: memleketde: E

²¹⁴⁶ ṭāyifesiyle: ṭāyifesi birle: E

²¹⁴⁷ eger ehl-i mübârezet ve ger²¹⁴⁸ ra'ıyyetdür²¹⁴⁹ 'inâyet ü himâyet itmeyüp
buldıgın za'îf ü tüvânâ tutup kapup zîr ü bâlâ sürüye Beyt:

Cihân içinde bu söz bî-bedeldür

Şu uyur düşmân uyumaz meşeldür

Çün Sultân-ı Keyhüsrev-nişân kişver-i eflâk ki şehriyâr-ı fermân-dih-i memleket-i
hâkdür²¹⁵⁰ kılâl-i²¹⁵¹ cibâl-i Şimâlüñ yaylağından şahârî vü bevādî-yi Cenûbuñ
kışlağına 'azîmet kıldı ve keffe-i mizân-ı mu'tedilü'n²¹⁵²-nehârla²¹⁵³ rüz u
[E30b]şebüñ maşşûlî tartıldı nabz-ı²¹⁵⁴ Şabâ vü Şimâl yine ber-kemâl-i
[P48a]i'tidâl²¹⁵⁵ harekete başladı ve rüd u enhârüñ sürüdetin [MC43b]teni cānlara cān
bağışladı²¹⁵⁶ ya'ni şol [S45b]günde ki hürşîd-i kehribârınuñ²¹⁵⁷ nokta-i i'tidâl-i
harîfiye [Ö49b]naql itmege âhenk eyledi hemân-dem Şarşar-ı Şafder dahî
²¹⁵⁸ فارس سلاطین علیهم ریاحصر صرافى ایام نحسات müstemend²¹⁵⁹ vefkınca²¹⁶⁰ Sultân-ı Bahârla
'azm-i²¹⁶¹ ceng eyledi fi'l-hâl ser-cümle 'azîmet yarağın [Ms50]görüp az müddetde
ve sehl-i sâ'atde çok²¹⁶² küh u vādiden ve şahârî vü²¹⁶³ bevādiden güzer idüp ol
kühsâr-ı gerdun-medâra irdi ve ol kavm-i perişân-rüzgârdan kimini lütufla ümîd²¹⁶⁴-
vâr kılup ve²¹⁶⁵ kimine 'unfla hirâsân virdi ve eyitdi min-ba'd Sultân-ı Bahârdan
ümîd-i 'inâyet²¹⁶⁶ itmek bî-maḥâl²¹⁶⁷ ve recâ'-i himâyet eylemek olmaz emeldür
²¹⁶⁸ ایعدکم انکم اذامتم وکنتم تراباوعظاما انکم مخرجون هیات هیات لما توعدون Mşra^{c.2169}

²¹⁴⁷ "Kim olursa olsun."

²¹⁴⁸ ger: eger: E

²¹⁴⁹ ra'ıyyetdür: re'âyâtdur: Ö

²¹⁵⁰ fermân-dih-i memleket-i hâkdür: fermân-dih-i hâkdür: M; fermân-dih-i milket-i hâkdür: S, Ö

²¹⁵¹ Kılâl-i : Kılâl ü: E

²¹⁵² mu'tedilü'n: mu'addilü'n: M, E, S, Ö

²¹⁵³ nehârla: nehâr: E

²¹⁵⁴ Nabz-ı: -E; Nabz u: Ö

²¹⁵⁵ ber-kemâl-i i'tidâl: ber-kemâl: Ö

²¹⁵⁶ ve rüd u enhârüñ sürüdetin teni cānlara cān bağışladı: -E, P

²¹⁵⁷ hürşîd-i kehribârınuñ: hürşîd-i kehribârüñ: E; hürşîd ü güherbârınuñ: Ö

²¹⁵⁸ "Biz de kendilerine dünya (alçak) hayatta zillet azabını tattırmak için nühusetli (uğursuz) günlerde
üzerlerine bir sarsar rüzgarı salıverdik.", K. K. Fussilet 16.

²¹⁵⁹ Müstemend: -P

²¹⁶⁰ vefkınca: fehvâsınca: E

²¹⁶¹ 'azm-i: -Ö, P

²¹⁶² çok: çün: MC

²¹⁶³ vü: -Ö

²¹⁶⁴ ümîd: ümîz: S, Ö

²¹⁶⁵ ve: -E, S

²¹⁶⁶ ümîd-i 'inâyet: ümîz-i 'inâyet: S; ümîz ü 'inâyet: Ö

²¹⁶⁷ bî-maḥâl: bî-maḥâldür: P

²¹⁶⁸ "Siz öldüğünüz ve bir toprak, bir yığın kemik olduğunuz vakit muhakkak çıkarılacaksınız! Diye mi
va'dediyor? Heyhat! O va'dolduğunuz şey ne kadar uzak.", K. K. Mü'minûn 35-36. : -E

²¹⁶⁹ mışra^c: -E, Ö, P

جون کار زمانه بی وفا بیست²¹⁷⁰

Ol kavm-i bergeşte-ahvālūñ daḡī kimi ḡavf ü hirāsından ve kimi luṭf u²¹⁷¹ iltimāsından Sultān-ı Bahārdan²¹⁷² yüz döndürdiler ve Şehriyār-ı [P48b]Şitāya memleket ḡālīdūr diyü el altından ḡaberler gönderdiler [Ö50a]ḡirmen-i ḡuḡūḡı bād-ı ʿuḡūḡla [S46a]ḡaḡıtdılar ve riyāz-ı ʿuhūdı āb-ı künūdla ḡāksār itdiler Beyt:²¹⁷³

Vefāsız çeşmesi²¹⁷⁴ oldı²¹⁷⁵ mükedder

[MC44a]

Şafā āyīnesi jeng itdi muḡber²¹⁷⁶

Şol neşāyiḡ ki āb-ı zülālden eclā²¹⁷⁷ vü aşfā idi yanlarında ḡāk-ı reh²¹⁷⁸ gibi bī-vezn ü bī-miḡdār oldı ve ol mevāʿıza²¹⁷⁹ ki tāb-ı sitāreden aʿlā vü aşfā idi ḡatlarında delīl-i²¹⁸⁰ dil-i siyeh²¹⁸¹ gibi kem-²¹⁸²ḡvār u kem-iʿtibār²¹⁸³ oldı ki²¹⁸⁴ 2185 الناس اثنابه بن مأهم من ابأهم deyüp

Leşker-keşīden-i Şarşar-ı Şafder²¹⁸⁶ Be-Ḳaşd-ı Ğāret-i Deşt ü Der²¹⁸⁷

Gel ey şūrīde-dil sevdā demidür

Hevālar muʿtedil şahrā demidür

Güneş Yūsufleyin mīzāna geçdi

Zelīḡā-yı zamān genc-i zer açdı

²¹⁷⁰ “Zaman(ın işi) vefalı değildir.”

yīst: nīst: MC; -E

²¹⁷¹ u: -Ö

²¹⁷² Sultān-ı Bahārdan: Bahārdan: MC, E

²¹⁷³ beyt: li-müʿellifihī: M

²¹⁷⁴ çeşmesi: çeşmesin: M

²¹⁷⁵ oldı: kıldı: M

²¹⁷⁶ muḡber: muʿanber: Ö

²¹⁷⁷ eclā: ehlā: S, Ö

²¹⁷⁸ ḡāk-ı reh: ḡāk-ı rāh: E

²¹⁷⁹ mevāʿıza: mevāʿız: MC, S, Ö

²¹⁸⁰ leyl-i: delīl-i: M

²¹⁸¹ dil-i siyeh: siyeh dil: E

²¹⁸² kem-: -P

²¹⁸³ kem-ḡvār u kem-iʿtibār: ḡvār u kem-iʿtibār: MC; kem-ʿayār: E; ḡvār u kem-iʿtibār: S, Ö

²¹⁸⁴ ki: -E

²¹⁸⁵ “İnsanlar, babalarından daha çok, zamanlarına uyarlar(Arap atasözü).”: -E

²¹⁸⁶ Şarşar-ı Şafder: Şafder-i Şarşar: M

²¹⁸⁷ Deşt ü Der: Kerden-i Deşt: E

Güneş gibi²¹⁸⁸ şarardup çehre eyvā
 Ğinebler aşdı Ğunķūd-i Şüreyyā

Çemenler zaʿferān ile boyandı
 Ağaçlar ser-te-ser altuna bandı

Dökilür²¹⁸⁹ yire evrāk-ı zer-endūd
 Pür oldı mähī-yi zer birle her rūd
 [Ö50b;P49a]
 Tutuşdı²¹⁹⁰ her dıraht od oldı yeksān
 Anuñcündür hevādan āteş-efşān
 [S46b]

Şaru yaprāğ içinde her siyeh zāğ
 Muzaʿfer lāledür kim bağrı pür-dāğ
 [Ms51]
 Olup her bir ağaç bir murğ-ı aşfer
 Şaçar āfāka silkindikçe perler

Zer-ābıyla yazar her berg-i zer-rüy
 Leccīn-i sīmden halhāl ider cüy

Kılur hınnālayup dest-i çenārı
 Çemenler şahınıuñ dil-keş nigārı
 [MC44b]

Dıraht-ı sebz olup gök gibi pür-necm
 Şihāb atup zemīn dīvin kılur recm²¹⁹¹

[E31a]İttifāk bir şubh-dem ki Āfitāb-ı şīr-süvār leşker-i envār ve rāyet-i zer-nigārla
 taraf-ı maşrıqdan baş qaldurdı ve sipehsālār-ı Şām ki şāh-ı mağribdür²¹⁹² Sultān-ı

²¹⁸⁸ gibi: -MC

²¹⁸⁹ Dökilür: Dökilüp: MC, S

²¹⁹⁰ Tutuşdı: Dutuşdı: Ö

²¹⁹¹ şiirin tamamı E'de yoktur.

²¹⁹² Şāh-ı mağribdür: Garbidür: E

Şarkuñ leşker-i zafer-peyker²¹⁹³ ve rāyet-i ‘adl-i²¹⁹⁴ nuşret²¹⁹⁵-āyetin göricek hezīmete²¹⁹⁶ ve firār-ı ‘azīmete²¹⁹⁷ teveccüh idüp kal’a-i eflāki elinden aldurdı Şarşar-ı dilāver daḥi yirinden turup ve²¹⁹⁸ cihān ḥalkını birbirine urup hemān-dem burc-i kūhsāruñ²¹⁹⁹ kal’asına²²⁰⁰ ve ol āsumān-girdār kal’a-i nāmdāruñ zirvesine [Ö51a]bir kaç zer-nigār ve āteş-bār ‘alemler dikdi ki ḥil’at-ı felek zīnetler [P49b]anuñ tırāzı²²⁰¹ صفرآفاق لونهائسرهاظرین kesīmi üzre muḵsem ve mencūḳ-ı ‘ayyūḳ [S47a]peykerlerinüñ firāzı²²⁰² كانهنالياقوبوالمرجان resmiyle mu‘lem idi²²⁰³ nāgāh ترمي بشرر كالمصر كانه جماله صفر²²⁰⁴ 2205 mekān-ı ba‘ıdden ol meḥīb ‘alemleri görenler²²⁰⁶ 2205 diyüp²²⁰⁶ ḥaşyet iderlerdi ve ol kūhsār-ı gerdün-vaḳāruñ başında od yanar ḡann idüp dehşet eylerlerdi²²⁰⁷ el-kışşa Sultān-ı Bahāruñ ḥayli perişān rüzgārı ol seḥer ki yirlerinden tırdılar ve kūhistān ṭarafına nazar şalup ol āteş-nihād ‘alemleri [MC45a]gördiler hemān-dem²²⁰⁸ cānlarına od düşdi ve derūnları lehīb-i ḥayretten tıtuşdı muḡtaribü’l-aḥvāl ve münkalibu’l-āmāl olup leşkerüñ²²⁰⁹ serhenglerini ve merd-i rezm āhenglerini²²¹⁰ yoḳladılar ve²²¹¹ kūhistān leşkerlerinüñ²²¹² ve riyaḥ-ı şaf-derlerinüñ²²¹³ ekşerini Şehriyār-ı Şitāya tapmış [Ö51b]ve sebīl-i sedād ve ṭariḳ-ı reşāddan şapmış buldılar bildiler²²¹⁴ ki rüzgār-ı mekkār rūbāh-vār kürkin

²¹⁹³ peyker: peykerini: E

²¹⁹⁴ ‘adl-i: -M, MC, Ö

²¹⁹⁵ nuşret: -E, S, P

²¹⁹⁶ hezīmete: -P; ‘azīmete: MC

²¹⁹⁷ firār-ı ‘azīmete: ‘azīmete firāra: P

²¹⁹⁸ ve: -E

²¹⁹⁹ burc-i kūhsāruñ: burc-i kūhsār: MC

²²⁰⁰ kal’asına: ḳullesine: S, Ö

²²⁰¹ “Bir bakara ki sapsarı, rengi bakanlara sürur verir.”, K. K. Bakara 69.

²²⁰² “Onlar, yakut ve mercan gibidirler.” K.K. Rahmān 58.

²²⁰³ ḥil’at-ı felek zīnetlerinüñ tırāzı; (āyet) kesimi üzre muḵsem ve mencūḳ-ı ‘ayyūḳ peykerlerinüñ firāzı; (āyet)

resmiyle mu‘lem idi: -E

²²⁰⁴ görenler: göründi: M

²²⁰⁵ “Çünkü o öyle şirareler (kıvılcımlar) atacaktır ki her biri bir saray gibi, sanki sarı sarı hopalar (develer) gibi.”, K. K. Mürselāt 32-33.

²²⁰⁶ (āyet) diyüp: -E

²²⁰⁷ eylerlerdi: iderlerdi: E

²²⁰⁸ dem: -MC, E, S, Ö

²²⁰⁹ leşkerüñ: leşker: MC

²²¹⁰ ve merd-i rezm āhenglerini: -Ö

²²¹¹ Ve: -M, MC, E, S

²²¹² leşkerlerinüñ: leşkerinüñ: MC, E, S, Ö

²²¹³ şaf-derlerinüñ: şaf-derinüñ: E

²²¹⁴ Bildiler: -E

devirmişdür²²¹⁵ ve iḳbāl-i idbāra dönüp baht²²¹⁶ u²²¹⁷ ṭālīc yüz çevirmişdür²²¹⁸
[Ms52]Beyt:²²¹⁹

[P50a]

Seyr kıl baḥr-i felekde fülk-i māh u²²²⁰ aḥteri

Geh saʿādet bād-bān ve geh nuḥūset lengeri²²²¹

Yerlerinden [E31b]turup baḳiyye-i leşkeri [S47b]aldılar sürüp Sulṭān-ı Bahāruñ ʿizz-i
ḥuzūrına geldiler ḥikāyeti bir bir söylediler ve şikāyeti taḳrīr eylediler²²²² ve tazarruʿu
zārī ve taleb-i meded²²²³-kārī itdiler ki eger Ḥazret-i Şāhib-ḳırāndan ʿināyet ve
Sulṭān-ı cihāndan ḥimāyet olmaya düşmen bizi pāymāl eyleyüp²²²⁴ üzerimize ḡalebe
ider²²²⁵ ve ser-cümle kişver elümüzden²²²⁶ gider pes Ḥazret-i Sulṭān her ne deñlü
şikeste-cinān ve ḥāste-cān ise buyursun²²²⁷ ki yümn-i himmet bāhire-i sulṭānī ve ferr-
i devlet ḳāhire-i ḥāḳānī birle ki²²²⁸ ²²²⁹ اعلی الله تعالى دعاهما وارفع الى السماء قوايمها
[Ö52a]düşmene göz açdurmayup [MC45b]tarfetü'l-ʿayn içinde²²³⁰ ḥurūc olunsun
Beyt:²²³¹

Geçerler niçe ırmāḡı piyāde

Alur yükler şuyı gelse ziyāde²²³²

ve ʿadū öñin diyü şermdin²²³³ ardın alup ceng ü cidāl²²³⁴ ve ḥarb u ḳıtāl ile²²³⁵ zirve-
i²²³⁶ maʿāric-i nuşrete ve ḳalʿa-i²²³⁷ medāric-i furşata ʿurūc olunsun²²³⁸ ki²²³⁹
²²⁴⁰ من طلب شيئاً وجد وجد ومن قرع باباً ولج ولج [P50b]Sulṭān-ı Bahār eyitdi ey ḥāk-sārılar ʿaceb

²²¹⁵ devirmişdür: devirdi: M

²²¹⁶ baht: -E, S

²²¹⁷ u: -E, S, Ö

²²¹⁸ çevirmişdür: -P; çevirdi: M, MC

²²¹⁹ beyt: -E; li-müʿellifihī: M

²²²⁰ u: -Ö

²²²¹ beytin tamamı, Eʼde yok.

²²²² Eylediler: itdiler: E

²²²³ meded: merd: MC

²²²⁴ eyleyüp: idüp: E, S

²²²⁵ ider: eyler: MC; eylerler: Ö

²²²⁶ elümüzden: elden: E, S, P

²²²⁷ buyursun: bilürsün: E

²²²⁸ ki: -E, S, Ö

²²²⁹ “Allah onların dualarını ve milletlerini yüceltsin.”: -E

²²³⁰ içinde: içre: Ö

²²³¹ beyt: -E; li-müʿellifihī: M

²²³² beytin tamamı, Eʼde yok.

²²³³ şermdin: -S

²²³⁴ cidāl: cidāle: E

²²³⁵ ḳıtāl ile: ḳitāle: E

²²³⁶ zirve-i: zerre-i: MC, E

²²³⁷ ḳalʿa-i: ḳulle-i: S, Ö

²²³⁸ olunsun: olsun: Ö

²²³⁹ ki: -E

²²⁴⁰ “Kim bir şey talep eder ve gayret ederse, onu bulur; kim bir kapıyı çalar da ısrar ederse, içeri girer.”: -E

ehl-i sevdâ ve bād-peymâsız rûzgârdur ki ben [S48a]hastelikden bî-tâbum²²⁴¹ ve nâ-tüvânîlikden bî-ğurd²²⁴² u ħ^vâbım²²⁴³ siz rûz u şeb ıyş u nüş u²²⁴⁴ ıışretde ve zevk u²²⁴⁵ şevk²²⁴⁶ u²²⁴⁷ meserretdesüz aĥvâl-i kişver-i ihmâliñüzle mühmel ve âmâl-i leşkeri ibtâlîñüzle muhtel itdiñüz çünkim nefsiñüz muktezâlarını²²⁴⁸ ve tab'ıñüz hevâlarını²²⁴⁹ bulduñuz meger Hâkdan ġâfil ve imtiĥân-ı Qahhâr-ı Muṭlaqdan²²⁵⁰ emîn olduñuz Beyt:

Mekr-i Hâkdan her kim itdi ġafleti

Yidi dest-i qahr-ı devrândan leti

²²⁵¹ [Ö52b] şimdi ki leşker perişân ve dilâverler bî-nâm u nişân ben zâr u [E32a]haste ve²²⁵² kulüb-i re'âyâ şikestedür şe'âmetüñüzden²²⁵³ kişvere şe'âmet²²⁵⁴ ve leşkere ġarâmet ħâsıl olmışdur benden müzâheret²²⁵⁵ ve düşmenle müşâderât [Ms53]istersüz [MC46a]naş-ı tenzîl ve kelâm-ı Rabb-i Celîldür²²⁵⁶ وَاِذَا رَدْنَا نَهْلَكَ قَرِيَةً اَمْرًا تَمْتَرُ فِيهَا فَعَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَمِنْ نَاهَا تَدْمِيرًا²²⁵⁷ karîb oldur ki²²⁵⁸ helâkiñüz ba'îd [P51a]degüldür zîra ef'âlüñüz ħamîd ve ħışâlüñüz sedîd degüldür²²⁵⁹ lâ-cerem²²⁶⁰ [S48b]tarîķ-i 'adl u dâd²²⁶¹ ve sebîl-i sedâd u²²⁶² reşâddur ve²²⁶³ Rây-ı rezîn²²⁶⁴ ve fikr-i metîn oldur ki²²⁶⁵ عَظُمُوا الْقَادِرُ كَمَا بِالْغَافِلِ وَاِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا²²⁶⁶ mücibince te'âmül idüp²²⁶⁷ muktezâsınca teġâfûl kıur²²⁶⁸ Beyt:

²²⁴¹ bî-tâbum: bî-tâb: M

²²⁴² bî-ğurd: bî-ğür: MC, E, P

²²⁴³ ħ^vâbım: ħarâbım: MC, E, S

²²⁴⁴ u: -M

²²⁴⁵ u: -E

²²⁴⁶ zevk u şevk: şevk u zevk: MC, S

²²⁴⁷ u: -M

²²⁴⁸ muktezâlarını: muktezâsını: E

²²⁴⁹ tab'ıñüz hevâlarını: tabi'atıñüz hevâsını: E

²²⁵⁰ Qahhâr-ı Muṭlaqdan: Qahhârdan ya: E

²²⁵¹ "Kişi, imtiĥan esnasında cömertlik gösterir.": -E

²²⁵² ve: -E, P

²²⁵³ şe'âmetüñüzden: şe'âmetüñüz: M, MC, S, E, Ö

²²⁵⁴ şe'âmet: mesâmet: MC, E, P; şâmet: M

²²⁵⁵ müzâheret: muṭâheret: Ö

²²⁵⁶ "Bir memleketi helâk etmek murad ettiğimiz vakiti se onun devletlilerine (itaat) emrederiz, onlar itaat etmez de orada fisk yaparlar; bunun üzerine o memleket aleyhine hüküm hak olur. Artık onu tedmir (yerle bir) eder de ederiz.", K. K. İsrâ 16.

²²⁵⁷ karîb oldur: karîb oldu: M; yakîn oldu: E

²²⁵⁸ Zîrâ ef'âlüñüz ħamîd ve ħışâlüñüz sedîd degüldür: -E

²²⁵⁹ "Kötü, kötüyle; şer de kendi benzeriyle def edilir."

²²⁶⁰ dâd: sedâd: E, S

²²⁶¹ sebîl-i sedâd u reşâddur: sebîl-i reşâddur: E; sebîl ü sedâd u reşâddur: Ö

²²⁶² Ve: -M, MC, E, S

²²⁶³ Rây-ı rezîn: rây-ı zerrîn: MC; rây-ı güzîn: E

²²⁶⁴ "Onlar ki arzin üzerinde tevazuyla yürürler ve cahiller kendilerine laf attığı vakit 'Salâmetle!' derler.", K. K. Furkan 63.

Kişi kıdrin bülend isterse her bār

Gerekmez olur olmaz işi izhār²²⁶⁸

[Ö53a] Taraf-ı şahrāya ve sāhil-i deryāya çekilevüz²²⁶⁹ ümİddür²²⁷⁰ ki andan tahşil-i kuvvet²²⁷¹ ve tekml-i kudret²²⁷² idüp yine a'dāyla mukābeleye ve muḳāteleye kadir olavuz ki şahın-ı kūhistān maḥall-i mübārezet ve cāy-ı muṣāderet degildür ve²²⁷³ ḥaḳīkatde 'adūyı meydān-ı ceng ü cidāl ve ma'reke-i ḥarb u kıtāle çekmiş²²⁷⁴ oluruz²²⁷⁵ Beyt:²²⁷⁶

Dem-i fırsatı 'ākil eyler nigāh

Olur kār-ı cāhil 'acelden tebāh²²⁷⁷

Pes yer yer baş kaldırıp eyitdiler ki²²⁷⁸ rāy-ı Sultān-ı cihān²²⁷⁹ maḳbūl ve fikr-i şāhib-kırān-ı zamān²²⁸⁰ ma'ḳūldür her ne buyurdı şavāb ve her ne kim emr itdi müste'ābdur²²⁸¹ [P51b] ammā müdārā ve müvāsā ve i'tizār-āsā yüzinden²²⁸² [MC46b] muḳaddemā ol tāyifeye birkaç kelime-i rahmet-āmiz ve ḥaṣyet-engiz ile bir resūl-i suḥandān-ı feṣāhat-[S49a] şī'ār ve bir ḥakīm-i şāhib-beyān-ı belāgat-dişār²²⁸³ gönderile²²⁸⁴ Beyt:²²⁸⁵

Ki ḥikmet sözleridür nūr-i kevneyn

Kılur ehl-i sa'ādet ḳurretü'l-'ayn

²²⁸⁶ فقولا له قولنا لعلنا يتذكر او يخشى [Ö53b] mışdāḳınca²²⁸⁷ yā rahm u²²⁸⁸ şefḳat veya ḥavf u ḥaṣyet idüp ümmİd²²⁸⁹ idi²²⁹⁰ kim encām-ı kār şulḥa müncerr ve aḥvāl-i diyār

²²⁶⁵ "Çevrenizi, fazla abartınız."; -E

²²⁶⁶ muḳtezāsınca teḡāfūl kılur: -E

²²⁶⁷ beyt: -E; li-mü'ellifihi: M

²²⁶⁸ beytin tamamı, E'de yok.

²²⁶⁹ Çekilevüz: çekilüp giderüz: E; çekileyüz: Ö

²²⁷⁰ Ümİddür: Ümİzdür: Ö

²²⁷¹ tahşil-i kuvvet: tahşil-i kudret: MC, E, S, Ö

²²⁷² tekml-i kudret: tekml-i kuvvet: E, S, Ö

²²⁷³ Ve: -MC, E

²²⁷⁴ çekmiş: gelmiş: Ö

²²⁷⁵ oluruz: olavüz: Ö

Ve ḥaḳīkatde 'adūyı meydān-ı ceng ü cidāl ve ma'reke-i ḥarb u kıtāle çekmiş oluruz: -E

²²⁷⁶ beyt: -E; li-mü'ellifihi: M

²²⁷⁷ beytin tamamı; E'de yok.

²²⁷⁸ eyitdiler ki: -MC, E, S, Ö

²²⁷⁹ rā-yı Sultān-ı cihān: rā-yı Sultānı: E

²²⁸⁰ fikr-i şāhib-kırān-ı zamān: fikr-i şāhib-kırān: MC, S, Ö; fikr-i şāhib-kırānı: E

²²⁸¹ müste'ābdur: müste'ābdur didiler: E

²²⁸² yüzinden: -P

²²⁸³ dişār: dişār: E

²²⁸⁴ gönderile: gönderilse: MC, E, S

²²⁸⁵ beyt: li-mü'ellifihi: M

²²⁸⁶ "Varın da ona (Firavn'a) belki dinler veya korkar diye yumuşak dille söyleyin.", K. K. Tâhâ 44.

²²⁸⁷ mışdāḳınca: mücibince: E

²²⁸⁸ u: veya: Ö

²²⁸⁹ ümmİd: ümmiz: Ö

[E32b]jemn u emān üzre muḳarrer ola Sultān-ı Bahār eyitdi belī her zamānda müdārā ile ‘amel [Ms54]āyīn-i ehl-i sünnet²²⁹¹ ve nuṣḥ u pendle kār ḳānūn-ı ḳavm-i ḥikmetdür lākin²²⁹² واذاجوز الامر حده انعكس ضده Beyt:

Hirāsān iş ki yerinden ırıldı²²⁹³

Aña şeksüz hirāsānlık virildi²²⁹⁴

Bir tāyife-i nā-ḥāyife ki isti‘lā-yı devletle²²⁹⁵ maḡrūr ve istilā-yı şavletle²²⁹⁶ memkūr ola ve ‘adusına müddet-i medīd ve ‘ahd-i ba‘īd²²⁹⁷ tevaḳḳuf gösterüp ḥāliyā furşat bula Anuñla müdārā müte‘assīr ve müvāsā müte‘azzirdür²²⁹⁸ ve bir fırḳa-i [P52a]müteferriḳa ki ‘alāmet-i ḡabāvetle mevsūm ve semt-i şekāvetle ma‘lum ola murḡ-i za‘īf ‘uḳūlī noḳşān taḳlīd-i ḥazīzinden evc-i kemāle pervāz itmiş olmaya [S49b]ve tıfl-ı raḡī‘-i [Ö54a]ḳulūbi pistān-ı²²⁹⁹ māder-i zekāvetden ve māye-i dāye-i [MC47a]fetānetden fiṭām²³⁰⁰ ḥāşıl idüp²³⁰¹ bī-niyāz itmiş²³⁰² olmaya²³⁰³ aña ḥikmet-nikātından²³⁰⁴ ve naşīḥat-kelimātından²³⁰⁵ okumaḳ dāyire-i ‘aḳldan dūr ve aḥkām-ı naḳlden mehcürdür zīrā bir kimesne²³⁰⁶ ki berd-i ḍalāletden mesdūdū’l-meşāmm ve derd-i cehāletden meşdūdū’l²³⁰⁷-mesām olsa²³⁰⁸ būy-ı dilāvīz-i naşīḥatden dimāḡ-ı pūr-zükkāmı maḥṭūṭ²³⁰⁹ olmaz ve şol kimse ki şafrā-i ru‘ūnetden telḡ-kām ve sevdā-yı ḥuşūnetden dimāḡı pūr-sekām ola ḥalāvet-i şehd-āmīz-i ḥikmetden mezāk-ı bī-ihtimāmı²³¹⁰ lezzet²³¹¹ bulmaz²³¹² Beyt:²³¹³

Pend-i ḥikmet eylemez Mecnūna kār ey ‘aḳl eri

Nāfi‘ olmaz kūr-ı māder-zāda kuḥl-i cevheri

²²⁹⁰ idi: dūr: E

²²⁹¹ ehl-i sünnet: ehl-i sünnetdür: S

²²⁹² “İş, haddini aşarsa, zıddı ortaya çıkar.”

²²⁹³ ırıldı: ayrıldı: E, Ö

²²⁹⁴ virildi: dirildi: Ö

²²⁹⁵ isti‘lā-yı devletle: isti‘lād-ı devletle: Ö

²²⁹⁶ istilā-yı şavletle: istilā-yı şavtıyla: Ö

²²⁹⁷ ‘ahd-i ba‘īd: ‘ahd u ba‘īd: Ö

²²⁹⁸ müte‘azzirdür: müteferrerdür: Ö

²²⁹⁹ pistān-ı: butsān-ı: Ö

²³⁰⁰ fiṭām: -Ö

²³⁰¹ idüp: ide: MC

²³⁰² itmiş: olmuş: S, Ö

²³⁰³ murḡ-ı za‘īf-‘uḳūlī noḳşān.....bī-niyāz itmiş olmaya: -E

²³⁰⁴ ḥikmet-nikātından: ḥikmet bābından: E

²³⁰⁵ naşīḥat-kelimātından: naşīḥāt kitābından: E

²³⁰⁶ kimse: kimesne: M

²³⁰⁷ meşdūdū’l: meşdūmu’l: MC

²³⁰⁸ olsa: olmasa: MC, E

²³⁰⁹ maḥṭūṭ: maḥṭūṭ: M

²³¹⁰ mezāk-ı bī-ihtimāmı: mezākı: E

²³¹¹ lezzet: lezzet: Ö

²³¹² bulmaz: almaz: E

²³¹³ beyt: li-mü’ellifihi: M

Pes hikmet-i kelāmını ki cevāhir-i zevāhirden esnā ve gurer-i dūrerden ibhādur taẓyī²³¹⁴ itmek ve beyhūde kelām ve²³¹⁵ hāşıl olmaz merām ile taşdı²³¹⁶ itmek [P52b]hired erbābına gayr-i münāsibdür belki hikmet aşhābına anuñ terk [Ö54b]ü men’i vācibdür²³¹⁷ Beyt:²³¹⁸

Müfīd olmayacak dimek güzer kıl

Sözün dūr u dırāzından hāzer kıl²³¹⁹

[S50a]Ve’l-hāşıl Sultān-ı Bahār vaqtā kim²³²⁰ bu hikmet dūrlerini silk-i nizāma götürüp²³²¹ beyān kıldı ve leşker-i bād-ı Şarşaruñ şiddet ü hiddetin müşāhede idüp ‘ayān bildi²³²² 2323 اناللهوانااليه راجعون diyüp ol Şāh-ı dil-ḥaste āheste āheste [Ms55]leşker-i şikestesıyla deşt ü vādī [MC47b]ve şahārī²³²⁴ vü bevādī tarafına çekildi

Cem’- Kerden-i Şehriyār-ı Şitā Leşker-i Zemherīr-i Nāmver rā²³²⁵ ve²³²⁶
[E33a]Firistāden-i Berdū’l²³²⁷-Ḥarīf-i Dilāver rā²³²⁸ Be-Müzāheret-i Şarşar²³²⁹

Vaqtā kim Şarşar-ı dilāver²³³⁰ Sultān-ı Bahāruñ muḳābele olmadın taraf-ı şahrāya çekildügin bildi²³³¹ hemān-dem Şehriyār-ı Şitāya bir peyk-i kebūter-pervāz uçurup Sultān-ı Bahāruñ muḳābeleyle gelmedin hezīmetin²³³² ve cānib-i şahrāya nüzūl idüp firāra²³³³ ‘azīmetin bildürdi ve eyitdi [Ö55a]Sultānumuñ devlet-i bāhire²³³⁴ ve şavlet-i kāhiresi birle diyār-ı kūhistānı²³³⁵ cemī’-i kıla²³³⁶ vü biḳāyla feth idüp fütuhāt-ı [P53a]külliye ve ḡanāyim-i cemīle²³³⁷ hāşıl oldı Şehriyār-ı Şitā²³³⁸

²³¹⁴ Taẓyī: Taşnī: Ö

²³¹⁵ ve: -Ö

²³¹⁶ ve beyhūde kelām ve hāşıl olmaz merām ile taşdı²³¹⁶ itmek: -M, P

²³¹⁷ Pes, hikmet-i kelāmını kiTaẓyī itmek ve beyhūde....terk ü men’i vācibdür: -E

²³¹⁸ beyt: -E, P; li-mü’ellifhi: M

²³¹⁹ beytin tamamı, E’de yok.

²³²⁰ kim: ki: E

²³²¹ götürüp: getürüp: MC, E, S, Ö

²³²² bildi: eyledi: MC

²³²³ “ Biz Allah içiniz ve biz O’na döneceğiz.”, K. K. Bakara 156.

²³²⁴ şahārī: şahrā: E, S; aşhār: Ö

²³²⁵ rā: -P

²³²⁶ Zemherīr-i Nāmver rā ve: Zemherīr: E

²³²⁷ Berdū’l: Nūzu’l: E

²³²⁸ rā: -MC, E, P

²³²⁹ Şarşar: bād-ı Şarşar: MC

²³³⁰ Şarşar-ı dilāver: bād-ı Şarşar-ı dilāver: E

²³³¹ çekildügin bildi: çeküp gitdügin bildi: E; çekdügin bildi: Ö

²³³² hezīmetin: hezīmetini: E

²³³³ firāra: -M

²³³⁴ devlet-i bāhire: devlet-i bāhiresi: E

²³³⁵ diyār-ı kūhistān-ı: diyār-ı gūyistānı: E

²³³⁶ cemī’-i kıla: cem’ idüp: E

²³³⁷ ḡanāyim-i cemīle: ḡanāyim-i cümliyye: S, Ö

²³³⁸ Şehriyār-ı Şitā: Şehr-i Şitā: Ö

dağı bu aḥbār-ı meserret-âşârdan şadmân olup sipehsâlâr-ı Zemherîre²³³⁹ ki Behmen-i dilâver dirler idi İsfendiyâr-ı Tehemten gibi rüyân-ten [S50b]ve pulâd-beden²³⁴⁰ idi haber gönderdi pes Behmen-i dilâver dağı arşa-i vehme ve şafha-i fehme²³⁴¹ şıgmaz ğark-ı âhen ve müstağrak-ı cevşen cünüd-ı²³⁴² لمتروها birle ‘azm-i düşmen eyledi şöyle ki Āfitâb-ı ‘âlem-tâb havf u haşyetden lertzân u bî-tâb olup kaçup muhtaḥ oldu ve nîrân-ı²³⁴³ nücüm-i pür-rücüm ol ‘asker-i pür-hücümüñ şalâbet ü şadmeti bülendin²³⁴⁴ muntaḥı oldu²³⁴⁵ Zührenüñ zehresi [MC48a]çâk olup esbâb-ı süz u sâzı²³⁴⁶ uşatdı ve Behrâmuñ²³⁴⁷ cânında ârâmı kalmayup âlât-ı darb u harbi elinden yabana atdı pes Şehriyâr-ı Şitâ dağı²³⁴⁸ [Ö55b]Şarşar-ı Şafdere ulaqlar şalup eyitdi ki uşda biz dağı yer ü²³⁴⁹ gök götürmez leşker-i encüm-peykerle²³⁵⁰ ve ‘asker-i zafer-rehberle²³⁵¹ 2352 فيه ظلمات ورعد وبرق ki 2353 لازالت منصوره الى في نفخ الصور andan isti‘âredür²³⁵⁴ ve küh u hāmūna şıgmaz²³⁵⁵ i‘lâm-ı [P53b]nuşret a‘lâm u rāyet-i²³⁵⁶ sa‘âdet-âyâtla 2357 ما برحت منشورة الى يوم النشور ki 2358 ظلمات بعضها فوق بعض andan ‘ibâretdür²³⁵⁹ ‘azm-i a‘dâ ve kaşd-ı heycâ idüp yürüdi²³⁶⁰ ki²³⁶¹ Beyt: 2362

[E33b]

Ne leşker âteş-âyîn ğark-ı pulâd

[S51a]

Hücümundan zemîn ehline feryâd

²³³⁹ Zemherîre: Zemherî: E; Zemhere: S, Ö

²³⁴⁰ pulâd-beden: pulâddan: E

²³⁴¹ şafha-i fehme: şafha-i fehme: S, Ö

²³⁴² “Allah, sizin görmediğiniz...”, K.K. Tevbe 26, Tevbe 40, Ahzâb 9.

²³⁴³ nîrân-ı: -E

²³⁴⁴ yelinden: bülendin: M

²³⁴⁵ şalâbet ü şadmeti yelinden muntaḥı oldu: heybet ü şalâbetin görüp gizlendi: E

²³⁴⁶ esbâb-ı süz u sâzı: esbâb u süz-ı sâzı: E

²³⁴⁷ Behrâmuñ: Mehrâmuñ: Ö

²³⁴⁸ dağı: -M, MC, S, Ö, P

²³⁴⁹ ü: -MC, E, S, Ö

²³⁵⁰ leşker-i encüm-peykerle: ‘asker-i encüm-peykerle: E, S

²³⁵¹ ‘asker-i zafer-rehberle: leşker-i zafer-rehberle: E, S

²³⁵² “Bir de su üfürülmüştür.”, K. K. Yâsin 51.

²³⁵³ “...bunların durumu karanlıklar, (gök)gürleme(leri) ve şimşekler içinde...”, K. K. Bakara 19.

²³⁵⁴ isti‘âredür: isti‘âretdür: S

²³⁵⁵ şıgmaz: -MC, E; şıgışmaz: S

²³⁵⁶ rāyet-i: rāyât-ı: S, Ö

²³⁵⁷ Kıyamet gününe kadar, yaygınlığını sürdürmektedir.

²³⁵⁸ “Öyle zulûmat ki birbiri üstüne(yığılmış.)”, K. K. Nûr 40.

²³⁵⁹ ile nefḥu’ş-şûr ki: (ayet) ve ra‘d u berq andan isti‘âredür. Ve....andand ‘ibâretdür: -E

²³⁶⁰ yürüdi: yürüdüñ: E, S, Ö

²³⁶¹ ki: -M, E, S, Ö, P

²³⁶² beyt: li-mü’ellifîhi: M

Sen daḥī var kuvveti bāzūya getirüp sipāh-ı aḍā ile elleşüp tırışasın [Ms56]ve celādet ü mübārezetde şābit-ḳadem olup uruşasın²³⁶³ ve ḥālīyā saña müzāheret içün ekārib-i nuşret²³⁶⁴-me'āribde berdü'l-ḥarīf-i dilāveri bıraksun leşker-i zafer-rehber ile muḳaddemā gönderdüm Cenāb-ı nuşret-nişābumı daḥī berḳ-āyın suyūf-ı neberd ü kīn ile ve sipāh-ı Āsumān u Zemīn ile ḳafaında ḥāzır u nāzır bilesin ve Serheng-i²³⁶⁵ [Ö56a]Bād-ı Maşrıkla zehr-āmız ve ḳahr-engiz ki ḳalb-i 'adū-yı nā-bekār gibi mühürdār²³⁶⁶ bir ṭomār-ı [MC48b]mār-kirdār²³⁶⁷ gönderdüm ki her nükte-i dilāvizi tīg u teberden²³⁶⁸ tünd ü tīzdür²³⁶⁹ evvelā anı sipeh-sālār-ı Bahāra ırşāl ve ol diyārda olan sipāh-ı kār-zāra ısal²³⁷⁰ [P54a]idesin vaḳtā ki²³⁷¹ Şarşar-ı Şafdere Şehriyār-ı Şitānuñ tertīb-i leşker ve techiz-i 'asker birle 'azīmeti ḥaberleri vuşul buldı²³⁷² ol ki me'mul ü mes'ul idi ḥuşule mevşul olup kuvvet u ḳudreti yüz ol deñilü oldı pes gün-ā-gün rāyāt-ı nuşret-āyātla ki her biri zīnet ü [S51b]şevketde ve irtifā' u rütbetde aḥlām-ı heft²³⁷³ -evrenği māt eyler yürüyüp ḥayli seyl-girdārınuñ yüzünü şahrāya döndürdi ve Serheng-i Bād-ı Maşrık²³⁷⁴ nāmeyi Şehriyār-ı Şitāyla Sultān-ı Bahāra gönderdi²³⁷⁵ ve²³⁷⁶ Serheng-i Bād-ı Maşrık daḥī sürüp Sultān-ı Bahāruñ ḥuzūrına irdi yüz yirde yüz yire²³⁷⁷ koyup [Ö56b]zemīn-i ḥıdmete²³⁷⁸ buse virdi ve ādāb-ı mülūki yerine getirüp²³⁷⁹ saltanat du'āların ve şeref ü sa'ādet şenāların²³⁸⁰ okudı ve Şehriyār-ı Şitānuñ nāmesini tīg-i āteş-bār gibi niyām-ı ceybinden²³⁸¹ iḥrāc idüp Sultān-ı Bahāruñ [E34a]öñinde ḳodı Sultān-ı Bahār²³⁸² daḥī²³⁸³ emr eyledi evvelā nāmenüñ mührin²³⁸⁴ aldılar ve ṭomār-ı ḥavātır-girdārını²³⁸⁵ açup [P54b]mā-fi'z-żamirine ser-ā-ser²³⁸⁶ nazar kıldılar

²³⁶³ Ve celādet ü mübārezetde şābit-ḳadem olup, uruşasın: -E

²³⁶⁴ nuşret: -E

²³⁶⁵ Ve serheng-i: -Ö

²³⁶⁶ ki ḳalb-i 'adū-yı nā-bekār gibi mühürdār: -E

²³⁶⁷ ṭomār-ı mār-kirdār: ṭomār-kirdār: M, MC, P

²³⁶⁸ teberden: tīrden: MC, E

²³⁶⁹ tīzdür: temīzdür: Ö

²³⁷⁰ ve ol diyārda olan sipāh-ı kār-zāra ısal: -M, MC, S, E, Ö

²³⁷¹ ki: kim: E, S, Ö

²³⁷² buldı: bulmadı: S

²³⁷³ heft: şaffet: E; şıfat-heft: S

²³⁷⁴ Maşrık: Maşrıkı: M, MC, S, E

²³⁷⁵ nāme-i Şehriyār-ı Şitāyla Sultān-ı Bahāra gönderdi. Serheng-i Bād-ı Maşrık daḥī: ve atı: E

²³⁷⁶ ve: -M, MC, E, S, P

²³⁷⁷ yüz yire: -Ö; yüz perde: MC; yüz yirde: S

²³⁷⁸ zemīn-i ḥıdmete: zemīn-i ḥızmete: E, S

²³⁷⁹ getirüp: getürdi ve: E

²³⁸⁰ ve şeref ü sa'ādet şenāların: -Ö

²³⁸¹ niyām-ı ceybinden: niyām-ı cebīninden: Ö

²³⁸² Sultān-ı Bahār: Sultān: E

²³⁸³ daḥī: -MC, E, S, Ö

²³⁸⁴ mührün: zehrın: Ö

²³⁸⁵ girdārını: girdānı: E

²³⁸⁶ ser-ā-ser: -E

[MC49a]Şüret-nâme-i Şehriyâr-ı Şitâ ki Be-Sultân-ı Bahâr Firistâde Şöd²³⁸⁷

Yazılmış ki²³⁸⁸ قل اللهم فاطر السموات والارض عالم الغيب والشهادة انت تحكم بين عبادك فيما كانوا فيه يختلفون

Ey sipeh-sâlâr-ı Bahâr²³⁸⁹ ve ey Şehriyâr-ı kâmkâr sen ki müteğallibe-i rûzgâr ve mütenaşşırâ-i şehr²³⁹⁰ u diyârsın [S52a]leyle ü nehâr endîşeñi ʿıyş u ʿişrete maşrûf ve kış ve yaz pîşeñi²³⁹¹ bezm ü şoḥbete maʿtûf itmişsindür²³⁹² bir laḥza mülâḥaza itmedüñ mi ki cihânda²³⁹³ dilîrlik [Ö57a]ve bu²³⁹⁴ zamânda cihân-gîrlîk suyûf-ı [Ms57]âbdâra menûṭ ve rimâḥ-ı âteş-bâra²³⁹⁵ merbûṭdur ki²³⁹⁶ ان لنا الحديد فيه بأس شديد
anuñ şânında nâzildür²³⁹⁷ Meşnevî:²³⁹⁸

Mülke isterseñi karar ey şehriyâr

Tîr ü tîgi eyle dün gün bî-karâr

Tîr ü tîgiyla kaçan kim ola ʿıyş

Saña nûş-ı cân olur aʿdâña²³⁹⁹ nîş²⁴⁰⁰

Erlik daʿvâsından dem uranlar zenneler²⁴⁰¹ gibi zînet ü ârâyîşe ve ʿişret ü ʿıyşa²⁴⁰² meşgûl olmaz ve²⁴⁰³ şafderlik sevdâsında²⁴⁰⁴ olanlar²⁴⁰⁵ [P55a]muṭribler gibi lehv ü lâga ve ḥâl-i memeleketden ferâga iştiğâl göstermez²⁴⁰⁶ aḥvâl-i memleket cemâlî âyîne-i muşayḳal-ı ḥüsâmdan görölür²⁴⁰⁷ mirʾât-ı pür-şafâ-yi cândan degül Mışraʿ:²⁴⁰⁸

Salṭanat kârî kılıcdur şanma cân

²³⁸⁷ Şüret-nâme-i Şehriyâr-ı Şitâ ki Be-Sultân-ı Bahâr Firistâde Şöd: -E

²³⁸⁸ “De ki: ‘Ey gökleri ve yeri yaratan ve gayb u şehadeti bilen Allahım! Kullarının arasında o ihtilaf edip durdukları şeyler hakkında sen hüküm vereceksin!”, K. K. Zümer 46.

²³⁸⁹ sipeh-sâlâr-ı Bahâr: sipeh-sâr-ı Bahâr: E

²³⁹⁰ mütenaşşırâ-i şehr: mutaşşarrıfâ-i şehr: E

²³⁹¹ pîşeñi: pîşeñ: E

²³⁹² itmişsindür: itmişindür: M

²³⁹³ cihânda: cihân: E

²³⁹⁴ bu: -M, MC, E, S

²³⁹⁵ rimâḥ-ı âteş-bâra: riyâḥ-ı âteş-yâra: E

²³⁹⁶ “Bir de demiri indirdik, onda hem çetin bir sertlik..”, K. K. Hadîd 25.

²³⁹⁷ ki²³⁹⁷ ان لنا الحديد فيه بأس شديد anuñ şânında nâzildür: -E

²³⁹⁸ Meşnevî: -M, E; beyt: Ö, P

²³⁹⁹ aʿdâña: aʿdâya: M

²⁴⁰⁰ şiirin tamamı, E’de yok.

²⁴⁰¹ zenneler: zenler: M, Ö; zen: E

²⁴⁰² ʿişret ü ʿıyşa: ʿıyş u ʿişrete: E

²⁴⁰³ ve: -E

²⁴⁰⁴ sevdâsında: sevdâsından: M

²⁴⁰⁵ olanlar: -E

²⁴⁰⁶ göstermezler: göstermez: M

²⁴⁰⁷ görölür: görünü: MC, P

²⁴⁰⁸ mışraʿ: beyt: E, Ö

ve serverlik hâli berârî vü şahârîde [MC49b]taş yaşdanup toprak döşenmekle tamâm olur; ıyş-ğân ü ıışret-i hamâmdan degül. Mışra²⁴⁰⁹:

ıyş u ıışret birle iş olmaz tamâm

Kılıcdan itmek ol şafder ki siper-[S52b]girdâr-ı belâlara göksin [Ö57b]gerüp tura ve²⁴¹⁰ kişverden ber-ğurdâr ol server olur ki miğfer-vâr başın ortaya koyup, cenge gire serdârlık isteyen ser-fikrin itmeyüp gice ve gündüz²⁴¹¹ teşvîş-i kişverden şem^c-veş başında od yanup eşk-i hayrete ğark olmak gerek ve şehriyârlık dilin²⁴¹² derd u miñnet-bâr²⁴¹³ olup gündüzler fikr-i devrândan kadeh-şifat ser-gerdân gezüp bağı kıan tölmiş²⁴¹⁴ gerek²⁴¹⁵ sen ki²⁴¹⁶ 2417 وما الحیوة الدنیا لا لعب ولهو minvâlince ıyş u nüş-ı [P55b]dünyâ-yı ğaddârı ve bezm-i²⁴¹⁸ ħurrem-i rûzgâr-ı mekkârı âmil olduñ 2419 نؤكتة من ضرب الله مثلا قرية كانت آمنة مطمئنة يأتيها رزقها رغدا من كل مكان فكفرت بأنعم الله ایصنعون den ğâfil olduñ²⁴²⁰ bu bağuñ saña bağ idügin mülâhaza kılmaduñ ve gülzârınuñ âhiri, zâr idügin bilmedüñ ğonçe senüñ ğoncene ve gülünüñ yüzüñe²⁴²¹ güldüğine [Ö58a]mağrûr olduñ²⁴²² Yâsemendeki şüret-i ye'si ve lâlesi gibi lâl olacağüñ fikr itmeyüp memkûr olduñ Nergis-[MC50a]mişâl âhiri²⁴²³ mu'tellü'l-âyn ve zerd ü²⁴²⁴ zâr olup ıışyâna²⁴²⁵ düşüp [S53a]bî-kes kalacağüñ [Ms58]yâd itmedüñ ıAndelib-i bî-nevânüñ nevâsına firifte ve tûti-yi herze²⁴²⁶-güyuñ²⁴²⁷ ğınâsına şifte olup bunuñ sürüdü [E34b]mâtem²⁴²⁸ ve anuñ nevhâsı derd u²⁴²⁹ ğam idügin tefekkûr eyleyüp feryâd itmedüñ servinden mesrûr ve şimşâdından şâd olduñ ħilâfı muşavver iken nûr bostânını nûr-ı itikâd itdüñ ve²⁴³⁰ nârven²⁴³¹ ve çenârınuñ evvel ve âhir nârı muğarrer

²⁴⁰⁹ ve serverlik hâli berârî vü şahârîde taş yaşdanup, toprak döşenmekle tamâm olur; ıyş-ğâne vü ıışret-i hamâmdan degü. Mışra^c: -E

²⁴¹⁰ ve: -S, Ö

²⁴¹¹ gice ve gündüz: giceler: MC, S, Ö

²⁴¹² dileyen: dilin: M, MC, S

²⁴¹³ derd u miñnet-bâr: derd u miñnetle yâr: MC, S, P

²⁴¹⁴ tölme: tölme: M

²⁴¹⁵ Kılıcdan itmek ol...Serdârlık isteyen....olmak gerek. Ve şehriyârlık dileyen... kıan tölme gerek: -E

²⁴¹⁶ Sen ki: -E, Ö

²⁴¹⁷ "Dünya (alçak) hayat bir oyundan, bir oyalanmadan başka nedir?", K. K. En'âm 32.

²⁴¹⁸ bezm-i ħurrem-i: bezm ü ħurrem: S, Ö

²⁴¹⁹ "Bir de Allah bir şehri mesel yaptı ki emniyet ve asayiş içinde idi, ona her yerden rızkı bol bol geliyordu; derken Allah'ın nimetlerine nankörlük etti, Allah da ona o yaptıkları sanatla açlık ve korku libasını tattırırverdi.", K. K. Nahl 112.

²⁴²⁰ (ayet) nüktesinden ğâfil olduñ: -E

²⁴²¹ yüzüñe: yüze: MC

²⁴²² ğonçe senüñ ğoncene ve gülünüñ yüzüñe güldüğine mağrûr olduñ: -E, S, Ps

²⁴²³ âhiri: âhir: E, Ö

²⁴²⁴ ü: -E

²⁴²⁵ ıışyâna: ıışâya: M, Ö

²⁴²⁶ tûti-yi herze: tûti-yi herze: MC; tûti-yi hezel: M

²⁴²⁷ tûti-yi herze-güyuñ ğınâsına: tûtinüñ âvâzına: E

²⁴²⁸ mâtem: tamâm: E

²⁴²⁹ nevhâsı derd u: nev'ası derd u: MC; nevhâ-yı derd-i dey-i: E; nevhâ-yı derd u: S, Ö

²⁴³⁰ ve: -M, E, S, Ö, P

²⁴³¹ Nârven: Nâren: M; Nârüñ; Ö

iken eşcârı lisân-ı hâlîle söyler ki ‘âkıbet minşâr-ı [P56a]mihnetle serüñ²⁴³² şad-şâh
olıserdür tâ ki²⁴³³ engüri göz yaşlardan²⁴³⁴ döküp aşikâre dir ki şoñ dem ‘ineb gibi ‘aşr
elinden bağıruñ²⁴³⁵ kân tolıserdür²⁴³⁶ Meşnevî:²⁴³⁷

Yakupdur lālenüñ bağırını bu od

Kılupdur sünbülüñ bezmini pür-dūd

[Ö58b]

Düşelden nergisüñ cânına bu tâb

Olupdur dīdesi bī-ḡāb u pür-āb²⁴³⁸

Büküpdür serv-i āzāduñ²⁴³⁹ belini

Çenāruñ tütuben²⁴⁴⁰ kesdi elini

Nazar erbābına bu bağūñ āsīb-i sībi²⁴⁴¹ ve renc-i turıncı²⁴⁴² ve dām-ı bādāmı²⁴⁴³ ve
nār-ı enārı gün gibi rüşendür ve ‘iber aşhābına bu dünyānuñ resmi²⁴⁴⁴ semm ve
negāmı²⁴⁴⁵ ğam ve nūşı nīş ve sürürü şürür [S53b]idügi²⁴⁴⁶ her zamānda müberhendür
Meşnevî:²⁴⁴⁷

Ġināsıdur ‘inā bālı belādur²⁴⁴⁸

[MC50b]

Ne ikbālî ki vardur lā-beḡādur

İşitgil tıfl-ı nev-zāduñ ğamını²⁴⁴⁹

Velādet vakti aġlar mātemini

²⁴³² serüñ: servüñ: Ö

²⁴³³ tâ ki: -P

²⁴³⁴ yaşlardan: yaşların: P

²⁴³⁵ bağıruñ: -Ö

²⁴³⁶ Sevinden mesrūr ve şimşādından....Nārven ve çenārınuñ... bağıruñ kân tolıserdür: -E

²⁴³⁷ meşnevî: beyt: E, Ö, P; li-mü’ellifîhi: M

²⁴³⁸ pür-āb: pür-tāb: E

²⁴³⁹ serv-i āzāduñ: serv ü āzāduñ: Ö

²⁴⁴⁰ tütuben: tūbden: E

²⁴⁴¹ āsīb-i sībi: āsīb ü sībi: Ö

²⁴⁴² renc-i turıncı: renc ü turıncı: MC, Ö

²⁴⁴³ dām-ı bādāmı: dām-ı dāmı: Ö

²⁴⁴⁴ resmi: MC; ve semî: Ö

²⁴⁴⁵ negāmı: naġmı: Ö

²⁴⁴⁶ itdügi: idügi: M, E, S, Ö

²⁴⁴⁷ meşnevî: li-mü’ellifîhi: M; Şi’r: P

²⁴⁴⁸ belādur: meblādur: S

²⁴⁴⁹ ğamını: demini: M

²⁴⁵⁰ انظروا يا اهل الانصار فاعتبروا بالاولى الابصار ²⁴⁵¹ sen ki bu nüktelerden ıgmāz ve Hāqdan iʿrāz eyleyüp ʿıyş-ı müdāmı maḳşūd ve nağme vü cāmı maʿbūd idüñdüñ pes [P56b]²⁴⁵² ان الذين اتخذوا العجل سينالهم غضب من ربهم وزلة فى الحياة الدنيا

²⁴⁵³ من كان يريد العاجلة عجلنا له [Ö59a] فيها ما نشاء لمن نريد ثم جعلنا له جهنم يصليها مذمومًا مدحورًا ²⁴⁵⁴ ʿiḳābından cāhil olduñ beñzer ki bu hıṭāb-ı müsteṭāb-ı cemīli sem-i cānla ²⁴⁵⁵ işitmedüñ ve naşş-ı tenzīl-i Rabb-i Celīl ile iş itmedüñ ²⁴⁵⁶ sāniyen ²⁴⁵⁷ am اتخذتم ربًا ²⁴⁵⁸ baña āteş-perestlikle tōhmet iderken sen şeyṭān-ı hevāya ṭapduñ Şırāt-ı müstaḳīm-i Hāḳḳı koyup ṭarīḳ-i ṭuğyān u buṭlāna şapduñ ²⁴⁵⁹ ²⁴⁶⁰ من اتخذ الهه هو يه واضله الله [S54a] ²⁴⁶¹ fe-lā cerem şafha-i rüzgārdan senüñ fażāyih u ²⁴⁶² ḳabāyihüñi tırāş itmek için ve ʿarşa-i kāyinātdan ²⁴⁶³ ʿarza-i vücūduñi ²⁴⁶⁴ götürmek ²⁴⁶⁵ için şol dilāverlerle üzerüñe ²⁴⁶⁶ yürüdüm ki naʿl-i sümm-i ²⁴⁶⁷ maṭāyāsından ten-i zemīn zirih-püş [MC51a] ve çerḥ-i berīn bağda ²⁴⁶⁸ ḥalka-be-güş olur ve tīr-i pertābları aḍāya sehmü'l-mevt [P57a] ve belā-yı nāzildür ²⁴⁶⁹ ve tiğ-i āteş-tābları düşmen üzerine hüccet-i ḳāṭıḥ ve berḳ-i ʿācildir Beyt: ²⁴⁷⁰

²⁴⁵⁰ “Ey görececek gözleri olanlar, düşünün de ibret alın.” K. K. Haşr 2.

²⁴⁵¹ vü: -Ö

²⁴⁵² “Şüphesiz o buzağıya tapınanlara rablerinden bir gazab ve dünya hayatında bir zillet erişecek.”, K. K. A'râf 152.

²⁴⁵³ “Her kim peşin istiyorsa ona dünyada peşin veririz, dilediğimiz kadar istediğimize; sonra da ona cehennemi tahsis ederiz, mezmum, matrud (kınanmış, kovulmuş) bir halde ona yaslanır.”, K. K. İsrâ 18.

²⁴⁵⁴ sem-i: -M, MC, S, E, Ö

²⁴⁵⁵ naşş-ı tenzīl-i Rabb-i Celīl: naşş-ı tenzīl-i Celīl: S

²⁴⁵⁶ “Başka rabler mi edindiniz?”, K.K. Al-i İmrân 64.

²⁴⁵⁷ sāniyen : -Ö

²⁴⁵⁸ “And olsun ki, pek ağır, pek çirkin bir iddiaya cüret ettiniz. Az daha o yüzden gökler çatlayacak ve dağlar yıkılıp yerlere geçecek.”, K.K. Meryem 89-90.

²⁴⁵⁹ ʿiḳābından cāhil olduñ...ṭarīḳ-i ṭuğyān u buṭlāna şapduñ : -E

²⁴⁶⁰ “Heva ve hevesini tanrı edinen...”, K.K. Cāsiye 23.

²⁴⁶¹ ²⁴⁶² ²⁴⁶³ ²⁴⁶⁴ ²⁴⁶⁵ ²⁴⁶⁶ ²⁴⁶⁷ ²⁴⁶⁸ ²⁴⁶⁹ ²⁴⁷⁰ ²⁴⁷¹ ²⁴⁷² ²⁴⁷³ ²⁴⁷⁴ ²⁴⁷⁵ ²⁴⁷⁶ ²⁴⁷⁷ ²⁴⁷⁸ ²⁴⁷⁹ ²⁴⁸⁰ ²⁴⁸¹ ²⁴⁸² ²⁴⁸³ ²⁴⁸⁴ ²⁴⁸⁵ ²⁴⁸⁶ ²⁴⁸⁷ ²⁴⁸⁸ ²⁴⁸⁹ ²⁴⁹⁰ ²⁴⁹¹ ²⁴⁹² ²⁴⁹³ ²⁴⁹⁴ ²⁴⁹⁵ ²⁴⁹⁶ ²⁴⁹⁷ ²⁴⁹⁸ ²⁴⁹⁹ ²⁵⁰⁰ ²⁵⁰¹ ²⁵⁰² ²⁵⁰³ ²⁵⁰⁴ ²⁵⁰⁵ ²⁵⁰⁶ ²⁵⁰⁷ ²⁵⁰⁸ ²⁵⁰⁹ ²⁵¹⁰ ²⁵¹¹ ²⁵¹² ²⁵¹³ ²⁵¹⁴ ²⁵¹⁵ ²⁵¹⁶ ²⁵¹⁷ ²⁵¹⁸ ²⁵¹⁹ ²⁵²⁰ ²⁵²¹ ²⁵²² ²⁵²³ ²⁵²⁴ ²⁵²⁵ ²⁵²⁶ ²⁵²⁷ ²⁵²⁸ ²⁵²⁹ ²⁵³⁰ ²⁵³¹ ²⁵³² ²⁵³³ ²⁵³⁴ ²⁵³⁵ ²⁵³⁶ ²⁵³⁷ ²⁵³⁸ ²⁵³⁹ ²⁵⁴⁰ ²⁵⁴¹ ²⁵⁴² ²⁵⁴³ ²⁵⁴⁴ ²⁵⁴⁵ ²⁵⁴⁶ ²⁵⁴⁷ ²⁵⁴⁸ ²⁵⁴⁹ ²⁵⁵⁰ ²⁵⁵¹ ²⁵⁵² ²⁵⁵³ ²⁵⁵⁴ ²⁵⁵⁵ ²⁵⁵⁶ ²⁵⁵⁷ ²⁵⁵⁸ ²⁵⁵⁹ ²⁵⁶⁰ ²⁵⁶¹ ²⁵⁶² ²⁵⁶³ ²⁵⁶⁴ ²⁵⁶⁵ ²⁵⁶⁶ ²⁵⁶⁷ ²⁵⁶⁸ ²⁵⁶⁹ ²⁵⁷⁰ ²⁵⁷¹ ²⁵⁷² ²⁵⁷³ ²⁵⁷⁴ ²⁵⁷⁵ ²⁵⁷⁶ ²⁵⁷⁷ ²⁵⁷⁸ ²⁵⁷⁹ ²⁵⁸⁰ ²⁵⁸¹ ²⁵⁸² ²⁵⁸³ ²⁵⁸⁴ ²⁵⁸⁵ ²⁵⁸⁶ ²⁵⁸⁷ ²⁵⁸⁸ ²⁵⁸⁹ ²⁵⁹⁰ ²⁵⁹¹ ²⁵⁹² ²⁵⁹³ ²⁵⁹⁴ ²⁵⁹⁵ ²⁵⁹⁶ ²⁵⁹⁷ ²⁵⁹⁸ ²⁵⁹⁹ ²⁶⁰⁰ ²⁶⁰¹ ²⁶⁰² ²⁶⁰³ ²⁶⁰⁴ ²⁶⁰⁵ ²⁶⁰⁶ ²⁶⁰⁷ ²⁶⁰⁸ ²⁶⁰⁹ ²⁶¹⁰ ²⁶¹¹ ²⁶¹² ²⁶¹³ ²⁶¹⁴ ²⁶¹⁵ ²⁶¹⁶ ²⁶¹⁷ ²⁶¹⁸ ²⁶¹⁹ ²⁶²⁰ ²⁶²¹ ²⁶²² ²⁶²³ ²⁶²⁴ ²⁶²⁵ ²⁶²⁶ ²⁶²⁷ ²⁶²⁸ ²⁶²⁹ ²⁶³⁰ ²⁶³¹ ²⁶³² ²⁶³³ ²⁶³⁴ ²⁶³⁵ ²⁶³⁶ ²⁶³⁷ ²⁶³⁸ ²⁶³⁹ ²⁶⁴⁰ ²⁶⁴¹ ²⁶⁴² ²⁶⁴³ ²⁶⁴⁴ ²⁶⁴⁵ ²⁶⁴⁶ ²⁶⁴⁷ ²⁶⁴⁸ ²⁶⁴⁹ ²⁶⁵⁰ ²⁶⁵¹ ²⁶⁵² ²⁶⁵³ ²⁶⁵⁴ ²⁶⁵⁵ ²⁶⁵⁶ ²⁶⁵⁷ ²⁶⁵⁸ ²⁶⁵⁹ ²⁶⁶⁰ ²⁶⁶¹ ²⁶⁶² ²⁶⁶³ ²⁶⁶⁴ ²⁶⁶⁵ ²⁶⁶⁶ ²⁶⁶⁷ ²⁶⁶⁸ ²⁶⁶⁹ ²⁶⁷⁰ ²⁶⁷¹ ²⁶⁷² ²⁶⁷³ ²⁶⁷⁴ ²⁶⁷⁵ ²⁶⁷⁶ ²⁶⁷⁷ ²⁶⁷⁸ ²⁶⁷⁹ ²⁶⁸⁰ ²⁶⁸¹ ²⁶⁸² ²⁶⁸³ ²⁶⁸⁴ ²⁶⁸⁵ ²⁶⁸⁶ ²⁶⁸⁷ ²⁶⁸⁸ ²⁶⁸⁹ ²⁶⁹⁰ ²⁶⁹¹ ²⁶⁹² ²⁶⁹³ ²⁶⁹⁴ ²⁶⁹⁵ ²⁶⁹⁶ ²⁶⁹⁷ ²⁶⁹⁸ ²⁶⁹⁹ ²⁷⁰⁰ ²⁷⁰¹ ²⁷⁰² ²⁷⁰³ ²⁷⁰⁴ ²⁷⁰⁵ ²⁷⁰⁶ ²⁷⁰⁷ ²⁷⁰⁸ ²⁷⁰⁹ ²⁷¹⁰ ²⁷¹¹ ²⁷¹² ²⁷¹³ ²⁷¹⁴ ²⁷¹⁵ ²⁷¹⁶ ²⁷¹⁷ ²⁷¹⁸ ²⁷¹⁹ ²⁷²⁰ ²⁷²¹ ²⁷²² ²⁷²³ ²⁷²⁴ ²⁷²⁵ ²⁷²⁶ ²⁷²⁷ ²⁷²⁸ ²⁷²⁹ ²⁷³⁰ ²⁷³¹ ²⁷³² ²⁷³³ ²⁷³⁴ ²⁷³⁵ ²⁷³⁶ ²⁷³⁷ ²⁷³⁸ ²⁷³⁹ ²⁷⁴⁰ ²⁷⁴¹ ²⁷⁴² ²⁷⁴³ ²⁷⁴⁴ ²⁷⁴⁵ ²⁷⁴⁶ ²⁷⁴⁷ ²⁷⁴⁸ ²⁷⁴⁹ ²⁷⁵⁰ ²⁷⁵¹ ²⁷⁵² ²⁷⁵³ ²⁷⁵⁴ ²⁷⁵⁵ ²⁷⁵⁶ ²⁷⁵⁷ ²⁷⁵⁸ ²⁷⁵⁹ ²⁷⁶⁰ ²⁷⁶¹ ²⁷⁶² ²⁷⁶³ ²⁷⁶⁴ ²⁷⁶⁵ ²⁷⁶⁶ ²⁷⁶⁷ ²⁷⁶⁸ ²⁷⁶⁹ ²⁷⁷⁰ ²⁷⁷¹ ²⁷⁷² ²⁷⁷³ ²⁷⁷⁴ ²⁷⁷⁵ ²⁷⁷⁶ ²⁷⁷⁷ ²⁷⁷⁸ ²⁷⁷⁹ ²⁷⁸⁰ ²⁷⁸¹ ²⁷⁸² ²⁷⁸³ ²⁷⁸⁴ ²⁷⁸⁵ ²⁷⁸⁶ ²⁷⁸⁷ ²⁷⁸⁸ ²⁷⁸⁹ ²⁷⁹⁰ ²⁷⁹¹ ²⁷⁹² ²⁷⁹³ ²⁷⁹⁴ ²⁷⁹⁵ ²⁷⁹⁶ ²⁷⁹⁷ ²⁷⁹⁸ ²⁷⁹⁹ ²⁸⁰⁰ ²⁸⁰¹ ²⁸⁰² ²⁸⁰³ ²⁸⁰⁴ ²⁸⁰⁵ ²⁸⁰⁶ ²⁸⁰⁷ ²⁸⁰⁸ ²⁸⁰⁹ ²⁸¹⁰ ²⁸¹¹ ²⁸¹² ²⁸¹³ ²⁸¹⁴ ²⁸¹⁵ ²⁸¹⁶ ²⁸¹⁷ ²⁸¹⁸ ²⁸¹⁹ ²⁸²⁰ ²⁸²¹ ²⁸²² ²⁸²³ ²⁸²⁴ ²⁸²⁵ ²⁸²⁶ ²⁸²⁷ ²⁸²⁸ ²⁸²⁹ ²⁸³⁰ ²⁸³¹ ²⁸³² ²⁸³³ ²⁸³⁴ ²⁸³⁵ ²⁸³⁶ ²⁸³⁷ ²⁸³⁸ ²⁸³⁹ ²⁸⁴⁰ ²⁸⁴¹ ²⁸⁴² ²⁸⁴³ ²⁸⁴⁴ ²⁸⁴⁵ ²⁸⁴⁶ ²⁸⁴⁷ ²⁸⁴⁸ ²⁸⁴⁹ ²⁸⁵⁰ ²⁸⁵¹ ²⁸⁵² ²⁸⁵³ ²⁸⁵⁴ ²⁸⁵⁵ ²⁸⁵⁶ ²⁸⁵⁷ ²⁸⁵⁸ ²⁸⁵⁹ ²⁸⁶⁰ ²⁸⁶¹ ²⁸⁶² ²⁸⁶³ ²⁸⁶⁴ ²⁸⁶⁵ ²⁸⁶⁶ ²⁸⁶⁷ ²⁸⁶⁸ ²⁸⁶⁹ ²⁸⁷⁰ ²⁸⁷¹ ²⁸⁷² ²⁸⁷³ ²⁸⁷⁴ ²⁸⁷⁵ ²⁸⁷⁶ ²⁸⁷⁷ ²⁸⁷⁸ ²⁸⁷⁹ ²⁸⁸⁰ ²⁸⁸¹ ²⁸⁸² ²⁸⁸³ ²⁸⁸⁴ ²⁸⁸⁵ ²⁸⁸⁶ ²⁸⁸⁷ ²⁸⁸⁸ ²⁸⁸⁹ ²⁸⁹⁰ ²⁸⁹¹ ²⁸⁹² ²⁸⁹³ ²⁸⁹⁴ ²⁸⁹⁵ ²⁸⁹⁶ ²⁸⁹⁷ ²⁸⁹⁸ ²⁸⁹⁹ ²⁹⁰⁰ ²⁹⁰¹ ²⁹⁰² ²⁹⁰³ ²⁹⁰⁴ ²⁹⁰⁵ ²⁹⁰⁶ ²⁹⁰⁷ ²⁹⁰⁸ ²⁹⁰⁹ ²⁹¹⁰ ²⁹¹¹ ²⁹¹² ²⁹¹³ ²⁹¹⁴ ²⁹¹⁵ ²⁹¹⁶ ²⁹¹⁷ ²⁹¹⁸ ²⁹¹⁹ ²⁹²⁰ ²⁹²¹ ²⁹²² ²⁹²³ ²⁹²⁴ ²⁹²⁵ ²⁹²⁶ ²⁹²⁷ ²⁹²⁸ ²⁹²⁹ ²⁹³⁰ ²⁹³¹ ²⁹³² ²⁹³³ ²⁹³⁴ ²⁹³⁵ ²⁹³⁶ ²⁹³⁷ ²⁹³⁸ ²⁹³⁹ ²⁹⁴⁰ ²⁹⁴¹ ²⁹⁴² ²⁹⁴³ ²⁹⁴⁴ ²⁹⁴⁵ ²⁹⁴⁶ ²⁹⁴⁷ ²⁹⁴⁸ ²⁹⁴⁹ ²⁹⁵⁰ ²⁹⁵¹ ²⁹⁵² ²⁹⁵³ ²⁹⁵⁴ ²⁹⁵⁵ ²⁹⁵⁶ ²⁹⁵⁷ ²⁹⁵⁸ ²⁹⁵⁹ ²⁹⁶⁰ ²⁹⁶¹ ²⁹⁶² ²⁹⁶³ ²⁹⁶⁴ ²⁹⁶⁵ ²⁹⁶⁶ ²⁹⁶⁷ ²⁹⁶⁸ ²⁹⁶⁹ ²⁹⁷⁰ ²⁹⁷¹ ²⁹⁷² ²⁹⁷³ ²⁹⁷⁴ ²⁹⁷⁵ ²⁹⁷⁶ ²⁹⁷⁷ ²⁹⁷⁸ ²⁹⁷⁹ ²⁹⁸⁰ ²⁹⁸¹ ²⁹⁸² ²⁹⁸³ ²⁹⁸⁴ ²⁹⁸⁵ ²⁹⁸⁶ ²⁹⁸⁷ ²⁹⁸⁸ ²⁹⁸⁹ ²⁹⁹⁰ ²⁹⁹¹ ²⁹⁹² ²⁹⁹³ ²⁹⁹⁴ ²⁹⁹⁵ ²⁹⁹⁶ ²⁹⁹⁷ ²⁹⁹⁸ ²⁹⁹⁹ ³⁰⁰⁰ ³⁰⁰¹ ³⁰⁰² ³⁰⁰³ ³⁰⁰⁴ ³⁰⁰⁵ ³⁰⁰⁶ ³⁰⁰⁷ ³⁰⁰⁸ ³⁰⁰⁹ ³⁰¹⁰ ³⁰¹¹ ³⁰¹² ³⁰¹³ ³⁰¹⁴ ³⁰¹⁵ ³⁰¹⁶ ³⁰¹⁷ ³⁰¹⁸ ³⁰¹⁹ ³⁰²⁰ ³⁰²¹ ³⁰²² ³⁰²³ ³⁰²⁴ ³⁰²⁵ ³⁰²⁶ ³⁰²⁷ ³⁰²⁸ ³⁰²⁹ ³⁰³⁰ ³⁰³¹ ³⁰³² ³⁰³³ ³⁰³⁴ ³⁰³⁵ ³⁰³⁶ ³⁰³⁷ ³⁰³⁸ ³⁰³⁹ ³⁰⁴⁰ ³⁰⁴¹ ³⁰⁴² ³⁰⁴³ ³⁰⁴⁴ ³⁰⁴⁵ ³⁰⁴⁶ ³⁰⁴⁷ ³⁰⁴⁸ ³⁰⁴⁹ ³⁰⁵⁰ ³⁰⁵¹ ³⁰⁵² ³⁰⁵³ ³⁰⁵⁴ ³⁰⁵⁵ ³⁰⁵⁶ ³⁰⁵⁷ ³⁰⁵⁸ ³⁰⁵⁹ ³⁰⁶⁰ ³⁰⁶¹ ³⁰⁶² ³⁰⁶³ ³⁰⁶⁴ ³⁰⁶⁵ ³⁰⁶⁶ ³⁰⁶⁷ ³⁰⁶⁸ ³⁰⁶⁹ ³⁰⁷⁰ ³⁰⁷¹ ³⁰⁷² ³⁰⁷³ ³⁰⁷⁴ ³⁰⁷⁵ ³⁰⁷⁶ ³⁰⁷⁷ ³⁰⁷⁸ ³⁰⁷⁹ ³⁰⁸⁰ ³⁰⁸¹ ³⁰⁸² ³⁰⁸³ ³⁰⁸⁴ ³⁰⁸⁵ ³⁰⁸⁶ ³⁰⁸⁷ ³⁰⁸⁸ ³⁰⁸⁹ ³⁰⁹⁰ ³⁰⁹¹ ³⁰⁹² ³⁰⁹³ ³⁰⁹⁴ ³⁰⁹⁵ ³⁰⁹⁶ ³⁰⁹⁷ ³⁰⁹⁸ ³⁰⁹⁹ ³¹⁰⁰ ³¹⁰¹ ³¹⁰² ³¹⁰³ ³¹⁰⁴ ³¹⁰⁵ ³¹⁰⁶ ³¹⁰⁷ ³¹⁰⁸ ³¹⁰⁹ ³¹¹⁰ ³¹¹¹ ³¹¹² ³¹¹³ ³¹¹⁴ ³¹¹⁵ ³¹¹⁶ ³¹¹⁷ ³¹¹⁸ ³¹¹⁹ ³¹²⁰ ³¹²¹ ³¹²² ³¹²³ ³¹²⁴ ³¹²⁵ ³¹²⁶ ³¹²⁷ ³¹²⁸ ³¹²⁹ ³¹³⁰ ³¹³¹ ³¹³² ³¹³³ ³¹³⁴ ³¹³⁵ ³¹³⁶ ³¹³⁷ ³¹³⁸ ³¹³⁹ ³¹⁴⁰ ³¹⁴¹ ³¹⁴² ³¹⁴³ ³¹⁴⁴ ³¹⁴⁵ ³¹⁴⁶ ³¹⁴⁷ ³¹⁴⁸ ³¹⁴⁹ ³¹⁵⁰ ³¹⁵¹ ³¹⁵² ³¹⁵³ ³¹⁵⁴ ³¹⁵⁵ ³¹⁵⁶ ³¹⁵⁷ ³¹⁵⁸ ³¹⁵⁹ ³¹⁶⁰ ³¹⁶¹ ³¹⁶² ³¹⁶³ ³¹⁶⁴ ³¹⁶⁵ ³¹⁶⁶ ³¹⁶⁷ ³¹⁶⁸ ³¹⁶⁹ ³¹⁷⁰ ³¹⁷¹ ³¹⁷² ³¹⁷³ ³¹⁷⁴ ³¹⁷⁵ ³¹⁷⁶ ³¹⁷⁷ ³¹⁷⁸ ³¹⁷⁹ ³¹⁸⁰ ³¹⁸¹ ³¹⁸² ³¹⁸³ ³¹⁸⁴ ³¹⁸⁵ ³¹⁸⁶ ³¹⁸⁷ ³¹⁸⁸ ³¹⁸⁹ ³¹⁹⁰ ³¹⁹¹ ³¹⁹² ³¹⁹³ ³¹⁹⁴ ³¹⁹⁵ ³¹⁹⁶ ³¹⁹⁷ ³¹⁹⁸ ³¹⁹⁹ ³²⁰⁰ ³²⁰¹ ³²⁰² ³²⁰³ ³²⁰⁴ ³²⁰⁵ ³²⁰⁶ ³²⁰⁷ ³²⁰⁸ ³²⁰⁹ ³²¹⁰ ³²¹¹ ³²¹² ³²¹³ ³²¹⁴ ³²¹⁵ ³²¹⁶ ³²¹⁷ ³²¹⁸ ³²¹⁹ ³²²⁰ ³²²¹ ³²²² ³²²³ ³²²⁴ ³²²⁵ ³²²⁶ ³²²⁷ ³²²⁸ ³²²⁹ ³²³⁰ ³²³¹ ³²³² ³²³³ ³²³⁴ ³²³⁵ ³²³⁶ ³²³⁷ ³²³⁸ ³²³⁹ ³²⁴⁰ ³²⁴¹ ³²⁴² ³²⁴³ ³²⁴⁴ ³²⁴⁵ ³²⁴⁶ ³²⁴⁷ ³²⁴⁸ ³²⁴⁹ ³²⁵⁰ ³²⁵¹ ³²⁵² ³²⁵³ ³²⁵⁴ ³²⁵⁵ ³²⁵⁶ ³²⁵⁷ ³²⁵⁸ ³²⁵⁹ ³²⁶⁰ ³²⁶¹ ³²⁶² ³²⁶³ ³²⁶⁴ ³²⁶⁵ ³²⁶⁶ ³²⁶⁷ ³²⁶⁸ ³²⁶⁹ ³²⁷⁰ ³²⁷¹ ³²⁷² ³²⁷³ ³²⁷⁴ ³²⁷⁵ ³²⁷⁶ ³²⁷⁷ ³²⁷⁸ ³²⁷⁹ ³²⁸⁰ ³²⁸¹ ³²⁸² ³²⁸³ ³²⁸⁴ ³²⁸⁵ ³²⁸⁶ ³²⁸⁷ ³²⁸⁸ ³²⁸⁹ ³²⁹⁰ ³²⁹¹ ³²⁹² ³²⁹³ ³²⁹⁴ ³²⁹⁵ ³²⁹⁶ ³²⁹⁷ ³²⁹⁸ ³²⁹⁹ ³³⁰⁰ ³³⁰¹ ³³⁰² ³³⁰³ ³³⁰⁴ ³³⁰⁵ ³³⁰⁶ ³³⁰⁷ ³³⁰⁸ ³³⁰⁹ ³³¹⁰ ³³¹¹ ³³¹² ³³¹³ ³³¹⁴ ³³¹⁵ ³³¹⁶ ³³¹⁷ ³³¹⁸ ³³¹⁹ ³³²⁰ ³³²¹ ³³²² ³³²³ ³³²⁴ ³³²⁵ ³³²⁶ ³³²⁷ ³³²⁸ ³³²⁹ ³³³⁰ ³³³¹ ³³³² ³³³³ ³³³⁴ ³³³⁵ ³³³⁶ ³³³⁷ ³³³⁸ ³³³⁹ ³³⁴⁰ ³³⁴¹ ³³⁴² ³³⁴³ ³³⁴⁴ ³³⁴⁵ ³³⁴⁶ ³³⁴⁷ ³³⁴⁸ ³³⁴⁹ ³³⁵⁰ ³³⁵¹ ³³⁵² ³³⁵³ ³³⁵⁴ ³³⁵⁵ ³³⁵⁶ ³³⁵⁷ ³³⁵⁸ ³³⁵⁹ ³³⁶⁰ ³³⁶¹ ³³⁶² ³³⁶³ ³³⁶⁴ ³³⁶⁵ ³³⁶⁶ ³³⁶⁷ ³³⁶⁸ ³³⁶⁹ ³³⁷⁰ ³³⁷¹ ³³⁷² ³³⁷³ ³³⁷⁴ ³³⁷⁵ ³³⁷⁶ ³³⁷⁷ ³³⁷⁸ ³³⁷⁹ ³³⁸⁰ ³³⁸¹ ³³⁸² ³³⁸³ ³³⁸⁴ ³³⁸⁵ ³³⁸⁶ ³³⁸⁷ ³³⁸⁸ ³³⁸⁹ ³³⁹⁰ ³³⁹¹ ³³⁹² ³³⁹³ ³³⁹⁴ ³³⁹⁵ ³³⁹⁶ ³³⁹⁷ ³³⁹⁸ ³³⁹⁹ ³⁴⁰⁰ ³⁴⁰¹ ³⁴⁰² ³⁴⁰³ ³⁴⁰⁴ ³⁴⁰⁵ ³⁴⁰⁶ ³⁴⁰⁷ ³⁴⁰⁸ ³⁴⁰⁹ ³⁴¹⁰ ³⁴¹¹ ³⁴¹² ³⁴¹³ ³⁴¹⁴ ³⁴¹⁵ ³⁴¹⁶ ³⁴¹⁷ ³⁴¹⁸ ³⁴¹⁹ ³⁴²⁰ ³⁴²¹ ³⁴²² ³⁴²³ ³⁴²⁴ ³⁴²⁵ ³⁴²⁶ ³⁴²⁷ ³⁴²⁸ ³⁴²⁹ ³⁴³⁰ ³⁴³¹ ³⁴³² ³⁴³³ ³⁴³⁴ ³⁴³⁵ ³⁴³⁶ ³⁴³⁷ ³⁴³⁸ ³⁴³⁹ ³⁴⁴⁰ ³⁴⁴¹ ³⁴⁴² ³⁴⁴³ ³⁴⁴⁴ ³⁴⁴⁵ ³⁴⁴⁶ ³⁴⁴⁷ ³⁴⁴⁸ ³⁴⁴⁹ ³⁴⁵⁰ ³⁴⁵¹ ³⁴⁵² ³⁴⁵³ ³⁴⁵⁴ ³⁴⁵⁵ ³⁴⁵⁶ ³⁴⁵⁷ ³⁴⁵⁸ ³⁴⁵⁹ ³⁴⁶⁰ ³⁴⁶¹ ³⁴⁶² ³⁴⁶³ ³⁴⁶⁴ ³⁴⁶⁵ ³⁴⁶⁶ ³⁴⁶⁷ ³⁴⁶⁸ ³⁴⁶⁹ ³⁴⁷⁰ ³⁴⁷¹ ³⁴⁷² ³⁴⁷³ ³⁴⁷⁴ ³⁴⁷⁵ ³⁴⁷⁶ ³⁴⁷⁷ ³⁴⁷⁸ ³⁴⁷⁹ ³⁴⁸⁰ ³⁴⁸¹ ³⁴⁸² ³⁴⁸³ ³⁴⁸⁴ ³⁴⁸⁵ ³⁴⁸⁶ ³⁴⁸⁷ ³⁴⁸⁸ ³⁴⁸⁹ ³⁴⁹⁰ ³⁴⁹¹ ³⁴⁹² ³⁴⁹³ ³⁴⁹⁴ ³⁴⁹⁵ ³⁴⁹⁶ ³⁴⁹⁷ ³⁴⁹⁸ ³⁴⁹⁹ ³⁵⁰⁰ ³⁵⁰¹ ³⁵⁰² ³⁵⁰³ ³⁵⁰⁴ ³⁵⁰⁵ ³⁵⁰⁶ ³⁵⁰⁷ ³⁵⁰⁸ ³⁵⁰⁹ ³⁵¹⁰ ³⁵¹¹ ³⁵¹² ³⁵¹³ ³⁵¹⁴ ³⁵¹⁵ ³⁵¹⁶ ³⁵¹⁷ ³⁵¹⁸ ³⁵¹⁹ ³⁵²⁰ ³⁵²¹ ³⁵²² ³⁵²³

[Ö59b]

جیوشامثل اعدالدين النجوم

على ال اعداء قهرا كال رجوم²⁴⁷¹

²⁴⁷² sen ki buḥār-ı²⁴⁷³ gurūruñdan āşūfte-
dimāğ ve baht-ı girān-ḥābandan ehl-i ferāğ [E35a] olmuşsundur²⁴⁷⁴ benüm devlet-i
ḳaviyyü'l-erkān²⁴⁷⁵ ve ṭālī-i felek-yakẓānumla²⁴⁷⁶ muḳābele ümmīdūñ²⁴⁷⁷ itmek
fāsīd-i ḥayāl ve fikr-i muḥāldür muḳarrerdür ki ser-pençe-i kuvvetüme şīr-i ḡarīn
ve²⁴⁷⁸ çerḥ-i berīn ṭāḳāt getürmez ve merdān-ı ḳıtāl-i ke'l-cibālūmī²⁴⁷⁹ Sevr-i ḡavr-ı
zemīn götürmez²⁴⁸⁰ Meşnevī:²⁴⁸¹

Feleklerden yaña itsem naẓar ger

[S54b]

Döker pervīn-i gerdūn²⁴⁸² ḳorḫudan²⁴⁸³ per²⁴⁸⁴Ḳazā bergidür²⁴⁸⁵ nevk-i siḥāmumBelā baḥridür²⁴⁸⁶ āb-ı ḥüsāmum

Sipāh-ı felek-penāhum şevketle²⁴⁸⁷ الفلك المشحون ve livā-yı hümā-sāyeme fetḥ ü nuşret
maḳrūn²⁴⁸⁸ ²⁴⁸⁹ المبروكم اهلكنا من قبلهم من القرن Mısra^c:²⁴⁹⁰

Merd iseñ merdāne ṭur vardum²⁴⁹¹ hemīn²⁴⁹²

²⁴⁷¹ Düşmanların üzerine taş yağdıran ve yıldız sayısı kadar çok askerler.

²⁴⁷² “Ya çıktığınızda kara tarafında sizi yere geçirivermesinden veya üzerinize çakıllı bir rüzgâr salıvermesinden güvende misiniz?”, K. K. İsrâ 68.

²⁴⁷³ buḥār-ı: neccār-ı: M, MC, E

²⁴⁷⁴ olmuşsundur: olmuşsun: E

²⁴⁷⁵ erkān: erkānım: M

²⁴⁷⁶ yakẓānumla: nümle: M

²⁴⁷⁷ ümmīdūñ: -Ö

²⁴⁷⁸ ve: -S

²⁴⁷⁹ cibālūmī: hıyālūmī: MC; cibāl: E

²⁴⁸⁰ götürmez: getürmez: E

²⁴⁸¹ meşnevī: beyt: E, Ö; li-mü’ellifihi: M; Şi’r: P

²⁴⁸² pervīn-i gerdūn: nesrīn-i gerdūn: M, MC, S, Ö

²⁴⁸³ ḳorḫudan: ḳorḫudan: M, E, S

²⁴⁸⁴ P’de mısraların yeri değişmiştir.

²⁴⁸⁵ bergidür: berḳidür: MC, E, S, Ö

²⁴⁸⁶ āb-ı ḥüsāmum: āb u ḥüsāmum: Ö

²⁴⁸⁷ “Dolu dolu gemiyle...”, K.K. Yāsīn 41.

²⁴⁸⁸ maḳrūn: maḳrūndur: E

²⁴⁸⁹ “Baksalar ya kendilerinden önce nice nesiller helak etmişiz.”, K. K. Yāsīn 31. : -E

²⁴⁹⁰ mısra^c: -M, E

²⁴⁹¹ merdāne ṭur vardum: meydāne ṭur irdüm: MC; meydānde ṭur irdüm: S; merdāne ṭur iter dem: Ö

Min-ba^cd ser-minber-i eşcār²⁴⁹³ ve rüy-i [P57b]nukre-i enhār evşāf-ı ‘adālet-niṣābumla mersūm [Ö60a]ve elķāb-ı celālet-me’ābumla mevsūm olmaķ gerekdür ve illā māh-ı-vār kāṣāne-i [MC51b]ķār-ı zemīne firār idesin ve māh-ı girdār²⁴⁹⁴ āṣiyāne-i çerķ-i berīnde ķarār idesin ve²⁴⁹⁵ tīg ü sinān-ı pulādumla²⁴⁹⁶ seni iħrāc iderem ve siħām-ı cān-sitānuma umāc eylerem²⁴⁹⁷ [Ms60]قد ارسل اليكم الكتاب وختم الخطاب فاسرعوا

²⁴⁹⁸ في الجواب ان باتيكم العذاب ثم السلام من امن اتبع المنان

Müt’essir-şuden-i Sulṭān-ı²⁴⁹⁹ Bahār Ez-Nāme-i Şehriyār-ı Şitā vü Mevā‘iz-goften-i Leşker-i Ĥod-rā²⁵⁰⁰

Vaktā kim Şehriyār-ı Şitānuñ nāme-i dil-gīrinuñ mefhūmı²⁵⁰¹ ser-ā-ser ma‘lum oldı ve²⁵⁰² Sulṭān-ı Bahār leşkerinuñ dil ü cānı²⁵⁰³ ser-tā-ser ru‘b u hirāsla [S55a]toldı ve Sulṭān-ı Bahār egerçi kim²⁵⁰⁴ ما وجس في نفسه خيفة minvālince²⁵⁰⁵ ol serdāne kelimāt²⁵⁰⁶ ve merdāne tefri‘ātdan²⁵⁰⁷ ĥavf eyledi lākin yine ĥamiyyet-i sulṭānı ve ġayret-i şāhib-ķırānı muķtezāsınca baş ķaldırıp böyle söyledi ki²⁵⁰⁸ ey Bād-ı Maşrık²⁵⁰⁹ sen bilmez misin²⁵¹⁰ ki [E35b;Ö60b]ol pādişāh-ı ĥaķīķi ki memleketi bī²⁵¹¹-zevāl ve salṭanātı lem-yezel [P58a]ve lā-yezāldür²⁵¹² Ĥazret-i Mālikü’l-mülki zū’l-Celāldür Bāķi selāṭin²⁵¹³ mecāzidür²⁵¹⁴ g āh terāķķi ve²⁵¹⁵ gāh tenezzülde ve sā‘at-be-sā‘at inķılāb u tebeddüldedür ķişiye her ne mekrūh ki irişür kendü ġurūr u²⁵¹⁶

²⁴⁹² Merd iseñ merdāne ĥur vardum hemīn: -E

²⁴⁹³ ser-minber-i eşcār: ser-mīz-i eşcār: E

²⁴⁹⁴ māh-ı girdār: māh-ı gerdān: E

²⁴⁹⁵ ve: -M, E, S, Ö; ve māh-ı girdār āṣiyāne-i çerķ-i berīnde ķarār idesin ve: -P

²⁴⁹⁶ sinān-ı pulād-nihādumla: sinān-ı pulādumla: M, E

²⁴⁹⁷ eylerem: iderem: Ö

²⁴⁹⁸ Size mektubu gönderdi ve sözü bitirdi. Size azap gelmeden önce, cevap vermede acele ediniz. İyilik yapanlara bizden selam olsun.: -M, MC, E, S

²⁴⁹⁹ Sulṭān-ı: -MC

²⁵⁰⁰ Leşker-i Ĥod-rā: Be-Şŭkr-i Ĥod-rā: Ö

²⁵⁰¹ nāme-i dilgīrinuñ mefhūmı: mefhūm-ı nāme-i dilgīri: S, P

²⁵⁰² Ve: -M, MC, S, Ö

²⁵⁰³ dil ü cānı: dilleri: MC, S, Ö; göñŭlleri: E

²⁵⁰⁴ Cŭssesi olan, nefse korku verir.

²⁵⁰⁵ kim (ayet) minvālince: -E

²⁵⁰⁶ serdāne kelimāt: serd kelimātdan: E

²⁵⁰⁷ ve merdāne tefri‘ātdan: -E; ve merdāne taķri‘atdan: S

²⁵⁰⁸ böyle söyledi ki: eyitdi ki: E

²⁵⁰⁹ Bād-ı Maşrık: Şehriyār-ı Maşrık: Ö

²⁵¹⁰ bilmez misin: bilmezsın: Ö

²⁵¹¹ ki memleket bī: ki milket bī: M; mülkini: E

²⁵¹² lem-yezel ve lā-yezāldür: lem-yezel lā-yezāldür: MC, S, Ö; lem-yezāldür: E

²⁵¹³ selāṭin: sulṭān: E

²⁵¹⁴ mecāzidür: mecāzī: MC, E, S, Ö, P

²⁵¹⁵ ve: -E, S, Ö

²⁵¹⁶ ġurūr u: ġurūrudan ve: E

gaflatinden²⁵¹⁷ ve i'timād-ı şavlet ve istinād-ı devletinden olur her tūlū'ıñ bir ufūli ve her şū'ūdūñ bir [MC52a]nūzūli ve her nezāretūñ bir zūbūli²⁵¹⁸ ve her kemālūñ bir zevāli vardır²⁵¹⁹ Beyt:²⁵²⁰

Cihān hāline rūşen kıl nezāre

İki sâ'at degüldür ber-ķarāre

Devlet-i şāhī mevhibet-i İlāhīdür²⁵²¹ keşret-i leşker u esbābla ve tığ u tır-i āteş²⁵²²-tābla olmaz²⁵²³ لکلی عالمین هفوة و لکلی صارمین نبوة şāhib-ķırānlık düşüp tırmağla²⁵²⁴ ve cihān-bānlık virüp almağla olur²⁵²⁵ المایکدرثم یرجع صاقیا [S55b]salṭanat aḥvālīnūñ tarāyıkına²⁵²⁶ nihāyet ve deķāyıkına gāyet yokdur kār-hāne-i ķudretde ḥikmet-āmiz²⁵²⁷ ve ėibret-engiz işler çokdur [Ö61a]gāh mūra şiri nevāle ve gāh pīle pīşeyi havāle eyler²⁵²⁸ والله [P58b]Sünnetü'l-İlah her zamānda bu hāl üzre cārīdür ki bir bendesine ebvāb-ı ėināyeti²⁵²⁹ feth etmek istese evvelā birkaç gün imtiḥān-ı miḥenle ḥātırın beste kılar²⁵³⁰ ولن تجد لسنة الله تبديلا ve ėādetu'l-İlah her vakitte bu²⁵³¹ minvāl üzre sārīdür ki²⁵³² bir efkendesine esbāb-ı zafer virmek dilese muḥaddemā bir²⁵³³ niçe rūzgār āzmāyış-i ġam u teşvīşle ḳalbini şikeste kılar²⁵³⁴ اناعند المنكسرة قلوبهم [Ms61] pes anlar ki²⁵³⁵ ولن تجد لسنة الله تحويلا nüktesini bilürler bunun gibi şedāyid eyyāmında ve mekāyid hengāmında²⁵³⁶ Cenāb-ı Hāķķa ve Hāzret-i Vehhāb-ı Muṭlaķa [MC52b]şükürler kılar²⁵³⁷ فللرحمن الطاف خفية diyüp²⁵³⁸ ėināyāt-ı İlāhī²⁵³⁹ ve sa'ādāt-ı ġayr-ı mütenāhiye müteraşşıd olurlar²⁵⁴⁰ [E36a]işābet-i meşā'ib

²⁵¹⁷ gaflatinden: gaflatindendür: Ö

²⁵¹⁸ ve her nezāretūñ bir zūbūli: -E

²⁵¹⁹ vardır: olur: M

²⁵²⁰ beyt: -E; li-mü'ellifihi: M

²⁵²¹ mevhibet-i ilāhīdür: mevhib-i ilāhīdür: Ö

²⁵²² tır-i āteş: teber-i āteş: E; tır u āteş: Ö

²⁵²³ Her alim hataya düşebilir, her katı kalplinin bir peygamberi vardır(Her Firavun'un bir Musa'sı vardır): -E

²⁵²⁴ tırmağla: durmağla: E

²⁵²⁵ Su kirlenir, sonra aslına döner.

²⁵²⁶ tarāyıkına: tarīķına: E

²⁵²⁷ Kār-hāne-i ķudretde ḥikmet-āmiz: Kār-hāne-i ḥikmetde ķudret-āmiz: Ö

²⁵²⁸ "Allah, yaptığı işte üstün bir güce sahiptir.", K. K. Yusuf 21.

²⁵²⁹ ebvāb-ı ėināyeti: ebvāb-ı ḥikmeti: Ö

²⁵³⁰ "Sen Allah'ın kanununu değiştirmeye asla çare bulamazsın.", K. K. Ahzāb 62.

²⁵³¹ bu: bir: MC, S, Ö

²⁵³² ve ėādetu'llah her vakitte bu minvāl üzre sārīdür ki: -E

²⁵³³ bir: -M

²⁵³⁴ "Allah'ın sünnetine bir tahvil de bulamazsın.", K. K. Fâtır 43. : -E.

²⁵³⁵ Ben, kalpleri kırık olanların yanındayım.

²⁵³⁶ hengāmında: hengāmında diyüp: E

²⁵³⁷ Rahman olan Allah, lütufları gizlice verendir.

²⁵³⁸ ve Hāzret-i Vehhāb-ı Muṭlaķa şükürler kılar. (ayet) diyüp: yüz tutup: E

²⁵³⁹ ėināyet-i İlāhī: ėināyet-i Raḥmānī: Ö

²⁵⁴⁰ olurlar: olur: M

ve izāfet-i nevā'ib ʿİbādullah-ı bûşrādur²⁵⁴¹ ki ²⁵⁴²بعد عسر يسرا dur
[S56a]²⁵⁴³ مصيبة [Ö61b] ويشتر الصابرين الذين اذا اصابتهم bu hük-m-i mü'ekkeddür²⁵⁴⁴
²⁵⁴⁵وانما يوفى الصابرون اجرهم بغير حساب bu hük-m-i mü'eyyeddür eger²⁵⁴⁶ hāliyā²⁵⁴⁷
Şehriyār-ı Şitā lāf u güzāf ve²⁵⁴⁸ daʿvā-yı muşāf²⁵⁴⁹ [P59a]eyleyüp bize zūr u
bāzūsın²⁵⁵⁰ ve seng-i ceng-i terāzūsın²⁵⁵¹ ʿarz iderse ʿaceb degüldür ki müsāʿade-i
rūzgār-ı zūr-kārdan²⁵⁵² bili kemîn olmışdur ve cev-f-i dimāğı²⁵⁵³ bād-ı gurūr-la
tolmışdur Beyt:²⁵⁵⁴

Anuñ ki ʔalbi ʔarāb u dimāğı muhteldür

Ne söz ki söylese bî-iʿtimād u²⁵⁵⁵ mühmeldür

Kayırmaz birkaç gün esüp şavursın ve ʿibādallāh dest-i dirāz idüp hele²⁵⁵⁶ biraz²⁵⁵⁷
çeküp çevirsın ki sipih-rūñ ser²⁵⁵⁸-pençesinden ve mihr ü māhuñ ʔabancasından
ğāfildür İnşāʾallahuʾr-raḥmān ²⁵⁵⁹ان عبادى ليس لك عليهم سلطان mücibince²⁵⁶⁰ anuñ dest-i
taʿaddisi²⁵⁶¹ dāmen-i ʿiffetümüzden dūr ve pāy-ı tecāvüzü²⁵⁶² pirāmen-i
memleketümüzden²⁵⁶³ mehcūr ola²⁵⁶⁴ ol Dāvūdī zırhlarını ve Cemşidī miğferlerini ve
ol Mısrī kılıcılarını ve Halebī siperlerini vücūd-i bî-cūdunda²⁵⁶⁵ mūm gibi eridem ve
anuñ ʔabāsetini [MC53a;Ö62a]kaşāvetinden²⁵⁶⁶ [S56b]şaḥn-ı kūh u hāmūnı²⁵⁶⁷ ve
ʿarşa-i rubʿ-ı meskūnı²⁵⁶⁸ arıdam eger birkaç gün ʔaste ve rūzgārdan şikeste²⁵⁶⁹

²⁵⁴¹ ʿibāduʾllāh beşerīdür: ve Ḥazret-i Vehhāb-ı Muṭlaka şükürler kılurlar: E

²⁵⁴² “Muhakkak ki her güçlükle beraber bir kolaylık vardır.”, K.K. İnşirāh 5-6.

²⁵⁴³ “Müjdele o sabırlıları ki başlarına bir musibet geldiği vakit,” K. K. Bakara 155-156.

²⁵⁴⁴ hük-m-i mü'ekkeddür: hük-m-i mü'ekked: MC, E, S, Ö

²⁵⁴⁵ “Ancak sabredenlerdir ki ecirlerine (mükāfatlarına) hesapsız erdirilir.”, K. K. Zümer 10.

²⁵⁴⁶ (ayet) bu hük-m-i mü'ekkeddür. (ayet) bu hük-m-i mü'eyyeddür. Eger: -E

²⁵⁴⁷ hāliyā: -Ö

²⁵⁴⁸ ve: -Ö

²⁵⁴⁹ daʿvā-yı muşāf: daʿvā: P

²⁵⁵⁰ zūr-i bāzūsın: zūr u bāzūsın: M, Ö

²⁵⁵¹ terāzūsın: bî-terāzūsın: MC, E, S, Ö

²⁵⁵² müsāʿade-i rūzgār-ı zūr-kārdan: müsāʿade-i rūzgārından: E

²⁵⁵³ ʔavf u dimāğı: cev-f-i dimāğı: M, S, Ö

²⁵⁵⁴ beyt: meşnevî: E; li-mü'ellifihi: M

²⁵⁵⁵ u: -Ö

²⁵⁵⁶ hele: -E, S

²⁵⁵⁷ biraz: -MC, E, S, Ö, P

²⁵⁵⁸ ser: -Ö

²⁵⁵⁹ “(Ey İblis) Hakikat o kullarıma, senin onlar üzerine bir saltanatın yoktur.”, K. K. Hicr 42.: -E

²⁵⁶⁰ mücibince: -E

²⁵⁶¹ dest-i taʿadisi: dest-i taʿadisini: E

²⁵⁶² pāy-ı tecāvüzü: pāy-ı tecāvüzini: E

²⁵⁶³ pirāmen-i memleketümüzden: pirāmen-i milketümüzden: E, S, Ö

²⁵⁶⁴ ola: idem: E

²⁵⁶⁵ vücūd-i bî-cūdunda: vücūd-i bî-cūdundan: M; vücūd u bî-cūdunda: Ö

²⁵⁶⁶ ʔabāsetini kaşāvetinden: ʔabāyişini: E; ʔabāset-i kaşāvetinden: S; ʔabāset-i tesādetinden: Ö

²⁵⁶⁷ hāmūnı: hāmundan: E

²⁵⁶⁸ ʿarşa-i rubʿ-ı meskūnı: ʿarşa-i rubʿ-ı meskūndan: E

[P59b]oldum ise yine ʿavn-ı Rabbānī dest-gīrüm ve faẓl-ı Yezdānī ẓahīrüm olup anuñ haqqından gelem ve raʿiyyet-i leşkere ve memleket ü kişvere itdügi meḥâyıfuñ haqqını naķır u kıtmır bir bir²⁵⁷⁰ andan alam bir içim āba²⁵⁷¹ ki ḥayfla kişverümden almışdır biñ bedre sīm-i ḥālīş virmekle ve ḥidmetümde cānlar eritmekle kırtulmaya ve bir perr-i zübāb-ı cebirle²⁵⁷² leşkerimden şikeste²⁵⁷³ itmişdür²⁵⁷⁴ biñ taht-ı atlas-ı [Ms62]ḥāş²⁵⁷⁵ virmekle ve yüz dürüştlık göstermekle elümden ḥalāş olmaya ki²⁵⁷⁶ ²⁵⁷⁷ومنها [E36b]ومن اسما²⁵⁷⁸ وجزاسیعةسیعةمثلا²⁵⁷⁹ pes Sulṭān-ı Bahār Şehriyār-ı Şitānuñ resüli Bād-ı Maşrıka bu terḥīb-āmiz²⁵⁸⁰ ve bu²⁵⁸¹ terġīb-engiz²⁵⁸² kelāmı tamām idüp emr eyledi ki getürdigi nāme-i müşġin²⁵⁸³-ḥāmeyi²⁵⁸⁴ gözüne karşı²⁵⁸⁵ mā-yi enhārla yūdılar ve anuñ [Ö62b]kelimāt-ı mühimle ve ʿibārāt-ı müstaʿmelesinden ve aḥbār-ı muvaḥḥaş ve²⁵⁸⁶ elfāz-ı müşevveşinden²⁵⁸⁷ pāk u pākize eyleyüp öñinde qodılar ve eyitdiler ki Şehriyār-ı Şitā her neye kādir ise taķşir [S57a]ve elinden her ne [P60a]gelürse teʿḥir itmesün felā-büd Bād-ı Maşrıķ daḥi Sulṭān-ı Bahārdan yüz bulmayup geldigi yola yöneldi²⁵⁸⁸ ve ḥacālet ü feẓāḥat ḥāşıl idüp Şehriyār-ı Şitādan yaña revāne [MC53b]oldı ve yolca Şarşar-ı Şafdere uğrayup Sulṭān-ı Bahāruñ şirāne ḥāletinden²⁵⁸⁹ ve dilirāne maķāletinden ḥaber virdi ve²⁵⁹⁰ eyitdi ki²⁵⁹¹ ḥaylū ḥuylā ve ġurūr dimāġından mütevaṭṭın olduġı²⁵⁹² sebebdan ʿizzeti ve ʿişreti otāġında mütemekkin olup²⁵⁹³ Şehriyār-ı Şitānuñ ġüftārını nevā-yı rübābdan ve şadā-yı zübābdan ʿadd ider²⁵⁹⁴

²⁵⁶⁹ şikeste: dil-i şikeste: E

²⁵⁷⁰ bir bir: -P

²⁵⁷¹ āba: āb: E

²⁵⁷² perr-i zübāb-ı cebirle: perr-i zübābe ki cebirle: MC, Ö; perr-i zübābe ki: E, S, P

²⁵⁷³ şikeste: şikest: Ö

²⁵⁷⁴ itmişdür: irmiş ola: E

²⁵⁷⁵ taht-ı atlas-ı ḥāş: tahta atlas-ı ḥāş: M, E, S, Ö

²⁵⁷⁶ ki: -M, P

²⁵⁷⁷ “Kim de kötülük ederse, zararı kendisinedir.” K.K. Fussilet 46.

²⁵⁷⁸ “Kötülüġün cezası da misli kötülüktür.”, K. K. Şûra 40.

²⁵⁷⁹ Pes Sulṭān-ı Bahār, Şehriyār-ı Şitānuñ resüli Bād-ı Maşrıka bu terḥīb-āmiz: -E

²⁵⁸⁰ bu: -M, MC, S, Ö

²⁵⁸¹ terġīb-engiz: -MC, E

²⁵⁸² nāme-i müşġin: nāme-i mikin: Ö

²⁵⁸³ ḥāmeyi: cāme: MC; cāmeyi: E, S

²⁵⁸⁴ gözüne karşı: -Ö

²⁵⁸⁵ ve: -E

²⁵⁸⁶ elfāz-ı müşevveşinden: ilgā-yı müşevveşinden: MC

²⁵⁸⁷ yöneldi:gönledi: M, S

²⁵⁸⁸ ḥāletinden: ḥālet: MC, E, S, Ö

²⁵⁸⁹ Ve: -E

²⁵⁹⁰ ki: -E, S, Ö

²⁵⁹¹ Ḥayl u ḥuylā ve ġurūr dimāġından mütevaṭṭın olduġı: Ḥayli ġurūr u dimāġında mütevaṭṭın itdügi: Ö

²⁵⁹² ki Ḥaylū ḥuylā ve ġurūr dimāġından....mütemekkin olup: Kemāl-i ġurūrundan ve ʿizzet-i

ḥuzūrundan: E

²⁵⁹³ ider: iderdi: E

Nüzül-kerden-i Şarşar-ı Şafder Be-Cānib-i Kāpluca ve Gārethā-yı Bāğ u²⁵⁹⁴
Bāğçe

Çünkü²⁵⁹⁵ Şarşar-ı Şafder Bād-ı Maşrıktan Sultān-ı Bahāruñ aḥvālını bildi
Şehriyār-ı Şitā ‘asker-i gerdūn²⁵⁹⁶ -me’āsırle irmedin Sultān-ı Bahārla [Ö63a]muḥkem
uruşmak ve tūruşmak fikrini kıldı ki²⁵⁹⁷ 2598 الوقت سيف فاتع hemān bir gice ol²⁵⁹⁹
kuhsār-ı²⁶⁰⁰ āsumān-medārdan yaña²⁶⁰¹ yürüyüp sipāh-ı encüm- iştibāhla Kāpluca
bağlarına kōndı ve kendünün [P60b]çetr-i hümāyun-ı ferḳad-sāyini²⁶⁰²
sultān[S57b]ü’l-mücāhidīn ve bürhānū’l-milleti ve’d-dīn Ġāzī Hūdāvendigār²⁶⁰³
enāra’llahu bürhānehū²⁶⁰⁴ ilā-yevmi’l-ḥaşri ve’l-ḳarāruñ ḥarīm-i ḳuds esāsı içinde
sidre-ḥurām ve tūba-ḳıyām ḳavağ²⁶⁰⁵ ağacınıñ üsti yanında ḳurdurdi²⁶⁰⁶ vesāyir
aşḥāb-ı seyf²⁶⁰⁷ ü ḳalem ve ḥaşem ü ḥademden her biri [E37a]gerdūn-ilticā bir
ḥurrem-cāyı ve²⁶⁰⁸ biḥişt-ārā bir dilkeş-ārāyı ihtiyār idindi²⁶⁰⁹ egerçi Kāpluca
[MC54a]daḥi Şarşar-ı Şafderüñ bu bī-hengām-ı ḳudūmundan ve bārid hücūmundan
ve ḥayli āteş-rücūmundan²⁶¹⁰ ḥayli ḥarāret ḥāşıl eyledi velākin bi’l-izṭrāb ol sipāh-ı
seyl-girdāruñ her birine rıfḳ u mülāyemet²⁶¹¹ ve luṭf [Ms63]u mücāmeletle ḥoş-
āmedler söyledi²⁶¹² ve²⁶¹³ şafā-yı ḥātır ile²⁶¹⁴ ve zamīr-i şātır ile²⁶¹⁵ [Ö63b]ve dil-i
pür-cūş u derūn-i deryā-ḥurūşla ḥıdmetde²⁶¹⁶ rū-mālīde idüp²⁶¹⁷ Şarşar-ı Dilāverüñ
öñine gelüp eyitdi ki ben üftāde-i bī-ser ü pā geh meşrebūm pür-şafā ve mezhebūm
ṭarīḳ-i Ebu’l-Vefādūr rüzgārdur geh bu diyārdur geh²⁶¹⁸ bu diyārda ḥidmetkār²⁶¹⁹ ve

2594 u: -E

2595 Çünkü: Çünkü: E, S, Ö

2596 ‘asker-i gerdūn: ‘asākir-i gerdūn: MC, E, S, Ö

2597 ki: -M, E

2598 Zaman, keskin bir kılıçtır: -MC, E, S, Ö

2599 ol: -MC

2600 kuhsār-ı: -Ö

2601 yaña: -M, MC, S, E, Ö

2602 çetr-i hümāyun-ı ferḳad-sāyini: çetr-i hümāyunda: E; çetr-i hümāyun-ı ferḳad-sāyebānını: Ö

2603 Hūdāvendigār: Hūdāvendigāruñ: E

2604 enāra’llahu bürhānehū: -E

2605 ḳavağ: ḳavz: M; ḳırāğ: E

2606 ḳurdurdi: ḳurdi: M

2607 aşḥāb-ı seyf: aşḥāb: M, Ö

2608 ve: -E

2609 idindi: itdiler: E

2610 bī-hengām-ı ḳudūmundan ve bārid hücūmundan ve ḥayli āteş-rücūmundan: hengāmından: E

2611 mülāyemet: mülā‘amet: E

2612 söyledi: söylediler: E

2613 Ve: -E

2614 ile: -M, MC, S, Ö

2615 ile: -M, MC, S, Ö

2616 ḥıdmetde: ḥızmetde: E, S

2617 idüp: olup: E

2618 bu diyārdur geh: -M, MC, E, S

2619 ḥidmetkār: ḥızmetkār: E, Ö

işbu kenârda cemā^cat-[P61a]keş-²⁶²⁰pür-ihtiyāram²⁶²¹ tıfl-nihād ve cüvān-dil bir pîr-
i²⁶²² kalenderem²⁶²³ [S58a]āyine-şifat pākize-gevher ve rûşen-naẓaram ve zeynü'l-
evtādi²⁶²⁴ ve'l-ebrār Hāzret-i Şeyh Envār Ocağından²⁶²⁵ Çiçek Abdāl ve Gül Dede ve
Derviş Bahār²⁶²⁶ gibi nice münevver gürbüz erler ve parsā-keş serverler ve²⁶²⁷ berk-i
sebzle nazarıma gelmişdür egerçi kim şimdi her biri²⁶²⁸ külhān-ı dünyādan gülşen-i
uḡbāya²⁶²⁹ ṭon²⁶³⁰ şalmışlar²⁶³¹dur²⁶³² ve Baba Ni^cmetullah-ı Velī şoḡbetinden
firāvān himmet-i mevfūra ve bī-pāyān²⁶³³ ni^cmet-i meşkūra taḡşīl²⁶³⁴ idüp ṭururam²⁶³⁵
ol sebebdan ḡ^vān²⁶³⁶ u²⁶³⁷ ḡandānum²⁶³⁸ misāfirilere ve mā'ide-i bī-kerānum
mücāvirlere dün ü²⁶³⁹ gün keşide olup [Ö64a]ortadan kalkmaz [MC54b]ve bu küşe-i
pür-tüşeden²⁶⁴⁰ bir²⁶⁴¹ lenger-i bihişt-peykerüm²⁶⁴² vardır ki rûz u şeb mecma^c-i hür
u²⁶⁴³ vildān ve menzil-i ehl-i²⁶⁴⁴ ırfāndur Meşnevī:²⁶⁴⁵

Hānesinüñ devri²⁶⁴⁶ mānend-i sipih

Ḳubbesinüñ iki cāmı māh u mihr

[E37b]

Çün periler şayd ider ol²⁶⁴⁷ şīşe-bāz

Şīşe-āyın ṭañ mı kılsa²⁶⁴⁸ dīde-bāz²⁶⁴⁹

²⁶²⁰ cemā^cat-keş: cemā^cat: MC

²⁶²¹ pür-ihtiyāram: bir ihtiyāram: MC, Ö; bir ihtiyār: E

²⁶²² bir pîr-i: dil-pezir-i: Ö

²⁶²³ pîr-i kalenderem: pîr-i kalender: M

²⁶²⁴ zeynü'l-evtādi: zeynü'l-evtād: E, S; zeynü'l-evtādu: Ö

²⁶²⁵ Ocağından: Ocağında: M

²⁶²⁶ Bahār: Bār: S

²⁶²⁷ ve: -M, S, Ö

²⁶²⁸ her biri: -Ö

²⁶²⁹ gülşen-i uḡbāya: gülşen-i uḡbāda: E

²⁶³⁰ ṭon: ṭuṭten: E

²⁶³¹ şalmışdur: şalmışlardur: MC

²⁶³² Egerçi kim... salmışdur: -M

²⁶³³ bī-pāyān: -E, S

²⁶³⁴ taḡşīl: ḡāşıl: E, S

²⁶³⁵ ṭururam: dururam: MC, E, S, Ö

²⁶³⁶ ḡ^vān: ḡūn: Ö

²⁶³⁷ u: -M, E, S

²⁶³⁸ ḡanedānum: ḡandānum: M

²⁶³⁹ ü: -M, MC, Ö

²⁶⁴⁰ küşe-i pür-tüşeden: küşe-i pür-tüşeden: E, S, Ö

²⁶⁴¹ bir: pür: MC

²⁶⁴² lenger-i bihişt-peykerüm: kişver-i bihişt-peyker: E

²⁶⁴³ u: -E, S

²⁶⁴⁴ ehl-i: -E

²⁶⁴⁵ meşnevī: beyt: E, Ö; li-mü'ellifihi: M; Şi'r: P

²⁶⁴⁶ devri: rûy: E; saḡfī devri: Ö

²⁶⁴⁷ ol: o: Ö

²⁶⁴⁸ ṭañ mı kılsa: kılsa ṭañ mı: S

²⁶⁴⁹ Şīşe-āyın ṭañ mı kılsa dīde-bāz: -MC

Aşhâb-ı terk ü tecrîd²⁶⁵⁰ anda miyân-beste ve ser-tırâş²⁶⁵¹ olurlar²⁶⁵² [P61b]ve erbâb-ı râh-ı tefrîd ol mekânda hem-kâr u yâr u yoldaş olurlar tâc-dârân-ı ʿizâm²⁶⁵³ ve şehriyârân-ı [S58b]kirâm ser ü²⁶⁵⁴ pâ bürehne²⁶⁵⁵ olup nice anda şoyunmuşlar ʿayyâşân-ı dehr ve kılân-ı şehir yâd-ı ʿışkumla²⁶⁵⁶ yolumda²⁶⁵⁷ sîm ü zer harc idüp²⁶⁵⁸ dünyâ borcunı²⁶⁵⁹ koymışlardır²⁶⁶⁰ Beyt:²⁶⁶¹

Budur var ise cennetdür²⁶⁶² görenler

Ki çıkmağ istemez aña girenler

Nice cân-ḥasteler²⁶⁶³ ve zâr u nâ-tuvân-şikesteler yanuma²⁶⁶⁴ [Ö64b]gelüp tamâm şihhat u ʿâfiyetle²⁶⁶⁵ giderler ve kara yazulu dil-dâdeler naẓarumda ḥâme-vâr yaşlar döküp [Ms64]nâme-girdâr yüz aqlığın ḥâşıl iderler geceler²⁶⁶⁶ buḥâr-ı buḥûrumdan²⁶⁶⁷ meşâm-ı âsumân muʿanber²⁶⁶⁸ gündüzler nihâd-ı pür-nûrumdan cemâl-i cihân münevver olur süfre-i tarîkat gibi dâyim yüzüm ḥâkdür²⁶⁶⁹ ve derûnum gill u gışdan pâkdür faḳîr ü²⁶⁷⁰ bî-nevâlara dem-sâz ve²⁶⁷¹ garîb ü mübtelâlara²⁶⁷² dil-nüvâzam dem-be-dem sâyillere rahmden²⁶⁷³ çeşmüm tûrmaz akar ve her zamân ʿâyillere mihrümden²⁶⁷⁴ dūd-ı âhum âteşleyin [MC55a]dil-i gerdünı yaḳar²⁶⁷⁵ talʿat-ı mâh u mihr [P62a]gibi gönlüm²⁶⁷⁶ gözüm²⁶⁷⁷ güşâde²⁶⁷⁸ ve zamîr-i münîr-i sipîhr²⁶⁷⁹

²⁶⁵⁰ tecrîd: tecdîd: MC, E

²⁶⁵¹ ser-terâş: terâş: MC, E, S, Ö

²⁶⁵² olurlar: -M, MC, E, S, Ö

²⁶⁵³ ʿizâm: -P

²⁶⁵⁴ ü: -MC, E, S, Ö

²⁶⁵⁵ bürehne: pürehne: Ö

²⁶⁵⁶ yâd-ı ʿışkumla: yâd-ı ʿışkla: MC; yâd-ı ʿışmıla: E

²⁶⁵⁷ yolumda: -E

²⁶⁵⁸ idüp: itmişlerdür: E

²⁶⁵⁹ dünyâ borcunı: -E

²⁶⁶⁰ koymışlardır: koyunmuşlardır: MC: -E

²⁶⁶¹ beyt: meşnevî: MC; li-mü'ellifihi: M; Şîr: P

²⁶⁶² cennetdür: dünyâdür: E

²⁶⁶³ Nice cân-ḥasteler:: Nîme-i cân-ḥasteler: M, MC, E., P

²⁶⁶⁴ yanuma: bâğa: Ö

²⁶⁶⁵ âfiyetle: âfiyet: Ö

²⁶⁶⁶ Geceler: Gece: MC

²⁶⁶⁷ buḥâr-ı buḥûrumdan: buḥâr-ı biḥârımdan: E

²⁶⁶⁸ muʿanber: muğber: MC, E, S; muʿabber: Ö

²⁶⁶⁹ ḥâkdür: ḥâk: M; ḥâkedür: MC

²⁶⁷⁰ Faḳîr ü: Faḳîr-i: MC, S; Ve naḳîr-i: Ö

²⁶⁷¹ dem-sâz ve: dem-sâzam: MC, S, Ö

²⁶⁷² mübtelâlara: mübtelâlarla(da): Ö

²⁶⁷³ rahmden: rahmümden: S, Ö

²⁶⁷⁴ mihrümden: maḥrûmdan: MC

²⁶⁷⁵ Faḳîr ü bî-nevâlara....dil-i gerdünı yaḳar: -E

²⁶⁷⁶ gönlüm: gönül: MC

²⁶⁷⁷ gözüm: -P

²⁶⁷⁸ güşâde: güşâdedür: P

²⁶⁷⁹ sipîhr: -M, MC, S, E, Ö

gibi derūnum şāf u sâdedür âyîne-i dilüm cām-ı cihân-nümâ-yı İskender²⁶⁸⁰ ve²⁶⁸¹ [S59a]feyz-i deryâ-nihâdum mâ'û'l-hayât gibi Hızra rûh-perverdür Beyt:²⁶⁸²

Ṭışum âyîne-i esrâr-ı hîkmet

İçüm gencîne-i envâr-ı rahmet

Gün olur ki mevķîf-ı 'Arafât ve 'arşa-i 'Araşât gibi²⁶⁸³ hengâm-ı şām çerķ-i firûze-fām çerāğını kândîl-i 'âlem-tâbumdan [Ö65a]uyarur²⁶⁸⁴ Vaķt-i seher hırşîd-i münevver tâlî'ini²⁶⁸⁵ çeşm-i pür-hâbumdan uyarur Beyt:²⁶⁸⁶

Çerāğumdan yaķar 'arş ehli kândîl

Yüzini hūr ider ķarşumda mendîl²⁶⁸⁷

gün olur ki²⁶⁸⁸ mevķîf-i 'Arafât²⁶⁸⁹ ve 'arşa-i 'Araşât gibi mâhîyem²⁶⁹⁰ ṭurur²⁶⁹¹ ve her nefes aşhâb-ı tevellâ [E38a]ve erbâb-ı teberrâ maḥabbetümden dem urur ve işbu huld-i berîn gibi yirde ser-çeşme-i velâyet ve ser-halka-i kerâmet sulṭânü'l-guzât ve mecma'-ı meķârim-şîfât bir²⁶⁹² pākize-zâtuñ nişândesiyem ol sebebdan sipihr-âsâ²⁶⁹³ deryâ-dil ve mihr-âyin şadru'l-maḥâfilem²⁶⁹⁴ lâ-cerem şehriyârân-ı zevi'l-ķadr²⁶⁹⁵ ve maldârân-ı ūlu's-şadr vuşlatuma tâlîb ve şöḥbetüme râğîb [P62b]olurlar melek-manzarlar ve perî-peykerler²⁶⁹⁶ ve hūr u gilmân gibi dilberler²⁶⁹⁷ ve mihr u mehleyin²⁶⁹⁸ semen-berler²⁶⁹⁹ her²⁷⁰⁰ nefes muşâḥabetüme cânlar virürler ve pāk-bâz-ı 'aşîķlar ve kebüter-[S59b]pervâz pākize²⁷⁰¹ dil-i sâdıķlar hevâyla²⁷⁰² çerķ-vâr mu'allaklar urup pâyimde²⁷⁰³ ser-endâz[Ö65b]lıkılar idüp²⁷⁰⁴ mu'âşeretüme ḥānumânlar [MC55b]virürler²⁷⁰⁵ vaķtâ kim Şarşar-ı Şafder pîr-i ķalenderden bu

²⁶⁸⁰ İskender: İskenderdür: P

²⁶⁸¹ ve: -M, MC, S, Ö, P

²⁶⁸² beyt: -Ö; li-mü'ellifihi: M

²⁶⁸³ Gün olur ki mevķîf-ı 'Arafât ve 'arşa-i 'Araşât gibi: -MC, E, S, Ö

²⁶⁸⁴ uyarur: -M; yaķar: E

²⁶⁸⁵ tâlî'ini: tâlî'ati: E

²⁶⁸⁶ beyt: -E; li-mü'ellifihi: M; Şî'r: P

²⁶⁸⁷ beytin tamamı, E'de yok.

²⁶⁸⁸ ki: -E

²⁶⁸⁹ mevķîf-ı 'Arafât: mevâķîf-ı 'irfân: Ö

²⁶⁹⁰ mâhîyem: mâhîm: M, MC; dîvānem: E

²⁶⁹¹ Gün olur ki mevķîf-ı 'Arafât ve 'arşa-i 'Araşât gibi mâhîm ṭurur: -M

²⁶⁹² bir: -Ö

²⁶⁹³ âsâ: -P

²⁶⁹⁴ şadru'l-meḥâfilem: şadr-ı meḥâfilem: MC, E

²⁶⁹⁵ zevi'l-ķadr: zi'l-ķadr: E; zü'l-ķadr: Ö

²⁶⁹⁶ perî-peykerler: perî-peykerlerle: Ö

²⁶⁹⁷ dilberler: dilberlerle: Ö

²⁶⁹⁸ mihr u mehleyin: meh u mirleyin: M

²⁶⁹⁹ semen-berler: sîmîn-berler: Ö

²⁷⁰⁰ her: bir: MC, E, S, Ö

²⁷⁰¹ pākîze: -MC

²⁷⁰² hevâyla: hevāmla: MC, Ö

²⁷⁰³ pâyimde: yanumda: MC, P

²⁷⁰⁴ hevâyla çerķ-vâr mu'allaklar urup, pâyimde ser-endâzlıklar idüp: -E

²⁷⁰⁵ virürler: ḥurüc iderler: E

hikāyeti gūş itdi deryāleyin şafāyla²⁷⁰⁶ derūndan²⁷⁰⁷ cūş itdi dōne dōne pīri ziyāret ve gūne gūne hātırın ri‘āyet²⁷⁰⁸ itdi²⁷⁰⁹ ve²⁷¹⁰ dest-i ihsānını açup ol lenger-i bihişt-[Ms65]peykeri ġarķ-ı zer ve pīr-i kalendarı muştāġraķ-ı gevher kıldı²⁷¹¹ pes andan şafā-yı nażar-ı²⁷¹² himmet ve²⁷¹³ der-ġāst²⁷¹⁴ eyleyüp dönüp ġāzī ħūnkāruñ merķad-i münevver ve meşhed-i muṭahharın yedi kez²⁷¹⁵ ṭavāf eyledi ba‘dehū leşker-i cerrār ve ‘asker-i encüm-şumārıyla²⁷¹⁶ şahrā tarafına çekilüp Sultān-ı Bahārla ‘azm-i muşāff eyledi

Residen-i Şehriyār-ı Şitā Bā-Leşker-i Bī-Şumār ve Firār[P63a]-kerden-i Sultān-ı Bahār

Bu cānibden²⁷¹⁷ Sultān-ı Bahāruñ baķıyye-i leşkeri ve müteferriķ ‘askeri ki şahrā bağçelerine taġılmışdı ve her biri gülistān-ı İrem gibi bir bostān-ı ħurremi melāz²⁷¹⁸ u melcā²⁷¹⁹ kılmış idi [Ö66a]‘ale’ş-şabāḥ bāng-i ḥayya ‘aleş’-şalāḥ²⁷²⁰ birle ħāb-ı ġafletden [S60a]gözlerin açup Kapluca cānibine nażar itdiler Şarşar-ı Şafderuñ ol bağçeler ve²⁷²¹ bağlar içinde [E38b]gün-ā-gün ‘alemlerin ve pūr-zīnet leşkerin temāşā idüp Sultān-ı Bahāra ḥaber²⁷²² itdiler bildiler ki ‘adū kendüleruñ ġürizin²⁷²³ görüp āteş-girdār leşker-i tünd ü tiz²⁷²⁴ ve seyl-vār ‘asker-i kahr-engiz ile²⁷²⁵ ardın sürmüşdi ve merdāne meydān-ı muķābeleye gelüp rezm-i ḥuşūmet²⁷²⁶ yaraġın müretteb görmüşdi bunlar daḥi nā-ĉār maḥall-i firār degildür diyüp sebt²⁷²⁷ [MC56a]jü karar ve sūkūn u ıştıbār gösterüp ṭurdular eger daḥi yakın gelürse tıġ-i tiz gibi elleşirtüz²⁷²⁸ ve illā ırāķdan tır-i ħūn-rizleyin dilleşirtüz²⁷²⁹ didiler Şarşar-ı Şafder daḥi

²⁷⁰⁶ şafāyla: şafādan: M

²⁷⁰⁷ derūndan: -M; derūnī: E

²⁷⁰⁸ Dōne dōne pīri ziyāret ve gūne gūne hātırın ri‘āyet: -M

²⁷⁰⁹ itdi: -M; eyledi: E

²⁷¹⁰ Ve: -MC, E

²⁷¹¹ dest-i ihsānını açup, ol lenger-i bihişt-peykeri ġarķ-ı zer ve pīr-i kalendarı muştāġraķ-ı gevher kıldı: -E

²⁷¹² nażar-ı: -P

²⁷¹³ ve: -M, E, S, Ö

²⁷¹⁴ der-ġāst: der-ġāset: M, MC, S, Ö

²⁷¹⁵ yedi kez: -E

²⁷¹⁶ ‘asker-i encüm-şumārıyla: ‘asker-i encüm-şumārla: E, Ö

²⁷¹⁷ cānibden: cānibde: MC, E, S, Ö

²⁷¹⁸ melāz: mülāz: Ö

²⁷¹⁹ melcā’: melca’: Ö

²⁷²⁰ ‘ale’ş-şalāḥ: ‘ale’ş-şabāḥ: M; ayrıcaÖ’de, “‘ale’l-felāḥ” ibaresi mevcuttur.

²⁷²¹ bağçeler ve: -M, MC, S, Ö, P

²⁷²² ḥaber: ḥaberler: E

²⁷²³ ġürizin: gizin: Ö

²⁷²⁴ tiz: tize: Ö

²⁷²⁵ ile: -M, MC, S, E, Ö

²⁷²⁶ rezm-i ḥuşūmet: rezm ü ḥuşūmet: MC, E, S, Ö

²⁷²⁷ sebt: teşebbüt: E, S, Ö

²⁷²⁸ elleşirtüz: elleşevtüz: E, S

²⁷²⁹ dilleşirtüz: dilleşevtüz: E, S

bunların bu ciger-darlığın [P63b]görüüp cāhilāne tehevür²⁷³⁰ itmeyüp tevaḳḳuf gösterdi [Ö66b]velākin ‘asākir-i gerdün-me‘āserine encüm-āyın envā‘-ı zīnetler virüp ta‘affuf gösterdi²⁷³¹ ve şāfi‘-i dīn dilāveri ki ṭaliya‘-i Şehriyār-ı Şitā serverlerindendir²⁷³² bir miqdār leşkere ser²⁷³³ ve aḳıncılara²⁷³⁴ rehber²⁷³⁵ kıldı ki²⁷³⁶ eṭrāfa segirdimler şālup bī-had ğāretler eylediler²⁷³⁷ ve tenhā buldukların²⁷³⁸ soyup soylalayup çok ḥasāretler [S60b]eylediler ve her gün uşda²⁷³⁹ Şehriyār-ı Şitā fülān yire irdi diyüp²⁷⁴⁰ ḥaberler uçurdılar el-kışsa Sultān-ı Bahārı bir miqdār yerinden ayırup deryā tarafına göçürdiler ve²⁷⁴¹ ol zerrīn-i ser-la‘līn²⁷⁴² pūr reng-ā-reng²⁷⁴³ ve āteş-āheng²⁷⁴⁴ ‘ālemlerini²⁷⁴⁵ bāğçeler içinde²⁷⁴⁶ dikdiler [Ms66]Meşnevī:²⁷⁴⁷

Şanaşın cümle od düşdi cihāna

‘Alemler irdi evc-i āsumāna

Ser-ā-ser yer ü gök altuna bandı²⁷⁴⁸

Görenler didi Būrsa yine yandı²⁷⁴⁹

El-kışsa Şarşar-ı Şafder ol bāğçeler içinde nice günler kāmran[Ö67a]lıklar idüp alup virdi²⁷⁵⁰ ve eṭrāf-ı memālike²⁷⁵¹ [MC56b]ve şāhān-ı şāhib-i ārāyike nāmeler perākende idüp ulaḳlar şaldı ve her yere kim²⁷⁵² ḥaberler²⁷⁵³ gönderdi [P64a]re‘āyāsın kendüye döndürdi [E39a]²⁷⁵⁴ اليوم اهل لكم الطيبات diyüp eşnāf-ı maṭ‘ūmāta ve envā‘-ı semerāta āḳınlar şaldırdı in‘ām u iḥsān keffini başt idüp zīr-i dest olanlara nişār-ı zer ve işār-ı güher kıldı Sultān-ı Bahārūn rūsūm-ı divānını şafḥa-i ‘ālemden ḥakk idüp

²⁷³⁰ tehevür: tevehhur: Ö

²⁷³¹ velākin...ta‘affuf gösterdi: -E, P

²⁷³² ve şāfi‘-i dīn dilāveri ki; ṭaliya‘-i Şehriyār-ı Şitā serverlerindendir: -E

²⁷³³ leşkere ser: leşker: E

²⁷³⁴ aḳıncılara: aḳıncılara: M; aḳıncılar: E

²⁷³⁵ rehber: -E

²⁷³⁶ kıldı ki: -E; olup: M

²⁷³⁷ eylediler: -M, MC, S, E, Ö

²⁷³⁸ buldukların: kalanın: E

²⁷³⁹ uşda: ušta: E; işte: Ö

²⁷⁴⁰ diyüp: diyü: Ö

²⁷⁴¹ Ve: -M

²⁷⁴² zerrīn-i ser-la‘līn: zerrīn-i serv-la‘līn: E, Ö

²⁷⁴³ pūr reng-ā-reng: pūr-nigāruḥi: Ö

²⁷⁴⁴ ve āteş-āheng: -E

²⁷⁴⁵ ‘ālemlerini: ‘ālemlerin: E; ‘ālemlerini: S, Ö

²⁷⁴⁶ içinde: içine: MC, S, Ö

²⁷⁴⁷ meşnevī: beyt: E, Ö, P; li-mü’ellifhi: M

²⁷⁴⁸ bandı: batdı: E

²⁷⁴⁹ Būrsa yine yandı: ‘ālem oda yandı: E

²⁷⁵⁰ alup virdi: virdi aldı: P

²⁷⁵¹ eṭrāf-ı memālike: eṭrāf-ı memālik: E

²⁷⁵² kim: ki: MC, E, S, Ö

²⁷⁵³ ḥaberler: ḥaber: M, Ö

²⁷⁵⁴ “Bugün pāk nimetler sizin için helāl kılındı.”, K. K. Māide 5.

yuydı²⁷⁵⁵ ve ru'ūnet u istikbār a'yanını²⁷⁵⁶ bulup libās-ı fāhirlarin şoydi [S61a]Çenār-ı kavī-btūnyād ki Kavm-i 'Ād içinde semendūn²⁷⁵⁷ hezār-dest geçirdi kollarından pençesin²⁷⁵⁸ tutup burdı²⁷⁵⁹ Serv ü²⁷⁶⁰ şimşād-ı 'ālī-nihād ki t̄ayife-i ekrād ortasında Rüstem-i gerdēn-keş²⁷⁶¹ dirilürdi hālāyık içinde²⁷⁶² çökerüp boynın urdı ve'l-hāşıl çok ser-firāzlar²⁷⁶³ pāyine baş indirüp [Ö67b]bende-i fermānı oldılar ve bī-hād ser-bāzlar meydān-ı itā'at²⁷⁶⁴ ve şahn-ı muṭāva'atda²⁷⁶⁵ gūy u²⁷⁶⁶ çevgānī oldılar²⁷⁶⁷ kulüb şihāb-ı āteş-i te'essüfden²⁷⁶⁸ pūr-şerār ve 'uyūn şehāb-ı eşk-i telehhüfden güher-bār oldı Sulṭān-ı Bahār daḥī Gökyākadan²⁷⁶⁹ [P64b]bu aḥvāl-i pūr-melālī seyr²⁷⁷⁰ idüp dest-i kudreti²⁷⁷¹ āstīn-i taḥammüle ve pāy-ı 'azīmeti dāmen-i te'emmüle çeküp baḳiyye-i leşkerine²⁷⁷² bu yüzden istimālet eylerdi ki²⁷⁷³ انکم لن تالوا ماتحبون الابل للصبر ما

²⁷⁷⁴ تکرهون İnāyet-i Bārī [MC57a]yārī kılup yine biz bendelerine kuvvet-i tāze ve miknet-i bī-endāze virüp eyser-i tarīkle²⁷⁷⁵ 'azīmet-i küllī müyesser ide²⁷⁷⁶ ve eshel-i vüçhla memleket-i ašlī²⁷⁷⁷ musaḥḥar idivire²⁷⁷⁸ عسى ربنا لن يبدلنا خير امنها اننا الى ربنا راغبون²⁷⁷⁹ didi nāgāh bu ešnāda kāyidān-ı [S61b]rūzgār²⁷⁸⁰ [Ö68a]ve kāšidān-ı leyl²⁷⁸¹ ü nehār ḥaber getürdiler ki Şehriyār-ı Şitā giceyi gündüze ḳatup, [Ms67]uşde [E39b]bir leşker-i gerdūn-girdār²⁷⁸² ve bir 'asker-i encüm-şümārla irişdi²⁷⁸³ Beyt:²⁷⁸⁴

²⁷⁵⁵ yuydı: yudi: E, Ö; yondi: MC

²⁷⁵⁶ a'yanını: İmānını: MC

²⁷⁵⁷ semendūn: semendūnı: S, Ö

²⁷⁵⁸ pençesin: niçesin: Ö

²⁷⁵⁹ burdı: buyurdi: Ö

²⁷⁶⁰ ü: -E

²⁷⁶¹ Rüstem-i gerdēn-keş: Rüstem-i gerdūn-keş: Ö

²⁷⁶² içinde: ortasında: Ö, P

²⁷⁶³ ser-firāzlar: ser-efrāzlar: E, S, Ö

²⁷⁶⁴ meydān-ı itā'at: meydān-ı itā'atde: E

²⁷⁶⁵ şahn-ı muṭāva'atda: muṣāva'atda: E

²⁷⁶⁶ u: -E, S

²⁷⁶⁷ Kulüb şihāb-ı āteş- i te'essüfden pūr-şerār ve 'uyūn, şehāb-ı eşk-i telehhüfden güher-bār oldı: -E

²⁷⁶⁸ āteş-i te'essüfden: āteş-i te'essüfünden: Ö

²⁷⁶⁹ Gökyākadan: Gıñyākadan: E, S

²⁷⁷⁰ seyr: ser: E

²⁷⁷¹ dest-i kudreti: dest-i ḳadrini: E, Ö

²⁷⁷² baḳiyye-i leşkerine: baḳiyye-i leşkere: MC

²⁷⁷³ ki: -M, MC, S, E, Ö

²⁷⁷⁴ Muhakkak ki siz sevdiğiniz şeylere, sevmeydiklerinize sabretmedikçe ulaşamazsınız.

²⁷⁷⁵ eyser-i tarīkle: esir-i tarīkle: E; eyser-i tarīḳātde: Ö

²⁷⁷⁶ ide: -M, MC, S, Ö

²⁷⁷⁷ memleket-i ašlī: memleket ehli: E

²⁷⁷⁸ idivire: idüp vire: Ö

²⁷⁷⁹ "Ola ki rabbimiz bize onun yerine daha hayırlısını vere! Herhalde biz bütün raḡbetimizi rabbimize çeviriyoruz.", K. K. Kalem 32.

²⁷⁸⁰ kāyidān-ı rūzgār: kāšidān-ı rūzgār: E

²⁷⁸¹ kāšidān-ı leyl: fāšidān-ı leyl: E

²⁷⁸² leşker-i gerdūn-girdār: leşker-i gerdūn-girdārda: E

²⁷⁸³ irişdi: irdi: E, S

²⁷⁸⁴ beyt: li-mü'ellifihi: M

Ꞑamusı ejdehā-siret cihān-gır

Ꞑamusı şire beñzer elde şemşır

ki sihām-ı pür-şerer-i nevāzil-i kazā vü kader gibi Yağup pehlevān-ı sipihre ve dilirān māh u mihre göz açdırmazdı görenler böyle dirdi²⁷⁸⁵ kim Meşnevī:²⁷⁸⁶

Gümüş pervāneler tutup sipihri

Söyündürdi meger kim şem-i mihri

[P65a]

Veyā tıtdı hevā rüyın melāhlar

Ꞑara yer oldu geşt-i çerh-i aḥzar

Ḥazerden ğark olup pülāda ğabrā

Zirihler giydi māhī gibi deryā

Gögerdi çerh u tıtdı mihri lerze

Şovukdan gökde toñdı şır-i şerze²⁷⁸⁷

El kışsa Şehriyār-ı Şitā şol küh u şahrā belki arz u semā götürmez cünd-i sermāyla deşt-i Kıpçak illerinden Behmen-i şaf-şikenı pış-rev-i leşker eyleyüp yüridi [Ö68b]ve²⁷⁸⁸ ḥıyām-ı gerdün-kıbāb²⁷⁸⁹ ve sürādikāt-i encüm-tınābla ser-ā-ser küh u şahrāyı bürüdi Seyḥün ve²⁷⁹⁰ Ceyḥün gibi deryā-dil [MC57b]şulara²⁷⁹¹ bir demde [S62a]şahrā-i şımāddan²⁷⁹² yek-pāre köprüler yapup ‘ubūr eyledi ve şehāb-ı pür-sehābdan neft-endāzlarla²⁷⁹³ meşḥün tağlar²⁷⁹⁴ gibi kır-gün seffineler bağlayup Ḳaradeñizden gelüp mürür eyledi nice seffineler ki²⁷⁹⁵ her biri ‘anḳā-şıfat pervāze perr ü bāl açsa²⁷⁹⁶ rüy-ı āsumānı ve çehre-i cihānı bürürler ve ejderhā-girdār bir cānibe hücüm itse mānend-i berḳ-i dıraḥşān āteş-efşān²⁷⁹⁷ olup yürürler ve²⁷⁹⁸ her kaçan tünd-bād²⁷⁹⁹ ile ‘azm ideler Ḳulzümi serāba ve ‘ummānı ḥabāba [P65b]ve muḥṭi bir

²⁷⁸⁵ Görenler böyle dirdi: -E

²⁷⁸⁶ meşnevī: -E; beyt: Ö, P; li-mü’ellifihi: M

²⁷⁸⁷ şiirin tamamı, E’de yok.

²⁷⁸⁸ ve: -M, MC, E, S, P

²⁷⁸⁹ Ḥıyām-ı gerdün-kıbāb: Ḥıyām-ı gerdün: MC

²⁷⁹⁰ ve: -Ö

²⁷⁹¹ deryā-dil şulara: deryāyı: E

²⁷⁹² şahrā-i şımādan: şahrā-i ḥıtmādan: E; şahrā-i şımmādan: S; şahrā-i şaḥḥādan: Ö

²⁷⁹³ neft-endāzlarla: -E

²⁷⁹⁴ tağlar: dağlar: M, MC

²⁷⁹⁵ bağlayup, Ḳaradeñizden gelüp, mürür eyledi. Ne seffineler: -E

²⁷⁹⁶ açsa: açup gitse: E

²⁷⁹⁷ āteş-efşān: āteş-feşān: MC

²⁷⁹⁸ Ve: -M, E, S, Ö

²⁷⁹⁹ tünd-bād: tünd ü bād: Ö

içim āba²⁸⁰⁰ saymazlar bād-bānları çerḡ-i berīni kef gibi avucuna ve lengeri şahn-ı zemīni def gibi pençesi²⁸⁰¹ içine almışdur mellāḡ-ı sipihr ve timsāḡ-ı māh u mihr seyrānlarına ḡayrān ve ṭayrānlarında ser-gerdāndur²⁸⁰² Meşnevī:²⁸⁰³

[Ö69a]

Seren ser kıldırup çerḡ-i berīne

Dümen dem indirtüp ḡavr-ı zemīne

[Ms68]

Çekilse ejder-āyin ‘azm-i rāha

Felekde yol keserler mihr ü māha

Bu resm ile geçüp mülk-i melikden

Alurlar ögdüni²⁸⁰⁴ fülk-i felekden²⁸⁰⁵

Muḡaşşal bu āyīn-i felek-tezyīn²⁸⁰⁶ ile deryālardan geçüp ve menzil-be-menzil²⁸⁰⁷ şahrālardan [S62b]göçüp bir şeba hengām²⁸⁰⁸ irişüp ol Felek-Şükūhuñ şahn-ı kılālīni²⁸⁰⁹ ḡıyām-ı şubḡ-fāmīla ve ser-ā-perde-hāy-ı sidre-kıyāmīla māl-ā-māl oldu vaḡtā kim āşār-ı seḡer ‘ālem yüzini münevver idüp [MC58a]Rūḡu’l-ḡuds-var dem urdı Sulṭān-ı Bahāruñ gözcileri Şehriyār-ı Şitānuñ [E40a]taḡ başında gerdün-şifat ḡaymelerini gördi ki māh-ı münevver gibi çāderler āsumāna hem-ser ve sipihr-āyin sāyebānlar Keyvāna berāber olmış [P66a]ḡüya ki ol kūh-ı cüvān-dil²⁸¹⁰ ki şüretde Ḥızr-ı sāmī idi bu heybetden bir pīr-i fānī olup²⁸¹¹ واشتعل الرأس شيبا [Ö69b]ḡāziyyesine mazḡar olmuş²⁸¹² ve²⁸¹³ ol leşker-i zafer-rehberüñ pes kendüsi gelüp bağlaruñ²⁸¹⁴ ucuna ve şehrüñ²⁸¹⁵ evcine²⁸¹⁶ ermiş Sulṭān-ı Bahār Şehriyār-ı Şitānuñ bu şevketin ve sipāhınuñ şalābet²⁸¹⁷ ü şiddetin ve basīṭ-i zemīn bisāṭ-ı çerḡ-i berīne dek²⁸¹⁸ dūr-

²⁸⁰⁰ ve muḡīṭi bir içim āba: -E

²⁸⁰¹ pençesi: pençe: Ö

²⁸⁰² Bād-bānları çerḡ-i berīni kef gibi avucuna ve lengeri şahn-ı zemīni def gibi pençesi içine almışdur. Mellāḡ-ı sipihr ve timsāḡ-ı māh u mihr seyrānlarına ḡayrān ve ṭayrānlarında ser-gerdāndur: -E

²⁸⁰³ meşnevī: -E; li-mü’ellifihī: M; Şīr: P

²⁸⁰⁴ ögdüni: -E; öñdüyi: M; öñdili: MC, S

²⁸⁰⁵ şiirin tamamı, E’de yok.

²⁸⁰⁶ āyīn-i felek-tezyīn: āyīn-i felek-tenzīl: E

²⁸⁰⁷ menzil-be-menzil: menzil menzil: MC, S, Ö

²⁸⁰⁸ hengām: nigāh: E

²⁸⁰⁹ şahn-ı kılālīni: şahn-ı kılālī: E

²⁸¹⁰ kūh-ı cüvān-dil: kūh u cüvān-dil: Ö

²⁸¹¹ “Artık kemik gevşedi benden ve baş bembeyaz alev aldı (saçlarım ak oldu)”, K. K. Meryem 4.

²⁸¹² ḡüya ki ol kūh-ı cüvān-dil ki...mazḡar olmuş: -E

²⁸¹³ ve: -M, MC, S, E, Ö

²⁸¹⁴ bağlaruñ: bağlar: M, Ö

²⁸¹⁵ ucuna ve şehrüñ: -M

²⁸¹⁶ evcine: ucuna: Ö

²⁸¹⁷ şalābet: şalābetin: E

²⁸¹⁸ dek: -Ö

feşân-ı berķ-i dıraḥşân birle memlû oldıgın²⁸¹⁹ göricek bildi kim kendüsinden²⁸²⁰ aña muķāvemet ve leşkerinden kendüye mu‘āvenet yokdur²⁸²¹ pes²⁸²² 2823 واللّه عزّ و ذلّ انتقام
2824 الفرار مما لا يطاق من سنن المرسلين diyüp hemān bir el evvelden yir kıara iken
[S63a]ayak gütürüp Şaruḥan ve Aydın illerine ve Hind ü Sind²⁸²⁵ sāḥillerine ‘azm
eyledi ki²⁸²⁶ لا عار من الفرار عند انقصاص الاختيار

[P64b]

İstilā-yı Şehriyār-ı Şitā Der-Kūh u²⁸²⁷ Hāmūn ve²⁸²⁸ Bilād-ı Rub^c-ı Meskūn

Çünkü²⁸²⁹ Sultān-ı Bahār muķābeleden me’yūs oldı ve tārik-i [MC58b]nām
u²⁸³⁰ nāmūs olup [P66b]akşā-yı memālikine firār itdi ve²⁸³¹ Şehriyār-ı Şitā daḥi
[Ö70a]ferr-i devlet ve kerr-i şavlet ve leşker-i pür-mahabbet²⁸³² ve ‘asker-i bā-şalābet
birle ol Kūh-ı Felek-Şükūhdan²⁸³³ nüzūl idüp bağlar ve bağçeler içine konup karar
itdi ve ol deryāleyin sipāh-ı bī-kerān daḥi şahrāları muḥit olup kondı rüy-ı zemīn
āyinelü siperlerden ve süyūf-ı meslūleden²⁸³⁴ ve rimāḥ-ı ma‘ķūleden²⁸³⁵ çerḥ-i berīne
döndi ḡabrā-yı mātem-zede ve şahrā-yı ḡam-zede²⁸³⁶ Şehriyār-ı Şitā devletinde²⁸³⁷
egnindeki²⁸³⁸ köhne libāsını [Ms69]ve arkasındaki²⁸³⁹ pālāsını ḡal^c idüp kāfūrī-
ḡaymelerden sūrī-cāmeler ve bayramī-ḡil‘atler giyüp mesrūr u pür-nūr²⁸⁴⁰ oldı ve
Şehriyār-ı Şitā ‘āleme şol deñlü İşār-ı dirhem itdi ki cibālūñ dāmeni ve şahrāññ
koynu²⁸⁴¹ sīm-i [S63b]ḡaliş birle tıldı akçe pul yirine ḡarclanup bu in‘ām-ı ‘āmma
deryāda olan²⁸⁴² māḡiler bile müstaḡraḡ oldı²⁸⁴³ Meşnevī.²⁸⁴⁴

²⁸¹⁹ ve başit-i zemīn bisāt-ı çerḥ-i berīne dek dūr-feşān-ı berķ-i dıraḥşānla memlû oldıgın: -E

²⁸²⁰ kendüsinden: kendüzinden: MC, E, S, Ö

²⁸²¹ yokdur: bu kadar: M

²⁸²² Pes: -MC, E

²⁸²³ “Muhakkak ki Allah’ın ayetlerini tanımayanlar için çetin bir azap vardır.” K.K. Al-ı İmrān 4.: -M, Ö

²⁸²⁴ Gücünün yetmediği şeyden kaçınmak, peygamberlerin sünnetlerindendir: -E

²⁸²⁵ Sind: Sitān: MC, E

²⁸²⁶ Seçme şansının olmadığı yerde kaçmak ayıp değildir.

²⁸²⁷ u: -E, Ö

²⁸²⁸ ve: -M, P

²⁸²⁹ Çünkü: Çünkü: E

²⁸³⁰ u: -Ö

²⁸³¹ Ve: -MC, E, S, Ö

²⁸³² leşker-i pür-mahabbet: leşker-i mahabbet: E

²⁸³³ Kūh-ı Felek-Şükūhdan: Kūh-ı Felek-Şükūhuñ: MC, Ö

²⁸³⁴ süyūf-i meslūleden: süyūf-i meslūle: MC, S, Ö

²⁸³⁵ ve rimāḥ-ı ma‘ķūleden: -E; ve rimāḥ-ı maşfüleden: MC, S, Ö

²⁸³⁶ ve şahrā-yı ḡam-zede: -M

²⁸³⁷ devletinde: devletindeki: M

²⁸³⁸ egnindeki: -M; öñindeki: Ö

²⁸³⁹ arkasındaki: arkasındağı: MC, E, S, Ö

²⁸⁴⁰ mesrūr u pür-nūr: mesrūr-i pür-nūr: M

²⁸⁴¹ koynu: kolını: Ö

²⁸⁴² olan: -MC, E, S, Ö

²⁸⁴³ Ve Şehriyār-ı Şitā ‘āleme şol deñlü....müstaḡraḡ oldı: -E

²⁸⁴⁴ meşnevī: -E; li-mü’ellifih: M; beyt: P

[Ö70b]

Dönüp şahrâ-yı gabrâ penbe-zâra

Ağaçlar beñzedi evvel bahâra

[P67a]

İdüp sermâ elinden yaqasın çāk

Felek başına saçmak istedi hāk

Yüz urup bād gibi baħr u berre

Ƙara yirden nişān bulmadı zerre²⁸⁴⁵

Egerçi kim [E40b]āsumān mātemlerle ƙaralar giyüp çeşm-i sitāre²⁸⁴⁶ nihānī ƙanlar ağladı velākin cihān bu sūrūla oda ʿūd ve ʿūda od urup sūrūdlar bağladı [MC59a]rūdlar cām-ı Cem ve āyīne-i İskender birle çemen mülkünde sākīlık ve sākīlık itmege başladı ve hevā-yı şuʿbede bāz-ı Şehriyār-ı Şitā huzūrunda bu bezme dem-sāzlıklar gösterüp ʿacīb luʿbetler ve ğarīb şanʿatlar izhār itdi²⁸⁴⁷ ʿarşa-i dırahtistānda ve şahn-ı gülistānda āhen-i menfūşdan²⁸⁴⁸ ve ƙutn-ı maħlūcdan ʿafārīt-i²⁸⁴⁹ zeviʿl-ƙurūn ve şahrā-i cin ü semendūñ gibi heyākil-i muħtelifetüʿt-timşāl²⁸⁵⁰ ve temāşil-i ğarībetüʿl-eşkāl [Ö71a]bağlayup mülk-i cihāna bir hirāsān şaldı²⁸⁵¹ ki sibaʿ [S64a]u zībaʿ ins ü cān görüp dem-beste vü hayrān ƙaldı يعملون له ما يشاء من محار²⁸⁵² ser u ser-efrāzı gümüşden mīl ve çenār-ı be-sencārı²⁸⁵³ [P67b]billūrdan pīl eyledi²⁸⁵⁴ فالتاله ملحد يدان اعمل سابغات ve dıraht-ı şanavberden havāyī laƙlaƙlar²⁸⁵⁵ ve şāħ-ı terlerden sīmīn ʿaƙʿaƙlar²⁸⁵⁶ düzdi güyā ki her biri pervāze bāl ü per açmış ƙururlar veyā ƙāvūs-vār evc-i hevāda²⁸⁵⁷ cevlan

²⁸⁴⁵ şiirin tamamı, E’de yok.

²⁸⁴⁶ Çeşm-i sitāre: çeşm-i seyyāre: Ö

²⁸⁴⁷ itdi: -E; eyledi: MC, S, Ö

²⁸⁴⁸ ʿahen-i menfūşdan: -E; şahn-ı menkūşdan: MC

²⁸⁴⁹ ʿafārīt-i: ʿaƙārīb-i: Ö

²⁸⁵⁰ Ve hevā-yı şuʿbede...muħtelifetüʿt-timşāl: -E

²⁸⁵¹ ve temāşil-i ğarībetüʿl-eşkāl bağlayup, mülk-i cihāna bir hirāsān şaldı: -M; bu cümle Ö’de, “sibaʿ u zībaʿ ve ins u cān görüp dem-beste vü hayrān ƙaldı” cümlesinden sonra gelmektedir.

²⁸⁵² “O cinler, Süleyman’a kalelerden, heykellerden, büyük havuzlar gibi çanaklardan, sabit büyük kazanlardan ne dilerse kendisine yaparlardı.”, K.K. Sebe 13.

²⁸⁵³ be-sencārı: -E; be-şancārı: S; şahrāī: Ö ; be-hencārı: M; bī-sencārını: P

²⁸⁵⁴ “O’na demiri de yumuşattık. Geniş zırhlar yap.”, K.K. Sebe 10-11.

²⁸⁵⁵ hevāyī laƙlaƙlar: -E; hevā yaylaƙlar; M

²⁸⁵⁶ ʿaƙʿaƙlar: -M

²⁸⁵⁷ evc-i hevāda: evc-i hevādan: MC

ururlar ve türfe āvīzelerle çerh-i muḳarnes üzre²⁸⁵⁸ işler aşdı ve minḳallerüñ keffinde süzende aḳkeri yāḳūt-ı aḳmer²⁸⁵⁹ eyleyüp sipihrtüñ baḡrına encüm-āyīn odlar²⁸⁶⁰ başdı²⁸⁶¹ ammā bu böyle iken [Ms70]Şehriyār-ı Şitānuñ meḡābet ü şiddeti bir²⁸⁶² meşābede ve necābet²⁸⁶³ ü ḡiddeti bir derecede idi ki gündüzler keşef-vār²⁸⁶⁴ kimse²⁸⁶⁵ ḡücresinden [MC59b]taşra²⁸⁶⁶ baş²⁸⁶⁷ çıkarmāḡa ḡādir olmazdı²⁸⁶⁸ ve ḡiceler zāḡ u zaḡan ḡirdār-ı ḡalāyık-ı āzmerde olup āşiyānına²⁸⁶⁹ yol bulmazdı zemīn kerem-i ibrişim²⁸⁷⁰ [Ö71b]gibi luḳāb-ı dehānından kendüsine kefen düzmişdi²⁸⁷¹ zamān şīr-i jiyān gibi [S64b]rübāh u şaḡālīn postın yüzmişdi ḡüncişk-vār herkes²⁸⁷² esīr-i ḡafes ve zübāb-ḡirdār²⁸⁷³ ḡaşş u ḳām ḡiriftār-ı dām²⁸⁷⁴ olmişdı her kişi bir bucaḡa ḡirüp mānend-i hevāmm u sevāmm²⁸⁷⁵ zār [P68a]u müstehām olmuş idi māḡīler semender ḡāline reşk iderdi ki āteşden ḡişārı²⁸⁷⁶ vardır diyü bülbüller tūḡīleri taḳaccüblerdi ki mecāl-i ḡüftārı vardır²⁸⁷⁷ diyü ejdeḡā-ḡirdār mārılar pūr-piḳ²⁸⁷⁸ ü tāb olmuş²⁸⁷⁹ resen-pişe²⁸⁸⁰ gibi ve ḡortüm-ı yılān āstīn ü²⁸⁸¹ bī-dest gibi²⁸⁸² boşalmış köhne kīse gibi²⁸⁸³ ḳamelden ḡalmışdı Şāhinler merd-i maşāff iken pişe-mişāl ḡamdan nā-tivān olmişdı ve ḳanḡalar sultān-ı Ḳāf iken perī-şīfat ḳālemden nihān olmişdı ve nesnās gibi ḡalup²⁸⁸⁴ nās-ı ḡavf u hirās ile ḡolmuşdı²⁸⁸⁵ Perrendeler siñek gibi bir fūrce-i çüb²⁸⁸⁶ ve kāf-ı kemīn²⁸⁸⁷ ararlardı ki siñüp aña ilticā idelerdi [Ö72a]ve derendeler şaḡal-āyīn bir şikāf-ı seng²⁸⁸⁸ ve sürāḡ-ı zemīn isterlerdi ki ḡaçup anda cā

²⁸⁵⁸ üzre: -E, Ö

²⁸⁵⁹ yāḳūt-i aḳmer: -E; yāḳūb-i aḳmer: Ö

²⁸⁶⁰ odlar: -E; od: MC; av: Ö

²⁸⁶¹ Ve hevā-yı şuḳbede bāz-ı Şehriyār-ı Şitā ḡuzūrunda bu bezme....encüm-āyīn odlar başdı: -E

²⁸⁶² bir: -E; bu: Ö

²⁸⁶³ meşābede ve necābet: -E; mertebede idi ve necābet: MC; meşābede idi ve necābet: S, Ö

²⁸⁶⁴ keşef-vār: -E

²⁸⁶⁵ kimse: kimesne: MC

²⁸⁶⁶ taşra: -Ö

²⁸⁶⁷ baş: başın: Ö

²⁸⁶⁸ olmazdı: olmaz: E

²⁸⁶⁹ āşiyānına: āşiyānından: E

²⁸⁷⁰ kerem-i ibrişim: kerem: MC

²⁸⁷¹ Zemīn, kerem-i ibrişim gibi... düzmişdi....postın yüzmişdi: -E

²⁸⁷² ḡüncişk-vār herkes: ḡüncişk-vār herkes: M; Gereke: E

²⁸⁷³ zübāb-ḡirdār: zübāb-vār: E

²⁸⁷⁴ ḡiriftār-ı dām: ḡiriftār: Ö

²⁸⁷⁵ u sevāmm: -MC, E

²⁸⁷⁶ ḡişārı: ḡişār: Ö

²⁸⁷⁷ Her kişi bir bucaḡa ḡirüp,...mecāl-i ḡüftārı vardır: -E

²⁸⁷⁸ pūr-piḳ: piḳ: MC

²⁸⁷⁹ olmuş: olup: E

²⁸⁸⁰ resen-pişe: resen-biše: MC

²⁸⁸¹ ü: -M, E, S, Ö

²⁸⁸² gibi: -E, Ö; ve: MC, S

²⁸⁸³ resen-pişe gibiköhne kīse gibi: -E

²⁸⁸⁴ ḡalup: -Ö

²⁸⁸⁵ nesnās gibi ḡalup, nās-ı ḡavf u hirās ile ḡolmuşdı: -E

²⁸⁸⁶ fūrce-i çüb: fūrce-i ḡulüb-i çüb: Ö; fūrce: E

²⁸⁸⁷ kāf-ı kemīn: kāf u kemīn-şikāf: E

²⁸⁸⁸ şikāf-ı seng: ḡār u zīr-i seng: E

idelerdi²⁸⁸⁹ ve cümle enās havf u hirāsla tolmış idi ve²⁸⁹⁰ a'yān-ı şehir ve erkān-ı dehr her biri bir²⁸⁹¹ gürg-i hūn-h'ār ve şīr-i merdūm-āzār iken miş-girdār ve²⁸⁹² har-gūş-vār [S65a]post-pūş [P68b]olup mekanlarından [MC60a]taşra çıkmazdı felekler 'ālemi tokuz tolanurdu bir nān için melekler yā Rab yā Rab çağırurlardı²⁸⁹³ ins ü cān için²⁸⁹⁴ Kıt'a:²⁸⁹⁵

Qurş-ı mihr ü²⁸⁹⁶ girde-i mehtābı görmez ins ü cān

Ḳande gitdi pür-daḳīḳ²⁸⁹⁷ iken cihān-bān-ı felek²⁸⁹⁸

Olmasun mı ḡamdan eṭfāl-i çemen²⁸⁹⁹ yek-ser helāk

Virmez oldı bir içim şu dehre bustān-ı felek²⁹⁰⁰

[Ms71]Zemīn yedi kat yunmış beze dönmişti²⁹⁰¹ deryālar şol kadar döğünmüş idi ki gögerüp²⁹⁰² kalmışdı²⁹⁰³ ve'l-hāşıl zemīn u āsumān ehlini²⁹⁰⁴ hayret almışdı hevālar āteş-i sūzānleyin²⁹⁰⁵ halkı yakardı²⁹⁰⁶ [Ö72b]Yıldızlar hayretten²⁹⁰⁷ dem-beste²⁹⁰⁸ kalup bel bel bakardı²⁹⁰⁹ [E41a]Cihānuñ bu ḡamdan derūnı od tolmışdı²⁹¹⁰ ḡalāyık ol odla 'ūd olmuşdı gülbūn-i pür-şevketi²⁹¹¹ miḡnetle görenler ḡār-pūşt zann iderdi Būlbūl-i efsürde berg-i pejmürde gibi hevā önünce ser-geşte her yaña uçup²⁹¹² giderdi şubḡ-ı neşāt kaçan ḡande ide²⁹¹³ diyü būlbūle-i ḡulgule [S65b]ḡan ağlardı nāy-ı sūḡte-ciger²⁹¹⁴ āteşin demlerle semā' ehlinüñ baḡrın ṭaḡlardı²⁹¹⁵ muṭribler derd ü ḡam²⁹¹⁶ ve²⁹¹⁷ sūrūdıyla [P69a]çeng ü 'ūda yaḡılar yaḡup dirlerdi²⁹¹⁸ Beyt²⁹¹⁹

²⁸⁸⁹ idelerdi: iderlerdi: MC

²⁸⁹⁰ Ve cümle enās-ı havf u hirāsla tolmış idi ve: -M, MC, S, Ö

²⁸⁹¹ bir: -M, E

²⁸⁹² miş-girdār ve: -E

²⁸⁹³ çağırurlardı: cān çözlerti: Ö

²⁸⁹⁴ Felekler 'ālemi tokuz tolanurdu, bir nān için melekler yā Rab yā Rab çağırurlardı, ins ü cān için: -E

²⁸⁹⁵ Kıt'a: -E; Şī'r: P

²⁸⁹⁶ Qurş-ı mihr ü: Qurş-ı mihr: Ö

²⁸⁹⁷ pür-daḳīḳ: -E; pür-daḳāyık: MC

²⁸⁹⁸ cihān-bān-ı felek: cihān-nān-ı felek: M, S, Ö

²⁸⁹⁹ eṭfāl-i cihān: eṭfāl-i hemīn: MC; eṭfāl-i çemen: Ö

²⁹⁰⁰ şiiirin tamamı, E'de yok.

²⁹⁰¹ Dönmişti: döndi: Ö

²⁹⁰² gögerüp: görüp: M

²⁹⁰³ Zemīn yedi kat yunmış beze dönmişti. Deryālar şol kadar döğünmüş idi ki gögerüp kalmışdı: -E

²⁹⁰⁴ ehlini: ehli: E

²⁹⁰⁵ Hevālar, āteş-i sūzānleyin: sūzān gibi: E

²⁹⁰⁶ yakardı: yakarlardı: E

²⁹⁰⁷ hayretten: hayretde: Ö

²⁹⁰⁸ dem-beste: -MC

²⁹⁰⁹ bakardı: -E

²⁹¹⁰ tolmışdı: -M; olmuş idi: E, S, Ö

²⁹¹¹ Gülbūn-i pür-şevketi: Gülbūn-i pür-şū gibi: MC

²⁹¹² uçup: açup: Ö

²⁹¹³ ḡande ide: ḡandan ola: E

²⁹¹⁴ Nāy-ı sūḡte-ciger: Nāy-ı sūḡte-dil: E

Diñleyenler nâlemi iñlerse ney gibi²⁹²⁰ revâ
 Kim tokuz çerhi yaķar bir demde bu²⁹²¹ odlu hevâ²⁹²²
 ve sâķīler ayaklara düşüp kanlu yaşlarla bunu okurlardı ki²⁹²³ Kıt'a.²⁹²⁴

Ciger ol²⁹²⁵ la'l-i leb dilber ğamından

Ėadeh gibi ser-â-ser kana yumdı

[MC60b]

Raķīb-i serd-şüret sözlerinden

Gözüm yaşı²⁹²⁶ döküp²⁹²⁷ mercâna döndi

[Ö73a]El-kışsa Şehriyâr-ı Şitâ küh u hamûnda²⁹²⁸ ve memâlik-i rub^c-ı meskûnda²⁹²⁹
 bir siyâset ve²⁹³⁰ bir²⁹³¹ riyâset²⁹³² gösterdi ki enhâr-ı şâhib-i reftâra²⁹³³ ayağın
 düşürdüp zemîn-şıfat²⁹³⁴ zemîn²⁹³⁵ kıldı²⁹³⁶ belki tâyife-i eşcâr²⁹³⁷ ü nebâtât²⁹³⁸ da
 ayağın dırâz²⁹³⁹ kıldı²⁹⁴⁰ ki²⁹⁴¹ 2942 حفيضة الظلم قاطع الحيات وما نفع النبات ve çenâr-ı serdârûñ
 қолундан destin düşürüp bir vech ile ‘amelden қодı ki ҳайât-ı cihândan²⁹⁴³ tamâm el
 yudı diyü sepîd-i kühî Rüstem-vâr ser-â-pâ²⁹⁴⁴ қайд-ı âhenine çeküp bende-fermân

²⁹¹⁵ taşlardı: dağlardı: E, S

²⁹¹⁶ ğam: ğamla: E

²⁹¹⁷ ve: -M, MC, S, Ö, P

²⁹¹⁸ dirlerdi: -E; dirdi ki: MC, S, Ö

²⁹¹⁹ beyt: -E; li-mü'ellifihi: M

²⁹²⁰ iñlerse ney gibi: ney gibi iñlerse: Ö, P

²⁹²¹ bu: bir: Ö

²⁹²² beytin tamamı, E'de yok.

²⁹²³ kanlu yaşlarla bunu okurlardı ki: yaşın yaşın kan ağlayup bunu okurlar idi: E

²⁹²⁴ Kıt'a: beyt: E; li-mü'ellifihi: M

²⁹²⁵ ol: o: M

²⁹²⁶ yaşı: yaşlar: E

²⁹²⁷ döküp: tüküp: MC, S, Ö

²⁹²⁸ hāmunda: hāmundan: MC, P

²⁹²⁹ meskūnda: meskūndan: MC, P

²⁹³⁰ ve: -M

²⁹³¹ bir: -M, MC, S, Ö

²⁹³² riyâset: -M

²⁹³³ reftâra: reftârda: E

²⁹³⁴ zemîn-şıfat: -P

²⁹³⁵ zemîn: -E; zımnen: M

²⁹³⁶ düşürdüp, zemîn-şıfat zemîn kıldı: diyü şurūr u

²⁹³⁷ Belki tâyife-i eşcâr: eşcâr: E

²⁹³⁸ nebâtât: nebât: MC, E, S, Ö

²⁹³⁹ dırâz: dūr dırâz: Ö; tūr râz: M, MC

²⁹⁴⁰ kıldı: қaldılar: MC; қaldı: S; Ö

²⁹⁴¹ ki: -E

²⁹⁴² “Zulmün varlığı, hayatı kesmek(öldürmek) ve nebatatı yok etmektir”: -E

²⁹⁴³ Ve çenâr-ı serdârûñ destin düşürüp, bir vechile ‘amelden қодı. Ki ҳайât-ı cihândan: olup, cihân
 ҳайâtından: E

²⁹⁴⁴ ser-â-pâ: ser-tâ-pâ: M, P

eyledi²⁹⁴⁵ [S66a]ve şaḥarayı şaḥrā-yı ḡabrāy²⁹⁴⁶ Süleymān-şıfat şīşeye koyup daḡı²⁹⁴⁷
bend ü zindān eyledi [P69b]‘ālemi şıyup²⁹⁴⁸ kavurdu ve ḡām-ṭama‘ları āteşe çevirdi ve
nā-puḡte cānları deryāleyin²⁹⁴⁹ derūndan ḡaynatdı ve esīrū’l-baṭn olanlaruñ dīk-şıfat
yüreklerin oynatdı²⁹⁵⁰ cihān ḡalkını bu yüzden kendüye ışıdırmaḡ için ṭurmayup
şovuk demür dögdı²⁹⁵¹ ve meydān-ı [Ms72]mübārezetde [Ö73b]lāf u²⁹⁵² ḡüzāf idüp
kendüsin ögdı sofra gibi hevāyī tab‘ olanları girdāb-ı memālike²⁹⁵³ şaldı²⁹⁵⁴ ne kışşa
dırāz idelūm ḡadīs-i zevī’l-‘arz mışdākınca²⁹⁵⁵ rub‘-ı meskūnı avucı içine aldı
mesālik-i ‘ālem pūr-mehālik²⁹⁵⁶ oldı ve ma‘ābir-i benī-ādem küştelerden
[MC61a]mekābirle ṭoldı şol dilberler²⁹⁵⁷ ki lām-ı zūlf-i çevḡān mişāli²⁹⁵⁸ ḡüy-ı māh u
mihre bāzīçe geçerdı meydān-ı cihānı²⁹⁵⁹ noḡta-i dehānları gibi dīdelerine ḡalka-i
mīmnden teng eyledi ve şol semenberler ki nūn-ı ebrū-yı kemān-girdārı sipihruñ
bāzūsına şikest şaldı hilāl-i çerḡ-āyın tīr-i ḡāmeti elifini mānend-i çenk eyledi²⁹⁶⁰
ve²⁹⁶¹ şol [E41b]serv²⁹⁶²-ḡadler²⁹⁶³ ki ṭurra-i meftūlleri²⁹⁶⁴ [P70a]sāyebān-ı gül ü
yāsemīn idi ve ol [S66b]jerguvān-ḡadler ki mūy-ı mergūlleri ki²⁹⁶⁵ perdedār-ı lāle²⁹⁶⁶
vū nesrīn idi sūnbūl-vār siyāhlara girtüp perişān u mātem-zede olup²⁹⁶⁷ [Ö74a]ve
benefşe-girdār mūşḡīn-cāmeler giyüp āşūfte vū ḡam-zede oldılar ve²⁹⁶⁸ şol dil ü cān
ṭabībi perī-peykerlerle²⁹⁶⁹ saçları ‘akrebinūñ nışinden mecrūḡ olanlara lu‘āb-ı dehānı
nūşunuñ tiryākiyle²⁹⁷⁰ şifā-baḡş olurlardı Şehriyār-ı Şitānuñ zehr-i mār-şüretinden
lebleri la‘l-i şehd-ḡüftār gibi ḡūt-ı cān iken yaḡūb-ı kebūd oldı ve ol mülk-i ḡüsn-
cemāl şehriyārı melek-sīmālar ki mūşḡīn ḡaṭları buḡūrundan meşām-ı ‘ālemi mu‘attar

²⁹⁴⁵ diyu sepīd-i kūhı Rüstēm-vār ser-ā-pā kayd-ı āhenine çeküp, bende-fermān eyledi.: -E

²⁹⁴⁶ şaḡara-yı şaḡrā-yı ḡabrāyı: şaḡara-yı şaḡrāyı: E

²⁹⁴⁷ daḡı: -MC; E, S, Ö, P

²⁹⁴⁸ şıyup: şokup: MC, E; şıkup: S, Ö

²⁹⁴⁹ deryāleyin: -E, S

²⁹⁵⁰ Ve nā-puḡte cānları deryāleyin derūndan ḡaynatdı. Ve esīrū’l-baṭn olanlaruñ dīk-şıfat yüreklerin oynatdı: -E

²⁹⁵¹ şovuk demür dögdı: esdi şavurdu: E

²⁹⁵² u: -MC, E, S, Ö

²⁹⁵³ girdāb-ı memālike: girdāb-ı mehālike: M, S, Ö

²⁹⁵⁴ ve meydān-ı mübārezetde lāf u ḡüzāf idüp, kendüzin ögdı. Sürfe gibi hevāyī tab‘ olanları girdāb-ı memālike şaldı: -E

²⁹⁵⁵ ḡadīs-i zevī’l-‘arz mışdākınca: -E

²⁹⁵⁶ pūr-mehālik: bir mehālik: MC

²⁹⁵⁷ dilberler: dilīrlər: M, E

²⁹⁵⁸ mişāli: mişāl: MC

²⁹⁵⁹ cihānı: -M, MC, S, E, Ö

²⁹⁶⁰ Şol dilīrlər ki lām-ı zūlf-i çevḡān....mānend-i çenk eyledi: -E

²⁹⁶¹ Ve: -E

²⁹⁶² serv: server: MC

²⁹⁶³ ḡadler: ḡad dilberler: Ö

²⁹⁶⁴ ṭurra-i meftūlleri: ṭurra-i meftūleleri: S

²⁹⁶⁵ ki: -M, E, S

²⁹⁶⁶ perdedār-ı lāle: perde-vār lāle: Ö

²⁹⁶⁷ olup: -M, MC, S, Ö, P

²⁹⁶⁸ Ve: -MC

²⁹⁶⁹ perī-peykerlerle: perī-peykerler ki: MC, E, S, Ö

²⁹⁷⁰ tiryākiyle: tiryāk: Ö

ve dimāğ-ı benî-âdemi mu'anber iderlerdi ʿizār-ı táb-dārı gibi dilleri āb-ı revān iken od oldu²⁹⁷¹ o l sebebdan hāḳ-ı ʿālem meyḫānelere²⁹⁷² düşüp ser-mestlik ve terk-i meʿābid idüp āteş-perestlik²⁹⁷³ ihtiyār itdiler²⁹⁷⁴

Hülāṣā-i kıssa oldur ki Sultān-ı Bahārla Şehriyār-ı Şitā mabeyninde ol Kūh-ı [P70b]Gerdūn-Medāra²⁹⁷⁵ deryā-yı muḫīt-girdāruñ qurbı vāsıtasıyla [MC61b]nevāḫı-yı Burūsada bu maḳūle muʿaraḫa ve mufāvaḫa²⁹⁷⁶ [S67a]ve bu resme muḫaraḫa²⁹⁷⁷ vü münāḫaḫa bī-ḫād zuhūr bulur²⁹⁷⁸ bir ay içinde²⁹⁷⁹ belki²⁹⁸⁰ defʿa defʿa²⁹⁸¹ mümānaʿa vü müdāfaʿa ve muvāḫaʿa vü mürāfaʿa [Ö74b]vāḳıʿ olur²⁹⁸² erbāb-ı ḫayret ve aşḫāb-ı ʿibret²⁹⁸³ ol tebeddülāt-ı bedāyiʿ-i ilāhī²⁹⁸⁴ ve teḫallubāt-ı şanāyiʿ-i nā-mütenāhiden gāḫ dīdelerine nūr ve sīnelerine sürür²⁹⁸⁶ ḫaşıl iderler²⁹⁸⁷ ve gāḫ ḫayret ü²⁹⁸⁸ medhūşlık [E42a]ve ʿuzlet ü²⁹⁸⁹ ḫāmūşluk ʿālemine düşerler ve²⁹⁹⁰ gāḫ istişmām-ı²⁹⁹¹ revāyiḫ-i üns ve gāḫ istinsām-ı fevāyiḫ-ı²⁹⁹² ḫuds eyler²⁹⁹³ ki²⁹⁹⁴ [Ms73]fi'l-ḫaḳıḳa bu maḳūle aḫvāl-i pür-ḫayāl nüzhet-gāḫ-ı üli'l-ebşār ve ʿibret-gāḫ-ı zevi'l-efkardur belki biniş²⁹⁹⁵ ü dāniş ḫavmine her varāḫda yüz sebaḳ vardur ḫūş-yār olanlara gül ü lāle defter-i maʿrifet-kirdgārdur²⁹⁹⁶ şāḫib-i ʿayār olanlara [P71a]her ḫatre ve²⁹⁹⁷ jāle āyine-i ḫudret-i perverdigārdur²⁹⁹⁸ her şeyde müşāhede-i Ḥaḳ ve seyr-i Cemāl-i Muṭlaḳ ḫılır ki

²⁹⁷¹ Ve ol mülk-i ḫüsn ü cemāl...āb-ı revān iken od oldu: -Ö

²⁹⁷² meyḫānelere: meyḫāneler: MC

²⁹⁷³ düşüp, sermestlik ve terk-i meʿābid idüp, āteş-perestlik: -MC

²⁹⁷⁴ itdiler: iderlerdi: M, P; itdi: E

²⁹⁷⁵ Medāra: Medār ve: E

²⁹⁷⁶ mufāvaḫa: müfāraḫa: MC; muʿāvaḫa: E; münāḫaḫa: P

²⁹⁷⁷ muḫaraḫa: münāḫara: E

²⁹⁷⁸ zuhūr bulur: vāḳıʿ olur: E

²⁹⁷⁹ Bir ay içinde: Belki bir anda: E; Belki bir ay içinde: MC, S, Ö

²⁹⁸⁰ belki: -MC, E, S, Ö

²⁹⁸¹ defʿa defʿa: -E

²⁹⁸² vāḳıʿ olur: zuhūr bulur: E

²⁹⁸³ aşḫāb-ı ʿibret: -MC

²⁹⁸⁴ ilāhī: ilāhiden: E

²⁹⁸⁵ teḫallubāt-ı: teḡayyurāt-ı: E

²⁹⁸⁶ sürür: sürüd: E

²⁹⁸⁷ iderler: olur: E

²⁹⁸⁸ ü: -Ö

²⁹⁸⁹ ü: -Ö

²⁹⁹⁰ Ve: -M, E, S, Ö

²⁹⁹¹ istişmām-ı: istişmāl-ı: E

²⁹⁹² revāyiḫ-i üns ve gāḫ istinsām-ı fevāyiḫ-ı: -E

²⁹⁹³ eyler: eylerler: MC, E, S

²⁹⁹⁴ “Şüphesiz ki sizin günleriniz ve yaşantınızda bereketli nimetler vardır. Dikkat edin ona kalben yönelin.”

²⁹⁹⁵ biniş: niş:

²⁹⁹⁶ girdgārdur: girdārdur: MC

²⁹⁹⁷ ve: -MC, Ö

²⁹⁹⁸ āyine-i ḫudret-i perverdigārdur: ḫudret-i āyine-i perverdigārdur: MC

²⁹⁹⁹ مارايت شيئا الاورايثا لله معه bu rahîk-i tahkîkuñ³⁰⁰⁰ ser-mestleri ve bu hâne-i tevfiķuñ bāde-perest[Ö75a]leri hevā-yı yārdan gayrı³⁰⁰¹ nağme vü terān³⁰⁰² [S67b]eylemezler ve hikāye-i düstdān gayrı söz söylemezler mecāzîleri³⁰⁰³ nükte-i hāķîkat ve ta‘ālim-i tarîkatdur ve³⁰⁰⁴ bunlar şol simsārlardur³⁰⁰⁵ ki ellerin hāke şunsalar zer ve senge yapışsalar gevher iderler ol sebebdan nazarlarında sîm ü zer ve³⁰⁰⁶ seng ü meder³⁰⁰⁷ birdür³⁰⁰⁸ ve³⁰⁰⁹ bunlar şol ‘ayārlardur ki³⁰¹⁰ [MC62a]oturduķları yirden temāşā-yı mülk ü melekût ve seyrān-ı ‘ālem-i lāhût iderler ol cihetden yanlarında seyr ü sefer ve ‘uzlet ü hāzer birdür şāķir ni‘meti mün‘im-i hāķîķiden bilür³⁰¹¹ kāfir ‘ibādeti kıble-i mecāzîye kıılır anuñla göñlünde sirāc-ı hidāyet yandı ve³⁰¹² dīde-i başîreti h‘āb-ı ğafletden uyandı anuñla³⁰¹³ hümā-yı devleti³⁰¹⁴ ve ‘anķā-yı ‘azîmeti cīfe-i dünyāya meyl itmedi Tāvūs-ı qudsîler ile³⁰¹⁵ ‘arşî cevelāngāh idindi ve³⁰¹⁶ anuñ ki³⁰¹⁷ şehbāz-ı fikreti ve şāhîn-i [P71b]emniyyeti māsivā-yı Hāķdan [Ö75b]gözin döñdi³⁰¹⁸ nişîmenin dest-i pâdişāh idindi her kim tālib-i [E42b]dergāhdur zād u rāhilesi dil-i āgāhdur³⁰¹⁹ ve³⁰²⁰ her kim me‘āmil-i kârdur sermāyesi dīde-i bīdārdur³⁰²¹ sālîküñ³⁰²² rāhî pür- ğatar³⁰²³ ve³⁰²⁴ vāşîluñ başarı sem‘ u sem‘i [S68a]başardur ğāfillerüñ hicābı zulmet ise ‘āķillerüñ nürdur Cenāb-ı Hāķķa qarîb olanlar māsivādan dūrdur anlar ki müştāķ-ı dünyādur sözlerim³⁰²⁵ bād-ı hevādur³⁰²⁶ şunlar ki ‘uşşāķ-ı Mevlādur³⁰²⁷ iñildüm³⁰²⁸ nağme vü³⁰²⁹ nevādur kūr-ı māder-zāda kuħlî’l-cevāhirden³⁰³⁰ ne fāyide

²⁹⁹⁹ Ben ne gördüysem, Allah’ı da birlikte gördüm.

³⁰⁰⁰ rahîk-i tahkîkuñ: tahkîkuñ: E

³⁰⁰¹ gayrı: gayrılığa: P

³⁰⁰² terān: terāne: Ö, P

³⁰⁰³ Mecāzîleri: Mecāzları: MC, S, Ö; Mîzācları: E

³⁰⁰⁴ Ve: -E, S, Ö

³⁰⁰⁵ simsārlardur: skimselerdür: MC

³⁰⁰⁶ ve: -M, MC, E, Ö

³⁰⁰⁷ meder: mederden: M; gevher: E

³⁰⁰⁸ birdür: bed terdür: M

³⁰⁰⁹ Ve: -MC, E, S, Ö

³⁰¹⁰ ki: -Ö

³⁰¹¹ bilür: bulur: MC

³⁰¹² Ve: -M, MC, E, S

³⁰¹³ anuñ ki: anuñ: E; anuñla: M

³⁰¹⁴ hümā-yı devleti: hümā-yı himmeti: MC, E, S, Ö

³⁰¹⁵ Tāvūs-ı qudsîlerle: Tāvūsarla: E

³⁰¹⁶ Ve: -Ö

³⁰¹⁷ anuñ ki: anuñ: E; anuñla: M

³⁰¹⁸ döñdi: dikdi: S, Ö; ayrıca Ö’de “yumdı” fiili de aynı zamanda kullanılmış.

³⁰¹⁹ Zād u rāhilesi dil-āgāhdur: -M

³⁰²⁰ Ve: -E

³⁰²¹ dīde-i bīdārdur: bīdārdur: E

³⁰²² Sālîküñ: Sālîk: E

³⁰²³ pür-ğatar: pür-ğatardur: E, S, Ö; bir ğatardur: MC

³⁰²⁴ ve: -MC, E, S, Ö

³⁰²⁵ Sözlerim: Sözler: E

³⁰²⁶ bād-ı hevādur: bādām-ı hevādur: E

³⁰²⁷ ‘uşşāķ-ı Mevlādur: ‘uşşāķ-ı Mevālīdür: E

³⁰²⁸ iñildüm: iñildisi: E

³⁰²⁹ vü: -E

etfāl-i nādāna³⁰³¹ pend-i hikmetden ne ‘āyide anlar ki bī-āteş ü³⁰³² derd-i derdüm³⁰³³
ehlu’llāh cānlara³⁰³⁴ serddür güftāruñ ‘āşıkı gūş ve ma‘rifetüñ ehli hūşdur müdde‘ī
būlbūl-şifat gūyā ve pūr-cūş ve ‘ārif-i gül gibi gūş u hamūş olur [Ö76a]Kıta‘a.³⁰³⁵

Yeter ol Lāmi‘ī-i efsāne-perdāz

Bu meydānuñ degülsin pehlevānı

[Ms74;MC62b]

Derūnuñ çünki pūr-āteş degildür

Şovuk sözlerle tıldurduñ³⁰³⁶ cihānı

Bahār u Şayf u yā Güz³⁰³⁷ ü Şitādur

Sözünüñ³⁰³⁸ cümle ‘unvān u beyānı³⁰³⁹

[P72a]

Cihān içinde besdür bu³⁰⁴⁰ melāmet

Dırāz itdüñ zebān-ı bed-gümānı

Suḡan mülkin musaḡḡar eyledüñ tūt

Çeküp süsenleyin tiğ-i zebānı³⁰⁴¹

Dem-i serdin zamānuñ³⁰⁴² görmedüñ mi

Ne kıldı süsen-i raḡbu’l-lisānı³⁰⁴³

[S68b]

Eger Haşşān-ı vaḡt olsañ suḡanda

Çekersin ta‘n u levīm-i ins ü cānı

³⁰³⁰ kuḡli’l-cevāhirden: kuḡl-i cevāhiriden: MC, E, S, Ö

³⁰³¹ Etfāl-i nādāna: Tıfl-ı nādāna: MC, E, S, Ö

³⁰³² ü: -M, MC, E, S

³⁰³³ derd-i derdüm: derddür dem-i: S, Ö

³⁰³⁴ cānlara: cānlarında: MC, S, Ö; cānlarından: E

³⁰³⁵ Kıta‘a: -M; Meşnevî: E; Nāzm: P

³⁰³⁶ tıldurduñ: tıdurma: S, Ö, P

³⁰³⁷ yā Güz: Pāyız: MC, E, S, Ö

³⁰³⁸ Sözünüñ: Sözüğüñ: S, Ö

³⁰³⁹ ‘unvān u beyānı: ‘unvān-ı beyānı: M, S, E, Ö

³⁰⁴⁰ bu: -P

³⁰⁴¹ tiğ-i zebānı: raḡbu’l-lisānı: E

³⁰⁴² zamānuñ: cihānuñ: P

³⁰⁴³ Bu beyt, E’de yok.

Muḳarrerdür cihānuñ inḳılābı
Ne ḥācet imtiḥān devr-i zamānı

Duʿā-yı şāh ile ḥatm it kelāmuñ
Ki oldur ʿālemüñ şāhib-ḳırānı

Sikender ḥidmetin³⁰⁴⁴ eylerdi yıllar
Eger görseydi bu kişver-sitānı
[E43a]

Ḥacil ḳıldı bu gün deryā vü kânı
Zamīr-i pāk³⁰⁴⁵ ü dest-i zer-feşānı³⁰⁴⁶

Kefi dūr-bār olaldan āstīni
Olupdur āb-ı iḥsān nāvidānı³⁰⁴⁷
[Ö76b]
Unutdursa ʿaceb mi ʿālem içre
Bu şāh-ı maʿdelet-i Nūşīʾr-revānı³⁰⁴⁸

Muṭīʿi olsa ins ü cān³⁰⁴⁹ revādur
Süleymāndur çü nām-ı ḳahramānı

Ġubār-ı müşg-sāyı dergehīnūñ
Düşürdi ḥāke kuḥl-i İşfahānı
[MC63a; [P72b]]
Zihī kuḥl-ı muʿanber kim şeb ü rüz
Felekler dīdesidür sürmedānı

³⁰⁴⁴ ḥidmetin: ḥizmetin: E, S

³⁰⁴⁵ Zamīr-i pāk: Zamīr ü pāk: Ö

³⁰⁴⁶ dest-i zer-feşānı: dest ü zer-feşānı: Ö

³⁰⁴⁷ nāvidānı: nādānı: MC

³⁰⁴⁸ Nūşīʾr-revān: Nūş-i revān: MC

³⁰⁴⁹ cān: cīn: E, S

Per-i³⁰⁵⁰ şahīn n'ola 'ahdinde kılsa
Ser-i kebk üzre her dem sāyebānı

Yaraşur qadri³⁰⁵¹ mi'rācınıñ olsa
Toğuz gök pāy-gāh-ı nerdübānı
[S69a]

Anuñçün buldı Keyvān qadr-i 'ālī
Ki qaşrınıñ olupdur pāsbānı

Terāzūdur hemīn devrinde geh gāh
Feleklerdür çeken bār-ı girānı³⁰⁵²

Budur toğru suhan kejdür nazarda
Anuñçün güç görür oqdan kemānı³⁰⁵³

Toğuz çerhi 'adūsı kılsa qal'a
Girü ister hücūmundan emānı

Bugün rüy-ı zemīnūñ şahı oldur
Ki tīgıdur qazā-yı āsumānī

'Adūnuñ olsa biñ cānı ne dermān
Ki tīridür belā-yı nāgehānı³⁰⁵⁴

Felek-veş oynadur bir barmağında
Sipihri rumhı nevk serv-i revānı³⁰⁵⁵

³⁰⁵⁰ Per-i: pūr: M

³⁰⁵¹ qadri: qadr: E

³⁰⁵² Bu beyt, E'de yok.

³⁰⁵³ Bu beyt, E'de yok.

³⁰⁵⁴ belā-yı nāgehānī: belā-yı āsumānī: Ö

³⁰⁵⁵ beytin tamamı, E'de yok.

[Ö77a]

Olur her tûbı gün gibi atılsa
Cihānuñ ejder-i āteş-feşānı³⁰⁵⁶

[Ms75]

Yapupdur şāhsār-ı rāyetinde
Hümā-yı feth ü nuşret āşiyānı

Çün ide zîr-rân devlet semendin
Olur iqbāl-i tālîc hem-‘inānı³⁰⁵⁷

Felek pâyine kor yüz yirde başın
Ne hükümün k’ola nām-ı ser-nişānı³⁰⁵⁸

Vücūdidur³⁰⁵⁹ hayāt-ı dîn ü devlet
Haķıķat bu cihān tendür o cānı

[MC63b;P73a]

Bu gün ‘ālemde ol Yūsuf-cemālün
Bir ednā kulu Mışruñ hük-m-rānı

[S69b]

Ne hācet tîg u tîr ü kilki besdür
Kamu zabt itmege Hindüstānı

[E43b]

Şeh-i İrān-zemīn fağfūr u hāķān
Ser-ā-ser kişverinün merdübānı³⁰⁶⁰

³⁰⁵⁶ ejder-i āteş-feşānı: āteş-i ejder-feşānı: MC

³⁰⁵⁷ Bu beyt, P’de yok; hem-‘inānı: semī‘nānı: Ö

³⁰⁵⁸ Bu beyt, P’de yok; nām-ı ser-nişānı: nām-ı ser-feşānı: E

³⁰⁵⁹ Vücūdidür: Vücūduñdur: Ö

³⁰⁶⁰ merdübānı: merzübānı: E, S, Ö

İşidüp sözleri āb-ı hayātın
Devām-ı devletine Hızr-ı şānī

Karavul olmağ için leşkeriñe
Sefer kıldukça ey Cemşid-i şānī

Kılur dergāhuñı her şubḥ-ı menzil
Diküp göz gice encüm kārvanı³⁰⁶¹

Yasağūñ gūş idelden yirde gökde
Gazālūñ şīr olupdur mihribānı³⁰⁶²

Sipāh-ı encüm içre dikdi gerdün
Süreyyādan Direfş-i Kāviyānī
[Ö77b]

Bulup bezm-i vişālūñ nāy-ı dem-keş
Kılur vehm-i firākdan fiğānı³⁰⁶³

İlāhī bu şeh-i gerdün-cenābı
İlāhī bu şeh-i kevn ü mekānı

Cihān turdukça sulṭān-ı cihān kıl
İşini eyle ıyş u Kāmranī

Ebed ʿömri Bahārın tāze kılğıl
Ki hergiz görmesün Bād-ı Hızānı

³⁰⁶¹ Bu beyt, P'de yok

³⁰⁶² Bu beyt, P'de yok

³⁰⁶³ Bu beyt, P'de yok

BİBLİYOGRAFYA

A- KİTAPLAR

AÇIKGÖZ, Namık. Kahvename, Akçağ, Ankara 1999.

Ahmet Cevdet Paşa. Belagat-ı Osmaniyye, Haz: Turgut Karabey-Mehmet Atalay, Akçağ, Ankara 2000.

AKKUŞ, Metin. Divan Şiirinde İnsan-1 Dini Kişilikler, Atatürk Ünv. Fen-Edebiyat Fak. Yay., Erzurum 2000.

AKKUŞ, Metin. Nef'i Divanı, Akçağ, Ankara, 1993.

AKKUŞ, Metin. Nef'i ve Siham-ı Kaza, Akçağ, Ankara 1998.

AKTAŞ, Şerif. Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, 2. baskı, Akçağ, Ankara 1991.

AKYÜZ, Kenan- BEKEN, Süheyl-YÜKSEL, Sedit-CUNBUR, Müjgan. Fuzuli Divanı, Akçağ, Ankara 1990.

ALİKILIÇ, Dündar. Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler-İmparatorluk Seramonisi, Tarih Düşünce Kitapları(Birinci Baskı), İstanbul, Mart 2004.

ANDREWS, Walter G. Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı, Çev: Tansel Güney, İletişim Yay., İstanbul 2000.

ARSLAN, Mehmet. Osmanlı Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2000.

ATLANSOY, Kadir. Bursa Şairleri Bursa Vefayatnamelerindeki Şairlerin Biyografileri, Asa Kitabevi, Bursa 1998.

AYVAZOĞLU, Beşir. Güller Kitabı Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme, Ötüken, İstanbul 1992.

BAYTOP, Turhan. İstanbul Lalesi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

Bursalı Mehmed Tahir. Osmanlı Müellifleri-I-II-III ve Ahmed Remzi Akyürek Miftahu'l-Kütüb ve Esami-i Müellifin Fihristi, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000.

- Cevat Rüştü**, Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine-Cevat Rüştü'den Bir Göldeste, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2001.
- ÇAĞATAY, Neşet**. Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, TTK Basımevi, Ankara 1989.
- ÇAY, Abdülhaluk**. Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, TKAE Yayınları, Ankara 1988.
- ÇELEBİOĞLU, Amil**. Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları, MEB, İstanbul 1998.
- ÇELTİK, Halil**. Ömer Ferit Kam ve Asar-ı Edebiye Tetkikatı, Kültür Bakanlığı, Ankara 1998.
- ÇOBAN, Ahmet**. Edebiyatta Üslup Üzerine (Sözün Tadını Dilde Duymak), Akçağ, Ankara 2004.
- ÇORUHLU, Yaşar**. Türk Mitolojisinin Anahatları, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2000.
- DEMİRİZ, Yıldız**. Osmanlı Kitap Sanatında Natüralist Üslupta Çiçekler, İ. Ü. Edebiyat Fak. Yay. İstanbul 1986.
- EĞRİ, Sadettin**. Lami'i Çelebi, Bir Bursa Efsanesi, Münazara-i Sultan-ı Bahar Ba-Şehriyar-ı Şita, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2001.
- ELÇİN, Şükrü**. Türk Edebiyatında Tabiat, AKM, Ankara 1993.
- ELDEM, Sedat Hakkı**. Türk Bahçeleri, Kültür Bakanlığı Yay., İst. 1976.
- ELDEM, Sedat Hakkı**. Sa'dabad, Kültür Bakanlığı Yay., İst. 1977.
- GİBB, E.J. Wilkinson**. Osmanlı Şiir Tarihi (A History of Ottoman Poetry), Ter: Ali Çavuşoğlu, II cilt, (584+553 s.), Akçağ, Ankara 1999.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki**. Tabiat ve Divan Edebiyatı, Divan Edebiyatı Beyanındadır, İstanbul 1945.
- GÜVENÇ, Bozkurt**. Japon Kültürü, İş Bankası Yay., Ankara 1983.
- İPEKTEN, Haluk**. Divan Edebiyatında Edebi Muhitler, MEB, İstanbul 1996.
- İPEKTEN, Haluk**. Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, Dergah, 2.baskı, İstanbul, Eylül 1997.
- İSEN, Mustafa**. Kühü'l-Ahbar'ın Tezkire Kısmı, AKM Yay., Ankara 1994.

İSEN, Mustafa. Sehi Bey Tezkiresi Heşt-Behişt, Akçağ, Ankara 1998.

KALPAKLI, Mehmet. Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler, YKY, İstanbul 1999.

KAPLAN, Mehmet. Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar-3 Tip Tahlilleri, Dergah Yay., (ikinci baskı), İstanbul, Eylül 1991.

KARTAL, Ahmet. Klasik Türk Şiirinde Lale, Akçağ, Ankara 1998.

KAVRUK, Hasan. Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikayeler, MEB, İstanbul 1998.

KILIÇ, Filiz. XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler, Akçağ, Ankara 1998.

KORTANTAMER, Tunca. Eski Türk Edebiyatı Makaleler-1, Akçağ, Ankara 1993.

KURNAZ, Cemal. Divan Edebiyatı Yazıları, Akçağ, Ankara 1997.

KUT, Günay. Doğu Dilleri ve Edebiyatlarının Kaynakları-5 Türkçe Kaynaklar-V HeştBihişt- Sehi Beg Tezkiresi (inceleme-tenkitli metin-dizin), Yayınlayan: Şinasi Tekin, G. Alpay Tekin, Harvard Üniversitesi Basımevi, 1978.

KÜÇÜK, Sabahattin. Baki Divanı, TDK Yay., Ankara 1994.

Lâmi'î Çelebi. Münazara-i Sultân-ı Bahar Ba-Şehriyar-ı Şita Mesnevisi,

Atatürk Ünv., S.Ö. Kkp., A.S.L. Yaz., Nu: 300;

İst. Bel. Muallim Naci Böl., Nu: 312;

Millet (Âli Emiri) Ktp., Edebiyat Nu: 589;

Münazara-i Bahar u Şita, İst. İzzet Efendi Mat., 1290 H., 75 s., (Küçük Boy)

Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Böl., Nu: 2833.

LEVEND, Agah Sırrı. Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler-Mazmunlar ve Mefhumlar, Enderun Kitabevi, (4.Basım), İstanbul 1984.

Mehmed Şemseddin. Bursa Dergahları Yedigâr-ı Şemsi I-II, Haz. Mustafa Karakadir Atlansoy, Uludağ Yay., Bursa 1997.

MENGİ, Mine. Divan Şiiri Yazıları, Akçağ, Ankara 2000.

MENGİ, Mine. Mesihî Divanı, AKM Yay., Ankara 1995.

- MORİNA, İrfan.** Priştineli Mesihî, (Hayatı, Sanatı ve Eserleri), Tan Yayınevi, Priştine 1987.
- NASR, Seyyid Hüseyin.** İnsan ve Tabiat, (Çev. Nabi Avcı), Yeryüzü Yay., İstanbul 1982.
- OKYAY, Rıfat.** Söğüt, Bursa, İznik, Edirne’de Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu, Yeni Asya Yay., İstanbul, (tarihsiz)
- ONAY, Ahmet Talat.** Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı(Haz. Cemal KURNAZ), (4.Baskı), Akçağ, Ankara, 2000.
- PEKOLCAY, Necla-ERAYDIN, Selçuk-TAHRALI, Mustafa-UZUN, Mustafa-SUBAŞI, M.Hüsrev.** İslami Türk Edebiyatında Şekil ve Nev’ilere Giriş, Kitabevi, İstanbul, Eylül 2000.
- SEFERCİOĞLU, M. Nejat.** Nev’i Divanı’nın Tahlili, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990.
- ŞAFAK, Yakup.** Aruz Terimleri, Saye, Konya 2003.
- ŞAFAK, Yakup.** Lasik Şiir Üzerine Yazılar, Saye, Konya 2003.
- Şemseddin Sivasî.** Gülşen-abad, (Haz. Hasan Aksoy), İslam Medeniyeti Vakfı Yay. İstanbul 1990.
- ŞENTÜRK, Atilla.** XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, Kitabevi, İstanbul, Ekim 2002.
- ŞİMŞİRGİL, Ahmet.** Birinci Kaynaklardan Osmanlı Tarihi-Kayı, Tarih Düşünce Kitapları (Birinci Baskı), İstanbul, Mart 2004.
- Tahirü’l-Mevlevî.** “Edebiyat Lügati”, İstanbul 1973, s. 25.
- TANSUĞ, Sabiha.** Türklerde Çiçek Sevgisi ve Sünbülname, Akbank Yay., İstanbul 1988.
- TEKİN, Mehmet.** Roman Sanatı ve Romanın Unsurları, Selçuk Üniv. Eğitim Fak. Yay., Konya 1989.

- Tekin, Şinasi.** Sources of Oriental Languages and Literatures(Doğu Dilleri ve Edebiyatlarının Kaynakları-3), Türkçe Kaynaklar III, Ahmed-i Da'i' ve Çengnamesi, Haz: Göñül Alpay, Harvard Üniv. Basımevi, 1973.
- TOLASA, Harun.** Sehi, Latifi ve Aşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi, Akçağ, Ankara 2002.
- TORUN, Ali.** Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-nameler, Kültür Bakanlığı, Ankara 1998.
- TÖKEL, Dursun Ali.** Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar-Şahıslar Mitolojisi, Akçağ, Ankara, 2000.
- YILMAZ, Durali.** Roman Sanatı ve Toplum, Ötüken, İstanbul 1996.
- ZAVOTÇU, Gencay.** “Bir Şair ve Bir Klasik, Fazli: Gül ü Bülbül Mesnevisi”, Erzurum 1995.

B- MAKALELER, BİLDİRİLER VE ANSİKLOPEDİ MADDELERİ

- AKKAYA, Hüseyin.** “Gelibolulu Mustafa Ali’nin Gül-i Sad-berg’i”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 4, 1997, s.163-175.
- AKTEPE, Prof. Dr. Münir.** “Damat İbrahim Paşa Devrinde Lale”, *Tarih Dergisi* C. IV, S.7, (1957); C. V, S. 8, (1953); C. VI, S.9 (1954).
- AKÜN, Ömer Faruk.** “Divan edebiyatı”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt IX, s. 388-427.
- ARSLAN, Mehmet.** “Ahmet Raşid’in Çiçekli Bir Bahariyesi”, *Kızılırmak*, 6, Haziran 1992.
- AYAN, Gönül.** Lâmi’i Çelebi’nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri, S.Ü. TAE, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, Kasım 1994, s. 43-65.
- AYBET, Nahit.** “Fuzuli Divanında Maddi Kültür”, Kültür Bak. Yay., Ankara 1989.
- AYNAGÖZ, Pervin.** “Bursalı Rahmi’nin ‘Gül-i Sad-berg’i Üzerine Bir Değerlendirme”, *Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, C.3, S.1, Elazığ 1989, s.1-28.
- AYVAZOĞLU, Beşir.** Güller Kitabı, Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme, Ötüken, İstanbul 1992.

AYVERDİ, Ekrem Hakkı. XVIII. Asırda Lale, İstanbul 1950.

BANARLI, N. Sami. Resimli Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, “Lâmi’i Çelebi”, MEB, İstanbul 1987, s. 601-602.

BAYTOP, Prof. Dr. Turhan. “Osmanlı Lalesi”, *Lale Mecmuası*, S. 5, Aralık 1987.

BAYRAKTAREVİÇ, Fehim. “Mesihî’nin Dünya Edebiyatında Yer Alan Bahariyye’si”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXII, İstanbul 1977.

CANSEVER, Turgut. “İstanbul’da Bahçe Kültürü”, İstanbul Armağanı 3-Gündelik Hayatın Renkleri, İstanbul Büyükşehir Beld. Kültür Daire Başk. Yay., İstanbul 1997, s.55-58.

CENGİZ, Halil Erdoğan. Divan Şiirinde Musammatlar, *Türk Dili Dergisi*, Türk Şiiri Özel Sayısı-II(Divan Şiiri), Sayı 415-416-417/Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, s. 291-429.

CEVAD RÜŞDÜ. “Ferahname”, *İkdam*, 3 Kanunievvel 1920.

CEVAD RÜŞDÜ. “Eski Bahar Çiçeklerimiz”, *İkdam*, 28 Temmuz 1917.

CEVAD RÜŞDÜ. “Milli Çiçeklerimizden Karanfil”, *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, No. 29, 1917.

CEVAD RÜŞDÜ. “Türklerde Çiçek Zevki ve Azizi Kadın, Fatma Hatun”, *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, No. 6, 26 Teşrinisani 1332.

CEVAD RÜŞDÜ. “Meşahir-i Lale-perverandan Ataullah Efendi”, *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, C. III, No. 25-56, 11 Cemaziyelevvel 1336.

CEVAD RÜŞDÜ. “Sultan Mehmed-i Rabi Devrinde Çiçek Encümen-i Danişi”, *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, No. 3,5 Teşrinievvel 1332.

COŞKUN, Menderes. Edebi Terimler ve Aruzla İlgili Bir Eser: ‘Âli bin Hüsseyin Hüsameddin Amasi’nin *Risaletün mine’-l Aruz ve Istılahı’ş-Şi’ri*, Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi(The Journal of Turkish Cultural Studies)-8, ayrı basım, Kocav, İstanbul 2003, s. 97-130.

CUMBUR, Müjgan. “Klasik Edebiyatımızda Nevruz”, Türk Kültüründe Nevruz Uluslar arası Bilgi Şöleni Sempozyumu Bildirileri, Ankara 1995, s. 37-51.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmet. Divan Şiiri, *Türk Dili Dergisi*, Türk Şiiri Özel Sayısı-II(Divan Şiiri), Sayı 415-416-417/Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, s. 1-77.

- ÇETİNDAG, Yusuf.** Biyografik Bilgi ve Şiir Eleştirisi Açısından “Baharistan”, İlmî Araştırmalar, Güz 2002, Sayı 14, s. 37-52.
- DAYIGİL, Feyzullah.** “İstanbul Çinilerinde Lale” *Vakıflar Dergisi* I (1938), II (1042).
- DELİCE, İbrahim.** “Niğdeli Muhibbi ve Gül ü Nevruz Mesnevisi”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 4, Sivas 1997.
- DEMİR, Hivren.** “Divan Şiirinde Tabiat, Ahlak ve Hayali Bey”, *Edebiyat ve Eleştiri*, Yıl 8, Sayı 49, Mayıs-Haziran 2000, s.32-38.
- DEMİRİZ, Yıldız.** “Kitap Süslemesinde Gül”, *İlgi* 32, Kasım 1981.
- DEMİRİZ, Yıldız.** “Topkapı Sarayı Kütüphanesi H. 413 Sayılı Sümbulname ve Osmanlılarda, “Çiçek İthalı Hakkında Bazı Notlar”, *İ. Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası Prof. Dr. Sabri F. Ülgener’e Armağan*, C. 43, S. 1-4, 1984-1985, İstanbul 1987.
- DEMİRİZ, Yıldız.** “Türk Sanatında ve Batıda Çiçek ressamlığı”, Sanat Tarihinde Doğudan Batıya (Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri), İstanbul 1989.
- DİLÇİN, Cem.** Divan Şiirinde Gazel, *Türk Dili Dergisi*, Türk Şiiri Özel Sayısı-II(Divan Şiiri), Sayı 415-416-417/Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, s. 78-247.
- ERASLAN, Kemal.** Çağatay Şiiri, *Türk Dili Dergisi*, Türk Şiiri Özel Sayısı-II(Divan Şiiri), Sayı 415-416-417/Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, s. 564-718.
- ERASLAN, Kemal.** Ahmedi- Münazara (Telli Sazlar Atışması), İ.Ü. Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt XXIV-XXV, 1986, s. 129-204.
- EREN, İsmail.** “Bahariyye’nin Fransızca, Rusça ve Sırpça Çevirileri”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXII, İstanbul 1977.
- ERÜNSAL, İsmail E.** Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları IV: Lâmi’i Çelebi’nin Terekesi, .. s.179-194.
- ERSOYLU, Halil.** “Fal, Fal-name ve Bir Çiçek Falı : Der-aksam-ı Ezhar”, *Türkiyat Mecmuası*, 20, 1997, s. 195-254.
- ESİR, Hasan Ali.** Lâmi’i Çelebi’ye İsnat Edilen Bir Eser: Risale-i Nefsü’l-Emr-i Lâmi’i, İlmî Araştırmalar 12, İstanbul 2001, s.111-120.
- EYİCE, Semavi,** “Fal, Fal-name ve Bir Çiçek Falı : Der-aksam-ı Ezhar”, *Türkiyat Mecmuası*, XX, İstanbul 1996.

- EYİCE, Semavi.** “İstanbul Halkının ve Padişahlarının Ünlü Mesiresi: Kağıthane”, İstanbul Armağanı 3-Gündelik Hayatın Renkleri, İstanbul Büyükşehir Beld. Kültür Daire Başk. Yay., İstanbul 1997, s.75-96.
- GÖKYAY, Orhan Şaik.** “Divan Edebiyatında Çiçekler I-III”, *Tarih ve Toplum*, S. 76 (Nisan 1990); 77 (Mayıs 1990); 79 (Temmuz 1990).
- GÖKYAY, Orhan Şaik.** “Divan Edebiyatında Tasvirler : Şitaiye”, *Çığır*, 27, Mart 1935.
- GÖKYAY, Orhan Şaik.** “Divan Şiirinde Meyveler”, *Tarih ve Toplum*, 112, Nisan 1993.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki.** “Lâmi’i” MEB Türk Ansiklopedisi, Cilt XXII, s. 463-465.
- GÜLER, Kadir,** “16.yy Divan ve Halk Şiirinde Bahar Kavramı”, 4. Uluslar arası Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu, Çanakkale 18 Mart Üniv., 28-30 Mayıs 1998
- İNALCIK, Halil.** “Bursa”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 6, s. 445-449.
- İNCE, Adnan.** “Gül ü Nevruz Mesnevileri ve Sabir’in Eserlerinden Seçme Beyitler”, *Journal of Turkish Studies*, 22, 1998, s. 103-131.
- İPEKTEN, Haluk.** Gazel Şerhi Örnekleri II, *Türk Dili Dergisi*, Türk Şiiri Özel Sayısı-II(Divan Şiiri), Sayı 415-416-417/Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, s. 260-290.
- İSEN, Mustafa-BURMAOĞLU, H. Bilen.** Bursa Şehr-engizi, Türklük Araştırmaları, Sayı 3, Yıl 1987, s. 57-105.
- KALKIŞIM, Muhsin.** “Klasik Türk Şiirinde Çiçekler”, *Akademik Bakış*, I, Bahar 1997, s. 103-108.
- KALPAKLI, Mehmet.** “Divan Şiirinde Ay”, *Sanat Dünyamız*, 68, Ekim 1998, s. 173-179.
- KARAHAN, Abdülkadir.** “Lâmi’i” MEB İslam Ansiklopedisi, Cilt 7, s. 10-15.
- KARAMANLIOĞLU, Ali Fuat.** “Gelincik”, *Türk Kültürü*, S. 57, Temmuz 1967.
- KARTAL, Ahmet.** “Klasik Türk Edebiyatında Lale”, *Bilgi*, 4, Kasım 1997.

- KOÇU, Reşat Ekrem.** “Eski İstanbul Hayatında Çiçek ve Çiçekçilik”, *Hayat Tarih Mecmuası*, S. 11, Aralık 1971.
- KOÇU, Reşat Ekrem.** “Yaz Gülü”, *Türk Düşüncesi*, C. 1, Sayı 4, Mart 1954.
- İslam Ansiklopedisi.
- KORTANTAMER, Tunca.** “Gül Kasidesi”, *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri 1*, Akçağ, Ankara 1993, s. 413-435.
- KORTANTAMER, Tunca.** “Nedim’in Şiirlerinde İstanbul Hayatından Sahneler”, *Ege Üniv. Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İzmir 1985, S.4, s.20-59.
- KUTLAR, S. Fatma.** “İzzet Ali Paşa’nın Divanı’nda Lale ve İstanbul Lalesi İsimleriyle İlgili Bir Dizin Denemesi”, *Folkloristik : Prof Dr. Dursun Yıldırım’a Armağan*, Ankara 1998, s. 250-270.
- KÜÇÜK, Sabahattin.** “Baki’nin Methiyeleri Üzerine”, *Milli Kültür*, 44, Mart 1995.
- KÜÇÜK, Sabahattin.** “Divan Şiirinde Güneş”, Mehmet Kaplan İçin, Ankara 1988.
- KÜÇÜK, Sabahattin.** “Divan Şiirinde Güneş Üzerine Bir Deneme”, *Türk Kültürü Araştırmaları*, Mehmet Kaplan İçin, Ankara 1988.
- LEVEND, Agah Sırrı.** “Attar İle Tutmacı’nın Gül ü Hüsrev Mesnevileri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1959*, Ankara 1959.
- MACKAY, Charles.** “Lale Deliliği (Tulipomanie)”, (Çev. Füsun Öksüzöğlü), *Tarih ve Toplum*, Sayı 72, Aralık 1989.
- MENAGE, V. L.** “The Gül-i sad-berg of Mesîhi”, *Osmanlı Araştırmaları*, 7-8, İstanbul 1988.
- MENGİ, Mine.** “Divan Şiirinde Teda’iden Tenevvü’e Ya da Çağrışımın Çeşitlemeye”, *İlmi Araştırmalar*, S.11, İstanbul 2001, s.75-88.
- NUTKU, Özdemir.** “Eski Şenlikler”, İstanbul Armağanı 3-Gündelik Hayatın Renkleri, İstanbul Büyükşehir Beld. Kültür Daire Başk. Yay., İstanbul 1997, s.97-143.

- ÖZKAN, Mustafa.** “Şair Fazlı ve Gül ü Bülbül’ü”, *İlmi Araştırmalar*, 3, 1996, s. 81-86.
- ÖZTÜRK, Sülün.** “Fazlı’nın Gül ü Bülbül Mesnevisi”, T. Tez. 308, 1948-49.
- PALA, İskender.** “Klasik Şiirde İstanbul’dan Hayat Sahneleri”, İstanbul Armağanı 3-Gündelik Hayatın Renkleri, İstanbul Büyükşehir Beld. Kültür Daire Başk.Yay., İstanbul 1997, s.27-54.
- PEKOLCAY, Necla.** “Bahariye”, TDEA, I, 292-293.
- SEFERCİOĞLU, M.Nejat.** “Divan Şiirinin Çevreye Bakışı”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S.1, İstanbul 1999, s.67-86.
- SEVGİ, Ahmet.** Latifi’nin Gözden Kaçan Bir Risalesi Yahut İskender Çelebi’ye Sunduğu Bahariyye, S. Ü. FEF Edebiyat Dergisi, Yıl 1990, Sayı 5, s. 47-54.
- ŞENTÜRK, A. Atilla.** “Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyareler ve Sabiteler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 90, Haziran 1994.
- ŞENTÜRK, A.Atilla.** “Klasik Osmanlı Edebiyatı Işığında Eski Adetler ve Günlük Hayattan Sahneler”, *Türk Dili*, S.495, Mart 1993, s.175-188.
- ŞENTÜRK, A. Atilla.** “Klasik Osmanlı Edebiyatı Işığında Eski Adetler ve Günlük Hayattan Sahneler-II”, *Türk Dili*, S.500, Ağustos 1993, s.211-223.
- SEFERCİOĞLU, Nejat.** Nev’i’nin Bahar ve Kış İle İlgili İki Gazeli, Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi(The Journal of Turkish Cultural Studies)-8, ayrı basım, Kocav, İstanbul 2003, s. 131-142.
- TÖREN, Dr. Hatice.** “Nevayi’nin Sedd-i İskenderi Adlı Eserinde Tabiat Tasvirleri”, *Türk Dili*, Ocak 1996, S.529, s.30-47.
- ÜNVER, İsmail.** Mesnevi, *Türk Dili Dergisi*, Türk Şiiri Özel Sayısı-II(Divan Şiiri), Sayı 415-416-417/Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, s. 430-563.
- ÜZGÖR, Tahir.** “Edebiyatımızda Gül Redifli Şiirler ve Fuzuli’nin Gülü”, *Bir*, 3, 1995.
- YENİGÜN, Hayri.** “Lale Devri Alemleri, Musiki ve Şair Nedim”, *Türk Yurdu*, C. 2, n.8, Kasım 1960.

YETİŞ, Kazım. “Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi “bahariyye” maddesi, C.4, İstanbul 1991, s. 473-474.

C- TEZLER

BURMAOĞLU, Hamit Bilen. Lâmi’i Çelebi Divanı(Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanı’nın Tenkitli Metni), D.T, Atatürk Üniv. FEF, Türk Dili ve Ed. Böl. Erzurum 1983.

DENİZ, Sabahat. 16.yy Bazı Divan Şairlerinin Türkçe Divanlarında Kozmik ‘Âlem: Baki, Fuzuli, Hayali Bey, Nev’i, Yahya Bey, MARMARA Üniv. SBE, ETE-(Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1992.

ECE, Selami. Manisalı Câmî’nin Vâmık u Azra Mesnevisi, İnceleme-Metin, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2003.

ERKAL, Abdulkadir. Lâmi Çelebi, Ferhatname İnceleme-Metin, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1998.

TAVUKÇU, Orhan Kemal. Ahmed Rıdvan, Hüsrev ü Şirin(İnceleme-Metin), (D.T), Erzurum, 2000.

D- SÖZLÜKLER

AKALIN, L. Sami. “Edebiyat Terimleri Sözlüğü”, Varlık Yay., İstanbul 1984.

BAYTOP, Turhan. Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, T.D.K Yay., Ankara 1997.

CEBECİOĞLU, Ethem. Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Rehber, Ankara, Ekim 1997.

DEVELLİOĞLU, Ferit. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi Yay., 13.baskı, Ankara 1996.

DİLÇİN, Cem. Yeni Tarama Sözlüğü, TDK Yay., Ankara 1983.

KESTELLİ, Raif Necdet. Resimli Türkçe Kamus, Haz: Recep Toparlı, B.Tezcan Aksu, C. Selvi Kanoğlu, Seyfullah Türkmen, TDK Yay., Ankara (tarihsiz).

PALA, İskender. Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü I-II, Akçağ, Ankara 1989.

REDHOUSE, İngilizce-Türkçe. Redhouse Yayınevi, İstanbul 1974.

Şemseddin Sami. Kamus-i Türki, Enderun, İstanbul 1989.

TÜRKÇE SÖZLÜK. Haz: İsmail Parlatır-Nevzat Gözaydın-Hamza Zülfikar-B. Tezcan Aksu- Seyfullah Türkmen-Yaşar Yılmaz, TDK, 2 cilt, Ankara 1998.

FONKSİYONEL SÖZLÜK

-A-

ābdār: sulu, taze; parlak, sağlam
vücutlu; nükteli; zarif, güzel;
hoş; su veren hizmetçi.

āb-ı zülāl: berrak su, cam.

‘abīr: beyaz sandal, sümbül kökü,
kırmızı gül, turunc ve iğde
çekirdekleri, narenç gibi güzel
kokulu otlarla bir miktar
dövülmüş miskten meydana
gelen bir ilaç terkibi; güzel
koku.

‘āc: fil dişi, bağa.

‘afārīt: şeytanlar, kurnazlar.

ahbār: haber, ortada dönen söylentiler.

Āhen: demir, zincir, kılıç; sert, katı.

aḥker: ateş kuru.

aḥmer: kırmızı, kızıl

aḥter: yıldız.

aḥzar: yeşil.

‘aḥ‘aḥ: saksağan.

akl-ı ma‘ād: geleceği, bundan sonraki
hayatı kavrama.

aḫṣā: son, en son, uzak.

a‘lām: bayraklar, sancaklar; sınır

işaretleri; yüksek dağlar; kabile
başkanları; has isimler.

a‘lem(a‘lim’den): en çok bilen.

‘ālem: dünya, cihan.

‘ālemiyān: aleme mensup olanlar, insanlar.

‘āmm: umumī, genel, herkese ait.

ārām: sahrada, çölde özellikle konulan

nişan; durma, eğlenme, dinlenme,
yerleşme, istirahat etme, karar kılma.

‘ar‘ar: dağ servisi, dikenli ardıç ağacı; mec.
Güzeldaki boy pos.

‘araṣāt: mahşer yeri, haşır ve neşir meydanı.

ārāste: bezenmiş süslenmiş.

‘arūs: gelin; Husrev Perviz’in sekiz
hazinesinden biri; kim. Kükürt.

‘arza: sunma, gösterme.

a‘sār: asırlar.

aşfer: sarı; uçuk, soluk benizli; kızıl; ılık
çalıcı, ötücü; büsbütün boş.

āsīb: çarpışma, bela, musibet, zarar.

āstīn: esvap kolu, yen.

āsītān: müneccimlerin hesaplarına göre
insan hayatının uğursuz dakikaları;
eşik, pabuçluk; dergah, tekke.

āṣiyāne(āṣiyān): kuş yuvası, mesken, ev.

āṣūb: kargaşalık; karıştırıcı.

āveng : inat.

a‘yān: gözler, bir memleketin ileri gelenleri;
senato üyesi.

‘ayār: hilekar, dolandırıcı, zeki, kurnaz.

āyende: gelen; āyende vü revende:
gelen giden.

‘āyil, ‘āyile: ailesini besleyen; kalabalık
bir ailesi olan; fakir;
muvazenede olmayan; aşırı.

‘ayn-üs-sevr: boğa gözü; semanın kuzey
yarım küresinde bulunan boğa
burcunun en parlak yıldızı.

āzād: kurutulmuş, serbest olan,
kimsenin kölesi olmayıp istediği
gibi hareket eden; kusursuz,
ayıpsız.

‘azīmet: gitme, gidiş.

āzmāyiş: tecrübe, deneme, sınama;
sadece ihtiyar okçuların
kullandığı özel bir ok.

‘azm-i ruḡṣat: izin kararı.

-B-

bādām: badem.

bād-bān: yelken, gemi sereni.

bād-peymā: serseri, başı boş, boş gezen.

ba‘īd: uzak, ırak.

bāl: kanat, kol, boy pos; üst, yukarı;
kalp, yürek, gönül, hatır.

bālīn: yastık, koltuk.

bārān: yağmur.

bārīk: nazik, dakik, ince.

ba‘ṣ: gönderme, gönderilme; yeniden
dirilme, diriltme.

baṣ: yayma, saçma, uzun uzadıya anlatma.

baṭḥā: çakıl taşlı büyük dere; Mekke’de dağ
arasında bulunan bir dere; dağ
arasındaki dere; Mekke-i
Mükerreme.

bāz: doğan, şebbaz, şahin; oynatıcı,
oynayan; tekrar, geri, yine; bir kulaç
boyu; iniş; fark etme, ayırma; sel
uğrağı; yan taraf; karış; dönmek;
şarap; haraç.

bāziçe: oyuncak, oyun, eğlence.

bāzū: kolun omuzla dirsek arasındaki kısmı,
pazı; güç, kuvvet, istidat.

bedāyi‘: mükemmel ve yeni şeyler.

bedre: kuzu, oğlak derisi, içi altın dolu kese.

bedreka: yol gösteren, kılavuz, delil.

bed-sirišt: tabiatı, yaradılışı kötü.

ber: üzere; göğüs, sine; meyve, yemiş;
meme; kucak; yaprak; genç kadın;
evin kapısı; en, genişlik.

berāhin: burhanlar, deliller.

berd: soğuk.

berdār: asılmış.

ber-gešte: tersine dönmüş, ters çevrilmiş,
yüz çevirmiş.

ber-ḥurdār: mesut olan, onan.

berīn: en yüksek.

berr: kara toprak; bahr ü berr: deniz ve kara.

beṣāret: müjde, muştı; tuhaf giysi, yeni
çıkan garip giysi.

bi-^ʿavni'llahi: Allah'ın yardımıyla.

bīd: söğüt ağacı; sāfsāf.

bī-dād: zulüm, işkence, zalim.

bīdār: uyanık, uyumayan, uykusuz.

biḥār: denizler.

biḳā: yerler, topraklar, ülkeler.

bīniş: görüş, görme kabiliyeti; mülakat.

bisāt: kilim, minder, döşeme, keçe,
yaygı.

bī-iştibāh: şüphesiz.

bī-kem ü kāst: eksiksiz olarak, tamam
olarak.

bī-kerān: sınırsız, uçsuz, kenarsız.

bī-kes: kimsesiz.

bīmār: hasta, sayrı.

bīniş: görüş görme kabiliyeti; mülakat.

bī-niyāz: yalvarmasız, yakarmasız,
ihtiyaçsız.

bīşe: orman, meşelik, sazlık.

bī-tevaḳḳuf: durmadan.

būḳa: yer, ülke, memleket; büyük yapı;
benek, leke.

būm: yer, toprak.

būme: baykuş.

būrd: bilmece.

bū'l-^ʿaceb: çok acayip, çok tuhaf, çok
şaşılacak şey.

bülend-pervāz: yüksek uçan; izzetinefis,
onur sahibi.

bünyād: asıl, esas, temel, bina.

bünyān: yapı, bina.

būrd: kumaş, aba.

bürehne: açık, çıplak, yalın.

-C-

cāme: elbise, çamaşır.

cāy: yer.

cedīd: yeni; pek az zamandan beri bilinen
veya olan; Acemlerin kullandıkları
bir vezin.

celācil: küçük çanlar, ufak çingiraklar.

celādet: bahadırılık, yiğitlik.

celīd: kırağı, çiğ; şebnem; fazla celadetli.

ceride: zabıtname, tutanak, gazete.

cerrār: çekici, dilenci; arkasından
sürtükleyen; harp aletleriyle
donatılmış kalabalık ordu.

cevf: boşluk, oyuk, kalp, iç.

cevlān(cevelan): dolaşma, dolanma,
gezinme.

Cevzā: ikizler burcu, göğün yarım küresinde
görünen iki parlak yıldızlı bir burç
olup Güneş, Mayıs'ta bu burca girer.

ceyb: sintüs, cep; gömleğin açıklığı, yarığı.

cibāh: alınlar.

cidāl: karşılıklı kavga, savaş.

cīfe: leş.

cūd: cömertlik, eli açıklık.

cūr^ʿa-nūş: içen, içki içen.

cüyüş(ceyş'in çoğulu): askerler, ordular.

-Ç-

çārūb: süptürge.

çerḡ-i devvār: dünya.

çehār-kā'ime: dört buyruk, dört yaprak.

çerā-gāh: hayvan otlatılan yer, çayır,
otlak, mera.

çevgān: ciritte, atlıların birbirine
attıkları değnek; ucu eğri
değnek, baston; tas. Allah'ın
ezeldeki taktiri.

çüb: ağaç değnek, odun, sopa; çöp.

-D-

dād: adalet, doğruluk; ihsan, vergi.

dāfi': def eden, savuşturan.

dağal: hile, dubara; geçmez akçe; hileci;
çerçöp.

dām: tuzak

dāmen: etek.

darīr: anadan doğma kör.

ḡarr: zarar, sıkıntı, bela.

dārū: ilaç.

dār ü gīr: kavga, savaş.

dehen(dehān): ağız.

dehr: dünya, zaman, devir.

demān: heyecanlı, hiddetli; kükremit;
bağırıp çağırma; heybetli, zorlu;
vakit, zaman.

dem-beste: nefesi bağlanmış, susmuş,
soluğu kesilmiş.

demende: saldırıp kükreyen, üfleyen.

dem-sāz: arkadaş, dost, sırdaş.

dendān: diş.

der-bend: boğaz, dar geçit; kapı bağı; sınır
kalesi, memleket sınırı; deniz
kenarında ticaret yeri olan şehir.

derd-nāk: dertli, tasalı, kaygılı.

derende: yırtıcı, yırtan.

derī: havası iyi yeşilliği bol olan dağ eteği.

der-niyām: kında, kına sokulmuş, kılıfta.

dest-bürd: kuvvet, üstünlük, zafer.

dest-gāh: tezgah, dokuma aleti, atölye;
zenginlik.

devvār: devreden, çok dönen.

dest-gīr: elinden tutan, yardımcı.

dībā: renkli dokuma motiflerle süslü lüks bir
çeşit ipek kumaş, canfes kumaş.

dībāce: önsöz, başlangıç.

dīde: göz.

dīde-ver: iyi gören, işten anlar.

dil-āvīz: gönüle asılan, gönül çeken, cazip,
güzel; müz. Abdülbaki Dede'nin
terkip ettiği yedi makamdan biri.

dil-gīr: gönül tutan, kalbe sıkıntı veren.

dil-güşā: gönül açan.

dilkeş: gönül çekici, müzik makamı.

dilīr: yürekli, cesur, yiğit.

dil-nüvāz: gönül okşayan.

diraḥṣān: parlak, parlayan.
 dirīḡ: esirgeme; eyvah! Ah! Aman!
 Yazık!; men etme, önleme.
 dū(zū): aydınlık, ışıık.
 dūd: kurt, böcek.
 dūdmān: aile, soy sop, kabile.
 duḡ: ayran.
 ḍuḥā: kaba kuşluk vakti.
 dūr: uzak; evler, bölgeler.
 dūr u dırāz: uzun uzadıya.
 dürr-i şemīn: kıymetli inci.
 dürc: kutu, kutucuk, hokka; sandık,
 cevahir kutusu; hokka gibi olan
 ağız.
 dürer: büyük inci taneleri.
 dürrāc: eti gevrek, keklik cinsinden bir
 kuş, çil kuşu, turaç kuşu.
 dürüg: yalan, gerçek olmayan söz.

-E-

ebr: bulut.
 eclā: pek belli, çok aşikar.
 ecnād: askerler, taburlar.
 efser: taç.
 efsürde: donmuş, donuk, kansız,
 gayretsiz, duygusuz.
 efsürde-dimāḡ: beyni donmuş,
 kabiliyetsiz.
 ekrād: kürtler.
 emtār: yağmurlar.

emvāl: mülkler, para ile alınan şeyler.
 enār: (meyve)nar.
 enbāz: ortak, eş; lakaplar, takma adlar,
 soyadları.
 encüm: yıldızlar.
 encüm-şümār: yıldızları sayan.
 engüşt: parmak.
 enhār: nehirler, pınarlar.
 erāzil: reziller.
 eşcār: ağaçlar.
 etrāb: akranlar, bir yaşta olanlar.
 evrāk-ı zer-endūd: altın yaldızlı yapraklar.
 evsaḥ: daha(en, pek) vasi ve geniş.
 evtād: demir veya ağaç kazıklar, direkler.
 ezfer: güzel kokulu.
 ezhār: çiçekler.

-F-

fāhire: şanlı, şerefli.
 fa'āl-i Mutlak: Mutlak surette yapan; Allah.
 fāriḡu'l-bāl: başı dinç, gönlü rahat.
 fażāyih: edepsizlik, kabahat.
 felābūd: o halde, o zaman.
 fe-lā cerem: muhakkak, şüphesiz.
 ferāḡ: serin rüzgar; vazgeçme, bırakıp terk
 etme, bir mülkün tasarruf hakkını
 başkasına devretme, istirahat etme,
 dinlenme, hiçbir işle meşgul
 olmama, rahat etme.

feres: oyun, satrançta at; at, beygir.

ferr-i devlet: devlet gücü.

ferhân: sevinçli, neşeli; şen, memnun;
erkek adı.

ferhunde: mübarek, mesut, meymenetli,
kutlu, uğurlu, mutlu.

fesahat: güzel ve açık konuşma.

fevâkih: meyveler, yemişler.

fevâyıh: çiçek ve meyve kokuları.

fevt-i fırsat: fırsat kaçırmak, ölüm.

fi'l-cümle: nihayette, sonunda.

firāvân: çok, bol, fazla, aşırı.

firâz: yokuş, çıkış; yüksek, yukarı;
yükselten, kaldıran.

firifte: aldatılmış, kandırılmış, aldanmış.

firistâde(firistâden): peygamber,
gönderilmiş, elçi.

fûlk: gemi, sandal, kayık; Nuh'un
gemisi.

fürce: iki şey arasındaki açıklık, yarık,
aralık.

fürûğ: nur, ziya, ışık, parlaklık.

füsûn: sihir, büyü; efsun.

-G-

gabâvet: anlayışsızlık, bönlük, kalın
kafalılık.

gabrâ: yeryüzü, arz.

ğâliyâ: misk ile amberden yapılmış
siyah kokulu bir madde olup,

boya olarak, kadınlar tarafından
saçlara ve başa sürülür.

ğâliyâ sâ: güzel koku terkipleyen, attar.

ğanîm: ganimet alan.

garâmet: borç, diyet gibi şeyleri ödeme;
vergi, resim.

ğâret: çapul, yağma; akın(eski zamanlarda)
düşman toprağına yağma için
yapılan saldırı.

garîm: alacaklı, hasım, rakip.

garrâ: ak, parlak, güzel, gösterişli.

gavr: dip, esas, hakikat.

gayûr: gayretli, çok çalışkan, kıskanç,
hamiyetli; dayanıklı.

gazâl: ceylan, ahu, geyik, maral; geyik
yavrusu, güzel göz.

gencûr: hazinedar, hazine bekçisi.

gerden-keş: inatçı, kibirli; serkeş adi.

gerdiş: dönüş, dönme, dolaşma.

gerdûn: dönücü, dönen, devreden; felek,
dünya.

geşt: gezme, seyretme, dolaşma.

gevher-bâr: cevher yağdıran.

gîll u gîş: kin ve hile.

gînâ: bolluk, zenginlik; usanç, bıkkınlık;
şarkı, türkî, nağme, ezgi.

gîr: tutma, tutuş; tutan, tutucu, dağılan,
yayılan; harp, savaş, kavga.

girdâr: meşguliyet, iş.

girde: açılmış yufka, değirmi, yuvarlak;
eskiden Yahudilerin,
Müslümanlardan ayrılması için
omuzlarına diktikleri sarı parça.

girih: düğüm, bağ.

giyāh: nebat, bitki, taze ot.

gubār: toz.

gül: hortlak, şeytan, karakoncolos.

gulgule: gürültü, şamata, bağırıp
çağırma.

gün: renk; gūnā-gūn: renk renk, türlü
tүrlü, alaca.

gurābīn: kargalar.

gurur(veya gurre): aklık, parlaklık; atın
alındaki beyazlı, akıtma; Arabī
ayın birinci gecesi ve günü.

guşsa: keder, kaygı, tasa.

gūş: kulak.

güyende: söyleyen, söyleyici.

guzāt: gazi, gaza eden, ordunun başına
geçen, savaşan; savaştan sağ ve
muzaffer dönen; muzaffer bir
ordunun baş kumandanı.

güftār: söz.

gülbāng: eskiden tekkelerde, ayin
sırasında, saraylarda muayyen
merasim sırasında hep bir
ağızdan yüksek sesle okunan
ilahi veya dua.

gül-bün: gül kökü, gül biten yer.

gülçīn: gül toplayan, gül derleyen.

gül-zār: gül bahçesi, gül tarlası.

gürg: kurt, canavar.

-güster: yayan, saçan, dağıtan anlamlarında
bileşik kelimeler yapar.

güşād: açma, açılma, açılış.

güzer: geçme, geçiş; geçen, geçici.

-H-

habāb: su üzerinde olan hava kabarcıkları.

hācāt: istekler.

hadrā: (daha, pek, en, çok) yeşil; sebze,
yeşillik; adı Şerh-i Mevlana
Mübarek Şah'ta geçen makam.

hāk-sār: toz toprak içinde kalmış, hali
perişan.

hāle: bazen ay ve güneşin etrafında görülen
parlak daire, ay ağılı.

halka be-gūş: kulağı küpeli, köle.

hāme: kalem.

hamele: taşıyanlar, kaldıranlar, hamil
olanlar.

hamīd: Allah'ın adlarından; övülmeye
değer.

hamiyyet: milli onur ve haysiyet.

hāmūn: büyük sahra, düz ova, bozkır.

hāmūş: susmuş, sessiz; Mevlana'nın bazı
gazellerinde kullandığı mahlası.

h'ān: yemek sofrası, tepsi, sini; ahçı
dükkanı; yemek.

ḥandān: gülen, gültücü, sevinçli.
 ḥande: gülme, gülüş.
 ḥānende: şarkıcı, ḥīnā-ger, hunyā-ger
 ḥānḳāh: tekke.
 ḥānumān(ḥānmāñ): ev bark, ocak.
 ḥār: diken.
 ḥārā: çok sert taş, mermer; üzeri
 menevşeli taş.
 ḥār-ḥīn: diken toplayan, cımbız.
 ḥār-gāh: büyük çadır, otağ.
 ḥārık: yırtıcı, yırtan.
 ḥārīf: meslektaş, sanat arkadaşı; herif,
 adi ve bayağı adam.
 ḥārīr: ipek elbise, ipek çamaşır.
 ḥār-püşt: “diken sırtlı”; mec. kirpi.
 ḥār-vār: eşek yükü.
 ḥār-zār: dikenli, çalılık.
 ḥaṣīn: müstahkem, kuvvetli,
 sağlam[yer]
 ḥāṣṣ u ‘āmm: herkes.
 ḥaṣyet: korku, korkma.
 ḥatar: tehlike.
 ḥātem: mühür.
 ḥātır-ı ‘atır: mektuplarda geçen hatır
 sorma formatı.
 ḥavāḳīn: hükümdarlar, padişahlar,
 başbuğlar, hakanlar, hanlar.
 ḥavāṣṣ: keyfiyetler, muhterem, saygın
 olanlar.

ḥayl: at, at sürüsü, atlı sürüsü; zümre, takım,
 güruh.
 ḥayme: çadır.
 ḥāver: şark, doğu, gün doğusu.
 ḥazer: sakınma, kaçınma, korunma,
 çekinme.
 ḥazīz: zīr, en aşağı; dağ eteği; Ay’ın veya
 başka bir seyyarenin mahreki
 üzerinde Dünya’ya en yakın
 mesafede bulunan nokta.
 heft-evreng: büyük ve küçük ayıyı meydana
 getiren yedi yıldız.
 heftümīn(heftüm): yedinci.
 hemyān: heybe, dağarcık, çanta, büyük kese.
 her-bār: her defa, daima, her zaman.
 hezār: bülbul; bin; pek çok; hezārān:
 bülbüller.
 hevā-dar: etrafı açık, havadar, rüzgarlı yer;
 yar, dost.
 hevāmm: böcekler, haşereler.
 ḥired: akıl, us.
 ḥiṣāl: huylar, tabiatlar, ahlaklar.
 ḥiṣn: sağlam, sarp[yer]; kale.
 ḥıttā: memleket, ülke, diyar.
 ḥıyām: çadırlar.
 ḥıyāz: havuzlar.
 ḥilāf: karşı, zıt; yalan.
 ḥil‘at: padişah veya vezir tarafından, takdir
 edilen kişiye giydirilen elbise.

hilm: insanın tabiatında olan yavaşlık,
yumuşaklık.

hinduvâne: kavun karpuz.

hirās: korku, bîm, havf, ters.

hirāsān: korkan, korkak.

hiyel: oyunlar, aldatmalar, dubaralar;
kurnazlıklar.

huceste-fāl: falı uğurlu.

huftē: yatmak, uyumak.

huld-i berīn: kutsal cennet.

hūn: kan, öldürme, ölç.

hūn-i dil: mec. keder, kaygı, tasa.

hūr: ahu gözlüler, gözlerinin akı
karasından çok olanlar; cennet
kızları, hurileri.

hur(hūr, hūr): güneş.

hurūc: çıkış, çıkma, dışarı çıkma,
ayaklanma.

huşūl: üreme, türeme, çıkma.

hūş: akıl, fikir, şuur, ölüm, zehir; hūş-
yār: akli kendisine yar olan,
yarayan, akıllı.

huyūl: atlar, atlı alaylar, kötüler
kalabalığı.

hücūrāt: gözler, odacıklar.

hümā: devlet kuşu; saadet, mutluluk.

hümūm: gamlar, kederler, kaygılar.

hūsām: keskin kılıç, tığ-i bürrān.

hūsn-i maḳāl: söz güzelliği.

-İ-

ıkd: gerdanlık, inci dizisi.

ıyān(‘ayan): belli, açık; meydanda.

-İ-

ibda‘: yaratma.

ıber: ibretler, alınan dersler; iğneler,
mıknatıslı iğneler.

ibhā: kesilme.

ibkā: baki, daim, devamlı; yerinde, evvelki
halinde bırakma; sınıf geçememe.

iclās: (cülus’tan) oturtma, oturtulma.

idbār: talihsizlik, bahtsızlık, düşkünlük,
işlerin ters gitmesi

iğtilāl: içme, elbiseyi üst üste giyme,
hayvanın çok susaması.

ihtifā: saklanma, gizlenme.

ihtirā‘: benzeri görülmemiş bir şey meydana
getirme.

ıkāb: eza, cefa, eziyet, azap.

ıkbāl: birine doğru dönme; baht, talih; arzu,
istek.

ıkdām: gayret ve sabırla çalışma, devamlı
çalışma; ilerleme.

ılām: bildirme, bildirilme, anlatma; bir
davanın mahkemece nasıl bir karara
bağlandığını gösteren resmi evrak.

imtidād: uzama, uzanma, uzun sürme; ast.
uzay.

in'ām: nimet verme, iyilik etme;

Yeniçerilerin aylıklarına yapılan
zam.

in'hidār: perdelenme, örtülme, örtünme.

in'hidār: yokuş aşağı inme.

in'ıķād: bağlanma, kurulma, toplanma.

in'kıbāz: büzülüp toplanma, çekilme, ;
kasvet, keder, sıkıntı; kabızlık,
peklik.

in'kıyād: boyun eğme, kendini teslim
etme.

irādet: irade, dileme, isteme, meram
etme, emir ferman, buyruk.

i'rāz: yüz çevirme, başka tarafa dönme;
çekinme, sakınma.

irtifā': yükselme, yükselti, yüksekli.

İsār: ikram, bahşış; cömertlikle verme;
dökme, saçma, serpmeye; kendi
muhtaç olduğu halde bahşış
verme; seçme.

ı'smet: masumluk, günahsızlık,
temizlik; haramdan, namusa
dokunur hallerden çekinme.

isti'ānet: yardım isteme.

isti'āre: ödünç alma, birinden eğreti bir
şey alma.

istid'ā: yalvararak isteme, dilekçe.

istihrāc: çıkarma, çıkarılma; netice
çıkarma; ileriye görme.

istikbār: büyüklenme, kendini büyük görme.

istimā': dinleme, dinlenilme, işitme, işitilme,
dinleyip kabul etme.

istimālet: gönül çekme, teselli etme, avutma.

istimdād: meded, yardım isteme.

istişkāl: ağır görme, huzurundan
hoşlanmama; yüz vermeme,
kovarcasına muamele etme.

išti'āl: şulelenme, tutuşup yanma, parlama,
alevlenme.

iştibāh: şüphelenme, şüphe etme.

iştidād: şiddetlenme, ağırlaşma, büyüme,
artma.

ı'tāb: azarlama, tersleme, paylama, darılma.

ı'zzet: değer, kıymet, yücelik, ululuk;
kuvvet, kudret; hürmet, saygı, ikram.

-J-

jeng: pas, küf, kir.

jiyān: kızgın, hışımlı, kükremiş; Şîr-i jiyān:
kükremiş aslan.

-K-

ķabāih: yakışsız, çirkin şeyler.

ķadem: ayak, adım, yarım arşın
uzunluğunda bir ölçü.

kāfūr: Uzak Doğu'da yetişen bir çeşit
taflandan elde edilen ve hekimlikte
kullanılan, beyaz ve yarı saydam,
kolaylıkla parçalanan, kokusu

kuvvetli bir madde; kâfūrī:	kevākib: yıldızlar.
kafurla ilgili, kafurdan yapılma;	ķībāb: tepesi yarım küre şeklinde olan bina
kafur ruhu.	damları.
kāḥ: köşk, kasır.	ķītāl: vuruşma, birbirini öldürme, savaş.
ķā'idān: kumandanlar, komutanlar.	kilk: kamış kalem.
kām-kār: isteğine ulaşmış, mutlu; kām-	ķīne-güzār: kindar.
rān.	Kirdgār: Allah.
kām-yāb: kām bulucu, talihli, isteğine	ķīse: para kesesi, küçük, büyük torba; cepte
ulaşmış, bahtiyar, mutlu.	taşınan para kesesi.
kār: iş, güç.	ķişver: iklim, memleket, vilayet, ülke.
ķār: dip, çukur.	ķizb: yalan söyleme, yalan.
ķārūre: gözün siyahı, göz bebeği;	ķudūm: uzak bir yerden gelme, ayak basma;
sırçadan yapılan kap; sidik kabı,	T. Müziğinde, genellikle
ördek.	Mevlevilerin kullandığı bir müzik
kār-zār: cenk, kavga, savaş.	unsurudur.
ķavā'id: kaideler, usuller.	ķufl: kilit, sürgü.
ķayd: ayağa vurulan zincir, pranga,	kūhān: kambur, at eğeri, deve yada sığır
bağlama, bağlayacak şey;	hörgücü.
sınırlama, belirtme.	kuḥl: göze çekilen sürme, göz ilacı.
kebg: keklik.	ķullāb(ķüllāb): ucu eğri demir, kanca,
kebūd: gök rengi mavi.	çengel.
kebūter: güvercin.	ķulle: dağ tepesi, doruk; kule; bazı harp
kec(kej): eğri, çarpık(geç, gej).	gemilerinin güvertelerinde bulunan
kef: köpük, sünger taşı.	ve makine ile hareket eden ağır top.
keffe: kefe, terazi gözü, terazi tablası.	ķulzūm: deniz.
kelāg: bir cins karga(kuzgun).	ķūr: kör.
kem-azār: zarar vermeyen, zararsız.	ķurretū'l-ʿayn: göz nuru, bot. Su teresi,
ker: sağır, güç, kuvvet, meram, maksat.	parlak, nurlu.
kesel: gevşeklik, uyuşukluk, tembellik.	
keştī: gemi.	

kūrş, kūrşa: yuvarlak ve yassı nesne,
 tekerlek; küre, daire, bir yıldızın
 görünen yüzü.
 kūrūn: zamanlar, devirler.
 kūt: yaşamak için yenilen şey, yiyecek,
 gıda.
 kuṭn: pamuk.
 kümūn: saklanma, gizlenme.
 kūnbed-i ḥaḍrā: (yeşil kubbe) gökyüzü.
 kūnūd: nankörlük.
 kūnūz: hazineler.
 küşte: öldürülmüş.

lenger: gemiyi yerinde mıhlamak için denize
 atılan zincir ve bu zincirin ucundaki
 çapa.
 let: dayak, kötek; şiddetle çarpma.
 levm: çekiştirme, paylama, başa kalkma.
 livā: bayrak, sancak.
 luāb: salya, ağ.
 luḥb: oyun, eğlence.
 luḥbet: oynanan, oynanılan şey, oyuncak;
 herkesi hayrette bırakan şey, hal.
 lücce: engin su, kalabalık, guruh; ayna,
 gümüş.

-L-

lā-cerem: şüphesiz, besbelli, elbette.
 lāğ: şaka, latife, oyun.
 laḡve: ağız çarpılması.
 lāmiḥ: parlayan, parıldayan; parlak.
 lā-misās: (inanç olarak) tabu,
 dokunulmaz şey.
 lā-reybī: şüphesiz.
 lā-yezāl: zevalsiz, bitimsiz.
 leb-ber-leb(leb-be-leb): dudak dudağa.
 leben: süt.
 leblāb: sarmaşık.
 lehv: oyun, eğlence, faydasız iş.
 lemeān: parlama, parıldama.
 lem-yezel: zeval bulmaz, zail olmaz;
 baki, kalıcı.

-M-

maābir: çitler, geçilecek yerler, köprüler,
 kemerler.
 maād: dönülen, dönüp gidilecek yer, ahiret;
 gaye, amaç.maācīn: yoğrulmuş
 şeyler.
 maḍcaḥ: mezar, kabir.
 māder-zād: anadan doğma.
 mā-fāt: fevt olan, kaybolan, elden çıkan şey.
 mā-fihā: öteki dünya, ahiret.
 maḡāk: çukur.
 maḡz: beyin, dimağ; anat. ilik.
 maḥāfil: oturulacak, görüşülecek yerler,
 toplantı yerleri; büyük camilerde
 hükümdarlara veya müezzinlere
 ayrılmış etrafı parmaklıklarla
 çevrilmiş yerler.

māhī: balık; semek; ast.

Güneybalığı'nın alfa yıldızı.

mahlūc: hallaçlanmış, atılmış(pamuk).

maḥmidet: övme, methetme.

māh-tāb: ay ışığı.

maḥzā: ancak, yalnız, tek, sade; halis,

katıksız, tam.

maḥzar: huzur yeri; bir kimsenin önü,

hazır olma; görünüş, gösteriş.

maḥzūn: hazineye saklanan şey.

mā'ide: üzerinde yemek bulunan sofrası.

maḥ'ad: oturulacak yer, minder; oturma

yeri; geri, kıç, makat.

maḥarr: karar edilen, durulan yer,

karargah; oturlan yer, ocak,

merkez; payitaht, başkent.

maḥrūn: yakınlaştırılmış, yakın;

ulaşmış, kavuşmuş.

maksūr: kısıtlanmış, sınırlandırılmış.

mānend: benzer, eş.

mār: yılan.

marāz: hastalık; dert, bela, dayanılması

güç durumu.

ma'reke: savaş meydanı.

mašāff: harp, savaş.

mašdar: bir şeyin çıktığı yer, kaynak.

māsiwā: Allah'tan başka bütün varlıklar;

dünya ile ilgili olanlar.

mašlahat-güzār: iş bitiren, iş bilir; elçi

namına işleri takipte vazifeli kimse.

maṭāyā: binek hayvanları, devvāb.

maṭ'umāt: yenecek şeyler.

maḥzar: bir şeyin görüldüğü, çıktığı yer,

nail olma, şereflenme.

me'al: meydana gelen şey, netice; mana,

kavram, mefhum.

me'āsir: güzel eserler, nişanlar.

mebādī: evveler, başlangıçlar, prensipler,

ilk unsurlar.

mebānī: binalar, yapılar, temeller.

mecārī: su yolları, akıntı yerleri, su

yatakları.

mecma': toplanılacak yer, kavuşulan yer,

nokta.

meder: kuru çamur, kerpiç; köy, mahalle.

medhūš: dehşete uğramış, şaşırılmış,

korkmuş, ürkmüş.

meḥābir: iftihar edilecek, övünülecek şeyler.

meḥālīs: iflas edenler.

meḥūm: anlaşılan, anlaşılmış.

meḥūd: kayıp, yok, olmayan; ölü veya diri

olduğu bilinmeyen, kayıp kimse.

meḥūl: fitil haline getirilmiş, bükülmüş,

kıvrılmış.

meḥābet: azamet, ululuk, korkunçluk, büyük

görünme.

meḥālik: helak olacak yerler, tehlikeli yerler

veya işler.

mehār: devenin burnuna geçirilen
burunluk; yular, dizgin.

mehcūr: terk edilmiş, bırakılmış,
kullanılmaz olmuş; uzaklaşmış,
ayrılmış.

mehīb: heybetli azametli, korkunç;
aslan.

mekkār: hileci, düzenbaz.

meknūn: dizilmiş.

mekr: hile, düzen, dubara; hile ile
aldatma, maksadından
vazgeçirme.

mekremet: kerem, izzet, şeref, onur;
cömertlik, ağırlama, saygı.

melāḥ: çekirge.

mellāḥ: gemici, kaptan, denizci.

melāhat: güzellik, yüz güzelliği.

melālet(melāl): usanç, usanma, bıhma;
sıkılma, sıkıntı.

melāz: sığınacak yer; melce, penah.

melce': iltica edecek, sığınacak yer.

mellāḥ: Gemici, kaptan, denizci.

memerr: geçilecek yol.

memkūr: kızıla boyanmış, av kanıyla
kirlenmiş.

memlū: dolu, lebaleb, doldurulmuş.

memlū memlu': dolu, dopdolu

menāhil: hayvan sulanan sulak yerler;
konulacak, durulacak sulak
yerler.

mencūk: bayrak direklerinin başına takılan
küçük ay, meh-çe; şemsiye, sancak,
bayrak.

menfūs: atılmış, didilmiş.

menū: bağlı, asılı.

merbūt: raptolunmuş, bağlanmış.

merdūd: reddolunmuş, kovulmuş; geri
çevrilmiş.

mergūl: bükülmüş, kıvrılmış; kıvrıcık saç;
kuş sesi, ahenkli ses.

Merīḥ: dünyadan sonra Güneşe en yakın
gezegen, Sakıt, Mars.

merkad: kabir, mezar; uyuyacak yer.

merkūm: açık, zikredilmiş.

merta': mera, otlak, çayır.

meşā'ib: felaketler, uğursuzlar.

mesālik: süluk edilen, tutulan yollar.

mesāmi': kulaklar, işitme aletleri.

mesdūd: kapanmış, kapalı, tıkanmış, tıkalı.

meslūl: kınından çıkarılmış; din uğruna
nefsini feda etmiş kahraman; verem.

mesned: isnad edilen, dayanılan şey; rütbe,
derece, paye, makam.

meşām: burun.

meş'arū'l-ḥarām: hac zamanında Ka'be'de
ziyaret edilecek muayyen yer.

meşdūd: şeddolunmuş, sıkı, sıkıca bağlı;
Bursa ipeğinden yapılmış bir çeşit
kumaş.

meşhed: birinin şehid olduğu veya bir
şehidin gömüldüğü yer.

meşhūn: doldurulmuş, dolu.

meşreb: içecek yer, yaradılış, tabiat,
huy, mizaç, ahlak.

meş'üm: uğursuz.

mevāid: sofralar.

mevārid: gelecek, varacak şeyler.

mevfūr: çok, bol.

mevhibet(mevhibe): bahşış, ihsan,
bağış; mevhibet-i İlāhī: Allah
vergisi.

mevkif: durak, duracak yer, istasyon;
herhangi bir astronomi ve
topografya aletinin rasat yapmak
için kurulduğu nokta, istasyon,
durak noktası.

mevşūl: birleşmiş, kavuşmuş.

mevsūm: nişanlanmış, damgalanmış,
işaretlenmiş; isimlendirilmiş,
adlandırılmış.

mevvāca: çok dalgalanan, dalgalı.

meymene: ordunun sağ kanadı.

meysere: zenginlik; sol cenah, ordunun
sol kanadı.

me'yūs: ye'se düşmüş, ümidi
kesilmiş, ümitsiz.

mezmūm: zemm olunmuş, yerilmiş,
ayıplanmış.

mihen: eziyetler, meşakkatler, sıkıntılar.

miknet: kuvvet, kudret, güç, zor.

mīl: göze sürme çekmeye mahsus bir çeşit
alet; yollarda mesafeyi tayin için
dikilen nişan; iğne gibi ince ve uzun
bir alet; ucu sivri çelik kalem; sivri
dağ tepesi; bir kilometreye yakın bir
uzaklık, bir çarkın üzerinde döndüğü
mihver, eksen.

min ba'd: bundan böyle, bundan sonra.

minhāc: yol.

minkāle: iletki, yarım daire şeklinde dereceli
hendese(geometri).

minşār: testere, bıçkı.

mīş: koyun.

miyān: orta; ara, aralık; bel, kemer yeri;
şarkı ve bestelerin üçüncü mısrası;
miyān-beste: bel bağlamış, hemen
işe hazır.

mīzān: terazi, ölçü aleti, tartı, ölçek; ast.

Terazi burcu, semanın kuzey yarım
küresinde görülebilen ve
Sünbüle(Başak) burcunun yanında
bulunan bir yıldız kümesi olup belli
başlı dört yıldızdan müteşekkil
küçük bir burç; adalet, eşitlik
duygusu; akıl, idrak.

mīzbān: ev sahibi.

mu'allak: asılmış, asılı; havada, boştaki duran,
sürüncemede kalmış; bağlı.

mu'aşeret: birlikte yaşayıp iyi geçinme.

muğān: ateşe tapanlar. pīr-i muğān:

meyhanecilerin miçosu, en

yaşlısı, en eskisi.

muğber: tozlu, tozlanmış; gücenmiş,

küskün.

muğlağ: kapalı, kilitli, çapraşık,

anlaşılmaz.

muğtenem: ganimet olarak alınmış.

muğannes: korkak, alçak, kadın tabiatlı,

kalles.

muḥaṣṣal: hasıl edilmiş, elde edilmiş;

hülasa, sonuç olarak.

muḥtell: ihlal edilmiş, bozulmuş, bozuk,

karışmış.

muḳābele: karşılık verme, karşılama;

karşı gelme; birbiriyle

karşılaştırma; karşılıklı yapılan

okuma; camilerde halka karşı

Kuran okuma; Mevlevilerin,

cezbe halinde ayakta dönmeleri.

muḳaddemā: önce, eskiden.

muḳaddemāt: öncüler, ordunun

ilerisinde bulunan askerler.

muḳarnes: merdiven şeklinde çatma

tavan, kubbe; kubbe biçiminde

olan.

muḳbil: ikballi, kutlu, mutlu; mesut,

bahtiyar.

muḳırr: ikrar eden, doğruyu söyleyen;

kusur ve kabahatini gizlemeyen;

birinin, kendisinde hakkı olduğunu

söyleyen.

muḳsem: kasem edilmiş, yemin edilmiş.

muḳlem: işaretlenmiş, belirtilmiş.

munṭafī: sönme, intifa etme.

mūr: karınca; yoksulluk, fukaralık sembolü;

pas hastalığı.

muraṣṣā' : kıymetli taşlarla bezenmiş; ed. iki

mısrası veya iki fıkrası kelime

kelime birbirinin aynı vezin ve

kafiyede olan; g.s. bir yazı sitili;

müz. Irak perdesiyle geveşt perdesi

arasında bulunan bir perde ismi.

murğ(mürg): kuş.

murğ-ı şeb-ḥīz: geceleri uyanıp öten kuş.

muṣādaḳat: karşılıklı dostluk.

musahḥar: ele geçirilmiş.

muṣālaḥat: barışlar.

muṣammem: kesin olarak karar verilmiş;

mukarrer.

muṣavver: tasvirli, resimli; tasarlanmış,

düşünülmüş.

muṣayḳal: cilalı, parlak, yaldızlı, perdahlı.

muṭtell: illetli, hasta, sakat.

muṭrib: çalgı çalan, çalgıcı; şarkıcı, şarkı

okuyan.

muṣāfıḳ: uygun, yerinde; müz.Ali Şah bin

Büke devrinde(XV.yy) anılan bir

makam.

mūy: kıl, saç.

muza^{fer}: safran renginde, sarı renkte;
safranlı.

mübâdi: meydana çıkaran, ortaya
koyan.

mübârezet: cenk, kavga, vuruşma.

mübârizân: döğüşe, güreşe kalkışanlar;
kuvvetli münakaşaya girişenler.

mübeşşer: kendisine müjde verilmiş.

mücâmelet: dirlik düzenlik, karşılıklı iyi
muamelede bulunma, güzel
geçinme.

mücâvir: komşu, mabed veya bir tekke
yakınlarına çekilip oturan;
yurdunu ve diyarını terk ederek
zamanını Harameyn-i
Şerifeyn'de ibadetle geçiren.

müdâm: devam eden, süren, sürekli,
arası kesilmeyen. ۶yş-ı müdâm:
hiç bitmeyen zevk.

müdârâ: yüze gülme, dost gibi görünme.

mü'ekked: sağlamlaştırılmış; tekrar
edilmiş, bir daha haber verilmiş,
tembih edilmiş.

mü'eyyed: teyit edilmiş,
kuvvetlendirilmiş, sağlam,
doğrulanmış; yardım gören.

müffid: ifade eden, anlatan, manalı;
faydalı; erkek adı.

mühmel: ihmal edilmiş, boşlanmış,
bakılmamış, bırakılmış.

mükedder: bulandırılmış, bulanık;

azarlanmış; kederli, üzüntülü, tasalı.

mülâkî: buluşan, kavuşan, görüşen.

mülhem: ilham edilmiş, içine doğmuş.

münâdî: nida eden, tellal, müezzin(
KUR'AN tabirlerinden).

müncer: bir tarafa çekilip sürüklenen,
sürtülen, kayıp biri tarafa giden; varıp
sona eren, neticelenen.

münşe'ât: nesir yazılar, mektuplar, kaleme
alınan şeyler.

mürâselât: mektuplaşmalar, resmî kadı
mektupları.

mürâselât-ı h^vâce-i cihân: cihan efendisinin
mektupları.

mürde: ölü, ölmüş.

müreffeh: refaha, rahata, bolluğa
kavuşturulmuş.

mürûr: geçme, bir yandan girip öte yandan
çıkma; geçip gitme; sona erme.

mürüvvet: insaniyet, mertlik, yiğitlik;
cömertlik, iyilikseverlik.

müşâderât: müsadereler, yasak şeylerin,
kanuna uygun olarak alınmaları,
zoralmaları.

müsellem: teslim edilmiş, verilmiş; su
götürmez, doğruluğu herkesçe kabul
edilmiş.

müştağrak: batmış.

müstemend: üzüntülü, kederli, hüznü;

biçare, zavallı, talihsiz, mutsuz.

müstehām: şaşırmış, şaşa kalmış.

müşārün-ileyh: kendisine işaret olunan,

adı geçen, adı anılan.

müşāvere: danışma, bir iş üzerinde

konuşma.

müşgīn: misk kokulu, siyah, kapkara.

müş: yumruk.

müşāk: iştıyaklı, özleyen, can atan.

müte‘azzir: özürlü, özrü bulunan;

mümkün olmayan, güç, zor.

müteberrik(müteberrike): mübarek

sayılan, uğurlu.

müteferriķa: ufak tefek masraflar için

ayrılan para, çeşitli işler gören;

padişah, sadrazam ve vezirlerin

emirlerini götüren.

müteğallibe: zorba takımı, derebeyi.

müteğayyir: değişen, başkalaşan;

bozulmuş, bozuk.

mütelālī: parıldayan, ışıldayan.

mütemādī: uzayan, süren; fasılasız,

arasız.

mütenaşşır: Hristiyanlığı kabul eden,

Hristiyan olan.

müteraşşid: dikkatle gözeten, bekleyen,

kollayan.

müttaķī: sakınan, çekinen; Allah’tan

korkan.

Müvāsā:

müzāb: eritilmiş, erimiş.

müzāheret: yardım etme, koruma.

-N-

nāb: azı dişi, yaşlı deve; halis, saf, arı,

katıksız, berrak, oluk.

nādān: bilmez, cahil; terbiyesi kıt.

nāfī: faydalı, karlı, Allah’ın adlarından.

nāgāh: vakitsiz, zamansız, aniden.

nā-hemvār: çarpık, eğri, düz olmayan.

nāhun: tırnak.

na‘l: ayakkabı, pabuç, nal, oturacak yerlerin

en aşağısı.

naşāyiḥ: nasihatler.

naşfet: insaf, haklılık, doğruluk.

naş(naşş): açıklık, katilik; anlamında açıklık,

kesinlik bulunan Kur’an ayetinin

delil olarak gösterileni; fls. İnak,

dogma; gr. Eskiden sadece bir

anlama gelen kelime.

nā-şitā: sabahtan beri bir şey yememiş olma;

çok aç.

nā-tuvān: zayıf, kuvvetsiz; zebūn.

nā-yāb: bulunmaz, ortadan kaybolma.

neberd: harp, savaş.

necm: yıldız, Kur’an.

nef: menfaat, fayda, kar, çıkar.

neft-endāz: neft(yağı) atıcısı.

nehb ü gâret (etmek): yağmalamak,
çapulculuk etmek.

nerd-bân: merdiven.

nesâyim: hafif ve latif rüzgarlar.

nesh: fes etme, lağvetme.

nesnâs: yarı insan, tek elli ve tek ayaklı
olup sıçrayarak yürüyen
efsanevi bir hayvan; goril,
şempanze, orangutan gibi büyük
hayvanların genel adı.

nesrîn: yaban gülü.

neşât: sevinç, neşe, şenlik.

nevâ: ses.

nevâhî: yanlar, nahiyeler, taraflar,
bucaklar.

nevâ'ib: musibetler, belalar, kazalar.

nevâle: vergi, bağış; nasip, talih, kısmet;
yiyecek içecek; bir tek porsiyon.

nev'an: nevi, çeşit bakımından, cins
olarak; biraz.

nevhâ: ölüye sesle ağlama.

nevk: sivri uç, kuş gagası; kirpiğin ucu.

nevzâd: yeni doğmuş, yeni doğan; tıfl-ı
nevzâd: yeni doğmuş çocuk.

neyyir: nurlu, parlak; ışıklı cisim.

neyyir-i a'zam: Güneş.

nigâh: bakış, bakma.

nigâr-hâne: resim ve heykellerle süslü
yer, resim ve heykel sergisi;
puthane; güzelleri çok olan yer,

resim yapanların çalıştıkları atölye.

nigeh-bân(nigâh-bân): gözcü, bekçi.

nigîn: yüzük, mühür, yüzük taşı.

nihâd: tabiat, huy.

nihânî: gizlilik, saklılık; gizli, saklı.

nikât: herkesin anlayamadığı ince anlamlar;
ince manalı, zarif ve şakalı sözler.

nîk-baht: bahtı iyi, talihli.

nîme: yarı, yarım buçuk.

nîrân: aydınlıklar, parıltılar, ışıklar;
cehennem, tamu; ateş.

nişâb: asıl, esas; zekat miktarı; sermaye,
mal; derece, istenilen had.

nişâr: saçma, serpmeye.

nîş: iğne, (arı, akrep gibi böceklerde) diken,
zehir, ağı.

niyâm: kın, kılıç kını, kılıf; uyuyanlar,
uykuda olanlar.

nizâ': çekişme, kavga.

nuql: meze, çerez.

nukre: külçe halinde gümüş.

nuşret: yardım, Allah'ın yardımını; başarı,
üstünlük; erkek adı.

nûş: tatlı, bal; içki, iştret.

nüfûr: ürküp kaçma, dağılma; hacıların,
Mînâ'dan Mekke'ye doğru süratle
yola çıkmaları.

nühüfte: gizli, saklı.

nükhet: koku, fayiha; ağız kokusu.

nüşûr: neşretmeler, dağıtmalar,
yaymalar; öldükten sonra
dirilmeler.
nüvvâb: vekiller, naibler; birinin yerine
geçen; nöbet bekleyen.

-O-

-Ö-

-P-

parsâ: sofı, dine bağılı; iffetli, namuslu,
temiz, doğru.
pâsbân: gece bekçisi; pâs-dâr; hâris.
pâyân: son, nihayet; uç, kenar, sınır;
sofunun ulaşacağı birlik alemi;
bî-pâyân: sonsuz.
peleng: panter.
penâh: sığınma, sığınılacak yer.
pençe(pence): yırtıcı hayvanların ön
ayaklarının parmaklarıyla
tırnakları; mec. zorlu el; ünlü bir
lale adı.
perniyân: ipekten dokunmuş, bir tür
işlemeli kumaş, nakışlı atlas.
perende: uçucu, uçan.
per ü bâl: kanat ve kol.
pertâb: atılma, sıçrama, uzağa düşen ok;
uzağa düşen şey.
Perverdgâr: besleyici, rızıklandırıcı,
Allah.

perveriş: besleyiş, besleme, beslenme;
terbiye etme, yetiştirme; ilerleme.
Pervîn: Ülker yıldızı, kadın adı.
peyk: haberci; haber ve mektup getirip
götüren.
peyker: yüz, surat.
pîc ü tâb: ıstırap, sıkıntı, endişe, telaş,
şaşkınlık.
pîrâmûn(pîrâmen): etraf, çevre, yan.
pîrâste: tertiplenmiş, düzenlenmiş,
donatılmış, süslü.
pîrûz-rûz: uğurlu gün.
pistân-ı mâder: ana memesi.
piste: fıstık.
pister: yatak, döşek.
pîşe: sanat, meslek; iş, amel; huy, tabiat,
adet, alışkanlık.
puhte: pişmiş, pişkin, olgun, gün görmüş;
nâ-puhte: pişmemiş, tecrübesiz, toy.
pülâd: polat, çelik.
püyâ: koşan (en çok at hakkında).
püyân: koşan(en çok insan hakkında) mec.
Kendini kaptırmış, dalmış.
pür-kef: köpük dolu.
pür-kîn: kin dolu.
püş: arka, sırt.
püşte: yığın, tepe; tûde.

-R-

raʿd: gök gürlemesi.

rāġib: istekli, isteyen, raġbet eden.

rāh: yol; tutulan yol, meslek, usul.

raĥiḳ: duru ve temiz şarap; bot. balözü.

raḥşān: parlak, ışıltılı.

raḥt: at takımı, yol levazımı, döşeme ve ev takımı, kapı ve pencerelerde menteşe takımı.

ra'ıyyet-perverlik: halkına veya tebasına iyi bakan hükümdar.

-rān: süren, sürücü, hükmeden anlamlarında birleşik kelimeler yapar.

ra'şe: titreme, titreyiş.

raḥbu'l-lisān: yumuşak sözlü.

ravza: ağacı, yeşili bol olan yer, bahçe.

rāy: rey, fikir, oy.

rāyet: sancak, bayrak.

rāyiḥa: koku.

raẓī'(radī'): süt emen çocuk, süt kardeş.

re'āyā: bir hükümdar idaresi altında bulunan ve vergi veren halk; bütün halk; Hristiyan teba.

recm: taşlama.

re'fet: merhamet etmek, acımak, esirgemek.

reftār: gidiş, yürüyüş, hareket; salınarak edalı yürüyüş.

reh-nümā: yol gösteren, kılavuz, rehber.

renc: ağırı, sızı, zahmet, eziyet.

rence(rencūr): sıkıntılı, incinmiş, rahatsız, dertli, hasta.

resen: ip, organ, halat.

reşk: kıskanma.

revāyiḥ: kokular.

revende: giden.

revġan-ı bādām: badem yağı.

revnaḳ: parlaklık, güzellik, tazelik, süs.

reyāḥīn: reyhanlar, fesleğenler.

rezīn: vakarlı, temkinli, ağır, ağır başlı.

rezm: kavga, savaş, cenk.

rif'at: yükseklik, yücelik, büyük rütbe.

rikāb: üzenği; büyük bir kimsenin katı, önü; eski bir Türk müziği makamı.

riḳḳat: incelik, merhamet, acıma.

rimāḥ: mızraklar, süngüler, kargılar.

rīze: kırıntı, ufak parça.

riyāḥ: rüzgar.

riyāset: reislik, başlık, baş olma, başkanlık.

rub': dörtte biri.

rūbāh: tilki; mec. hilekar, kurnaz.

rub'-ı meskūn: dünyanın kara olan dörtte bir kısmı.

rūd: ırmak, çay; kemeñçe; saz kirişi, saz teli.

rūh-efzā: ruha tazelik veren, cana can katan;

Türk müziğinde bir makam adı.

rūḥ-perver: ruh besleyen.

rūmālī: yüz sürücülük.

rūşenāyī(rūşenī): aydınlık, açıklık; belli olma; tarikat adı.

ru'ûnet: bölnlük, sünepelik; insana ağır
gelecek hallerde bulunma.
rûz-i pîrûz: uğurlu gün; fîrûz.
rübûb: efendilik.
rücûm: taşlamalar, taşa tutmalar, akan
yıldızlar.
rûfekâ: arkadaşlar, refikler.

-S-

sa'd: kutluluk, uğur; kutlu, uğurlu.
Sa'd-ı Ekber: Jüpiter(Müşteri) gezegeni.
şad-pâre: yüz parça, parça parça.
safâih: düz yassı şeyler, madeni
levhalar.
şaf-der(veya saff-der): düşman saflarını
yaran yiğit. Savaşçı, asker. Saff-
zen.
şağîr: küçük, ufak; buluşa ermemiş,
ergenlik çağına gelmemiş çocuk.
sahâif: sayfalar, yapraklar.
şâhib-ķırân: her zaman başarı, üstünlük
kazanan hükümdar; ünlü bir lale
adı.
şâhih: gerçek, doğru, kusursuz, ayıpsız.
sâhir: büyücü, büyüleyen güzel.
sa'îd: mutlu, uğurlu; ahiretini
hazırlamış.
sâ'id: yukarı çıkan, yükselen, kalkan,
kalkıcı.
şâ'ika: yıldırım.

şakf: tavan, çatı, dam.
şalâh: düzelme, iyileşme, iyilik; rahatlık,
barış; dine olan bağlılık.
şamem: sağırlık.
şandal(şandel, şandelî): sandal ağacı ile
ilgili; sandal ağacından yapılmış
sandalye.
şanevber: çam fıstığı ağacı, çam fıstığı
kozalağı, sevgilinin boyu posu.
şarîr: kalem ve kapı gibi şeylerin gıcirtısı,
cızirtısı.
sa'fer: kekik otu.
sâ'îr: yükselip meydana çıkan, yükselen,
yükseldikçe yükselen.
savami: ibadet yerleri, tekkeler, özel
tapınaklar.
şavâb: doğruluk, dürüstlük, doğru hareket;
davranış, düşünce; doğru dürüst.
şavb: yön, taraf, cihet.
şavlet: şiddetli hücum, saldırma.
şavt: ses, sada, bağırma, haykırma, çığlık.
sa'f: çalışma, çabalama, gayret etme;
geçinme için çalışma.
sâ'ye: gölge, koruma, sahip çıkma, himaye,
yardım.
sebak: ders.
sebîl-i sedâd: doğru yol.
sebük-bâr: yükü hafif, eşyası az olan.
sedîd: doğru, hak.
sefîd: ak, beyaz.

seffine: gemi, vapur.

seḥāb: bulut; karanlık; bulut gibi uçuşan
böcekler.

sehmü'l-mevt: ölüm korkusu.

seḳām: hastalık, illet.

selākat: güzel söz söyleme kabiliyeti,
talākat.

selāṭīn: sultanlar.

selvet: gönül rahatlığı, iç huzuru;
memnunluk, mutluluk, zevk,
keyif.

semāf: işitme, duyma; Mevlevi
ayinlerinde tarikat
mensuplarının cezbe haliyle
ayakta dönmesi, zikretmesi.

sem'an ve ṭā'aten: baş üstüne.

semen: yasemin, semizlik, yağlılık,
baha, kıymet; semen-ber: göğsü
yasemin gibi beyaz olan;
yasemin göğüslü.

semend: kula at, çevik ve güzel at.

semender: kurbağagillerin kuyruklu
takımından bir hayvan; ateşte
yaşadığına inanılan bir masal
hayvanı.

semerāt: yemişler, meyveler; faydalar,
verimler; neticeler; devlete ait
mülk ve akarlarla topraklarından
alınan gelir, vergi.

sepīd: beyaz, ak.

ser-agaz: yeniden, baştan başlama.

serā-perde: saray perdesi, harem dairesinin
önüne çekilen büyük perde; otağ,
padişah çadırı.

ser-cümle: bütün, hepsi.

serd: soğuk; sert, haşın, çirkin, kaba, hoyrat;
düzgün ve münasebetli söylem;
doğrama, doğranma.

ser-efrāzān: başını yukarı kaldıranlar,
yükseltenler, benzerlerinden
yüksekte olanlar.

ser-endāz: çekinmez, korkusuz, fedakar,
pervasız; müz. Türk müziğinde
kullanılmış bir usul.

ser-gerdān: başı dönen, sersem, şaşkın;
perişan.

serhengān(serheng'in çoğulu): çavuşlar,
kavaslar, yasakçılar.

sermā: kış, soğuk.

ser-nigūn: baş aşağı olmuş, ters dönmüş;
talihsiz, bahtsız.

serīr: taht, yatacak yer.

sermest: sarhoş.

ser-tırāş: berber.

sevāmm: zehirli hayvanlar.

seyrān: gezinme, bakıp seyretme, temaşa.

sezā-vār: münasip, uygun, yaraşır.

şī'āb: güç, zor, çetin şeyler.

şīgār u kibār: küçükler ve büyükler.

şimād: şişe tıpası, tıkaç.

sīb: elma.

sihām: oklar.

sikke-şüret: para gibi kendini parlak
gösterme, yüzünü gözüne
boyama.

silk: iplik, sıra, dizi; meslek, yol, tutulan
yol.

sīm-ber, sīmīn-ber: göğsü, gümüş gibi
olan.

sipeh-sālār(sipāh-sālār): askerlerin en
büyüğü.

sipihr(āsmān, semā): talih; Türk
müziğinde çok eski bir makam
adı.

sī-rāb: suya kanmış, taze, körpe.

Sirāc: ı ışık, kandil, mum.

sirişk: gözyaşı.

sitāre: yıldız; talih, baht, kader.

siyākat: binek hayvanını arkasından
sürme.

sūhān: törpü.

şuḥf(şuḥuf): sayfalar,

yapraklar[Allah'ın dört kitaptan
başka Cebrail vasıtasıyla bazı
peygamberlere yolladığı emirler
ki 100 adettir.]

şuḡra: daha(peki, en çok) küçük;
asgar'ın müennesi.

sūḡte-ciger: ciğeri yanmış.

su'ūd: mübarek sayılan yıldızlar, erkek adı.

suyūf: yaz mevsimleri.

sūzende: yakan, yakıcı.

sūdde: kapı, eşik; biy. vücudun bir yerinde
görülen tutukluk.

sūfūn: gemiler.

şūḡūr: hudut, sınır.

sūkkān: oturanlar, sakinler.

sūm: dört ayaklı hayvanların tırnakları.

sūrādīkāt: saray perdeleri, harem

dairelerinin önüne çekilen büyük

perdeler; otağlar, padişah çadırları.

Şüreyyā : Ülker yıldızı(semanın kuzey
yarım küresinde Sevr burcunun en
parlak yıldızı olan Eddeberān'ın
ilerisinde ve Feres-i A'zam
istikametinde görünen bir yıldız
kümesi), Pervin.

sūrfe: sofrası.

sūrḡ: kırmızı, kızıl; kırmızı mürekkep.

sūrūd: şarkı, türkü.

süyūl: seller.

-Ş-

şāb(şabb): genç, delikanlı, yiğit.

şādī: memnunluk, sevinçlilik, gönül
ferahlığı.

şāḡ: dal, budak.

şām-gāh: akşam vakti.

şātır: neşeli, keyifli, şen.

şe'āmet: uğursuzluk.

şeb-ḥīz: geceleri uyanıp kalkan ve iş gören.

şeb-ḥūn(şebīhūn): gece baskını.

şecā'at: yiğitlik, yüreklilik.

şegāl: çakal.

şeh-bāz: bir cins iri ve beyaz doğan; yiğit, şanlı, gösterişli adam.

şehnāz: Türk müziğinin en eski mürekkep makamlarından.

şeh-per: kuş kanadının en uzun tüyü.

şekāvet: bedbahtlık, bahtı karalık, kutsuzluk; eşkıyalık, haydutluk.

şekker-ḥā: tatlı söyleyen, tatlı sözlü.

şemāyim: kokular.

şemīm: güzel kokan, güzel kokulu, güzel koku.

şemşīr: kılıç.

şerze: kudurmuş, kuduruk.

şeş: altı.

şevket: büyüklük, heybet.

şi'āb: şubeler, dallar budaklar, bölükler, kısımlar, takımlar.

şifāh: dudaklar.

şifte: kaçık, düşkün, tutuk.

şihāb: kıvılcım, akan yıldız.

-şiken: "kıran, kırıcı" manalarında birleşik kelimeler yapar; şaf-şiken: saf kıran, saf yaran

şimşād: şimşir ağacı.

şīr-i jiyān: kızgın, kükreymiş aslan.

şīr-i şerze: kudurmuş aslan.

şuḡl: iş, meşgale; dert, gaile; Türkler tarafından bestelenmiş Arapça güfteli ilahilere verilen ad.

şuḥ: serbest, neşeli, şen ve oynak [kadın], hayasız[kadın].

şūr: tuzlu, kekremesi, şamata, gürültü.

şurṭa: önde gidip düşmanla savaşan asker, çarhacı askeri; yelkene uygun rüzgar.

şurīde: karışık, perişan, aşık, tutkun.

şühüb: kıvılcımlar, akan yıldızlar.

şükūfe: çiçek.

şükūh: azametli, ulu, heybetli.

şümār: hesap, sayı.

-T-

ta'addī: geçme, öteye geçme, saldırma; zulmetme, adaletsizlik; örf adet ve kanunların sınırını aşma.

ta'affuf: iffetli olma, ahlak dışı şeylerden kaçınma.

tā'at: ibadet, Allah'ın emirlerini yerine getirme.

tāb: güç, kuvvet.

tāb-dār: parlak, ıdıklı; kıvrımlı, bükümlü; kederli, üzüntülü.

ṭabl: davul, kulak zarı.

tāb-nāk: parlak, ıdıklı.

tāc-dārān: taç giyenler, sultanlar,
şehinşahlar, hükümdarlar,
taçlılar.

tağayyürāt: değişmeler, başkalaşmalar;
renk değişmeler; bozulmalar,
kokmalar.

taḥaşşun: kale ve hisara kapanma,
istihkama çekilme.

taḥkīk: doğru olup olmadığını araştırma;
doğru, gerçek.

ṭāk: kubbe, bina kemeri.

taḥallübāt: değişmeler.

taḥrīf: azarlama, başa kalkma.

taḥşīr: kısaltma; bir işi eksik yapma; bir
şeyi yapabilirken çekinip
yapmama.

ṭalʿat: yüz, surat, çehre; güzellik.

ṭalāyiʿ: öncüler.

ṭālīʿ: nişangahın arkasına düşen ok;
doğan, tulu eden; talih, kismet,
baht, kader.

ṭalīʿa: öncü asker.

ṭaʿn: sövme, yerme, ayıplama.

tār: karanlık; tel, saç teli.

ṭarāiḳ: tarikatlar, meslekler.

ṭarī: taravetli, taze.

tārīk: karanlık.

ṭarīḳ-ı reşād: Hak yolu.

taşdīf: baş ağrıtmaya, baş ağrıtılma; taciz
etme, can sıkma, rahatsız etme.

ṭaylasān: başa sarılan sarığın omuzlar
üzerine düşen kısmı, baş ve boyuna
sarılan şal.

ṭayyār: uçucu, uçan.

ṭayyibe: iyi, hoş, güzel.

tazyīf: bırakıp kaybetme, kaybına sebep
olma.

teʿāmül: iş; bir işin oluşu; öteden beri
olagelen muamele, yerleşmiş olan
örf ve adet.

teb: sıtma.

tebāh: bozuk, çürük, mahvolma; yıkılmış,
yıkıntı, tükenme.

teber: balta, dervişlerin taşıdıkları uzun saplı
ve yarım ay şeklindeki balta; meşin
bıçağı.

teberrā: uzaklaşma, uzak durma, çekilme;
sevmeyip yüz çevirme.

tecessüs: yoklama, araştırma; bir şeyin iç
yüzünü araştırıp sırrını çözmeye
çalışma, gözetleme.

tedlīs: satıcının, alış veriş esnasında,
malında olan kusurunu, alıcıdan
gizlemesi, hile.

teʿemmül: iyice, etraflıca düşünme.

tefahḥuş: inceden inceye, ayrıntılı olarak
araştırma.

tefrīd: dünyadan geçip yalnız Allah ile
meşgul olma, kendini Allah'a adama

tefvîz: ihale, sipariş etme, edilme;
dağıtım, bir gayri menkulü,
bilinen bedeli üzerinden bir
kimsenin üzerine bırakma; her
şeyi Allah'tan bekleme.

teğâfûl: (gaflet'ten) anlamamazlıktan
gelme.

tegerg: dolu.

tehevvür: öfkelenme, köpürme.

telbîs: ayıp ve kusurunu örterek
sahtekarlık yapmalar; suret-i
Hak'tan görünüp hilekarlık
yapmalar; hileler, oyunlar.

temekkün: yerleşme, yer tutma.

temhid: yayma, döşetme; düzeltme,
düzenleme.

temhîdât: yaymalar, döşemeler,
döşetmeler; ıslah etmeler,
düzeltmeler.

teng: dar, sıkıntılı, küçük; denk, eşya,
yük dengi; sıkı, yapışık; zavallı;
nadir; zor; ince; bağ, kayış.

teraḥ: gam, tasa, acı, keder.

tergîb: arzu ettirme, isteklendirme, istek
verme.

terhîb: korkma, korkutulma.

teşvîr: toz kaldırma, ortalığı bulandırma.

teşvîş: karıştırma, karmakarışık etme.

teşyîd: yükseltme, yükseltme;

sağlamlaştırma, sağlamlaştırılma.

tevâbi: bir kimsenin hizmetinde bulunanlar,
maiyet; bir kimsenin mesleğini
tutanlar, fikirdaşlar; uşaklar; bir
merkeze bağlı olan yerler; uydular,
peykler.

tevaḥḥuf: durma, eğlenme, bekleme; birine
bağlı olma.

tevellâ(tevellî): birine yanaşma; birini dost
tutma; tas. ehl-i beyt'i, Hz. Ali'yi
sevme, onlardan medet ve şefaât
isteme kendilerine olan yakınlık,
bağlık.

tezvîr: yalan dolan; ara bozmak ve bilhassa
fenalık maksadıyla yapılan kovuculuk; ehl-i

tezvîr: yalan söyleyip ara bozanlar.

ṭınâb: kazığa bağlanan çadır ipi.

ṭırâz: ipek ve sırma ile işleme, elbiselere
nakışla yapılan süs, üslup, tutulan
yol.

tilâl: tepeler, kümeler, yığınlar.

ṭulû: doğma, doğuş.

ṭunub: çadır ipleri.

ṭurfe: turfa; görülmemiş, tuhaf şey, şaşılacak
şey; Yahudilerce yenmesi yasak olan
şey; kaçınılması gereken şey.

ṭurre: alın saçı; kıvrıcık saç lülesi; kumaşın
etrafına çekilen kılaptandan süs.

tüşe: ölmeyecek kadar yenecek şey, azık.

tutiyan: dudular papağanlar.

ṭuyūr: kuşlar, mürgân.

tünd: sert, şiddetli, haşin.

tütük: çadır, büyük perde; örtü.

-U-

‘ubūr: bir suyun öte yakasına geçme, bir
başka tarafa geçme, geçimle,
atlama; ast. “ṣi‘rā-yı yemānī”
denilen çok parlak bir yıldız.

‘ūd: ağaç, odun; öd ağacı; müz. ut.

‘uḳalā: Akıllılar, akıllı olanlar; bizde
“ukala dümbeleği”nden kinaye
olarak ve müfred şeklinde, bir
şey bilmediği halde akıllılık,
bilmişlik taslayan, akıllı
geçinmek isteyen manalarına
kullanılır olmuştur.

‘uḳūk: anaya babaya asi olma.

umūr: işler, hususlar, maddeler, şeyler.

‘unf: şiddet, sertlik, kabalık.

‘unḳūd: salkım, meyve salkımı.

‘urūc: yukarı çıkma, yükselme.

‘urūk: kökler, ırklar, damarlar.

‘urza: hedef, amaç, gaye.

uṣṭurlāb: yıldızların Arz’a nazaran
yükseklik derecesini bulmakta
kullanılan alet.

‘uyūn: gözler, pınarlar.

-Ü-

übbebet(übheth): büyüklük, ululuk.

üftāde: düşmüş, düşkün, biçare; aşık.

üştür: deve.

-V-

vaḳtā ki: ne zaman ki, o zaman ki, olduğu
zaman.

vālih: şaşakalmış, şaşırmış.

vedāyi‘: emanetler.

velādet (vilādet): doğma, doğurma;
Süleyman Çelebi’nin Mevlid’inde,
Hz. Muhammed’in doğumunun
anlatıldığı bölüm.

verd: doru at, Hz. Muhammed’in yediş
atından biri; gül.

verziş: çalışma, işletme; çalışmış, bir işi adet
edinme.

Vildān: yeni doğmuş çocuklar; kullar,
köleler.

vuḥūş: yabani(hayvanlar).

vüs‘at: genişlik, bolluk; para durumu; boş
meydan, fırsat.

-Y-

yāḳut-i müzāb: (erimiş yakut) göz yaşı;
kırmızı şarap, kan.

yed: el, kuvvet, kudret, güç; yardım, vasıta,
mülk; yed-i beyzā: Hz. Musa’nın
Firavun’a karşı, mucize olarak ışıklı
görünen parlak eli.

yerekān: sarılık hastalığı, ekinlere vuran
sam hastalığı.

yübüset: kuraklık.

-Z-

za^cferān: safran.

zāg: karga.

zağan: çaylak.

zā'irān: ziyaretçiler.

zallām: çok zulüm eden, çok

merhametsiz; gaddar, zālūm.

zamā'ir: zamirler, iç yüzler; bir ismin

yerine kullanılan kelimeler.

zamīr: iç, içyüz; kalp, vicdan; gönülde

gizli olan sır.

zātū'l-beyn: iki kişi arasında olan

düşmanlık.

zebān: dil, lisan.

zehre: çiçek; öd, safra; yiğitlik, cesaret.

zekāvet: zeka, zekilik.

zelle: sürçüp kayma.

zenān: kadınlar.

zerd: sarı; solgun, soluk; halka halka

örülmüş savaşçı zırhı.

zer-endūd: altın yaldızlı;

müzehheb(tezhibli).

zewāhir: (zahire ve zühre'nin çoğulu)

çiçekler; parlak(yıldızlar).

zewāl: yerinden ayrılıp gitme, zail olma,

sona erme; Güneş'in başucunda

bulunma zamanı, öğlen vakti;

bozulma, yenilme, kabahat, suç.

zeyl: etek; çok uzun söz; son; kuyruk;

bir şeyin altı, devamı.

zībā: süslü, yakışıklı, güzel.

zīc: yıldızların yerlerini ve dolaşmalarını

göstermek için hazırlanmış cetvel.

zinhār ve zinhār: sakın, asla, olmaya, aman!

zīr: alt, aşağı.

zirih-pūş: zırhı örten.

zīr ü bālā: aşağı yukarı, alt üst.

zūr: güç, kuvvet.

zūbāb(zūbābe): sinek

zūbūl: pejmürdelik, sararıp solma.

zülāl: saf, hafif, soğuk, güzel, tatlı su.

ÖZEL ADLAR DİZİNİ

A

- Abdal Musa, 127
 Abdi, 25
 Abdullah, 2
 Abdullah bin Cafer, 145
 Abdullah İbn Dahhak, 122
 Abdullah Yafîjî, 9
 Abdurrahman Bistami, 70
 Abdurrahman Câmî, 2, 4, 5, 6, 9, 12
 Abdurrahman Gazi, 113
 Abdülbaki Gölpınarlı, 8
 Abdülkadir Geylani, 9, 25
 Ab-ı Hayat, 27, 110, 229, 232, 321, 327
 Absal u Salaman, 7
 Acem, 4, 88, 119, 121, 129, 176, 177, 283
 Ad Kavmi, 33, 65, 130, 235
 Adem, 12, 103, 104, 114, 115, 130, 133, 174, 189, 190, 204
 Aden, 17, 182
 Adn Cenneti, 184, 339
 Afkanistan, 231
 Afrika, 104, 143, 193
 Afrodit, 148
 Ahi, 6, 101, 102, 111, 234
 Ahmed, 2
 Ahmedi, 23, 156, 160, 169
 Ahmed-i Dai, 70
 Ahmet Atilla Şentürk, 63, 125, 139, 149, 156, 157, 158, 160, 162, 163, 164, 165, 166, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 198, 201
 Ahmet Paşa, 70
 Ahmet Refik Altınay, 155
 Ahmet Talat Onay, 49, 104, 108, 109, 110, 114, 115, 117, 119, 121, 123, 136, 138, 144, 204, 235
 Ahura Mazda, 113
 Aji Dahaka, 136
 Akça Koca, 113
 Akhisar, 70
 Aksa-yı Kûhistân-ı Türkistân, 347
 Akşemseddin, 8
 Akyazı, 70
 Ali el-Ensâri el-Makdisi, 25
 Aleksis Komnenos, 70
 Alevi, 146
 Alexander The Great, 121
 Ali, 1, 2, 6, 7, 8, 13, 24, 56, 90, 104, 107, 110, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 145, 146, 150, 187, 195, 234, 246, 255, 258, 277
 Ali Emiri, 7
 Ali Şir Nevâyî, 2, 6, 125, 246
 Ali-İmrân suresi, 195
 Allah, 16, 26, 27, 31, 35, 42, 44, 47, 48, 51, 56, 57, 59, 90, 91, 93, 95, 96, 99, 100, 102, 104, 105, 106, 107, 109, 119, 123, 125, 132, 133, 134, 141, 146, 149, 150, 155, 161, 178, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 186, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 199, 200, 202, 212, 219, 221, 230, 232, 233, 235, 237, 239, 241, 243, 244, 245, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268
 Altay mitolojisi, 117
 Altaylar, 140
 Amalika hükümdarları, 177
 Amuderya, 179
 Anadolu, 1, 4, 8, 33, 49, 65, 69, 70, 98, 101, 107, 112, 117, 125, 130, 131, 149, 154, 165, 167, 191
 Anadolu beylikleri, 102
 Anadolu Selçukluları, 102
 Antakya, 240
 Antoine Galland, 215
 Anzer, 168
 Apollon, 163
 Arafat, 62, 78, 126, 178, 322, 372
 Aral Gölü, 179
 Arap, 63, 70, 124, 129, 138, 198, 206, 246, 254, 267, 349
 Arapça, 12, 25, 101, 135, 143, 150, 159, 171, 181, 185, 193, 194, 195, 230, 238, 240, 252, 264
 Araplar, 101, 129, 172, 173, 186, 189, 206

- Aras, 179
 Arasat, 62, 78, 126, 178, 322, 335, 372
 Arifi, 8
 Aristo, 21, 123, 231
 Arsa-i Ab-ı Hayat, 34, 76, 77, 94, 182, 320, 325
 Arş, 146, 181, 184, 189, 191, 197, 200, 240
 Aruz Risalesi, 5
 Asaf, 111, 117, 182
 Astar-ı Ka'be, 190
 Astrolog, 220
 Asur, 104
 Asya, 103, 126, 154, 167, 179, 190
 Aşçı-zâde, 10
 Aşık Çelebi, 1, 4, 5, 8, 9, 10
 Atatürk Üniv. (Seyfettin Özege)
 Kütüphanesi Ağâh Sırrı Levend
 Yazmaları, 8, 271
 Atranos, 70
 Avesta, 113, 119, 196
 Avrupa, 154, 155, 161, 164,
 Avusturya, 154
 âyin-i Haydariler, 65, 305
 Ayasofya, 207
 Aydın, 38, 45, 69, 79, 104, 119, 122, 175, 179, 378, 402
 Ayine-i İskender, 122, 380
 ‘ayn-üs-sevr, 307
 Azâzil, 104
 Azerbaycan, 116, 202
 Azrail, 189, 191, 192
 A. Toderini, 153

B
 Bathâ, 82, 208, 230, 238, 302
 Bâki, 365
 Baba İlyas, 98, 127, 323
 Baba Nîmetullah-ı Veli, 37, 60, 61, 129, 153, 370
 Babil, 134, 233, 234
 Bağdat, 24, 123, 190
 Bağ-ı İrem, 235
 Baki, 6, 15, 16, 17, 18, 124, 156
 Barok üslubu, 155
 Batha, 234
 Batı edebiyatı, 231
 Bayezid, 8, 9, 12, 24
 Bedahşi, 161
 Bedahşan, 17, 18, 47, 231, 302
 Bedir Savaşı, 220
 Behmen, 59, 118, 119, 121, 129, 18, 357, 377
 Behrâm, 201, 202, 358
 Behram-ı Gûr, 201
 Bektaşî, 146, 150
 Belîğ İsmail, 1
 Belinas, 123
 Belkıs, 111, 117
 Beniisrâil, 105
 Beng ü Bâde, 24
 Beng ü Çağır, 22
 Bergama, 70
 Beyani, 4
 Beypazarı, 70
 Beyt-i Ma'mur, 190
 Beytullah, 189
 Beytü'l-Harem, 189
 Bihişt, 184, 255, 277, 289, 292, 320, 321, 322, 328, 369, 370, 373
 Bijen, 119
 Bilâd-ı Rûm, 1
 Bilâl, 18
 Bircis, 202
 Bithinya, 69
 Bizans, 70, 72, 112, 153, 236
 Blochet, 271
 British Museum, 7, 8
 Buda, 140, 166
 Budist Türkler, 166
 Budizm, 140
 Buhara, 69, 178
 Burak, 146, 181, 281
 Burhan-ı Katı, 115, 117, 119
 Bursa, 1, 2, 3, 4, 6, 9, 10, 12, 27, 28, 31, 35, 38, 39, 45, 46, 69, 70, 71, 72, 77, 85, 88, 89, 102, 106, 112, 126, 127, 129, 179, 180, 181, 195, 236, 237, 240, 264, 265
 Bursa Kalesi, 4
 Bursalı İsmail Hakkı, 70
 Bursalı Lamiî Çelebi, 1, 71
 Burûsa, 39, 71, 106, 110, 255, 272, 276, 277, 287, 385, 321
 Büyük İskender, 121
 Büyük Roma İmparatorluğu, 69

Büyük Selçuklu Devleti, 102
 Büyük Selçuklular, 154
 Büyük Süleyman, 161
 Büyükkayı burcu, 141

C

C. Clusius, 153
 Câbir-nâme, 7
 Cafer Çelebi, 149, 160, 163, 165
 Câmî, 5, 7, 8, 10
 Câmî-i Rûm, 5
 câm-ı Cem, 20, 118, 250, 380
 câm-ı cihân-nümâ-yı İskender, 372
 cân-ı Hızır, 324
 Cebrail, 102, 107, 108, 115, 134, 148,
 180, 181, 183, 189, 191, 192
 Cedy, 72, 86, 126, 139, 199, 220, 279,
 322, 327
 Cehennem, 162, 178, 181
 Celid, 73, 86, 221, 278
 Celili, 6
 Celal Çelebi, 24
 Celaleddin Rûmî, 130
 Celali Takvimi, 202
 Cem, 28, 115, 116, 117, 118, 119, 129,
 138, 202, 235
 Cem tahtı, 309
 Cemâat-keş-i Hind ü Sind, 305
 Cemre, 244
 Cemşid, 115, 116, 117, 118, 203, 276,
 368, 390
 Cennet, 16, 17, 20, 31, 37, 60, 62, 67,
 76, 77, 78, 101, 103, 107, 133, 135,
 146, 148, 174, 178, 181, 182, 183,
 184, 185, 186, 187, 193, 195, 218,
 235, 259, 260, 280
 Cevat Rüştü, 147, 148, 154, 155, 158,
 159, 161, 162, 163, 171, 172, 173
 Cevza, 72, 199, 204
 Ceyhûn, 37, 45, 179, 180, 310, 377
 Cezayir, 159
 Cibril, 102
 Cin, 103
 Cinân, 74, 87, 185, 279
 Circis, 109
 Cizyedarzade Ahmed, 70
 Cohen, 252
 Cumhuriyet Gazetesi, 160

Çağatay, 22, 23, 102
 Çağatay edebiyatı, 246
 Çâh-ı Bâbil, 234
 Çatalhöyük, 34, 79, 327
 Çerh-i berin, 200, 275, 282, 301, 306,
 327, 363, 364
 Çerkez, 63
 Çiçek Abdâl, 21, 37, 60, 61, 129, 153,
 370
 Çin, 33, 38, 69, 103, 117, 135, 141, 142,
 144, 176, 177, 233, 301, 341
 Çin ü »ıfâ, 81, 177, 208
 Çini kâseler, 341
 Çobanyıldızı, 205, 234
 Çukurçemen, 34, 79, 328

D

Dâfi, 183, 185
 Damad-zâde Muh. Murâdi Kütüphanesi,
 271
 Damat İbrahim Paşa, 154
 Dârâ, 113, 196
 Dâvûd, 109, 111, 368
 Debir-i Felek, 204
 Dede Efendi, 131
 Denuncio, 172
 Derviş Bahâr, 60, 61, 129, 153, 370
 Derviş Mehmed Çelebi, 2
 Deşt-i Buhârâ, 280
 Deşt-i Kıpçak Yaylakları, 34, 44, 45,
 180, 329, 347, 377
 Dicle, 179
 Dilşâd Hatun, 1
 Direfş-i Kâviyâni, 390
 Divan, 5, 7, 8, 14, 49, 63, 99, 100, 101,
 104, 105, 107, 113, 115, 117, 118,
 119, 120, 123, 124, 129, 130, 134,
 135, 136, 137, 138, 139, 142, 146,
 148, 150, 156, 158, 160, 164, 170,
 174, 178, 179, 183, 185, 186, 188,
 190, 191, 192, 196, 197, 198, 203,
 205, 233, 234, 235, 238, 240, 245,
 252, 253
 Divan şiiri, 188
 Div, 63, 75, 137, 138, 141, 236
 Divân-ı Eş'âr, 7
 Divân-ı Lâmi'i, 7
 Divân-ı Şi'r, 7

Doğu Roma (Bizans), 70
 Dokuz Kaynak, 34, 79
 Domaniç, 70
 Donkişot, 46
 Dördüncü Mehmed, 154
 Duğlu Baba, 27, 34, 77, 78, 98, 102,
 126, 127, 178, 320, 321, 323
 Döldül, 107, 145, 146, 277
 Dürr-i Necef, 107

E

Ebced, 204
 Ebu Hanife, 10
 Ebu'l-Vefâ, 21, 37, 60, 61, 98, 127,
 128, 370
 Ebussuud Efendi, 161
 Ecel, 185, 279
 Edebalı, 112
 Edirne, 70, 126, 155, 240
 Edirneli Şahidi, 125
 Efes, 107
 Eflak ve Boğdan, 207
 Ege, 79, 131
 Ehrimen, 75, 113, 114, 115, 129, 137,
 196, 307
 Emir Buhâri, 2
 Emevi, 124
 Emir Ahmed Buhâri, 2
 Emir Yusuf, 22
 Endülüs medeniyetleri, 148
 Engürüs(Macaristan), 9, 25
 Erdel krallığı, 207
 Erdşir, 118
 Erendiz, 202
 Ermin, 65, 124, 165, 216, 305
 Ermenipazarı, 70
 Ertuğrul Gazi, 113
 Esad Efendi, 12
 Eski Pers, 104
 Esmâ-i Hüsnâ, 11
 Essâsü'l-Belâga, 231
 Eyüplü Veli Efendi, 161
 Eyvân-ı Kisra, 123

F

Fahr-i Cürcâni, 3
 Fars edebiyatı, 6
 Fars şiiri, 117

Farsça, 5, 7, 10, 12, 25, 26, 31, 135,
 159, 171, 194, 237, 242
 Farsça-Türkçe manzum lügat, 5
 Fasih Ahmed Dede, 25, 231
 Fatih, 2, 8, 70, 207
 felek, 26, 34, 38, 39, 42, 47, 52, 64, 65,
 70, 72, 73, 74, 71, 75, 78, 81, 82,
 85, 86, 87, 94, 95, 106, 107, 110,
 115, 124, 139, 144, 146, 151, 156,
 186, 188, 197, 200, 201, 203, 204,
 207, 208, 213, 215, 216, 217, 218,
 220, 221, 228, 249, 252, 255, 274,
 277, 278, 279, 281, 294, 300, 302,
 304, 306, 307, 308, 310, 313, 314,
 320, 321, 327, 329, 332, 339, 340,
 351, 364, 378, 379, 381, 382, 388,
 389, 390, 401, 411
 Felek Meydanı, 34, 302
 Fenâri-zâde, 2
 Feraizcizade Mehmed Said, 70
 Feramuz, 119
 Ferhâd u Şirin, 7
 Ferhâd-nâme, 7
 Ferve bin Amrû'l-Guzâmi, 145
 Ferverdin, 20, 202, 203
 Fetih-nâme-i Kalja-i Motan, 8
 Fevâidü'l-Kiber, 246
 Fezâ'il-i Şi'r ü Şâîrân, 8
 Fırat, 179
 Filistin, 107
 Finualar, 147
 Firâk-nâme, 8
 Firavun, 106, 177, 233
 Firdevs, 6, 25, 74, 113, 184
 Firdevsi, 6, 25, 113
 firdevs-i berin bâmı, 279
 Fransızca, 157, 159
 Fransızlar, 159, 163
 Fuzuli, 6, 19, 24, 125
 Fûrûği Derviş Ahmed, 25
 Fütûhu'l-Mücâhidin li-Tervihi Kulubi'l-
 Müşâhidin, 8

G

Gatha, 113, 196
 Gazavatname, 169
 Gazneliler, 206
 Gelibolulu Ali, 6

Genceli Nizami, 125
 Georg Schreiber, 215
 Gevheri, 156
 Geyikli Baba, 8, 78, 94, 98, 102, 112, 127, 190, 320, 321, 322, 323
 Geyûmers, 115
 Geyve, 70
 Gıdâu'r-Rûh, 8
 Gülman, 184, 186, 281, 373
 Gibb, 12, 24
 Gökyaka, 79, 375
 Gölpazarı, 70
 Gölpınarlı, 10, 11
 Gönen, 70
 Gönül Ayan, 1, 2, 3, 4, 11
 Göynük, 70
 Gür, 201
 Gûy u Çevgân, 6, 8
 Gül Dede, 21, 370
 Gül ü Bülbül, 132
 Güldeste-i Riyâz-ı İrfân, 1
 Gülistan, 12
 gülistân-ı İrem, 373
 Gülşeni, 3
 Gülşen-âbâd, 165
 Güneş Takvimi, 116, 202
 Güştasb, 121

H

Hire Melikleri, 170
 Hac, 78, 186, 190, 194
 Hace Mes'ud Sûseni, 162
 Hacı Bayram Veli, 8
 Hacı Bektaş-ı Veli, 8
 Hahamlar, 148
 Halebi siperler, 178
 Halep, 155, 178, 368
 Halil İnalçık, 3, 70
 Halit Tanyeri, 115
 Hamdi, 6
 Hamel (Koç) Burcu, 20, 68, 203, 201, 279
 Hamit Bilen BURMAOĞLU, 7
 Hanbeli, 193
 Hanefi, 193
 Hanzale bin Safvan, 134
 Harem-i Şerif, 189

Harim-i Ka'be, 281
 Harut, 233, 234
 Hasan b. Seyyidi (Seydi Hoca, Ahi), 9
 Hasan Çelebi, 4, 8, 10
 Hasba, 82, 208, 230, 234, 238, 302
 Hassân, 8
 Hata, 177
 Hatifi, 8
 Havva, 104, 114, 133
 Hayali, 6, 156, 158
 Haydariler, 33, 65, 187
 Hayder-i Kerrâr, 107
 Hayret-nâme, 8
 Heft-evreng, 9, 201
 Heft-Han, 120, 121
 Heft-hân-ı Acem, 119
 Heft-Peyker, 8, 10
 Hermis, 123
 Herod, 107
 Hired-nâme, 9
 Hristiyanlık, 187
 Hırka-i Saadet, 206
 Hıta, 63, 69, 144, 176, 177, 301
 Hızır, 37, 38, 39, 61, 62, 71, 73, 87, 106, 109, 110, 127, 184, 229, 277, 346, 372, 378, 390
 Hızırbey, 34, 79, 327
 Hicaz, 134
 Hilbetü'l-Kümeýt, 246
 Hilye-i Şerif, 150
 Hind ü Sind, 65, 79, 130, 164, 179, 216, 378
 Hindistan, 33, 38, 45, 69, 130, 147, 179, 305
 Hindû, 130
 Hint, 65, 104, 117, 123, 130, 136, 171, 230, 233
 Hint cemaati, 65
 Hint mitolojisi, 117
 Hintli, 130
 Hintliler, 204
 Hoca Bahaüddin Nakşibendi, 25
 Holifra, 166
 Holmon, 89
 Horasan, 231
 Hoten, 19
 Hristiyan, 67, 68, 74

Hristiyanlık, 147
 Hûd, 33, 41, 50, 64, 130, 132, 166, 196,
 212, 216
 Hud Peygamber, 130
 Huld-ı Berin, 184, 187, 326
 Hun devri, 141
 Hûn-i Cem, 235
 Hûr, 184, 187, 188, 250, 281, 285, 339,
 353, 372, 373, 415
 Hûr-ı jâdn, 188
 hûri, 186
 Hûşeng, 116
 Hutun, 176, 177
 Hüdavendigar, 70
 Hüdühüd, 117
 Hüma, 135, 136, 389
 Hümâ Hatun, 2
 Hürmüz, 113, 114, 129, 202
 Hüseyin, 220
 Hüseyinî, 239
 Hüsn ü Dil, 3, 6, 9
 Hüsrev, 7, 100, 123
 Hüsrev ü Şirin, 7
 Hz. Muhammed, 10, 26, 107, 123, 145,
 146, 149, 150, 181, 188, 195, 206,
 241

I

I. Ahmed, 155
 I. Kılıçarslan, 70
 II. Bâyezid, 2
 II. Bayezid, 24
 II. Selim, 155
 III. Murad, 158
 İkd-ı Süreyya, 203
 İrihan, 168
 İstilahât-ı Sufiyye, 9
 IV. Mehmed, 161

İ

İsfahân, 388
 İbrahim, 3, 13, 105, 106, 150, 154, 161,
 189
 İbrahim Kıssası, 150
 İbrahim Paşa, 3, 13, 154
 İbrahim Peygamber, 150
 İbranice, 104
 İbraniler, 148

İbret-nümâ(İbret-nâme), 9, 25
 İç Anadolu, 131
 İdris, 24, 116
 İdris-i Bitlisi, 24
 İkizler, 199
 İlhamî Efendi, 3
 İlyas, 110, 229
 İmam Hüseyin, 220
 İncil, 108, 187
 İnebahtı, 8
 İnegöl, 70, 113
 İran, 23, 59, 63, 113, 115, 117, 118,
 119, 120, 122, 123, 125, 129, 136,
 148, 154, 171, 177, 187, 202, 203,
 218, 390
 İran mitolojisi, 136
 İran Selçukluları, 154
 İranlılar, 159, 172, 173
 İrem, 31, 71, 126, 151, 153, 184, 235,
 255, 287, 322, 373
 İsa, 16, 74, 87, 102, 103, 106, 107, 108,
 109, 110, 127, 180, 187, 221, 346
 İsfendiyar, 59, 118, 119, 120, 121, 129
 İsfendiyâr-ı Tehemten, 357
 İshak, 105
 İskandinav, 104
 İskender, 9, 21, 37, 49, 61, 62, 105, 107,
 108, 109, 110, 113, 115, 116, 117,
 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125,
 133, 134, 135, 136, 137, 138, 144,
 146, 160, 170, 171, 174, 177, 197,
 198, 200, 202, 203, 204, 229, 230,
 231, 233, 235, 236, 246, 250
 İskender-i Ekber, 122
 İskender-i Himyeri, 122
 İskender-i Kebir, 122
 İskender-i Zülkarneyn, 229
 İskenderiye kralı Mukavkıs, 145
 İskender-nâme, 9
 İslam, 1, 21, 26, 31, 39, 68, 70, 74, 88,
 95, 97, 98, 102, 103, 106, 113, 66,
 116, 122, 125, 131, 140, 141, 149,
 150, 151, 170, 178, 181, 183, 185,
 186, 187, 188, 189, 190, 193, 195,
 206, 209, 214, 217, 219, 231, 236,
 237, 254, 275, 280, 306, 307
 İslamiyet, 142, 188
 İsmail, 3, 4, 7, 8, 70, 122, 141, 160, 189

İsmail Belig, 70
 İsmail E. Erünsal, 3, 4, 7
 İsmail Hami Danişmend, 160
 İsm-i A'zam duası, 233
 İsrafil, 15, 189, 190, 191, 192
 İsrailiyyat, 114, 235
 İsrailoğulları, 105, 106, 109, 111, 196
 İstanbul, 1, 3, 6, 23, 24, 70, 71, 102,
 112, 113, 123, 125, 126, 134, 138,
 147, 148, 149, 153, 154, 155, 157,
 158, 159, 160, 162, 163, 165, 170,
 171, 172, 173, 205, 206, 218, 235,
 240, 253
 İstanbul Belediyesi Kütüphanesi,
 Muallim Cevdet, 271, 272
 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, 271
 İstanbul, İzzet Efendi Matbaası, 272
 İşretname, 246
 İzmit, 196
 İznik, 70, 112, 126
 İznikli Derviş Hayali, 158

J

Jüpiter, 167, 202

K

Ka'be, 125, 128, 143, 186, 189, 190,
 191, 194, 324
 Ka'betullah, 189
 Kabil, 231
 Kaf Dağı, 134, 135, 136, 146, 235, 323
 Kahve vü Bade, 23
 Kalenderiler, 33, 65, 187, 191
 Kalenderilik, 190
 Kalenderiyye, 187
 Kandeharlı, 174
 Kanuni Sultan Süleyman, 2, 3, 4, 8, 9,
 10, 11, 12, 24, 25, 26, 28, 31, 39,
 69, 80, 85, 129, 154, 218, 240
 Kaplıca, 28, 34, 37, 60, 61, 194, 219,
 369, 373
 Kara Belen, 126
 Kara Fazlı, 132
 Karadeniz, 37, 45, 179
 Karagöl, 34, 79, 328
 Karagölcük, 34, 79, 327
 Karamanlı Ahmed, 2
 Katip Çelebi, 7, 8, 9, 10, 11

Kavm-i Âd, 375
 Kavm-i Yehûd, 304
 Kayı, 111, 113
 Kays b. Mülevvaha'l-Amiri, 124, 125
 Kayseri İlahiyat Fak. Kütüphanesi, 271
 Kefe, 153, 155
 Kenan, 105
 Kepsut, 70
 Kerbela, 10
 Kerrûbiyân, 189, 191, 281
 Keşfü'l-Esrâr (Alâ-Lisâni't-Tuyûr ve'l-
 Ezhâr, 25
 Keşfü'z-zunun, 7, 8, 9, 10
 Keşiş Dağı, 21, 31, 39, 67, 71, 74, 139,
 236, 279, 283
 Kevser, 19, 76, 107, 182, 184, 191, 182,
 191, 325
 Keyâniyan, 118, 121
 Keykavus, 120
 Keykubat, 120, 124
 Keyvan, 204, 378, 388
 Kıbrıs, 148
 Kınalızade Hasan Çelebi, 8
 Kıpçak, 69
 Kırım Hanı, 207
 Kırk Haramiler, 15
 Kırkpınar, 34, 79, 327
 Kıssa-i Edhem ü Hümâ (Edhem ü
 Hümâ), 9
 Kıssâ-i Evlâd-ı Câbir, 7
 Kıvami, 158, 162
 Kıyamet, 189
 Kızılcatuzla, 70
 Kızıldeniz, 106, 180
 Kilimligöl, 34, 79, 328
 Kird-gâr, 274, 300
 Kirmâni (Şeyhi-i Germiyâni), 9
 Kirno, 165
 Kisra, 123, 124
 Kitab-ı Mukaddes, 148
 Kitâbü li't-tasavvuf, 12
 Kite, 70
 Klasik Doğu edebiyatları, 246
 Klasik İran edebiyatı, 246
 Klasik Türk şiiri, 154
 Koç Burcu, 202
 Konur Alp, 113
 Konya, 1, 8, 11, 88, 154, 252

Konya Mevlana Müzesi, 8
 Köse Mihal, 166
 Kudüs, 109, 115, 181
 Kulzüm, 180, 278, 377, 419
 Kur'an-ı Kerim, 16, 18, 103, 104, 105,
 106, 107, 108, 109, 110, 121, 122,
 130, 150, 181, 182, 183, 187, 188,
 191, 192, 195, 230, 231, 233, 235,
 244, 258
 Kureyşliler, 220
 Kurtbelen, 34, 327
 Kuş Oynağı, 34, 79, 328
 Kuzeybatı Anadolu, 165
 Küçükayı burcu, 141
 Kültigin, 141
 Kühü'l-ahbar, 6
 Kürsi, 200
 Kürumiye, 173
 Küştasb, 118, 121
L
 Lala İsmail Efendi, 8
 Lale Devri, 154
 Lami'i Çelebi, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10,
 11, 13, 20, 21, 24, 25, 39, 46, 55,
 70, 71, 75, 85, 87, 88, 101, 152,
 176, 185, 205, 229, 237, 240, 250,
 252, 274, 339, 343, 386
 Laponlar, 147
 Latifi, 5, 25
 Latince, 159, 163, 166, 168, 171, 172,
 252
 Latinler, 159
 Lem'i, 2
 Letâif-nâme (Letâ'if-i Lâmi'i,
 Mecma'ü'l-Letâ'if, Letâ'if, Sefine-i
 LEtâ'if ve Mecmû'a-i Ma'ârif), 9, 2,
 5, 25
 Levh-i Mahfuz, 189
 Leyla, 99, 124, 125, 132
 Leyla binti Mehdi b. Sa'idi'l-Amiri, 124
 Libâs-ı Hızr, 279
 Lokman, 41, 50, 51, 110, 314
 Lugât-i Farisiyye (Manzume-i Lugat ve
 Lugat-ı Manzume), 10
 lugat-i Farsi, 282

M
 Maçın, 176
 Mâh-ı Ken'ân, 105
 Mahmud bin Osman bin Nakkaş Ali bin
 İlyas, 1
 Mahşer, 15, 20, 66, 178, 189, 191, 217,
 238, 306
 Mainyu, 113
 Makedonyalı Filip, 121
 Maktel-i Hüseyin (Maktel-i İmam
 Hüseyin, Maktel-i Hazret-i Hüseyin,
 Maktel-i Hazret-i İmam Hüseyin,
 Maktelü'l-İmam Hüseyin), 5, 10
 Malhon Hatun, 112
 Mâlik, 183, 191
 Maliki, 193
 Manastır, 232
 Mançurya, 177
 Mani, 176, 177
 Manisa, 11, 240
 Manisa İl Halk(Muradiye) Kütüphanesi,
 11
 Maraş, 155
 Marmara Adaları, 112
 Marmara Denizi, 77
 Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak.
 Kütüphanesi, 271
 Mars, 202
 Marut, 233, 234
 Mâverâünnehr, 1
 Mâzenderan Seferi, 120
 Me'cûc, 122, 235
 Me'va, 184
 Mecma'u'l-Letâ'if, 10
 Mecnun, 99, 124, 125, 132, 144, 244
 Mecusilik, 113, 196
 Medayin, 123, 124
 Mehmed, 2
 Mehmed Efendi, 2
 Mehmed Süreyya, 9, 10
 Mehmed Tahir, 9, 10, 11
 Mehmet Kaplan, 98, 102
 Mehteran Takımı, 241
 Mekke, 178, 181, 182, 189, 230
 Mekke-i Mükerrime, 230
 Melametilik, 190
 Melek, 100, 104, 128, 136, 181, 191,
 192, 194, 201, 234, 235, 240, 252,

- 259, 264, 281, 284, 295, 301, 324, 330, 373, 381, 384
 Menâkıb-ı Cenâb-ı ğAli, 10
 Menkıbe-i Üveysi'l-Karâni
 (Menkıbetü'l-Üveysi'l-Karani,
 Menâkıb-i Üveys-i Karâni), 10
 Menzel, 12, 24
 Mercanköşk, 168
 Merih, 170, 200, 201, 202, 312, 422
 Merkür, 204
 Meryem, 102, 103, 107, 108, 148, 256,
 262, 263, 289, 310, 363, 378
 Meryemana Kilisesi, 107
 Merzuban İbn Merduye el-Yunan, 122
 Mesihâ, 16, 48, 103, 108, 109, 161, 180,
 221, 288, 310
 Mescid-i Aksa, 111, 146, 181
 Mescid-i Haram, 181
 Mesih, 15, 16, 17, 44, 48, 114
 Mesihi, 15, 16, 17, 18, 240
 Meslekü's-Sâlikin, 10
 Meşâ'irü'ş-Şu'arâ, 9
 Mevlevi tekkeleri, 130
 Mevlid (Mevlidü'r-Resûl), 5, 11
 Mevlana, 8, 77, 98, 130, 154
 Mevlâna Yegân, 77, 129, 327
 Mevlevilik, 130
 Mevlevi sikkesi, 131
 Mısri kılıçlar, 178, 368
 Mısır, 69, 104, 105, 107, 123, 147, 148,
 158, 177, 178, 191, 390
 Miftahu'n-Necât fi-Havâsi's-Süveri
 Ve'l-Ayât, 11
 Mihail, 112
 Mihaliç, 70
 Mihr-i Cân, 238
 Mikail, 112, 189, 191, 192
 Millet(Ali Emiri) Kütüphanesi, 7, 8, 13,
 271
 Millet-i Mesivâ, 74, 87, 187, 279
 Mir Ali, 7
 Mir'âtü'l-Esmâ ve Câm-ı Cihân-nümâ
 (Mir'atü'l-Esma, Risâle-i
 Mu'ammâ, Şerh-i Mu'ammâ-i
 Esmâ-i Hüsnâ, Risâle-i Mu'ammâ
 Tercümesi, Esmâü'l-hüsnâ tefejül-
 nâmesi), 11
 Mir Hüseyin Nişâburi, 11
 Mirrih, 200, 201, 202
 Mitoloji, 113
 Moğol, 148, 177, 206
 Moğolistan, 177
 Molla Alanı (Moğla Alâñı), 34, 77, 320,
 326, 327
 Molla Arap, 10
 Molla Hüseyin, 70
 Molla Muhammed bin Hacı Hasan-
 zâde, 2
 Molla Yegan, 70
 Molla Zeyrek, 70
 Mostar, 240
 Motan Kalesi, 8
 Mu'tezile, 193
 Muallaka-i Seb'a, 190
 Muaviye, 146
 Muhammedü'l-Fenâri, 77, 981, 28
 Muhyiddin Arabi, 9, 25
 Muradiye Medresesi, 2, 5
 Murtezâ, 107
 Musa, 39, 71, 106, 109, 110, 113, 127,
 179, 131, 177, 178, 196, 233, 255,
 277, 346
 Musevi, 148, 147
 Münazara, 5, 14, 20, 21, 22, 23, 24, 40,
 67, 80, 84, 100, 179, 211, 236
 Münâzarâ-i Bahâr u Şitâ, 11
 Münâzarâ-i Gani vü Fakir, 25
 Münazara-i Gül ü Hüseyin, 23
 Münâzarâ-i Gül ü Mül, 25
 Münâzarâ-i Kahve vü Bâde, 23
 Münâzarâ-i Latifi, 25
 Münâzarâ-i Nefs ü Rûh, 11, 24
 Münâzarâ-i Sa'd u Said, 24
 Münazara-i Savm u İyd, 24
 Münâzarâ-i Seyf ü Kalem, 25
 Münâzarâ-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı
 Şitâ, 11, 14, 24, 26
 Münâzarâ-i Şeb u Rûz, 25
 Münâzarâ-i Tiğ u Kalem, 25
 Münâzarâ-i Tûti Be-Zâg, 24
 Münif Paşa, 252
 Münşe'ât-ı Mekâtib, 11
 Münşeât, 5, 11
 Münşeât-ı Lâmi'î, 11
 Münşeât-ı Mahmûd Efendi, 11

Müslüman, 51, 70, 102, 107, 112, 149,
178, 188, 190, 196, 198, 236, 237
Müşteri, 200, 201, 202

N

Nağzi, 23
Nahid, 205
Nahts-ı Ekber, 204
Naim Cenneti, 184
Naimi-i Hamidi, 25
Nakkaş Ali, 1, 72
Nakşibendi, 2, 5, 9, 235
Namık Kemal, 252
Narkissos, 159
Narsis de Konstantinopol, 162
Narsisim, 159
Nâsıra, 107
Nasreddin Hoca, 10
Necati, 16, 23, 107
Neccar, 107
Necid, 134
Nefi, 15, 16, 17, 18, 19, 20
Nefehâtü'l-Üns Min-Hazerâti'l-Kuds, 8
Nefise Hatun, 1
Nefsü'l-emr Risalesi (Nefsü'l-emr-
nâme, Risâle-i Nefsü'l-emr,
Münâzarâ-i Nefs ü Rûh), 11
Nemrud, 150
Nesâyimü'l-Mahabbe, 8
Nesl-i Ad, 130, 305
Neşri, 70
Nev'i Yahya, 24
Nev'i-zâde, 1
Nevâyi, 8
Nevruz, 20, 44, 68, 116, 148, 202, 203,
221
Nikris, 112
Nil nehri, 143, 179
Nisâbü'l-belâga, 11
Nişâbüri, 6, 9
Niyazi-i Mısri, 70
Nizâmi, 6, 8, 9, 156
Nu'man, 131, 169, 170
Nu'man bin Münzir, 170
Nuh Tufanı, 190
Nurmahal, 148
Nuşirevan, 123, 124, 129, 314, 388
Nutk-ı bi-Pervâ ile Akl-ı Dânâ, 25

Nüh tak, 203

O

Oğlak burcu, 139
Oğuz Kağan Destanı, 103, 141
Oğuzlar, 111
Ohlmarks, 143
Okyanus adaları, 135
Ok-Yay Münazarası, 24
Olimp (Misi Olimpi), 72, 236
Olympus, 69
Osmanlı İmparatorluğu, 2
Orhan Bey, 70, 112, 126, 127, 166, 324
Orhan Gazi, 127
Ortaköy Bahçeleri, 157, 158
Osman Bey, 70, 166
Osman Çelebi, 1
Osmanlı Devleti, 3, 9, 10, 21, 70, 102,
111, 112, 113, 126, 127, 131, 153,
154, 166, 168, 205, 206, 212, 214
Osmanlı Müellifleri, 3, 9, 10
Ostyaklar, 147
Ön Asya, 167
Özbekistan Cumhuriyeti, 178

P

P. Belon, 153
P. de Tournefort, 153
Pâdişâh-ı Necef, 107
Pamir Dağları, 179
Peri, 63, 100, 103, 135, 136, 324, 371
Pertsch, 272
Pervin, 203, 430
Peslan, 168
Peyk Yaylağı, 34, 79, 328
Polinezya, 104
Pontus Kralı Mithradates, 69
Prusa, 69
Prusius, 69
Pûr-i Destân, 119
Pûr-i Zâl-i Zer, 119

R

Rahmi, 6
Ramazan, 198
Ravza-i Cennet, 76, 182, 184, 193, 325
Recai-zâde Mahmut Ekrem, 252
Recep, 181

Resâ'il, 12
 Resâ'ilü İhvânü's-Safâ, 12, 24
 resm-i çalenderi, 65, 131, 216, 305
 Revani, 246
 Rhetorique, 231
 Rıdvan, 17, 100
 Risâle-i fi Şerhi Kelimâti'ş-Şehâde, 12
 Risâle-i Fâl, 12
 Risâle-i Tasavvuf, 12
 Risâle-i usûl mine'l-fünûn, 5
 Roma, 69, 148
 Rönesans, 155
 Rûhu'l-Kuds (Cebrail), 102, 310, 378
 Rum, 63, 130, 177
 Rûmi Takvim, 63, 202
 Rûmi Yiğitler, 131, 65
 Rumeli, 8, 98, 191
 Rusya, 231
 Rûşeni-zâde, 9
 Rüstem-i Zâl, 119, 120, 121, 135, 296, 375, 383

S

Sa'd-ı Ekber, 43, 48, 96, 202, 295
 Safeviler, 24
 Safiye, 2
 Sâhib-i Necef, 107
 Sam, 10, 119, 120
 Samaniler, 206
 Samoyetler, 147
 Sarı Abdullah Efendi, 161
 Sarıalan, 34, 79, 327
 Saruhan, 38, 45, 69, 79, 179, 378
 Sasaniler, 201, 246
 Satürn gezegeni, 204
 Schmith Fon Schvarnhorn, 154
 Seferihisar, 70
 Sehi Bey, 4
 Sekiz huld-i berin, 281
 Sekiz Cennet, 184
 Sekizinci felek, 200
 Selâtin-i kirâm, 315
 Selçuklu abideleri, 154
 Selçuklu süslemeleri, 167
 Selçuklular, 206
 Selecek, 167
 Selimiye Camisi, 155
 Selman, 150

Selsebil, 82, 184
 Semerkand, 1, 178
 seng-i Bede«şân, 294
 Serendip (Seylan), 130
 Ser-i cevzâ, 86, 139, 199, 220, 278
 Sevr Burcu, 203
 Seyhun, 37, 45, 179, 180, 377
 Seyyid Ebûlvefa, 127, 323
 Sibiryâ, 177
 Sicilli Osmâni, 9, 10
 Sidre-i Münteha, 181
 Sikender, 123, 387
 sikke-şûret Rûmi yigitler, 305
 Simurg, 121, 134, 135
 Sinân, 105
 Sinan Bey b. Emir Yakub, 10
 Sipend Dağı, 120
 Sirenk, 135
 Siyamek, 116
 Sobran, 34, 79, 327
 Söğüt, 70, 111, 126
 Sultân Orhân ibni Sultân Osmân, 323
 sultân-ı Kâf, 251, 381
 Sultân-ı Keyhüsrev, 348
 Sulan IV. Murad, 23
 Sultan Ahmed, 207
 Sultan Bâyezid, 1
 Sultan III. Ahmed, 155
 Sultan İbrahim, 161
 Sultan Mehmed, 9
 Sultan Murat, 4
 Sultan Veled, 8
 Sûr, 189
 Sûre-i Feth-i Şerif, 215
 Suriye, 147, 178, 191
 Sursal, 162
 Susksal, 162
 Sûzi Çelebi, 169
 Sührab, 119, 120
 Süleyman, 70, 109, 111, 112, 113, 115, 117, 137, 161, 182, 195, 383
 Süleyman Çelebi, 70, 195
 Süleyman Gazi, 112
 Süleyman Paşa, 252
 Süleyman Peygamber, 109, 113
 Süleyman Şah, 70, 383
 Süleymaniye Kütüphanesi, 8, 9, 12, 207, 271, 272

Sünbüle(Başak), 238
 Süreyya, 203, 350, 390, 436
 Süveys, 180

Ş

Şabanzâde Mehmed, 25
 Şafii, 193
 Şah İsmail, 24
 Şâhimefendi Pınarı, 34, 327
 Şakku'l-Kamer, 198
 Şal-Yime, 117
 Şam, 191, 235
 Şarkın Zühresi, 148
 Şavout, 148
 Şebüsteri, 118
 Şeddad, 235
 Şehname, 113
 Şehr-engiz, 12, 21, 26, 72, 85, 236, 240, 277, 280
 Şehzade Mehmed, 154
 Şem u Pervâne, 12
 Şemseddin en-Naveci, 246
 Şemseddin Fenari, 70
 Şemseddin Sami, 10
 Şemseddin Sivasi, 165
 Şerefü'l-İnsan (Şerefü'l-İnsan ve beyân-ı hilkat-i Adem Aleyhi's-selâm), 1, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 24
 Şerh-i Dibâce-i Gülistân (Dibâce-i Gülistân Şerhi, Hâşiye-i Dibâce-i Gülistân), 12
 Şerh-i Mu'ammâ-i Esmâ-i Hüsnâ, 11
 Şevâhidü'n-Nübüvve, 6
 Şevâhidü'n-Nübüvve Tercemesi (Terceme-i Şevâhidü'n-Nübüvve), 12
 Şeyh Envar Ocağı, 61, 153, 370
 Şeyh Bahaüddin Veled, 8
 Şeyh Envar, 21, 37, 60, 129
 Şeyh Mustafa, 4
 Şeyhi, 9, 16, 19, 149, 156, 160, 169
 Şeytan, 103, 104, 113, 115, 117, 240
 Şiiler, 220
 Şirazi, 10
 Şirazlı Sâdi, 12

T

taht-ı Cem, 345
 Tacizade, 156, 170
 Tahmurs, 115, 116
 taht-ı Kâvûs, 149
 Tâk-ı Kisra, 123
 Taşlıcalı Yahya, 6
 Tatar, 44, 49, 50, 131, 144
 Tavus-i Sidre, 134
 Tehemten, 59, 119, 121
 Terazi Burcu, 238
 Tesnim, 31, 71, 184, 195
 Tevrat, 104, 106, 114, 131, 196
 Tezkire-i Şu'arâ, 8
 Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, 10
 Tökel, 104, 110, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 234
 Tûbâ, 19
 Tuhfe-i Lâmi'i, 13
 Tûr Dağı, 178, 179, 282
 Turgut Alp, 113, 127, 128, 324
 Tûr-i Sinâ, 178
 Turgut İli begi, 112, 324
 Türk, 4, 6, 10, 21, 23, 24, 49, 88, 98, 102, 103, 104, 109, 110, 112, 115, 117, 120, 125, 131, 140, 141, 143, 147, 148, 153, 154, 155, 157, 158, 159, 161, 162, 163, 164, 167, 171, 172, 173, 206, 207, 209, 214, 236, 237, 238, 239, 240, 246, 252, 253
 Türk astrolojisi, 141
 Türk edebiyatı, 6
 Türk kozmolojisi, 141
 Türk mitolojisi, 141
 Türk musikisi, 239
 Türk mutfağı, 171
 Türk müziği, 238
 Türk şairleri, 158
 Türkân, 131, 304
 Türkçe, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 24, 25, 104, 119, 122, 123, 147, 155, 175, 272, 394, 395, 396, 402
 Türkistan, 176, 177, 178
 Türkiye, 147, 153
 Türkler, 70, 101, 131, 140, 141, 142, 154, 155, 161, 176, 215, 236, 240
 Türkmen, 102, 127

U

Ulucami, 10
 Uludağ, 1, 26, 28, 31, 32, 33, 34, 35, 37,
 38, 39, 44, 45, 68, 69, 71, 72, 75,
 77, 78, 79, 85, 87, 101, 115, 120,
 126, 127, 129, 139, 178, 179, 180,
 181, 189, 194, 195, 196, 199, 204,
 206, 211, 213, 214, 218, 221, 235,
 236, 237
 Ulvi Baba, 27
 Utarid, 200, 202, 204
 Uyurca, 140
 Uzak Doğu, 179

Ü

Ülker, 158, 169, 203
 Ümmet-i İlsâ, 279
 Ümmet-i Hûd, 130, 304
 Ümmü Hani, 181
 Üsküdar kadifeleri, 156, 218
 Üsküp, 240

V

Vise vü Ramin, 3, 6, 13
 Valines, 123
 Vâmık u Azrâ, 6, 13
 Venüs, 148, 234
 Viyana, Kraft, 272
 Vohumena, 119

Y

Yahudi Kavmi, 131
 Yahudilik, 196
 Yahya Kemal, 155
 Yak öküzü, 240
 Yakini, 24
 Yakup, 17, 105, 106, 376
 Yarhisar, 70, 166
 Yarhisar Tekfuru Köse Mihal, 166
 Yarkent, 231
 Yavuz Sultan Selim, 2, 3, 7
 Yazıcızade Mehmed Efendi, 8
 Ye'cüc, 122, 235
 yed-i beyza, 106, 346
 Yehûd, 33, 64, 131, 132, 166, 196, 212,
 216
 Yellice, 166
 Yemen, 182, 235

Yenice, 240

Yenişehir, 70, 240

Yima, 117

Yukarı Sind, 231

Yunan, 104, 121, 122, 148, 163

Yunus Emre, 8, 149

Yunus Peygamber, 147

Yusuf, 17, 22, 23, 105, 106, 107, 132,
 177, 182, 198, 210, 238, 256, 262,
 350, 390

Yûsuf u Züleyhâ, 6

Yuyan b. Yafes, 122

Z

Zâl, 119, 135

Zaloğlu Rüstem, 21, 32, 59, 115, 129

Zaratustra, 113, 196

Zati, 6

Zâyîçe-i Tali-i Âli, 207

Zebur, 109

Zekeriya, 107

Zeliha, 105, 350

Zemahşeri, 231

Zemzem, 190

Zend, 113, 196

Zendavesta, 113, 114, 117, 147, 196

Zerdüş, 41, 50, 51, 95, 113, 114, 119,
 196

Zerdüştlük, 196

Zigana Dağı, 165

Zilkade, 218

Zuhûri, 246

Zulu, 104

Zulûmat ülkesi, 109, 229

Zü'lcelâl, 183

Zü'lkarneyn, 109, 121, 122

Zühal, 72, 85, 170, 200, 204, 277

Zühre, 36, 200, 202, 204, 205, 233, 238,
 358

Zülcesedeyn, 199

Züleyha, 105, 132

Zülfikar, 107

Zümrüdüanka, 134, 135

Zümrüt, 24

BİTKİ VE HAYVAN ADLARI DİZİNİ

A

Acı tilkişen, 168
 Adi papatya, 169
 Ağustos gülü, 169
 Ahu, 143, 144, 322
 Ak baba, 169
 Ak babaca, 169
 Ak babaç, 169
 Ak bubaç, 169
 Ak bubeşçe, 169
 Ak zambak, 165
 Amerikan ayvası, 171
 Ampelide, 173
 Andelib, 136, 253, 361
 Angra, 113
 Anzer çayı, 168
 Ar'ar, 168, 174, 223, 227, 228, 248,
 249, 331, 337, 339, 403
 armut, 174, 306
 Asib-i sib, 174
 Ayva, 54, 171, 342, 350
 Ağaçlar, 248, 338, 350, 379

B

Bid, 65, 176, 216, 305
 Babuçça, 169
 Bâbunc, 33, 64, 160, 165, 169, 216, 304
 bâdâm, 53, 152, 170, 171, 222, 341,
 345, 386, 404, 431
 bâdbân, 43, 48, 96, 220, 352
 Bâde, 24
 Badem, 170
 Bakteria, 231
 baykuş, 142, 143
 Bâz, 139
 bâğ, 248, 253, 280, 301, 321, 322, 325,
 337, 340, 344, 346, 361
 Bebisçe, 169
 Benefşe, 65, 124, 164, 165, 216, 305,
 322, 331, 345, 384 gûş-ı Benefşe
 Beng (afyon), 22
 bengisu, 229
 berg, 248, 289, 304, 322, 332, 337, 338,
 351, 382, 396, 400
 Bey zambağı, 165

Beyaz zambak, 165

Biber, 175

Bid, 65

Bih, 171

Bobaççe, 169

Bocur, 170

Boğaz çiçeği, 169

Boru çiçeği, 168

Bubaçça, 169

Bubeççe, 169

Bubeşçe, 169

Bûm, 41, 50, 94, 143, 206, 293

bûlbûl, 17, 18, 20, 35, 40, 75, 99, 132,
 133, 136, 142, 147, 150, 152, 153,
 163, 206, 222, 223, 224, 226, 227,
 247, 248, 251, 271, 277, 282, 307,
 331, 336, 337, 338, 345, 382,
 381, 386, 396, 400, 414

C

C. Clusius, 153

calendul, 159

calendula, 159

Cedy, 72, 86, 126, 139, 199, 220, 279,
 322, 327

Cehennem zambağı, 162

Celid, 73, 86, 221, 278

Cevza, 72, 199, 204

ceylan, 143, 187

Ç

Çekirge, 144

çemen, 339, 243, 249, 250, 298, 303,
 335, 338, 346, 350, 351, 380, 382

Çınar, 65, 168, 176, 216, 228, 249, 305,
 339, 375

Çit sarmaşığı, 168

D

Deli boynuzu, 167

Denuncio, 172

derende, 147, 251, 381

Destegül, 150

Deve tabanı, 166

Deve (Üştür), 139

dıraht, 242, 251, 297, 322, 335, 350,
380

Dûd, 233

dudu kuşu, 133

Dürrâc, 147

dürrâce, 307

E

Ejdeha, 75, 136, 137, 251, 305, 308,
376, 381

Ejder, 136, 137, 140, 143, 197, 304,
309, 377, 389

ejderha, 21, 65, 165, 106, 115, 136, 137,
216, 235, 305

Erguvan, 167

Elma, 173, 342, 435

emrud, 53, 174, 306, 342, 347

Enâr, 342

Encîr, 174

engür, 172, 173

Erguvan, 167, 249, 338

eşcâr, 305, 306, 307, 335, 336, 365,
383, 410

Eşek gülü, 170

Eşek lalesi, 162

F

Fındık, 54, 175, 342

Fıstık, 175

Fil, 140

G

Gavur tilkişeni, 168

Gazal, 64, 74, 87, 143, 144, 216, 279,
304, 411

geyik, 143

Gonca, 17, 20, 167

Gûr, 201

gurabîn, 147

gül, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 25, 32,
35, 37, 38, 43, 45, 47, 60, 61, 63, 65,
81, 92, 96, 126, 129, 132, 134, 143,
147, 148, 149, 150, 151, 152, 153,
156, 158, 159, 160, 161, 163, 164,
167, 171, 172, 187, 208, 217, 223,
226, 227, 228, 229, 245, 247, 248,
249, 250, 255, 270, 276, 285, 294,
296, 300, 306, 318, 322, 331, 336,

337, 338, 345, 384, 385, 386, 403,
412, 441

Gül ü Bülbül, 132

Gülbâng, 82, 151, 150, 208, 301

gülberg-i ter, 323

Gülbün, 33, 145, 150, 151, 153, 306

gülçin, 150

Gül-i bâdâm, 339

Gül-i emel-i kâmrâni, 299

Gülistan, 12

gülnâr-ı âteş-bâr, 306

gülşen, 19, 61, 112, 128, 150, 151, 152,
153

gülzâr, 15, 18, 150, 152

Gümüş pervâneler, 376

gülnar, 114, 186, 210

Gündüz sefası, 168

gürg, 141, 251, 309, 381, 412

H

hamel, 279

Hargüş, 144

Hâr-Püşt, 145

hayl, 147

hemîşe bahar, 159

Hıyar, 53, 174, 341

Hinduvâne, 54, 175, 343, 415

Hint ayvası, 171

Hüdhüd, 117

Hüma, 135, 136, 389

Hyacinthe, 163

Hyacinthus, 163

Hyacinthus orientalis (Liliaceae), 163

İ

İncir, 51, 54, 174, 343

ineb, 19, 172

İpomoea, 168

J

jacintihe, 163

jale, 17, 18, 339, 385

Japon ayvası, 171

K

Kahkaha çiçeği, 168

Kaknüs, 138

Kakuk, 168

Kalabak, 166
 Kara asma, 168
 Karanfil, 33, 65, 166, 191, 249, 305, 322, 339
 Kavun, 54, 175, 342
 Kayısı, 53, 175, 342
 kebg, 145, 309, 326, 388, 418
 kebûter, 212, 235, 248, 338, 357, 373, 418
 Kefe lalesi, 153
 Keklik, 145, 168
 Kelâğ, 142, 344
 Kelkız çiçeği, 169
 Kepsut, 70
 Kestane, 55, 175, 343
 Kırna, 162
 Kiraz, 174, 341
 Koyun, 141
 Kök Karanfil, 166, 191
 kuğu, 143, 138
 kurt, 141

L

lale, 15, 17, 33, 38, 63, 64, 131, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 163, 164, 170, 216, 218, 240, 247, 304, 331, 337, 350, 384, 385
 Leblâb (Sarmaşık), 168, 304, 419
 Lilionarcissus, 153
 Lilium, 153, 165
 Lils rouges (Kırmızı zambak), 153

M

miş, 141, 251, 309, 381, 424
 matâyâ, 147
 Mahmude otu, 168
 Mâr, 137, 251, 269, 340, 347, 359, 381, 384, 406, 421
 Mayıs papatyası, 169
 Menekşe, 33, 65, 133, 164
 Menevşe, 164
 Mezarlık zambağı, 162
 Misk zambağı, 165
 murg, 147, 342, 350

N

Nar, 172
 Narcissus (Amaryllidaceae), 159
 Narkissos, 159
 narsis, 159
 Narsis de Konstantinopol, 162
 narsizm, 159
 Nârven (karaağaç), 176, 361, 362
 Neheng, 143
 nercis, 159
 Nergis, 33, 35, 64, 132, 149, 153, 156, 159, 160, 161, 162, 169, 216, 249, 253, 304, 331, 339, 361
 nergisus, 159
 nesnâs, 136, 251, 381, 428
 Nesrin, 38, 288, 364, 384, 428
 Nesteren, 33, 64, 160, 165, 169, 216, 304
 Nesterin gülü, 169
 Nilüfer, 33, 35, 64, 112, 132, 166, 196, 212, 216, 345
 Nu'man, 131, 169, 170
 Nukl(çerez), 176
 Nymphaea alba (Nymphaeaceae), 166

Ö

Öd ağacı, 241

P

Paeonia (Paeoniaceae), 169
 Panter, 143
 papağan, 130, 133
 Papatya, 169
 Peleng, 143, 309, 429
 Perrendeler, 147, 251, 381
 Piste, 175, 342, 430
 Portakal ayvası, 171
 Punica Granatum, 172

R

Rahş, 120, 296
 Reyhan, 163, 168
 Rûdlar, 247, 300, 337, 342, 348, 350, 380, 432

S

Sîb, 173
 Sîrenk, 134
 Sa'ter (Kekik Otu), 168

Sefercel, 171
 Selecek, 167
 Semen, 33, 64, 160, 165, 169, 216, 248,
 250, 276, 304, 337, 339, 373, 434
 Serhengân-ı tuyûr, 301
 Ser-i cevzâ, 86, 139, 199, 220
 serv, 248, 278, 325, 331, 337, 362, 374,
 375, 380, 384
 Servi, 132
 Sevsev, 162
 Sinek, 145, 251, 381
 Sipâh, 299, 305, 340, 364, 390
 Sirenk, 135
 Siyamek, 116
 souci (susi), 159
 Su gülü, 166
 Su lalesi, 166
 Su zambağı, 166
 Susam, 65, 130
 Süsen, 15, 33, 65, 130, 150, 162, 163,
 216, 276, 305, 387
 Susksal, 162
 Sührab, 119, 120
 Sümbül, 33, 38, 43, 47, 65, 96, 130,
 164, 216, 255, 294, 322, 305
 Süsen, 162

Ş

Şîr, 2, 7, 137, 140, 143, 197, 251, 269,
 279, 307, 308, 317, 325, 335, 343,
 345, 351, 364, 376, 377, 381, 390,
 437
 şireben, 64, 304
 şîr-i jiyân, 251, 269, 308, 317, 381, 437
 şîr-i Yezdân, 107
 Şakâyık-ı Nu'mân, 64, 131, 156, 170,
 216, 218, 304
 Şagal, 143, 251, 381
 Şahin, 138, 139, 206, 251, 307, 381,
 386, 388
 Şakayık, 169, 33, 64, 131, 170
 Şampiyon, 171
 Şeftâli, 53, 175, 342
 şehbâz, 326, 386
 Şimşad, 65, 176, 216, 305
 Şuğl, 240, 437
 şükûfe, 437

T

Tarhala, 70
 tavşan, 144
 Tavus, 81, 83, 133, 134, 221, 224, 225,
 251, 300, 335, 380, 386
 taylasânlar, 306
 Tıbbi papatya, 169
 Tilki, 142
 Timsah, 143
 Tübâ, 19
 Tulipa (Liliaceae), 153
 Tulipomanie, 155
 Tûti, 20, 24, 133, 253, 277, 282, 336,
 361, 381
 tuyûr, 147

Ü

üştür, 73, 86, 139, 180, 278, 441
 üzüm, 51, 54, 118, 172, 342

V

Valines, 123
 Van gülü, 158
 Viola (Violaceae), 164
 Vohumena, 119
 vuhûş, 147

Y

Yalı otu, 168
 Yâsemin, 33, 35, 38, 64, 66, 118, 157,
 158, 159, 165, 169, 216, 217, 276,
 304, 306, 338, 345, 384
 Yellice, 166
 Yer şakayığı, 170
 Yılan, 251, 381

Z

Zambak, 33, 64, 162, 165, 304
 Zaymeran, 64, 131, 156, 216, 218, 304
 Zazalak, 167
 zâg, 251, 350, 380, 441
 zebib, 173
 Zencefil kökü, 167
 zerrin kadeh, 159, 162
 Zübâb, 145
 Zübâbe, 145

ÖZGEÇMİŞ

1971 yılında Erzurum’da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Erzurum’da tamamladıktan sonra 9 Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliğini kazandı. 1996 yılında buradan mezun olduktan sonra aynı yıl Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda yüksek lisansa başladı. 1998 yılında aynı enstitüde doktora başladı. 1997 yılından beri Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır.

